Philol.

R
1726

~~Be, 596 a~~

II. e. 596 a.

4/7364

~~234~~

MACROBII AMBROSII AVRELII THEODOSII,

VIRI CONSULARIS, & illustris,

In Somnium Scipionis, Lib. II.
Saturnaliorum, Lib. VII.

Ex uarijs, ac uetustißimis codicibus recogniti, & aucti.

dd. 5261

BIBLIOTH. ACADEMI DORPAT.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM.
1550.

4-II A
7364.
i 52947440

M. TVL. CICERONIS SOMNIVM SCIPIONIS,

EX LIBRO DE REPVB. SEXTO.

QVVM in Aphricam ueniſſem, Anitio Manilio COS. ad quartã legionẽ Tribunus (ut ſcitis) militum: nihil mihi potius fuit, quã ut Maſiniſſam cõuenirem, Regem familiæ noſtræ iuſtis de cauſis amiciſſimũ. Ad quem ut ueni, cõplexus me ſenex, collacrymauit, aliquantoq; pòſt ſuſpexit in cœlũ, Et grates, inquit, tibi ago ſumme Sol, uobisq; reliqui cœlites, quòd antequam ex hac uita migro, cõſpicio in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionẽ, cuius ego nomine ipſe recreor: itaq; nunquam ex animo meo diſcedit illius optimi atque inuictiſſimi uiri memoria. Deinde ego illum de ſuo regno, ille me de noſtra Repub. percõtatus eſt: multisq; uerbis ultro citroq; habitis, ille nobis eſt conſumptus dies. Pòſt autem apparatu regio accepti, ſermonẽ in multam noctem produximus, quum ſenex nihil niſi de Aphricano loqueretur, omniaq; eius non facta ſolum, ſed etiam dicta meminiſſet. Deinde ut cubitũ diſceſſimus, me & feſſum de uia, & qui ad multam noctẽ uigilaſſem, arctior quàm ſolebat ſomnus complexus eſt. Hic mihi (credo equidẽ ex hoc quod eramus locuti. Fit enim ferè, ut cogitationes ſermonesq; noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo uidelicet ſæpiſſimè uigilans ſolebat cogitare & loqui) Aphricanus ſe oſtendit ea forma, quæ mihi ex ima-

gine eius, quàm ex ipso erat notior. Quem ut agnoui, equidem cohorrui: sed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem Scipio, & quæ dicam trade memoriæ. Vides'ne illam urbem, quæ parêre populo Romano coacta per me, renouat pristina bella, nec potest quiescere? (ostendebat autem Carthaginem de excelso, & pleno stellarum, & illustri & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc uenis penè miles, hanc hoc biennio COS. euertes, erit'que cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc à nobis hæreditarium. Quum autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris, Censorq; fueris, & obieris Legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Græciam, delegêre iterum COS. absens, bellumq; maximum conficies, Numantiam excindens. Sed cum eris curru in Capitolium inuectus, offendes Rempub. perturbatam consilijs nepotis mei. Hîc tu Aphricane ostendas oportebit patriæ, lumen animi, ingenij, consilijq; tui. Sed eius temporis ancipitem uideo quasi fatorũ uiam. Nam quum ætas tua septenos octies solis anfractus reditus'que conuerterit, duoq; hi numeri, quorũ uterq; plenus, alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te Senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebuntur. Tu eris unus in quo nitatur ciuitatis salus. Ac ne multa, DICT. Rempublicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic quum exclamauisset Lælius, ingemuissentq; uehementius cæteri, leniter arridens Scipio, & Quæso, inquit, ne me è somno excitetis, & pax sit rebus, audite cætera. Sed quo sis Aphricane alacrior ad tutandam Rempublicam, sic habeto: Omnibus qui patriam cõseruauerint, adiuuerint, auxerint, certũ esse

esse in cœlo, ac definitum locum, ubi beati æuo sempiterno fruantur. Nihil enim est illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quàm concilia, cœtusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur. Harũ rectores & conseruatores hinc profecti, huc reuertentur. Hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu, quàm insidiarum à meis, quæsiui tamen uiueret'ne ipse & Paulus pater, & alij, quos nos extinctos arbitramur. Imò uerò, inquit, hi uiuunt, qui ex corporum uinculis tanquam è carcere euolauerunt. Vestra uerò quæ dicitur uita, mors est. Quin tu aspicias ad te uenientem Paulum patrem? Quem ut uidi equidem, uim lacrymarũ profudi. Ille autem me complexus atque osculans, flere prohibebat. Atq; ego ut primum fletu represso loqui posse cœpi, Quæso, inquam, pater sanctissime atq; optime, quum hæc est uita, ut Aphricanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire propero? Non est ita, inquit ille: nisi enim quum Deus is, cuius hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medio uides, quæ terra dicitur. His'que animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sydera & stellas uocatis, quæ globosæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus circulos suos orbes'que conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinendus animus est in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus humanum assignatum à Deo, defugisse uideamini. Sed sic, Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiam cole & pietatem: quæ quum sit magna in parentibus &

propinquis, tum in patria maxima est. ea uita uia est in cœlum, & in hunc cœtum eorum, qui iam uixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum quem uides. Erat autem is splendidissimo candore inter flammas circus elucens, quem uos (ut à Graijs accepistis) orbem Lacteum nuncupatis. Ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cætera & mirabilia uidebantur. Erant autem eæ stellæ quas nunquam ex hoc loco uidimus, & eæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus: ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo, citima terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terræ magnitudinem facilè uincebant. Iam ipsa terra ita parua mihi uisa est, ut me imperij nostri, quo quasi punctum eius attingimus, pœniteret. Quam quum magis intuerer, Quæso, inquit Aphricanus, quousque humi defixa tua mens erit? Nun'ne aspicis quæ in templa ueneris? Nouem tibi orbibus, uel potius globis connexa sunt omnia: quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi, qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti sunt septem, qui uersantur retro contrario motu atque cœlum. E' quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus, horribilis'que terris, quem Martem dicitis. Deinde subter mediam ferè regionem Sol obtinet dux & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hunc ut comites sequuntur, Veneris alter, alter Mercurij cursus. In infimo'que orbe Luna radijs Solis accensa conuertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale

tale & caducum, præter animos generi hominum munere deorum datos. Supra Lunã sunt æterna omnia. Nam ea quæ est media & nona tellus, neq; mouetur & infima est, & in eam feruntur omnia *nutu suo pondera. Quæ quum intuerer stupens, ut me recepi, Quis hic, inquam, quis est qui cõplet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis coniunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis impulsu & motu ipsorum orbium efficitur, qui acuta cum grauibus temperans æquabiliter concentus efficit, nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autẽ acutè sonent. Quam ob causam summus ille cœli stelliferi cursus, cuius conuersio est incitatior, acuto & excitato mouetur sono: grauissimo autem hic lunaris atque infimus. Nam terra nona immobilis manens, ima sede semper hæret, complexa mediũ mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem uis est *duorum, VII. efficiunt distinctos interuallis sonos: qui numerus rerum omnium ferè nodus est. Quod docti homines neruis imitati atque cantibus, aperuere sibi reditum in hunc locum, sicut alij, qui præstantibus ingenijs in uita humana, diuina studia coluerunt. Hoc sonitu completæ aures hominum obsurduerunt. Nec est ullus hebetior sensus in uobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus: ea gens, quæ illum locum accolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic uerò tantus est totius mundi incitatissima conuersione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint: sicut intueri solem aduersum nequitis, eius'que radijs acies uestra sensus'que uincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidem. Tum Aphricanus, Sentio

*motu

*modorum

tio, inquit, te sedem etiam nunc hominum, ac domum contemplari. Quæ si tibi parua, ut est, ita uidetur, hæc cœlestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quam expetendam gloriam consequi potes? Vides habitari in terra raris & angustis in locis, & in ipsis quasi maculis ubi habitatur, uastas solitudines interiectas. Hos'que qui incolunt terram, non modò interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim *uersos, partim etiam aduersos stare uobis: à quibus spectare gloriam certe nullam potestis, Cernis autem eandem terram, quasi quibusdam redimitam & circundatam cingulis, E' quibus duos maximè inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraque parte subnixos, obriguisse pruina uides, medium autem illum & maximum solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles: quorum australis ille, in quo qui insistunt, aduersa uobis urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autem alter subiectus aquiloni, quẽ incolitis, cerne quàm tenui uos parte contingat. Omnis enim terra quæ colitur à uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quædam insula est circunfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tanto tamen nomine, quàm sit paruus, uides. Ex his ipsis cultis notis'que terris num aut tuum, aut cuiusquam nostrum nomen, uel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit, uel illum Gangem transnare? Quis in reliquis orientis, aut obeuntis Solis ultimis, aut aquilonis austri'ue partibus tuum nomen audiet? Quibus amputatis, cernis profectò quantis in angustijs uestra se gloria dilatari uelit. Ipsi autem qui de uobis loquuntur, quàm loquentur diu? Quinetiam si cupiat proles

*transuersos

proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscuiusque nostrum à parentibus acceptas posteris prodere, tamen propter eluuiones exustiones'que terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modò non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autem interest, ab his qui postea nascẽtur, sermonem fore de te, quum ab his nullus fuerit, qui ante te nati sint, qui nec pauciores, & certè meliores fuerunt uiri? quum præsertim apud eos ipsos, à quibus nomen nostrum potest audiri, ne unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantummodo Solis, id est unius astri reditum metiuntur. Quum autem ad idem unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemq; totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint, tum ille uerè uertens annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, quàm multa hominum secula teneantur. Nanque ut olim deficere sol hominibus, extinguí'que uisus est, quum Romuli animus hæc ipsa in tẽpla penetrauit: quandoq; eadem parte sol, eodemq; tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium, stellis'que reuocatis, expletum annum habeto. Huius quidem anni nondum uigesimam partem scito esse conuersam. Quocirca si reditum in hunc locum desperaueris, in quo omnia sunt magnis & præstantibus uiris: quanti tandem est ista hominum gloria, quæ pertinere uix ad unius anni partem exiguam potest? Igitur altè spectare si uoles, atque hanc sedem, & æternam domum contueri: neque sermonibus uulgi dederis te, nec in præmijs humanis spem posueris rerum tuarum, suis te oportet illecebris ipsa uirtus trahat ad uerum decus. Quid de te alij loquantur, ipsi uideant. Sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille, & an

gustijs cingitur his regionum quas uides, nec unquam de ullo perennis fuit, & obruitur hominum interitu, & obliuione posteritatis extinguitur. Quæ cùm dixisset, Ego uerò, inquam, ô Aphricane (si quidem benemeritis de patria quasi limes ad cœli aditum patet) quanquam à pueritia, uestigijs ingressus patrijs & tuis, decori uestro non defui, nunc tamen tanto præmio proposito multo uigilantius. Et ille, Tu uerò enitere, & sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc. Nec enim is es quem forma ista declarat, sed mens cuiusq; is est quisque, non ea figura quæ digito demonstrari potest. Deum igitur scito te esse: siquidem Deus est qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpositus est, quàm hunc mundum princeps ille Deus: & ut ipse mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Nam quod semper mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod sese mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit, quin etiam cæteris quæ mouẽtur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principio autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia: Ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. Nec enim esset hoc principium, quod gigneretur aliunde. Quòd si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id autem nec nasci potest, nec mori, uel concidat omne cœlum, omnisq; natura consistat

sistat necesse est, nec uim ullam nanciscatur, quæ à primo impulsu moueatur. Quum pateat igitur æternum id esse, quod à seipso moueatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimum est enim omne quod pulsu agitatur externo. Quod autem animal est, id motu cietur interiore & suo. nam hæc est natura propria animæ atque uis. Quæ si est una ex omnibus quæ sese moueat, neque nata certe est, & æterna est, hanc exerce in optimis rebus. Sunt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idq; ocyus faciet, si iam tum cum erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea quæ extra erunt, contemplans, quàm maximè se à corpore abstrahet. Nãque eorũ animi qui se corporis uoluptatibus dedidere, earumq; se quasi ministros præbuere, impulsuq; libidinum uoluptatibus obedientium, deorum & hominum iura uiolauere, corporibus elapsi, circum terram ipsam uolutantur: nec hunc in locum nisi multis exagitati seculis reuertuntur. Ille discessit. Ego somno statim solutus sum.

MACR

MACROBII

*Ambrosij *AVRELII THEODOSII

uiri Consularis & illustriß. in Somnium Scipionis expositionis quàm elegantißimæ liber primus.

Quæ differentia & quæ similitudo sit inter Platonis ac Ciceronis de Repub. libros: Curq; aut ille iudiciũ Eri, aut hic Somniũ Scipionis operi suo asciuerit. CAP. I.

INTER Platonis & Ciceronis libros, quos de Republica uterque constituit, Eustathi fili uitæ mihi dulcedo pariter & gloria, hoc interesse prima fronte prospeximus, quòd ille Remp. ordinauit, hic retulit: alter qualis esse deberet, alter qualis esset à maioribus instituta, disseruit. In hoc tamen uel maximè operis similitudinem seruauit imitatio, quòd cùm Plato in uoluminis conclusione à quodam uitæ reddito, quam reliquisse uidebatur, indicari faciat, qui sit exutarum corporibus status animarum: adiecta his quadam sphærarum uel siderum non otiosa descriptione, rerum facies non dissimilia significans, à Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narratur. Sed quòd uel commento tali, uel huic tali somnio in his potißimum libris opus fuerit, in quibus de Rerumpublicarum statu loquebatur, quo'ue attinuerit inter gubernandarum urbium constituta, circulos, orbes, globosq; describere: de stellarum modo, de cœli conuersione tractare, quæsitu dignum & mihi uisum est, & alijs

Cur aut Plato Ærum reuiuiscentẽ, aut Cicero Scipionẽ somnio excitatũ induxerit.

& alijs fortasse uideatur: ne uiros sapientia præcellentes, nihilq; in uestigatione ueri, nisi diuinum sentire solitos, aliquid castigato operi adiecisse superfluum suspicemur. De hoc prius ergo pauca dicenda sunt: ut liquido mens operis, de quo loquimur, innotescat. Rerum omnium Plato & actuum naturam penitus inspiciens, aduertit in omni sermone suo de Reipub. institutione proposito, infundendum animis iustitiæ amorem: sine qua non solum Respublica, nec exiguus hominum cœtus, sed ne domus quidem parua constabit. Ad hunc porrò iustitiæ affectum pectoribus* inculcandum, nihil æquè patrocinaturum uidit, quàm si fructus eius non uideretur cum uita hominis terminari. Hunc uero superstitem durare post hominem, quì poterat ostendi, nisi prius de animæ immortalitate constaret? Fide autem facta perpetuitatis animarum, consequens esse animaduertit, ut certa illis loca nexu corporis absolutis, pro contemplatu probi improbi'ue meriti, deputata sint. Sic in Phædone, inexpugnabilium luce rationum anima in ueram dignitatem propriæ immortalitatis asserta: sequitur distinctio locorum, quæ hanc uitam relinquentibus ea lege debentur, quam sibi quisque uiuendo sanxerit. Sic in Gorgia post peractam pro iustitia disputationem, de habitu post corpus animarum, morali grauitate Socraticæ dulcedinis ammonemur. Idem igitur obseruanter secutus est, in illis præcipuè uoluminibus, quibus statum Reipublicæ formandum recepit. Nam postquàm principatum iustitiæ dedit: & docuit, animam post animal non perire: per illam demum fabulam (sic enim quidam uocant) quò anima post corpus euadat, uel unde ad corpus ueniat, in fine operis asseruit: ut iustitiæ uel cultæ præmium, uel spretæ pœnam animis quippe immortalibus subiturisq; iudicium

**Vetus lectio habet, inoculandũ: trãslatione ducta ab insitionibus.*

cium seruari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore iudicio reseruans, quàm ingenio repertus est. Postquàm in omni Reipublicæ otio ac negotio palmam iustitiæ disputando dedit, sacras immortalium animarum sedes, & cœlestium arcana regionum, in ipso consummati operis fastigio collocauit: indicans quò ijs perueniendum, uel potius reuertendum sit, qui Rempublicam cum prudentia, iustitia, fortitudine, atque moderatione tractauerint. Sed ille Platonicus secretorum relator Er quidam nomine fuit, natione Pamphylius, miles officio: qui cùm uulneribus in prælio acceptis uitam effudisse uisus, duodecimo demũ die inter cæteros unà peremptos ultimo esset honorandus igne, subitò seu recepta anima, seu retenta, quicquid emensis inter utranq; uitam diebus egerat uiderat'ue, tanquã publicum professus indicium, humano generi nuntiauit. Hanc fabulã Cicero licet ab indoctis quasi ipse ueri conscius doleat irrisam, exemplum tamen stolidæ reprehensionis uitans, excitari narraturum, quàm reuiuiscere maluit.

Quid respondendum Coloti Epicureo, putanti philosopho non esse utendum fabulis: quasq; fabulas philosophia recipiat, & quando his philosophi soleant uti.

CAPVT II.

AC prius quàm somnij uerba consulamus, enodandum nobis est, à quo genere hominum Tullius memoret uel irrisam Platonis fabulam, uel ne idem sibi eueniat non uereri. Nec enim his uerbis uult imperitum uulgus intelligi, sed genus hominum ueri ignarum sub peritiæ ostentatione: quippe quos & legisse talia, & ad reprehendendum animatos constaret. Dicemus igitur, & quos in tantum philosophum referat, quandam censuræ exercuisse lenitatem: quis'ue eorum etiam scriptam reliquerit accusationem

satisfactionem: & postremò, quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi necessaria est, responderi conueniat obiectis. Quibus, quod factu facilè est, eneruatis iam quicquid uel contra Platonis, uel contra Ciceronis opinionem etiam in Scipionis somnium, seu iaculatus est unquam morsus liuoris, seu fortè iaculabitur, dissolutum erit. Epicureorum tota factio æquo semper errore à uero deuia, & illa extimans ridenda quæ nesciat, sacrum uolumen & augustissima irrisit naturæ seria. Colotes uerò inter Epicurei auditores loquacitate notabilior, etiam in librum retulit, quæ de hoc amarius cauillatus est. Sed cætera, quæ iniuria notauit (siquidem ad somnium, de quo hic procedit sermo non attinent) hoc loco nobis omittenda sunt. Illam calumniam persequemur, quæ nisi supplodetur, manebit Ciceroni cum Platone communis. Ait enim à philosopho fabulam non oportuisse confingi: quoniam nullum figmenti genus ueri professoribus conueniret. Cur enim, inquit, si rerum cœlestium notionem, si habitum nos animarum docere uoluisti, non simplici & absoluta hoc insinuatione curatum est: sed quæsita persona, casusq; excogitata nouitas, & composita aduocati scena figmenti, ipsam quærendi ueri ianuam mendacio polluere? Hæc quoniam cùm de Platonico Ero iactantur, etiam quietem Africani nostri somniantis incusant (utraque enim sub appositio argumento electa persona est, quæ commoda enuntiandis haberetur) resistamus urgenti, & frustra arguens refellatur calumnia: ut una dissoluta, utriusque factum incolumem, ut fas est, retineat dignitatem. Nec omnibus fabulis repugnat philosophia, nec omnibus acquieuit. Et ut facilè secerni possit, quæ ex his ab se abdicet, ac uelut profana ab ipso uestibulo sacræ disputationis excludat, quæ'ue etiam

Quid Platoni obiecerit Colotes Epicureus.

Quas fabulas philosophia reiiciat, & quas recipiat.

sæpe

sæpe ac libenter admittat, diuisionum gradibus explicandum. Fabulæ, quarum nomen indicat falsi professionem, aut tantum conciliandæ auribus uoluptatis, aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia repertæ sunt. Auditum mulcent, uelut comœdiæ: quales Menander, eius'ue imitatores agendas dederunt: uel argumenta fictis casibus amatorum referta: quibus uel multum se Arbiter exercuit: uel Apuleium nonnunquam lusisse miramur. Hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delicias profitetur, è sacrario suo in nutricum cunas sapientiæ tractatus eliminat. Ex ijs autem, quæ ad quandam uirtutum speciem intellectum legentis hortantur, fit secunda discretio. In quibusdam enim & argumentum ex ficto locatur, & per mendacia ipse relationis ordo contexitur: ut sunt illæ Aesopiæ fabulæ, elegantia fictionis illustres. At in alijs argumentum quidem fundatur ueri soliditate: sed hæc ipsa ueritas per quædam composita & ficta profertur: & hæc iam uocatur narratio fabulosa, non fabula: ut ceremoniarum sacra Hesiodi & Orphei, quæ de Deorum progenie actu'ue narrantur: ut mystica Pythagoreorum sensa referunt. Ergo ex hac secunda diuisione, quam diximus, à philosophiæ libris prior species, quæ concepta de falso per falsum narratur, aliena est: sequens in aliam rursus discretionem scissa, diuiditur. Nam cum ueritas argumento subest, solaq; fit narratio fabulosa, non unus reperitur modus, per figmentum uera referendi. Aut enim contextio narrationis per turpia & indigna numinibus, ac monstro similia componitur: ut Dei adulteri: Saturnus patris Cælij pudenda abscindens, & ipse rursus à filio regno potito in uincula coniectus: quod genus totum philosophi nescire malunt. Aut sacrarum rerum notio sub pio figmentorum

rum uelamine, honestis & tecta rebus, & uestita nominibus enuntiatur. Et hoc est solum figmenti genus, quod cautio de diuinis rebus philosophantis admittit. Cùm igitur nullam disputationi pariat iniuriam uel Er index, uel somnians Africanus, sed rerum sacrarum enuntiatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandem edoctus à fabulis fabulosa secernere, conquiescat. Sciendum est tamen, non in omnem disputationem philosophos admittere fabulosa * uel licita: sed his uti solent, cùm uel de anima, uel de aëreis, uel de æthereis potestatibus, uel de cæteris Dijs loquũtur. Cæterùm cùm ad summũ & principem omnium Deum, qui apud Græcos τἀγαθὸν, qui πρῶτον ἄιτιον nuncupatur, tractatus se audet attollere: uel ad mentem, quã Græci νῦν appellant, originales rerum species, quæ ἰδέαι dictæ sunt continentem, ex summo natam & profectam Deo: cùm de his inquam loquuntur summo Deo & mente, nihil fabulosum penitus attingunt. Sed si quid de his assignare conantur, quæ nõ sermonem tantummodo, sed cogitationem quoque humanam superant, ad similitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cum περὶ τἀγαθοῦ loqui esset animatus, dicere quid sit, non est ausus: hoc solum de eo sciens, quòd sciri quale sit ab homine non possit. Solum uerò eius similimum de uisibilibus solem reperit: & per eius similitudinem uiam sermoni suo attollendi se ad non comprehensibilia patefecit. Ideo ut nullum ei simulachrum, cùm Dijs alijs constitueretur, finxit antiquitas: quia summus Deus nataq; ex eo mens, sicut ultra animam, ita supra naturam sunt: quò nihil fàs est de fabulis peruenire. De Dijs autem, ut dixi, cæteris, & de anima, non frustra se, nec ut oblectent, ad fabulosa conuertunt: sed quia sciunt inimicam esse naturæ apertam nu-

Quando philosophi uti soleãt fabulis.

** Vel, pro etiã aliàs tamẽ legitur, uel ludicra*

demq; expositionem sui: quæ sicut uulgaribus hominum sensibus intellectum sui uario rerum tegmine operimentoq; subtraxit, ita à prudentibus arcana sua uoluit per fabulosa tractari. Sic ipsa mysteria figurarũ *cuniculis operiuntur, ne uel his ademptis nudam rerum talium se natura præbeat: sed summatibus tantum uiris sapientia interprete ueri arcani conscijs, contenti sint reliqui, ad uenerationem figuris defendentibus à utilitate secretum. Numenio denique inter philosophos occultorum curiosiori, offensam numinum, quòd Eleusina sacra interpretando uulgauerit, somnia prodiderunt: uiso sibi, ipsas Eleusinas Deas habitu meretricio ante apertum lupanar uidere prostantes: admirantiq;, & causas non conuenientis numinibus turpitudinis, consulenti respondisse iratas: ab ipso se adyto pudicitiæ suæ ui abstractas, & passim adeuntibus prostitutas. Adeò semper ita se & sciri & coli numina *maluerunt, qualiter in uulgus antiquitas ipsa fabulata est: quæ & imagines & simulachra formarum talium prorsus alienis. & ætates tam incrementi quàm diminutionis ignaris, & amictus ornatusq; uarios corpus non habentibus assignauit. Secundum hæc Pythagoras ipse atque Empedocles, Parmenides quoque & Heraclitus, de Dijs fabulati sunt: nec secus Timæus, qui progenies eorum, sicut traditum fuerat, exequutus est.

*fumiculis

Ex Numenius fuit Pyrrhonis Heliensis discipulus.

*uoluerunt

Quinque esse genera somniandi: atque somnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.

CAPVT III.

His prælibatis, antequàm ipsa somnij uerba tractemus, prius quot somniandi modos obseruatio deprehenderit, cum licentiam figurarum quæ passim quiescentibus ingeruntur, sub definitionem & regulam uetustas

stas mitteret, edisseramus: ut cui eorum generi somnium, quo de agimus, applicandum sit, innotescat. Omnium quæ uidere sibi dormientes uidentur, quinque sunt principales diuersitates & nomina: Aut enim est ὄνειρος secundum Græcos, quod Latini somnium uocant: aut ὅραμα, quod uisio recte appellatur: aut χρηματισμὸς, quod oraculum nuncupatur: aut est ἐνύπνιον, quod insomniũ dicitur: aut est φάντασμα, quod Cicero (quoties opus hoc nomine fuit) uisum uocauit. Vltima ex his duo cùm uidentur, cura interpretationis indigna sunt: quia nihil diuinationis apportant, ἐνύπνιον dico, & φάντασμα. Est enim ἐνύπνιον, quoties cura oppressit animi, uel corporis, siue fortunæ, qualis uigilantẽ fatigauerit, talem se ingerit dormienti. Animi: si amator delicijs suis aut fruentem se uideat, aut carentem: si metuens quis immunentem sibi uel insidijs, uel potestate personam, aut incurrisse hanc ex imagine cogitationum suarum, aut effugisse uideatur. Corporis: si temeto ingurgitatus, aut distentus cibo, uel abundantia præfocari se existimet, uel grauantibus exonerari: aut contrà, si esuriens cibum, aut potum sitiens, desiderare, quærere, uel etiam inuenisse uideatur. Fortunæ: quum se quis existimat uel potentia, uel magistratu, aut augeri *præ desiderio, aut exui *præ timore. Hæc & his similia, quoniam ex habitu mentis quietem sicut præuenerant, ita & turbauerant dormientis, unà cum somno aduolant, & pariter euanescunt. Hinc & Insomnio nomen: non quia per somnum uidetur, (hoc crim est huic generi commune cum cæteris) sed quia in ipso somnio tantummodo esse creditur, dum uidetur, post somnium nullam sui utilitatem, uel significationem relinquit. Falsa esse insomnia, nec Maro tacuit:

Quinq; somniorũ genera.

Insomnium.

*pro

Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes. 6. Æneidos.

Cœlum hic uiuorum regionem uocans: quia sicut dij nobis, ita nos defunctis superi habemur. Amorem quoque describens, cuius curam semper sequuntur insomnia, ait:

* Æneidos. Hærent infixi pectore uultus,
Verbaq; nec placidam membris dat cura quietem.

Et post hæc:

Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?

Phantasma. Φάντασμα uerò, hoc est, uisum, cùm inter uigiliam & adultam quietem, in quadam (ut aiunt) prima somnij nebula adhuc uigilare se existimans, qui dormire uix cœpit, aspicere uidetur irruentes in se, uel passim uagantes formas, à natura seu magnitudine, seu specie discrepantes: uariasq; tempestates rerum, uel lætas, uel turbulentas. In hoc genere est Ἐπιάλτης, quem publica persuasio quiescentes opinatur inuadere, & pondere suo pressos ac sentientes grauare. His duobus modis ad nullam noscendi futuri opem receptis, tribus cæteris in ingenium diuinationis instruimur. Et est oraculum quidem, cum in somnijs parens, uel alia sancta grauisq; persona, seu sacerdos, uel etiam Deus, aperte euenturum quid, aut non euenturum, faciendum, uitandumue denuntiat. Visio autẽ est, cum id quis uidet, quod eodem modo quo apparuerat, eueniet. Amicum peregre commorantem, quem non cogitabat, uisus est sibi reuersum uidere, & procedenti obuius, quem uiderat uenit in amplexus. Depositum in quiete suscepit, & matutinus ei precator occurrit, mandans pecuniam tutelæ, & fidei custodiæ celandam committens. Somnium proprie uocatur, quod tegit figuris, & uelat ambagibus, non nisi interpretatione intelligendam significationem rei quæ demonstratur. Quod quale sit, non à nobis exponendum est: cùm hoc unusquisque ex usu quid

Epialtes.

Oraculum.

Visio.

Somnium & eius quinq; species.

quid sit, agnoscat. Huius quinque sunt species: aut enim proprium, aut alienum, aut commune, aut publicum, aut generale est. Proprium est, cum se quis facientem patientemue aliquid somniat. Alienum, cum alium. Commune, cum se una cum alio. Publicum est, cum ciuitati foroue uel theatro, seu quibuslibet publicis mœnibus actibusue, triste uel lætum quid existimat accidisse. Generale est, quum quis circa solis orbem, lunaremue globum, seu alia sidera, uel cœlum, omnesq; terras aliquid somniat innouatum. Hoc autem quod Scipio uidisse se retulit, tria illa quæ sola probabilia sunt genera principalitatis amplectitur, & omnes ipsius somnij species attingit. Est enim oraculum: quia Paulus & Africanus uterque parens, sancti gravesq; ambo, nec alieni à sacerdotio, quod illi euenturum esset, enuntiarunt. Est uisio: quia loca ipsa, in quibus post corpus, uel qualis futurus esset, aspexit. Est somnium: quia rerum, quæ illi enarratæ sunt, altitudo, tecta profunditate prudentiæ, non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. Ad ipsius quoque somnij species omnes refertur. Est proprium: quia ad supera perductus est, & de se futura cognouit. Est alienum: quòd quem statum aliorum animæ sortitæ sunt, deprehendit. Est commune: quòd eadem loca tam sibi, quàm cæteris eiusdem meriti didicit præparari. Est publicum: quòd uictoriam patriæ, & Carthaginis interitum, & Capitolinum triumphum, & solicitudinem futuræ seditionis agnouit. Est generale: quòd cœlum cœliq; circulos conuersionisque concentum, uiuo adhuc homini noua & incognita: stellarum etiam ac luminum motus, terræq; omnis situm suspiciendo uel despiciendo concepit. Nec dici potest non aptum fuisse Scipionis personæ somnium, quod generale esset & publicum: quia necdum illi

Scipionis somnium ad quod genus sit referendum.

Quomodo somnium publicum conueniat Scipioni adhuc militi.

contigisset amplissimus magistratus: imò cũ adhuc, ut ipse dicit, penè miles haberetur. Aiunt enim, non habenda pro ueris de statu ciuitatis somnia: nisi quæ rector eius, magistratusue uidisset: aut quæ de plebe non unus, sed multi similia somniassent. Ideo apud Homerum, cum in concilio Græcorum Agamemnon somniũ, quod de instruendo prælio uiderat, publicaret: Nestor, qui non minus ipse prudentia, quàm omnis inuẽta uiribus uuit exercitum, concilians fidem relatis, De statu, inquit, publico credendum regio somnio: quod si alter uidisset, repudiaremus, ut futile. Sed non ab re erat, ut Scipio, & si necdum adeptus tunc erat consulatum, nec erat rector exercitus, Carthaginis somnia ret interitum, cuius erat autor futurus: audiretq; uictoriam beneficio suo publicandam: uideret etiam secreta naturæ, uir non minus philosophia quàm uirtute præcellens. His assertis, quia superius falsitatis insomniorum Vergiliũ testem citantes, eius uersus fecimus mentionem, * eruti de geminarum somnij descriptione portarũ: si quis forte quærere uelit, cur porta ex ebore falsis, è cornu ueris sit deputata: instruetur autore Porphyrio, qui in cõmentarijs suis hec in eundem locũ dicit, ab Homero sub eadẽ diuisione descriptum: Latet, inquit, omne uerum: hoc tamen anima, cùm ab officijs corporis somno eius paululũ libera est, interdũ aspicit: nonnunquam tendit aciem, nec tamen peruenit. Et cùm aspicit, tamen nõ libero & * perfecto lumine uidet, sed interiecto uelamine, quod nexus naturæ caligantis obducit, Et hoc in natura esse idem Vergilius asserit, dicens:

* editi Somnij portæ.

* directo

Æncidos. 2.

Aspice nanq; omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat uisus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam.

Hoc uelamen cùm in quiete ad uerum usque, aciem introspicientis admittit, de cornu creditur, cuius ista natura est, ut tenuatum uisui peruium sit. Cùm autem à uero hebetat, ac repellit obtutum, ebur putatur, cuius corpus ita naturæ densatum est, ut ad quamuis extremitatem tenuitatis erasum, nullo uisu ad ulteriora tendente penetretur.

Propositum, seu scopus huius somnij quis sit.

CAPVT IIII.

TRactatis generibus & modis, ad quos somnium Scipionis refertur, nunc ipsam eiusdem somnij mentem, ipsumq; propositũ, quòd Græci σκοπὸν uocant, antequàm uerba inspiciantur, tentemus aperire: & eò pertinere propositum præsentis operis asseramus, sicut iam in principio huius sermonis adstruximus, ut animas bene de Repub. meritorum, post corpora cœlo reddi, & illic frui beatitudinis perpetuitate nos doceat. Nam Scipionem ipsum hæc occasio ad narrandum somniũ prouocauit, quod longo tempore se testatus est silentio cõdidisse. Cùm enim Lælius quereretur, nullas Nasicæ statuas in publico, in interfecti tyrãni remunerationẽ locatas, respondit Scipio post alia in hæc uerba: Sed quanquam sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum uirtutis est præmiũ: tamẽ illa diuina uirtus, nõ statuas plumbo inhærẽtes, nec triũpho arescentibus laureis, sed stabiliora quædam, & uiridiora præmiorũ gña desiderat. Quæ tamẽ ista sunt, inquit Lælius? Tũ Scipio, patimini me, inquit (quoniã tertium diem iam feriati sumus, &c.) quibus ad narrationem somnij uenit, docens illa esse stabiliora & uiridiora præmiorũ genera quæ ipse uidisset in cœlo bonis Rerũpub. seruata rectoribus, sicut his uerbis eius ostẽditur: Sed quò sis Africane alacrior ad tutãdã

Rempublicã, sic habeto: Omnibus qui patriã conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certũ esse in cœlo & definitum locũ, vbi beati æuo sempiterno fruãtur. *Et paulò pòst, hunc certũ locum qui sit designans, ait:* Sed sic Scipio, vt auus hic tuus, vt ego qui te genui, iustitiam cole & pietatẽ, quæ cum magna in parẽtibus & propinquis, tum in patria maxima est. Ea vita via est in cœlũ, & in hunc cœtum eorum, qui iam vixerũt, & corpore laxati incolunt locum, quem vides: *significãs galaxian. Sciendum est enim, quòd locus, in quo sibi esse uidetur Scipio per quietẽ, lacteus circulus est, qui* Γαλαξίας *uocatur. Siquidẽ his uerbis in principio utitur:* Ostendebat autem Carthaginẽ de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodã loco. *Et paulò pòst apertius dicit:* Erat autem is splendidissimo candore inter flammas circulus elucens, quem vos (vt à Graijs accepistis) orbem lacteum nuncupatis: ex quo mihi omnia contemplanti præclara & mirabilia videbantur. *Et de hoc quidem galaxia, cum de circulis loquemur, plenius disseremus.*

Quanquàm omnes numeri modo quodam pleni sint, tamen octonarium ac septenarium peculiariter plenos dici: quamq; ob causam octonarius plenus vocetur.

CAPVT V.

SEd iam quoniam inter libros, quos de Repub. Cicero, quosue prius Plato scripserat, quæ differentia, quæ similitudo habeatur, expressimus: & cur operi suo uel Plato Eri indicium, uel Cicero somnium Scipionis asciuerit: quidue sit ab Epicureis obiectum Platoni: uel quemadmodum debilis calumnia refellatur: & quibus tractatibus philosophi

losophi admisceant, uel à quibus penitus excludant fabulosa, retulimus: adiecimusque post hæc necessariò genera omnium imaginum, quæ fàlsò, quæq; uerò uidentur in somnijs, ipsasque distinximus species somniorum, ad quas Africani somnium constaret referri: & *quur Scipioni conuenerit talia somniare: & de geminis somnij portis, quæ fuerit à ueteribus expressa sentẽtia super his omnibus, ipsius somnij, de quo loquimur, mentem propositumq; signauimus, & partem cœli euidenter expreßimus, in qua sibi Scipio per quietem, hæc uel uidisse uisus est, uel audisse quæ retulit: nunc iam discutiẽda nobis sunt ipsius somnij uerba, non omnia, sed ut quæque uidebũtur digna quæsitu. Ac prima nobis tractanda se ingerit pars illa de numeris, in qua sic ait:* Nam quũ ætas tua septenos octies solis anfractus reditusque conuerterit: duoque hi numeri, quorũ vterque plenus, alter altera de causa habetur, circuitu naturali summã tibi fatalẽ confecerint: in te vnũ atque in tuũ nomen se tota cõuertet ciuitas. Te senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebũtur: tu eris vnus in quo nitatur tota ciuitatis salꝰ. Ac, ne multa, dictator Rẽpu. cõstituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Plenitudinẽ hic non frustra numeris aßignat. Plenitudo enim propriè nisi diuinis rebus, supernisq; non conuenit: neq; enim corpus propriè plenum dixeris, quod cùm sui sit impatiens effluendo, alieni appetens est hauriendo. Quæ si metallicis corporibus non usu ueniunt, non tamen plena illa, sed uasta dicenda sunt. Hæc est igitur communis numerorum omnium plenitudo: quòd cogitationi à nobis ad superos meanti, occurrit prima perfectio incorporalitatis in numeris. In-

* si

Nullũ corpus plenum.

Qui numeri propriè pleni uocentur.

ter ipsos tamen propriè pleni uocantur, secundum hos modos, qui præsenti tractatui necessarij sunt: qui aut uim obtinent uinculorum, aut corpora rursus efficiunt, aut corpus efficiant: sed corpus, quod intelligendo, non sentiendo concipias. Totum hoc, ut obscuritatis depulsetur offensa, paulò altius repetita rerum luce, pandendum est. Omnia corpora superficie finiuntur, & in ipsam eorum pars ultima terminatur. Hi autem termini, quum sint semper circa corpora, quorum termini sunt, incorporei tamen intelliguntur. Nam quousq; corpus esse dicetur, necdum terminus intelligitur, cogitatio quæ conceperit terminum, corpus reliquit. Ergo primus à corporibus ad incorporea transitus, ostendit corporum terminos: & hæc est prima incorporea natura post corpora: sed non purè, nec ad integrum carens corpore. Nam licet extra corpus natura eius sit, tamen non nisi circa corpus apparet. Cum totum demiq; corpus nominas, etiam superficies hoc uocabulo continetur. De corporibus eam, tametsi non res, sed intellectus sequestrat. Hæc superficies, sicut est corporũ terminus, ita lineis terminatur, quas suo nomine grammas Græcia uocauit. Punctis lineæ finiuntur. Et hæc sunt corpora quæ mathematica uocantur, de quibus solerti industria geometriæ disputatur. Ergo hæc superficies, quum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma subiecti corporis accipit numerum linearum. Nam seu trium, ut trigonum: seu quatuor, ut quadratum: seu plurium sit angulorum, totidem lineis sese ad extrema tangentibus planities eius includitur. Hoc * modo admonendi sumus quòd omne corpus longitudinis, latitudinis, & altitudinis dimensionibus constat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est, longitudo: est enim sine latitudine. Planities

Cur octonarius plenus dicatur, ratio prima.

*loco

nities uero, quam Græci ἐπιφάνειαν uocant, longo latoq; distenditur, alto caret: & hæc planities quantis lineis contineatur, expressimus. Soliditas autem corporum constat, cùm his duabus additur altitudo. Fit enim tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod στερεὸν uocant: qualis est tessera, quæ cubus uocatur. Si uerò non unius partis, sed totius uelis corporis superficiem cogitare, quod proponimus esse quadratum (ut de uno quod exemplo sufficiet, disputemus) iam non quatuor, sed octo anguli colliguntur. quod tum animaduertis, si super unum quadratum, quale prius diximus, alterum tale altius impositum mente conspicias: ut altitudo, quæ illi plano deerat, adijciatur: fiatq; tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod στερεὸν uocant, ad imitationem tesseræ, quæ cubus uocatur. Ex his apparet octonarium numerum solidum corpus & esse, & haberi: siquidem unum apud geometras puncti locum obtinet: Duo, lineæ ductum faciunt, qui duobus punctis, ut suprà diximus, coërcetur. Quatuor uerò puncta aduersum se in duobus ordinibus bina per ordinem posita, exprimunt quadri speciem, à singulis punctis in aduersum punctum iecta linea. Hæc quatuor, ut diximus, duplicata, & octo facta, duo quadra similia describunt, quæ sibi superposita, additaq; altitudine, formam cubi, quod est solidum corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorem esse numerum superficie & lineis, ex quibus illam constare memorauimus formisq; omnibus. A lineis enim ascenditur ad numerum, tanquam ad priorem: ut intelligatur ex diuersis numeris linearũ, quæ formæ geometricæ describantur. Ipsam uerò superficiem cum lineis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam: nec tamen sequestrandam propter perpetuam cum

Stereon. Cubus.

corp

corporibus societatem. Ergo quod ab hac sursum recedit, iam pure incorporeum est. Numeros autem hac superiores præcedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitatis in numeris. Et hæc est, ut diximus, numerorum omnium plenitudo. Seorsum autem illa, ut suprà admonuimus, plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiunt, aut efficiuntur, aut uim obtinent uinculorum: licet alias quoque causas quibus pleni numeri efficiantur, esse non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus solidum corpus efficiat, antè satis probatum est. Ergo singulariter quoque plenius iure dicetur, propter corporeæ soli-
Ratio secũdæ. ditatis effectum. Sed & ad ipsam cœli harmoniam, id est, concinentiam, hunc numerum magis aptum esse non dubium est: cùm sphæræ ipsæ octo sint, quæ mouentur, de quibus secuturus sermo procedet. Omnes quoque partes, quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage
Tertia. plenitudo nascatur. Est enim aut de his quæ neq; generantur, neq; generant, de monade & septem: quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur: aut de duplicato eo, qui & generatur, & generat, id est, quatuor. Nam hic numerus quatuor, & nascitur de duobus, & octo generat. Aut componitur de tribus & quinq;, quorum alter primus omniũ numerorum impar apparuit: quinarij autem potentiã se-
Quarta. quens tractatus attinget. Pythagorici uerò hunc numerum iustitiam uocauerunt: quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares, hoc est, in bis quaterna: ut nihilominus in numeros æquè pariter pares diuisio quoque ipsa
Quinta. soluatur in bis bina. Eadem quoq; qualitate contexitur, id est, bis bina bis. Cum ergo & contextio ipsius pari æqualitate procedat: & resolutio æqualiter redeat usque ad monadem, quæ diuisionem arithmetica ratione non recipit:

pit: merito propter æqualem diuisionem iustitiæ nomẽ accepit. Et quia ex supradictis omnibus apparet, quanta & partium suarum, & seorsum sua plenitudine nitatur, iure plenus uocatur.

Multas esse causas, cur septenarius plenus uocetur.

CAPVT. VI.

SVperest, ut septenarium quoque numerum plenum iure uocitandum ratio in medio constituta persuadeat. Ac primum hoc transire sine admiratione non possumus, quòd duo numeri qui in se multiplicati uitale spatium uiri fortis includerent, ex pari & impari constiterũt. Hoc enim uerè perfectum est, quod ex horum numerorum permistione generatur. Nam impar numerus mas, & par fœmina uocatur. Item arithmetici imparem patris, & parem matris appellatione uenerãtur. Hinc & Timæus Platonis, fabricatorem mundanæ animæ Deum partes eius ex pari & impari, id est, duplari & triplari numero, intertexuisse memorauit: ita ut à duplari usque ad octo, à triplari usq; ad uiginti septem staret alternatio * mutandi. Hi enim primi cubi utrinq; nascuntur: siquidem à paribus bis bini, qui sunt quatuor, superficiem faciunt: bis bini bis, qui sunt octo, corpus solidum fingũt. A` dispari uerò ter terna, quæ sunt nouem, superficiem reddunt: & ter terna ter, id est, ter nouena, quæ sunt uiginti septem, primum æque cubum alterius partis efficiunt. Vnde intelligi datur, hos duos numeros, octo dico, & septem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in Republica uiri conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animam iudicatos: quia nihil post autorem potest esse perfectius. Hoc quoque notandum est, quod superius, asserentes communem numerorum omnium dignitatem, antiquiores eos superficie, & lineis

* aliàs numeri.

lineis eius, omnibusq; corporibus ostendimus: procedens autem tractatus inuenit numeros & ante animam mundi fuisse, quibus illam contextam augustissima Timæi ratio naturæ ipsius conscia testis expressit. Hinc est quòd pronuntiare non dubitauerunt sapientes, animam esse numerum se mouentem.

Prima ratio, cur perfectus sit numerus septenarius, ex partibus ipsius sumpta.

Nunc uideamus cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus habeatur: cuius ut pressius plenitudo noscatur, primùm merita partium de quibus cõstat, tum demum quid ipse possit, inuestigemus. Constat septenarius numerus: uel ex uno, & sex: uel ex duobus, & quinque: uel ex tribus, & quatuor. Singularum compagum membra tractemus: ex quibus fatebimur nullum alium numerum tam uaria esse maiestate fœcundũ. Ex uno & sex, compago prima componitur. Vnum autem, quod μονὰς, id est, unitas dicitur, & mas idem & fœmina est: par idem, atq; impar: ipse non numerus, sed fons & origo numerorum. Hæc monas initium finisq; omnium, neque ipsa principij aut finis sciens, ad summum refertur Deum: eiusq; intellectum à sequentium numero rerũ, & potestatum sequestrat: nec in inferiore post Deum gradu frustra cã desideraueris. Hæc illa est mens, è summo nata Deo, quæ uices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit æuo, cumq;, utpote una, non sit numerabilis, innumeras tamen generum species, & de se creat, & intra se continet. Inde quoque aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam referri. Anima enim aliena à syluestris contagione materiæ, tantum se autori suo ac sibi debens, simplicem sortita naturam, cum se animandæ immensitati uniuersitatis infundat: nullum init tamen cum sua unitate diuortium. Vides ut hæc monas orta à prima rerum causa, ad usque

adusque animam ubique integra, & semper indiuidua continuationem potestatis obtineat. Hæc de monade castigatius quàm se copia suggerebat. Nec te remordeat, quòd cùm omni numero præesse uideatur, in coniunctione præcipue septenarij prædicetur. Nulli enim aptius iungitur monas incorrupta, quàm uirgini. Huic autem numero, id est, septenario, adeò opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas quoque uocitetur. Nam uirgo creditur, quia nullum ex se parit numerum duplicatus, qui intra denarium coarctetur, quem primum limitem constat esse numerorũ. Pallas ideo, quia ex solius monadis fœtu, & multiplicatione processit: sicut Minerua solo ex uno parente nata perhibetur. Senarius uerò, qui cum uno coniunctus septenarium facit, uariæ ac multiplicis religionis, & potentiæ est. Primum, quòd solum ex omnibus numeris, qui infra decem sunt, de suis partibus constat. Habet enim medietatem, & tertiam partem, & sextam partem: & est medietas tria, tertia pars duo, sexta pars unum, quæ omnia simul sex faciunt. Habet & alia suæ uenerationis indicia: sed ne longior faciat sermo fastidium, unum ex omnibus eius officium persequemur: quod ideo prætulimus, quia hoc commemorato, non senarij tantum, sed & septenarij pariter dignitas adstruetur. Humano partui frequẽtiorẽ usum nouẽ mensium, certo numerorũ modulamine natura constituit: sed ratio sub asciti senarij numeri multiplicationem procedens, etiã septẽ menses compulit usurpari. Quàm breuiter absoluteq;, duos esse primos omnium numerorum cubos, id est, à pari octo, ab impari uiginti septem: & esse imparem marem, parem fœminã, superius expressimus. Horũ uterq; si per senarium numerum multiplicetur, efficiunt dierum numerum, qui septem mensibus explicantur. Coëant enim numeri,

Pallas quur à poëtis μονὰς appellatur.

Vis numeri senarij.

numeri, mas ille qui memoratur, & fœmina, octo scilicet & uigintiseptem, pariunt ex se quinque & triginta. Hæc sexies multiplicata, creant decem & ducentos: qui numerus dierum mensem septimum claudit. Ita est ergo natura fœcundus hic numerus, ut primam humani partus perfectionem, quasi arbiter quidam maturitatis, absoluat. Discretio uerò partus futuri (sicut Hippocrates refert) sic in utero dignoscitur: Aut enim septuagesimo, aut nonagesimo die conceptus mouetur. Dies ergo motus, quicunque fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut septimum, aut nonum explicat mensem. Hæc de prima septenarij copulatione libata sint. Secunda de duobus & quinque est. Ex his Dyas, quia post monadem prima est, primus est numerus. Hæc ab illa omnipotentia solitaria, in corporis intelligibilis * lineam prima defluxit. Ideo & ad uagas stellarum, & luminum sphæras refertur, quia hæ quoque ab illa, quæ ἀπλανὴς dicitur, in numerum scissæ, & in uarij motus contrarietatem retortæ sunt. Hic ergo numerus cum quinario aptissimè iungitur: dum hic ad errantes, ut diximus, ad cœli zonas ille referatur. Sed ille ratione scissionis, hic numero. Illa uerò quinario numero proprietas excepta potentiæ ultra cæteras eminenteis euenit: quòd solus omnia quæq; sunt, quæq; uidentur esse, complexus est. Esse autem dicimus intelligibilia, uideri esse corporalia omnia: seu diuinum corpus habeant, seu caducum. Hic ergo numerus simul omnia & supera, & subiecta designat. Aut enim Deus summus est, aut mens ex eo nata, in qua species rerum continentur: aut mundi anima, quæ animarum omnium fons est: aut cœlestia sunt usq; ad nos, aut terrena natura est: & sic quinarius rerum omniũ numerus impletur. De secunda septenarij numeri coniunctione dicta

Dyadis & quinarij uis ac uirtus.

*linea

cta hæc, pro affectatæ breuitatis necessitate, sufficiant. Tertia est de tribus & quatuor, quæ quantum ualeat, reuoluamus. Geometrici corporis ab impari prima planities in tribus lineis constat: his enim trigonalis forma concluditur: à pari uerò prima in quatuor inuenitur. Item scimus, secundum Platonem, id est, secundum ipsius ueritatis arcanum, illa sorti inter se uinculo colligari, quibus interiecta medietas præstat uinculi firmitatem. Cum uerò medietas ipsa geminatur, ea quæ extima sunt, non tenaciter tantùm, sed etiam insolubiliter uinciuntur. Primo ergo ternario numero contigit, ut inter duo summa, medium quo uinciretur, acciperet. Quaternarius uerò duas medietates primus omniũ nactus est: quas ab hoc numero Deus mundanæ molis artifex conditorq; mutuatus insolubili inter se uinculo elementa deuinxit: sicut in Timæo Platonis assertum est. Nec aliter tam controuersa sibi ac repugnantia, & natura communionem abnuẽtia promiscueri, terrã dico & ignem, potuisse, nec per tam iugabilem competentiam fœderari: nisi duobus medijs, aëris, & aquæ nexibus uincirentur. Ita enim elementa inter se diuersissima, opifex tamen Deus ordinis opportunitate connexuit, ut facilè iungerentur. Nam cùm binæ in singulis qualitates essent: talem unicuiq; de duabus alteram dedit, ut in eo cui adhæreret cognatam sibi & similem reperiret. Terra est sicca, & frigida: aqua uerò frigida, & humida est. Hæc duo elementa, licet sibi per siccum, humectumq; contraria sint: per frigidum tamen commune iunguntur. Aër humectus, & calidus est: & cùm aquæ frigidæ contrarius sit calore, conciliatione tamen socij copulatur humoris. Super hunc ignis cùm sit calidus, & siccus, humorem quidem aëris respuit, siccitate: sed connectitur, societate caloris. Et ita fit, ut

Laus ternarij & quaternarij.

singula quæq; elementorum, duo sibi hinc inde uicina singulis qualitatibus uelut quibusdã amplectantur ulnis. Aqua terram, frigore: aërem sibi nectit, humore. Aër aquæ humecto simili, & igni calore sociatur. Ignis aëri miscetur, ut calido: terræ iungitur, siccitate. Terra ignem sicco patitur, aquam frigore non respuit. Hæctamen uarietas uinculorum, si elementa duo forent, nihil inter ipsa firmitatis haberet: si tria, minus quidẽ ualido, aliquo tamen nexu uinciẽda nodaret. Inter quatuor uerò insolubilis colligatio est, cùm duæ summitates duabus interiectionibus uinciuntur. Quod erit manifestius, si in medio posueris ipsam continentiã sensus, de Timæo Platonis exceptã. Diuini decoris, inquit, ratio postulabat, talem fieri mũdũ, qui & uisum pateretur, & tactũ, Cõstabat autẽ, neque uideri aliquid posse, sine ignis beneficio: neq; tãgi, sine solido: & solidũ nihil esse, sine terra. Vnde mũdi omne corpus de igni & terra instruere fabricator incipiẽs, uidit duo cõuenire, sine medio colligãte, nõ posse: & hoc esse optimũ uinculũ, quod & se pariter, & à se liganda deuinciat. Vnã uerò interiectionẽ, tunc solum posse sufficere, cum superficies sine altitudine, uincienda est. At ubi arctanda uinculis est alta dimensio, nodũ nisi gemina interiectione non necti. Inde aërẽ & aquã inter ignem terrãq; cõtexuit: & ita per omnia, una & sibi cõueniẽs iugabilis cõpetentia cucurrit, elementorũ diuersitatem ipsa differẽtiarũ æqualitate consociãs. Nã quantũ interest inter aquã & aërẽ causa dẽsitatis & põderis, tantundẽ inter aërẽ & ignem est. Et rursus quod interest inter aërẽ, & aquã, causa leuitatis & raritatis, hoc interest inter

Expositio est sententiæ Platonicæ, non uerborum.

terram & aquã. Itẽ quod interest inter terrã & aquã causa densitatis & ponderis, hoc interest inter aquã & aërem: Et quod inter aquã & aërem, hoc inter aërem & ignem. Et cõtrà, quòd inter ignẽ & aërem, tenuitatis leuitatisq; causa, hoc inter aërẽ & aquã est. Et quod est inter aërem & aquã, hoc inter aquam intelligitur & terrã. Nec solũ sibi uicina & cohærẽtia comparantur, sed eadem alternis saltibus custoditur æqualitas. Nã quod est terra ad aërem, hoc est aqua ad ignẽ: & quoties verteris, eãdẽ reperies iugabilem cõpetentiã: ita ex ipso quo inter se sunt æqualiter diuersa sociantur. *Hæc cò dicta sunt, ut aperta ratione constaret, neque planitiem sine tribus, neq; soliditatem sine quatuor posse uinciri. Ergo septenarius numerus geminam uim obtinet uinciendi, quia ambæ partes eius uincula prima sortitæ sunt: ternarius cum una medietate, quaternarius cum duabus. Hinc in alio loco eiusdem somnij Cicero de septenario dicit:* Qui numerus rerum omnium ferè nodus est. *Item omnia corpora aut mathematica sunt alumna geometriæ, aut talia, quæ uisum tactumue patiantur. Horum priora tribus incrementorũ gradibus constant: aut enim linea ejicitur ex puncto, aut ex linea superficies, aut ex planitie soliditas. Altera uerò corpora quatuor elementorũ collato fœdere, in robur substantiæ corpulentæ concordi concretione coalescunt. Necnon omnium corporũ tres sunt dimensiones, longitudo, latitudo, profunditas. Termini adnumerato effectu ultimo quatuor, punctum, linea, superficies, & ipsa soliditas. Item, cùm quatuor sint elementa, ex quibus constant corpora, terra, aqua, aër, & ignis: tribus sine dubio*

interstitijs separantur: quorum unum est à terra usque ad aquam, ab aqua usq; ad aërem sequens, tertiũ ab aëre usq; ad ignem. Et à terra quidem usq; ad aquam spatiũ, necessitas à Physicis dicitur: quia uincire & solidare creditur, quod est in corporibus lutulentum. Vnde Homericus* censor cùm Græcis imprecaretur: Vos omnes, inquit, in terrã & aquam resoluamini: in id dicens, quod est in natura humana turbidum, quo facta est homini prima concretio. Illud uerò quod inter aquam & aërem ἁρμονία dicitur, id est, apta & consonans conuenientia: quia hoc spatium est, quod superioribus inferiora conciliat, & facit dissona conuenire. Inter aërem uerò & ignem, obedientia dicitur: quia sicut lutulenta & grauia superioribus necessitate iunguntur: ita superiora lutulentis obedientia copulantur, harmonia media, coniunctionem utriusque præstante. Ex quatuor igitur elementis, & tribus eorum interstitijs absolutionem corporum constare manifestum est. Ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multiplici inter se cognationis necessitate sociati, efficiendis utriusq; corporibus, consensu ministri fœderis obsequuntur. Nec solum explicandis corporibus hi duo numeri collatiuum præstant fauorem, sed quaternarium quidem Pythagorici, quem τετρακτὺν uocant: adeo, quasi ad perfectionem animæ pertinentem, inter arcana uenerantur: ut ex eo & iurisiurandi religionem sibi fecerint. ὃ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παράδοντα τετρακτύν.* Iuro tibi per eum, qui dat animæ nostræ quaternarium numerum. Ternarius uerò assignat animam tribus suis partibus absolutam. Quarum prima est ratio, quàm λογιστικὸν appellant: secunda animositas, quam θυμικὸν uocant: tertia cupiditas, quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur. Item nullus sapientum animam ex

symp

* Menelaus. ἰλιάδ. ἀλλ' ὑμῆς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

* alias, Per qui nostræ animæ numerũ dedit ipse quaternũ: hãc lectionem uerã, illã uerò in textu inculcatam esse apparet.

symphonijs quoque musicis constitisse dubitauit. Inter has non paruæ potentiæ est, quæ dicitur διὰ πασῶν, Hæc constat ex duobus, id est, διὰ τεσσάρων, & διὰ πέντε. Fit autẽ diapente, ex hemiolio, & fit diatessaron, ex epitrito. Et est primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor: quod quale sit, suo loco plenius exequemur. Ergo ex his duobus numeris constat diatessaron, & diapeten: ex quibus diapason symphonia generatur. Vnde Vergilius nullius disciplinæ expers, plenè & per omnia beatos exprimere uolens ait: O terq; quaterq; beati.

1. Aenidos. Secunda ratio perfectionis numeri septenarij.

Hæc de partibus septenarij numeri, sectantes compendia, diximus: de ipso quoque pauca dicemus. Hic numerus ἑπτὰς nunc uocatur, antiquato usu primæ literæ. Apud ueteres enim septas uocitabatur, quod Græco nomine testabatur uenerationem debitam numero. Nam primo omniũ hoc numero anima mundana generata est, sicut Timæus Platonis edocuit. Monade enim in uertice locata, terni numeri ab eadem ex utraque parte fluxerunt: ab hac pares, ab illa impares, id est, post monadẽ à parte altera duo, inde quatuor, deinde octo: ab altera uerò parte tria, deinde nouẽ, & inde uiginti septẽ. Ex his numeris facta cõtextio, generationẽ animæ imperio creatoris efficit. Non parua ergo hinc potentia numeri huius ostenditur, quia mundanæ animæ origo septem finibus cõtinetur.

ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι.

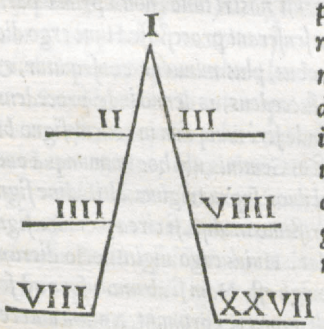

Tertia. Septem quoq; uagãtium sphærarum ordinem illi stelliferæ & omnes cõtinenti subiecit artifex fabricatoris prouidentia, quæ & superioris rapidis motibus obuiarent, & *Quarta.* inferiora omnia gubernarent. Lunã quoq; quasi ex illis septimam, numerus septenarius mouet, cursumq; eius ipse dispensat. Quod cùm multis modis probetur, ab hoc incipiat ostẽdi. Luna octo & uiginti propè diebus totius zodiaci ambitũ conficit. Nam etsi per triginta dies ad solem, à quo profecta est, remeat: solos tamen fere uiginti octo in tota zodiaci circuitione consumit: reliquis, solem qui de loco in quo eum reliquit, abscesserat, comprehendit. Sol enim unum de duodecim signis integro mense metitur. Ponamus ergo, sole in prima parte Arietis constituto, ab ipsius (ut ita dicam) orbe emersisse lunam, quòd eam nasci uocamus. Hæc post uiginti octo dies, & horas ferè septem, ad primam partem Arietis redit, sed illic non inuenit solem. Interea enim & ipse progressionis suæ lege ulterius abscessit: & ideo ipsa necdum putatur eò, unde profecta fuerat, reuertisse: quia oculi nostri tunc, non à prima parte Arietis sed à sole eam senserant processisse. Hunc ergo diebus reliquis, id est duobus, plus minus ue consequitur, & tunc eius orbi denuo succedens, ac denuo inde procedens, rursus dicitur nasci. Inde ferè nunquàm in eodem signo bis continuò nascitur, nisi in Geminis, ubi hoc nonnunquã euenit, quia dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi morante consumit: rarissimo in alijs, si circa primam signi partem à sole procedat. Huius ergo uiginti octo dierum numeri, septenarius origo est. Nam si ab uno usque ad septem, quantum singuli numeri exprimunt, tantum antecedentibus addendo procedas, inuenies uiginti octo nata de septem. Hunc etiam numerum, qui in quater septenos

Cur luna bis in Geminis nascatur.

æqua

æqua sorte digeritur, ad totam zodiaci latitudinem emetiandam remetiendamq; consumit. Nam septem diebus ab extremitate septentrionalis oræ obliquè meando per latum, ad medietatem latitudinis peruenit, qui locus appellatur ecliptic us. Septem sequentibus à medio ad imum australe delabitur. Septem alijs rursus ad medium obliquata conscendit. Vltimis septem, septentrionali redditur summitati. Ita ijsdem quater septenis diebus omnem zodiaci & longitudinem, & latitudinem circum perq; discurrit. Similibus quoque dispensationibus hebdomadum luminis sui uices sempiterna lege uariando disponit. Primis enim septem, usque ad medietatem uelut diuisi orbis excrescit, & διχότομος tunc uocatur: secundis, orbem totum renascentes ignes colligendo iam complet, & plena tunc dicitur: tertijs, διχότομος rursus efficitur, cum ad medietatem decrescendo contrahitur: quartis, ultima luminis sui diminutione tenuatur. Septem quoque permutationibus, quas φάσεις uocant Græci, toto mense distinguitur, quum nascitur, quum fit διχότομος, & quum fit ἀμφίκυρτος, quum plena, & rursus amphicyrtos, ac denuo dichotomos, & quum ad nos luminis uniuersitate priuatur. Amphicyrtos est autem quum supra diametrum dichotomi est, antequàm orbis conclusione cingatur: uel de orbe iam minuens inter medietatem ac plenitudinem insuper mediam luminis curuat eminentiam. Sol quoque *Quinta.* ipse, de quo uitam omnia mutuantur, septimo signo uices suas uariat, nam à solstitio hyemali, ad solstitium æstiuum septimo peruenit signo: & à tropico uerno, usque ad autumnale tropicum, septimi signi peragratione producitur. Tres quoq; cõuersiones lucis ætheræ per hunc *Sexta.* numerum constant. Est autem prima maxima, secunda

διχότομος, *id est, dimidio orbe cæsa.*

ἀμφίκυρτος *id est, utrinq; gibbosa.*

media, minima est tertia: & maxima est anni secundum solem, media mensis secundum lunam, minima diei secundum ortum & occasum. Est uerò unaquæque conuersio quadripartita: & ita constat septenarius numerus: id est, ex tribus generibus conuersionum, & ex quatuor modis, quibus unaquæque conuertitur. Hi sunt autem quatuor modi. Fit enim prima humida, deinde calida, inde sicca, & ad ultimum frigida. Et maxima conuersio, id est, anni, humida est uerno tempore: calida, æstiuo: sicca, autumno, frigida, per hyemem. Media autem conuersio mensis per lunam ita fit, ut prima sit hebdomas humida, quia nascens luna humorem assolet concitare: secunda calida, adolescente in ea iam luce de solis aspectu: tertia sicca, quasi plus ab ortu remota: quarta frigida, deficiente iam lumine. Tertia uerò conuersio, quæ est diei secundum ortum & occasum, ita disponitur: quòd humida sit, usque ad primam de quatuor partibus partem diei: calida, usque ad
Septima. secundam: sicca, usque ad tertiã: quarta iam frigida. Oceanus quoque in incremento suo hunc numerum tenet. Nam primo nascentis lunæ die fit copiosior solito: minuitur: paulisper secundo: minoremq; uidet eum tertius quàm secundus, & ita decrescendo ad diem septimum peruenit. Rursus octauus dies manet septimo par: & nonus fit similis sexto: decimus quinto: & undecimus fit quarto par: tertio quoq; duodecimus: & tertiusdecimus fit simulis secundo: quartusdecimus, primo. Tertia uerò hebdomas eadẽ fa-
Octaua. cit, quæ prima: quarta eadẽ, quæ secunda. Hic deniq; est numerus qui hominẽ cõcipi, formari, edi, uiuere, ali, ac per omnes ætatum gradus tradi senectæ, atq; omnino constare facit. Nam ut illud taceamus, quòd uterum nulla ui seminis occupatum, hoc dierum numero natura constituit, uelut

uelut decreto exonerandæ mulieris uectigali mense redeunte purgari: hoc tamen prætercundum non est, quia semen quod post tactum sui intra horas septem non fuerit in effusionem relapsum, hæsisse in uitam pronuntiatur. Verum semine semel intra formãdi hominis monetam locato, hoc primum artifex natura molitur, ut die septimo folliculum *genitiuum circundet humori ex membrana tam tenui, qualis in ouo ab exteriore testa clauditur, & intra se claudit liquorem. Hoc cùm à physicis deprehensum sit, Hippocrates quoque ipse, qui tam fallere quàm falli nescit, experimenti certus asseruit: referens in libro qui de Natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculum de utero eius iectum, quam septimo post conceptum die grauidam intellexerat. Mulierem enim semine nõ effuso, ne grauida maneret orantẽ, imperauerat saltibus concitari, atque septimo die *saltu iectum cum tali folliculo, qualem suprà retulimus, suffecisse conceptui. Hæc Hippocrates. Straton uerò Peripateticus, & Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac obseruatione dispensant: ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi, de quo diximus, apparere: tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem: quarta humorem ipsum coagulari, ut quiddam uelut inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate conueniat: quinta uerò interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram, magnitudine quidem apis, sed ut in illa breuitate membra omnia, & designata totius corporis lineamenta consistant. Ideo autem adiecimus, interdum, quia constat, quoties quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mẽse septimo maturari partum. Cùm autem nono mense absolutio futura est, si quidem fœmina fa-

*geminum

*Locus est in libro περὶ φύσεως παιδίου, sed in uulgatis exẽplis perperam scribitur πεδίου pro παιδίου.

*saltũ septimũ eiciendo.

bricatur, sexta hebdomade iam membra diuidi: si masculus, septima. Post partum uerò utrum uicturum sit quod effusum est, an in utero sit præmortuum, ut tantummodo spirans nascatur, septima hora discernit. Vltra hunc enim horarum numerum, quæ præmortua nascuntur, aëris halitum ferre non possunt: quem quisquis ultra septem horas sustinuerit, intelligitur ad uitam creatus, nisi alter fortè (qualis perfectum potest) casus eripiat. Item post dies septem iactat reliquias umbilici, & post bis septem incipit ad lumen uisus eius moueri, & post septies septem liberè iam & pupulas, & totam faciem* conuertit ad motus singulos uidendorum. Post septem uerò menses dentes incipiunt mandibulis emergere. Et post bis septem, sedet sine casus timore. Post ter septem, sonus eius in uerba prorumpit. Et post quater septem, non solum stat firmiter, sed & incedit. Post quinquies septem, incipit lac nutricis horrescere, nisi fortè ad patientiam longioris usus continuata consuetudine protrahatur. Post annos septem, dentes qui primi emerserant, alijs aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedunt, eodemq; anno, id est, septimo, plenè absoluitur integritas loquendi. Vnde & septem uocales literæ à natura dicuntur inuentæ, licet Latinitas easdem modo longas, modo breues pronuntiando, quinque pro septem tenere maluerit. Apud quos tamen, si sonos uocalium non apices numeraueris, similiter septem sunt. Post annos autem bis septem ipsa ætas necessitate pubescit. Tunc enim moueri incipit uis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. Ideo & tutela pueris, quasi uirile iam robur, absoluitur: de qua tamen fœminæ propter uotorum festinationem, maturius biennio legibus liberantur. Post ter septenos annos, genas

*uertit

Quã Macrobius in fœmina uotorũ festinationem appellat, ea iure consultis doli capacitas dicitur.

nas flore uestit iuuenta, idem'que annus finem in longum crescendi facit. Et quarta annorum hebdomas impleta, in latum quoque crescere ultrà iam prohibet. Quinta omne uirium, quantæ inesse unicuique possunt, complet augmentum, nulliq; modo iam potest quisquam se fortior fieri. Inter pugiles denique hæc consuetudo seruatur, ut quos iam coronauere uictoriæ, nihil de se amplius in incremento uirium sperent: qui uerò expertes huius gloriæ usq; illò manserunt, à professione discedant. Sexies uerò septeni anni, seruant uires antè collectas, nec diminutionem, nisi ex accidenti, euenire patiuntur. Sed à sexta usque ad septimam septimanam fit quidem diminutio, sed occulta, & quæ detrimentum suum aperta defectione non prodat. Ideo nonnullarum rerum publicarum is mos est, ut post sextam ad militiam nemo cogatur: in pluribus detur remissio iusta post septimam. Notandum uerò, quòd cùm numerus septem se multiplicat, facit ætatem quæ propriè perfecta & habetur, & dicitur: adeò, ut illius ætatis homo, utpote qui iam perfectionem & attigerit, & necdum præterierit, & consilio aptus sit, nec ab exercitio uirium alienus habeatur. Cùm uerò decas, qui & ipse perfectissimus numerus est, perfecto numero, id est ἑπτάδι, iungitur, ut aut decies septem, aut septies deni computentur anni: hæc à Physicis creditur meta uiuendi, & hoc uitæ humanæ perfectum spatium terminatur, quod quisquis excesserit, ab omni officio uacuus, soli exercitio sapientiæ uacat, & omnem usum sui in suadendo habet, aliorum munerum uacatione reuerendus, A septima enim, usque ad decimam septimanam pro captu uirium, quæ adhuc singulis perseuerant, uariantur officia. Idem numerus totius corporis membra disponit, Septem enim sunt intra hominem, quæ à

Nona.

Græc

Membra nigra intra hominẽ.

Græcis nigra membra uocitantur: Lingua, cor, pulmo, iecur, lien, renes duo. Et septem alia cum uenis & meatibus quæ adiacent singulis ad cibum & spiritum accipiendum reddendumq́; sunt deputata: guttur, stomachus, aluus, uesica, & intestina principalia tria: quorum unum * dißipium uocatur, quod uentrem & cætera intestina secernit: alterum medium, quod Græci μεσενθερίον dicunt: tertiũ quod ueteres hyrã uocauerũt, habeturq́; præcipuum intestinorum omnium, & cibi retrimenta deducit. De spiritu autem & cibo, quibus accipiendis, ut relatum est, atq; reddendis membra, quæ diximus cum meatibus sibi adiacentibus obsequuntur, hoc obseruatum est, quòd sine haustu spiritus ultra horas septem, sine cibo ultra totidem dies uita non durat. Septem quoq; sunt gradus in corpore, qui dimensionem altitudinis ab imo in superficiem complent, medulla, os, neruus, uena, arteria, caro, cutis. Hæc de interioribus. In aperto quoque septem sunt corporis partes, caput, pectus, manus, pedesq́; & pudendum. Item quæ diuiduntur, non nisi septem compagibus iuncta sunt: ut in manibus est humerus, brachium, cubitus, uola & digitorum terni nodi. In pedibus uerò femur, genu, tibia, pes ipse, sub quo uola est: & digitorum nodi terni similiter. Et quia sensus, eorumq́; ministeria, natura in capite uelut in arce constituit, septem foraminibus sensuum celebrantur officia, id est, oris: ac deinde oculorum, narium & aurium, binis.

** Disseptum in antiq. cod. est autem διάφραγμα.*

Decima.

Vndecimà.

Vnde nõ immerito hic numerus totius fabricæ dispensator & dominus, ægris quoq; corporibus periculum sanitateḿue denuntiat. Imò ideo & septem motibus omne corpus agitatur: aut enim acceßio est, aut receßio: aut in leuam, dextraḿue deflexio: aut sursum quis, seu deorsum mouetur, aut in orbem rotatur. Tot uirtutibus insignitus septenar

ptenarius, quas uel de partibus suis mutuatur, uel totus exercet, iure plenus & habetur, & dicitur. Et absoluta (ut arbitror) ratione iã constitit, cur diuersis ex causis, octo & septem pleni uocentur. Sensus autem hic est, cum ætas tua quinquagesimum & sextum annum compleuerit, quæ summa tibi fatalis erit, spes quidem salutis publicæ te uidebit, & pro remedijs communis bonorum omnium status uirtutibus tuis dictatura debebitur: * sed si euaseris insidias propinquorum. Nam per septenos octies solis anfractus reditusq́;, quinquaginta & sex significat annos: anfractum solis & reditum annum uocans: anfractum, propter zodiaci ambitum: reditum, quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

** scilicet*

Obscura inuolutaq́; semper esse signa ac somnia de aduersis. Et tamen semper subesse aliquid, quo possit quoquo modo deprehendi ueritas, modo diligens adsit scrutator. CAP. VII.

Hic quidam mirantur, quid sibi uelit ista dubitatio, Si effugeris: quasi potuerit diuina anima, & olim cœlo reddita, atq; hic maximè scientiam futuri professa, nescire, poßit́ne nepos suus an non poßit euadere. Sed non aduertunt hanc habere legem omnia uel signa, uel somnia: ut de aduersis obliquè aut denuntient, aut minentur, aut moneant. Et ideo quædam cauendo transimus, alia exorando & litando uitantur: sunt alia ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo auertuntur ingenio. Nam ubi admonitio est, uigilantia cautionis euaditur. Quod apportant minæ, litatio propitiationis auertit. Nunquam denuntiata uanescunt. Hîc subijcies: Vnde igitur ista discernimus, ut poßit, cauenduḿne, an exorandum, an uerò patiendum sit, deprehendi? Sed præsentis operis fuerit, insinuare, qualis soleat in diuin

diuinationibus esse affectata confusio: ut desinas uelut de inserta dubitatione mirari. Cæterum in suo quoq; opere artificis erit, signa quærere, quibus ista discernat: nisi hoc uis diuina impediat. Nam illud:

Aeneid.3. —Prohibent nam cætera Parcæ

Scire: Maronis est ex intima disciplinæ profunditate sententia. Diuulgatis etiam docemur exemplis, quàm plenè semper cùm prædicuntur futura, ita dubijs obseruantur: ut tamen diligens scrutator, nisi diuinitus (ut diximus) impediatur, subesse reperiat apprehendendæ uestigia ueritatis. ut ecce Homericum somnium à Ioue, ut dicitur, missum, ad conserendam futuro die cum hostibus manum, sub aperta promißione uictoriæ, spem regis animauit. Ille uelut diuinum secutus oraculum, cõmißo prælio, amißis suorum plurimis, uix ægreq; in castra remeauit: num dicẽdum est Deum mandasse mendaciũ? Non ita est. Sed quia illũ casum Græcis fata decreuerant, latuit in uerbis somnij, quod animaduersum uel ad ueré uincendũ, uel ad cauendũ saltẽ potuisset instruere. Habuit enim præceptio, ut uniuersus produceretur exercitus. At ille sola pugnandi hortatione contentus, non uidit quid de producenda uniuersitate præceptum sit: prætermißoq; Achille, qui tunc recenti lacessitus iniuria, ab armis cũ suo milite feriabatur, rex progressus in prælium, & casum qui debebatur, excepit, & absoluit somnium inuidia mentiendi, non omnia, de imperatis sequendo. Parem obseruantiæ diligentiam, Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro, in talibus quoque rebus obtinuit. Nam apud illum Aeneas ad regionẽ instruendo regno fataliter eligendam, satis abundeq; Delio instructus oraculo, in errorem tamen unius uerbi negligentia relapsus est. Non equidem locorum fuerat, quæ petere deberet, Ἰλιάδ. β.

beret, nomen insertum: sed cùm origo uetus parentum sequenda diceretur, fuit in uerbis quod inter Cretam & Italiam (quæ ipsius gentis autores utraq; produxerant) magis ostenderet, & (quod aiunt) digito demonstraret Italiã. Nam quum fuissent inde Teucer, hinc Dardanus, uox sacra sic alloquendo, Dardanidæ duri, aperte consulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus esset, obiecit, appellando eos parentis illius nomine, cuius erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quidem denũtiationis est, quod de Scipionis fine prædicitur: sed gratia conciliandæ obscuritatis inserta dubitatio, dicto tamen quod indicio somnij continetur, absoluitur. Nam cum dicitur, Circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, uitari hunc finem non posse pronuntiat. Quòd autem Scipioni reliquos uitæ actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est uisus ambigẽti: hæc ratio est, quòd siue dum humano uel mœrori parcitur, uel timori, seu quod utile est, hoc maximè latere, pronius cætera oraculis quàm uitæ finis exprimitur: aut cum dicitur, non sine aliqua obscuritate profertur. Aeneid.3.

Quatuor esse uirtutũ genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exẽplares. Et cũ uirtus beatos efficiat, sitq; primũ illud uirtutum genus in Rerump. gubernatoribus: ideo hos utiq; fore felices. CAP. VIII.

His aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua: Sed quò sis Africane alacrior, ad tutãdam Rempub. sic habeto: Omnibus qui patriã cõseruauerint, adiuuerĩt, auxerint, certũ esse in cœlo definitũ locũ, ubi beati æuo sempiterno fruãtur. Nihil est enim illi prĩcipi deo, qui oẽm mundũ regit, quod quidem in terris fiat acceptius

ptius quàm cõcilia cœtusque hominũ iure sociati, quæ ciuitates appellantur. Earũ rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur. Benè & opportunè, postquã de morte prædixit, mox præmia bonis post obitum sperãda, subiecit: quibus adeò à metu prædicti interitus cogitatio uiuentis erecta est, ut ad moriendi desiderium ultro animaretur, maiestate promissæ beatitudinis, & cœlestis habitaculi. Sed de Beatitate, quæ debetur conseruatoribus patriæ, pauca dicenda sunt: ut posteà locum omnem, quem hic tractandum recepimus, resoluamus. Solæ faciunt uirtutes beatum, nullaque alia quisquam uia hoc nomen adipiscitur. Vnde qui existimant, nullis nisi philosophantibus inesse uirtutes, nullos præter philosophos beatos esse pronuntiant. Agnitionem enim rerum diuinarum, sapientiam propriè uocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui superna acie mentis requirunt, & quærendi sagaci diligentia comprehendunt: & quantum uiuendi perspicuitas præstat, imitantur. Et in hoc solo esse aiunt exercitia uirtutum, quarum officia sic dispensant: Prudentia esse, mundum istum & omnia quæ mundo insunt, diuinorum contemplatione despicere: omnemque animæ cogitationem in sola diuina dirigere. Temperantiæ omnia relinquere, inquantum natura patitur, quæ corporis usus requirit. Fortitudinis, non terreri animam à corpore quodammodo ductu philosophiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ ad superna ascensionis horrere. Iustitiæ ad unam sibi huius propositi consentire uiam uniuscuiusque uirtutis obsequium. Atque ita fit, ut secundum hoc tam rigidæ definitionis abruptum, Rerumpub. rectores beati esse non possint. Sed Plotinus inter philosophiæ

Beatitas.

Sola uirtute beatos effici.

Officia uirtutum secundum Stoicos

sophiæ professores cum Platone princeps, libro de Virtutibus, gradus earum uera & naturali diuisionis ratione compositos, per ordinem digerit. Quatuor sunt, inquit, quaternarum genera uirtutum. Ex his primæ politicæ uocantur, secundæ purgatoriæ, tertiæ animi iam purgati, quartæ exemplares. Et sunt Politicæ hominis, quia sociale animal est. His boni uiri Reipubli. consulunt, urbes tuentur: his parentes uenerantur, liberos amant, proximos diligunt: his ciuium salutem gubernant: his socios circunspecta prouidentia protegunt, iusta liberalitate deuinciunt: hisq; sui memores alios fecere merendo. Et est Politicæ prudentiæ ad rationis normam, quæ cogitat, quæq; agit uniuersa dirigere, ac nihil præter rectum uelle, uel facere: humanisq; actibus, tanquam diuis arbitris, prouidere. Prudentiæ insunt ratio, intellectus, circunspectio, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est, animum supra periculi metum agere: nihilq;, nisi turpia, timere: tolerare fortiter uel aduersa, uel prospera. Fortitudo præstat magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ, nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugum rationis cupiditatem domare. Temperantiam sequuntur, modestia, uerecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcita, sobrietas, pudicitia. Iustitiæ, seruare unicuique quod suum est. De iustitia ueniunt, innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His uirtutibus uir bonus, primum sui, atque inde Reipubli. rector efficitur, iuste ac prouide gubernans humana, diuina non deserens. Secundæ, quas purgatorias uocant, hominis sunt, qui diuini capax est, solumq; animum eius expediunt

Quatuor uirtutum genera secundum Platonicos.

Primũ genus.

Æneidos. 6.

Secundum.

d

pediunt, qui decreuit se à corporis contagine purgare, & quadam humanorum fuga solis se inserere diuinis. Hæ sunt otiosorum, qui à Rerump. actibus se sequestrant. Harum quid singulæ uelint, superius expreßimus, cùm de uirtutibus philosophantium diceremus, quas solas quidam existimauerunt esse uirtutes. Tertiæ sunt purgati iam defæcatiq́; animi, & ab omni mundi huius aspergine preßè pureq́; detersi. Illic Prudentiæ est, diuina non quasi in electione præferre, sed sola nosse: & hæc, tanquam nihil sit aliud, intueri. Temperantiæ, terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis, paßiones ignorare, non uincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil. Iustitiæ, ita cum superna & diuina mente sociari, ut seruet perpetuum cũ ea fœdus imitando. Quartæ exẽplares sunt, quæ in ipsa diuina mente consistunt, quam diximus νοῦν uocari: à quarum exemplo reliquæ omnes per ordinem defluunt. Nam si rerum aliarum, multo magis uirtutum ideas esse in mente credendum est. Illic Prudentia est, mens ipsa diuina: Temperantia, quòd in se perpetua intentione conuersa est: Fortitudo, quòd semper idem est, nec aliquando mutatur: Iustitia, quòd perenni lege à sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Hæc sunt quaternarum quatuor genera uirtutum, quæ præter cætera, maximam in paßionibus habent differentiam sui. Paßiones autem (ut scimus) uocantur, quod homines metuunt cupiuntq́; dolent gaudentq́;. Has primæ molliunt, secundæ auferunt, tertiæ obliuiscuntur, in quartis nefas est nominari. Si ergo hoc est officium & effectus uirtutum, beare: constat autem & politicas esse uirtutes: igitur ex politicis efficiũtur beati. Iure ergo Tullius de Rerumpubl. rectoribus dixit, Vbi beati æuo sempiterno fruãtur. Qui ut ostẽderet,

Tertium.

Quartum.

Horum generum discrimẽ.

Aeneid. 6.

Declaratio uerborum Tullij.

deret, alios otiosis, alios negotiosis uirtutibus fieri beatos, non dixit absolutè. Nihil esse illi principi Deo acceptius quàm ciuitates: sed adiecit, Quod quidem in terris fiat: ut eos qui ab ipsis cœlestibus incipiunt, discerneret à rectoribus ciuitatum, quibus per terrenos actus iter paratur ad cœlum. Illa autem definitione quid pressius potest esse, quid cautius de nomine ciuitatũ: Quàm concilia, inquit, cœtusq́; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur? Nã & seruilis quondam, & gladiatoria manus cõcilia hominum & cœtus fuerunt: sed non iure sociati. Illa autẽ sola iusta est multitudo, cuius uniuersitas in legum consentit obsequium.

Quo sensu rerum publicarum rectores cœlo descẽdisse, eoq́ue reuerti dicantur. CAPVT XI.

QVod uerò ait: Harum rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur: hoc modo accipiendum est: Animarum originem manare de cœlo, interrectè philosophantes indubitatæ constat esse sententiæ. Et animæ, dum corpore utitur, hæc est perfecta sapientia: ut unde orta sit, de quo fonte uenerit, recognoscat. Hinc illud à quodam inter alia seu festiua, seu mordacia, seriò tamen usurpatum est. De cœlo descendit, γνῶθι σεαυτόν. Nam & Delphici uox hæc fertur oraculi, consulenti, ad beatitatem quo itinere perueniret: Si te, inquit, agnoueris. Sed & ipsius fronti templi hæc inscripta sententia est. Homini autem (ut diximus) una est agnitio sui: si originis natalis q́ue principia atq; exordia prima respexerit, nec se quæsiuerit extra. Sic enim anima uirtutes ipsas conscientia nobilitatis induitur: quibus post corpus euecta, eo unde descenderat, reportatur: quia nec corporea sordescit, nec oneratur eluuie, quæ puro ac leui fonte uirtutum rigatur: nec deseruis-

Iuuenalis.

Oraculũ Crœso datum, σαυτὸν γιγνώσκων εὐδαίμων κρῖσε περάσεις.

Persius.

se unquam cœlum uidetur, quod respectu & cogitationibus posſidebat. Hinc anima, quam in se pronam corporis usus efficit, atque in pecudem quodammodo reformauit ex homine, & absolutionem corporis perhorrescit, & cum necesse est, Non nisi cum gemitu fugit indignata sub umbras. Sed nec post mortem facilè corpus relinquit, quia non *funditus corporeæ excedunt pestes: sed aut suum oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculum: non humani tantummodo, sed ferini quoque, electo genere moribus congruo, quos in homine libenter exercuit: maculisq; omnia perpeti, ut cœlum quod uel ignorãdo, uel dissimulando, uel potius prodendo deseruit, euadat. Ciuitatum uerò rectores, cæteriq; sapientes, cœlum respectu, uel cum adhuc corpore tenentur, habitantes: facilè post corpus, cœlestem, quam penè non reliquerant, sedem reposcunt. Nec enim de nihilo, aut de uana adulatione ueniebat, quòd quæsdam urbium conditores, aut claros in republica uiros in numerum Deorum consecrarit antiquitas. Sed Hesiodus quoq; diuinæ sobolis assertor, priscos reges cum Dijs alijs enumerat: hisq; exemplo ueteris testatis etiam in cœlo regendi res humanas assignat officiũ. Et ne cui fastidiosum sit, si uersus ipsos, ut poëta Græcus protulit, inseramus, referemus eos, ut ex uerbis eius in Latina uerba conuersi sunt,

Aeneidos 12.

* facilè

τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς.
ἐσθλοὶ ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.
οἱ ῥα φυλάσσουσίν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα
ὠκεῖαι πτερόεντα κατὰ χθόνα, πᾶσι τὸ γ' ἔξας βασιλῆος ἔχοντες.

Indigetes diui fato summi Iouis hi sunt:
Quondã homines, modò cum superis humana tuentes,
Largi, ac munifici, ius regum nunc quoq; nacti.

Hoc & Vergilius non ignorat, qui licet argumento suo seruiens, heroas in inferos relegauerit: non tamen eos abducit à cœlo: sed æthera his deputat largiorem, & nosse eos solem suum ac sua sidera profitetur: ut geminæ doctrinæ

ctrinæ obseruationes præstiterit, & poëticæ figmentum, & philosophiæ ueritatem. Etsi secundum illum res quoque leuiores quas uiui exercuerant, etiã post corpus exercent:

Aeneidos 6.

–Quæ gratia currûm
Armorumq; fuit uiuis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Multo magis rectores quondam urbium recepti in cœlum, curam regendorum hominum nõ relinquunt. Hæ autem animæ in ultimam sphæram recipi creduntur, quæ aplanes uocatur. Nec frustra hoc usurpatum est, siquidem inde profectæ sunt. Animis enim necdum desiderio corporis irretitis, siderea pars mundi præstat habitaculum, & inde labuntur in corpora. Ideo his illò est reditio, qui merentur. Rectissimè ergo dictum est, cùm in galaxian, quem aplanes continet, sermo iste procedat, hinc profecti, huc reuertuntur. Ad sequentia transeamus.

Quid secundum priscos illos theologos inferi, & quando ex eorum sententia anima aut uiuere, aut mori dicatur. CAPVT X.

HIc ego etsi erã perterritus, non tam mortis metu, quàm insidiarũ à meis: quæsiui tamen, uiueretne ipse, & Paulus pater, & alij, quos nos extinctos arbitrabamur. Vel fortuitis et inter fabulas elucẽt semina infixa uirtutũ: quæ nunc uideas licet, ut è pectore Scipionis uel somniantis emineant. In re enim una, politicarum uirtutum omnium pariter exercet officium. Quòd non labitur animo prædicta morte perterritus: fortitudo est. Quòd suorum terretur insidijs, magisq; alienum facinus, quàm suum horrescit exitium: de pietate & nimio in suos amore procedit. Hæc autem diximus ad iustitiam referri, quæ seruat unicuique quod

ſuum eſt. Quòd ea quæ arbitratur, non pro compertis habet, ſed ſpreta opinione, quæ minus cautis animis pro uero inoleſcit, quærit diſcere certiora: indubitata prudentia eſt. Quòd cùm perfecta beatitas, & cœleſtis habitatio humanæ naturæ, in qua ſe nouerat eſſe, promittitur, audiendi tamen talia deſiderium frænat, temperat, & ſequeſtrat, ut de uita aui & patris interroget: quid niſi temperantia eſt? ut iam tum ligueret Africanum per quietem ad ea loca quæ ſibi deberentur, adductum. In hac autem interrogatione de animæ immortalitate tractatur. Ipſius enim conſultationis hic ſenſus eſt: Nos inquit, arbitrabamur animam cum fine morientis extingui: nec ulterius eſſe poſt hominẽ. Ait enim, Quos extinctos eſſe arbitrabamur. Quod autem extinguitur, eſſe iam deſinit. Ergo uclim dicas, inquit, ſi & pater Paulus tecum, & alij ſuperſunt. Ad hanc interrogationem, quæ & de parentibus, ut à pio filio, & de cæteris, ut à ſapiente ac naturam ipſam diſcutiente, proceſſit, quid ille reſpondit? Imò uerò, inquit, hi uiuunt, qui corporum uinculis tanquam è carcere euolauerunt. Veſtra uerò quæ dicitur eſſe uita, mors eſt. Si ad inferos meare mors eſt, & eſt uita eſſe cum ſuperis: facilè diſcernis, quæ mors animæ, quæ uita credenda ſit: ſi conſtiterit, qui locus habendus ſit inferorum, ut anima, dum ad hunc truditur, mori: cum ab hoc procul eſt, uita frui, & uerè ſupereſſe credatur. Et quia totum tractatum, quem ueterum ſapientia de inueſtigatione huius quæſtionis agitauit, in hac latentẽ uerborũ paucitate reperies: ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quã quærimus abſolutione ſufficiet admoneri, amore breuitatis excerpſimus. Antequam ſtudium philoſophiæ circa naturæ inquiſitionẽ ad tantum uigoris adoleſceret, qui per diuerſas gentes

Explicantur uerba Ciceronis.

gentes autores in conſtituendis ſacris ceremoniarum fuerunt, aliud eſſe inferos negauerunt, quàm ipſa corpora, quibus incluſæ animæ, carcerẽ fœdum tenebris, horridum ſordibus & cruore patiuntur. hoc animæ ſepulchrum, hoc Ditis concaua, hoc inferos uocauerunt. Et omnia quæ illic eſſe credidit fabuloſa perſuaſio, in nobiſmetipſis, & in ipſis humanis corporibus aſſignare conati ſunt: obliuionis fluuium, aliud non eſſe aſſerentes, quàm errorem animæ obliuiſcentis maieſtatẽ uitæ prioris, qua antequàm in corpus truderetur potita eſt, ſolamq; eſſe in corpore uitam putantis. Pari interpretatione Phlegethontẽ, ardores irarũ & cupiditatũ putarunt. Acherontẽ, quicquid feciſſe dixiſſe ue uſq; ad triſtitiam humanæ uarietatis more, nos pœnitet. Cocytum, quicquid homines in luctũ lachrymaſq; compellit. Stygẽ, quicquid inter ſe humanos animos in gurgite mergit odiorum. Ipſam quoq; pœnarũ deſcriptionẽ, de ipſo uſu conuerſationis humanæ ſumptam crediderunt: Vulturem iecur immortale tundentem, nihil aliud intelligi uolentes, quàm tormenta conſcientiæ, obnoxia flagitio, uiſcera interiora rimantis, & ipſa uitalia indefeſſa admiſſi ſceleris admonitione laniantis, ſemperq; curas, ſi requieſcere fortè tentauerint, excitantis: tanquam fibris renaſcentibus inhærendo, nec ulla ſibi miſeratione parcentis: lege hac, qua ſe iudice nemo nocens abſoluitur, nec de ſe ſuam poteſt uitare ſententiam. Illos autem epulis ante ora poſitis excruciari fame, & inedia tabeſcere, quos magis magisq; acquirendi deſiderium cogit præſentem copiam non uidere, & in affluentia inopes, egeſtatis mala in ubertate patiuntur, neſcientes partã reſpicere, dum egent habendis. Illos radijs rotarum pendere diſtrictos, qui nihil conſilio præuidentes, nihil ratione moderantes, nihil uirtuti-

Inferos qd eſſe putarint homines antiquiſſimi.

Flumina inferorũ quid ſibi uelint.

Pœnæ inferorum quomodo accipiendæ.

bus explicantes, seq; & actus suos omnes fortunæ permittentes, casibus & fortuitis semper rotantur. Saxum ingens uoluere, inefficacibus laborioſis q; conatibus uitam terentes. Atram silicem lapsuram semper & cadenti similem, illorum capitibus imminere, qui arduas potestates, & infaustam ambiunt tyrannidem, nunquam sine timore uicturi, & cogentes subiectum uulgus odisse, dum metuat, semper sibi uidentur exitium quod merentur excipere, Nec frustra hoc theologi suspicati sunt. Nam Dionysius aulæ Siculæ inclementissimus incubator, familiari quondam suo solam beatam existimanti uitam tyranni: uolens quàm perpetuo metu misera, quamq; impendentium semper periculorum plena esset ostendere, gladium uagina raptum, & à capulo de filo tenui pendentem, mucrone demisso, iussit familiaris illius capiti inter epulas imminere. Cumq; ille & Siculas & tyrannicas copias præsentis mortis periculo aspernaretur: Talis est (inquit Dionysius) uita, quam beatam putabas, sic nobis semper mortem imminentem uidemus. Existima ergo, quando felix esse poterit, qui timere non desinit. Secundum hæc igitur, quæ à theologis asseruntur, si uerè suos quisque patimur manes, & inferos in his corporibus esse credimus, quid aliud intelligendum est, quàm mori animam, cùm ad corporis inferna demergitur: uiuere autem, cùm ad supera post corpus euadit?

Tusc. 5.

Quando mori & quando uiuere dicatur anima.

Quid, & vbi inferi secundum Platonicos, quando horum sententia aut viuere anima, aut mori dicatur.

CAPVT XI.

Dicendum est, quid his posteà ueri solicitior inquisitor, philosophiæ cultus adiecerit. Nam & qui primùm Pythagoram, & qui posteà Platonem secuti sunt, duas

duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram prodiderunt. Mori animal, cùm anima discedit è corpore: ipsam uerò animam mori asserentes, cùm à simplici & indiuiduo fonte naturæ in membra corporea dißipatur. Et quia una ex his manifesta, & omnibus nota est, altera non nisi à sapientibus deprehensa, cæteris eam uitam esse credentibus: ideo hoc ignoratur à plurimis, cur eundem mortis Deum, modo Ditem, modo Immitem uocemus: cùm per alteram, id est, animalis mortem, absolui animam, & ad ueras naturæ diuitias, atq; ad propriam libertatem remitti, faustum nomen indicio sit: per alteram uerò, quæ uulgò uita existimatur, animam de immortalitatis suæ luce ad quasdam tenebras mortis impelli, uocabuli testemur horrore. Nam ut constet animal, necesse est in corpore anima uinciatur. Ideo corpus δῆμας, hoc est, uinculum, nuncupatur, & σῶμα, quasi quoddam σῆμα, id est, animæ sepulchrum. Vnde Cicero pariter utrunq; significans, corpus esse uinculum, corpus esse sepulchrũ, quod carcer est sepultorum. ait: Qui è corporũ vinculis tanquam è carcere euolauerũt. Inferos aũt Platonici nõ in corporibus esse, id est, non à corporibus incipere, dixerunt: sed certã mundi ipsius partem Ditis sedem, id est, inferos uocauerunt. De loci uerò ipsius finibus inter se dissona publicarunt, & in tres sectas diuisa sententia est. Alij enim mundum in duo diuiserunt, quorum alterum facit, alterum patitur. Et illud facere dixerunt, quod cùm sit immutabile, alteri causam & necessitatem permutationis imponit: Hoc pati: quod per mutationes uariatur. Et immutabilem quidem mundi partem à sphæra quæ aplanes dicitur, usque ad globi lunaris exordium. Mutabilem uerò à luna ad terras usque dixerunt. Et uiuere animas dum immutabili parte consistunt,

Animal hic pro corpore.

Plato Gorg. & Cratylo.

Inferi secundũ Platonicos, & eorum locum.

sistunt, mori autem cùm ad partem ceciderint permutationis capacem. Atque ideo inter lunam terrasq; locum mortis & inferorum uocari: ipsamq; lunam uitæ esse mortisq; confinium: & animas inde in terram fluentes mori, indeq; ad supera meantes in uitam reuerti. Nec immeritò existimatum est. A lunа enim deorsum natura incipit caducorum, ab hac animæ sub numerum dierum cadere, & sub tempus incipiunt. Denique illam ætheream terram physici uocauerunt, & habitatores eius lunares populos nuncupauerunt: quod ita esse plurimis argumentis, quæ nunc longum est enumerare, docuerunt. Nec dubium est, quin ipsa sit mortalium corporum & autor & conditrix: adeò ut nonnulla corpora sub luminis eius accessu patiantur augmenta, & hac decrescente minuantur. Sed ne de re manifesta fastidium prolixa assertione generetur, ad ea quæ de inferorum loco alij definiunt, transeamus. Maluerunt enim mundum alij in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo numerentur ordine, terra, aqua, aër, ignis: quæ est pars liquidior aëris uicina lunæ. Supra hæc rursum totidem numero, sed naturæ purioris elementa, ut sit luna pro terra, quam ætheream terram à physicis diximus nominatam, aqua sit sphæra Mercurij, aër Veneris, ignis in Sole: tertius uerò elementorum ordo ita ad nos conuersus habeatur, ut terram ultimam faciat, & cæteris in medium redactis, in terram desinat tam ima quàm summa postremitas. Igitur sphæra Martia ignis habeatur, aër Iouis, Saturni aqua, terra uerò aplanes: in qua Elysios campos esse puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. De his campis anima cum in corpus emittitur, per tres elementorum ordines trina morte ad corpus usque descendit. Hæc est inter Platonicos de morte ani-

te animæ, cùm in corpus truditur, secunda sententia. Alij uerò (nam tres inter eos esse sententiarum diuersitates antè signauimus) in duas quidem & ipsi partes, sicut primi faciunt, sed non iisdem terminis diuidunt mundum. Hi enim cœlum, quod aplanes sphæra uocitatur, partẽ unam: septem uerò sphæras, quæ uagæ uocantur, & quod inter illas ac terrã est, terramq; ipsam alteram partem esse uoluerunt. Secundum hos ergo, quorum sectæ amicior est ratio, animæ beatæ ab omni cuiuscunq; contagione corporis liberæ cœlum possident. Quæ uerò appetentiam corporis, & huius, quam in terris uitam uocamus, ab illa specula altissima & perpetua luce despiciens, desiderio latenti cogitauerit, pondere ipso terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur. Nec subitò à perfecta incorporalitate luteum corpus induitur, sed sensim per tacita detrimenta, & longiorem simplicis & absolutissimæ puritatis recessum, in quædam siderei corporis incrementa turgescit. In singulis enim sphæris, quæ cælo subiectæ sunt, ætherea obuolutione uestitur: ut per eas gradatim societati huius indumẽti testei cõcilietur. Et ideo totidem mortibus, quot sphæras transit, ad hanc peruenit, quæ in terris uita uocitatur. *Incorporalitas*

Quomodo anima ex superiore mundi parte ad inferna hæc delabatur. CAPVT XII.

DEscensus uerò ipsius, quo anima de cœlo in huius uitæ inferna delabitur, sic ordo digeritur: Zodiacũ ita lacteus circulus obliquæ circunflexionis occursu ambiendo amplectitur: ut eum quà duo tropica signa Capricornus, & Cancer feruntur, intersecet. Has solis portas physici uocauerunt, quia in utraque obuiante solstitio, ulterius solis inhibetur accessio: & fit ei regressus ad zonæ uiam, cuius terminos nunquam relinquit. Per has portas

tas animæ de cœlo in terras meare, & de terris in cœlum remeare creduntur. Ideo hominum una, altera Deorum uocatur. Hominum Cancer, quia per hunc in inferiora descensus est: Capricornus Deorum, quia per illum animæ in propriæ immortalitatis sedem, & in Deorum numerum
Odyss. v. reuertuntur. Et hoc est, quod Homeri diuina prudentia in antri Ithacensis descriptione significat. Hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperium, quia animæ inde lapsæ uidentur iam à superis recessisse. Ideo primam nascentibus ait lactis alimoniam offerri, quia primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Vnde & Scipioni de animis beatorũ, ostenso lacteo, dictum est: Hinc profecti, huc reuertuntur. Ergo descensuræ cùm adhuc in Cancro sunt, quoniam illic positæ necdum lacteum reliquerunt, adhuc in numero sunt Deorum. Cùm uerò ad Leonem labendo peruenerint, illic conditionis futuræ auspicantur exordium. Et quia in Leone sunt rudimenta nascendi, & quædam humanæ naturæ tyrocinia: Aquarius autem aduersus Leoni est, & illo oriente mox occidit: ideo cùm sol Aquarium tenet, manibus parentatur, utpote in signo, quod humanæ uitæ contrarium, uel aduersum feratur. Illinc ergo, id est, à confinio quo se zodiacus lacteus que contingunt, anima descendens à tereti, quæ sola forma diuina est, in conum defluendo producitur, sicut à puncto nascitur linea, & in longum ex indiuiduo procedit: ibi que à puncto suo quod est monas, uenit in dyadem, quæ
*detractio est prima * protractio. Et hæc est essentia, quam indiuiduam, eandemq; diuiduam Plato in Timæo, cùm de mundanæ animæ fabrica loqueretur, expressit. Animæ enim sicut mundi, ita & hominis unius, modo diuisionis rep

reperiuntur ignaræ, si diuinæ naturæ simplicitas cogitetur: modo capaces, cùm illa per mundi, hæc per hominis membra diffunditur. Anima ergo cum trahitur ad corpus, in hac prima sui productione syluestrem tumultum, id est, hylen influentem sibi incipit experiri. Et hoc est, quod Plato notauit in Phædone, animam in corpus trahi noua ebrietate trepidantem: uolens nouum potum materialis alluuionis intelligi, quo delibuta & grauata deducitur. Arcani huius indicium est & crater Liberi patris ille sidereus, in regione quæ inter Cancrum est & Leonem locatus, ebrietatem illic primum descensuris animis euenire sylua influente significans. Vnde & comes ebrietatis obliuio, illic incipit animis latenter obrepere. Nam si animæ memoriam rerum diuinarum, quarum in cœlo erant conscíæ, ad corpora usque deferrent, nulla inter homines foret de diuinitate dissentio. Sed obliuionem quidem omnes descendendo hauriunt: aliæ uerò magis, minus aliæ. Et ideo in terris, uerùm cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes: quia opinionis ortus est memoriæ defectus. Hi tamen hoc magis inueniunt, qui minus obliuionis hauserunt: quia facilè reminiscuntur, quid illic antè cognouerint. Hinc est, quòd quæ apud Latinos lectio, apud Græcos uocatur repetita cognitio: quia cùm uera discimus, ea recognoscimus quæ naturaliter nouera- ἀνάγνωσις
mus, antequàm materialis influxio in corpus ueniẽtes animas ebriaret. Hæc est autem hyle, quæ omne corpus mũdi, quod ubicunq; cernimus, ideis impressa formauit. Sed altissima & purissima pars eius, qua uel sustentantur diuina, uel cõstant, nectar uocatur, & creditur esse potus Deorũ: inferior uerò & turbidior, potus animarum. Et hoc est quod ueteres Letheum fluuium uocauerunt. Ipsum autem

sidus crateris inter coruum & anguem.

Lib

Liberum patrem Orphaici νῆρ ὕλινὸρ ſuſpicantur intelligi, qui ab illo indiuiduo natus, in ſingulos ipſe diuiditur. Ideo in illorum ſacris traditur Titaneo furore in membra diſcerptus, & fruſtis ſepultis rurſus unus & integer emerſiſſe: quia νῆς, quem diximus mentem uocari, ex indiuiduo præbendo ſe diuidendum, & rurſus ex diuiſo ad individuum reuertendo, & mundi implet officia, & naturæ ſuæ arcana non deſerit. Hoc ergo primo pondere de zodiaco & lacteo ad ſubiectas uſque ſphæras anima delapſa, dum & per illas labitur, in ſingulis non ſolum (ut iam diximus) luminoſi corporis amicitur acceſſu: ſed & ſingulos motus, quos in exercitio eſt habitura, producit. In Saturni ratiocinationem & intelligẽtiam, quod λογιϛικὸρ θεωρητικὸρ uocant. In Iouis uim agendi, quod πρακτικὸρ dicitur. In Martis animoſitas ardorẽ, quod θυμικὸρ nuncupatur. In ſolis ſentiendi opinandiq; naturam, quod αἰσθητικὸρ & φανταϛικὸρ appellãt. Deſiderij uerò motũ, quòd ὠρεκτικὸρ uocatur, in Veneris pronuntiandi & interpretandi quæ ſentiat, quod ἑρμηνευτικὸρ dicitur, in orbe Mercurij. φυϛικὸρ uerò, id eſt, naturam plantandi & augendi corpora, ingreſſu globi lunaris exercet: & eſt hæc ſicut à diuinis ultima, ita in noſtris terrenisq; orbibus prima. Corpus enim hoc ſicut fæx rerum diuinarum eſt, ita animalis eſt prima ſubſtantia. Et hæc eſt differẽtia inter terrena corpora, & ſupera, cœli dico & ſiderum aliorumq; elementorum, quòd illa quidem ſurſum accerſita ſunt ad animæ ſedem, & immortalitatem ex ipſa natura regionis, & ſublimitatis imitatione emeruerunt: ad hæc uerò terrena corpora anima ipſa deducitur, & ideo mori creditur, cùm in caducam regionem, & in ſedem mortalitatis includitur. Nec te moueat, quod de anima, quàm eſſe immortalem dicimus, mortem

mortem toties nominamus. Etenim ſua morte anima non extinguitur. ſed ad tempus obruitur: nec temporali demerſione beneficium perpetuitatis eximitur: cum rurſus è corpore ubi meruerit, contagione uitiorum penitus elimata purgari, ad perennis uitæ lucem reſtituta in integrum reuertatur. Plenè (ut arbitror) de uita & de morte animæ definitio liquet, quam de *adytis philoſophiæ, doctrina & ſapientia Ciceronis elicuit. *abditis

Hominem duplici ratione mori. Primùm, ſi anima corpus relinquat. Deinde ſi anima in corpore adhuc manens corporeas illecebras contemnat, uoluptatesq; & affectiones omnes exuat. Ex his mortibus poſteriorem hanc omnibus appetendam, priorem accerſendam non eſſe, ſed expectandum, donec Deus ipſe animam à corpore diſſoluat.

CAP. XIII.

SEd Scipio per quietẽ & in cœlo, quod in præmiũ cedit beatis, & promiſſione immortalitatis animatus, tam glorioſam ſpẽ, tamq; inclytam magis magisq; firmauit, uiſo patre, de quo utrũ uiueret, cùm adhuc uideretur dubitare, quæſierat. Mortẽ igitur malle cœpit, ut uiueret. Nec fleſſe contentus, uiſo parẽte quẽ crediderat extinctum: ubi loqui poſſe cœpit, hoc primũ probare uoluit, nihil ſe magis deſiderare, quàm ut cum eo iam moraretur. Nec tamẽ apud ſe quæ deſiderabat facienda conſtituit, q̃ antè cõſuleret: quorũ unũ prudentiæ, alterũ pietatis aſſertio eſt. Nunc ipſa uel conſulentis, uel præcipientis uerba tractemus: Quæſo, inquã, pater ſanctiſsime atq; optime, quoniam hæc eſt uita, ut audio Africanũ dicere, qd moror ĩ terris? quin huc ad uos uenire ꝓpero? Nõ eſt ita inqt ille. Niſi enim cùm Deus hic, cuius hoc tẽplũ eſt, oẽq; qd cõſpicis, iſtis te corporis cuſtodijs liberauerit, huc tibi aditꝰ patere nõ poteſt.

test. Homines enim sunt hac lege generati, qu
tuerentur illũ globũ, quẽ in templo hoc medi
vides, quæ terra dicitur: Hisq; animus datus e
ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & ste
las vocatis, quæ globosæ & rotũdæ diuinis a
matæ mẽtibus, circulos orbesq; suos cõficiu
celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pi
omnibus retinẽdus animus est in custodia co
poris: nec iniussu eius, à quo ille est vobis d
tus, ex hominum vita migrandũ est, ne munu
assignatũ à Deo defugisse videamini. Hæc sed
& præceptio Platonis est, qui in Phædone definit, homi
non esse sua sp̃te moriendũ. Sed in eodẽ tamen dialogo i
dicit, mortẽ philosophãtibus appetendã, & ipsam philos
phiã meditationẽ esse moriẽdi. Hæc sibi ergo cõtraria vi
tur: sed non ita est. Nam Plato duas mortes hominis no
Nec hoc nũc repeto, quod superius dictũ est, duas esse m
tes, unam animæ, animalis alterã: sed ipsius quoq; animali
hoc est, hominis, duas asserit mortes: quarum unã natura
uirtutes alterã præstant. Homo enim moritur, cùm anim
corpus relinquit, solutum lege naturæ: Mori etiam dicitur
cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illece
bras, Philosophia docente, contẽnit: & cupiditatum dulce
insidias reliquasq; omnes exuitur passiões. Et hoc est, quo
superius ex secũdo uirtutũ ordine, quæ solis philosophanti
bus aptæ sunt, euenire signauimus. Hanc ergo mortẽ die
Plato sapiẽtibus appetendam: illã uerò, quã omnibus natu
ra cõstituit, cogi, uel inferri, uel accersiri uetat, docẽs, exp
ctandã esse naturã: & has causas huius aperiens sanctionis
quas ex usu rerũ, quæ in quotidiana cõuersatiõe sũt mutu
tur. Ait enim eos qui potestatis ĩperio trudũtur in carcer

Duplex mors hominis secundum Platonẽ, & quæ harum appetẽda, quæ nõ accersenda, idq; septem ob causas.

Plato in Phædone.

non

non oportere inde diffugere, priusquàm potestas ipsa quæ
clausit, abire permiserit. Non enim uitari pœnam, furtiua *Prima.*
discessione, sed crescere. Hoc quoque addit, nos esse in do-
minio Deorum, quorum tutela & prouidentia guberna-
mur. Nihil autẽ esse inuito domino de ijs quæ possidet, ex *Secunda.*
eo loco, in quo suum constituerat, auferendum. Et sicut qui *Tertia.*
uitam mancipio extorquet alieno, crimine non carebit: ita
eum qui finem sibi, domino necdum iubente, quæsiuerit,
non absolutionem consequi, sed reatum. Hæc Platonicæ *Quarta.*
sectæ semina altius Plotinus exequitur. Oportet inquit,
animam post hominem liberam corporeis passionibus in-
ueniri: quam qui de corpore uiolenter extrudit, liberam
esse non patitur. Qui enim sibi sua sponte necem compa-
rat, aut pertæsus necessitatis, aut metu cuiusquam ad hoc
descendit, aut odio quæ omnia inter passiones habentur.
Ergo etsi antè fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo
exit extorta, sordescit. Deinde mortem debere ait animæ *Quintæ.*
à corpore solutionem esse, non uinculum. Exitu autem co-
acto, animam circa corpus magis magisque uinciri. Et
reuera ideo sic extortæ animæ diu circa corpus, eius ue se-
pulturam, uel locum in quo iniecta manus est, peruagan-
tur: cùm contrà illæ animæ, quæ in hac uita à uinculis cor-
poreis philosophiæ morte dissoluũtur, adhuc extante cor-
pore, cœlo & sideribus inserantur. Et ideo illam solam
de uoluntarijs mortibus significat esse laudabilem, quæ
comparatur philosophiæ ratione, ut diximus, non ferro:
prudentia, non ueneno. Addit etiam, solam esse naturalem *Sexta.*
mortem, ubi corpus animam, non anima corpus relinquit.
Constat enim numerorum certam constitutamq; rationem
animas sociare corporibus. Hi numeri dum supersunt,
perseuerat corpus animari: cùm uerò deficiunt, mox arca-

e na illa

na illa uis soluitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est quod fatum & fatalia uitæ tempora uocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atq; perpetua est, sed impletis numeris, corpus fatiscit: nec anima lassatur animando, sed officium suum deserit corpus, cùm iam non possit animari. Hinc illud est doctißimi uatis:

Æneidos 6. —Explebo numerum, reddarq; tenebris.

Hæc est igitur naturalis uerè mors, cùm finem corporis solus numerorum sucrum defectus apportat: non cùm extorquetur uita corpori, adhuc idoneo ad continuationem

Septima. ferendi. Nec leuis est differẽtia, uitam uel natura, uel sponte soluendi. Anima enim cum à corpore deseritur, potest in se nihil retinere corporeum, si se purè, cùm in hac uita esset, instituit. Cùm uerò ipsa uiolenter de corpore extruditur, quia exit rupto uinculo, non soluto, fit ei ipsa necessitas occasio paßionis, & malis, uinculum dum rumpit, inficitur. Hanc quoque superioribus adijcit rationem non sponte pereundi: Cum constet, inquit, remunerationis animis illic esse tribuendam, pro modo perfectionis, ad quam in hac uita unaquæque peruenit: non est præcipitandus uitæ finis, cùm adhuc proficiendi esse poßit accessio. Nec frustra hoc dictum est: nam in arcanis de animæ redditu disputationibus fertur: in hac uita delinquentes, similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præstò sit surgere: animas uerò ex hac uita cum delictorum sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptum ex alto, præcipitiq; delapsi sunt, unde facultas nunquam sit resurgendi. Ideo ergo concessis utendum uitæ spatijs, ut sit perfectæ purgationis maior facultas. Ergo,

Cauillum. inquies, qui iam perfectè purgatus est, manum sibi debet

* perfectum inferre: cùm non sit ei causa remanendi, quia *profectum ulterius non requirit, qui ad superna peruenit. Sed hoc ipso, quo sibi celerem finem spe fruendæ beatitatis arcessit, irretitur laqueo paßionis: quia spes, sicut timor, paßio est. Sed & cætera, quæ superior ratio disseruit, incurrit. Et hoc est, quòd Paulus filium spe uitæ uerioris ad se uenire properantem, prohibet, ac repellit: ne festinatum absolutionis ascensionisq; desiderium, magis eum hac ipsa paßione uinciat, ac retardet. Nec dicit, Quòd nisi mors naturalis aduenerit, emori non poteris: sed, Huc uenire non poteris. Nisi enim, inquit, cùm Deus istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest: quia scit iam receptus in cœlum, nisi perfectæ puritati cœlestis habitaculi aditum non patere. Pari autem constantia, mors, nec ueniens per naturam timenda est, nec cõtra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem, quæq; Plotinum de uoluntaria morte pronuntiasse retulimus, nihil in uerbis Ciceronis, quibus hanc prohibet, remanebit obscurum.

Refutatio.

Cur mundus hic uniuersus, Dei uocetur templũ. Quotuplici sensu accipiatur nomen animi. Et quomodo mens homini cum sideribus communis esse dicatur. Tum uariæ de animi natura sententiæ. Quid inter stellam ac sidus interfit. Quid sphæra, quid orbis, quid circus, stellæ errantes unde nomen acceperint.

CAPVT XIIII.

SEd illa uerba, quæ præter hoc sunt inserta, repetamus. Hoĩes enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illũ globũ, quẽ in tẽplo hoc mediũ uides, quæ terra dicitur. Hisq; anim⁹ datus est ex illis sempiternis ignib⁹, quæ sidera & stellas uocatis: quę globosæ atq; rotũdę, diuinis animatę mẽtibus, circulos suos orbesq; cõficiũt celerita

te mirabili. De terra, cur globus dicatur in medio mundo positus, plenius disseremus, cùm de nouem sphæris loquemur. bene autem uniuersus mundus Dei templum uocatur, propter illos qui existimant, nihil esse aliud Deum, nisi cœlum ipsum, & cœlestia ista quæ cernimus. Ideo ut summi omnipotentiam Dei ostenderet posse uix intelligi, nunquam posse uideri: quicquid humano subijcitur aspectui, templum eius uocauit, qui sola mente concipitur: ut qui hæc ueneratur, ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori: sciatque quisquis in usum templi huius inducitur, ritu sibi uiuendum sacerdotis. Vnde & quasi quodam publico præconio, tantam humano generi diuinitatem inesse testatur, ut uniuersos siderei animi cognatione nobilitet. Notandum est, quòd hoc loco animum & ut propriè, & ut abusiuè dicitur, posuit. Animus enim propriè mens est, quam diuiniorem anima, nemo dubitauit. Sed nonnunquam sic & animam usurpantes uocamus. Cùm ergo dicit, His'que animus datus est ex illis sempiternis ignibus: mentem præstat intelligi, quæ nobis propriè cùm cœlo, sideribusq; communis est. Cùm uerò ait, Retinendus animus est in custodia corporis: ipsam tunc animam nominat, quæ uincitur custodia corporali, cui mens diuina non subditur. Nunc qualiter nobis animus, id est, mens, cum sideribus communis sit, secundum Theologos disseramus. Deus, qui prima causa & est, & uocatur, unus omnium quæq; sunt, quæq; uidentur esse, princeps & origo est. Hic superabundanti maiestatis fœcunditate, de se mentem creauit. Hæc mens, quæ νῦς uocatur, qua patrem inspicit, plenam similitudinem seruat autoris: animam uerò de se creat, posteriora respiciens: rursus anima * patrem qua

Mundus cur Dei templum dicatur.

Animum bifariam.

Quomodo animus cũ sideribus cõmunis.

* aliâs partẽ quam: ut & paulò antè.

intuetur, induitur, ac paulatim regrediente respectu in fabricam corporum, incorporea ipsa degenerat. Habet ergo & purissimam ex mente, de qua est nata, rationem, quod λογικὸν uocatur: & ex sua natura accipit præbendi sensus, præbendiq; incrementi seminariũ, quorũ unum ἀισθητικὸν, alterum φυτικὸν nuncupatur. Sed ex his primum, id est, λογικὸν quod innatum sibi ex mẽte sumpsit, sicut uerè diuinũ est, ita solis diuinis aptum. Reliqua duo ἀισθητικὸν & φυτικὸν, ut à diuinis recedunt, ita conuenientia sunt caducis. Anima ergo creans sibi, condensq; corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quam sapientes de Deo & mente νῦν nominãt) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quem nascendo de originis suæ hauserat copia, corpora illa diuina uel supera, cœli dico & siderum, quæ prima condebat, animauit: diuinæq; mentes omnibus corporibus, quæ in formã teretem, id est, in sphæræ modũ formabantur, infusæ sunt. Et hoc est quod cùm de stellis loqueretur, ait: Quæ diuinis animatæ mẽtibus. In inferiora uerò ac terrena degenerãs, fragilitatem corporum caducorum deprehendit meram diuinitatẽ mentis sustinere non posse, imò partem eius uix solis humanis corporibus conuenire: quia & sola uidentur erecta, tanquam quæ ad supera ab imis recedant, & sola cœlum facilè tanquã semper erecta suspiciunt: solis'que inest uel in capite sphæræ similitudo, quam formam diximus solam mentis capacem. Soli igitur homini rationem, id est, uim mentis infudit, cui sedes in capite est. Sed & geminam illam crescendi sentiendi'que naturam, quia caducum est corpus, inseruit. Et hinc est, quòd homo & rationis compos est, & sentit, & crescit, sola'que ratione meruit præstare cæteris animalibus: quæ quia semper prona sunt, & ex ipsa quæque suspiciendi

difficultate à superis recesserunt, nec ullam diuinorum corporum simulitudinem aliqua sui parte meruerunt, nihil ex mente sortita sunt, & ideo ratione caruerunt: Duo´que tantum adepta sunt, sentire, uel crescere. Nam si quid in illis similitudinem rationis imitatur, non ratio, sed memoria est: & memoria non illa ratione mista, sed quæ hebetudinem sensuum quinque comitatur. De qua plura nunc dicere (quoniam ad præsens opus non attinet) omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carent tam ratione, quàm sensu. Et quia crescendi tantummodo usus in his uiget, hæc sola uiuere parte dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expressit. Nam & mundo animam dedit, & ut puritati eius attestaretur, mentem uocauit. Cœlum enim ait, & terras, & maria, & sidera spiritus intus alit, id est, anima. Sicut alibi pro spiramento animam dicit, Quantum ignes animæ´que ualent. Et ut illius mundanæ animæ assereret dignitatem, mentem esse testatur, Mens agitat molem. Necnon ut ostenderet ex ipsa anima constare, & animari uniuersa, quæ uiuunt, addidit, Inde hominum, pecudumq; genus, & cætera. Vt´que assereret eundem semper in anima esse uigorem, sed usum eius hebescere in animalibus corporis densitate, adiecit: Quantum non noxia corpora tardant. & reliqua. Secundum hæc ergo cùm ex summo Deo mens, ex mente anima sit: anima uerò & condat, & uita compleat omnia, quæ sequuntur, cunctaq; hic unus fulgor illuminet, & in uniuersis appareat, ut in multis speculis per ordinem positis uultus unus, cumq; omnia continuis successionibus se sequantur, degenerantia per ordinem ad imum meandi, inuenietur pressius intuenti à summo Deo usque ad ultimam

Aeneidos 6. *Aeneidos 8.* *Aeneidos 6.*

mam rerum fæcem una se mutuis uinculis religans, & nusquam interrupta connexio. Et hæc est Homeri catena aurea, quam pendêre de cœlo in terras Deum iussisse commemorat. His ergo dictis, solum hominem constat ex terrenis omnibus, mentis, id est, animi, societatem cum cœlo & sideribus habere communem. Et hoc est quod ait: Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis. Nec tamen ex ipsis cœlestibus & sempiternis ignibus nos dicit animatos. Ignis enim ille, licet diuinũ, tamẽ corpus est. Nec ex corpore quãuis diuino possemus animari: sed unde ipsa illa corpora quæ diuina & sunt & uidentur, animata sunt, id est, ex ea mundanæ animæ parte, quam diximus de pura mente constare. Et ideo postquàm dixit: Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis: mox adiecit, Quæ diuinis animatæ mentibus: ut per sempiternos ignes, corpus stellarũ: per diuinas uerò mentes, earum animas manifesta descriptione significet, & ex illis in nostras uenire animas uim mẽtis ostendat. Nõ ab re est, ut hæc de anima disputatio in fine sententias omnium, qui de anima uidentur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam, essentiam se mouentem: Xenocrates, numerum se mouentem: Aristoteles, ἐντελέχειαν: Pythagoras, & Philolaus, harmoniam: Posidonius, ideam: Asclepiades, quinq; sensuum exercitium sibi consonum: Hippocrates, spiritum tenuem, per corpus omne dispersum: Heraclitus Ponticus, lucem: Heraclitus physicus, scintillam stellaris essentiæ: Xenon, concretum corpori spiritum: Democritus, spiritum insertum atomis, hac *facultate motus, ut corpus illi omne sit peruium: Critolaus Peripateticus constare eam de quinta

Sententiæ philosophorum de anima.

*facilitate

essentia: Hipparchus, ignem: Anaximenes, aëra: Empedocles, & Critias, sanguinem: Parmenides, ex terra & igne: Xenophanes, ex terra & aqua *Boëthus, ex aëre & igne: Epicurus, speciem ex igne & aëre & spiritu mistam. Obtinuit tamen, non minus de incorporalitate eius, quàm de immortalitate sententia. Nunc uideamus, quæ sint hæc duo nomina, quorum pariter meminit, cum dicit: Quæ sidera, & stellas uocatis. Neque enim hic res una gemina appellatione monstratur: ut ensis, & gladius. Sed sunt stellæ quidem singulares, ut erraticæ quinque: & cæteræ, quæ non admistæ alijs solæ feruntur. Sidera uerò, quæ in aliquod signum stellarum plurium compositione formantur: ut Aries, Taurus, ut Andromeda, Perseus, uel Corona, & quæcunque uariarum genera formarum in cœlum recepta creduntur. Sic & apud Græcos ἀστὴρ ἄστρον diuersa significant. Etenim aster, stella una est: & astron, signum stellis coactum, quod nos sidus uocamus. Cùm uerò stellas globosas, & rotundas dicat: non singularium tantum exprimit speciem, sed & earum, quæ in signa formanda conueniunt. Omnes enim stellæ inter se, etsi in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in specie differentiam. Per hæc autem duo nomina, solida sphæra describitur, quæ nec ex globo, si rotunditas desideretur: nec ex rotunditate, si globus desit, efficitur: cùm alterum à forma, alterum à soliditate corporis deseratur. Sphæras autem hic dicimus, ipsarum stellarum corpora, quæ omnia hac specie formata sunt. Dicuntur præterea sphæræ, & aplanes illa quæ maxima est: & subiectæ septem, per quas duo lumina, & quinque uagæ discurrunt. Circi uerò & orbes, duarum sunt rerum duo nomina. Et his nominibus quidem alibi aliter est usus. Nam & orbem pro

*Boëthos

Stellæ quæ.
Sidera quæ.
ἀστὴρ ἄστρον.
Sphæra.
Aplanes.
Circi.

pro circulo posuit: ut orbem lacteum. Et orbem pro sphæra: ut, Nouem tibi orbibus uel potius globis. Sed & circi uocantur, qui sphæram maximam cingunt, ut eos sequens tractatus ostendet: quorũ unus est lacteus de quo ait: Inter flammas circus elucens. Sed hic horum nihil neque circi, neq; orbis nomine uoluit intelligi. Sed est orbis in hoc loco stellæ una integra & peracta conuersio: id est, ab eodem loco post emensum sphæræ, per quam mouetur, ambitum in eundem locum regressus. Circus autem est hic linea ambiens sphæram, ac ueluti semitam faciens, per quam lumen utrinque discurrit, & inter quam uagantium stellarum error legitimus coërcetur. Quas ideo ueteres errare dixerunt: quia & cursu suo feruntur, & contra sphæræ maximæ, id est, ipsius cœli impetum, contrario motu ad Orientem ab Occidente uoluuntur. Et omnium quidem par celeritas, motus similis, & idem est modus meandi: sed non omnes eodem tempore circos suos, orbesque conficiunt. Et ideo est celeritas ipsa mirabilis: quia cùm sit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitatior esse possit, aut segnior, non eodem tamen temporis spatio omnes ambitum suum peragunt. Causam uerò sub eadem celeritate disparis spatij, aptius nos sequentia docebunt.

Orbis.
Circus.
Stellæ errãtes.

De undecim circulis cœlum ambientibus.

CAPVT XV.

His de siderum natura, & siderea hominũ mente narratis, rursus filium pater, ut in Deos pius, ut in homines iustus esset, hortatus, præmium rursus adiecit: ostẽdens lacteum circulum uirtutibus debitũ, *& beatorum cœtu refertum. Cuius meminit his uerbis: Erat autẽ is splendidissimo candore inter flãmas circus elucens,

*aliâs non habetur coniunctio &.

quem uos (ut à Graijs accepistis) orbē lacteū nuncupatis. Orbis hic idem quod circus in lactei appellatione significat. Est autem lacteus unus è circulis, qui ambiunt cœlum, & sunt præter eum numero decem, de quibus quæ dicenda sunt, proferemus, cùm de hoc competens sermo processerit. Solus ex omnibus hic subiectus est oculis, cæteris circulis magis cogitatione, quàm uisu comprehendendis. De hoc lacteo multi inter se diuersa senserunt: causasq; eius alij fabulosas, naturales alij protulerunt. Sed nos fabulosa reticentes, ea tantummodo, quæ ad naturam eius uisa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse *compagem, qua de duobus hemisphærijs cœli sphæra solidata est. Et ideo ubi oræ utrinque conuenerant, notabilem claritatem uideri. Diodorus ignē esse densatæ concretæq; naturæ in unam curui limitis semitam, discretione mundanæ fabricæ coaceruante concretum: & ideo uisum intuentis admittere, reliquo igne cœlesti lucem suam nimia subtilitate diffusam non subijciente conspectui. Democritus innumeras stellas, breuesq; omnes, quæ spisso tractu in unum coactæ, spatijs quæ angustissima interiacent opertis, uicinæ sibi undiq;, & ideo passim diffusæ lucis aspergine, continuum iuncti luminis corpus ostendunt. Sed Posidonius, cuius definitioni plurium consensus accessit, ait lacteum caloris esse siderei infusionem: quam ideo aduersa zodiaco curuitas obliquauit, ut quoniam sol nunquàm zodiaci excedendo terminos, expertem feruoris sui partem cœli reliquā deserebat, hic circus à uia solis in obliquū recedens, uniuersitatem flexu calido temperaret. Quibus autem partibus zodiacum intersecet, superius iam relatum est. Hæc de lacteo. Decē autē alij, ut diximus, circi sunt, quorum unus est ipse zodiacus, qui ex his decem solus

Lacteus circulus.

**aliâs: compaginem,*

solus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipisci. Natura cœlestium circulorum incorporalis est linea, quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit. Sed in zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. Quantum igitur spatij lata dimensio porrectis sideribus occupabat, duabus lineis limitatum est. Et tertia ducta per medium, ecliptica uocatur, quia cùm cursum suum in eadem linea pariter sol & luna conficiunt, alterius eorum necesse est uenire defectum: Solis, si ei tunc luna succedat: lunæ, si tunc aduersa sit Soli. Ideo nec Sol unquam deficit, nisi cùm tricesimus lunæ dies est: & nisi quintodecimo cursus sui die, nescit luna defectū. Sic enim euenit, ut aut lunæ contra solem positæ, ad mutuandum ab eo solitū lumen, sub eadem inuentus linea terræ conus obsistat, aut Soli ipsa succedens obiectu suo ab humano aspectu lumen eius repellat. In defectu ergo Sol ipse nil patitur, sed noster fraudatur aspectus. Luna uerò circa proprium defectum laborat, non accipiendo Solis lumen, cuius beneficio noctem colorat. Quod sciens Vergilius disciplinarum omnium peritissimus, ait:

Defectus solis uarios, lunæq; labores. *Geor. 1.*

Quamuis igitur trium linearū ductus zodiacum & claudat, & diuidat, unum tamen circum autor uocabulorum dici uoluit antiquitas. Quinq; alij circuli paralleli uocantur. Horum medius & maximus est æquinoctialis. Duo extremitatibus uicini, atque ideo breues, quorum unus septentrionalis dicitur, alter australis. Inter hos & medium duo sunt tropici, maiores ultimis, medio minores, & ipsi ex utraque parte zonæ ustæ terminum faciunt. Præter hos alij duo sunt coluri, quibus nomen dedit imperfecta conuersio. Ambientes enim septentrionalem uerticē, atq; inde

Paralleli quinque.

Coluri duo.

inde in diuersa diffusi & se in summo intersecant, & quinque parallelos in quaternas partes æqualiter diuidũt, zodiacum ita intersecantes, ut unus eorum per Arietem & Libram, alter per Cancrũ atq; Capricornum meando decurrat, sed ad australem uerticem non peruenire creduntur. Duo qui ad numerum prædictum supersunt, meridianus & horizon, non scribuntur in sphæra, quia certum locum habere non possunt, sed pro diuersitate circunspicientis habitantiś ue uariantur. Meridianus est enim quem sol cum super hominum uerticem uenerit, ipsum diem medium efficiendo designat. Et quia globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse non patitur, non eadem pars cœli omnium uerticem despicit. Et ideo unus omnibus meridianus esse non poterit, sed singulis gentibus super uerticem suum proprius meridianus efficitur. Similiter facit sibi horizontem circunspectio singulorum. Horizon est enim uelut quodam circo designatus terminus cœli, quod super terram uidetur. Et quia ad ipsum uerè finem non potest humana acies peruenire, quantum quisq; oculos circunferendo conspexit, proprium sibi cœli quod super terram est, terminũ facit. Hic horizon quem sibi uniuscuiusque circunscribit aspectus, ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem intra se continere non poterit. Centum enim & octoginta stadios non excedit acies contrà uidentis. Sed uisus cum ad hoc spatium uenerit, accessu deficiens in rotunditatem recurrendo curuatur. Atque ita fit, ut hic numerus ex utraque parte geminatus, trecentorum sexaginta stadiorum spatium, quod intra horizontem suum continetur, efficiat: semperq; quantum ex huius spatij parte postera procedendo diminueris, tantum tibi de *interiore sumetur. & ideo horizon semper quantacũque

Meridianus circus.

Nota de prospectu hominis.

Nota trecẽtos stadios masculino genere, quum propriè neutro stadia dicatur.

*aliàs, anteriore

locorum transgressione mutatur. Hunc autem, quem diximus, admittit aspectum, aut in terris æqua planities, aut pelagi trãquilla libertas, quæ nullam oculis obiecit offensam. Nec te moueat, quod sæpe in longissimo positum montem uidemus, aut quod ipsa cœli superna suspicimus. Aliud est enim, cùm se oculis ingerit altitudo, aliud cum per planum se porrigit, & extẽdit intuitus, in quo solo horizontis circus efficitur. Hæc de circis omnibus, quibus cœlum cingitur, dicta sufficiant. Tractatum ad sequẽtia transferamus.

Quí fiat, ut quædam stellæ nunquam à nobis uideãtur, & quanta stellarũ omnium magnitudo. CAP. XVI.

Ex quo mihi omnia contemplanti, præclara cætera, & mirabilia uidebantur. Erant autem hæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco uidimus: & hæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terræ magnitudinem facilè uincebant. Dicendo: Ex quo mihi omnia contemplanti: *id quod suprà diximus, affirmat, in ipso lacteo Scipionis & parentum per somnium contigisse conuentum.* Duo sunt autem præcipua, quæ in stellis se admiratum refert: aliquarum nouitatem, & omniũ magnitudinem. Ac prius de nouitate, post de magnitudine disseremus. Plenè & doctè adijciendo, Quas nunquam ex hoc loco uidimus, causam cur à nobis non uideãtur, ostendit. Locus enim nostræ habitationis ita positus est, ut quædam stellæ ex ipso nunquàm possint uideri. Quia ipsa pars cœli, in qua sunt, nunquam potest hic habitantibus apparere. Pars enim hæc terræ, quæ incolitur ab uniuersis hominibus, quam nos inuicem scire possumus

Cur quædã stellæ à nobis uideantur semper, quædã nunquam.

sumus ad septentrionalem uerticẽ surgit, & sphæralis connexitas australem nobis uerticẽ in ima demergit. Cùm uerò semper circa terram ab Ortu in Occasum cœli sphæra uoluatur, uertex hic qui Septentriones habet, quoquo uersum mundana uolubilitate uertatur, quoniã super nos est, semper à nobis uidetur, ac semper ostendit.

Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Australis contrà quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis unquam uidetur, nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit. Et hoc est quod poëta naturæ ipsius conscius, dixit:

Geor. 1. Hic uertex nobis semper sublimis. at illum
Sub pedibus Styx atra uidet, manesq; profundi.

Sed cùm hanc diuersitatem cœlestibus partibus uel semper uel nunquam apparendi terræ globositas habitantibus faciat, ab eo qui in cœlo est, omne sine dubio cœlum uidetur: non impediente aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cœli magnitudine uix obtinet. Cui ergo australis uerticis stellas nunquam de terris uidere contigerat, ubi circunspectu libero, sine offensa terreni obicis, usa sunt, iure quasi nouæ admirationem dederunt. Et quia intellexit causam, propter quam eas nunquam ante uidisset, ait: Erant autẽ hæ stellę quas nunquam ex hoc loco uidimus. Hunc locum demonstratiuè terram dicens, in qua erat, dum ista narraret. Sequitur illa discussio, quid sit, quod adiecit: Et hæ magnitudines omnium, quas esse nunquã suspicati sumus. Cur autem magnitudines, quas uidit in stellis, nunquam homines suspicati sint, ipse patefecit, addẽdo: Stellarum autem globi terrę magnitudinẽ facile uincebant. Nam quando homo, nisi quem doctrina philosophiæ supra

Stellas singulas uniuersa terra esse maiores.

hominẽ, imò uerè hominem fecit, suspicari potest stellam unam omni terra esse maiorẽ: cùm uulgò singulæ uix facis unius flammam æquare posse uideantur? Ergo tunc earum uerè magnitudo asserta credetur, si maiores singulas quàm est omnis terra, esse constiterit, quod hoc modo licet recognoscas. Punctum dixerunt esse Geometræ, quod ob incomprehensibilem breuitatem sui, in partes diuidi nõ possit: nec ipsum pars aliqua, sed tantummodo signum esse dicatur. Physici terram ad magnitudinem circi, per quem Sol uoluitur, puncti modum obtinere docuere. Sol autem quantò minor sit circo proprio, deprehensum est manifestissimis dimensionum rationibus. Constat mensuram Solis ducentesimam sextamdecimam partem habere magnitudinis circi, per quem sol ipse discurrit. Cùm ergo sol ad circum pars certa sit, terra uerò ad circum solis punctum sit, quod pars esse non possit: sine cunctatione iudicij, solem constat terra esse maiorem, si maior est pars eo, quod partis nomen nimia breuitate non capit. Verùm solis circo superiorum stellarum circos certum est esse maiores, si eo quod continetur, id quod continet maius est: cum hic sit cœlestium sphærarum ordo, ut à superiore unaquæque inferior ambiatur. Vnde & lunæ sphæram, quasi à cœlo ultimam, & uicinam terræ, minimam dixit, cùm terra ipsa in punctum quasi *uerè iam postrema deficiat. Si ergo stellarum superiorum circi (ut diximus) circo solis sunt grãdiores, singulæ autem huius sunt magnitudinis, ut ad circum unaquæq; suum, modum partis obtineat: sine dubio singulæ terra sunt ampliores, quàm ad solis circum qui superioribus minor est, punctum esse prædiximus. De luna, si uerè luce lucet aliena, sequentia docebunt.

*aliàs sphæræ

Cœlum quamobrem semper, & in orbem moueatur.

Quo sensu summus uocetur Deus: & ecquid stellæ, quas fixas uocant, suo etiam proprioq; motu agantur.

CAPVT XVII.

HAec cùm Scipionis obtutus nõ sine admiratione per-
currens, ad terras usque fluxisset, & illic familiarius
hæsisset, rursus aui monitu ad superiora reuocatus est ipsis
à cœli exordio sphærarũ ordinẽ in hæc uerba monstrãtis:
Nouẽ tibi orbibus uel potius globis connexa
sunt omnia, quorũ unus est cœlestis extimus,
qui reliquos omnes cõplectitur, summus ipse
Deus arcẽs & cõtinens cæteros, in quo sunt in-
fixi illi qui uoluũtur stellarũ cursus sempiter-
ni. Cui subiecti septẽ, qui uersantur retrò con-
trario motu atq; cœlum. E' quibus unũ globũ
possidet illa, quã in terris Saturniã nominant.
Deinde est hominũ generi prosper & salutaris
ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tũ rutilus horri-
bilisque terris, quẽ Martiũ dicitis. Deinde sub-
ter mediã ferè regionẽ Sol obtinet, dux & prin-
ceps, & moderator luminũ reliquorũ, mẽs mũ-
di & tẽperatio, tãta magnitudine, ut cuncta sua
luce lustret & cõpleat. Hũc ut comites conse-
quũtur Veneris alter, alter Mercurij cursus. In
fimoque orbe Luna radijs solis accensa cõuer-
titur. Infra autẽ eã nihil est, nisi mortale & cadu-
cũ, præter animos munere deorũ hominũ gene-
ri datos. Supra lunã sunt æterna oĩa. Nã ea quę
est media & nona tellus, neque mouetur, & in-
ima est, & in eã ferũtur omnia nutu suo põdera.

Totius mundi à summo in imũ diligens in hunc locũ collecta descriptio est, & integrũ quoddã uniuersitatis corpus

effingitur

effingitur, quod quidam τὸ πᾶν, id est, omne dixerũt: Unde & hic dicit: Connexa sunt omnia. Vergilius uerò magnum corpus uocauit: Et magno se corpore miscet. *6. Æneidos.*

Hoc autem loco Cicero, rerum quærendarum iactis seminibus, multa nobis excolenda legauit. De septem subiectis globis, ait: Qui uersantur retrò contrario motu atq; cœlum. Quod cùm dicit, admonet ut quæramus, si uersatur cœlum: & si illi septẽ & uersantur, & contrario motu mouẽtur: aut si hunc esse sphærarũ ordinem, quẽ Cicero refert, Platonica consentit autoritas: & si uerè subiectæ sint, quo pacto stellæ earũ omnium zodiacum lustrare dicantur, cùm zodiacus & unus, & in summo cœlo sit: quæue ratio in uno zodiaco aliarũ cursus breuiores, aliarum faciat longiores. Hæc enim omnia in exponẽdo earum ordine necesse est asserantur. Et postremò, qua ratione in terrã ferantur, sicut ait: Omnia nutu suo pondera. *Proponit ea, quæ per ordinem sunt explicanda.*

Versari cœlum, mundanæ animæ natura, & uis, & ratio docet: cuius æternitas in motu est, quia nunquam motus relinquit, quod uita non deserit: nec ab eo uita discedit, in quo uiget semper agitatus. Igitur & cœleste corpus, quod mundi anima futurum sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne unquam uiuendo deficiat, semper in motu est, & stare nescit: quia nec ipsa stat anima, qua impellitur. Nam cùm animæ, quæ incorporea est, essentia sit in motu, primum autem omnium cœli corpus anima fabricata sit, sine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migrauit. Cuius uis integra & incorrupta non deserit, quod primum cœpit mouere. Ideo uero cœli motus necessariò uolubilis est, quia cùm semper moueri necesse sit, ultrà autem locus nullus sit, quo se tendat accessio, continuatione perpetuæ in se reditionis agitatur. Ergo in *Cœlũ cur moueatur.*

Cur non motu recto sed in orbem agatur.

quo potest, uel habet, currit, & accedere eius reuolui est: quia sphæræ, spatia & loca complectentis omnia, unus est cursus, rotari: sed & sic animam sequi semper uidetur, quæ in ipsa uniuersitate discurrit. Dicemus ergo, quòd eam num quam reperiat, si semper hanc sequitur? Imò semper eam reperit, quia ubiq; tota, ubiq; perfecta est. Cur ergo, si quam quærit, reperit, nõn quiescit? Quia & illa requietis est inscia. Staret enim, si usquam stãtem animã reperiret. Quum uerò illa, ad cuius appetentiam trahitur, semper in uniuersa se fundat, semper & corpus se in ipsam, & per ipsam retorquet. Hæc de cœlestis uolubilitatis arcano pauca de multis, Plotino autore reperta, sufficiant. Quòd autem hũc istum extimum globum, qui ita uoluitur, summum Deum uocauit, non ita accipiendum est, ut ipse prima causa, & Deus ille omnipotẽtißimus existimetur: quum globus ipse quod cœlum est, animæ sit fabrica, anima ex mente processerit: mens ex Deo, qui uerè summus est, procreata sit. Sed summũ quidẽ dixit, ad cæterorũ ordinẽ, qui subiecti sunt: unde mox subiecit: Arcens & continens cæteros. Deum uerò, quod non modo immortale animal ac diuinum sit plenũ inclytæ ex illa purißima mente rationis, sed quòd uirtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam summitatis sequũtur, aut ipse faciat, aut ipse cõtineat, ipsum deniq; Iouẽ ueteres uocauerũt, et apud Theologos Iupiter est mũdi anima. Hinc illud est:

Sphæra extima quo sensu summus uocetur deus.

Ecloga 3. Ἀρχὰ δὲ ἐχ Διὸς ἀρχώμεθα. Quo principio et in Ptolemæo theocritus est usus. An & stellæ fixæ suo quodã motu agantur.

Ab Ioue principium Musæ, Iouis omnia plena.

Quod de Arato, poëtæ alij mutuati sunt, qui de siderib⁹ loquuturus, à cœlo in quo sunt sidera, exordium sumendum esse decernens, ab Ioue incipiendum esse memorauit. Hinc Iuno, & soror eius, & coniux uocatur. Est autem Iuno aër: & dicitur soror, quia ijsdem seminibus, quibus

quibus cœlum, etiam aër est procreatus: coniux, quia aër subiectus est cœlo. His illud adijciendum est, quòd præter duo lumina, & stellas quinque quæ appellantur uagæ, reliquas omnes, alij infixas cœlo, nec nisi cum cœlo moueri: alij (quorum assertio uero propior est) has quoq; dixerunt suo motu, præter quòd cum cœli conuersione feruntur, ac cedere: sed propter immensitatem extimi globi, excedentia credibilem numerum secula, in una eas cursus sui ambitione consumere, & ideo nullum earum motum ab homine sentiri, quum non sufficiat humanæ uitæ spatium, ad breue saltem punctum tam tardæ accessionis deprehendendum. Hinc Tullius, nullius sectæ inscius ueteribus approbatæ, simul attigit utrãq; sententiam, dicendo: In quo sunt infixi illi, qui uoluũtur, stellarum cursus sempiterni. Nam & infixos dixit, & cursus habere non tacuit.

Tradidere autem uulgò cursum hunc in quindecim annorũ millibus peragi: sed Ptolemæi ratio habet 36000 annos. Aliorum plus minus 25200.

Stellas errantes, contrario quàm cœlum motu uersari.

CAPVT XVIII.

NVnc utrum illi septem globi, qui subiecti sunt, contrario, ut ait, quàm cœlum uertitur, motu ferantur, argumentis ad uerum ducentibus, requiramus. Solem, ac lunam, & stellas quinque, quibus ab errore nomẽ est, præter quod secum trahit ab ortu in Occasum cœli diurna conuersio, ipsa suo motu in Orientem ab Occidente procedere non solis literarum profanis, sed multis quoq; doctrinarum initiatis, abhorrere à fide, ac monstro simile iudicatum est: sed apud prestius intuentes ita esse uerum constabit, ut non solum mente concipi, sed oculis quoq; ipsis possit probari. Tamen ut nobis de hoc sit cum pertinaciter negante tractatus, age quisquis tibi hoc liquere dißimulas, simul omnia quæ uel contentio sibi fingit detractans fidem, uel quæ ipsa ueritas suggerit, in diuisionis membra mittamus.

Literarũ profani pro imperitis.

Has erraticas cum luminibus duobus, aut infixas cœlo, u
alia sidera, nullũ sui motũ nostris oculis indicari, sed fer
* confusionis ri mundanæ *conuersionis impetu, aut moueri sua quoq
acceßione, dicemus. Rursus si mouentur, aut cœli uiam se-
Locus argu- quuntur ab Ortu in Occasum, & communi, & suo mot
menti. meantes: aut contrario recessu in Orientem ab Occidente
parte uersantur. Præter hoc, ut opinor, nihil potest, ue
esse, uel fingi. Nunc uideamus, quid ex his poterit uerum
probari. Si infixæ essent, nunquam ab eadem stationedisce
derent, sed in eisdem locis semper, ut aliæ, uiderentur.
Ecce enim de infixis Vergiliæ, nec à sui unquam se copu
latione dispergunt, nec Hyadas quæ uicinæ sunt, deseru
aut Orionis proximam regionem relinquunt. Septentrio
num quoque compago non soluitur. Anguis qui inter eo
labitur, semel circunfusum non mutat amplexum. Hæ uic
rò, modo in hac, modo in illa cœli regione uisuntur. Et se
pe cùm in unum locum duæ plures ue conuenerint, & à
co tamen in quo uisæ sunt simul, & à se postea separantu
Ex hoc eas non esse cœlo infixas, oculis quoque approban
tibus, constat. Igitur mouentur, nec negare hoc quisquam
poterit, quod uisus affirmat. Quærendum est ergo, utrum
ab ortu in Occasum, an in contrarium motu proprio re
uoluantur. Sed & hoc quærentibus nobis, non solum ma
nifestißima ratio, sed uisus quoq; ipse monstrabit. Consider
remus enim singulorum ordinem, quibus zodiacum diui
sum uel distinctum uidemus, & ab uno signo quolibet or
dinis eius sumamus exordium. Cum Aries exoritur, post
ipsum Taurus emergit: hunc Gemini insequũtur, hoc Can
cer, & per ordinem reliqua. Si istæ ergo in Occidentem
ab oriente procederent, non ab Ariete in Taurum, qui
retro locatus est, nec à Tauro in Geminos signum poste-
rius

rius uoluerentur: sed à Geminis in Taurum, & à Tauro in
Arietem, rectà, & mundanæ uolubilitatis consona acces-
sione prodirent. Cum ergo à primo in signum secundum,
à secundo ad tertium, & inde ad reliqua quæ posteriora
sunt reuoluantur, signa autem infixa cœlo ferantur: sine du
bio constat, has stellas non cum cœlo, sed contra cœlum mo
ueri. Hoc ut plenè liqueat, astruamus de lunæ cursu, quæ
& claritate sui, & uelocitate notabilior est. Luna post-
quàm à Sole discedens nouata est, secundo ferè die circa
Occasum uidetur, & quasi uicina Soli, quem nuper re-
liquit: postquàm ille demersus est, ipsa cœli marginem te-
net antecedenti superoccidens. Tertio die tardius occidit,
quàm secundo: & ita quotidie longius ab Occasu recedit:
ut septimo die circa Solis occasum in medio cœlo ipsa ui-
deatur. Post alios uerò septem, cum ille mergit, hæc oritur:
adeò media parte mensis dimidium cœlũ, id est, unum he-
misphærium, ab Occasu in Orientem recedendo metitur.
Rursus post septem alios circa solis Occasum latentis he-
misphærij, uerticem tenet. Et huius rei indicium est, quod
medio noctis exoritur. Postremò totidem diebus exemptis,
Solem denuo comprehendit, & uicinus uidetur ortus am-
borum quandiu soli succedens rursus mouetur, & rursus
recedens paulatim semper in Orientem regrediendo relin-
quat occasum. Sol quoq; ipse non aliter quàm ab Occasu in
Orientem mouetur, & licet tardius recessum suum quàm
Luna conficiat (quippe qui tanto tempore signum unum
emetiatur, quanto totum zodiacum Luna discurrit) mani-
festa tamen & subiecta oculis motus sui præstat indicia.
Hunc enim in Ariete esse ponamus, quod quia æquinoctia-
le signum est, pares horas somni & diei facit. In hoc signo
cum occidit, Libram, id est Scorpij chelas mox oriri uide-

mus,& apparet Taurus uicinus Occasui. Nam Vergiliæ & Hyadas partes Tauri clariores, non multo pòst, sole mergente uidemus. Sequenti mense Sol in signum posterius, id est, in Taurum recedit: & ita fit, ut neque Vergiliæ, neque alia pars Tauri illo mense uideatur. Signum enim quod cum sole oritur, & cum sole occidit, semper occulitur: adeò, ut uicina astra solis propinquitate celentur. Nam & Canis tunc, quia uicinus Tauro est, non uidetur, tectus lucis propinquitate. Et hoc est quod Vergilius ait:

Georg.1. Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & aduerso cedens Canis occidit astro.

Non enim uult intelligi, Tauro oriente cum Sole, mox Occasum ferri Canem, qui proximus Tauro est: sed occidere eum dixit, Tauro gestante solem, quia tunc incipit non uideri, sole uicino. Tunc tamen occidente sole Libra adeo superior inuenitur, ut totus Scorpius ortus appareat. Geminis uerò uicini tunc uidentur Occasui. Rursus post Tauri mensem Gemini non uidentur, quod in eos solem migrasse significat. Post Geminos recedit in Cancrum, & tunc cum occidit, mox Libra in medio cœlo uidetur. Adeò constat solem tribus signis peractis, id est, Ariete & Tauro, & Geminis, ad medietatem hemisphærij recessisse. Denique post tres mẽses sequentes, tribus signis quæ sequuntur emensis, Cancrũ dico, Leonẽ & Virginem, inuenitur in Libra, quæ rursus æquat noctẽ diei: & dũ in ipso signo occidit, mox oritur Aries, in quo sol ante sex menses occidere solebat. Ideo autẽ occasum magis eius, quàm ortum eligimus proponendum, quia signa posteriora post occasum uidẽtur. Et dum ad hæc quæ sole mergente uideri solent, solẽ redire mõstramus, sine dubio eũ cõtrario motu recedere, quàm cœlũ mouetur

uetur, ostẽdimus. Hæc autem quæ de sole & luna diximus, etiam quinq; stellarum recessum assignare sufficient. Pari enim ratione in posteriora signa migrando, semper mundanæ uolubilitati contraria receßione uersantur.

Quem Cicero, & quem Plato Solì inter errantes stellas assignauerint ordinem. Cur luna lumen suum mutuetur à sole, sicque luceat, vt tamen non calefaciat. Dehinc, cur sol nõ absolute, sed ferè medius inter planetas esse dicatur. Vnde sideribus nomina. Et cur stellarũ errantium: aliæ aduersæ nobis sint, aliæ prosperæ.

CAPVT XIX.

Sol quem ordinem habeat inter planetas.

His assertis, de sphærarum ordine pauca dicenda sunt. In quo dissentire à Platone Cicero uideri potest: cùm hic solis sphæram quartam de septem, id est in medio locatam dicat. Plato à luna sursum secundam, hoc est, inter septem à summo locum sextum, tenere commemoret. Ciceroni Archimedes & Chaldæorum ratio consentit. Plato Aegyptios, omnium philosophiæ disciplinarum parentes, secutus est, qui ita solem inter lunam & Mercurium locatum uolunt, ut ratione tamen deprehenderint, & *edixerint, cur à nonnullis Sol supra Mercurium supráq; Venerem esse credatur. Nam nec illi qui ita existimant, à specie ueri procul aberrant. Opinionem uerò istius permutationis huiusmodi ratio persuasit. A` Saturni sphæra, quæ est prima de septem usq; ad sphæram Iouis à summo secundam, interiecti spatij tãta distantia est, ut zodiaci ambitum superior triginta annis, duodecim uerò annis subiecta conficiat. Rursus tantum à Ioue sphæra Martis recedit, ut eundem cursum biennio peragat. Venus autem tantò est regione Martis inferior, ut ei annus satis sit ad zodiacum peragrandũ. Iam uerò ita Veneri proxima est stella Mercurij, & Mercurio sol propinquus, ut hi tres cœlum suum

*elicuerint

pari temporis ſpatio, id eſt, anno plus minus ue, circumeant. Ideo & Cicero hos duos curſus comites ſolis uocauit: quia in ſpatio pari, longe à ſe nunquam recedunt. Luna autem tantum ab his deorſum receſſit: ut quod illi anno, uiginti octo diebus ipſa conficiat. Ideo neque de trium ſuperiorum ordine, quem manifeſte clareq; diſtinguit immenſa diſtantia: neque de lunæ regione, quæ ab omnibus multum receſſit, inter ueteres aliqua fuit diſſenſio. Horum uerò trium ſibi proximorum, Veneris, Mercurij & Solis ordinem uicinia confudit. Sed apud alios. Nam Aegyptiorum ſolertiam ratio non fugit, quæ talis eſt: Circulus per quem ſol diſcurrit, à Mercurij circulo, ut inferior ambitur. Illum quoque ſuperior circulus Veneris includit. Atq; ita fit, ut hæ duæ ſtellæ, quum per ſuperiores circulorum ſuorum uertices currunt, intelligantur ſupra ſolem locatæ: cùm uerò per inferiora commeant circulorum, ſol eis ſuperior exiſtimetur. Illis ergo qui ſphæras earum ſub ſole dixerunt, hoc uiſum eſt ex illo ſtellarum curſu, qui nonnunquam (ut diximus) uidetur inferior, qui & uerior notabilior eſt: quia tum liberius apparet. Nam cùm ſuperiora tenent, magis radijs occultũtur. Et ideo perſuaſio iſta conualuit, & ab omnibus penè hic ordo in uſum receptus eſt. Perſpicacior tamen obſeruatio * meliorem ordinem deprehendit: quem præter indaginem uiſus, hæc quoque ratio commendat, quòd lunam, quæ luce propria careat, & de ſole mutuatur, neceſſe eſt fonti luminis ſui eſſe ſubiectam. Hæc enim ratio facit lunam non habere lumen proprium, cæteras omnes ſtellas lucere ſuo: quòd illæ ſupra ſolem locatæ in ipſo puriſſimo æthere ſunt, in quo omne quicquid eſt, lux naturalis & ſua eſt: quæ tota cum igne ſuo ita ſphæræ Solis incumbit, ut cœli zonæ, quæ proc

*aliâs: ueriorem

procul à ſole ſunt, perpetuo frigore oppreſſæ ſint. ſicut infrà oſtendetur. Luna uerò, quia ſola ipſa ſub ſole eſt, & caducorum iam regioni luce ſua carenti proxima: lucem niſi deſuper poſito ſole, cui reſplendet, habere non potuit. Denique quia totius mundi una pars terra eſt, ætheris autem una pars luna eſt: lunam quoque terram, ſed ætheream uocauerunt. Immobilis tamen, ut terra eſſe non potuit: quia in ſphæra quæ uoluitur, nihil manet immobile præter centrum. Mundanæ autem ſphæræ terra centrum eſt: ideo ſola immobilis perſeuerat. Rurſus terra accepto Solis lumine clareſcit tantummodo, non relucet: Luna ſpeculi inſtar lumen, quo illuſtratur, emittit: quia illa aëris & aquæ, quæ per ſe concreta & denſa ſunt, ſæx habetur: & ideo extrema uaſtitate denſata eſt, nec ultra ſuperficiem quauis luce penetratur. Hæc licet & ipſa finis ſit, ſed liquidiſſimæ lucis & ignis ætherei: ideo quamuis denſius corpus ſit, quàm cætera cœleſtia, ut multò tamen terreno purius, fit acceptæ luci penetrabile: adeò, ut eam de ſe rurſus emittat, nullum tamen ad nos perferentem ſenſum caloris: quia lucis radius, cùm ad nos de origine ſua, id eſt, de ſole peruenit: naturam ſecum ignis, de quo naſcitur, deuehit. Cùm uerò in lunæ corpus infunditur, & inde reſplendet: ſolam refundit claritudinem, non calorem. Nam & ſpeculum cùm ſplendorem de ſe ui oppoſiti emittit ignis emittit, ſolam ignis ſimilitudinem carentem ſenſu caloris oſtendit.

Luna luce lucet aliena.

Quem Soli ordinem Plato dederit uel eius autores: quos ue Cicero ſecutus quartum locum globo eius aſſignauerit: uel quæ ratio perſuaſionem huius diuerſitatis induxerit: & cur dixerit Tullius, Infimoq; orbi luna radijs ſolis accenſa conuertitur, ſatis dictum eſt. Sed his hoc

Cur solem non absolutè, sed ferè mediũ dicat

adijciendum est, cur Cicero cùm quartum de septem, solem uelit: quartus autem inter septem non ferè medius, sed omnimodo medius & sit, & habeatur: non abruptè medium solent, sed ferè medium dixerit his uerbis. * Deinde subter mediam ferè regionem sol obtinet. Sed non uacat adiectio, qua hæc pronuntiatio temperatur, nam sol quartum locum obtinens, mediam regionem tenebit numero, spatio non tenebit. Si inter ternos enim summos & imos loquatur, sine dubio medius est numero. Sed totius spatij, quod septem sphæræ occupant, dimensione perspecta, regio Solis non inuenitur in medio spatio locata: quia magis à summo ipse, quàm ab ipso recessit ima postremitas. Quod sine ulla disceptationis ambage, compendiosè probabit assertio. Saturni stella, quæ summa est, zodiacum triginta annis peragrat: sol medius, anno uno: luna ultima uno mense non integro. Tantùm ergo interest inter Solem & Saturnum: quantùm inter unum, & triginta. Tantum inter Lunam, Solemq;: quantum inter duodecim, & unum. Ex his apparet totius à summo in imum spatij, certam ex media parte diuisionem, Solis regionem non fieri. Sed quia hic de numero loquebatur, in quo uerè qui quartus, & medius est: ideo pronuntiauit quidem medium, sed propter latentem spatiorum dimensionem, uerbum, quo hanc definitionem temperaret, adiecit. Notandum, quòd esse stellam Saturni, & alteram Iouis, Martis aliam, non naturæ constitutio: sed humana persuasio est, quæ stellis numeros & nomina fecit. Non enim ait illam, quæ Saturnia est, sed quam in terris Saturniam nominant: & ille fulgor qui dicitur Iouis, & quem Martium dicitis. Adeò expressit in singulis nomina hæc, non esse inuenta naturæ, sed hominum commenta, significationi distinctionis accommodata.

**aliàs: de septẽ medium*

Nomina stellarum unde sint.

Georg. 1.

Quòd

Quòd uerò fulgorem Iouis humano generi prosperum, & salutarem: contrà, Martis rutilum, & terribilem terris uocauit: alterum tractum est ex stellarum colore: nam fulget Iouis, rutilat Martis: alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ad hominum uitam manare uolunt aduersa, uel prospera. Nam plerũque de Martis stella terribilia, de Iouis salutaria euenire definiunt. Causam si quis fortè altius quærat, unde diuinis maleuolentia, ut stella maleficа esse dicatur, sicut de Martis & Saturni stellis existimatur: aut cur notabilior benignitas Iouis, & Veneris inter genethliacos habeatur: cum sit diuinorum una natura, in medium proferam rationem, apud unum omnino, quod sciam, lectam. Nam Ptolemæus in libris tribus, quos de Harmonia composuit, patefecit causam, quam breuiter explicabo. Certi, inquit, sunt numeri, per quos inter omnia, quæ sibi conueniunt, iunguntur, & aptantur, fit iugabilis competentia: nec quicquam potest alteri, nisi per hos numeros, conuenire. Sunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris quadruplaris. Quæ hoc loco interim quasi nomina numerorum accipias uolo. In sequentibus uerò, cùm de harmonia cœli loquemur, quid sint hi numeri, quidue possint, opportunius aperiemus. Modo hoc nosse sufficiat, *quia sine his numeris, nulla colligatio, nulla potest esse concordia. Vitam uerò nostram præcipuè Sol, & Luna moderantur. Nam quum sint caducorum corporum hæc duo propria: sentire, uel crescere. αἰσθητικὸν, id est, sentiendi natura, de sole: φυτικὸν autem id est, crescendi natura, de luna. Ri ad nos globositate perueniũt. Sic utriusq; luminis beneficio hæc nobis constat uita, qua fruimur. Conuersatio tamen nostra, & prouentus actuũ, tam ad ipsa duo lumina, quàm

Cur inter planetas alij nobis prosperi, alij aduersi dicantur.

**quod*

quàm ad quinque uagas ſtellas refertur. Sed harum ſtellarum alias interuentus numerorum (quorum ſupra fecimus mentionem) cum luminibus bene iungit, ac ſociat: alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo Venerea, & Iouialis ſtella per hos numeros lumini utriqu ſociantur: ſed Iouialis ſoli per omnes, Lunæ uerò pr plures: & Venerea lunæ per omnes, Soli per plures numeros aggregatur. Hinc licet utraque benefica credatur, Iouis tamen ſtella cum ſole accommodatior eſt, Venere cum luna: atque ideo uitæ noſtræ magis commodan quaſi luminibus uitæ noſtræ autoribus, numerorum ra tione concordes. Saturni autem, Martiſque ſtellæ, it non habent cum luminibus competentiam: ut tamen al qua, uel extrema numerorum linea Saturnus ad Solem Mars aſpiciat ad lunam. Ideo minus commodi uitæ huma næ exiſtimantur, quaſi cum uitæ autoribus arcta numero rum ratione non iuncti. Cur tamen & ipſi nonnunquam opes, uel claritatem hominibus præſtare credantur, ad al terum debet pertinere tractatum, quia hic ſufficit ape ruiſſe rationem, cur alia terribilis, alia ſalutaris exiſtime tur. Et Plotinus quidem in libro, qui inſcribitur, Si facium aſtra: pronuntiat nihil ui, uel poteſtate eorum hominibus euenire: ſed ea quæ decreti neceſsitas in ſingulos ſancit, ita per horum ſeptem tranſitum ſtatione, receſſu'ue monſtrari: ut aues ſeu præteruolando, ſeu ſtando, futura pennis uel uoce ſignificant neſcientes. Sic quoq; tamen iure uocabitur hic ſalutaris, ille terribilis: cùm per hunc proſperа per illum ſignificemus incommoda.

De diuerſis nominibus ſolis, deque eiuſdem magnitudine.

CAPVT XX.

In his

IN his autem tot nominibus, quæ de ſole dicuntur, non fruſtra, nec ad laudis pompã laſciuit oratio: ſed res ueræ uocabulis exprimuntur. Dux & princeps, ait, & moderator luminum reliquorũ, mens mũdi & temperatio. Plato in Timæo, cùm de octo ſphæris loqueretur, ſic ait: Vt autem per ipſos octo circuitus celeritatis, & tarditatis certa menſura & ſit, & noſcatur: Deus in ambitu ſupra terram, *ſecundum lumen accendit, quod nunc ſolem uocamus. Vides ut hæc definitio uult eſſe omnium ſphærarum lumen in ſole? Sed Cicero ſciens, etiam cæteras ſtellas habere lumen ſuum, ſolamq; lunam, ut ſæpe iam diximus, proprio carere: obſcuritatem definitionis huius liquidius abſoluens, & oſtendens in ſole maximum lumen eſſe, non ſolum ait, Dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum: adeò & cæteras ſtellas ſcit eſſe lumina: ſed hunc ducem & principẽ, quem Heraclitus fontem cœleſtis lucis appellat. Dux ergo eſt, quia omnes luminis maieſtate præcedit: Princeps, quia ita eminet, ut propterea quòd talis ſolus appareat, ſol uocetur: Moderator reliquorum dicitur, quia ipſe curſus eorum, recurſuſque certa definitione ſpatij moderatur. nam certa ſpatij definitio eſt, ad quam cùm unaquæque erratica ſtella recedens à ſole peruenerit, tanquam ultrà prohibeatur accedere, agi retro uidetur: & rurſus cùm certam partem recedendo contigerit, ad directi curſus conſueta reuocatur: ita Solis uis & poteſtas, motus reliquorum luminum cõſtituta dimenſione moderatur. Mens mundi ita appellatur, ut phyſici eum cor cœli uocauerunt. Inde nimirum, quòd omnia quæ ſtatuta ratione per cœlum fieri uidemus, diem, & noctem, & migrantes inter utrunq; prolixitatis, breuitatisq; uices, & certis temporibus

*aliâs, ſecundo

Solis nomina diuerſa.

bus æquam utriusque mensuram : dein ueris clementem
*aliâs tepo- rem *temperiem: torridum Cancri, ac Leonis æstum: mollitiem autumnalis auræ: uim frigoris inter utranque temperiem omnia hæc Solis cursus, & ratio dispensat. Iure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia, quæ diuina ratione fieri uidemus. Est & hæc causa, propter quam iure cor cœli uocetur: quod natura ignis semper in motu perpetuo, agitatuq; est. Solem autem ignis ætherei fontem dictum esse retulimus. Hoc est ergo sol in æthere, quod in animali cor: cuius ista natura est, ne unquam cesset à motu: aut si breuis sit eius quocunque casu ab agitatione cessatio, mox animal interimat. Hæc de eo, quòd solem mundi mentem uocauit. Cur uerò & Temperatio mundi dictus sit: ratio in aperto est. Ita enim non solum terram, sed ipsum quoque cœlum, quòd uerè mundus uocatur, temperari sole certissimum est: ut extremitates eius, quæ longissimè à uia Solis recesserunt, omni careant beneficio caloris & una frigoris perpetuitate torpescant. Quod in sequentibus apertius explicabitur.

Restat ut & de magnitudine eius, quam uerissima prædicatione extulit, pauca, & non prætereunda dicamus. Physici hoc maximè consequi in omni circa magnitudinem Solis inquisitione uoluerunt, quantò maior esse possit quàm terra. Et Eratosthenes in libris dimensionum sic ait: Mensura terræ septies, & uicies multiplicata, mensuram Solis efficiat. Poßidonius multò multoq; sæpius, & uterq; lunaris defectus argumentum inuicem pro se aduocat. Ita cùm solem uolunt terra maiorem probare, testimonio lunæ deficientis utuntur. Cùm defectum Lunæ conantur asserere, probationem de solis magnitudine mutuantur. Et sic euenit, ut dum utrũque de altero astruitur, neu-

Solis magnitudo secundum quosdam.

trum probabiliter astruatur: semper in medio uicißim nutante mutuo testimonio. Quid enim per rem adhuc probandam probetur? Sed Aegyptij nihil ad coniecturam loquentes, sequestrato ac libero argumento, nec in patrocinium sibi lunæ defectum uocantes: quanta mensura sol terra maior sit, probare uoluerunt: ut tum demũ per magnitudinem eius ostenderent, cur luna deficiat. Hoc autem nequaquam dubitatur non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terræ, & Solis inuenta: ut fieret ex collatione discretio. Et terrena quidem dimensio oculis rationem iuuantibus de facili constabat. Solis uerò mẽsuram aliter nisi per mensuram cœli, per quod discurrit, inueniri non posse, uiderunt. Ergo primum metiendum sibi cœlum illud, id est, iter Solis, constituerunt, ut per id possent modũ Solis agnoscere. Sed quæso, si quis unquam tam otiosus, tamq; erit ab omni serio feriatus, ut hæc quoq; in manus sumat: ne talem ueterum promißionem, quasi insaniæ proximam aut horrescat, aut rideat. Etenim ad rem, quæ natura incõprehensibilis uidebatur, uiam sibi fecit ingenium: & per terram, qui cœli modus sit, reperit. Vt autem liquere poßit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt: ut sit rerum sequentium aditus instructior.

In omni orbe, uel sphæra medietas centrum uocatur. *Centrum.* Nihilque aliud est centrum, nisi punctum, quo sphæræ, aut orbis medium certißima obseruatione distinguitur. Item ducta linea de quocunque loco circuli, qui designat ambitum, in quacunque eiusdem circuli summitate orbis partem aliquam diuidat necesse est. Sed non omni modo medietas est orbis, quam separat ista diuisio. Illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium diuidit, quæ à summo in summum ita deducitur, ut necesse sit, eam transire per centrum.

Diametros. trum. Et hæc linea, quæ orbem sic æqualiter diuidit, diá-
μετρος nuncupatur. Item diametros omnis cuiuscunq; or-
bis triplicata cum adiectione septimæ partis suæ, mensu-
ram facit circuli, quo orbis includitur. Id est, si uncias se-
ptem teneat diametri longitudo, & uelis ex ea nosse, qu
uncias orbis ipsius circulus teneat: triplicabis septem, e
faciunt uigintiunum. His adijcies septimam partem, ho
est, unum: & pronuntiabis uiginti & duabus uncijs huiu
circuli esse mensuram, cuius diametros septē uncijs exte
ditur. hæc omnia geometricis, euidentißimisq; rationib
probare possemus, nisi & neminem de ipsis dubitare arb
traremur, & caueremus iusto prolixius uolumen exte-
Vmbra terræ. dere. Sciendum & hoc, quòd umbra terræ, quam sol po
occasum in inferiore hemisphærio currens sursum co
emitti, ex qua super terram fit obscuritas, quæ nox uoc
tur, sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura, qua
terræ diametros habet, & hac longitudine ad ipsum c
culum, per quē sol currit erecta, exclusione luminis ten
bras in terram refundit. Prodendum est igitur, quanta di
metros terræ sit, ut constet quid possit sexagies multipl
cata colligere. Vnde his prælibatis, ad tractatum men
rarum, quas promisit, oratio reuertatur. Euidentißimis &
Ambitus terræ. indubitabilibus dimensionibus constat, uniuersæ terræ am
bitum, quæ ubicunque uel incolitur, uel inhabitabilis iace
habere stadiorum millia ducenta quinquaginta duo. Cum
ergo tantum ambitus teneat, sine dubio octoginta millia
stadiorum, uel non multò amplius diametros habet: secun-
dum triplicationem cum septimæ partis adiectione, quam
superius de diametro & circulo regulariter diximus. Et
quia ad efficiendam terrenæ umbræ longitudinem, non
ambitus terræ, sed diametri mensura multiplicanda est:
ipsa

ipsa est enim, quam sursum constat excrescere, sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta millia, quæ terræ diametros habet, quæ faciunt quadragies octies centena millia stadiorum esse à terra usque ad solis cursum, quò umbram terræ diximus peruenire. Terra autē in medio cœlestis circuli, per quem sol currit, ut centrū, locata est. Ergo mensura terrenæ umbræ medietatem diametri cœlestis efficiet: & si ab altera quoque parte terræ par usque ad eundem circulum mensura tendatur, integra circuli, per quē sol currit, diametros inuenitur. Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis millibus, erit integra diametros cœlestis circuli, nongies sexies centenis millibus stadiorū. Et inuenta diametros, facilè mensuram nobis ipsius quoque ambitus prodit. Hanc enim summam, quæ diametrum facit, debes ter multiplicare, adiecta parte septima: ut sæpe iam dictum est: & ita inuenies totius circuli, per quem sol currit, ambitum stadiorū habere trecenties centena millia, & insuper centum septuaginta millia.

Ambitus circuli per quē sol meat.

His dictis, quibus mensura, quam terræ uel ambitus, uel diametros habet: sed & circuli modus, per quem sol currit, uel diametri eius ostenditur: nunc quam solis esse mensuram, uel quemadmodum illi prudentißimi deprehenderint, indicemus. Nam sicut extrema umbra potuit circuli, per quem sol meat, deprehendi magnitudo: ita per ipsum circulum mensura solis inuenta est: in hunc modum procedente inquisitionis ingenio. Aequinoctiali die ante solis ortum æquabiliter locatum est saxeum uas in hemisphærij speciem, cauata ambitione curuatum, infrà per lineas designato duodecim diei horarum numero, quas stylì prominētis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit. Hoc est autem (ut scimus) huiusmodi uasis officium,

Quomodo deprehēsa sit magnitudo solis.

ut tanto tempore à priore eius extremitate ad alterã ipsi
stili umbra percurrat: quanto sol medietatem cœli ab Or
tu in occasum, unius scilicet hemisphærij conuersione, me
titur: Nam totius cœli integra conuersio diem, noctem qu
concludit. Et ideo constat, quantum sol in circulo suo, tan
tum in hoc uase umbram meare. Huic igitur æquabilitat
collocato circa tempus solis ortui propinquantis, inhæ
diligens obseruantis obtutus. Et cùm ad primum solis ra
dium, quem de se emisit prima summitas orbis, emerge
umbra de styli decedẽs summitate primam curui labri ex
uentiam contingit: locus ipse, qui umbræ primitias exce
pit, notæ impressione signatus est: obseruatumq; quand
super terram ita solis orbis integer appareret, ut una eius
summitas adhuc horizonti uideretur insidere: & mox lo
cus, ad quẽ umbra tunc in uase migrauerat, adnotatus e
Habitaq; dimensione inter ambas umbrarum notas, qu
integrum solis orbem, id est, diametrum, natæ de duab
eius summitatibus metiuntur, pars nona reperta est eiu
spatij, quod à summo uasis labro, usque ad horæ prim
lineam continetur. Et ex hoc constitit, quòd in cursu soli
unam tempore æquinoctialis horam faciat repetitus no
uies orbis eius accessus. Et quia conuersio cœlestis hemi
sphærij peractis horis duodecim, diem condit, nouies au
tem duodeni efficiunt centum octo, sine dubio Solis dia
metros centesima & octaua pars hemisphærij æquino
ctialis est. Ergo totius æquinoctialis circuli ducentesima
sextadecima pars est. Ipsum autem circulum habere sta
diorum trecenties centena millia, & insuper centum, &
septuaginta millia, antelatis probatũ est. Ergo si eius sum
mæ ducentesimam sextamdecimam cõsideraueris partem,
mensuram diametri Solis inuenies. Est autem pars ista ferè
in cen

tum quadraginta millibus. Diametros igitur solis cen
tum quadraginta millium ferè stadiorum esse dicenda est.
Vnde pene duplex quàm terræ diametros inuenitur. Con
stat autem geometricæ rationis examine, cùm de duobus
orbibus altera diametros duplo alteram uincit: illum or
bem, cuius diametros dupla est, orbe altero octies esse ma
iorem. Ergo ex his dicendum est, solem octies terra esse ma
iorem. Hæc de Solis magnitudine breuiter de multis ex
cerpta libauimus.

Sol octies maior quã terra.

Qua ratione inferiorum sphærarum stellæ in Zodiaci
signis meare dicantur, cum in eis non sint: curque ex il
lis aliæ breuiori, aliæ longiori tempore zodiaci signa
percurrant: & quomodo circulus zodiacus in duode
cim partes diuisus sit.

CAPVT XXI.

Quem in modum interiorũ sphærarum stelle in zodiaci signis meare dicantur.

SEd quoniam septem sphæras cœlo dicimus esse subie
ctas, exteriore quaque quas interius continet ambien
te: longeq; & à cœlo omnes, & à se singulæ recesserunt,
nunc quærendum est: cùm zodiacus unus sit, & is consti
cœlo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphæ
rarum stellæ in signis zodiaci meare dicantur. Nec longũ
est inuenire rationem, quæ in ipso uestibulo excubat quæ
stionis. Verum est enim neque solem, lunam ue, neque de
uagis ullam ita in signis zodiaci ferri, ut eorum sideribus
misceantur: sed in illo signo esse unaquæque perhibetur,
quod habuerat super uerticem, in ea, quæ illis subiecta est,
circuli sui regione discurrens. Quia singularum sphæra
rum circulos in duodecim partes, æquè ut zodiacum, ra
tio diuisit: & quæ in eam partem circuli sui uenerit, quæ
sub parte zodiaci est Arieti deputata, in ipsum Arie
tem uenisse conceditur. Similisque obseruatio in singulas
partes migrantibus stellis tenetur. Et quia facilior ad in
tellectum per oculos uia est, id quod sermo descripsit, ui

ſus aßignet. Eſto enim zodiacus circulus, cui aſcriptum eſt A, Inter hunc ſeptem alij orbes locentur. Et zodiacus ab A, per ordinem affixis notis, quibus aſcribentur litera ſequentes, in partes duodecim diuidatur. Sitq; ſpatium quod inter A, & B, clauditur, Arieti deputatum: quod intra B, & C, Tauro: quod inter C, & D, Geminis: Cancro quod ſequitur, & reliquis per ordinem cætera. His conſtitutis, iam de ſingulis zodiaci notis & literis, ſingula deorſum lineæ per omnes circulos ad ultimum uſque ducantur

cantur: proculdubio per orbes ſingulos duodenas partes diuidet tranſitus linearum. In quocunque igitur circulo ſeu ſol in illo, ſeu luna uel de uagis quæcunque diſcurrat, cum ad ſpatium uenerit, quod inter lineas clauditur ab A, & B, notis & literis defluentes, in Ariete eſſe dicetur, quia illic conſtituta ſpatium Arietis in zodiaco deſignatũ ſuper uerticem, ſicut deſcripſimus, habebit. Similiter in quancunq; migraueritt partem, in ſigno, quo fuerit, eſſe dicetur.

Atque hæc ipſa deſcriptio eodem compendio nos docebit, cur eundem zodiacum, eadem'que ſigna, aliæ tempore longiore, aliæ breuiore percurrant. Quoties enim plures orbes intra ſe locantur: ſicut maximus eſt ille qui primus eſt, & minimus qui locum ultimum tenet: ita de medijs, qui ſummo propior eſt, inferioribus maior: qui uicinior eſt ultimo, breuior ſuperioribus habetur. Et inter has igitur ſeptem ſphæras gradum celeritatis ſuæ ſingulis ordo poſitionis aſcripſit. Ideo ſtellæ, quæ per ſpatia grandiora diſcurrunt, ambitum ſuum tempore prolixiore conficiunt: quæ per anguſta, breuiore. Conſtat enim nullam inter eas celerius cæteris tardius'ue procedere. Sed cum ſit omnibus idem motus meandi: tantã eius diuerſitatem temporis, ſola ſpatiorum diuerſitas facit. Nam ut de medijs nunc prætermittamus, ne eadem ſæpe repetantur, quòd eadem ſigna Saturnus annis triginta, luna diebus uiginti octo ambit & permeat, ſola cauſa in quantitate eſt circulorum: quorum alter maximus, alter minimus. Ergo & cæterarum ſingulæ, pro ſpatij ſui modo, tempus meandi aut extendunt, aut contrahunt. Hoc loco diligens rerum diſcuſſor inueniet, quod requirat. Inſpectis enim zodiaci notis, quas monſtrat in præſidiũ fidei aduocata deſcriptio: Quis uerò, inquiet, circi cœleſtis duodecim partes aut inuênit,

Cur aliæ ſtellæ breuiori tẽpore zodiaci ſigna percurrãt, aliæ longiori.

Quomodo zodiacus in duodecim partes diuiſus.

aut fecit, maximè cùm nulla oculis subijciantur exordia singularum? Huic igitur tam necessariæ interrogationi historia ipsa respondeat, factum referens, quo à ueteribus & tentata est tam difficilis, & effecta diuisio. Aegyptiorum enim retro maiores, quos constat primos omnium cœlum scrutari, & metiri ausos: postquam perpetuæ apud se serenitatis obsequio cœlum semper suspectu libero intuentes, deprehenderunt, uniuersis uel stellis, uel sideribus infixis cœlo, solas cum sole & luna quinque stellas uagari: has tamen per omnes cœli partes passim, ac sine certa errandi lege discurrere: nunquam denique ad septentrionalem uerticem deuiare: nunquam ad Australis poli imum demergi, sed intra unius obliqui circi limitem omnes habere discursus: nec omnes tamen ire pariter & redire, sed alias aliis ad eundem locum peruenire temporibus: rursus ex his alias accedere, retrò agi alias, uideriq; stare non nunquam: postquam, inquam, hæc inter eas agi uiderunt certas sibi partes decreuerunt in ipso circo constituere, & diuisionibus annotare: ut certa essent locorum nomina, in quibus eas morari, uel de quibus exisse, ad quæ'ue rursus esse uenturas, & sibi inuicem annuntiarent, & ad posteros noscenda transmitterent. Duobus igitur uasis æneis præparatis, quorum alteri fundus erat in modum clepsydræ foratus, illud quod erat integrum & uacuum subiecerunt, pleno aquæ altero superposito, sed meatu ante munito, & quamlibet de infixis unam clarissimam stellam lucideq; notabilem orientem obseruauerunt. Quæ ubi primum cœpit emergere, mox munitione subducta, permiserunt subiecto uasi aquam superioris influere: fluxitq; in noctis ipsius & secuti diei finem, atque in id noctis secundæ quandiu eadem stella ad Ortum rursus reuertitur: quæ ubi

ubi apparere uix cœpit, mox aqua quæ influebat amota est. Cùm igitur obseruatæ stellæ itus ac reditus integram significaret cœli cõuersionem, mensuram sibi cœli in aquæ de illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. Hac ergo in partes æquas duodecim sub fida dimensione diuisa: alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa, ut singula tantum singulas de illis duodecim partibus ferrent: totaq; rursus aqua in uas suum pristinum, foramine prius clauso, refusa est: & de duobus illis uasis capacitatis minoris alterũ subiecerunt pleno, alterũ iuxta expeditum paratumq; posuerunt. His præparatis, nocte alia in illa iam cœli parte, per quam solem lunam'que, & quinque uagas meare diuturna obseruatione didicerant: quam'que postea zodiacum uocauerunt: ascensurum obseruauerunt sidus, cui postea nomen Arietis indiderunt. Huius incipiente ortu, statim subiecto uasi superpositæ aquæ fluxum dederunt. Quod ubi completum est, mox eo sublato effusoq;, alterum simile subiecerunt: certis signis obseruatis, ac memoriter annotatis, inter eius loci stellas, quæ oriebantur, cùm primum uas esset impletum: intelligentes, quòd eo tempore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente, aqua in primum uas cœpit influere, usque ad locum qui oriebatur, cùm idem primum uas impleretur duodecimam partem cœli, id est, unum signum, esse dixerunt. Item secundo uase impleto, & mox retracto illo, simile quod olim effusum parauerant, iterum subdiderunt: notato similiter loco, qui emergebat, quum secundum uas esset impletum, & à fine primi signi, usque ad locum, qui ad secundæ aquæ finem oriebatur, secundum signum notatum est. Atque ita uicissim uasa mutando, & per singulas influentis aquæ

partes, singulos sibi ascendentium cœli partium limites annotando: ubi consummata iam omni per duodecim partes aqua, ad primi signi exordia peruentum est: sine dubio iam diuisas, certisque sibi obseruationibus, & indicijs annotatas cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una, sed duabus effectum est, quia omne cœlum una nocte non uoluitur, sed per diem uertitur pars eius media, & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum sibi proximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorum temporum nocturna dimensio utrunque hemisphærium paribus *æquis uicibus annotauit. Et has ipsas duodecim partes signa appellari maluerunt, certaq; singulis uocabula gratia significationis adiecta sunt. Et quia signa Græco nomine ζῶια nuncupantur, circum ipsum Zodiacum, quasi signiferum, uocarunt. Hanc autem rationem ijdem illi cur Arietem, cùm in sphæra nihil primum, nihilq; postremum sit, primum tamen dici maluerint, prodiderunt. Aiunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit: id est, quo in hunc fulgorem cœlum, & elementa purgata sunt, qui ideo mundi natalis iure uocitatur, Arietem in medio cœlo fuisse. Et quia medium cœlum quasi mundi uertex est, Arietem propterea primũ inter omnes habitum: qui ut mundi caput exordio lucis apparuit. Subnectunt etiam causam, quur hæc ipsa duodecim signa assignata sint diuersorum numinum potestati. Aiunt enim in hac ipsa genitura mundi Ariete (ut docuimus) medium cœlum tenente, horam fuisse mundi nascentis, Cancro gestante tunc Lunam: post hunc Sol cum Leone oriebatur: cum Mercurio Virgo: Libra cum Venere: Mars erat in Scorpio: Sagittarium Iupiter obtinebat: in Capricorno Saturnus meabat. Sic factum est, ut

*aliâs: aquæ

Zodiacus unde dictus.

Aries cur primus inter signa.

Cur signa diuersorũ numinum assignata sint potestati.

est, ut singuli eorum signorũ domini esse dicantur, in quibus, quum mundus nasceretur, fuisse creduntur. Sed duobus quidem luminibus singula tantum signa, in quibus tũc fuerant, assignauit antiquitas: Cancrũ Lunæ: Soli Leonem. Quinq; uerò stellis præter illa signa, quibus tunc inhærebant, quinque reliqua sic adiecit uetustas: ut in assignandis à fine prioris ordinis, ordo secundus inciperet. Superius enim diximus, in Capricorno Saturnum post omnes fuisse. Ergo secunda adiectio cum primum fecit, qui ultimus fuerat. Ideo Aquarius qui Capricornum sequitur, Saturno datur: Ioui, qui ante Saturnum erat, Pisces dicantur: Aries Marti, qui præcesserat Iouem: Taurus Veneri, quã Mars sequebatur: Gemini Mercurio, post quem Venus fuerat, deputati sunt. Notandum hoc loco, quòd in genitura mundi, uel ipsa rerum prouidentia, uel uetustatis ingenium hunc stellis ordinem dedit, quem Plato assignauit sphæris earum: ut esset Luna prima, Sol secundus, super hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Iupiter, & Saturnus ultimus. Sed sine huius tamen rationis patrocinio, abunde Platonicum ordinem prior ratio commendat. Ex his, quæ de uerbis Ciceronis proximè prælatis quærenda præposuimus, qua licuit breuitate, à summa sphæra, quæ aplanes dicitur, usque ad lunam, quæ ultima diuinorum est, omnia iam (ut opinor) absoluimus. Nam & cœlum uolui, & cur ita uoluatur, ostendimus: septemq; sphæras contrario motu ferri, ratio indubitata patefecit: & de ipso sphærarum ordine quid diuersi senserint, uel quid inter eos dissensionem fecerit, quæue magis sequenda sit sententia, tractatus inuenit. Nec hoc tacitum est, quur inter omnes stellas sola, sine fratris radijs, luna non luceat. Sed & quæ spatiorum ratio solem ab his quo-

planetarum ordo.

Epilogus eorum, de quibus per ordinem dicturum se esse pollicitus fuit capite decimo-septimo.

que, qui eum inter septem quartum locarunt, non tamen abrupte medium, sed ferè medium dici coëgerit, publicatum est. Quid significent nomina, quibus ita uocatur, ut laudari tantum putetur, innotuit. Magnitudo quoque eius sed & cœlestis, per quem discurrit, circuli: terræq; pariter quanta sit, uel quemadmodum deprehensa, monstratum est. Subiectarum sphærarum stellæ quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est, ferri dicantur, uel quæ ratio diuersarum faciat seu celerem, seu tardum recursum. Sed & ipse zodiacus in duodecim partes, qua ratione diuisus sit, curq; Aries primus habeatur: & quæ signa in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc quæ de summo ad lunam usque perueniunt, sacra, incorrupta, diuina sunt: quia in ipsis est æther semper idem, nec umquam recipiens inæqualem uarietatis æstum: infra lunam & aër & natura mutationis pariter incipiunt. Et sicut ætheris, & aëris: ita *diuinorum, & caducorum luna confinium est. Quod autẽ ait: Nihil infra lunam esse *diuinum, præter animos munere Deorũ hominum generi datos: non ita accipiendum est, animos hic esse, ut hic nasci putentur: sed sicut solem esse in terris dicere solemus, cuius radius aduenit, & recedit: ita animorum origo cœlestis est, sed lege temporalis hospitalitatis hic exulat. Hæc ergo regio diuinum nihil habet ipsa, sed recipit: & quia recipit, & remittit. Proprium autem habere diceretur, si ei semper tenere licuisset. Sed quid mirum, si animus de hac regione non constat: quum nec corpori fabricando sola sufficerit? Nam quia terra, aqua, & aër infra lunam sunt, ex his solis corpus fieri non potuit, quod idoneum esset ad uitam: sed opus fuit præsidio ignis ætherei, qui terrenis membris uitam, & animam sustinendi com-

*diuturnorũ Quomodo animi nostri hic sint.

*diuturnum

Loquitur quasi tria tantum sint elementa.

modarct uigorem, qui uitalem calorem & faceret, & ferret. Hæc de aëre dixisse nos satis sit. Restat ut de terra, quæ sphærarum nona, & mundi ultima est, dictu necessaria disseramus.

Terra qua de causa immobilis sit, & omnia in eam suo nutu ferantur pondera. CAPVT XXII.

NAm ea, quæ est media & nona tellus, inquit, neque mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera: illæ uerò insolubiles causæ sunt, quæ mutuis inuicem nexibus uinciuntur: & dum altera alteram facit, ita uicißim de se nascuntur, ut nunquam à naturalis societatis amplexibus separentur: talia sunt uincula quibus terram natura constrinxit. Nam ideo in eam feruntur omnia, quia ut media non mouetur: ideo non mouetur, quia infima est. Nec poterat infima non esse, in quam omnia feruntur. Horum singula quæ inseparabiliter inuoluta rerum necessitas in se uinxit, tractatus expediat. Non mouetur, ait, est enim centron. In sphæra autem solum centron diximus non moueri: quia necesse est, ut circa aliquid immobile sphæra moueatur. Adiecit: Infima est. Recte hoc quoq; nam quod centron est, medium est. In sphæra uerò hoc solum constat imum esse, quod medium est. Et si ima est, sequitur ut uerè dictum sit: In eam ferri omnia. Semper enim pondera in imum natura deducit. Nam & in ipso mundo ut esset terra ima, sic factum est. Quicquid ex omni materia de qua facta sunt omnia, purißimum ac liquidißimum fuit, id tenuit summitatem, & æther uocatus est: pars, cui minor puritas, & inerat aliquid leuis ponderis, aër extitit, & in secunda delapsus est: post hæc quod adhuc quidem liquidum, sed iam usque ad tactus

tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum est. Iam uerò quod de omni syluestri tumultu ustum, impenetrabile, densatum, ex defæcatis abrasum resedit elementis, hæsit in imo: quod demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem longinquitas solis coacerauit. Quod ergo ita concretum est, terræ nomen accepit. Hanc spissus aër & terreno frigori propior, quàm solis calori, stupore spiramenis densioris undiq; uersum fulcit, & continet. Nec in recessum, aut accessum moueri eam patitur, uel uis circumuallantis, & ex omni parte uigore, simili librantis auræ uel ipsa sphæralis extremitas, quæ si paululum à medio declinauerit, fit cuicunque uertici propior, & imũ relinquit. Quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars à quouis sphæræ uertice pari spatio recedit. In hanc igitur, quæ & ima est, & quasi media, & non mouetur, quia centrum est, omnia pondera ferri necesse est. Et quia ipsa in hunc locum, quasi pondus, relapsa est: argumento sunt cùm alia innumera, tum præcipue imbres, qui in terram ex omni aëris parte labuntur. Nec enim in hanc solam quam habitamus superficiem decidunt: sed & in latera quibus in terra globositas, sphæralis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, imbrium casus est. Nam si aër terreni frigoris exhalatione densatus, in nubem cogitur, & ita abrumpit in imbres: aër autem uniuersam terram circunfusus ambit: procul dubio ex omni aëris parte, præter ustam calore perpetuo, liquor pluuialis emanat: qui undiq; in terrã, quæ unica est sedes ponderum, defluit. Quod qui respuit, superest ut existimet extra hanc unam superficiem, quam incolimus, quicquid niuium, * cœlum imbriuḿue, uel grandinum cadit, hoc totum in * cœlo de aëre

Causa cur sit terra immobilis.

aëre defluere. Cœlum enim ab omni parte terræ * æquabiliter distat: & ut à nostra habitatione, ita & à lateribus, & à parte quæ ad nos habetur inferior, pari altitudinis immensitate suspicitur. Nisi ergo omnia pondera ferrentur in terram: imbres, qui extra latera terræ defluunt, non in terram, sed in cœlum caderent: quod * uilitatem ioci

* æqualiter

* uolubilitatẽ

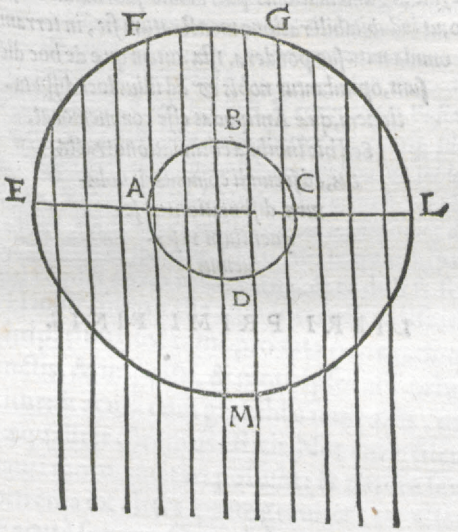

scurrilis excedit. Esto enim terræ sphæra, cui ascripta sunt A, B, C, D, Circa hanc sit aëris orbis, cui ascripta sunt E, F, G, L, M. Et utrunque orbem, id est terræ & aëris, diuidat linea ducta ab E, usque ad L. Erit superior ista, quam possidemus, & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne

pondus

pondus in terram, paruam nimis imbrium partem terra susciperet ab A, usque ad C. Latera uerò aëris, id est, ab F, usque ad E, & à G, usque ad L, humorem suum in aërem cœlumq; deijcerent. De inferiore autem cœli hemisphærio pluuia in exteriora, & ideo naturæ incognita defluereret: sicut ostendit subiecta descriptio. Sed hoc uel refellere dedignatur sermo sobrius: quod sic absurdum est, ut sine argumentationis patrocinio subruatur. Restat ergo, ut indubitabili ratione monstratum sit, in terram ferri omnia nutu suo pondera. Ista autem quæ de hoc dicta sunt, opitulantur nobis & ad illius loci disputationem, quæ Antipodas esse commemorat. Sed hic inhibita cõtinuatione tractatus, ad secundi cõmentarij uolumen disputationem sequentium reseruemus.

LIBRI PRIMI FINIS.

MACROBII

*AVRELII THEODOSII *Ambrosij

Viri consularis & illustris in Somnium Scipionis, expositionis quàm elegantissimæ, liber secundus.

Concentum quendam effici motu cœlestium corporum: & quo modo ratio eius concentus à Pythagora sit deprehensa: tum qui numeri apti sint consonantijs musicis: quotque consonantiæ sint. CAPVT I.

SVPERIORE commẽtario, Eustachi luce mihi charior dilectiorq; fili, ad stelliferæ sphæræ cursum, & subiectarum septem, sermo processerat: nũc iam de musica earum modulatione disputetur. Quis hic, inquam, quis est, qui cõplet aures meas tãtus, & tã dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis disiunctus imparibus, sed tamẽ pro rata parte ratione distinctis, & impulsu, & motu ipsorum orbiũ efficitur: & acuta cum grauibus temperãs, uarios æqualiter cõcentus efficit. Nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autẽ acutè sonent. Quam ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est cõcitatior, acutè excitato mouetur sono: grauissimo autem hic lunaris, atque infimus. Nam terra nona immobilis manẽs, ima sede semper hæret cõplexa mundi mediũ locum. Illi octo cursus, in quibus eadẽ uis est duorum, septem effi-

ciunt distinctis interuallis sonos: qui numerus rerũ omniũ ferè nodus est, quod docti homines neruis imitati, atq; cantibus, aperuerunt sibi reditũ in hunc locũ. Expositò sphærarum ordine, motuq; descripto, quo septẽ subiectæ in contrarium cœlo feruntur: cõsequens est, ut qualem sonum tantarũ moliũ impulsus efficiat, hîc requiratur. Ex ipso enim circũductu orbium sonum nasci necesse est: quia percussus aër, ipso interuẽtu ictus, uim de se fragoris emittit, ipsa cogente natura, ut in sonum desinat duorum corporũ uiolenta collisio. Sed is sonus, qui ex qualicunq; aëris ictu nascitur, aut dulce quiddam in aures, & musicum defert: aut ineptum, & asperum sonat. Nam si ictum obseruatio numerorum cerra moderetur: compositũ, sibiq; consentiens modulamẽ *educitur. At cùm increpat tumultuaria, & nullis modis gubernata collisio: fragor turbidus, & inconditus offendit auditum. In cœlo autem constat nihil fortuitum, nihil tumultuarium prouenire: sed uniuersa illic diuinis legibus, & *stata ratione procedere. Ex his inexpugnabili ratiocinatione collectum est, musicos sonos de sphærarum cœlestium conuersione procedere: quia & sonum ex motu fieri necesse est: & ratio, quæ diuinis inest, sit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omnium Græcæ gentis hominum mente concepit. Et intellexit quidem, compositum quiddam de sphæris sonare: propter necessitatem rationis, quæ à cœlestibus non recedit. Sed quæ esset illa ratio, uel quibus obseruanda modis, non facilè deprehendebat. Cumq; eum frustra tantæ, tamq; arcanæ rei diuturna inquisitio fatigaret: fors obtulit, quod cogitatio alta non reperit. Cùm enim casu præteriret in publico fabros, ignitum ferrum ictibus mollientes, in aures eius

Necessariò concẽtum quẽdam esse corporum cœlestium.

*efficitur

*rata

Quomodo reperta à Pythagora sit concentuum ratio.

malleorum soni certo sibi respondentes ordine, repentè ceciderunt. In quibus ita grauitati acumina consonabant, ut utrunque ad audientis sensum stata dimensione remearet, & ex uarijs impulsibus unum sibi consonans nascereturHinc occasionẽ sibi oblatam ratus, deprehendendi ocu lis, & manibus, quod olim cogitatione quærebat, fabros adit: & imminens operi curiosius intuetur, annotans sonos, qui de singulorum lacertis conficiebantur. Quos cùm ferientium uiribus ascribendos putaret, iubet ut inter se malleos mutent: quibus mutatis, sonorum diuersitas ab hominibus recedens, malleos sequebatur. Tunc omnem curam ad pondera eorum examinanda conuertit. Cumq; sibi diuersitatem ponderis, quod habebatur in singulis, annotasset: alijs ponderibus in maius, minusue excedentibus fieri malleos imperauit: quorum ictibus soni nequaquam prioribus similes, nec ita sibi consonantes exaudiebantur. Tunc animaduertit concordiam uocis, lege ponderum prouenire: collectisque numeris, quibus consentiens sibi diuersitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides uertit examen: & intestina ouium, uel boum neruos tam uarijs ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuisse didicerat: talisque ex his concentus euenit, qualem prior obseruatio non frustra animaduersa promiserat, adiecta dulcedine, quam natura fidium sonora præstabat. Hic Pythagoras tanti secreti compos, deprehendit numeros, ex quibus soni sibi consoni nascerentur: adeò ut fidibus sub hac numerorum obseruatione compositis, certæ certis, aliæque alijs conuenientium sibi numerorum concordia tenderentur: ut una impulsa plectro, alia licet longè posita, sed numeris conueniens, simul sonaret. Ex omni autem innumera uarietate numerorum, pauci &

Sex tantũ numeros aptos esse ad conficiendã musicam.

numerabiles inuenti sunt, qui sibi ad conficiendam musicam conuenirent. Sunt autem hi sex omnes, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus & epogdous. Et

Epitritus.

est epitritus, cùm de duobus numeris maior habet totum minorem, & insuper eius tertiam partem: ut sunt quatuor ad tria. nam in quatuor sunt tria, & tertia pars trium, id est, unum. & is numerus uocatur epitritus: de'que eo nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ τεσσάρων.

Hemiolius.

Hemiolius est, cùm de duobus numeris maior habet totum minorem, & insuper eius medietatem: ut sunt tria ad duo. nam in tribus sunt duo, & media pars eorum, id est, unum. Et ex hoc numero qui hemiolius dicitur, nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ πέντε. Du-

Duplaris.

plaris numerus est, cùm de duobus numeris, minor bis in maiore numeratur: ut sunt quatuor, ad duo. & ex hoc duplari numero nascitur symphonia, cui nomen est διὰ

Triplaris.

πασῶν. Triplaris autem, cùm duobus numeris minor ter in maiore numeratur: ut sunt tria, ad unum. & ex hoc numero symphonia proccdit, quæ dicitur διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. Quadruplus est, quum de duobus

Quadruplus.

numeris minor quater in maiore numeratur: ut sunt quatuor ad unum. qui * numerus facit symphoniam, quam

**in numeris*

Epogdous.

dicunt δὶς διὰ πασῶν. Epogdous est numerus, qui intra se habet minorem & insuper eius octauam partem: ut nouem, & octo. quia in nouem octo sunt, & insuper octaua pars eorum, id est, unum. hic numerus sonum parit, quem tonon musici uocauerunt. Sonum uerò tono

**Ἡμιτόνιον*

minorem, ueteres quidem * semitonium uocitare uoluerunt. Sed non ita accipiendum est, ut dimidius tonus putetur. quia nec semiuocalem in literis pro medietate uocalis accipimus. Deinde tonus per naturam sui in duo diuidi sibi

sibi æqua non poterit. Cùm enim ex nouenario numero constet, nouem autem nunquam æqualiter diuidantur, tonus in duas diuidi medietates recusat. Sed semitonium uocitauerunt sonum tono minorem, quem tam paruo distare à tono, deprehensum est, quantum hi duo numeri inter se distant, id est, ducenta quadraginta tria, & ducenta quinquaginta sex. Hoc semitonium Pythagorici quidem ueteres diesin nominabant: sed sequens usus sonum semitonio minorem diesin constituit nominandum. Plato semitonium limma uocitauit. Sunt igitur symphoniæ quinque, id est, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. Sed hic numerus symphoniarũ ad musicã pertinet, *quem uel flatus humanus intẽdere, uel capere potest humanus auditus. Vltra autẽ se tendit harmoniæ cœlestis accessio: id est, usq; ad quater διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. Nũc interim de his, quas nominauimus, disseramus. Symphonia diatessaron constat de duobus tonis, & semitono: ut minutias, quæ in additamẽto sunt, relinquamus, ne difficultatem creemus: & fit ex epitrito. Diapente constat ex tribus tonis, & hemitono: & fit de hemiolio. Diapason constat de sex tonis: & fit de duplari. Sed διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε constat ex nouem tonis, & hemitono: & fit de triplari numero. Dis autem diapason continet tonos duodecim: & fit ex quadruplo.

λεῖμμα

Symphoniæ quinque.

**quam*

Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam esse docuerit: & quòd hinc etiam probari possit cõcentum quendam esse cœlestium corporũ.

CAPVT II.

HInc & Plato postquàm Pythagoricæ successione doctrinæ, & ingenij proprij diuina profunditate, cognouit nullam esse posse sine his numeris iugabilem

competentiam, in Timæo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem ineffabili prouidentia Dei fabricatoris instituit. Cuius sensus si huic operi fuerit appositus, plurimum nos ad uerborum Ciceronis, quæ circa disciplinam musicæ uidentur obscura, intellectum iuuabit. Sed ne, quòd in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur: pauca nobis præmittenda sunt, quæ simul utriusque intelligentiam faciant lucidiorem. Omne solidum corpus trina dimensione distenditur, habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. Nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio: sed his tribus omne corpus solidum continetur. Geometræ tamen alia sibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica, cogitationi tantum subijcienda, non sensui. Dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum, in quo neq; longitudo, neque latitudo, neq; altitudo deprehendatur: quippe quod in nullas partes diuidi possit. Hoc protractum efficit lineam, id est, corpus unius dimensionis. Longum est enim sine lato, sine alto: & duobus punctis ex utraque parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus extruatur, longo, latoq;, sed alto caret. Et hoc est quod apud illos superficies uocatur: punctis autem quatuor continetur, id est, per singulas lineas binis. Si uerò hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut subiectis duabus, duæ superponantur, adijcietur profunditas: & hinc solidum corpus efficietur quod sine dubio octo angulis continebitur: quod uidemus in tessera: quæ Græco nomine κύβος uocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et μονὰς punctum putatur: quia sicut punctum corpus nõ est, sed ex se facit

se facit corpora, ita monas numerus esse non dicitur, sed origo numerorum. Primus enim numerus in duobus est, qui similis est lineæ, de puncto sub gemina puncti terminatione productæ. Hic numerus, duo, geminatus, de se efficit quatuor: ad similitudinem mathematici corporis, quod sub quatuor punctis longo latóque distenditur. Quaternarius quoque ipse geminatus, octo efficit: qui numerus solidum corpus imitatur: sicut duas lineas diximus duabus superpositas, octo angulorum dimensione integram corporis soliditatem creare. Et hoc est quod dicitur apud Geometras: bis bina bis, corpus esse iam solidum. Ergo à pari numero accessio usque ad octo, soliditas est corporis. Ideo inter principia, huic numero plenitudinem deputauit. Nunc oportet ex impari quoque numero, quemadmodum id efficiatur, inspicere. Et quia tam paris, quàm imparis numeri monas origo est, ternarius numerus prima linea esse creditur. Hic triplicatus nouenarium numerum facit, qui & ipse quasi de duabus lineis, longum latumq; corpus efficit. Item nouenarius triplicatus tertiam dimensionem præstat, & ita à parte imparis numeri in uiginti septem, quæ sunt ter terna ter, solidum corpus efficitur, sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatem creauit. Ergo ad efficiendum utrobique solidum corpus, monas necessaria est: & sex alij numeri, id est, terni, à pari & impari. A pari quidem, duo, quatuor, octo: ab impari autem, tria, nouem, uiginti septem. Timæus igitur Platonis in fabricanda mundi anima, consilium diuinitatis enuntians, ait illam per hos numeros fuisse contextam, qui & à pari & impari cubum, id est, perfectionem soliditatis efficiunt: non quia aliquid significaret illam habere corporeum, sed ut posset uniuersitatem animando penetrare,

Animæ mundi fabricatio secundum Platonem.

& mundi ſolidum corpus implere, per numeros ſoliditatis effecta eſt. Nunc ad ipſa Platonis uerba ueniamus. Nam cum de Deo animã mundi fabricãte loqueretur, ait: Primam ex omni firmamento partem tulit. Hinc ſumpſit duplam partem prioris: tertiam uerò ſecundæ hemioliam, ſed primæ triplam: & quartam duplam ſecundæ: quintam, tertiæ triplam: Sextam, primæ octuplam: & ſeptimam, uicies ſepties à prima multiplicatam. Poſt hæc ſpatia, quæ inter duplos & triplos numeros hiabant, inſertis partibus adimplebat: ut binæ medietates ſingula ſpatia colligarent: ex quibus uinculis hemiolij, & epitriti, & epogdoi naſcebantur. Hæc Platonis uerba ita à nonnullis excepta ſunt, ut primam partem monadem crederent: ſecundam, quam dixi duplam prioris, dualem numerum eſſe confiderent: tertiam, ternarium numerum: qui ad duo hemiolium eſt, ad unum triplus: & quartam, quatuor: qui ad ſecundum, id eſt, ad duplus eſt: quintã nouenariũ: qui ad tertium, id eſt, ad tria triplus eſt: ſextã aũt octonariũ qui primũ octies continet. At uerò pars ſeptima, in uiginti & ſeptẽ fuit: quæ faciunt, ut diximus, augmentũ tertiũ imparis numeri. Alternis enĩ (ut animaduertere facil è

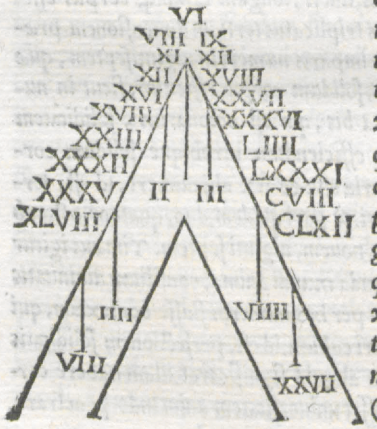

re facile eſt) proceſſit illa contextio: ut poſt monadẽ, quæ & par, & impar eſt, primus par numerus poneretur, id eſt, duo: deinde ſequeretur primus impar, id eſt, tria: quarto loco ſecundus par, id eſt, quatuor: quinto loco ſecundus impar, id eſt, nouem: ſexto loco tertius par, id eſt octo: ſeptimo loco tertius impar, id eſt, uiginti ſeptem. Vt quia impar numerus mas habetur, & par fœmina: ex pari & impari, id eſt, ex mari & fœmina, naſceretur, quæ erat uniuerſa paritura, & ad utriuſque ſoliditatem uſque procederet, quaſi ſolidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componenda, qui ſoli continent iugabilem competentiam: quia omni mundo ipſæ erat iugabilem præſtatura concordiam. Nam duo ad unum dupla ſunt: de duplo autem diapaſon ſymphoniam naſci iam diximus: tria uerò ad duo hemiolium numerum faciunt: hinc oritur diapente: quatuor ad tria epitritus numerus eſt, ex hoc componitur diateſſaron: item quatuor ad unum in quadrupli ratione cenſentur, ex quo ſymphonia diſdiapaſon naſcitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum hoc quod uidemus, uniuerſitatis corpus impellit, contexta numeris muſicam de ſe creantibus cõcinentiam, neceſſe eſt, ut ſonos muſicos de motu, quem proprio impulſu præſtat, efficiat: quorũ originem in fabrica ſuæ cõtextionis inuenit. Ait enim Plato (ut ſuprà retulimus) autorẽ animæ deum, poſt numerũ inter ſe imperium contextionẽ, hemiolijs, epitritis, & epogdois, & limmate hiantia interualla ſuppleſſe. Ideo doctiſſimè Tullius in uerbis ſuis oſtẽdit Platonici dogmatis profunditatem. Quis hic, inquã, quis eſt qui cõplet aures meas tantus, & tam dulcis ſonus? Hic eſt, inqt ille, q interuallis diſiũctus imparibus, ſed tamẽ pro rata parte ratione diſtinct

Oſtenditur ex cõſtitutione animæ, concentus cœleſtium corporum.

stinctis, impulsu & motu ipsorum orbiũ efficitur. Vides ut interualla cõmemorat, & hæc inter se imparia esse testatur, nec diffitetur rata ratione distincta, quia secundũ Timæum Platonis, impariũ inter se interualla numerorũ, ratis ad se numeris, hemiolijs scilicet, epitritis, & epogdois, hemitonisq; distincta sunt, quibus omnis canora ratio cõtinetur. Hinc animaduertitur, quia hæc uerba Ciceronis nũquàm profectò ad intellectũ paterent, nisi hemiolio-rũ, epitritorũ, & epogdoorũ ratione præmissa, quibus interualla distincta sunt: & nisi Platonicis numeris, quibus mundi anima est contexta, patefactis: & ratione præmissa, cur ex numeris musicã creantibus anima intexta sit. Hæc enim omnia & causam mũdani motus ostẽdũt, quẽ solus animæ præstat impulsus: & neceßitatẽ musicæ concinentiæ, quã motui à se facto inserit anima in natura sibi ab origĩe.

Alijs præterea indicijs ac rationibus concentum illum motuum cœlestium posse ostendi: quodqúe interualla ea, quæ esse in anima ratione sola intelliguntur, re uera in ipso mundi corpore deprehendantur.

CAPVT III.

Prima ratio. HInc Plato in Repub. sua cum de sphærarũ cœlestium uolubilitate tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus insidere: significans sphærarum motu cantum numinibus exhiberi. Nam Siren, Deo canens Græco intellectu ualet. Theologi quoq; nouem Musas octo sphærarum musicos cantus, & unam maximam concinentiam, quæ constat ex omnibus, esse uoluere. Vnde Hesiodus in Theogonia sua octauam Musam Vraniam uocat: quia post septem uagas, quæ subiectæ sunt, octaua stellifera sphæra superposita, proprio nomine cœlum uocatur. Et ut ostenderet nonam esse, & maximè, quam conficit *sonorum concors uniuersitas, adiecit, Καλλιόπη θ' ἣ δὴ προφορεστάτη

Secunda. Θεῷ εἴρουσα ἦγον ἄλσεα. σιὺς γάρ οἱ δῶρις τοὺς θηὺς.

*aliâs sororũ

στάτη ἐστὶν ἁπασάων, ex nomine ostendens ipsam uocis dulcedinem nonã Musam uocari. Nam Καλλιόπη optimæ uocis Græca interpretatio est. Et ut ipsam esse quæ constet ex omnibus, preßius indicaret: aßignauit illi uniuersitatis uocabulũ, uidelicet προφορεστάτη ἁπασάων. Nam Apollinẽ ideo μουσήγετον uocant: quasi ducem & principem orbium cæterorum: ut ipse Cicero refert: Dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, mẽs mundi, & temperatio. Musas esse mundi cantum etiã *rustici sciunt, qui eas Camœnas, quasi canenas à canendo dixerunt, Ideo canere cœlum etiam Theologi comprobantes, sonos musicos sacrificijs adhibuerunt: qui apud alios lyra, & cithara: apud nõnullos tibijs, alijs'ue musicis instrumentis fieri solebant. In ipsis quoque hymnis Deorum, per stropham, & antistropham metra canoris uersibus adhibebantur: ut per stropham rectus orbis stelliferi motus, per antistropham diuersus uagarum regressus prædicaretur: ex quibus duobus motibus, primus in natura hymnus dicandus Deo sumpsit exordium. Mortuos quoq; ad sepulturam prosequi oportere cum cantu, plurimarum gentium, uel *regionum instituta sanxerunt: persuasione hac, qua post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cœlum redire credantur, Nam ideo in hac uita omnis anima musicis sonis capitur (ut non solum qui sunt habitu cultiores, uerum uniuersæ quoque Barbaræ nationes, cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis animentur, uel ad mollitiem uoluptatis resoluantur, exerceant) quia in corpus defert memoriam musicæ, cuius in cœlo fuit conscia. Et ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum sit tam immite, tam asperum pectus, quod non oblectamentorum taliũ teneatur affectu. Hinc existimo & Orphei, uel

*aliâs, Hetrusci

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

*religionum

Septima.

Amphionis fabulam: quorum alter animalia ratione carentia: alter saxa quoq; trahere cantibus ferebatur, sumpsisse principium: quia primi fortè gentes uel sine rationis cultu Barbaras, uel saxi instar nullo affectu mobiles, ad sensum uoluptatis canendo traxerunt. Ita denique omnis habitus animæ cantibus gubernatur: ut & ad bellum progressui, & item receptui canatur cantu, & excitante, & rursus sedante uirtutem. Dat somnos, adimitq;: necnon curas & immittit, & retrahit: iram suggerit, clementiam suadet: corporum quoq; morbis medetur. Nam hinc est, quòd ægris remedia præstantes præcinere dicuntur. Ecquid mirum, si inter homines musicæ tanta dominatio est, cùm aues quoq; ut luscinię & cygni, aliæue id genus, cantum ueluti quadam disciplina artis exerceant: nonnullæ uerò uel aues, uel terrenæ seu aquatiles beluæ, inuitante cantu, in retia sponte decurrant: & pastoralis fistula pastum progressus quietem imperet gregibus? Nec mirum. inesse enim mundanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, prædiximus. Ipsa autem mundi anima uuentibus omnibus uitam ministrat.

Aeneid. 4.

Aeneid. 6.

Hinc hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Iure igitur musica capitur omne quod uiuit, quia cœlestis anima, qua animatur uniuersitas, originem sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphæralem motum mundi corpus impellit, sonum efficit: qui interuallis disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, sicut à principio ipsa contexta est. Sed hæc interualla, quæ in anima quippe incorporea, sola existimantur ratione, non sensu: quærendum est, utrum etiam ipso in mundi corpore dimensio librata seruauerit. Et Archimedes quidem stadiorum numerum deprehendisse se credidit, quibus à terræ superficie

De interuallis corporum cœlestium.

luna distaret, à luna Mercurius, à Mercurio Venus, Sol à Venere, Mars à Sole, à Marte Iupiter, Saturnus à Iouc. Sed & à Saturni orbe usque ad ipsum stelliferum cœlum omne spatium se ratione emensum putauit. Quæ tamen Archimedis dimensio à Platonicis repudiata est: quasi dupla & tripla interualla non seruans. Et statuerunt hoc esse credendum, ut quantum est à terra usq; ad lunam, duplum sit à terra usque ad solem: quantumq; est à terra usq; ad solem, triplum sit à terra usque ad Venerem: quantũq; est à terra usque ad Venerem, quater tantũ sit à terra usq; ad Mercurij stellam: quantumq; est ad Mercuriũ à terra, nouies tantum sit à terra usque ad Martem: & quantum à terra usque ad Martem est, octies tantum sit à terra usq; ad Iouem: quantumq; est à terra usq; ad Iouem, septies & uicies sit tantum à terra usq; ad Saturni orbem. Hanc Platonicam persuasionem Porphyrius libris inseruit, quibus Timæi obscuritatibus nonnihil lucis infudit: aitq; eos credere, ad imaginem contextionis animæ, hæc esse in corpore mundi interualla, quæ epitritis, hemiolijs, & epogdois, hemitonisq; complentur, & limmate: & ita prouenire concentum. Cuius ratio in substantia animæ contexta, mundano quoque corpori, quod ab anima mouetur, inserta est. Vnde ex omni parte docta & perfecta est Ciceronis assertio: qui interuallis imparibus, sed *tantum pro rata parte ratione distinctis, cœlestem sonum dicit esse disiunctum.

*tamen

Qui fiat ut inter sonos cœlestis illius concentus, alius acutior sit, alius grauior. Quodnam ibi melodiæ sit genus, & cur sonus ille à nobis non audiatur.

CAPVT IIII.

NVnc locus admonet, ut de grauitate, & acumine sonorum diuersitates, quas asserit, reuoluamus. Et natura

tura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acutè ſonent: quam ob cauſam ſummus ille cœli ſtellifer curſus, cuius cõuerſio eſt concitatior, acutè excitato mouetur ſono, grauiſsimo autẽ hic lunaris atque infimus. Diximus nunquã ſonum fieri, niſi aëre percuſſo, ut autẽ ſonus ipſe aut acutior, aut grauior proferatur, ictus efficit: qui dũ ingẽs & celer incidit, acutũ ſonũ præſtat: ſi tardior *aliâs lenior *lentior uue grauiorẽ. Indicio eſt uirga, quæ dũ auras percutit, ſi impulſu cito ferit, ſonum acuit: ſi lẽtiore, in grauius ferit auditum. In fidibus quoq; idem uidemus, quæ ſi tractu arctiore tenduntur, acutè ſonãt: grauius, laxiore. Ergo & ſuperiores orbes, dum pro amplitudine ſua impetu grandiore uoluuntur: dumq; ſpiritu ut in *regione ſua fortiore *aliâs origine tenduntur, propter ipſam, ut ait, concitatiorem conuerſionem, acutè excitato mouentur ſono: grauiſsimo autem hic lunaris, atq; infimus: quoniam ſpiritu ut in extremitate langueſcente iam uoluitur, & propter anguſtias quibus penultimus orbis arctatur, impetu leniore conuertitur. Nec ſecus probamus in tibijs, de quarũ foraminibus uicinis oriinflantis, ſonus acutus emittitur: de longinquis autem & termino proximis, grauior. Item acutior per patẽtiora foramina, grauior per anguſta. Et utriuſque cauſæ ratio una: quia ſpiritus ubi incipit, fortior eſt: defectior, ubi deſinit. Et quia maiorem impetum per maius foramen impellit, cõtrà autem in anguſtis contingit, & eminus poſitis: ergo orbis altiſsimus, & ut in immenſum patẽs, & ut ſpiritu eo fortiore, quo origini ſuæ uicinior eſt, incitatus, ſonorum de ſe acumen emittit. Vox ultimi pro ſpatij breuitate & pro longinquitate iam frangitur. Hinc quoque apertius approbatur, ſpiritum quantum ab origine ſua deorſum recedit, tanto circa impulſum fieri leniorem, quod circa terram, quæ ultima ſphærarum eſt, tam cõcretus, tam denſus habeatur, ut cauſa ſit terræ in una ſede ſemper hærendi: nec in quamlibet partem permittatur moueri, obſeſſa undiq; circunfuſi, ſpiritus denſitate. In ſphæra autem ultimum locum eſſe qui medius eſt, antecedentibus iam probatum eſt. Ergo uniuerſi mundani corporis ſphæræ nouem ſunt. Prima illa ſtellifera, quæ proprio nomine dicitur cœlum, & ἀπλανὴς apud Græcos uocatur, arcens & continens cæteras. Hæc ab oriente ſemper uoluitur in Occaſum: ſubiectæ ſeptem, quas uagas dicimus, ab occidente in Orientem feruntur: nona terra ſine motu. Octo ſunt igitur quæ mouentur: ſed ſeptem ſoni ſunt, qui concinentiã de uolubilitate conficiunt: propterea quia Mercurialis, & Venereus orbis pari ambitu comitati ſolem, uiæ eius tanquam ſatellites obſequuntur: & ideo à nonnullis Aſtronomiæ ſtudentibus, eandem uim ſortiri exiſtimantur: Vnde ait: Illi autẽ octo curſus, in quibus eadẽ uis eſt duorum, ſeptẽ efficiũt diſtinctos interuallis ſonos, qui numerus rerum omnium ferè nodus eſt. Septenarium autem numerum omnium nodum eſſe plenè, cùm de numeris ſuperius loqueremur, expreſsimus. Ad illuminandam (ut exiſtimo) obſcuritatem uerborum Ciceronis, de muſica tractatus ſuccinctus à nobis qua licuit breuitate ſufficiet. Nam netas, & hypatas, aliarumq; fidium uocabula *perquirere: & tonorum, uel limmatum minuta ſubtilia: & quid in ſonis pro litera, quid pro ſyllaba, quid pro integro nomine accipiatur *aſſerere, oſtentantis eſt, non docentis. Nec enim quia fecit in hoc loco Cicero muſicæ mentionẽ, occaſione hac eundũ eſt per uniuerſos tractatus, qui poſſunt eſſe de muſica: quos (quantum mea fert opin

*aliâs percurrere
*adſuere

opinio) terminum habere non existimo. Sed illa sunt persequenda, quibus uerba, quæ explananda receperis, poßint liquere. Quia in re naturaliter obscura, qui in exponendo plura, quàm necesse est, superfundit: addit tenebras, non adimit densitatem. Vnde finem de hac tractatus parte faciemus, adiecto uno quod scitu dignum putamus: Quid sint melodiæ musicæ tria genera, enarmonicum, diatonum & chromaticum: primum quidem, propter nimiam sui difficultatem, ab usu receßit: tertium uerò est infame mollitie: unde mediũ, id est, diatonũ, mundanæ musicæ doctrina Platonis ascribitur. Nec hoc inter prætereunda ponemus, quòd musicã perpetuæ cœli uolubilitate nascẽtem, ideo claro nõ sentimus auditu: quia maior sonus est, quàm ut humanarũ auriũ recipiatur angustijs. Nã si Nili κατάδηπα ab auribus incolarũ amplitudinem fragoris excludunt, quid mirũ si nostrũ sonus excedit auditũ, quem mundanæ molis impulsus emittit? Nec enim de nihilo est quod ait: Qui complet aures meas tantus, & tam dulcis sonus? sed uoluit intelligi: quòd si eius qui cœlestibus metuit interesse secretis, cõpletæ aures sunt soni magnitudine: superest ut cæterorũ hominũ sensus mundanæ cõcinẽtiæ nõ capiat auditũ. Sed iam tractatum ad sequentia conferamus.

Quod melodiæ genus sit in corporibus cœlestibus.

Quare nõ sentiamus cœli harmoniam.

Terræ medietatem eam in qua nos sumus, quinque esse distinctam zonis: quodq; ex his duæ tantum sint habitabiles, quarum altera habitetur à nobis, alteram quinam colant homines, ignoretur: tum uerò & in reliqua terræ medietate zonas esse easdem: & inter illas quoque duas ab hominibus habitari. CAP. V.

VIdes habitari ĩ terra raris & ãgustis locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, uastas solitudines interiectas, eosq; q incolũt terrã, nõ modo interruptos ita esse, ut nihil ĩter ipsos ab alijs

alijs ad alios manare posit, sed partim obliquos, partim trãsuersos, partim etiam auersos stare uobis, à qbus expectare gloriã certè nullã potestis. Cernis autẽ eãdẽ terrã quasi qbusdam redimitã et circũdatã cingulis: è qbus duos maximè inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraq; parte subnixos, obriguisse pruina uides: mediũ aũt illũ & maximũ solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles, quorũ australis ille, in quo q insistũt, aduersa uobis urgẽt uestigia, nihil ad uestrũ genus. Hic autẽ alter subiectus Aquiloni, quẽ incolitis, cerne quàm tenui uos parte contingat. Omnis enim terra, q̃ colitur à uobis, angustata uerticibus, lateribus latior patet ua q̃dã insula est, circũfusa illo mari, qp Atlanticum, qp magnũ, quẽ Oceanũ appellatis in terris: q tamẽ tanto nomine quã sit paruus, uides. Pòst quàm cœlũ, quo omnia cõtinẽtur, et subiectarũ sphærarum ordinẽ motumq; , ac de motu sonũ cœlestis musices modos & numeros explicantẽ, & aërẽ subditũ lunæ Tullianus sermo per necessaria, & præsenti operi apta ductus, ad terrã usq; descripsit: ipsius iam terræ descriptionẽ, uerborũ parcus, rerum fœcũdus absoluit. Etenim maculas habitationũ, ac de ipsis habitatoribus alios interruptos auersosq;, obliquos etiam & transuersos alios nominando, terrenæ sphæræ globositatem sermone tantùm, non coloribus pinxit. Illud quoque non sine perfectione doctrinæ est: quòd cũ alijs nos non patitur errare, qui terrã semel cingi Oceano credidere. Nã si dixisset: Omnis terra parua q̃dã est insula: circũfusa illo mari: unum Oceani ambitũ dedisset intelligi. Sed adijciẽdo, Quæ colitur à uobis: uerã eius maris diuisionẽ, de qua paulò pòst dis-

seremus, nosse cupientibus intelligendam reliquit. De quinque autem cingulis, ne quæso existimes duorum Romanæ facundiæ parentum Maronis & Tullij dissentire doctrinam: cùm hic ipsis cingulis terram redimitam dicat: ille ijsdem quas Græco nomine zonas uocat, asserat cœlum teneri. Georg. 1. Vtrunque enim incorruptam, ueramq; nec alteri contrariam retulisse rationem, procedente disputatione constabit. Sed ut omnia quæ hoc loco explananda recepimus, liquere possint: habendus est primum sermo de cingulis: quia situ eorum ante oculos locato, cætera erunt intellectu proniora. Prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum cœlum teneant, explicandum est.

De quinq; terræ zonis seu cingulis.

Terra, nona & ultima sphæra est. Hanc diuidit horizon, id est, finalis circulus, de quo ante retulimus. Ergo medietas, cuius nos partē incolimus, sub eo cœlo est, quod fuerit super terram, & reliqua medietas sub illo: quod dum uoluitur, ad ea loca quæ ad nos uidentur inferiora, descendit. In medio enim locata, ex omni sui parte cœlum suspicit. Huius igitur ad cœlum breuitas, *quæ punctum est, ad nos uerò immensa globositas, distinguitur locis inter se uicißim pressis nimietate uel frigoris, uel caloris, geminā nacta inter diuersa temperiē. Nam & septentrionalis, & australis extremitas, perpetua obriguere pruina. Et hi uelut duo sunt cinguli, quibus terra redimitur: sed ambitu breues, quasi extrema cingentes. Horum uterque habitationis impatiens est: quia torpor ille glacialis, nec animali, nec frugi uitam ministrat. Illo enim aëre corpus alitur, quo herba nutritur. Medius cingulus, & ideo maximus, æterno afflatu continui caloris ustus, spatium quod & lato ambitu, & prolixius occupauit, nimietate feruoris facit inhabitabile uicturis. Inter extremos uerò & medium, duo maiores ultimis

*aliâs: ceu

timis medio minores, utriusque uicinitatis intemperie temperantur. In his que tantum uitales auras natura dedit incolis carpere. Et quia animo facilius illabitur concepta ratio descriptione, quàm sermone: esto orbis terræ cui ascripta sunt, a, b, c, d, & circa a, ascribantur n, & l: circa b, autem m, & k: & circa c, g, & i: & circa d, e, & f. & ducantur rectæ lineæ à signis ad signa quæ dicimus, id est, à g, in i: ab m, in n: à k, in l: ab e, in f. Spatia igitur duo aduersa sibi, id est, unum à c, usque ad lineam, quæ in i, ducta est, alterum à d, usque ad lineam, quæ in f, ducta est, intelliguntur pruina riguisse perpetua.

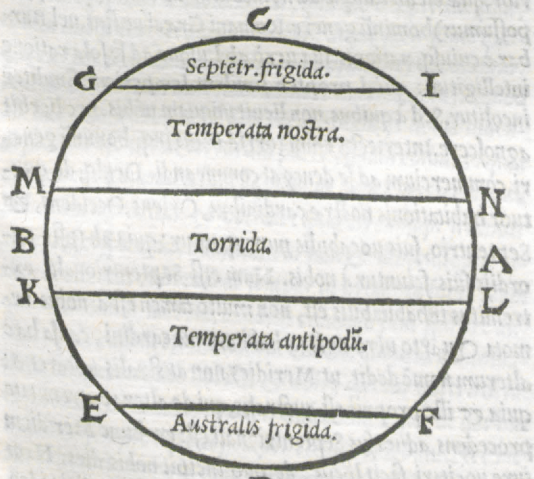

Est enim superior septentrionalis, inferior australis extremitas. Medium uerò ab n, usque in l, zona sit torrida. Restat ut cingulus ab i, usque ad n, de subiecto calore & superiore frigore temperetur: rursus ut zona quæ est inter l, & f, accipiat de superiecto calore & subdito rigore temperiem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas diximus, existimetur. Circi enim sunt de quibus suprà retulimus, septentrionalis & australis, & tropici duo. Nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet adscribi, qui opportuniore loco rursus addetur.

Georg.1.

Quas zonas qui homines habitent.

Licet igitur sint hæ duæ mortalibus ægris munere concessæ diuûm, quas diximus temperatas: non tamen ambæ zonæ hominibus nostri generis indultæ sunt: sed sola superior, quæ est ab i, usque ad n, incolitur ab omni (quale sciri possumus) hominũ genere. Romani Græci ue sint, uel Barbaræ cuiusq; nationis. Illa uerò ab l, usque ad f, sola ratione intelligitur: quòd propter similem temperiem similiter incolitur. Sed à quibus, non licuit unquam nobis, nec licebit agnoscere. Interiecta enim torrida *utrinq; hominũ generi, commercium ad se denegat commeandi. Deniq; de quatuor habitationis nostræ cardinibus, Oriens, Occidens, & Septentrio, suis uocabulis nuncupantur: quia ab ipsis exordijs suis sciuntur à nobis. Nam etsi Septentrionalis extremitas inhabitabilis est, non multò tamen est à nobis remota. Quarto uerò nostræ habitationis cardini, causa hæc alterum nomẽ dedit, ut Meridies non australis uocaretur: quia & ille proprie est australis, qui de altera extremitate procedens, aduersus Septentrionali est: & hunc Meridiem iure uocitari facit locus, de quo incipit nobis dies. Nam quia sentiri incipit à medio terræ, in qua est usus diei: ideo tanquam quidam Medidies, una litera mutata, Meridies nuncup

*utriq;

nuncupatus est. Sciendum est autem, quòd uentus, qui per hunc ad nos cardinem peruenit, id est, Auster, ita in origine sua gelidus est, ut apud nos commendabilis est blandi rigore Septentrio: sed quia per flammam torridæ zonæ ad nos commeat, admistus igni calescit: & qui incipit frigidus, calidus peruenit. Neque enim uel ratio, uel natura pateretur, ut ex duobus æquo pressis rigore cardinibus, dissimili tractu flatus emitteretur. Nec dubium est, nostrum quoque Septentrionem ad illos qui australi adiacent, propter eandem rationẽ calidum peruenire: & Austrum corporibus eorũ gemino auræ suæ rigore blandiri.

Auster cur ad nos calidus perueniat, quũ sit principio frigidus.

Eadem ratio nos non permittit ambigere, quin per illam quoque superficiem terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer zonarum ambitus, quæ hic temperatæ sunt, eodem ductu temperatus habeatur: atque idco illhic quoque eædem duæ zonæ à se distantes, similiter incolantur. Aut dicat, quisquis huic fidei obuiare mauult, quid sit, quod ab hac eum distinctione deterreat. Nam si nobis uiuendi facultas est in hac terrarum parte, quam colimus: quia calcantes humum, cœlum suspicimus super uerticem: quia Sol nobis & oritur & occidit: quia circunfuso fruimur aëre, cuius spiramus haustum: cur non & illhic aliquos uiuere credamus, ubi eadem semper in promptu sunt? Nam qui ibi dicuntur morari, eandem credendi sunt spirare auram: quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus continuatione temperies. Idẽ Sol illis & obire dicetur nostro ortu: & orietur, cùm nobis occidet. Calcabunt æquè ut nos humum: & semper uerticẽ, semper cœlum uidebunt. Nec metus erit, ne de terra in cœlũ decidant: cùm nihil unquã possit ruere sursum. Si enim nobis, quod asserere genus ioci est, deorsum habetur ubi est terra, & sursum ubi est cœlũ: illis

Eam etiã terræ partem quæ sub pedibus nostris est, habitari, & distinctam esse perinde atq; hanc nostram.

quoq; ſurſum erit, quod de inferiore ſuſpiciẽt, nec aliquando in ſuperna caſuri ſunt. Affirmauerim quoque & apud illos minus rerum peritòs hæc exiſtimare de nobis: nec credere poſſe, in quo ſumus loco, degere: ſed opinari, ſiquis ſub pedibus eorum tentaret ſtare, caſurum. Nunquã tamen apud nos quiſquam timuit, ne caderet in cœlum. Ergo nec apud illos quiſquã in ſuperiora caſurus eſt: ſicut omnia nutu ſuo pondera in terrã ferri ſuperius relata docuerũt. Poſtremo, quis ambigat in ſphæra terræ ita ea quæ inferiora dicũtur, ſuperioribus ſuis eſſe cõtraria: ut eſt Oriens Occidenti? Nam in utraque parte per diametros habetur. Cùm ergo & Orientẽ, & Occidentem ſimiliter conſtet habitari: quid eſt, quod fidẽ huius quoq; diuerſæ ſibi habitationis excludat? Hæc omnia nõ otioſus lector in tam paucis uerbis Ciceronis inueniet. Nam cùm dicit, terram cingulis ſuis redimitam, atq; circundatã: oſtẽdit per omne terræ corpus eandem temperatorum cingulorum continuatam eſſe temperiem. Et cùm ait, in terra maculas habitationum uideri: non eas dicit, quæ in parte noſtræ habitationis nõnullis deſertis locis interpoſitis incoluntur. Non enim adijceret, In ipſis maculis uaſtas ſolitudines interiectas, ſi ipſas ſolitudines diceret, inter quas certæ partes macularum inſtar habeantur. Sed quia maculas dicit has quatuor, quas in duobus terræ hemiſphærijs binas eſſe ratio monſtrauit: bene adiecit, Interiectas ſolitudines. Nam ſicut pars, quæ habitatur à nobis, multa ſolitudinum interiectione diſtinguitur: credendũ eſt, in illis quoq; tribus alijs habitationibus ſimiles eſſe inter deſerta, & culta diſtinctiones. Sed & quatuor habitationũ incolas, et relatione ſitus, & ipſa quoq; ſtandi qualitate depinxit. Primùm enim ait, alios præter nos ita incolere terram, ut à ſe interrupti nullam

Declarantur particulatim uerba Ciceronis.

lam habeant ad ſe facultatem meandi. Et ipſa uerba declarant, non eum de uno hominũ genere loqui, in hac ſuperficie à nobis ſolius torridæ interiectione diuiſo. Sic enim magis diceret, ita interruptos, ut nihil inter ipſos ab illis ad nos manare poſsit. Sed dicendo, ita interruptos, ut nihil inter ipſos ab alijs ad alios manare poſsit: qualiter inter ſe illa hominũ genera ſint diuiſa, ſignificat. Quòd autẽ uerè ad noſtrã partem referretur, adiecit dicẽdo: de illis, qui & à nobis, & à ſe inuicem diuiſi ſunt, Partim obliquos, partim tranſuerſos, partim etiã aduerſos ſtare nobis. Interruptio ergo non unius generis à nobis, ſed omniũ generũ à ſe diuiſorũ refertur, quæ ita diſtinguẽda eſt. Hi quos ſeparat à nobis peruſta, quos Græci ἀμφισκίους uocant, ſimiliter ab illis, qui inferiorẽ zonæ ſuæ incolũt partem, interiecta auſtrali gelida ſeparantur. Rurſus illos ab ἀντοικοις ſuis, id eſt, per noſtri cinguli inferiora uiuẽtibus, interiectio ardentis ſequeſtrat: & illi à nobis ſeptentrionalis extremitatis rigore remouentur. Et quia non eſt una omnium affinis continuatio, ſed interiectæ ſunt ſolitudines ex calore uel frigore mutuum negantibus cõmeatum: has terræ partes, quæ à quatuor hominũ generibus incolũtur, maculas habitationũ uocauit. Quemadmodũ autem cæteri omnes ueſtigia ſua figere ad noſtra credantur, ipſe diſtinxit. Et auſtrales quidem apertè pronuntiauit aduerſos ſtare nobis, dicẽdo: Quorũ auſtralis ille, in quo qui inſiſtũt, aduerſa nobis urgẽt ueſtigia. Et ideo aduerſi nobis ſunt: quia in parte ſphæræ quæ cõtra nos eſt morantur. Reſtat inquirere, quos tranſuerſos, & quos obliquos nobis ſtare memorauerit. Sed nec de ipſis poteſt eſſe dubitatio, quin tranſuerſos ſtare nobis dixerit inferiorem zonæ noſtræ partem tenentes: obliquos uerò eos, qui

australis cinguli decuexa sortiti sunt.

Quanta terræ spatia habitationi cesserint, quanta inculta sint. CAP. VI.

SVpereſt ut de terræ ipſius ſpatijs, *quanta habitationi cesserint, quantaq; sint inculta, referamus: id est, quæ sit singulorum dimensio cingulorum.* Quod ut facilè dignoſcas, redeundum tibi eſt ad orbis terræ deſcriptionem, quam paulò antè ſubiecimus: ut per aſcriptarum literarum notas, ratio dimẽſionum lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, id eſt, circulus, qui uniuerſum ambitum claudit, cui aſcripta ſunt A, B, C, D, ab his qui eum ratione dimenſi ſunt, in ſexaginta diuiſus eſt partes. Habet autem totus ipſe ambitus ſtadiorum ducenta quinquaginta duo millia. Ergo ſingulæ ſexageſimæ extenduntur ſtadijs quaternis millibus ducenis. Et ſine dubio medietas eius, quæ eſt à D, per Orientem, id eſt, per A, uſq; ad C, habet triginta ſexageſimas, & ſtadiorum millia centum uiginti ſex. Quarta uerò pars, quæ eſt ab A, uſque ad C. incipiens à media peruſtæ, habet ſexageſimas quindecim, & ſtadiorum millia ſexaginta & tria. Huius quartæ partis menſura relata conſtabit totius ambitus plena dimenſio. Ab A, igitur uſque ad P, quod eſt medietas peruſtæ, habet ſexageſimas quatuor: quæ faciunt ſtadiorũ millia ſexdecim, cum octingentorum adiectione. Ergo omnis peruſta ſexageſimarum octo eſt, & tenet ſtadiorum millia triginta tria, & ſexcenta inſuper: latitudo autem cinguli noſtri, qui temperatus eſt, id eſt, à P, uſque ad O, habet ſexageſimas quinq;, quæ faciunt ſtadiorum millia uiginti & unum: & ſpatium frigidæ ab O, uſque ad C, habet ſexageſimas ſex, quæ ſtadiorum tenent uiginti quinque millia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cuius menſuram cuidenter

ter expreßimus, alterius quartæ partis magnitudinem, ab A, uſque ad D, pari dimenſionum diſtinctione cognoſces. Cùm ergo quantum teneat ſphæræ ſuperficies, quæ ad nos eſt in omni ſua medietate, cognoueris: de menſura quoq; inferioris medietatis, id eſt, à D, per B, uſque ad C, ſimiliter inſtrueris. Modo enim, quia orbem terræ in plano pinximus, in plano autem medium exprimere non poſſumus: ſphæralem tumorem imitati ſumus, altitudinis intellectum à circulo, qui magis horizon quàm meridianus uidetur. Cæterùm uolo hoc mente percipias, ita nos hanc prætuliſſe menſuram, tanquam à D, per A, uſque ad C, pars terræ ſuperior ſit, cuius partem nos incolimus: & à D, per B, uſque ad C, pars terræ habeatur inferior.

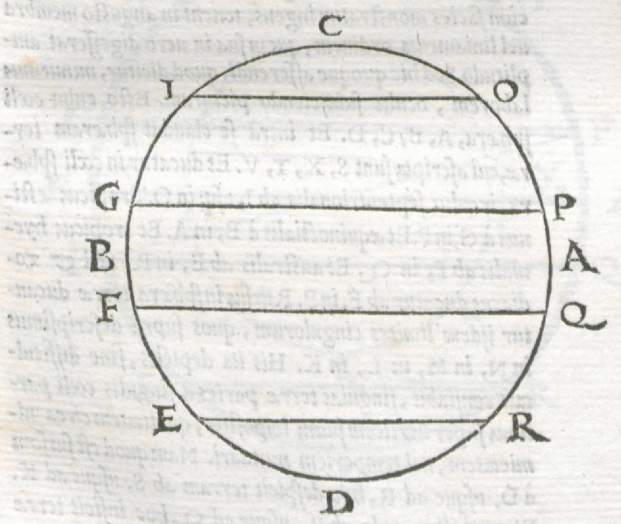

In cœlo eaſdem ineſſe zonas quæ inſunt terræ: atq; cauſam huius diuerſitatis eſſe ſolem, qui ut acceſſu ſuo cauſa caloris eſt, ita receſſu frigus inducit.

CAPVT VII.

HOc quoque tractatu proprium ſortito finem, nunc illud quod probandum promiſimus, aſſeramus: hos cingulos, & bene Maronem cœlo, & bene terræ aſſignaſſe Ciceronem: & utrunque non diſcrepantia, ſed conſona, eademq; dixiſſe. Natura enim cœli, hanc in diuerſis terræ partibus temperiē nimietatemq; diſtinxit, & qualitas uel frigoris, uel caloris, quæ cuilibet ætheris parti ſemel inhæſit: eandem inficit partem terræ, quam deſpicit ambiendo. Et quia has diuerſitates, quæ certis finibus terminantur, cingulos in cœlo uocauere: neceſſe eſt totidem cingulos etiam hic intelligi. Sicut in breuiſſimo ſpeculo, cùm facies monſtratur ingens, tenent in angusto membra uel liniamenta ordinem, quem ſua in uero digeſſerat amplitudo. Sed hic quoque aſſerendi, quod dicitur, minuemus laborem, oculis ſubijciendo picturam. Eſto enim cœli ſphæra, A, B, C, D. Et intra ſe claudat ſphæram terræ, cui aſcripta ſunt S, X, T, V. Et ducatur in cœli ſphæra circulus ſeptentrionalis ab I, uſq; in O. Tropicus æſtiuus à G, in P. Et æquinoctialis à B, in A. Et tropicus hyemalis ab F, in Q. Et auſtralis ab E, in R. Sed & zodiacus ducatur ab F, in P. Rurſus in ſphæra terræ ducantur ijdem limites cingulorum, quos ſupra deſcripſimus in N, in M, in L, in K. His ita depictis, ſine difficultate conſtabit, ſingulas terræ partes à ſingulis cœli partibus ſuper uerticem ſuum impoſitis, qualitatem circa nimietatem, uel temperiem mutuari. Nam quod eſt ſurſum à D, uſque ad R, hoc deſpicit terram ab S, uſque ad K. Et quod eſt in cœlo ab R, uſque ad Q, hoc inficit terræ partem

partem à K, uſque ad L. Et quod in cœlo eſt à Q, uſque in P, tale facit in terra ab L, uſque ad M. Qualeq; eſt deſuper à P, uſque ad O, tale in terra ab M, uſque ad N. Et quale illhic ab O, uſque ad C, tale hic eſt ab N, uſque ad T. Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id eſt, à D, uſque ad R, & à C, uſque ad O, æterno rigore denſatæ. Idem in terra eſt ab S, uſque ad K, & à T, uſque ad N. Rurſus in cœlo, à Q, uſque ad P, nimio calore feruet, Itidem in terra quoque, ab L, uſq; ad M, idem feruor eſt. Item ſunt in cœlo

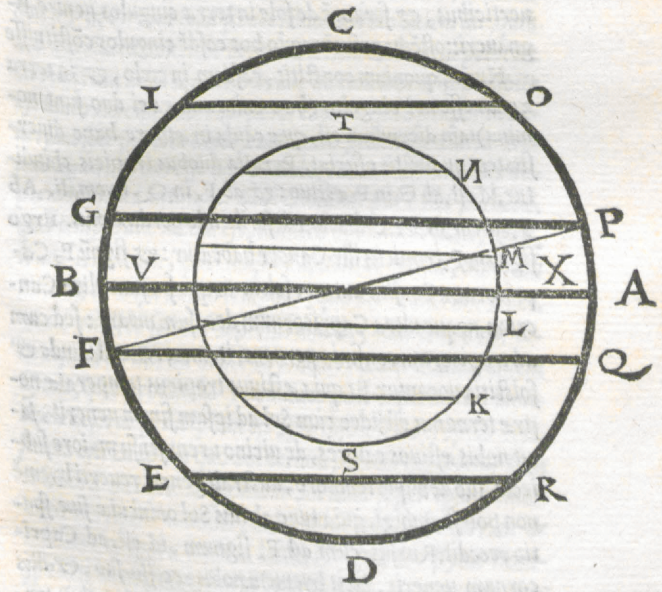

temperies, ab O, usque ad P, & à Q, in R. Idem sunt hic quoque temperatæ, ab N, in M, & ab L, in K. Aequinoctialis enim circulus, qui ab A, usque ad B, ductus est, mediam secat perustam. Et ipsum autem scisse Ciceronem, quòd terreni cinguli cœlestibus inficiantur, ex uerbis eius ostenditur. Ait enim: E\ quibus duos maximè inter se diuersos, & cœli uerticibus, ipsis ex utraq; parte subnixos, obriguisse pruina uides. Ecce testatur finale frigus esse de cœlo. Idem quoq; de feruore medio dicit: Medium autem illũ, & maximũ solis ardore torreri. Cùm ergo manifestè & rigorẽ de cœli uerticibus, & feruorẽ de sole in terræ cingulos uenire signauerit: ostendit prius in cœlo hos eosdẽ cingulos cõstituisse

Nunc, quoniam constitit, easdem in cœlo, & in terra zonas esse uel cingulos (hæc enim unius rei duo sunt nomina) iam dicendum est, quæ causa in æthere hanc diuersitatem qualitatis efficiat. Perusta duobus tropicis claditur, id est, ab G, in P, æstiuo: & ab F, in Q, hyemali. Ab F, autem in P, zodiacum describendo perduximus. Ergo signum P, tropicus ille Cancer habeatur: & signũ F, Capricornus. Constat autem, solem neque sursum ultra Cancrum, neque ultra Capricornum deorsum meare: sed cum ad tropicorum confinia peruenerit, mox reuerti: unde & solstitia uocantur. Et quia æstiuus tropicus temperatæ nostræ terminus est, ideo cùm Sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis æstiuos calores, de uicino urens sensu maiore subiecta. Illo denique tempore, australi generi reuerti hyemẽ non potest ambigi, quia tunc ab illis Sol omni uiæ suæ spatio recedit. Rursus, cum ad F, signum, id est, ad Capricornum uenerit, facit hyemem nobis recessu suo, & illis uicinitate reducit æstatem. Hic notandum est, de tribus tantum

tum cardinibus in quancũq; ædem ingredi Solem, de quarto nunquam. Nam & ab Ortu, & ab Occasu, fenestra Solem recipit, quippe quem Orientem, obeuntemq; prospectet. recipit & à Meridie: quia omne iter solis in nostro Meridie est, ut instruit uisum antelata descriptio. Nunquam uerò Solem fenestra Septentrionis admittit: quia nũquam à P, signo ad O, Sol accedit: sed à P, semper retrocedendo, nunquam fines poli Septẽtrionalis attingit. Et ideo nunquam per hunc cardinem radius Solis infunditur.

Eiusdem rei probationem umbra quoq; cuiuslibet corporis sufficiet astruere. Nam in Occasum cadit, Oriente Sole: & in Ortum cùm fit occiduus. Medio autem die, quia Sol Meridiem tenet, in Septentrionem umbra depellitur. In Austrum uerò circa nostram habitationem impossibile est umbram cuiuslibet corporis cadere, quia semper in aduersam soli partem umbra iactatur. Aduersus autem Austro apud nos Sol esse non poterit, cùm nunquam fines Septentrionales attingat. Sanè quoniam pars illa perustæ, quæ temperatæ uicina est, admittit habitantes illhic, id est, trans tropicum, quæcunque habitantur spatia, umbram mittunt in austrum eo tempore, quo Sol Cancrum tenet. Tunc enim ei fit Sol Septentrionalis, cùm tropicum tenet: quòd ab illis ad Septentrionem recedit. Ciuitas autem Syene, quæ prouinciæ Thebaidos post superiorum montium deserta principium est, sub ipso æstiuo tropico constituta est. Et eo die quo Sol certam partem ingreditur Cancri, hora diei sexta, quoniam Sol tunc super ipsum inuenitur uerticem ciuitatis, nulla illhic potest in terram de quolibet corpore umbra iactari. Sed nec stylus hemisphærij monstrantis horas, quem γνώμονα uocant, tunc de se potest umbram creare. Et hoc est quod Lucanus

nus dicere uoluit, nec tamen plenè, ut habetur, absoluit. Dicendo enim:

Pharsalia. —Atque umbras nusquam flectente Syene.

Rem quidem attigit, sed turbauit uerum. Non enim nunquam flectit, sed uno tempore, quod cum sua ratione retulimus. His relatis, constat solem nunquam egredi fines perustæ: quia de tropico in tropicum zodiacus obliquatus est. Manifesta est igitur causa, cur hæc zona flammis sit semper obnoxia: quippe quam sol totius ethereæ flammæ, & fons & administrator nunquam relinquat. Ergo ambæ partes ultimæ, id est, septentrionalis & australis, ad quas nunquam solis calor accedit, necessariò perpetua premuntur pruina. Duas uerò (ut diximus) temperat hinc atque illhinc uicinia caloris & frigoris. Denique in hac ipsa zona, quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes tamen, quæ perusto cingulo uicinæ sunt, cæteris calidiores sunt: ut est Aethiopia, Arabia, Aegyptus, & Libyà in quibus calor ita circunfusi aëris corpus extenuat, ut aut nunquam, aut rarò cogatur in nubes: & ideo nullus penè apud illos usus est imbrium. Rursus quæ usque ad frigidæ fines pressius accedunt, ut est palus Mæotis, ut regiones quas præterfluunt Tanais & Ister, omniaq; super Scythiam loca, quorum incolas uetustas Hyperboreos uocauit, quasi originem Boreæ introrsum recedendo transissent: adeò æterna penè premuntur pruina, ut non facilè explicetur, quanta sit illhic frigidæ nimietatis iniuria. Loca uerò, quæ in medio temperata sunt, quoniam ab utraque nimietate longe recedunt, ueram tenent, salutaremq; temperiem.

Obiter quomodo explicandus locus Vergilii primo Georgic. de circulo zodiaco. CAP. VIII

Locus.

LOcus nos admonet, ut quoniam diximus rem, quæ à nullo posit refelli, utrunq; tropicum circum zodiaco terminos facere: nec unquam solem alterutrum tropicum excedere posse sursum, uel deorsum meando: trans zodiacum uerò circum, id est, trans ustam, quæ tropicis clauditur, ex utraque parte * accipere temperatas: quæramus quid sit, quod ait Vergilius, quem nullius unquam disciplinæ error inuoluit: *incipere

—Duæ mortalibus ægris *Geor. 1.*
Munere concessæ diuûm, & uia secta per ambas,
Obliquus quà se signorum uerteret ordo.

Videtur enim dicere his uersibus, zodiacum per temperatas ductum, & solis cursum per ipsas ferri: quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicum solis cursus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus, & intra tropicum in ea perusta parte, quæ uicina est temperatæ, habitatores esse? Nam Syene sub ipso tropico est, Meroë autem tribus millibus octingentis stadijs in perustam à Syene introrsum recedit: & ab illa usque ad terram cinnamomiferacem, sunt stadia octingenta, & per hæc omnia spatia perustæ, licet rari, tamen uita fruuntur habitantes. Vltra uerò iam inaccessum est, propter nimium Solis ardorem. Cùm ergo tantum spatij ex perusta uitam ministret, & sine dubio circa uicinam alterius temperatæ, id est antœcorum, tantundem spatij habere per perustæ fines, & parem mansuetudinem, non negetur. Paria enim in utraque parte sunt omnia. Ideo credendum est, per poëticam tubam, quæ omnia semper in maius extollit, dixisse, uiam Solis sectam per temperatas: quoniam ex utraq; parte finis perustæ in eo sunt similes temperatis: quòd se patiuntur habitari. An fortè poëtica licentia particulam pro similitudine

mili penè particula posuit: & pro sub ambas, per ambas dicere maluit? Nam re uera ductus zodiaci sub ambas temperatas ultro, citroq; peruenit: non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipsum, & in omnibus imitatorem eius Maronem, sæpe tales * mutuasse particulas. An (quod mihi uerò propius uidetur) per ambas, pro inter ambas uoluit intelligi? Zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur, non per ambas. Familiariter autem Per pro Inter ponere solet: sicut alibi quoque:

*mutasse

Georg. 1. Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos.

Neq; enim anguis sidereus Arctos secat: sed dum & amplectitur & interuenit, circum eas & inter eas uoluitur, non per eas. Ergo potest constare nobis intellectus, si per ambas, pro inter ambas, more ipsius poëtæ dictum existimemus: nobis aliud ad defensionem, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quoniã in medio posuimus, quos fines nunquam uia Solis excedat: manifestum est autem omnibus quid Maro dixerit: quem constat erroris ignarum: erit ingenij singulorum inuenire, quid possit amplius pro absoluenda hac quæstione conferri.

Non uno, sed gemino Oceani ambitu terram omnem circunfluí. & quomodo angustata uerticibus, latior lateribus sit habitabilis nostra. tum de exiguitate Oceani, quem nos magnum uocamus. CAP. IX.

Oceanus quomodo terram ambiat.

His quoque, ut arbitror, non otiosa inspectione tractatis nunc de Oceano, quod promisimus, astruemus, non uno, sed gemino eius ambitu terræ corpus omne circunfluí. Cuius uerus & primus meatus est, qui ab indocto hominum genere nescitur. Is enim quem solum Oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusis, secundum ex necessitate ambitum fecit. Cæterùm eius prior corona

corona per zonam terræ calidam meat, superiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab Oriente uerò duos sinus refundit, unum ad extremitatem Septentrionis, ad Australis alterum. Rursusq; ab Occidente duo pariter enascuntur sinus, qui usque ad ambas, quas suprà diximus, extremitates refusi, occurrunt ab Oriente demissis: & dum ui summa & impetu immaniore miscentur, inuicemq; se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa Oceani accessio pariter & recessio. Et ubicunque in nostro mari contingit idem, uel in angustis fretis uel in planis fortè litoribus, ex ipsis Oceani finibus, quos Oceanum nunc uocamus, eueniunt, quia nostrum mare ex illis influit. Cæterùm uerior (ut ita dicam) eius alueus tenet zonã perustam. Et tam ipse qui æquinoctialem, quàm sinus ex eo nati, qui horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur, omnem terram quadrifidam diuidunt: & singulas (ut suprà diximus) habitationes faciunt insulas. Nam inter nos, & australes homines, means ille per calidam zonam, totamq; cingens, & rursus utriusque regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore atque inferiore terræ superficie insulas facit. Vnde Tullius hoc intelligi uolens: non dixit: Omnis terra parua quædam est insula: sed, Omnis terra, quæ colitur à uobis, parua quædam est insula: quia & singulæ de quatuor habitationibus paruæ quædam efficiũtur insulæ, Oceano bis eas (ut diximus) ambiente. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua & nostri maris originẽ, quæ totius una est, & Rubri atq; Indici ortũ uidebis, Caspiumq; mare unde oriatur inuenies: licet non ignorem esse nonnullos, qui ei de Oceano ingressum negent. Nec dubium est, in illam quoque Australis generis

neris temperatam mare de Oceano similiter influere. Sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat. Quòd autem dixit nostram habitabilem angustatam uerticibus, lateribus latiorem *in eadem descriptione poterimus aduertere. Nam quantò longior est tropicus circus Septẽtrionali circo: tantò zona uerticibus, quàm lateribus angustior est: quia summitas eius in arctũ extremi circuli breuitate cõtrahitur: deductio autem laterum cum longitudine tropici ab utraque parte distenditur. Deniq; ueteres omnẽ habitabilem nostram extẽtæ chlamydi similem esse dixerũt. Itẽ quia omnis terra in

De latitudine terræ à nobis habitatæ.

*id eadem

De exiguitate Oceani.

qua

qua & Oceanus est, ad quemuis cœlestem circulum quasi centron puncti obtinet locũ, necessariò de Oceano adiecit: Qui tamẽ tãto nomine quàm sit paruus uides. Nã licet apud nos Atlanticũ mare magnũ uocetur: de cœlo tamen despicientibus non potest magnum uideri: cùm ad cœlum terra signum sit, & punctum, quod diuidi non possit in partes. Ideo autem terræ breuitas tam diligenter asseritur, ut paruipendendum ambitũ famæ uir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna esse non poterit. Quod doctrinæ propositum, non minus in sequentibus apparebit.

Mundum quidem esse æternum: cæterùm inde non posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros, quando mundo ipso manente, ea quæ in ipso sunt, uicissitudine quadã nunc occidant nũc rursus oriatur.

CAPVT X.

QVinetiã si cupiat proles illa futurorũ hominũ deinceps laudes uniuscuiusq; nostrum acceptas à patribus, posteris prodere: tamen, propter eluuiones, exustionesq́; terrarũ, quas accidere tẽpore certo necesse est, non modo non æternã, sed ne diuturnã quidẽ gloriam assequi possumus. Virtutis fructũ sapiens in cõscientia ponit, minus perfectus in gloria: unde Scipio perfectionem cupiẽs infundere nepoti, autor est: ut cõtentus cõscientiæ præmio gloriã non requirat. In qua appetẽda, quoniam duo sunt maxima quæ præoptari possint, ut & quàm latissimè uagetur, & quàm diutissimè perseueret: postquam superius de habitationis nostræ angustijs disserendo, totius terræ, quæ ad cœlum puncti locũ obtinet, minimam quandam docuit à nostri generis hominibus particulã possideri: nullius uerò gloriam uel in illam totam partẽ potuisse diffundi: siquidem Gangen transnare, uel transcendere Cau-

 casum

casum, Romani nominis fama non ualuit: spem (quam de propaganda latè gloria, ante oculos ponendo nostri orbis angustias, amputauit) uult etiam diuturnitatis auferre: ut plenè animo nepotis contemptum gloriæ, compos dissuasor insinuet. Et ait, Nec in hac ipsa parte, in quam sapientis & fortis uiri nomen serpere potest, æternitatem nominis posse durare: cùm modo exustione, modo eluuione terrarum, diuturnitati rerum intercedat occasus: quod quale sit, disseremus. In hac enim parte tractatus, illa quæstio latenter absoluitur, quæ multorum cogitationes de ambigenda mundi æternitate solicitat. Nam quis facilè mundum semper fuisse cõsentiat, cùm & ipsa historiarum fides multarum rerum cultum emendationemq́; uel ipsam inuentionem recẽtem esse fateatur? Cumq́; rudes primum homines, & incuria syluestri non multum à ferarum asperitate dissimiles, meminerit, uel fabuletur antiquitas: tradatq́;, nec hunc eis quo nunc utimur uictum fuisse, sed glandе prius & baccis alitos, serò speraſſe de sulcis alimoniã? Cumq́; ita exordium rerum, & ipsius humanæ nationis opinemur, ut aurea primum secula fuisse credamus: & inde natura per metalla uiliora degenerans, ferro secula postrema fœdauerit? Ac ne totum uideamur de fabulis mutuari: quis non hinc existimet, mundum quandoque cœpisse, nec longam retrò eius ætatem, cùm ab hinc ultra duo retrò annorum millia, de excellenti rerum gestarum memoria, nec Græca quidem extet historia? Nam supra Ninum, à quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum est. Si enim ab initio, imò ante initium fuit mundus, ut Philosophi uolunt, cur per innumerabilium seriem seculorum, non fuerat cultus quo nunc utimur inuentus? non literarum usus, quo solo memor

Quibus argumentis uideri possit, mũdum non esse æternum.

memoriæ fulcitur æternitas? Cur deniq; multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate peruenit? Vt ecce, Galli uitem, uel cultum oleæ, Roma iam adolescente, didicerunt: aliæ uerò gentes adhuc multa nesciunt, quæ nobis inuenta placuerunt. Hæc omnia uidentur æternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciũt, certo mundi principio paulatim singula quæque cœpisse. Sed mundum quidem fuisse semper, Philosophia autor est, conditore quidem Deo, sed non ex tempore. Siquidem tempus ante mundum esse non potuit: cùm nihil aliud tempora, nisi cursus solis efficiat. Res uerò humanæ ex parte maxima sæpe occidunt manente mundo, & rursus oriuntur, uel eluuione uicißim, uel exustione redeunte. Cuius uicißitudinis causa uel necessitas talis est: Ignem æthereum physici tradiderunt humore nutriri: asserentes ideo sub zona cœli perusta, quam uia solis, id est, zodiacus, occupauit, Oceanum (sicut supra descripsimus) à natura locatum, ut omnis latitudo, qua sol cum quinque uagis & luna ultro citroq; discurrunt, habeat subiecti humoris alimoniam. Et hoc esse uolunt, quod Homerus diuinarum omnium inuentionum fons & origo, sub poëtici nube figmenti, uerum sapientibus intelligi dedit, Iouem cum Dijs cæteris, id est, cum stellis, profectum in Oceanum: Aethiopibus eum ad epulas inuitantibus. Per quam imaginem fabulosam Homerũ signi ficasse uolũt, hauriri de humore nutrimẽta sideribus, qui ob hoc Aethiopas reges epularũ participes cœlestium dixit: quoniã circa Oceani orã, nõ nisi Aethiopes habitant, quos uicinia solis usq; ad speciem nigri coloris exußit. Cùm ergo calor nutriatur humore, hæc uicißitudo contingit, ut modo calor, modo humor exuberet. Eucnit enim ut ignis usq; ad maximũ enutritus augmentum, haustum uincat humorem

Ιλιαδ. α.

rem & sic aëris mutata temperies licentiã præstet incendio, & terra penitus flagrantia immißi ignis uratur. Sed mox impetu caloris absumpto, paulatim uires reuertuntur humori: cùm magna pars ignis incẽdijs erogata, minus iã de renascẽte humore consumat. Ac rursus longo tẽporum tractu ita crescẽs humor altius uincit, ut terris infundatur eluuio. Rursusq; calor post hæc uires resumit. Et ita fit, ut manẽte mundo, inter exuperantis caloris humorisq; uices terrarũ cultus, cum hominũ genere sæpe intercidat: & reducta temperie, rursus nouetur. Nunquã tamen siue eluuio, siue exustio omnes terras aut omne hominum genus uel omnino operit, uel penitus exurit. Aegypto certe (ut Plato in Timæo fatetur) nunquam nimietas humoris nocuit uel caloris. Vnde & infinita annorum millia in solis Aegyptiorum monumẽtis, libris q; releguntur, certæ igitur terrarũ partes internecioni superstites, seminarium instaurandæ generi humano fiũt. Atque ita cõtingit, ut nõ rudi mundo, rudes homines & cultus inscij, cuius memoriam intercipiũt interitus, in terris oberrent: & asperitatem paulatim uagæ feritatis exuti, conciliabula & cœtus natura instruente petiantur: sitq; primùm inter eos mali nescia, & adhuc astutiæ inexperta simplicitas, quæ nomẽ auri primis seculis præstat. Inde quò magis ad cultũ rerũ atq; artiũ usus promouet, tantò facilius in animos serpit æmulatio, quæ primũ bene incipiẽs, in inuidiã latenter euadit. Et ex hac iam nascitur quicquid genus hominum pòst sequentibus seculis experitur. Hæc est ergo, quæ rebus humanis pereundi, atque iterum reuertendi incolumi mundo, uicißitudo uariatur.

De diuersitate annorum, quodq; is qui uerè annus uertens est ac mundanus, quindecim nostrorum annorum ambiat millia.

CAPVT XI.

Quid

QVid autẽ interest ab his, qui postea nascẽtur, sermonẽ fore de te: cùm ab his nullus fuerit, qui antè nati sunt, qui nec pauciores, & certè meliores fuerũt uiri: præsertim cùm apud eos ipsos, à quibus audiri nomẽ nostrũ potest, nemo unius anni memoriã cõsequi possit? Homines enim populariter annũ tantũmodo Solis, id est, unius astri, reditu metiũtur. Re autẽ ipsa, cùm ad idẽ, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eãdẽq; totius cœli descriptionẽ lõgis interuallis retulerint, tum ille uerè uertens annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, quàm multa hominũ secula teneantur. Nãque ut olim deficere sol hominibus, extinguiq; uisus est, cum Romuli animus hæc ipsa in tẽpla penetrauit: ita quãdoque cùm ab eadẽ parte sol, eodẽque tẽpore iterũ defecerit, tũ signis oĩbus ad idẽ principiũ stellisq; reuocatis, expletũ annũ habeto. Cuius quidẽ anni nondum uigesimã partẽ scito esse conuersam. Idem agere perseuerat, instans dissuasioni gloriæ desiderandæ. Quã cum locis arctam, nec in ipsis angustijs æternam supra docuisset, nunc nõ solũ perpetuitatis expertem, sed nec ad unius anni integri metas posse propagari docet: cuius assertionis quæ sit ratio, dicemus. Annus non is solus est, quem nunc cõmunis omnium usus appellat: sed singulorum seu luminum, seu stellarum emenso omni cœli circuitu, à certo loco in eundẽ locũ reditus, annus suus est. Sic mẽsis, lunæ annus est, intra quẽ cœli ambitũ lustrat. Nã & à luna mensis dicitur, quia Græco nomine Luna μήνη uocatur. Vergilius denique ad *descriptionem lunaris

*Annorum diuersitas.

*aliás, discretionem,

anni, qui breuis est, annum qui cursu solis efficitur, significare uolens, ait:

Aeneid. 3. Interea magnum sol circumuoluitur annum:

Magnum uocans solis, comparatione lunaris. Nam cursus quidem Veneris atque Mercurij penè par soli est. Martis uerò annus ferè biennium tenet: tanto enim tempore cœlum circumit. Iouis autem stella duodecim, & Saturni triginta annos in eadem circuitione consumit. Hæc de luminibus ac uagis, ut sæpe relata, iam nota sunt. Annus uerò qui mundanus uocatur, qui uerè uertens est, quia conuersione plenæ uniuersitatis efficitur, largißimis seculis explicatur. Cuius ratio est talis: Stellæ omnes, & Sydera, quæ infixa cœlo uidentur: quorum proprium motum nunquam uisus humanus sentire, uel deprehendere potest: mouentur tamen: & præter cœli uolubilitatem, qua semper trahuntur suo quoq; accessu tam serò *promouētur, ut nullius hominum uita tam longa sit, quæ obseruatione continua factam de loco permutationem, in quo eas primum uiderat, deprehendat. Mundani ergo anni finis est, cùm stellæ omnes, omniaq; sidera quæ aplanes habet, à certo loco ad eundē locū ita remeauerint, ut ne una quidem cœli stella in alio loco sit, quàm in quo fuit: cùm omnes aliæ ex eo loco motæ sunt, ad quem reuersæ, anno suo finem dedêre: ita ut lumina quoque cum erraticis quinque in ijsdem locis & partibus sint, in quibus incipiente mundano anno fuerunt. Hoc autem, ut Physici uolunt, post annorum quindecim millia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ, mensis est, & annus solis XII. menses, & aliarum stellarum hi sunt anni, quos suprà retulimus: ita mundanum annum quindecim millia annorum, quales nunc computamus, efficiunt. Ille ergo uerè annus uertens uocandus est, quem non solis

*aliâs: promouent.

lis, id est, unius astri, reditu metiuntur, sed quem stellarum omnium in quocunq; cœlo sunt, ad eundem locum reditus, sub eadē cœli totius descriptione concludit. Vnde & mundanus dicitur, quia mundus propriè cœlum uocatur. Igitur sicut annum solis non solum à Calendis Ianuarijs usque ad easdē uocamus: sed & à sequente post Calendas die usq; ad eundem diem, & à quocunq; cuiuslibet mensis die usq; in diem eundem reditus, annus uocatur: ita huius mundani anni initium sibi quisque facit quodcunque decreuerit. Vt ecce nunc Cicero à defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibi ipse constituit. Et licet iam sæpißimè posteà defectus solis euenerit, non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio solis implesse: sed tunc implebitur, cùm sol deficiens in ijsdem locis & partibus, & ipse erit, & omnes cœli stellas, omniaq; sidera rursus inueniet, in quibus fuerant, cùm sub Romuli fine deficeret. Igitur à discessu Romuli post annorum quindecim millia (sicut asserunt Physici) sol denuò ita deficiet, ut in eodem signo, eademq; parte sit ad idem principium, in quo sub Romulo fuerat, stellis quoq; omnibus, signisq; reuocatis. Peracti enim fuerant, cum Scipio in Africa militaret, à decessu Romuli anni quingenti septuaginta & tres. Anno enim ab urbe condita sexcētesimo septimo, hic Scipio deleta Carthagine triumphauit. Ex quo numero, annis remotis triginta duobus regni Romuli, & duobus qui intra somnium, & consummatum bellum fuere: quingenti septuaginta tres à decessu Romuli, ad somnum usque remanebunt. Ergo rationabiliter uereq; signauit, necdum mundani anni uicesimam partem esse cōuersam. Nam uicesimæ parti quot anni supersint à fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingen-

tos septuaginta tres, quisquis in digitos mittit, inueniet.

Hominem non corpus esse, sed mentem. Et nunquid in hoc mundo uerè intereat ac corrumpatur.

CAPVT XII.

TV uerò enitere, & sic habeto: te non esse mortalẽ, sed corpus hoc. Nec enim tu is es, quẽ forma ista declarat: sed mens cuiusq; is est quisq;, nõ ea figura, quæ digito demõstrari potest. Deum te igitur scito esse. siquidẽ est Deus qui uiget: qui sentit: qui meminit: q prouidet: qui tã regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpositus est, quàm hũc mundũ ille princeps Deus. Et ut ille mũdũ quadã parte mortalem, ipse Deus æternus: sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Bene, & sapiẽter Tullianus hic Scipio circa institutionẽ nepotis ordinẽ rectè docẽtis impleuit. Nam ut breuiter à principio omnẽ operis cõtinentiã reuoluamus, primũ tempus eius mortis, & imminentes propinquorũ prædixit insidias: ut totũ de hac uita sperare dediscceret, quam non diuturnam comperisset. Deinde ne metu prædictæ mortis frangeretur, ostendit sapienti, & bono ciui in immortalitatem morte migrandum. Quumq; eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desideriũ, succedit Pauli patris opportuna dissuasio, accẽsam filij festinationẽ ab appetitu spontaneæ mortis excludens. Plenè igitur in animo somniantis utrinq; plantata sperandi expectandiq; temperie, altius iam circa diuina erigendum nepotis animum Africanus ingreditur. Nec prius eum terram patitur intuerì, quàm cœli ac siderum naturam, motum, ac modulamen agnoscat, & hæc omnia sciat præmio cessura uirtutũ. Ac postquàm mens firmata Scipionis alacritate

Epilogus eorũ quæ dicta sunt hactenus.

critate tantæ promissionis erigitur: tum demũ gloria, quæ apud indoctos magnum uirtutis præmium creditur, contemni iubetur: dum ostenditur, ex terrarum breuitate uel casibus, arcta locis, angusta temporibus. Africanus igitur pene exutus hominem, & defæcata mente iam naturæ suæ capax, hic apertius admonetur, ut esse se Deum nouerit. Et hæc sit præsentis operis consummatio, ut animam non solùm immortalem, sed Deum esse clarescat. Ille ergo qui fuerat iam post corpus in diuinitatem receptus, dicturus uiro adhuc in hac uita posito, Deum te esse scito: non prius tantam prærogatiuam cõmittit homini, quàm * quid sit ipse discernat: ne existimetur hoc quoque dici, quod mortale in nobis & caducum est. Et quia Tullio mos est, profundam rerum scientiam sub breuitate tegere uerborum, nunc quoq; uno compendio tantũ includit arcanum, quod Plotinus magis quàm quisquam uerborum parcus libro integro disseruit, cuius descriptio est: Quid est animal, quid homo. In hoc ergo libro Plotinus quærit, cuius sint in nobis uoluptates, mœrores, metusq; ac desideria, & animositas uel dolores: postremò cogitationes & intellectus, utrum meræ animæ, an uerò animæ utentis corpore. Et post multa, quæ sub copiosa rerum densitate disseruit, quæ nunc nobis ob hoc solum prætereunda sunt, ne usque ad fastidij necessitatem uolumen extendant, hoc postremò pronuntiat: Animal esse corpus animatum. Sed nec hoc neglectum, uel non quæsitum relinquit, quo animæ beneficio, quaue uia societatis animetur. Has ergo omnes, quas prædiximus, passiones assignat animali: uerum autem hominem ipsam animam esse testatur. Ergo * quod uidetur, non ipse uerus homo est: sed uerus ille est, à quo regitur quod uidetur. Sic cùm morte animalis discesserit

*aliàs: qui

Hominem non corpus esse, sed mentem.

*aliàs: qui

animatio, cadit corpus regente uiduatum. Et hoc est quod uidetur in homine mortale. Anima uerò, qui uerus homo est, ab omni conditione mortalitatis aliena est, adeò, ut ad imitationem Dei mundum regentis, regat & ipsa corpus, dum à se animatur. Ideo Physici mundum magnum hominem, & hominem breuem mundum esse dixerunt. Per similitudines igitur cæterarum prærogatiuarum, quibus Deum anima uidetur imitari, animũ Deum & prisci Philosophorum & Tullius dixit. Quòd autem ait, mundum quadam parte mortalem, ad communem opinionem respicit: qua mori aliqua intra mundum uidentur, ut animal exanimatum, uel ignis extinctus, uel siccatus humor. Hæc enim omnino interijsse creduntur. Sed constat secundum ueræ rationis assertionem, quam & ipse non nescit, nec Vergilius ignorat, dicendo: Nec morti esse locum: constat, inquam, nihil intra uiuum mundum perire, sed eorum quæ interire uidentur, solam mutari speciem: & illud in originem suam, atque in ipsa elementa remeare, quod tale quale fuit, esse desierit. Denique & Plotinus alio in loco, cum de corporum assumptione differeret, & hoc dissolui posse pronuntiaret, quicquid effluit, obiecit sibi. Cur ergo elementa, quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando soluuntur? Et breuiter tantæ obiectioni, ualidæq; respondit: Ideo elementa licet fluant, nunquam tamen soluti: quia non foras effluunt. A cæteris enim corporibus quod effluit, recedit: elementorum fluxus nunquam ab ipsis recedit elementis. Ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est secundum ueræ rationis assertionem. Sed quod ait, cum quadam parte mortalem, ad communem, ut diximus, opinionem paululum inclinare se uoluit. In fine autem ualidissimum immortalitatis animæ argumentum ponit, quia ipsi corpori

Num aliquid in hoc mundo uerè intereat.

corpori præstat agitatum: quod quale sit, ex ipsis uerbis Ciceronis, quæ sequuntur, inuenies.

De tribus ratiocinandi modis, quibus animæ immortalitatem asseruere Platonici. CAPVT XIII.

NAm quod semper mouetur, æternũ est: qd' aũt motũ affert alicui, quodque ipm agitatur aliũde, quãdo finẽ habet motus, uiuẽdi finẽ habeat necesse est. Solũ igitur quod seipsũ mouet, qa nũquã deseritur à se, nũquã ne moueri quidẽ desinit: qnetiã cæteris, quæ mouẽtur, hic fõs, hoc prĩcipiũ est mouẽdi. Principij aũt nulla est origo, nã è principio oriũtur omnia: ipm aũt nulla ex re alia nasci põt. Nec enim id esset principiũ, qd' gigneretur aliũde. Qd' si nõ oritur, nec occidit qdẽ unquã. nã principiũ extinctũ, nec ipm ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidẽ necesse est à principio oriri oĩa. Ita fit, ut motus principiũ ex eo sit, quod ipm à se mouetur, Id autẽ nec nasci põt, nec mori: uel cõcidat oẽ cœlũ, oĩsq; natura consistat necesse est: nec uim ullã nãcisca tur, qua à primo ipulsa moueatur. Cũ pateat igitur æternũ id esse quod ipsum se moueat qs est qui hanc naturã animis esse tributã neget? Inanimũ est enĩ oẽ qd' pulsu agitatur externo: quod aũt est *anima, id motu cietur interiore & suo. nã hęc est proprie natura aiæ, atq; uis: quæ si est una ex oĩbus quæ seipsam moueat, neq; nata certè est, & æterna est, Omnis hic locus de Phædone Platonis ad uerbũ à Cicerone trãslatus est, in quo ualidissimis argumentis animæ immortalitas asseritur. Et hæc est argumẽtorũ summa, esse animã

*anima

mortis

Immortalem duobus dici modis.

mortis immunem: quoniam ex se moueatur. Sciendum est autem, quòd duobus modis immortalitas intelligitur. Aut enim ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis: aut quia procuratione alterius à morte defenditur. Ex his prior modus ad animæ, secundus ad mundi immortalitatem refertur. Illa enim suapte natura à conditione mortis aliena est: mundus uerò animæ beneficio in hac uitæ perpetuitate retinetur. Rursus, semper moueri dupliciter accipitur. Hoc enim dicitur & de eo, quod ex quo est, semper mouetur: & de eo, quod semper & est, & mouetur. Et secundus modus est, quo animã dicimus semper moueri. His præmißis, iam quibus syllogismis de immortalitate animæ diuersi sectatores Platonis ratiocinãtur, oportet aperiri. Sunt enim qui per gradus syllogismorum ad unum finem probationis euadant, certam sibi propositionem sequentis ex antecedentis conclusione facientes: apud quos hic prior est. Anima ex se mouetur: quicquid autem ex se mouetur, semper mouetur. Igitur anima semper mouetur. Secundus ita, qui nascitur ex prioris fine. Anima semper mouetur: quicquid autem semper mouetur, immortale est. Igitur anima immmortalis est. Et ita in duobus syllogismis duæ res probantur, id est, & semper moueri animã, ut in priore: & esse immortalẽ, ut colligitur de secundo. Alij uerò usq; ad tertiũ gradum, ita argumentando procedunt. Anima ex se mouetur: quod autem ex se mouetur principium motus est. Igitur anima principium motus est. Rursus ex hac conclusione nascitur propositio: Anima principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est. Igitur anima nata non est. Tertio loco: Anima nata non est: quod natum non est, immortale est. Igitur anima immortalis est. Alij uerò omnem ratiocinationem suam in unius

Duplicitер aliquid semper moueri.

Platonicorum ratiocinationes de immortalitate animæ.

in unius syllogismi compendium redegere. Anima ex se mouetur: quod ex se mouetur, principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: quod natum non est, immortale est. Igitur anima immortalis est.

Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem monstrare uoluerit, animam à seipsa moueri non posse.

CAPVT XIIII.

SEd harum omnium ratiocinationum apud eum poterit postrema conclusio de animæ immortalitate constare, qui primã propositionem, id est, ex se moueri animam, non refellit. Hac enim in fide non recepta, debilia fiunt omnia, quæ sequuntur. Sed huic Stoicorum quidem accidit assensio. Aristoteles uerò adeò non acquiescit, ut animam non solùm ex se non moueri, sed ne moueri quidem penitus conetur asserere. Ita enim callidis argumentationibus astruit, nihil ex se moueri: ut etiam si quid hoc facere concedat, animam tamen hoc non esse confirmet: Si enim anima, inquit, principium motus est, doceo non posse principium motus moueri. Et ita diuisionem suæ artis ingreditur, ut primũ doceat in rerum natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animam tentet ostendere. Necesse est, inquit, aut omnia, quæ sunt, immobilia esse, aut omnia moueri: aut aliqua ex his moueri, aliqua non moueri. Itẽ, si damus, ait, & motum & quietẽ, necesse est aut alia semper moueri, & alia nunquam moueri: aut omnia simul nunc quiescere, nunc moueri. De his, inquit, quid magis uerum sit, requiramus. Non esse omnia immobilia, aspectus ipse testimonio est, quia sunt quorum motũ uidemus: rursus, nõ moueri omnia uisus docet, quo immota cognoscimus. Sed nec omnia dicere possumus modo motum pati, modo esse sine motu: quia sunt quorum perpetuum motum uidemus: ut de

Aristoteles aduersus Platonem.

Aliquid esse immobile secũdum Aristotelem.

ut de cœlestibus nulla dubitatio est. Restat igitur, ait, ut sicut aliqua semper mouentur, ita sit aliquid semper immobile. Ex his ut collectum sit, esse aliquid immobile, nullus obuiat uel refellit. Nam & uera diuisio est, & secta Platonicæ non repugnat. Neque enim si quid est immobile, sequitur ut hoc sit anima. Nec qui dicit animam ex se moueri, iam moueri uniuersa confirmat: sed modum astruit quo anima mouetur. Si quid uerò est aliud immobile, nihil ad hoc, quod de anima astruitur, pertinebit. Quod & ipse Aristoteles uidens, postquàm docuit esse aliquid immobile, hoc esse animam uult dicere: & incipit asserere, nihil esse quod ex se moueri possit: sed omnia quæ mouentur, ab alio moueri. Quod si uerè probasset, nihil ad patrocinium Platonicæ sectæ relinqueretur. Quemadmodum enim credi posset, ex se moueri animam, si constaret nihil esse quod ex se possit moueri? In hac autem Aristotelica argumentatione huiusmodi diuisionis ordo contexitur: Ex omnibus quæ mouentur, inquit, alia per se mouentur, alia ex accidenti. Et ex accidenti, inquit, mouentur quæ cùm ipsa non mouentur, in eo tamen sunt quod mouetur: ut in naui sarcina seu uector quiescens: aut etiam cùm pars mouetur, quiescente integritate: ut si quis stans pedem, manum ue, uel caput agitet. Per se autẽ mouetur, quod neque ex accidenti neque ex parte, sed & totum simul mouetur: ut cùm ad superiora ignis ascendit. Et de his quidem, quæ ex accidenti mouentur, nulla dubitatio est, quin ab alio moueantur. Probabo autem, inquit, etiam ea quæ ex se mouentur, ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se mouentur, alia causam motus intra se posident: ut animalia, ut arbores, quæ sine dubio ab alio intelliguntur moueri: à causa scilicet, quæ in ipsis latet, nam causam motus ab eo

Resolutio Aristotelis.

Omne quod mouetur, moueri ab alio, ex sententia Arist.

Quare anima quoq; à se moueri nõ possit.

eo, quod mouetur, ratio sequestrat. Alia uerò apertè ab alio mouentur, id est, aut ui, aut natura. Et ui dicimus moueri omne iaculum, quod cum de manu iaculantis recessit, suo quidem motu ferri uidetur: sed origo motus ad uim refertur. Sic enim nonnunquam & terram sursum, & ignem deorsum ferri uidemus, quod alienus sine dubio cogit impulsus. Natura uerò mouentur uel grauia, cùm per se deorsum: uel leuia, cùm sursum feruntur. Sed & hoc dicendum est ab alio moueri: licet à quo, habeatur incertum. Ratio enim, ait, deprehendit esse nescio quid, quod hæc moueat. Nam si sponte mouerentur, sponte etiam starent, Sed nec unam uiam semper agerent, imò per diuersa mouerentur, si spontaneo ferrentur agitatu. Cùm uerò hoc facere non possint, sed leuibus semper ascensus, & descensus grauibus deputatus sit: apparet eorum motum, ad certam & constitutam naturæ necessitatem referri. Hæc sunt & his simulia, quibus Aristoteles omne quod mouetur, ab alio moueri probasse se credidit. Sed Platonici (ut paulò pòst demonstrabitur) argumenta hæc arguta magis, quàm uera esse docuere. Nunc sequens eiusdem iungenda diuisio est, qua non posse animam ex se moueri, etiam si hoc alia res facere posset, laborat ostendere. Et huius rei primam propositionem ab illis mutuatur, quæ sibi existimat *constituisse. Sic enim ait: Cùm igitur omne quod mouetur, constet ab alio moueri, sine dubio id quod primum mouet, quia non ab alio mouetur (neque enim haberetur iam primum, si ab alio moueretur) necesse est, inquit, ut aut stare dicatur, aut seipsum mouere. Nam si moueri ab alio dicatur, illud quoque quod ipsum mouet, dicetur ab alio moueri: & illud rursus ab alio. In infinitũ inquisitio ista cæsura est: nunquam exordia prima reperies: si semper aliud ea, quæ putauer

Cur anima ex se moueri non possit, neq; etiã moueatur ab alio, ideo ipsam esse immobilem.

*constitisse

taueris prima, præcedit. Reſtat igitur, inquit, ut ſi quod primum mouet non dicatur ſtare, ipſum ſe mouere dicatur: & ſic erit in uno eodemq; aliud quod mouet, aliud quod mouetur. Siquidem in omni, ait, motu tria hæc ſint neceſſe eſt: id quod mouet, & quo mouet, & quod mouetur. Ex his quod mouetur, tantũ mouetur, nõ etiam mouet, cùm illud quo fit motus, & moueatur & moueat: illud uerò quod mouet, non etiam mouetur: ut ex tribus ſit commune, quod medium, duo uerò ſibi contraria intelligantur. Nam ſicut eſt quod mouetur, & non mouet: ita eſt, inquit, quod mouet & non mouetur: propter quod diximus, quia cùm omne quod mouetur ab alio moueatur, ſi hoc quod mouet, & ipſum mouetur, quæremus ſemper motus huius, nec unquam inueniemus exordium. Deinde, ſi quid ſe mouere dicatur, neceſſe eſt, inquit, ut aut totum à toto, aut partem à parte, aut partem à toto, aut totum à parte exiſtimemus moueri: & tamen motus ille ſeu à toto, ſeu à parte procedat, alterum ſui poſtulabit autorem. Ex his omnibus in unum Ariſtotelica ratiocinatio tota colligitur, hoc modo: Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Quod igitur primum mouet, aut ſtat, aut ab alio & ipſum mouetur: ſed ſi ab alio, iam non poteſt hoc primum uocari, & ſemper quod primum moueat requiremus: reſtat ut ſtare dicatur. Stat igitur quod primum mouet. Contra Platonem ergo qui dicit animam motus eſſe principium, in hunc modum componitur ſyllogiſmus: Anima principium motus eſt: principium autem motus non mouetur. Igitur anima non mouetur. Et hoc eſt quod primo loco uiolenter obiecit. Nec eo uſq; perſuadere contentus, animam non moueri: alijs quoque rationibus non minus uiolentis perurget. Nullum, inquit, initium idem poteſt eſſe ei, cuius eſt initium.

Effigiatur ratio Ariſtotelis prima.

Secunda.

tium. Nam apud Geometras principium lineæ punctum dicitur eſſe, non linea: apud Arithmeticos principium numeri non eſt numerus. Item, cauſa naſcendi ipſa non naſcitur: & ipſa ergo motus cauſa, uel initium non mouetur. Ergo anima quæ initium motus eſt, non mouetur. Additur hoc quoque: Nunquam, inquit, fieri poteſt, ut circa unam eandemq; rem, uno eodemq; tempore, contrarietates ad unum idemq; pertinentes eueniant. Scimus autem quia mouere facere eſt, & moueri pati eſt. Et igitur quod ſe mouet, ſimul euenient duo ſibi contraria, & facere & pati: quod impoßibile eſt. Anima igitur non poteſt ſe mouere. Item dicit: Si animæ eſſentia motus eſſet, nunquam quieſceret à motu. Nihil enim eſt quod recipiat eſſentiæ ſuæ contrarietatem. Nam ignis nunquam frigidus erit, nec nix unquam ſponte caleſcet. Anima autem nonnunquam à motu ceſſat: non enim ſemper corpus uidemus agitari. Non igitur animæ eſſentia motus eſt, cuius cõtrarietatem receptat. Ait etiam: Anima ſi alijs cauſa motus eſt, ipſa ſibi cauſa motus eſſe non poterit. Nihil enim eſt, inquit, quod eiuſdem rei ſibi cauſa ſit, cuius eſt alij: ut medicus, ut exercitator corporum, ſanitatem uel ualentiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præſtat, non utique ex hoc etiam ſibi præſtant. Item dicit: Omnis motus ad exercitium ſui inſtrumento eget, ut ſingularum artium uſus docet: ergo uidendum, ne & animæ ad ſe mouendum inſtrumento opus ſit. Quod ſi impoßibile iudicatur: & illud impoßibile erit, ut anima ipſa ſe moueat. Item dicit: Si mouetur anima, ſine dubio cum reliquis motibus & de loco & in locum mouetur. Quod ſi eſt, modo corpus ingreditur, modo rurſus egreditur, & hoc frequenter exercet. Sed hoc uidemus fieri non poſſe: non igitur anima mouetur. His quoque addit:

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

Octaua.

Si anima se mouet,necesse est,ut aliquo motus genere se moueat. Ergo aut in loco se mouet,aut seipsam pariendo se mouet,aut seipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuendo. Hæc sunt enim, inquit, motus genera. Horum autem singula,quemadmodum possunt fieri requiramus. Si in loco se mouet, aut in rectã lineam se mouet,aut sphærico motu in orbem rotatur .Sed recta linea infinita nulla est.Nam quecunq; in natura intelligatur linea, quocunque fine sine dubio terminatur.Si ergo per lineã terminatam anima se mouet,non semper mouetur.Nam cùm ad finem uenerit,& inde rursus in exordium reditur:necesse est interstitium motus fieri in ipsa permutatione redeundi. Sed nec in orbem rotari potest. Quia omnis sphæra circa aliquod immobile,quod centrum uocamus,mouetur.Si ergo & anima sic mouetur,aut intra se habet quod immobile est:& ita fit ut non tota moueatur:aut si non intra se habet,sequitur aliud non minus absurdum,ut centron sortis sit,quod esse non poterit. Constat ergo ex his,ait,quòd in loco se non moueat:sed si ipsa se parit,sequitur ut eadem & esse,& non esse dicamus: si uerò se ipsa consumit,non erit immortalis.Quòd si se aut auget aut minuit,eadem simul & maior se & minor reperietur.Ex his talem colligit syllogismum: Si anima se mouet, aliquo motus genere se mouet:nullum autem motus genus,quo se moueat inuenitur.Non igitur se mouet.

Quibus argumentis Platonici magistrum suũ aduersus Aristotelem tueantur,ostẽdentes utique esse aliquid quod à seipso moueatur,idq; necessariò esse animam: quibus probatis eneruata est prima obiectio Aristotelis.

CAPVT XV.

Contra has tam subtiles,& argutas,& uerisimiles argumen

argumentationes accingendum est, secundum sectatores Platonis,qui inceptum quo Aristoteles tam ueram, tamq; ualidam definitionem magistri sauciare tentauerat, subruerunt.Neq; uerò tam immemor mei, aut ita malè animatus sum,ut ex ingenio meo uel Aristoteli resistam, uel adsim Platoni: sed ut quisq; magnorum uirorum, qui se Platonicos dici gloriabantur,aut singula,aut bina defensa ad ostentationem suorum operum reliquerunt, collecta hæc in unum continuæ defensionis corpus coaceruaui: adiecto, si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo sunt, quæ asserere conatus est: unum,quod dicit nihil esse, quod ex se mouetur: alterum, quo ad animam hoc esse non posse confirmat: utrique resistendum est:ut & constet posse aliquid ex se moueri: & animam hoc esse clarescat. In primis igitur illius diuisionis oportet nos cauere præstigias, in qua enumerans aliqua, quæ ex se mouẽtur: & ostendens illa quoque ab alio moueri, id est, à causa interius latente, uidetur sibi probasse, omnia quæ mouentur,etiam si ex se moueri dicantur,ab alio tamen moueri.Huius enim rei pars uera est,sed est falsa conclusio.Nam esse aliqua, quæ cùm ex se moueri uideantur,ab alio tamen constet moueri,nec nos diffitemur: non tamen omnia quæ ex se mouentur, hoc sustinent, ut ab alio ea moueri necesse sit.Plato enim cùm dicit animã ex se moueri,id est, cùm αὐτοκίνητον, uocat,non uult eam inter illa numerari,quæ ex se quidem uidentur moueri, sed à causa quæ intra se latet mouentur, ut mouentur animalia autore quidem alio, sed occulto:nam ab anima mouentur, aut, ut mouentur arbores, quarum etsi non uidetur agitator, à natura tamen eas interius latente constat agitari. Sed Plato ita dicit animam ex se moueri, ut non aliam causam uel extrinse

Refellitur ea argumentatio Aristot. qua ostendere uult quicquid moueatur,id moueri ab alio. Atque hæc dilutio est obiectionis primæ.

extrinsecus accidentem, uel interius latentem huius motu
adstruemus dicat autorem. Hoc quemadmodum accipiendum sit, in-
struemus. Ignem calidum uocamus, sed & ferrum calidum
dicimus: & niuem frigidam, & saxum frigidum nuncupa-
mus: mel dulce, sed & mulsum dulce uocitamus. Horum ta-
men singula de diuersis diuersè significant. Aliter enim
de igne, aliter de ferro calidi nomen accipimus. Quia igni
per se calet, non ab alio fit calidus: contrà, ferrum non
nisi ex alio calescit. Vt nix frigida, ut mel dulce sit, non
aliunde contingit: saxo tamen frigus, uel mulso dulcedo
à niue uel melle proueniunt. Sic & stare, & moueri, tam
de his dicitur, quæ ab se uel stant, uel mouentur: quàm de
illis, quæ uel sistuntur, uel agitantur ex alio. Sed quibus
moueri ab alio, uel stare contingit, hæc & stare desistunt
& moueri. Quibus autem idem est, & esse, & moueri,
nunquàm à motu cessant: quia sine essentia sua esse non
possunt. Sicut ferrum amittit calorem, ignis uerò calo-
non desinit. Ab se ergo mouetur anima: licet & animalia
uel arbores per se moueri uideantur. Sed illis quamuis in-
terius latens, alia tamen causa, id est, anima uel natura,
motum ministrat: ideo & amittunt hoc, quod aliunde
sumpsere. Anima uerò ita per se mouetur, ut ignis per se
calet, nulla aduentitia causa uel illum calefaciente, uel
hanc mouente. Nam cùm ignem calidum dicimus, non duo
diuersa concipimus, unum quod calefacit, alterum quod
*unam calefit: sed totum calidum secundum * suam naturam uo-
camus. Cùm niuem frigidam, cùm mel dulce appellamus,
non aliud quod hanc qualitatem præstat, aliud cui præsta-
tur, accipimus. Ita & cùm animam per se moueri dicimus,
non gemina consideratio sequitur mouentis & moti, sed
in ipso motu essentiam eius agnoscimus: quia quod est in
igne

igne nomẽ calidi, in niue uocabulũ frigidi, appellatio dul-
cis in melle, hoc necesse est de anima αὐτοκινήτου nomẽ in-
telligi, quod Latina conuersio significat, per se moueri. *Cauilli amotio*
Nec, te confundat, quod moueri passiuum uerbum est.
Nec sicut secari cum dicitur, duo pariter considerantur,
quod secat, & quod secatur: Item cum teneri dicitur, duo
intelliguntur, quod tenet & quod tenetur: ita hîc in moue-
ri duarum rerum significationem putes, quæ mouet, &
quæ mouetur. Nam secari quidem & teneri passio est: ideo
considerationem & facientis, & patientis amplectitur.
Moueri autem cùm de his quidem dicitur, quæ ab alio mo-
uentur, utranque cõsiderationem similiter repræsentat: de
eo autem quod ita per se mouetur, ut sit αὐτοκινήτου, cùm
moueri dicitur: quia ex se, non ex alio mouetur, nulla potest
suspicio passionis intelligi. Nam & stare licet passiuũ uer-
bum non esse uideatur: cùm de eo tamen dicitur, quod stat
alio sistente: ut, Stant terræ defixæ hastæ, significat passio-
nem. Sic & Moueri, licet passiuum sonet, quando tamen *Aeneid. 6.*
nihil inest faciens, patiens inesse non poterit. Et ut absolu-
tius liqueat, non uerborum, sed rerum intellectu passionem
significari: ecce ignis, cùm fertur ad superna, nihil pati-
tur: cùm deorsum fertur, sine dubio patitur, quia hoc nisi
alio impellente, non sustinet: & cùm unum idemque uer-
bum proferatur, passionem tamen modo inesse, modo abesse
dicimus. Ergo & moueri idem in significatione est quod
calere. Et cùm calere ferrum dicimus, uel stylum moueri,
quia utrique aliunde * peruenit, passionem esse fatemur. *prouenit
Cùm uerò aut ignis calere, aut moueri anima dicitur, quia
illius in calore, & in motu huius essentia est, nullus hic lo-
cus relinquitur passioni: sed ille sic calere, sicut moueri *Alterius ca-*
ista dicetur. Hoc loco Aristoteles argutam de uerbis ca- *uilli exclusio.*

lumniam ſarciens, Platonem quoque ipſum duo, id eſſe quod mouet, & quod mouetur, ſignificaſſe contendit, dicendo: Solum igitur quod ſeipſum mouet, quia nunquàm deſeritur à ſe, nunquam ne moueri quidem deſinit: & apertè illum duo expreßiſſe proclamat, his uerbis, quod mouet & mouetur. Sed uidetur mihi uir tantus nihil ignorare potuiſſe: ſed in exercitio argutiarum talium conniuentem ſibi, operam ſponte luſiſſe. Cæterùm quis non aduertat, cùm quid dicitur ſeipſum mouere, non duo intelligenda? Sicut & cùm dicitur ἑαυτὸν τιμωρούμενος, id eſt, ſe puniens: non alter qui punit, alter qui punitur. Et cùm ſe perdere, ſe inuoluere, ſe liberare quis dicitur, non neceſſe eſt unum facientem, alterum ſubeſſe patientem. Sed hoc ſolum intellectu huius elocutionis exprimitur, ut qui ſe punit, aut qui ſe liberat, non ab alio hoc accepiſſe, ſed ipſe ſibi aut intuliſſe aut præſtitiſſe dicatur. Sic & de αὐτοκινήτου, cùm dicitur, ſeipſum mouet, ad hoc dicitur, ut æſtimationem alterius mouentis excludat. Quam uolens Plato de cogitatione legentis eximere, his quæ præmiſit, expreßit. Nam quod ſemper, ait, mouetur, æternũ eſt: quod autẽ motũ affert alicui, quodq; ipſũ mouetur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat, neceſſe eſt. Quid his uerbis inuenitur expreßius, clara ſignificatione teſtantibus, non aliunde moueri quod ſeipſum mouet: cùm animam ob hoc dicat æternam, quia ſeipſam mouet: & non mouetur aliunde? Ergo ſe mouere hoc ſolum ſignificat, non ab alio moueri. Nec putes quòd idem moueat, idemq; moueatur, ſed moueri ſine alio mouente, ſe mouere eſt. Apertè ergo conſtitit, quia non omne quod mouetur, ab alio mouetur. Ergo αὐτοκίνητον poteſt non ab alio moueri: ſed ne à ſe quidem

dem ſic mouetur, ut in ipſo aliud ſit quod mouet, aliud quod mouetur, nec ex toto, nec ex parte, ut ille proponit: ſed ob hoc ſolum ſeipſum mouere dicitur, ne ab alio moueri exiſtimetur. Sed & illa de motibus Ariſtotelica diuiſio (quã ſuprà retulimus) ſurripienti magis apta eſt, quàm probanti, in qua ait: Sicut eſt quod mouetur, & non mouet: ita eſt quod mouet, & non mouetur. Conſtat enim quòd omne quicquid mouetur, mouet alia, uti dicitur, aut gubernaculum nauem, aut nauis circunfuſum ſibi aërem, uel undas mouere. Quid autem eſt, quod non poßit aliud, dum ipſum mouetur impellere? Ergo ſi uerum non eſt, ea quæ mouentur, alia non mouere: non conſtat illud, ut aliquid quod moueat, nec tamen moueatur, inuenias. Illa igitur magis probanda eſt in decimo de Legibus à Platone motuum prolata diuiſio: Omnis motus, inquit, aut ſe mouet, & alia: aut ab alio mouetur, & alia mouet. Et prior ad animam, ad omnia uerò corpora ſecundus refertur. Hi ergo duo motus differentia ſeparantur, & ſocietate iunguntur. Commune hoc habent, quòd & prior, & ſecundus mouent alia. Hoc autem differunt, quòd ille à ſe, hic ab alio mouetur. Ex his omnibus, quæ eruta de Platonicorum ſenſuum fœcunditate collegimus, conſtitit non eſſe uerum, omnia quæ mouentur, ab alio moueri. Ergo nec principium motus ad deprecandã ulterius mouẽtis neceßitatẽ ſtare dicetur: quia pòſt põt ſe ipſum (ut diximus) mouere, alio non mouente. Eneruatus eſt igitur ſyllogiſmus, quem præmiſſa uaria & multiplici diuiſione collegerat. Id eſt: Anima principium motus eſt: principium autem motus non mouetur: igitur anima non mouetur. Reſtat, ut quia conſtitit, poſſe aliquid per ſe moueri, alio non mouente, animã hoc eſſe doceatur. Quod facilè docebitur, ſi de manifeſtis, & indubitabilibus

Colligitur animã ideſſe, quod per ſe moueatur.

bilibus argumenta ſumamus. Homini motum aut anima præſtat, aut corpus aut de utroque permiſtio. Et quia tria ſunt, de quibus inquiſitio iſta procedit: cùm neque à corpore, neq; à permiſtione præſtari hoc poſſe conſtiteri: reſtat ut ab anima moueri hominem, nulla dubitatio ſit. Nunc de ſingulis, ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimum corpus ſuo motu moueri, manifeſtius eſt, quàm ut aſſerendum ſit, nihil eſt autem, quod dum immobile ſit, aliud poſſit mouere. Igitur corpus hominem non mouet. Videndum ne fortè animæ, & corporis ipſa permiſtio hunc ſibi motum miniſtret. Sed quia conſtat, motum corpori non ineſſe, ſi nec animæ ineſt, ex duabus rebus motu carentibus, nullus motus efficitur: ſicut nec ex duabus dulcibus, amaritudo: nec ex duabus amaris, dulcedo proueniet: nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore naſcetur. Omnis enim qualitas geminata creſcit: nunquam ex duplicatis ſimilibus contrarietas emergit. Ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hominem igitur permiſtio non mouebit. Hinc inexpugnabilis ſyllogiſmus ex confeſſarum rerum indubitabili luce colligitur: Animal mouetur, motū autē animali aut anima præſtat, aut corpus, aut ex utroq; permiſtio: ſed neq; corpus, neq; permiſtio motum præſtat: igitur anima motum præſtat. Ex his apparet animam initium motus eſſe: initium autem motus, tractatus ſuperior docuit per ſe moueri. Animam ergo αὐτοκίνητον eſſe, id eſt, per ſe moueri, nulla dubitatio eſt.

Quem in modum reliquæ Ariſtotelis obiectiones à Platonicis refellantur. CAPVT XVI.

Repetitur ſecunda obiectio Ariſtotelis, & diluitur.

HIc ille rurſus obloquitur, & alia de initijs diſputatione confligit. Eadem enim hic ſoluendo repetimus, quæ ſuprà in ordinem obiecta digeſſimus. Non poſſunt, inquit

inquit, eadem initijs ſuis eſſe, quæ inde naſcuntur: & ideo animam, quæ initium motus eſt, non moueri, ne idem ſit initium & quod de initio naſcitur: id eſt, ne motus ex motu proceſſiſſe uideatur. Ad hæc facilis, & abſoluta reſponſio eſt. Quia ut principia, & hæc quæ de principijs prodeunt, in aliquo nonnunquam inter ſe differre fateamur: nunquam tamen ita ſibi poſſunt eſſe contraria, ut aduerſa ſint ſibi, ſtare, & moueri. Nam ſi albi initium nigrum uocaretur, & ſiccum eſſet humoris exordium: bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. Sed non ita eſt, quia uſque ad contrarietatem initia & ſequentia diſſidere natura non patitur. Inuenitur tamen inter ipſa nonnunquam talis differentia, qualis inter ſe origini progreſſioniq; conueniat: ut eſt hic quoque inter motum, quo mouetur anima, & quo mouet cætera. Non enim animam Plato ſimpliciter motum dixit: ſed motum ſe mouentem. Inter motum ergo ſe mouentem, & motum quo mouet cætera, quid interſit, in aperto eſt. Siquidem ille ſine autore eſt: hic alijs motus autor eſt. Conſtitit ergo, neque adeò poſſe initia, ac de initijs procreata differre, ut contraria ſibi ſint: nec tamen hic moderatam differentiam defuiſſe. Non igitur ſtabit principium motus, quod ille artificij concluſione collegit. His tertia (ut meminimus) ſucceſſit obiectio: Vni rei contraria ſimul accidere non poſſe: & quia contraria ſibi ſunt mouere, & moueri, non poſſe animam ſe mouere: ne eadem & moueatur, & moueat. Sed hoc ſuperius aſſerta diſſoluunt. Siquidem conſtitit in animæ motu duo non intelligenda, quod moueat, & quod moueatur: quia nihil aliud eſt ab ſe moueri, quàm moueri alio non mouente. Nulla eſt contrarietas, ubi quod fit, unū eſt: quia fit non ab alio circa aliū: quippe cùm ipſe motus animæ ſit eſſen-

Repetitur tertia.

Quarta & ipsa dissoluenda repetitur.

tia. Ex hoc ei, ut suprà retulimus, nata est occasio quartæ certaminis: Si animæ essentia motus est, inquit, cur interdũ quieſcit, cùm nulla alia res contrarietatẽ propriæ admittat essentiæ? Ignis cuius * essentiæ calor ineſt, calere non desinit. Et quia frigidum nuis in essentia eius est, non nisi semper est frigida. Et anima igitur eadem ratione nunquàm à motu cessare deberet. Sed dicat uelim, quando à motu cessare animam suspicatur? Si mouendo se, inquit, moueat & corpus: necesse est utique, quãdo non moueri corpus uideamus, animã quoq; intelligamus non moueri. Contra hoc in promptu est gemina defensio. Primũ, quia non in hoc deprehenditur motus animæ, si corpus agitetur. Nã & cùm nulla pars corporis moueri uidetur in homine: tamen ipsa cogitatio, aut in quocunque animali auditus, uisus, odoratus, & similia, sed & in quiete ipsa, spirare, somniare, omnia hæc motus animæ sunt. Deinde quis ipsum corpus dicat immobile, etiam dum non uidetur agitari: cùm incrementa membrorum, aut si iam crescendi ætas & tempus * ceßit: cùm saltus cordis cessationis impatiens: cùm cibi ordinata digeries naturali dispensatione inter uenas, & uiscera succum ministrans: cùm ipsa collectio fluentorum perpetuum corporis testetur agitatum? Et anima igitur æterno, & suo motu, sed & corpus, quamdiu ab initio & causa motus animatur, semper mouetur. Hinc eidem fomes quintæ ortus est quæstionis. Si anima, inquit, alijs causa est, motus, ipsa sibi causa motus esse nõ poterit: quia nihil est quod eiusdem rei & sibi & alijs causa sit. Ego uerò licet facilè posßim probare, plurima esse, quæ eiusdẽ rei & sibi, & alijs causa sint, ne tamẽ studio uidear omnibus, quæ asserit, obuiare, hoc uerum esse concedam, quod & pro uero habitum, ad asserendum motũ animæ non nocebit.

** essentia calor est,*

** exceßit*

Obiectio quinta repetitur ut diluatur.

bit. Etenim animam initium motus, & causam uocamus: De causa pòst uidebimus. Interim cõstat, omne initium inesse rei, cuius est initium: & ideo quicquid in quancunque rem ab initio suo proficiscitur, hoc in ipso initio reperitur. sic initium caloris non potest nõ calere. Ignem ipsum, de quo calor in alia transit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non se ipse calefãcit, quia natura totus est calidus. Teneo quod uolebam, nam nec anima ita se mouet, ut sit inter motum mouentemq; discretio: sed tota ita suo motu mouetur, ut nihil posßis separare quod moueat. Hæc de initio dicta sufficient. De causa uerò, quoniam spontanea conniuentia conceßimus, ne quid eiusdem rei & sibi, & alijs causa sit, libenter acquieſcimus: ne anima, quæ alijs causa motus est, ac sibi causa motus esse uideatur. His enim causa motus est, quæ non mouerentur, nisi ipsa præstaret: illa uerò ut moueatur, non sibi ipsa largitur, sed essentiæ suæ est, quod mouetur. Ex hoc quæstio, quæ sequitur, absoluta est. Tunc enim fortè concedam, ut ad motus exercitium instrumenta quærantur. quando aliud est quod mouet, aliud quod mouetur. In anima uerò hoc nec scurrilis iocus sine damno uerecundiæ audebit expetere, cuius motus est in essentia: cùm ignis, licet ex causa intra se latente moueatur, nullis tamen instrumentis ad superna conscendat. Multoq; minus hæc in anima quærenda sunt, cuius motus essentia sua est. In his etiam quæ sequuntur, uir tantus & aliàs ultra cæteros serius, similis cauillanti est. Si mouetur inquit, anima, inter cæteros motus etiam de loco in locum mouetur. Ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rursus ingreditur, & in hoc exercitio sæpe uersatur, quod fieri non uidemus. Non igitur anima mouetur. Contra hoc nullus est, qui non sine hæsitatione respondeat, non omnia quæ

Soluitur sexta argumentatio Aristot.

Refellitur obiectio septima.

mouen

mouentur, etiam de loco in locum moueri. Aptius denique in eum similis interrogatio retorquenda est. Moueri arbores dicis? quod cùm (ut opinor) annuerit, pari dicacitate ferietur. Si mouentur arbores, sine dubio (ut tu dicere soles) inter alios motus etiam de loco in locum mouentur. Hoc autem uidemus per seipsas facere non posse. Igitur arbores non mouentur. Sed ut hunc syllogismum additamento serium facere possimus, postquam dixerimus, ergo arbores non mouentur, adijciemus: sed mouentur arbores, non igitur omnia quæ mouentur, etiam de loco in locum mouentur: & ita finis in exitum sanæ conclusionis euadet. Si ergo arbores fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animæ negemus, ut motu essentiæ suæ conueniente moueatur? Hæc & alia ualidè dicerentur, etiam si hoc motus genere moueri anima non posset. Cùm uerò & corpus animet accessu, & à corpore certa constituti temporis lege discedat, quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moueri? Quòd autem non sæpe sub uno tempore accessum uariat & recessum, facit hoc dispositio arcana & consulta naturæ: quæ ad animalis uitam certis uinculis cõtinendam, tantum animæ iniecit corporis amorem, ut amet ultro * quòd iuncta est: raroq; contingat, ne finita quoque lege temporis sui mœrens, & inuita discedat. Hac quoque obiectione, ut arbitror, dissoluta, ad eas interrogationes, quibus nos uidetur urgere, ueniamus. Si mouet, inquit, se anima, aliquo motus genere se mouet. Dicendum'ne est igitur, animam se in locum mouere? ergo ille locus aut orbis, aut linea est? An se pariendo, seu consumendo mouetur? Se'ne auget, aut minuit? Aut proferatur in medium, ait, aliud motus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis hæc interrogationum molesta congeries,

cui deuincta

Octauæ obiectionis dilutio.

ex una

ex una eademq; defluit malè conceptæ definitionis astutia. Nam quia semel sibi proposuit, omne quod mouetur, ab alio moueri: omnia hæc motuum genera in anima quærit, in quibus aliud est quod mouet, aliud quod mouetur: cùm nihil horum cadere in animam possit, in qua nulla discretio est mouentis & moti. Quis est igitur, dicet aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, si horum nullus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat, uel Platone dicẽte, uel Tullio: Quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Quanta sit autem uocabuli huius expressio, quo anima fons motus uocatur: facilè reperies, si rei inuisibilis motum sine autore, atque ideo sine initio, ac sine fine prodeuntem, & cætera mouentem, mente concipias: cui nihil similius de uisibilibus, quàm fons potuerit reperiri: qui ita principium est aquæ, ut cum de se fluuios & lacus procreet, à nullo nasci ipse dicatur. Nam si ab alio nasceretur, non esset ipse principium. Et sicut fons non facilè semper deprehenditur, ab ipso tamen qui funduntur, aut Nilus est, aut Eridanus, aut Ister, aut Tanais, Et ut illorum rapiditatem uidendo admirans: & intra te tantarum aquarum originem requirens, cogitatione recurris ad fontem: & hunc omnem motum intelligis de primo scaturiginis manare principio: ita cùm corporum motum, seu diuina, seu terrena sint, considerando, quærere fortè autorẽ uelis, mens tua ad animam quasi ad fontem recurrat: cuius motum, etiam sine corporis ministerio, testãtur cogitationes, gaudia, spes, timores. Nam motus eius est boni maliq; discretio: uirtutum amor, cupido uitiorum: ex quibus effluunt omnes inde nascentium rerum meatus. Motus enim eius est, quicquid irascimur, & in feruorem mutuæ collisionis armamur: unde

Quibus animæ motibus agitetur.

paula

paulatim procedẽs rabies fluctuat præliorum. Motus eius est, quod in desideria rapimur, quod cupiditatibus alligamur. Sed hi motus, si ratione gubernentur, proueniunt salutares: si destituantur, in præceps & rapiuntur, & rapiũt. Didicisti motus animæ, quos modò sine ministerio corporis, modò per corpus exercet. Si uerò ipsius mundanæ animæ motus requires, cœlestem uolubilitatem, & sphærarum subiacentium rapidos impetus intuêre, ortum occasum'ue Solis, cursus siderum uel recursus, quæ omnia anima mouente proueniunt. Immobilem uerò eam dicere, quæ mouet omnia, Aristoteli non conuenit: qui quantus in alijs sit, probatum est: sed illi tantum, quem uis naturæ, quem ratio manifesta non moueat.

Scipionem ab auo suo Africano, tam ad otiosas quàm negotiosas uirtutes incitatum fuisse. Tum de tribus philosophiæ partibus, quarum nullam Cicero intactam præterierit.

CAPVT XVII.

EDocto igitur, atq; asserto animæ motu, Africanus quàm præcipit: Hãc tu exerce optimis in rebus. Sũt aũt optimæ curæ de salute patriæ: quibus agitatus & exercitus animus, velocius in hãc sedẽ & domum suã peruolabit. Idque ocyus faciet, si iam tũ cũ erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea quæ extra erunt contẽplans. quã maximè se à corpore abstrahet. Nãque eorũ animi, qui se corpis voluptatibus dediderũt, earũque se quasi ministros pbuere, impulsuque libidinũ voluptatibus obediẽtiũ, Deorũ & hominũ iura violauere, corpibus elapsi, circũ terrã ipam volutãtur, nec hũc in locũ nisi multis agitati seculis reuertuntur.

uertũtur. In superiore huius operis parte diximus alias otiosas: alias negotiosas, esse uirtutes: & illas philosophis, has rerũp. rectoribus cõuenire: utrasq; tamẽ exercentẽ facere beatũ. Hæ uirtutes interdũ diuiduntur, nonnunquam uerò miscentur: cùm utrarumq; capax & natura, & institutione animus inuenitur. Nam si quis ab omni quidem doctrina habeatur alienus in repub. tamen & prudens, & temperatus, & fortis, & iustus sit: hic à feriatis remotus, eminet tamen actualium uigore uirtutum, quibus nihilominus cœlum cedit in præmium. Si quis uerò insita quiete naturæ, non sit aptus ad agendum, sed solum optima conscientiæ dote * erectus ad supera, doctrinæ supellectilem ad exercitium diuinæ disputationis expendat, sectator cœlestium, deuius caducorum, is quoq; ad cœli uerticem otiosis uirtutibus subuehetur. Sæpe tamen euenit, ut idem pectus & agendi, & disputandi perfectione sublime sit: & cœlum utroq; adipiscatur exercitio uirtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur: cuius uita uirtutes nunquam deseruit, semper exercuit. In secundo Pythagoras, qui agẽdi nescius, fuit artifex differendi: & solas doctrinæ, & cõscientiæ uirtutes secutus est. Sint in tertio ac misto genere apud Græcos Lycurgus, & Solon: inter Romanos Numa, Catones ambo, multiq; alij, qui & philosophiam hauserunt altius, & firmamentum Reipub. præstiterunt. Soli enim sapientiæ otio deditos, ut abunde Græcia tulit, ita Roma non nesciuit. Quoniam igitur Africanus noster, quem modò auus præceptor instituit, ex illo genere est, quod & de doctrina uiuendi regulam mutuatur, & statum publicum uirtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur, sed ut in castris locato, & sudanti sub armis, primum uirtutes politicæ suggeruntur his uerbis: Sunt autem

De duplici genere uirtutum.

* ereptus

autē optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus, & exercitatus animus, uelocius in hāc sedē, & domū suā prouolabit. Deinde, quasi nō minus docto, quàm forti uiro philosophis apta subduntur, cùm dicitur: Idque ocyus faciet, si iā tunc cū erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea quæ extra erūt, contēplans, quā maximè se à corpore abstrahet. Hæc enim illius sunt præcepta doctrinæ, quæ illā dicit mortē philosophantibus appetendam. Ex qua fit, ut adhuc in corpore positi, corpus ut alienam sarcinā (inquantum patitur natura) despiciant. Et facilè nunc atq; opportunè uirtutes suadet: postquàm quanta, & quàm diuina præmia uirtutibus debeantur, edixit. Sed quia inter leges quoque illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus pœna sancitur: ideo in conclusione operis pœnam sancit extra hæc præcepta uiuentibus. Quem locum Hermagoras ille Platonicus copiosius executus est, secula infinita dinumerans, quibus nocentum animæ in easdem pœnas sæpe reuolutæ, serò de Tartaris emergere permittuntur, & ad naturæ suæ principia, quod est cœlum, tandem impetrata purgatione remeare. Necesse est enim omnem animam ad originis suæ sedem reuerti. Sed quæ corpus tanquam peregrinæ incolunt, citò post corpus uelut ad patriam reuertuntur. Quæ uerò corporum illecebris ut suis sedibus inhærent, quantò ab illis uiolentius separantur, tantò ad supera serius reuertuntur. Sed iam finem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adiecto, quod conclusionem decebit: quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis quæ docet morum elimatam perfectionem: naturalis, quæ de diuinis corporibus disputat: rationalis, cùm de incorporeis sermo est, quæ

quæ mens sola complectitur: nullam de tribus, Tullius in hoc Somnio prætermisit. Nam illa ad uirtutes, amoremq; patriæ, & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet, nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia? Cùm uerò uel de sphærarum modo, uel de nouitate, siue magnitudine siderum, deq; principatu solis, & circis cœlestibus, cingulisq; terrestribus, & Oceani situ loquitur, & harmoniæ superûm pandit arcanum: physicæ secreta commemorat. At cùm de motu, & immortalitate animæ disputat, cui nihil constat inesse corporeum: cuiusque essentiam, nullius sensus, sed sola ratio deprehendit: illhic ad altitudinem philosophiæ rationalis ascendit. Vere igitur pronuntiandum est, nihil hoc opere perfectius quo uniuersa philosophiæ continetur integritas.

EXPOSITIONIS IN SOMNIVM SCIPIONIS FINIS.

MACROBII

*Ambrosij *AVRELII THEODOSII uiri consularis & illustris, conuiuiorum primi diei Saturnaliorum Liber primus, ad Eustathium filium.

VLTAS, uariasq; res in hac uita nobis, Eustathi fili, natura cõciliauit: sed nulla nos magis, quàm eorũ, qui è nobis essent procreati, charitate deuinxit: eamq; nostram in his educandis atq; erudiendis curam esse uoluit, ut parẽtes, nec si id quod cuperent ex sententia cederet, tantum ulla alias ex re uoluptatis: neque, si contrà eueniret, tantum mœroris capere possint. Hinc est, quòd mihi quoque institutione tua nihil antiquius æstimatur. Ad cuius perfectionem, compendia longis anfractibus anteponenda ducens, moræq; omnis impatiens, non opperior, ut per hæc sola te promoueas, quibus ediscendis gnauiter ipse inuigilas: sed ago, ut ego *quoq; tibi legerim, & quicquid mihi uel te iam in lucem edito, uel antequàm nascereris, in diuersis seu Græcæ seu Romanæ linguæ uoluminibus elaboratum est, id totum sit tibi scientiæ supellex: & quasi de quodam literarum penu, si quando usus uenerit, aut historiæ quæ in librorum strue latens clam uulgo est, aut dicti factiue memorabilis reminiscendi, facilè id tibi inuentu atq; depromptu sit. Nec indigestè, tanquam in accruum, congestimus digna memoratu: sed uariarum rerum disparilitas ab autoribus

*quicquid legerim

ribus diuersis confusa temporibus, ita in quoddam digesta corpus est: ut quæ indistinctè, atq; promiscuè ad memoriæ subsidium annotaueramus, in ordinem instar membrorum cohærentia conuenirent. Nec mihi uitio uertas, si res quas ex lectione uaria mutuabor, ipse sæpe uerbis quibus ab ipsis autoribus enarratæ sunt explicabo: quia præsens opus non eloquentiæ ostentationem, sed noscendorum congeriem pollicetur. Et boni consulas oportet si notitiam uetustatis, modo nostris non obscurè, modo ipsis antiquorum fideliter uerbis recognoscas, prout quæque se uel enarranda, uel transferenda suggesserint. Apes enim quodammodo debemus imitari quæ uagantur, & flores carpunt: deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos diuidunt, & succum uarium in unum saporem mistura quadam & proprietate spiritus sui mutãt. Nos quoq; quicquid diuersa lectione quæsiuimus, committemus stylo: ut in ordinẽ eodem digerente, coalescat. Nam & in animo melius distincta seruantur: & ipsa distinctio non sine quodam fermento, quo conditur uniuersitas: in unius saporis usum uaria libamenta confundit: ut etiam si quid apparuerit unde sumptum sit, aliud tamen esse, quàm unde sumptũ noscetur, appareat. Quod in corpore nostro uidemus, sine ulla opera nostra, facere naturam. Alimenta quæ accipimus, quandiu in sua qualitate perseuerant, & solida innatant, malè stomacho oneri sunt. At cùm ex eo quod erant mutata sunt, tum demum in uires & sanguinem transeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia præstemus: ut quæcunq; hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quandam digeriem concoquantur: alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus, unde unum fiat ex omnibus: sicut unus numerus fit, ex singulis. Hoc faciat noster

ſter animus: omnia quibus eſt adiutus abſcondat: ipſum tamen oſtendat, quod effecit. Vt qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, ut nullius ſint odoris propria quæ condiuntur: confuſuri uidelicet omnium ſuccos odoraminum, in ſpiramentum unum. Vides quàm multorum uocibus chorus conſtet? una tamen ex omnibus redditur. Aliqua eſt illhic acuta, aliqua grauis, aliqua media: accedunt uiris fœminæ: interponitur fiſtula, ita ſingulorum illhic latent uoces, omnium apparent, & fit concentus ex diſſonis. Tale hoc præſens opus uolo. Multæ in illo artes, multa præcepta ſunt, multarum ætatum exempla: ſed in unum conſpirata. In quibus ſi neque ea, quæ iam tibi cognita ſunt, aſperneris: nec quæ ignota ſunt, uites: inuenies plurima, quæ ſint aut uoluptati legere, aut cultui legiſſe, aut uſui meminiſſe. Nihil enim huic operi inſertum puto, aut cognitu inutile, aut difficile perceptu: ſed omnia, quibus ſit ingenium tuum uegetius, memoria adminiculatior, oratio ſolertior, ſermo incorruptior: niſi ſicubi nos, ſub alio ortos cœlo, Latinæ linguæ uena non adiuuet. Quod ab hiſce (ſi tamen quibuſdam fortè, nonnunquã tempus uoluntasq; erit iſta cognoſcere) petitum impetratũq; uolumus: ut æqui boniq; conſulant, ſi in noſtro ſermone natiua Romani oris elegantia deſideretur. Sed næ ego incautus ſum, qui uenuſtatem reprehenſionis incurram à M. quondam Catone profectæ in A. Albinum, qui cum L. Lucullo conſul fuit. Is Albinus res Romanas oratione Græca ſcriptitauit. In eius hiſtoriæ primo ſcriptum eſt ad hanc ſententiam: Neminem ſuccenſere ſibi conuenire, ſi quid in illis libris parum compoſitè, aut minus eleganter ſcriptum foret. Nam ſum, inquit, homo Romanus, natus in Latio: unde & eloquium Græcum à nobis alieniſſimum eſt.

Gell. lib. 11. cap. 8.

eſt. Ideoq; ueniam, gratiamq; malæ exiſtimationis, ſi quid eſſet erratum, poſtulauit. Ea cùm legiſſet M. Cato: Næ tu, inquit, Aule nimium nugator es: cùm maluiſti culpam deprecari, quàm culpa uacare. Nam petere ueniam ſolemus, aut cùm imprudentes errauimus, aut cùm noxam imperio compellentis admiſimus. Te, inquit, oro, quis perpulit, ut id cõmitteres, quod priuſquàm faceres, peteres uti ignoſceretur? Nunc argumentum, quod huic operi dedimus, uelut ſub quodam prologi habitu dicemus.

Argumentum operis totius. CAPVT I.

SAturnalibus apud Vectium Prætextatum nobilitatis Romanæ proceres, doctiq; alij congregantur: & tempus ſolenniter feriatum deputant colloquio liberali: conuiuia quoque ſibi, mutua comitate præbentes: nec diſcedentes à ſe, niſi ad nocturnam quietem. Nam per omne ſpatium feriarum, meliorem diei partem ſerijs diſputationibus occupantes, cœnæ tempore cõuiuiales ſermones agitant: ita ut nullum diei tempus, doctè aliquid uel lepidè proferendi uacuum relinquatur. Sed erit in menſa ſermo iucundior, ut habeat uoluptatis amplius, ſeueritatis minus. Nam cùm apud alios, quibus ſunt deſcripta conuiuia, tum in illo Platonis ſympoſio, non auſteriore aliqua de re conuiuarum ſermo, ſed cupidinis uaria & lepida deſcriptio eſt. In quo quidem Socrates, non arctioribus (ut aſſolet) nodis urget, atque implicat aduerſarium: ſed eludendi magis quàm decertandi modo, apprehenſis dat elabendi propè atque effugiendi locum. Oportet enim uerſari in conuiuio ſermones, ut caſtitate integros, ita appetibiles uenuſtate. Matutina erit robuſtior diſputatio, quæ uiros & doctos, & præclariſſimos deceat. Neque enim Cottæ, Lælij, & Scipiones, ampliſſimis de rebus, quod ad Romanæ

literæ erunt, in ueterum libris disputabunt: Prætextatos uero, Flauianos, Albinos Symmachos, & Eustathios, quorum splendor similis, & non inferior uirtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit, si uni aut alteri ex his, quos cœtu coëgit matura ætas, posteriori seculo prætextati sint: quod licitò fieri Platonis dialogi testimonio sunt. Quippe Socrate ita Parmenides antiquior: ut huius pueritia uix illius apprehenderit senectutem: & tamen inter illos de rebus arduis disputatur. Inclytum dialogum Socrates habita cum Timæo disputatione consumit, quos constat eodem seculo non fuisse. Paralus uerò & Xantippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem disserunt, secundo aduentu Athenis morante, quos multo antè infamis illa pestilentia Athenis absumpserat. Annos ergo coëuntium nitti in digitos (exemplo Platonis nobis suffragante) non conuenit. Quò autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt, apparere ac secerni possent: Decium de Posthumiano, qui nam ille sermo, aut inter quos fuisset, scisitantem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decij & Posthumiani sermo palam faciet, quæ huius colloquij uel origo fuerit, uel ordo processerit.

Quæ conuiualis huius sermonis origo,
& quis ordo fuerit. CAP. II.

DECIVS.

TEntanti mihi Posthumiane aditus tuos, & mollissima consultandi tempora, cum * modo adsunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Ianodicati: Cæteris enim fermè diebus, qui causis opportuni perorandis sunt, hora omnino reperiri nulla potest, quin tuorum clientium negotia uel defendas in foro, uel domi discas. Nunc autem (scio

* Legendũ certè est cõmodò, id est, opportunè.

(scio te enim non ludò sed seriò feriari) si est commodum respondere id quod rogatum uenio, tibi ipsi (quantum arbitror) non inuicundum, mihi uerò gratissimum feceris. Requiro autem abs te id primum, interfueris ne conuiuio per plusculos dies continua comitate renouato: eiq; sermoni, quem prædicare in primis, quemq; apud omnes maximis ornare laudibus diceris? quem quidem ego ex patre audissem, nisi post illa conuiuia Roma profectus Neapoli moraretur. Alijs uerò nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ uires, uniuersa quæ tunc dicta sunt per ordinem sæpe referentis. POSTH. Hoc unum Deci nobis (ut & ipse, quantum tua finit adolescentia, uidere, & ex patre Albino audire potuisti) in omni uitæ cursu optimum uisum est: ut quantum cessare à causarũ defensione licuisset, * tantum ad eruditorum hominum tuiq; similium congressum aliquem sermonemque conferrem. Neque enim rectè institutus animus requiescere aut utilius, aut honestius usquam potest, quàm in aliqua opportunitate doctè ac liberaliter colloquendi, interrogandiq; & respõdendi comitate. Sed quodnam istud cõuiuium? An uerò dubitandum est, quin id dicas, quod doctissimis procerum, cæterisq; nuper apud Vectium Prætextatum fuit, & discurrens pòst inter reliquos grata uicissitudo uariauit? DEC. De hoc ipso quæsitum uenio: & explices uelim, quale illud conuiuium fuerit: à quo te abfuisse, propter singularem omnium in te amicitiam, non opinor. POST. Voluissem equidem, neq; id illis (ut existimo) ingratum fuisset. Sed cùm essent amicorum complures mihi causæ illis diebus pernoscendæ, ad cœnã tum rogatus, meditandi, non edendi illud mihi tempus esse respondi: hortatusque sum, ut alium potius nullo inuolutum negotio, atque cura liberum quærerent. Itaque

* totum

factum est. Nam facũdum,& eruditum uirum Eusebium, rhetorem inter Græcos præstantem omnibus, id est, nostra ætate professis, doctrinæ Latialis haud inscium, Prætextatus meum in locũ inuitari imperauit. DEC. Vnde igitur illa tibi nota sunt, quæ tam iucundè & comiter ad instituendam uitam exemplis (ut audio) rerum copiosissimis, & uariæ doctrinæ ubertate prolata, digesta sunt? POST. Cùm solstitialis dies, qui Saturnaliorum festa, quibus illa conuiuia celebrata sunt, consecutus est, forensi cura uacuus, lætiore animo essent domi: eò Eusebius cum paucis è sectatoribus suis uenit: statimq; uultu renidens, Permagna me, inquit, abs te Posthumianæ cùm ex alijs, tum hoc maximè gratia fateor obstrictum, quòd à Prætextato ueniam postulando, mihi in cœna uacuefeciſti locum. Itaq; intelligo, non studium tantùm tuum, sed ipsam quoque, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, consentire atq; aspirare fortunã. Vis'ne, inquam, restituere id nobis, quod debitum tam benignè, ac tam libenter fateris: nostrumq; hoc otiũ, quo perfrui rarò admodum licet, eò ducere, ut his quibus interfueris nũc tu, nũc nos interesse uideamur? Faciã, inquit, ut uis, Narrabo autẽ tibi, non cibum aut potum: tametsi ea quoq; ubertim, casteq; affuerunt: sed ea, quæ uel in conuiuijs, uel maximè extra mensam, ab ijsdem per tot dies dicta sunt, inquantum potero, animo repetam. Quæ quidem ego cùm audirem, ad eorum mihi uitam qui beati à sapientibus dicerentur, accedere uidebar. Nam & quæ pridie quàm adessem inter eos dicta sunt, Auieno mihi insinuante comperta sunt: & omnia scripto mandaui: ne quid subtraheret obliuio. Quæ si ex me audire gestis: caue existimes diem unam referẽdis, quæ per tot dies sunt dicta, sufficere. DEC. Quẽnã igitur, & inter quos, aut unde ortũ sermonẽ Posthumia ne fuisse

ne fuisse dicebat? Ita præstò sum indefessus auditor. Tum ille, Declinante, inquit, in uesperum die, quem Saturnale festum erat insecuturũ, cùm Vectius Prætextatus domi cõuenire se gestiẽtibus copiam faceret, eò uenerunt Aurelius Symmachus, & Cecinna Albinus, cùm ætate, tum etiã moribus ac studijs inter se coniunctißimi. Hos Seruius, inter Grammaticos doctorem recens professus, iuxta doctrinam mirabilis & amabilis: uerecundè terram intuens, & uelut latenti similis, sequebatur. Quos cũ prospexisset, obuiamq; processißet, ac perblandè salutauisset, cõuersus ad Furium Albinum, qui tum fortè cum Auieno aderat. Vis'ne ait, mi Albine, cũ his, quos aduenisse peropportunè uides, quosq; iure ciuitatis nostræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos nasci cœperat sermo, communicemus? Quid ni? maximè uelim, Albinus inquit. Nec enim ulla alia de re, quàm de doctis quæstionibus colloqui, aut nobis aut his potest esse iucundius. Cumq; consedissent, tum Cecinna: Quidnã id sit, mi Prætextate, tametsi adhuc nescio: dubitare tamen non debeo, esse scitu optimum: cum & uobis ad colloquendum causam attulerit, & nos eius expertes esse nõ sinatis. Atqui scias, inquit, oportet, eum inter nos sermonem fuisse: ut cùm dies crastinus festis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus: id est, quando crastinum diem initium sumere existimemus. Et inter nos quidem parua quædam de hac disputatione libauimus: uerùm quia te, qcquid in libris latet, inuestigare notius est, quàm ut per uerecũdiam negare possis, pergas (uolo) in medium proferre, quicquid de hoc quod quærimus, edoctum tibi comprehensumq; est.

De principio ac diuisione ciuilis diei.

CAPVT III.

TVm Cecinna: Cùm uobis, qui me in hunc sermonem adducitis, nihil ex omnibus quæ uberibus elaborata sunt, aut ignoratio neget, aut obliuio subtrahat, supersluum uideo, inter scientes nota proferre. Sed ne quis me existimet, dignatione consultationis grauari: quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit, paucis reuoluã. Post hæc, cùm omnes paratos ad audiendũ erectosq; uidisset, ita exorsus est: M. Varro in Rerum humanarũ libro, quẽ de diebus scripsit: Homines, inquit, qui ex media nocte ad proximã mediam noctẽ his horis uigintiquatuor nati sunt, uno die nati dicuntur. Quibus uerbis ita uidetur dierum obseruationem diuisisse, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit, illo quẽ nox consecuta est: contrà uerò qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die uideatur natus, qui post eam noctẽ diluxerit. Athenienses autẽ aliter obseruare, idem Varro in eodem libro scripsit: eosq; à solis occasu, ad solem iterum occidẽtem, omne id mediũ tempus, unum diem esse dicere. Babylonios porrò aliter: A sole enim exorto, ad exortũ eiusdẽ incipientẽ, id spatium unius diei nomine uocare. Vmbros uerò unũ & eundẽ diem esse dicere, à meridie ad insequentẽ meridiem. Quod quidẽ, inquit Varro, nimis absurdũ est. Nam qui Calẽdis hora sexta apud Vmbros natus est, dies eius natalis uideri debebit, & Calendarum dimidiatus, & qui post Calendis erit, usq; ad horam eius diei sextam. Populũ autem Romanũ, ita uti Varro dixit, dies singulos annumerare à media nocte ad mediam proximã, multis argumentis ostẽditur. Sacra sunt enim Romana, partim diurna, partim nocturna. Et eis quæ diurna sunt, ab hora sexta noctis præcedentis, sequẽtis uerò nocturnis sacris tempus impẽditur. Ad hoc, ritus quoq; & mos auspicandi, eandem esse obseruationẽ docet. Nam magistratus, quãdo uno die eis & auspicandum est, & id agẽdum, super quo processit auspiciũ: post mediam noctem auspicantur, & post exortum solẽ agũt: auspicatiq;, & egisse eadem die dicuntur. Præterea Tribuni plebis, quos nullum diem integrum abesse Romalicet, cùm post mediã noctem proficiscuntur, & post primam facem ante mediã noctem sequentem reuertuntur: non uidentur abfuisse diem: quoniam ante horam noctis sextam regressi, partem aliquam illius in urbe cõsumunt. Quintum quoq; Mutium Iurisconsultum dicere solitũ legi: nõ esse usurpatam mulierem, quæ cum Calendis Ianuarijs apud uirum matrimonij causa esse cœpisset, ad diem quartum Calendas Ianuarias sequentes *usurpata esset. Non enim posset impleri trinoctium, quo abesse à uiro usurpãdi causa ex duodecim tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis posteriores sex horæ, alterius anni essent, qui inciperet ex Calendis. Vergilius quoq; id ipsum ostendit: ut hominem decuit poëticas res agentem, recondita, atq; operta ueteris ritus significatione:

Torquet, inquit, medios nox humida cursus,
Et me sæuus equis Oriens afflauit anhelis. Aeneid. 5.

His enim uerbis diem, quem Ro. ciuilem appellauere, à sexta noctis hora oriri admonet. Idem poëta quando nox quoq; incipiat, expressit in sexto. Cùm enim dixisset:

Hac uice sermonum roseis Aurora quadrigis
In medium æthereo cursu traiecerat axem. Aeneid. 6.

Mox suggessit uates:

Nox ruit, Aenea: nos flendo ducimus horas.

Sed ita obseruantissimus ciuilium definitionum diei & noctis initia descripsit. Qui dies ita diuiditur: Primum tempus diei dicitur mediæ noctis inclinatio. deinde gallicinium. inde conticinium, cùm & galli conticescunt, & homines

Gellio li. 3. capit. 2. de diei initio.

Athenienses.

Babylonij.

Vmbri.

Romani.

* usurpatum isset, antiq.

mines etiam tum quiescunt, deinde diluculum, id est, cùm incipit dignosci dies. inde manè, dum dies clarus: manè autem dictum, aut quòd ab inferioribus locis, id est, à manibus, exordium lucis emergat, aut (quod uerius mihi uidetur) ab omine boni nominis: nam & Lanuuini manè pro bono dicunt, sicut apud nos quoque contrarium est immane: ut, immanis belua, uel immane facinus, & hoc genus cætera, pro non bono. Deinde à manè ad meridiem, hoc est, ad medium diem. inde iam suprà uocatur tempus occiduum, & mox suprema tempestas, hoc est, diei nouissimum tempus: sicut expressum est in duodecim tabulis, Solis occasus suprema tempestas esto. deinde uesperà, quod à Græcis tractum est: illi enim ἑσπέραν à stella Hespero dicunt, unde & Hesperia Italia, quòd Occasui subiecta sit, nominatur. ab hoc tempore prima fax dicitur, deinde concubia, & inde intempesta, quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. Hæc est diei ciuilis à Romanis obseruata diuisio. Ergo noctu futura, cùm media esse cœperit, auspicium Saturnaliorum erit, quibus die crastini mos inchoandi est.

Latinè dici Saturnaliorum, noctu futura, & diecrastini. CAPVT IIII

Hic cùm omnes, quasi uetustatis promptuarium, Albini memoriam laudauissent: Prætextatus Auienum uidens Furio insusurrantem: Quid nam hoc, mi Auiene, inquit, quod uni Albino indicatum, clam cæteris esse uelis? Tum ille: Moueor quidem autoritate Cecinnæ: nec ignoro, errorem in tantam non cadere doctrinam. Aures tamen meas ista uerborũ nouitas perculit, cùm Noctu futura & Diecrastini, magis quàm Futura nocte, & Die crastino dicere (ut regulis placet) maluit. Nam Noctu non appel

appellatio, sed aduerbium est. Porrò Futura, quod nomen est, non potest cum aduerbio conuenire. Nec dubium est, hoc inter se esse Noctu & nocte, quod Diu & Die. Et rursus: Die & crastini, non eodem casu sunt, & nisi casus idem, nomina in ciusmodi elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malimus, quàm Saturnalium dicere, opto dignoscere. *Appellatio pro nomine.*

Ad hæc cùm Cecinna renidẽs taceret, & Seruius à Symmacho rogatus esset, quid nam de his existimaret, Licet, inquit, in hoc cœtu, non minus doctrina, quàm nobilitate reuerendo, magis mihi discendum sit, quàm docendum: fabulabor tamen arbitrio iubentis, & insinuabo primùm de Saturnalibus, pòst de cæteris, unde sit sic eloquendi non nouitas, sed uetustas. Qui Saturnalium dicit, regula innititur. Nomina enim, quæ datiuum pluralem in bus, mittunt, nunquam genitiuum eiusdem numeri syllaba creuisse patiuntur: sed aut totidem habet, ut Monilibus monilium, Sedilibus sedilium: aut una syllaba minus est, ut Carminibus carminum, Luminibus luminum. Sic ergo Saturnalibus rectius Saturnalium, quàm Saturnaliorum. Sed qui Saturnaliorum dicunt, autoritate magnorum muniuntur uirorũ. Nam & Sallust. in III. Bacchanaliorum ait: & Masurius Fastorum II. Vinaliorum, inquit, dies Ioui sacer est, non, ut quidam putant, Veneri. Et ut ipsos quoq; Grammaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello, qui Saturnus inscribitur: Saturnaliorum, inquit, dies apud Græcos quoq; *festi habentur. Et in eodem libro: Dilucidè me, inquit, de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror. Item Iulius Modestus de Ferijs: Saturnaliorũ, inquit, Feriæ. Et in eodem libro: Antiâs, inquit, Agoniorum repertorem Numam Pompilium refert. Hæc tamen *Saturnalium.* *Saturnaliorũ.* **fasti.*

inquies

inquies, autoritas quæro an posſit aliqua ratione defendi. Planè quatenus alienum non est, committi Grammaticum cum sua analogia, tentabo suspicionibus eruere, quid sit, quod eos solita enuntiatione detorserit: ut mallent Saturnaliorum, quàm Saturnalium dicere. Ac primum æstimo quòd hæc nomina, quæ sunt festorum dierum neutralia, carentq; numero singulari, diuersæ conditionis esse uoluerunt, ab his nominibus, quæ utroque numero figurantur. Compitalia enim, & Bacchanalia, & Agonalia, & Vinalia, & reliqua his similia, festorum dierum nomina sunt, nec singulariter nominantur: aut si singulari numero dixeris, non idem significabis, nisi adieceris festum: ut Bacchanale festum, & Agonale festum, & reliqua, ut iam nõ positiuũ sit, sed adiectiuum, quod Greci ἐπίθετον uocant. Animati sunt ergo ad faciendam discretionem in genitiuo casu, ut ex hac declinatione exprimerent nomen solennis diei: scientes in nonnullis sæpe nominibus datiuo in bus exeunte, nihilominus genitiuum in rum, finiri, ut domubus, domorum, duobus, duorum, ambobus amborum. Ita & uiridia, cùm ἀντὶ ὑδιθέτου accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, ut uiridia prata, uiridium pratorũ. Cùm uerò ipsam loci uiriditatem significare uolumus, uiridiorũ dicimus: ut cùm dicitur, formosa facies uiridiorum. Tunc enim uiridia, quasi positiuum ponitur, non accidens. Tanta autem apud ueteres fuit licentia huius genitiui, ut Asinius Pollio uectigaliorum frequenter usurpet, quòd uectigal non minus dicatur, quàm uectigalia. Sed & cùm legamus: Læuaq; ancile gerebat: tamen & anciliorum relatum est. Videndum ergo, ne magis uarietas delectauerit, quàm ut ad amussim uerũ sit, festorum dierum nomina sic uocata. Ecce enim & præter solennium dierum uocabula, alia quoque sic declinata

Cur autores Saturnaliorũ dicere maluerunt, quàm Saturnalium.

nata reperimus, ut præcedens sermo patefecit: uiridiorũ, & uectigaliorum, & anciliorum. Sed & ipsa festorũ nomina secundum regulã declinata apud ueteres reperio. Siquidẽ Varro Ferialium diẽ ait à ferendis in sepulchra epulis dici. Non dixit Ferialiorum. Et alibi Floraliũ non Floraliorũ ait, cùm idem non ludos Florales illhic, sed ipsum festum Floralia significaret. Masurius etiam II. Fastorũ, Liberalium dies, inquit, à pontificibus Agonium Martiale appellatur. Et in eodem libro: Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem, qui est Lucarium, non dixit Lucariorum. Itemq; Liberaliũ multi dixerunt, non Liberaliorũ. Vnde pronuntiandũ est, ueteres indulsisse copiæ per uarietatem: ut diccbant exanimos & exanimes, inermes & inermos, tum hilaros, atq; hilares. Et ideo certum est, * licitò & Saturnàlium & Saturnaliorũ dici: cùm alterum regula, cum autoritate: alterum etsi sola, sed multorum defendit autoritas. Reliqua autem uerba, quæ Auieno nostro noua uisa sunt, ueterum nobis sunt testimonijs asserẽda. Ennius enim, nisi cui uidetur inter nostræ ætatis politiores munditia respuendus, noctu concubia dixit his uerbis: *licitẽ

Noctu.

Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti
Mœnia concubia, uigilesq; repentè cruentant.

Quo in loco animaduertendum est, non solùm quòd noctu concubia, sed etiã quòd qua noctu dixerit. Et hoc posuit in Annaliũ septimo, in quorũ tertio clarius quidẽ idem dixit:

Hac noctu filo pendebit Hetruria tota.

Claudius etiam Quadrigarius Annal. 3. Senatus autem noctu conuenire, noctu multa domum dimitti. Non esse ab re puto, hoc loco id quoque admonere, quòd decemuiri in XII. tabulis inusitatissimè nox. pro noctu dixerunt. Verba hæc sunt: Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisit, iure

iure cæsus esto. In quibus uerbis id etiam notandum est, quod ab eo, quod est is, non eum, casu accusatiuo, sed im-

Ex Gellio lib. 10. cap. 24. de diecrastini.

dixerunt. Sed nec diecrastini à doctissimo uiro sine ueterũ autoritate prolatum est: quibus mos erat, modò diequinti, modò diequinte, pro aduerbio copulatè dicere. Cuius indicium est, quòd syllaba secunda corripitur, quæ natura producitur, cùm solùm dicitur die. Quòd autem diximus, extremam istius uocis syllabam tum per e, tum per i, scribi, consuetum id ueteribus fuit, ut his literis plerunque in fine indifferenter uterentur: sicut pristinè & pristini, procliuè procliui. Venit ecce illius uersus Pomponiani in mentem, qui est ex Atellana, quæ* Metuia inscribitur:

*Metuì

Dies hic sextus, cùm nihil egi: die
Quarte moriar fame.

Die pristine eodem modo dicebatur, quod significabat die pristino, id est, priore, quod nunc pridie dicitur, conuerso compositionis ordine, quasi pristino die. Nec inficias eo, lectũ apud ueteres die quarto. Sed inuenitur hoc de transacto, non de futuro positum. Nam Cn.* Marius homo impensè doctus, in mimiambis pro eo dicit, quod nudiusquartus nos dicimus, in his uersibus:

*Matius antiq.

Nuper die quarto ut recordor, & *certè
Aquarium urceum unicum domi fregit.

*Antiquus codex habet certò, id est, de industria.

Hoc igitur intererit: ut die quarto quidem, de præterito dicamus: die autem quarte, de futuro. Verùm ne de diecrastini nihil retulisse uideamur, suppetit Cælianum illud ex libro Historiarum secundo. Si uis mihi equitatum dare, & ipse cum cætero exercitu me sequi, die quinti Romæ in Capitolio curabo tibi cœnam coctam. Hic Symmachus: Cælius tuus, inquit, & historiam, & uerbum ex Originibus M. Catonis accepit, apud

apud quẽ ita scriptũ est: Igitur dictatorẽ Carthaginiẽsium magister equitũ monuit: Mitte Romã mecũ equitatum, die quinti in Capitolio tibi cœna cocta erit. Et Prætextatus: Existimo nonnihil ad demonstrandã consuetudinẽ ueterũ, etiã & Prætoris uerba cõferre, qui more maiorũ ferias cõcipere solet, quæ appellãtur Cõpitalia. Ea uerba hæc sunt: Die noni post Calend. Ianua. Quiritibus Compitalia erunt.

De exautoratis, obsoletisq; uerbis. Tum rectè ac Latinè dici, mille uerborum est, &c. CAPVT V.

TVm Auienus aspiciens Seruium, Curius, inquit, & Fabritius, & Corũcanus antiquissimi uiri, uel etiam his antiquiores, Horatij illi Trigemini, planè ac dilucidè cũ suis fabulati sunt: neq; Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi coluisse in Italia dicuntur, sed ætatis suæ uerbis loquebantur. Tu autem proinde quasi cum matre Euandri nunc loquere. Vis nobis uerba multis iam seculis obliterata reuocare: ad quorum congeriem præstanteis quoque uiros, quorum memoriam continuus legendi usus instruit, incitasti. Sed antiquitatem uobis placere iactatis, quòd honesta, & sobria, & modesta sit. Viuamus ergo moribus præteritis, præsentibus uerbis loquamur. Ego enim id quod à C. Cæsare excellentis ingenij ac prudentiæ uiro, in primo de Analogia libro scriptum est, habeo semper in memoria, atque in pectore, ut tanquam scopulum, sic fugiam infrequens, atque insolens uerbum. Mille denique uerborũ talium est, quæ cùm in ore priscæ autoritatis crebrò fuerint, exautorata tamen à sequenti ætate, repudiataq; sunt. Horum copiam proferre nunc possem, ni tempus iam noctis propinquãtis necessariæ discessionis nos admoneret. Bona uerba quæso, Prætextatus morali, ut assolet, grauitate subiecit, ne insolenter parentis artium antiquitatis re-

Gell. lib. 2. cap. 1.

Mille uerborũ est, ex Gel. lib. 1. cap. 16.

n uerenti

uerentiã uerberemus: cuius amorẽ tu quoq; dũ diſſimulas, magis prodis. Cùm enim dicis, mille uerborũ eſt, quid aliud ſermo tuus, niſi ipſam redolet uetuſtatem: Nã licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone concepit, ita ſcriptum reliquerit: Ante fundum Clodij, quo in fundo propter inſanas illas ſubſtructiones, facilè mille hominum uerſabatur ualentium: non uerſabantur, quod in libris minus accurate ſcriptis reperiri ſolet. Et in ſexta in Antonium: Quis unquam in illo Iano inuentus eſt, qui L. Antonio mille nummûm ferret expenſum? Licet Varro quoque eiuſdem ſeculi homo in ſeptimodecimo Rerum humanarum dixerit: Plus mille & centum annorum eſt: tamen fiduciam ſic componendi, non niſi ex antecedentium autoritate ſumpſerunt. Nam Quadrigarius in tertio Annalium ita ſcripſit: Ibi occiditur mille hominum. Et Lucilius in III. Satyrarum:

Cõcepit dixit, eò quòd Cicero ſcriptam metu perculſus integram non protulerit.

Ad portam mille, à porta eſt ſex inde Salernum.

Alibi uerò etiam declinationẽ huius nominis executus eſt. Nam in XV. libro ita dicit:

Hunc milli paſſûm qui uicerit atque duobus,
Campanus ſonipes ſuccuſſor nullus ſequetur
Maiori ſpatio ac diuerſus uidebitur ire.

Idem in libro nono:

Tu milli nummûm potes uno quærere centum.

Milli paſſûm dixit, pro mille paſſibus: & milli nummûm dixit, pro mille nũmis, aperteq; oſtendit, mille & uocabulũ eſſe, & ſingulari numero dici, & caſum etiã capere ablatiuũ, eiusq; pluratiuũ eſſe millia, Mille enim nõ ex eo ponitur, quod Græcè χίλια dicuntur, ſed quod χιλιάς. Et ſicut una chilias & duæ chiliades: ita unum mille, & duo millia ueteres certa atq; directa ratione dicebãt. Et heus tu: his ne tam doctis uiris, quorũ M. Cicero, & Varro imitatores ſe glori

gloriantur, adimere uis in uerborũ comitijs ius ſuffragandi? & tanquam ſexagenarios maiores de ponte deijcies? Plura de hoc diſſereremus, ni nos inuitos ab inuito diſcedere hora cogeret. Sed uultis ne diem ſequentẽ, quem omnes plerique abaco & latrunculis conterunt, nos iſtis ſobrijs fabulis à primo lucis in cœnæ tempus, ipſam quoq; cœnam non obrutam poculis, non laſciuiẽtem ſerculis, ſed quæſtionibus doctis pudicam, & mutuis ex lectione relationibus exigamus? Sic enim ſerias pro omni negotio fœtas commodi ſenſerimus, non animum (ut dicitur) remittẽtes: nam remittere (inquit Muſonius) animum quaſi amittere eſt: ſed demulcentes eum paulũ, atq; laxantes iucundis honeſtisq; ſermonũ illectationibus. Quòd ſi ita decernitis, dijs penatibus meis huc cõueniendo gratiſſimũ feceritis. Tum Symmachus: Nullus, qui quidem ſe dignum hoc conuentu meminerit, ſodalitatem hanc, uel ipſum cõuentus regem repudiabit. Sed ne quid ad perfectionem cœtus deſideretur, inuitandos ad eundem congreſſum conuictumq; cenſeo Flauianum, qui quantò mirando uiro & uenuſto patre præſtantior, non minus morum ornatu uitæq; grauitate, quàm copia profundæ eruditionis aſſeruit: ſimulq; Poſthumianum, qui ſorum defenſionũ dignatione nobilitat: & Euſtathium, qui tantus in omni philoſophiæ genere eſt, ut ſolus nobis repræſentet trium philoſophorũ ingenia, de quibus noſtra antiquitas gloriata eſt. Illos dico, quos Athenienſes quondam ad ſenatum legauere impetratũ uti mulctam remitteret, quam ciuitati eorum fecerat, propter Oropi uaſtationẽ. Ea mulcta fuerat talentûm ferè quingẽtûm. Erant iſti philoſophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus: quos ferunt ſeorſum quenque oſtentãdi gratia, per celeberrima urbis loca, magno homi

Gell. lib. 18. cap. 2.

Gell. lib. 7. cap. 14.

num conuentu dissertauisse. Fuit (ut relatum est) facundia Carneades uiolẽta, & rapida: scita, & tereti Critolaus: modesta Diogenes, & sobria. Sed in senatũ introducti, interprete usi sunt Cœlio senatore. At hic noster cum sectas omneis assecutus, sed probabiliorem secutus sit: omniáque hæc inter Græcos genera dicendi solus impleat: inter nos tamen ita sui locuples interpres est, ut nescias, qua lingua facilius, uel ornatius expleat operam disserendi. Probauere omnes Q. Aurelij iudiciũ, quo edecumatos elegit sodales: atq; his ita constitutis, primum à Prætextato simul deinde à se discedentes, domum quisque suam regressi sunt.

De origine, ac usu prætextæ: & quomodo hæc in usum transierit nominis: inibiq; de aliorum quorundam nominum propriorum origine. CAP. VI.

POstero die ad ædes Vectij matutini omnes, inter quos pridie conuenerat, affuerũt: quibus Prætextatus in bibliothecam receptis, in qua eos opperiebatur, Præclarum, inquit, diem mihi fore uideo, cùm & uos adestis, & affuturos se illi, quos ad conuentus nostri societatem rogari placuit, spoponderunt. Soli posthumiano antiquior usus est instruendarum cura defensionum: in cuius abnuentis locum, Eusebium Graia & doctrina, & facundia clarum rhetorem surrogaui: insinuaique omnibus, ut exorto die, se nobis indulgerent: quandoquidem nullis hodie officijs publicis occupari fas esset. Togatus certe, uel trabeatus, paludatusue, seu prætextatus, hac die uidetur nullus. Tum Auienus, ut ei interpellandi mos erat: Cùm sacrum mihi, ait, ac Reipub. nomen Prætextate tuum inter uocabula diuersi habitus refers: admoneor non ludicræ (ut extimo) quæstionis. Cùm enim uestitus togæ, uel trabeæ, seu paludamenti, nullum de se proprij nominis usum fecerit, quæro abs

ro abs te, cur hoc de solo prætextæ habitu usurpauerit uetustas: aut huic nomini quæ origo contigerit. Inter hæc Auieni dicta, Flauianus & Eustathius, par insigne amicitiæ, ac minimo pòst Eusebius ingressi, alacriorem fecêre cœtum: acceptáque ac reddita salutatione, consederunt: percontantes, quidnam offenderint sermocinationis. Tum Vectius, Peropportune affuistis mihi, inquit, assertorem querenti. Mouet enim mihi Auienus noster mei nominis quæstionem: & ita originem eius flagitat, tanquam fides ab eo generis exigenda sit. Nam cum nullus sit, qui appelletur suo nomine uel Togatus, uel Trabeatus, uel Paludatus: cur prætextatus nomen habeatur, postulat in medium proferri. Sed & cùm posti inscriptum sit Delphici templi, & unius è numero septem sapientum eadem sit ista sententia, γνῶθι σεαυτὸν, quid in me scire existimandus sim: si nomẽ ignoro, cuius mihi nunc & origo, & causa dicenda est? Tullus * Hostilius rex Romanorum tertius, debellatis Hetruscis, sellã curulem, lictoresq; & togam pictam, atque prætextam, quæ insignia magistratuum Hetruscorum erant, primus, ut Romæ haberentur, instituit. Sed prætextam illo seculo puerilis nõ usurpabat ætas. Erat enim, ut cætera quæ enumeraui, honoris habitus. Sed postea Tarquinius Demarati exulis Corinthij filius Priscus, quem quidam Lucumonem uocitatum ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphũ. Quo bello filium suum, annos quatuordecim natum, quòd hostẽ manu percussérat, & pro cõcione laudauit, & bulla aurea prætextaq; donauit: insigniens puerũ ultra annos fortem, præmijs uirilitatis & honoris. Nam sicut prætexta magistratum, ita bulla gestamẽ erat triumphantium: quam in triũpho præ se gerebãt, inclusis intra eam remedijs,

* alias Hostii filius additum est.

Prætextæ quæ fuerit origo, ac quomodo usurpari cœperit à pueris.

dijs, quæ crederent aduersus inuidiam ualentißima. Hinc deductus mos, ut prætexta & bulla in usum puerorum nobilium usurparentur: ad omen & uota conciliandæ uirtutis: ei similis, cui primis in annis munera ista cesserunt, Alij putant eundem Priscum, cùm is statum ciuium solertia prouidi principis ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua duxisse: instituisseq́; ut patricij bulla aurea cum toga, cui purpura prætexitur, uterentur: duntaxat illi, quorum patres curulem gesserant magistratum. Cæteris autem, ut prætexta tantum uterentur indultum: sed usque ad eos, quorum parentes equo stipendia iusta meruissent. Libertinis uerò nullo iure uti prætextis licebat: ac multò minus peregrinis, quibus nulla esset cũ Romanis neceßitudo. Sed postea libertinorũ quoq; filijs prætexta concessa est: ex causa tali, quam M. Lelius augur refert: qui bello Punico secundo duumuiros dicit ex senatusconsulto, propter multa prodigia, libros Sibyllinos adisse: & inspectis his nuntiasse, in Capitolio supplicandum, lectisterniũq́; ex collata stipe faciendũ: ita ut libertinæ quoque, quæ longa ueste uterentur, in eam rem pecuniã subministrarẽt. Aucta igitur obsecratio, pueris ingenuis, itemq́; libertinis: sed & uirginibus patrimis, matrimisq́; pronuntiantibus carmen. Ex quo concessum, ut libertinorũ quoq; filij, qui ex iusta dũtaxat matrefamiliâs nati fuissent, togam prætextã, & lorũ in collo pro bullæ decore gestarent. Verrius Flaccus ait: Cùm populus Ro. pestilentia laboraret: essetq́; respõsum, id accidere, quòd Dij despicerẽtur, anxiam urbem fuisse, quia non intelligeretur oraculum: euenisseq́; ut Circensium die, puer de cœnaculo pompam superne despiceret, & patri referret, quo ordine secreta sacrorum in arca * pilenti composita uidisset. Qui cum rem gestam

* Antiquus codex, pilento imposita. erat autẽ pilentum uehiculũ pensile.

Senatui

Senatui nuntiasset: placuisse, uelari loca ea, quà pompa ueheretur: atque ita peste sedata, puerum qui ambiguitatem sortis absoluerat, togæ & prætextæ usum munus impetrauisse. Vetustatis peritißimi referunt, in raptu Sabinarum, unam mulierum nomine Hersiliam, dum adhæreret filiæ, simul raptam. Quam cum Romulus Hosto cuidã ex agro Latino, qui in asylum eius confugerat, uirtute conspicuo uxorem dedisset, natum ex ea puerum, antequam ulla alia Sabinarum partum ederet: eumq́;, quòd primus esset in hostico procreatus, Hostum Hostilium à matre uocitatum, & eũdem à Romulo bulla aurea ac prætexta insignibus honoratum. Is enim cùm raptas ad consolandum uocasset, spopondisse fertur, se eius infanti, quæ prima sibi ciuem Romanum esset enixa, illustre munus daturũ. Nonnulli credũt ingenuis pueris attributum, ut cordis figurã in bulla ante pectus annecterent: quam inspicientes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent. Togam quoq; prætextam his additam, ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore regerentur.

Diximus unde prætexta, adiecimus & causas quibus existimatur concessa pueritiæ. Nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis, paucis explicandum est. Mos antea senatoribus fuit, in curiã cũ prætextatis filijs introire. Cum in senatu res maior quæpiam cõsultaretur, eaq́; in diem posterum prolata esset, placuit ut hãc rem, super qua tractauissent, nequis enuntiaret, priusquàm decreta esset. Mater Papyrij pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percõtatur filium, quid nam in senatu egissent patres: puer respondit, tacendũ esse, neq; id dici licere. Mulier fit audiẽdi cupidior, secretum rei, & silentium pueri, animum eius ad exquirendum euerberat. Quærit igitur

Prætexta, quo modo in usu nominis trãsierit Ex Gellio lib. 1. cap. 23.

compreßius, uiolentiusq;. Tum puer, urgente matre, lepidi atque festiui mendacij consilium capit. Actum in senatu dicit, utrum uideretur utilius, magisque ex republica esse: unusne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. Hoc ubi illa audiuit, animo compauescit: domo trepidans egreditur: ad cæteras matronas affert. Postridieq; ad Senatum copioſæ matrumfamiliás cateruæ confluunt: lachrymantes atque obsecrantes orant, una potius ut duobus nupta fieret, quàm uni duæ. Senatores ingredientes curiam, quæ illa mulierum intemperies, & quid sibi postulatio isthæc uellet, mirabantur: & non ut paruæ rei prodigium, illam uerecundi sexus impudicam insaniam pauescebant. Puer Papyrius publicum metum demit. Nam in medium curiæ progressus, quid ipsi mater audire instituisset, quid matri ipse simulasset, sicuti fuerat, enarrat. Senatus fidem atq; ingeniũ pueri exosculatur: consultumq; facit, uti posthac pueri cum patribus in curiam nõ introëant præter illum unum Papyrium: eiq; puero postea cognomentum honoris gratia, decreto inditum Prætextatus: ob tacẽdi, loquendiq; in prætextata ætate prudentiã. Hoc cognomentum postea familiæ nostræ in nomen hæsit. Non aliter dicti Scipiones, nisi quòd Cornelius, qui patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine posteris dedit. Sic Messala tuus Auiene, dictus cognomento Valerij Maximi, qui pòst quàm Messanam urbem Siciliæ nobilißimam cepit, Messala cognominatus est. Nec mirum, si ex cognominibus nata sunt nomina: cùm cõtrà & cognomina ex proprijs sint tracta nominibus: ut ab Aemilio Aemilianus, à Seruilio Seruilianus. Hic subiecit Eusebius: Messala & Scipio, alter de pietate, de uirtute alter, ut refers, cognomẽta repererũt. Sed scropha

Scipionum nomen unde.

Messala.

pha & Asina, quæ uiris non mediocribus cognomẽta sunt, uolo dicas unde contigerint: cùm contumeliæ, quàm honori propiora uideantur. Tum ille: Nec honor, nec iniuria, sed casus fecit hæc nomina. Nam Asinæ cognomẽtum Cornelijs datum est, quoniam princeps Corneliæ gentis empto fundo, seu filia data marito, cùm sponsores ab eo solenniter poscerentur, asinam cum pecuniæ onere produxit in forũ, quasi pro sponsoribus præsens pignus. Tremellius uerò, Scropha cognominatus est, euentu tali. Is Tremellius cum familia, atque liberis in uilla erat, serui eius, cùm de uicino scropha erraret, surreptam conficiunt. Vicinus aduocatis custodibus, omnia circumuenit, ne quà hæc efferri posit: isq; ad dominum appellat restitui sibi pecudem. Tremellius qui ex uillico rem cõperisset, scrophæ cadauer sub centonibus collocat, super quos uxor cubabat. Quæstionem uicino permittit. Cùm uentum est ad cubiculum, uerba iurationis concipit, nullam esse in uilla sua scropham, nisi illã, inquit, quæ in centonibus iacet: lectulum monstrat. Ea facetißima iuratio, Tremellio Scrophæ cognomen dedit.

Asina.

Scropha.

De Saturnaliorum origine ac uetustate: ubi & alia quædam obiter perstringuntur. CAPVT VII.

DVm ista narrantur, unus è famulitio, cui prouincia erat, admittere uolentes dominum conuenire, Euangelum adesse nuntiat cum Dysario, qui tunc Romæ præstare uidebantur cæteris medendi artem profeßis. Corrugato indicauere uultu plerique de considentibus, Euangeli interuentum otio suo inamœnum, minusq; placido conuentui congruentem. Erat enim amarulenta dicacitate, & lingua proteruè mordaci: procax, ac securus offensarum, quas sine delectu chari uel non amici in se paßim uerbis odia ferentibus prouocabat. Sed Prætextatus, ut erat in omnes

æquè placidus ac mitis, ut admitterentur missis obuijs imperauit: quos Horus ingredientes commodum consecutus comitabatur, uir corpore atque animo iuxtà ualidus: qui post inter pugiles palmas, ad philosophiæ studia migrauit: sectamq; Antisthenis, & Cratetis, atq; ipsius Diogenis secutus, inter Cynicos non incelebris habebatur. Sed Euangelus postquàm cœtũ tantũ assurgentẽ sibi ingressus offendit: Casúne, inquit, hos omnes ad te Prætextate contraxit: an altius quiddam, cui remotis arbitris opus sit, cogitaturi ex dispositio conuenistis? Quod si ita est, ut existimo: abibo potius, quàm me uestris miscebo secretis: à quibus me amouebit uoluntas, licet fortuna fecisset irruere. Tum Vectius quamuis ad omnem patientiam constanter animi tranquillitate firmus esset, nonnihil tamen consultatione tam proterua motus: Si aut me, inquit, Euangele, aut hæc innocentiæ lumina cogitasses, nullum inter nos tale secretum opinareris: quod non uel tibi, uel & uulgò fieri dilucidum posset: quia neq; ego sum immemor, nec horũ quenquam insciũm credo sancti illius præcepti philosophiæ: Sic loquẽdum esse cum hominibus, tanquam Dij audiant: sic loquendum cum Dijs, tanquam homines audiant. Cuius secunda pars sancit, ne quid à dijs petamus, quod uelle nos indecorum sit hominibus confiteri. Nos uerò, ut & honorem sacris ferijs haberemus, & uitaremus tamẽ torporem feriandi, atq; otium in negotium utile uerteremus, conuenimus: diem totum doctis fabulis uelut ex symbolo conferẽdis daturi. Nam si per sacra solennia riuos deducere religio nulla prohibet: si sa-
Deor. 1. 8 lubri fluuio mersare oues fas, & iura permittunt: cur non religionis honor putetur, dicare sacris diebus sacrũ studiũ literarũ? Sed quia uos quoq; Deorum aliquis nobis additos uoluit: facite, si uolentibus uobis erit, diem communibus & fabulis

fabulis, & epulis exigamus: quibus ut omnes hodie, qui præsentes sunt, acquiescant, impetratum teneo. Tunc ille: Superuenire fabulis non euocatos, haud equidẽ turpe existimatur: uerùm sponte irruere in conuiuium alijs præparatum, nec ab Homero sine nota, uel in fratre memoratum est. Et uide ne nimium arrogãter tres tibi uelis Menelaos contigisse: cùm illi tanto regi unus euenerit. Tum omnes Prætextatum iuuantes orare, blandeq; ad commune inuitare consortium, Euangelum quidem sæpius, & maximè: sed nonnunquam & cum eo pariter ingressos. Inter hæc Euangelus petitu omnium temperatus, M. Varronis, inquit, librum uobis arbitror non ignotum ex satyris Menippeis, qui inscribitur, Nescis quid uesper serus uehat, in quo conuiuarum numerum hac lege definit, ut neq; minor quàm gratiarum sit, neque quàm Musarum numerosior. Hic uideo, excepto rege conuiuij, tot nos esse, quot sunt Musæ. Quid ergo perfecto numero quæritis adijciendos? Et Vectius: Hoc, inquit, præsentia uestra nobis præstabit, ut & Musas impleamus, & gratias: quas ad festum Deorum omnium principis æquum est conuenire. Cum igitur consedissent, Horus Auienum intuens, quem familiarius frequentare solitus erat, In hoc, inquit, Saturni cultu, quem Deorum principem dicitis, ritus uidetur ab Aegyptiorum religiosissima gente, in arcana templorum, usque ad Alexandri Macedonis occasum defuisse: post quem tyrannide Ptolemæorũ pressi, hos quoq; Deos in cultum recipere, Alexandrinorum more, apud quos præcipuè colebantur, coacti sunt. Ita tamen imperio paruerunt, ut non omnino religionis suæ obseruata confunderent. Nam quia nunquam fas fuit Aegyptijs, pecudibus aut sanguine, sed precibus, & ture solo placare Deos. His autem duobus

Gell. lib. 13. cap. 11. de numero conuiuarum.

aduenis

aduenis hostiæ erant ex more mactandæ: fana eorum extra pomerium locauerunt, ut & illi sacrificij solenni sibi cruore colerentur: nec tamẽ urbana templa pecudum morte pollucrentur. Nullum itaq; Aegypti oppidum intra muros suos aut Saturni, aut Serapis fanum recepit. Horum alterum uix, ægreq; à uobis admissum audio. Saturnum uerò uel maximo inter cæteros honore celebratis. Si ergo nihil est, quod me hoc scire prohibeat, uolo in medium proferatur. Hic Auienus in Prætextatum expectationem consulentis remittens, Licet omnes, ait, qui adsunt, pari doctrina polleant: sacrorum tamen omnium Vectius unicè conscius, potest tibi & originem cultus, qui huic Deo penditur, & causam festi solennis aperire. Quod cum Prætextatus in alios refundere tentasset: omnes ab eo impetrauerũt, ut ipse dissereret. Tunc ille silentio facto, ita exorsus est.

Saturnaliorũ origo.

Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre, fas est: non quæ ad arcanam diuinitatis naturam refertur, sed quæ aut fabulosis admista disseritur, aut à Physicis in uulgus aperitur. Nam occultas & manantes ex meri ueri fonte rationes, ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur: sed si quis illas assequitur, continere intra conscientiam tectas iubetur. Vnde quæ scire fas est, Horus noster licebit mecum recognoscat. Regionẽ istam, quæ nunc uocatur Italia, regno Ianus obtinuit. Qui (ut Hyginus, Protarchum Trallianũ secutus tradit) cum Camese æque indigena terram hanc ita participata potentia possidebat: ut regio, Camesene: oppidum, Ianiculum uocitaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum est: qui creditur geminam faciẽ prætulisse, ut quæ ante, quæq; post tergũ essent, intueretur. Quod proculdubio ad prudẽtiam regis, solertiamq; referendum est: qui & præterita nosset, & futura

Saturnaliorũ causa una.

prospiceret: sicut Anteuorta, & Postuorta, diuinitatis scilicet aptissimæ comites, apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus, cùm Saturnum classe peruectũ excepisset hospitio: & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum, & rudem ante fruges cognitas uictum in melius redegisset, regni eum societate munerauit. Cùm primus quoq; æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille naui fuerat auectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera uerò nauis exprimeretur: quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Aes ita fuisse signatum, hodieq; intelligitur in aleæ lusu: cùm pueri denarios in sublime iactantes, capita aut nauim, lusu teste uetustatis, exclamant. Hos unà concordes regnasse, uicinaq; oppida opera cõmuni condidisse, præter Maronem, qui refert, Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomẽ: etiam illud in promptu est, quod posteri quoque duos eis continuos menses dicarunt, ut December sacrum Saturni, Ianuarius alterius uocabulum posideret. Cùm inter hæc subito Saturnus non comparuisset, excogitauit Ianus honorum eius augmẽtum. Ac primum terram omnem ditioni suæ parentem, Saturniam nominauit. Aram deinde cum sacris, tanquam Deo, condidit, quæ saturnalia nominauit. Tot seculis Saturnalia præcedunt Romanæ urbis ætatem. Obseruari igitur eum iussit maiestate religionis, quasi utæ melioris autorem. Simulachrum eius indicio est: cui falcem, insigne messis, adiecit, Huic Deo * insertiones surculorum, pomorumq; educationes, & omnium eiuscemodi fertilium tribuunt disciplinas. Cyrenenses etiam cum rem diuinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur, placentasq; mutuo missitant: mellis & fructuum repertorem Saturnum extimantes. Hunc Romani etiam Sterculium uocant,

Aeneid. 10

**insitiones*

cant, quòd prius stercore fœcunditatem agris comparauerit. Regni eius tempora felicissima feruntur: cum propter rerum copiam, tum etiam quòd nondum quisquam seruitio uel libertate discriminabatur. Quæ res intelligi potest, quòd Saturnalibus *tota seruis licentia permittitur.

*tuta

Alia eorundem causa.

Alia Saturnaliorum causa sic traditur. Qui erant ab Hercule in Italia relicti (ut quidam ferunt) irato, quòd incustoditum fuisset armentum: ut nonnulli extimant, consultò eos relinquente, ut aram suam atq; ædem ab incursionibus tuerentur: ij ergo cùm à latronibus infestarentur, occupato edito colle, Saturnios se nominauerunt, quo antè nomine etiam idem collis uocabatur. Et quia se eius Dei senserunt nomine ac religione tutos, instituisse Saturnalia feruntur: ut agrestes uicinorum animos, ad maiorem sacri reuerentiam, ipsa indicti festi obseruatio uocaret. Nec illam causam quæ Saturnalibus assignatur, ignoro: quòd Pelasgi (sicut Varro memorat) cum sedibus suis pulsi, diuersas terras petissent, confluxerunt plerique Dodonam: & incerti quibus adhererent locis, eiusmodi accepere responsum:

Tertia causa.

Στείχετε μειόμενοι σικελῶν σαλιήρεα ἄλσε
Ἡλί' ἀποειγόμεναι κοίλων ὑπὸ νάσου ὀχεῖται
Αἷς ἄνακι χθεύτες πλεκάτῳ ἐκπέμψατε φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς ἄδῃ, καὶ ᾧδ' πατρὶ τὲ μπέτε φῶτα.

Acceptaq; sorte, cùm Latium pòst errores plurimos appulisset, in lacu *Cutulienſiũ natam insulam deprehenderunt. Ampliſſimus enim cespes siue ille continens limus, seu paludis fuit, coacta compage, uirgultis & arboribus in syluæ licentiam comptus, iactantibus per omne mare fluctibus uagabatur: ut fides ex hoc etiam Delo facta sit, quæ celsa montibus, uasta campis, tamen per maria nugrabat. Hoc igitur miraculo deprehenso, has sibi sedes prædictas esse

*al. Cutiliæ: Cutilienſi enatam, antiq.

esse didicerunt, uastatisq; Sicilienſibus incolis, occupauere regionem: decima prædæ, secundum responsum, Apollini consecrata, erectis Diti sacello, & Saturno ara: cuius festũ Saturnalia nominauerunt. Cumq; diu humanis capitibus Ditem, & uirorum uictimis Saturnum placare se crederent, propter oraculum, in quo erat:

Καὶ κεφαλὰς ἄδῃ, καὶ ᾧδ' πατρὶ τὲ μπέτε φῶτα.

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem, suasisse illorum posteris: ut fauſtis sacrificijs infausta mutarent: inferentes Diti, non hominum capita, sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata: & aras Saturnias, non mactando uiros, sed accensis luminibus excolentes: quia nõ solùm uirũ, sed & lumina φῶτα significãt. Inde mos per Saturnalia mißitandis cereis cœpit. Alij cereos non ob aliud mitti putant: quàm quòd hoc principe, ab incomi, & tenebrosa uita, quasi ad lucem, & bonarum artiũ scientiam editi sumus. Illud quoque in literis inuenio, quòd cum multi occasione Saturnaliorum per auaritiam à clientibus ambitiosè munera exigerent, idq; onus tenuiores grauaret: Publicius Trib. pleb. tulit, ut non nisi cerei dictioribus mißitarentur. Hic Albinus Cecinna subiecit: Qualem nũc permutationem sacrificij Prætextate memorasti, inuenio postea Cõpitalibus celebratam, cùm ludi per urbẽ in compitis agitabantur, restituti scilicet à Tarquinio Superbo Laribus ac Maniæ: ex responso Apollinis, quo præceptum est, ut pro *capitibus, capitibus supplicaretur. Idq; aliquandiu obseruatum, ut pro familiarium sospitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larũ. Quod sacrificij genus, Iunius Brutus consul Tarquinio pulso aliter constituit celebrandũ. Nam capitibus allij, & papaueris supplicari iußit: ut responso Apollinis satisfieret de nomine capitum: remoto

Quæ origo mittendis cereis.

Maniæ deæ sacra.

*compitis

*aliâs, familiarum

remoto scilicet scelere infaustæ sacrificationis. Factumq; est, ut effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus periculum si quod immineret familijs, expiarent: ludosque ipsos ex uijs compitorum, in quibus agitabantur, Compitalia appellitauerunt. Sed perage cætera. Tunc Prætextatus: Bene & opportunè similis emendatio sacrificiorum relata est. Sed ex his causis, quæ de origine huius festi relatæ sunt, apparet Saturnalia uetustiora esse urbe Romana: adeò, ut ante Romam in Græcia hoc solenne cœpisse, L. Accius in annalibus suis referat his uerbis:

Saturnaliorũ uetustas.

Maxima pars Graiûm Saturno: & maximæ Athenæ
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis.
Cumq; diem celebrant, per agros, urbesq; ferè omnes
Exercent epulis læti, famulosq; procurant
Quisq; suos: *nostriq; itidem, & mos traditus illhinc
Iste, ut cum dominis famuli tum epulentur ibidem.

** nostrisq;*

De templo Saturni: deq; his, quæ in huius æde aut imagine uisuntur: & quo modo intelligenda sint ea, quæ de hoc Deo fabulosè dici cõsueuerunt. CAP. VIII.

Saturni templum.

NVnc de ipso Dei templo pauca referenda sunt. Tullum Hostilium cùm bis de Albanis, de Sabinis tertiò triumphasset, inuenio fanum Saturno ex uoto consecrauisse, & Saturnalia tunc primum Romæ instituta. Quamuis Varro lib. 6. qui est de sacris ædibus, scribat: ædem Saturni ad forum faciendum locasse L. Tarquinium regem: Titum uerò Largium Dictatorem Saturnalibus eam dedicasse. Nec me fugit Gellium scribere, Senatum decresse, ut ædes Saturni fieret, eiq; rei L. Furium Trib. mil. præfuisse. Habet aram, & ante se cœnaculum. Illhic Græco ritu capite operto res diuina fit: quia primo à Pelasgis, pòst ab Hercule ita eam à principio factitatam putant. Aedem uerò Saturni

Aedes Saturni quare ærarium.

Saturni ærarium Romani esse uoluerunt: quòd tempore quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum: aut quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum:

Nec signare solum, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant.

Georgicon 1. ubi tamen legitur, Nec signare quidem.

Ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis uniuersa commùnia. Illud non omiserim, Tritonas cum buccinis fastigio Saturni ædis superpositos: quoniam ab eius * commemoratione ad nostram ætatem historia elata, & quasi uocalis est: antè uerò, muta & obscura & incognita: quod testantur caudæ Tritonum, humi mersæ & absconditæ. Cur autem Saturnus ipse in cõpedibus uisatur, Verrius Flaccus causam se ignorare dicit: uerum mihi Apollodori lectio suggerit. Saturnum Apollodorus alligari ait per annum laneo uinculo, & solui ad diem sibi festum: id est, mense hoc Decembri. Atq; inde prouerbium ductum: Deos laneos pedes habere. Significari uerò decimo mense semen in utero animatum in uitam grandescere: quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ uinculis detinetur: Est porrò idẽ χρόνος & ὁ χρόνος. Saturnum enim, in quantum mythici fictionibus distrahunt, in tantum physici ad quandam ueri similitudinem reuocant. Hunc aiunt abscidisse Cælij patris pudenda: quibus in mare deiectis, Venerem procreatam: quæ à spuma, unde coaluit, ἀφροδίτη nomen accepit. Ex quo intelligi uolunt, cum chaos esset, tempora non fuisse. Siquidem tempus est certa dimensio, quæ ex cœli conuersione colligitur, Tempus cœpit inde. Ab ipso natus putatur χρόνος, qui (ut diximus) χρόνος est. Cumq; semina rerum omnium post cœlum gignendarum de cœlo fluerent: & elementa uniuersa

** commoratione.*

Tritones cur in æde Saturni Saturnus cur laneos habeat pedes.

Tempus quid.

uersa, quæ mundo plenitudinem facerent, ex illis seminibus funderentur, ubi mundus omnibus suis partibus membrisq; perfectus est: certo iam tempore finis factus est procedendi de cœlo semina ad elementorum conceptionem: quippe quæ iam plena fuerant procreata. Animalium uerò æternam propagationem ad Venerem generandi facultas ex humore translata est: ut per coitum maris fœminæq; cuncta deinceps gignerentur. Propter abscissorum pudendorum fabulã, etiã nostri eum Saturnum uocitarunt: παρὰ τὸ σάθω, quod membrum uirile declarat, ueluti Sathum. Vnde Satyros etiam ueluti Sathunos (quòd sint in libidinem proni) appellatos opinantur. Falcem ei quidem putant attributam: quòd tempus omnia metat, exeeet, & incidat. Hunc aiunt filios suos solitum deuorare, eosdemq; rursus euomere. Per quod similiter significatur eum tempus esse, a quo uicibus cuncta gignantur absumanturq;, & ex eo denuo renascantur. Eundem à filio pulsum, quid aliud est, quàm tempora senescentia, ab his quæ pòst sunt nata, depelli? uinctum autem, quòd certa lege naturæ connexa sint tempora: nel quòd omnes fruges quibusdam uinculis, nodisq; alternentur. Nam & falcem uolunt fabulæ in Siciliam decidisse: quòd sit terra ista uel maximè fertilis.

Vnde Saturnius, unde etiã Satyri dicãtur.

Quis Deus Ianus: deq; varijs eius dei nominibus ac potestate. CAP. IX.

De Iano.

ET quia Ianum cum Saturno regnasse memorauimus: de Saturno autem quid mythici, uel physici existiment, iam relatum est: de Iano quoque quid ab utriusque iactetur, in medium proferemus. Mythici referunt, regnante Iano, omnium domos religione ac sanctitate fuisse munitas: idcircoq; ei diuinos honores esse decretos: & ob merita, introitus & exitus ædium eidem consecratos. Xenon quoque

quoq; primo Italicarum tradit, Ianum in Italia primum Dijs templa fecisse, & ritus instituisse sacrorum: Ideo eum in sacrificijs præfationem meruisse perpetuam. Quidam ideo eum dici bifrontem putant: quòd & præterita sciuerit, & futura prouiderit. Sed Physici eum magis consecrant argumentis diuinitatis. Nam sunt qui Ianum eundem esse, atque Apollinem & Dianam dicant: & in hoc uno utrunq; exprimi numen affirment. Etenim sicut Nigidius quoque refert, apud Græcos Apollo colitur, qui θυρεάτης uocatur. Eiusq; aras ante fores suas celebrant: ipsum exitus, & introitus demonstrantes potentem. Idem Apollo apud illos & ἀγυιεὺς nũcupatur, quasi uijs præpositus urbanis. Illi enim uias, quæ intra pomœria sunt, ἀγυιὰς appellant. Dianæ uerò, ut Triuiæ, uiarum omnium ijdem tribuunt potestatem: Sed apud nos Ianum omnibus præesse Ianuis, nomẽ ostendit: quod est simile θυρεάτῃ. Nam & cum claui, ac uirga figuratur: quasi omnium & portarum custos, & rector uiarum. Pronuntiauit Nigidius, Apollinẽ Ianum esse, Dianamq; Ianam apposita D, litera quæ sæpe I, literæ causa decoris apponitur: ut reditur, redhibetur, redintegratur, & similia. Ianum quidam Solem demonstrari uolunt: & ideo geminum, quasi utriusque ianuæ cœlestis potentem: qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: inuocariq; primum, cum alicui Deo res diuina celebratur, ut per eum pateat ad illum Deum, cui immolatur, accessus. quasi preces supplicum per portas suas ad Deos ipse transmittat. Inde & simulachrum eius plerũq; fingitur manu dextra trecentorũ, & siniſtra sexaginta & quinq; numerũ tenens: ad demonstrandã anni dimensionẽ, quæ præcipua est solis potestas. Alij mundũ, id est, cœlum esse uoluerunt: Ianumq; ab eundo dictum, quòd mundus

Ianus quis fuerit Deus.

semper eat, dum in orbem uoluitur: & ex se initiũ faciens, in se refertur. Vnde Cornificius Etymorum lib. 3. Cicero, inquit, non Ianum, sed Eanum nominat, ab eundo. Hinc & Phœnices in sacris imaginem eius exprimentes, draconem finxerunt in orbem redactum, caudamq; suam deuorantem: ut appareat mundum & ex seipso ali, & in se reuolui. Ideo & apud nos in quatuor partes spectat, ut demonstrat simulachrum eius *Phalaris aduectũ. C. Bassus in eo libro, quem de Dijs composuit, Ianum bifrontem fingi ait: quasi superum, atq; inferum ianitorem: eundem quadriformem quasi uniuersa climata maiestate complexum. Saliorũ quoq; antiquissimis carminibus Deorum Deus canitur. Marcus etiam Messala Cn. Domitij in consulatu collega, idemque per annos quinquaginta & quinq; Augur, de Iano ita infit: Qui cuncta fingit, eademq; regit, aquæ terræq; uim ac naturam grauem atque pronam in profundum dilabentem, ignis atq; animæ leuẽ, immensum in sublime fugientem copulauit: circundato cœlo, quæ uis cœli maxima duas uires dispares colligauit. In sacris quoque inuocamus Ianum geminum, Ianum patrem, Ianum Iunonium, Ianum Consiuium, Ianum Quirinum: Ianum patultium, & Clausium. Cur geminum inuocemus, suprà iam diximus: Patrem, quasi Deorum Deum: Iunonium, quasi non solùm mensis Ianuarij, sed mensium omnium ingressus tenentem. In ditione autem Iunonis sunt omnes Calendæ, unde & Varro libro quinto Rerum humanarum scribit, Iano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas: Consiuium à conserendo, id est, à propagine generis humani, quæ Iano autore conseritur: Quirinum, quasi bellorum potentem, ab hasta, quàm Sabini curim uocant: Patultium, & Clausium, quia bello ualuæ eius patent, pace

*Valerijs

Iani uaria cognomina.

pace clauduntur. Huius autem rei hæc causa narratur: Cùm bello Sabino, quod uirginum raptarum gratia commissum est, Romani portam, quæ sub radicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex euentu Ianualis uocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes irruebant: postquàm est clausa, mox sponte patefacta est, cumq; iterum ac tertiò idem contigisset, armati plurimi pro limine quia claudere nequibant, custodes steterunt. Cumq; ex altera parte acerrimo prælio certaretur, subitò fama pertulit, fusos à Tatio nostros. Quam ob causam Romani, qui aditum tuebantur, territi profugerunt. Cumq; Sabini per portam patentem irrupturi essent, fertur ex æde Iani per hanc portam magnam uim torrentium, undis scatentibus erupisse: multasq; perduellium cateruas aut exustas feruenti aqua, aut deuoratas rapida *uoragine, deperijsse. Ea re placitum, ut belli tempore, uelut ad urbis auxilium profecto Deo, fores reserarentur. Hæc de Iano.

*uortigine

Quo die Saturnalia celebrari consueuerint, & quòd primo uno tantum, deinde pluribus diebus sunt celebrata. CAPVT. X.

SEd ut ad Saturnalia reuertamur, bellum Saturnalibus sumere nefas habitum. Pœnas à nocente ijsdem diebus exigere, piaculare est. Apud maiores nostros Saturnalia die uno finiebantur, qui erat ad quartumdecimum Calendas Ianuarias. Sed postquàm C. Cæsar huic mensi duos addidit dies, sextodecimo cœpta celebrari. Ea re factum est, ut cum uulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnulliq; à C. Cæsare incerto die, & alij uetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur: licet & apud ueteres opinio fuerit, septem diebus peragi Saturnalia: si opinio uocanda est, quæ idoneis firmatur au-

toribus. Nonius enim probatißimus Atellanarum ſcriptor ait: Olim expectata ueniunt ſeptem Saturnalia. Mummius quoq; qui poſt Nonium & Pomponiũ, diu iacentem artem Atellaniam ſuſcitauit: Noſtri, inquit, maiores uelut bene multa inſtituere, hoc optimè à frigore fecere ſummo, dies ſeptem Saturnalia. Sed Mallius ait, eos qui ſe (ut ſuprà diximus) Saturni nomine & religione defenderãt, per triduũ feſtos inſtituiſſe dies, & Saturnalia uocauiſſe. Vnde & Auguſtus, huius, inquit, rei opinionem ſecutus, in legibus iudiciarijs triduo feriας ſeruari iußit. Maſurius & alij uno die, id eſt, decimoquarto Calend. Ianuarij affuiſſe Saturnalia crediderũt. Quorũ ſententiã Feneſtella cõfirmat, dicens, Aemiliã uirginẽ XV. Calendarũ Ianuariarũ eſſe dãnatam: quo die ſi Saturnalia gererẽtur, nec cauſã omnino dixiſſet. Deinde adiecit: Sequebãtur cũ diem Saturnalia. Mox ait: Poſtero autem die qui fuit decimus tertius Calendarum Ianuariarũ, Liciniã uirginẽ ut cauſam diceret iuſſam: ex quo oſtendit XIII. Calend. profectum eſſe. Duodecimo uerò feriæ ſunt diuæ Angeroniæ, cui pontifices in ſacello Volupiæ ſacrũ faciunt, quam Verrius Flaccus Angeroniam dicit, quòd angores ac animorũ ſolicitudines propitiata depellat. Maſurius adijcit, ſimulachrũ eius Deæ ore obligato atq; ſignato in ara Volupiæ propterea collocatum: quòd qui ſuos dolores anxietatesq; diſſimulant, perueniãt patiẽtiæ beneficio ad maximã uoluptatẽ. Iulius modeſtus ideo ſacrificari huic Deæ dicit, quòd populus Romanus morbo, qui angina dicitur, præmiſſo uoto, ſit liberatus. Vndecimo autem Calendarũ feriæ ſunt Laribus dedicatæ quibus ædem bello Antiochi Aemilius Regillus Prætor in campo Martio curandam uouit. Decimo Calend. feriæ ſunt Iouis, quæ appellantur Larentinalia: de quibus, quia fabulari libet

Nonius Atellanarum ſcriptor.

XII.

libet, hæ ſunt opiniones: Ferunt enim regnante Anco, ædituum Herculis per feriας otiantem, Deum teſſeris prouocaſſe, ipſo utriuſque manum tuente: adiecta conditione, ut victus cœna, ſcortoq; mulctaretur. Victore itaq; Hercule, illum Accam Larentiam nobiliſſimum per id tempus ſcortum intra ædem incluſiſſe, cum cœna: eamq; poſtero die diſtuliſſe rumorẽ quòd pòſt cõcubitũ Dei accepiſſet munus, ne cõmodum primæ occaſionis, cũ ſe domũ reciperet, offerendæ aſpernaretur. Euenisſe itaque, ut egreſſa mox tẽplo, à Carutio capto eius pulchritudine compellaretur: cuius uoluptatem ſecuta, ſumptaq; nuptijs, poſt obitum uiri omniũ bonorum eius factã compos, cùm decederet, populum Romanum nuncupauit hæredem. Et ideo ab Anco in Velabro loco celeberrimo urbis *ſculptã eſt, ac ſolenne ſacrificium eidem conſtitutum, quo Dijs manibus eius per Flaminem ſacrificaretur, Iouiq; feriæ conſecratæ, quia exiſtimauerũt antiqui animas à Ioue dari, & rurſus poſt mortem eidem reddi. Cato ait. Larentiam meretricio quæſtu locupletatam, poſt exceſſum ſuum populo Romano agros Turacem, Semurium, *Lincerium, & Solinium reliquiſſe: & ideo ſepulchri magnificentia, & annuæ parentationis honore dignatam. Macer hiſtoriarum libro primo, Fauſtuli coniugem Accam Larentiam, Romuli & Remi nutricem eſſe confirmat. Hanc regnante Romulo, Carutio cuidam Tuſco diuiti denuptam, auctamq; hæreditate uiri: quam pòſt Romulo, quem educaſſet, reliquit: & ab eo parentalia, diemq; feſtum, pietatis cauſa, ſtatutum. Ex his ergo omnibus colligi poteſt, & uno die Saturnalia fuiſſe, & non niſi decimoquarto Calend. Ianuariarum celebrata: quo ſolo die apud ædem Saturni conuiuio ſoluto, Saturnalia clamitabantur: qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia

Gellius lib. 6. cap. 7.

** Qui poſteriora lege, uidebit legendũ, ſepulta eſt.*

** alias: Litium*

nalia deputatur, cum primum Saturno pariter & Opi fuerit ascriptus. Hanc autem Deam Opem Saturni coniugem crediderunt: & ideo hoc mense Saturnalia, itemq; Opalia celebrari: quòd Saturnus, eiusque uxor, tam frugum, quàm fructuum repertores esse credantur. Itaq; omni iam fœtu agrorum coacto, ab hominibus hos Deos coli, quasi uitæ cultioris autores, quos etiam nonnullos cœlum & terram esse persuasum est: Saturnumq; à satu dictum, cuius causa de cœlo est: & terram Opem, cuius ope humanæ uitæ alimenta quæruntur: uel ab opere, per quod fructus, frugesq; nascuntur. Huic Deæ sedentes uota concipiunt, terramq; de industria tangũt: demonstrantes ipsam matrem terram esse mortalibus appetendam. Philochorus Saturno & Opi primum in Attica statuisse aram Cecropem dicit: eosq; Deos pro Ioue terraq; coluisse: instituisseq; ut patres familiarum & frugibus, & fructibus iam coactis passim cum seruis uescerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure tolerauerant: delectari enim Deum honore seruorum contemplatu laboris. Hinc est quod ex instituto peregrino, huic Deo sacrum aperto capite facimus. Abunde iam probasse nos existimo, Saturnalia uno tantum die, id est, XIIII. Calendarum solita celebrari. Sed post in triduum propagata, primum ex adiectis à Cæsare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. A decimosexto igitur cœpta in XIIII. desinunt, quo solo fieri antè consueuerãt. Sed Sigillariorum adiecta celebritas, in septem dies discursum publicum, & lætitiam religionis extendit.

Non esse contemnendam sortem seruorum, cum & dii horũ curam gerant, & multos ex his fideles, prouidos, fortes

fortes, & philosophos quoque fuisse constet. Tum Sigillariorum origo quæ fuerit. CAPVT XI.

TVnc Euangelus: Hoc quidem, inquit, iam ferre non possum, quòd Prætextatus noster in ingenij sui pompam, & ostentationem loquendi, uel paulò antè honori alicuius Dei assignari uoluit, quòd serui cum dominis uescerentur. Quasi uerò curent diuina de seruis: aut sapiens quisquam domi suæ contumeliam tam fœdæ societatis admittat: uel nunc Sigillaria, quæ lusum reptanti adhuc infantiæ oscillis *fictilibus præbent, tentat officio religionis adscribere. Et quia princeps religiosorũ putatur, nonnulla & superstitionis admiscet. Quasi uerò nobis fas non sit, Prætextato aliquando non credere. Hic cum omnes exhorruissent, Prætextatus renidens: Superstitiosum me, inquit, Euangele, nec dignum cui credatur existimes uolo: nisi utriusq; tibi rei fidem asserta ratio monstrauerit. Et ut primùm de seruis loquamur: Ioco'ne, an seriò putas esse hominum genus, quod Dij immortales nec cura sua, nec prouidentia dignentur? an fortè seruos in hominum numero esse non pateris? Audi igitur quanta indignatio de seruili supplicio cælum penetrauerit. Anno enim post Romam conditam CCCCLXXIIII. Atronius quidam Maximus, seruum suum uerberatum, patibuloq; constrictum, ante spectaculi commissionem per circum egit. Ob hanc causam indignatus Iupiter, Annio cuidam per quietem imperauit, ut Senatui nuntiaret, non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. Quo dissimulante, filium ipsius mors repentina consumpsit: ac post secundam denuntiationem, ob eandem negligentiam, ipse quoque insubitam corporis debilitatem solutus est. Sic demum ex consilio amicorum lectica delatus Senatui retulit: & uix

*fictilibus

Seruos dijs esse cura.

consummato sermone, sine mora recuperata bona ualetudine, curia pedibus egressus est. Ex Senatus itaq; consulto, & Meuia lege, ad propitiandum Iouem additus est illis Circensibus dies, isq; instauratitius dictus est: non à patibulo (ut quidam putant) Græco nomine ἀπὸ τῆς σταυρῆς: sed à redintegratione, ut Varroni placet, qui instaurare ait esse instar nouare. Vides quanta de seruo ad Deorũ summũ cura peruenerit? Tibi autẽ unde in seruos tantum, & tam immane fastidiũ? quasi non ex ijsdem tibi & constent, & alantur elementis: eundemq; spiritũ ab eodẽ principio carpant. Vis tu cogitare, eos, quos ius tuũ uocas, ijsdẽ seminibus ortos, eodem frui cœlo, æquè uiuere, æquè mori? Serui sunt, imò homines. Serui sunt, imò cõserui. Si cogitaueris, tantundem in utrosq; licere fortunæ: tã tu illũ uidere liberũ potes, quàm ille te seruũ. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœpit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Diogenes, qua Plato ipse? Postremo, quid ita nomẽ seruitutis horremus? Seruus est quidem, sed necessitate: sed fortasse libero animo seruus est. Hoc illi nocebit, si ostenderis quis non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omnes spei, omnes timori. Et certè nulla seruitus turpior, quàm uoluntaria. At nos iugo à fortuna imposito subiacentẽ, tanquam miserum, uilemq; calcamus: quod uerò nos nostris ceruicibus inserimus, non patimur reprehendi. Inuenies inter seruos aliquem pecunia fortiorem, inuenies dominũ spe lucri oscula alienorum seruorum manibus infigentem. Non ergo fortuna homines æstimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores, conditionẽ casus assignat. Quemadmodum stultus est, qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex ueste aut ex conditione, quæ modo uestis nobis circundata est, æstimand

Seruos non esse contemnẽdos à dominis, cũ ex ijsdẽ elementis constent: & seruitus non hominum, sed fortunæ sit uitium.

mandum putat. Non est, mi Euangele, quod amicum tantùm in foro, & in curia quæras. Si diligenter attenderis, inuenies & domi. Tu modo uiue cum seruo clementer, comiter quoq;: & in sermonẽ illũ, & nonnunquam in necessarium admitte consilium. Nam & nostri maiores omnem dominis inuidiam, omnem seruis contumeliam detrahentes, dominum, patremfamiliâs: seruos, familiares appellauerunt. Colant ergo te potius serui tui, mihi crede, quàm timeant. Dicet aliquis nunc me dominos de fastigio suo deijcere, & quodammodo ad pileum seruos uocare: quos debere dixi magis colere, quam timere, Hæc qui senserit, obliuiscetur id dominis parum nõ esse, quod Dijs satis est. Deinde qui colitur, etiam amatur: non potest amor cum timore misceri. Vnde putas arrogantissimum illud manasse prouerbium, quod iactatur: Totidem nobis hostes esse, quot seruos? Non habemus illos hostes, sed facimus: cum in illos superbissimi, contumeliosissimi, crudelissimi sumus: & ad rabiem nos cogunt peruenire deliciæ: ut quicquid non ex uoluntate respondit, iram furoremq; euocet. *Domini enim animos induimus tyrannorum: & non quantum decet, sed quantum libet, exercere uolumus in seruos. Nam (ut cætera crudelitatis genera præteream) sunt qui, dum se mensæ copijs & auiditate distendunt, circunstantibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem ut loquantur, licere permittunt. Virga murmur omne compescitur, & ne fortuita quidem sine uerberibus excepta sunt. Tussis, sternutamentum, singultus, magno malo luitur. Sic fit ut isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi, quibus non tantum præsentibus dominis, sed cum ipsis sermo erat: quorum os non consuebatur: parati erant pro domino porrigere ceruicem, & periculum imminens in ca

Ad pileũ, id est, ad libertatem.

Cur serui dominis interdũ hostes.

*aliâs: Domi

Seruorum in dominos fidelitas.

in caput ſuum uertere. In conuiuijs loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Vis exercitas in ſeruili pectore uirtutes recenſeamus? Primus tibi Vrbinus occurrat. Qui cum iuſſus occidi in Reatino lateret: latebris proditis, unus ex ſeruis, amulo eius & ueſte inſignitus, in cubiculo, ad quod irruebant qui perſequebantur, pro domino iacuit: militibuſq; ingredientibus ceruicem præbuit, & ictum tanquam Vrbinus excepit. Vrbinus poſtea reſtitutus, monumentum ei fecit: titulo ſcriptionis, qui tantum meritum loqueretur, addito. Aeſopus libertus Demoſthenis, conſcius adulterij, quod cum Iulia patronus admiſerat, tortus diutiſſimè perſeuerauit non prodere patronum: donec alijs coarguentibus conſcijs, Demoſthenes ipſe fateretur. Et ne exiſtimes ab uno facilè celari poſſe ſecretum, Labienum ope libertorum latentem, ut indicarent liberti, nullo tormentorum genere compulſi ſunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio potius libertatis acceptæ, quàm ingenio debuiſſe: accipe ſerui in dominum benignitatem cùm ipſe à domino puniretur. Antium enim Reſtionem proſcriptum, ſolumq; nocte fugientem, diripientibus bona eius alijs, ſeruus cõpeditus inſcripta fronte: cum poſt dãnationem domini aliena eſſet ſolutus cuſtodia, fugientem perſecutus eſt: hortatusq; ne ſe timeret, ſcientem contumeliam ſuam fortunæ imputãdam eſſe, non domino: abditumq; miniſterio ſuo aluit. Cùm deinde perſequentes adeſſe ſenſiſſet: ſenem, quem caſus obtulit, iugulauit: & in conſtructam pyram coniecit. Qua accenſa, occurrit eis qui Reſtionem quærebant, dicẽs damnatum ſibi pœnas luiſſe, multo acrius à ſe uexatum, quàm ipſe uexarat. Et fide habita, Reſtio liberatus eſt. Cepionem quoq;, qui in Auguſti necem fuerat animatus, poſtquàm detecto ſcelere damnatus eſt, ſeruus ad

uus ad Tyberim in ciſta detulit: peruectumq; Hoſtiam in agrũ Laurentem, ad uillam patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde nauigationis naufragio una expulſum dominũ Neapoli diſſimulanter occuluit: exceptusq; à Centurione, nec pretio, nec minis, ut dominum proderet, potuit adduci. Aſinio etiam Pollione acerbè cogente Patauinos, ut pecuniam & arma conferrent: dominisq; ob hoc latentibus, præmio ſeruis cum libertate propoſito, qui dominos ſuos proderent: conſtat ſeruorum nullum uictum præmio dominum prodidiſſe. Audi in ſeruis, non fidem tantum, ſed & fœcundum bonæ inuentionis ingenium. Cùm præmeret obſidio Grumentum, ſerui relicta domina ad hoſtes transfugerunt. Capto deinde oppido, impetum in domum habita conſpiratione fecerunt: & extraxerunt dominam, uultu pœnã minante, ac uoce obuijs aſſerẽte, quòd tandem ſibi data eſſet copia crudelem dominam puniendi: raptamq; quaſi ad ſupplicium, obſequijs plenis pietate tutati ſunt. Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem, exitum mortis ludibrio præferentem *Cluentium Pelignum Italicenſem, comprehenſum à cohortibus ſuis, ne Pompeio traderetur, ſeruus eius occidit: ac ſe, ne domino ſuperſtes fieret, interemit. C. Gracchum ex Auentino fugientem Euporus ſeruus: uel (ut quidam tradunt) Philocrates: dum aliqua ſpes ſalutis erat, indiuulſus comes, qua potuit ratione tutatus eſt: ſuper occiſum deinde animam ſciſſis proprio uulnere uiſceribus effudit. Ipſum P. Scipionem Africani patrem, poſtquàm cum Annibale conflixerat, ſaucium in equum ſeruus impoſuit: & cæteris deſerentibus, ſolus in caſtra perduxit. Parum fuerit dominis præſtitiſſe uiuentibus: quid quòd in his quoq; exigendæ uindictæ reperitur animoſitas? Nam Seleuci regis ſeruus, cùm ſeruiret amico

*C. Vecliam

eius

eius, à quo dominus fuerat interemptus, cœnantem in ultionem domini confodit. Quid quòd duas uirtutes, quæ inter nobiles quoque unicè claræ sunt, in uno uideo fuisse mancipio: imperium regendi peritiam, & imperium contemnendi magnanimitatem? Anaxilaus enim Messenius, qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rhegynorum tyrannus. Is cùm paruos relinqueret liberos, Mycitho seruo suo commendasse contentus est. Is tutelam sanctè gessit: imperiumq; tam clementer obtinuit, ut Rhegyni à seruo regi non dedignarentur. Perductis deinde in ætatem pueris, & bona, & imperium tradidit: ipse paruo uiatico sumpto profectus est, & Olympiæ cum summa tranquillitate cõsenuit. Quid etiam in commune seruilis fortuna profuerit, non paucis docetur. Bello Punico, cùm deessent qui scriberentur, serui pro dominis pugnaturos se polliciti, in ciuitatem recepti sunt: & Volones (quia sponte hoc uoluerunt) appellati. Ad Cannas quoq; uictis Romanis, octo millia seruorum empta militauerunt: eumq; minoris captiui redimi possent, maluit se Respub. seruis in tanta tempestate cõmittere. Sed & post calamitatem apud Thrasumenum notæ cladis acceptam, Libertini quoq; in sacramentum uocati sunt. Bello sociali, cohortium duodecim ex libertinis conscriptarũ opera memorabilis uirtutis apparuit. Cæsarem cum milites in amissorum locum substitueret, seruos quoq; ab amicis accepisse, & eorum forti opera usum esse comperimus. Cæsar Augustus in Germania, & Illyrico cohortes libertinorũ complures legit: quas uoluntarias appellauit. Ac ne putes hæc in nostra tantum contigisse Republ. Borbysthenitæ, oppugnante Zopyrione, seruis liberatis, datáq; ciuitate peregrinis, & factis tabulis nouis, hostem sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cùm mille & quingenti soli

Seruorũ opera fortitudoq; in bellis.

Lace

Lacedæmonij qui arma ferre possent, superfuissent: ex seruis manumissis bellatorum nouem millia conscripsit. Athenienses quoq; consumptis publicis opibus, seruis libertatem dederunt. Ac ne in solo uirili sexu extimes inter seruos extitisse uirtutes, accipe ancillarum factum non minus memorabile: ac ne quo utilius Reipubli. in ulla nobilitate reperias. Nonis Iulijs diem festum esse ancillarum, tam uulgò notum est, ut nec origo, nec causa celebritatis ignota sit. Iu noni enim Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæq; sacrificant sub arbore caprifico: in memoriam Benignæ uirtutis, quæ ancillarum animis pro conseruatione publicæ dignitatis apparuit. Nam post urbem captam, cum sedatus esset Gallicus motus: res uerò publica esset ad tenue deducta: finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Posthumium Liuiũ Fidenatium Dictatorem. Qui mandatis ad Senatum missis, postulauit: ut si uellent reliquias suæ ciuitatis manere, matres familiæ sibi, & uirgines dederentur. Cumq; patres essent in anciptiti deliberatione suspensi: ancilla nomine Tutela, seu Philotis, pollicita est, se cum cæteris ancillis sub nomine dominarum ad hostes ituram: Habituq; matrumfamiliâs, & uirginum sumpto, hostibus cum prosequentium lachrymis ad fidem doloris ingestæ sunt. Quæ cùm à Liuio in castris distributæ fuissent, utros plurimo uino prouocauerunt, diem festum apud se esse simulantes. Quibus soporatis, ex arbore caprifico, quæ castris erat proxima, signũ Romanis dederunt. qui cùm repẽtina incursione superassent: memor beneficij Senatus, omnes ancillas manu iussit emitti: dotemq; eis ex publico fecit: & ornatum quo tunc erant usæ, gestare concessit: diemq; ipsum Nonas Caprotinas nuncupauit, ab illa caprifico ex qua signum uictoriæ

Ancillarũ facinus insigne.

victoriæ

ctoriæ ceperunt: sacrificiumq; statuit annua solennitate celebrandũ: cui lac quod ex caprifico manat, propter memoriam facti præcedentis, adhibetur. Sed nec ad philosophandum ineptum uel impar seruile ingeniũ fuit. Phædon ex cohorte Socratica, Socratiq; & Platoni perfamiliaris: adeo, ut Plato eius nomini librum illum diuinum de immortalitate animæ dicaret: seruus fuit, forma atq; ingenio liberali. Hinc Cebes Socraticus, hortante Socrate, emisse dicitur, habuisseq; in philosophiæ disciplinis: atq; is postea philosophus illustris emersit, sermonesq; eius de Socrate admodum elegantes leguntur. Alij quoque non pauci serui fuerunt, qui pòst Philosophi clari extiterunt. Ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros M. Varro in Satyris æmulatus est: quas alij Cynicas, ipse appellauit Menippeas.

Serui philosophi.

Ex Gell. lib. 1. cap. 18.

Sed & Philostrati Peripatetici seruus, Polus: & Zenonis Stoici seruus, qui Perseus uocatus est: & Epicuri, cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate uixerunt. Diogenes etiam Cynicus, licet ex libertate in seruitutem uenum ierat: quẽ cum emere uellet Xeniades Corinthius, & quid artificij nouisset percontatus esset: Noui, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. Tunc Xeniades responsum eius miratus, emisit manu: filiosq; suos ei tradẽs, Accipe (inquit) liberos meos, quibus imperes. De Epicteto autẽ philosopho nobili, quòd is quoq; seruus fuit, recẽtior est memoria, quàm ut poßit inter obliterata nesciri. Cuius etiam de se scripti duo uersus ferũtur, ex quibus illud latenter intelligas, non omnino Dijs exosos esse, qui in hac uita cum ærumnarum uarietate luctantur: sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit peruenire curiositas.

Apud Gell. libr. 2. 18. Mus legitur.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώμασι πηρός,
Καὶ πενίην ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes

Habes (ut opinor) assertum, non esse fastidio despiciendum seruile nomen: & cùm Iouem tetigerit cura de seruo: & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos etiã extitisse constiterit. Nunc de Sigillaribus, ne ridenda me potius existimes, quàm sancta dixisse, paucis recensendum est. Epicadus refert, Herculẽ occiso Geryone, cùm uictor per Italiam armenta duxisset, ponte, qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulachra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluuium demisisse: ut aqua secunda in mare deuecta, pro corporibus defunctorum ueluti patrijs sedibus redderentur: & inde usum talia simulachra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei illa origo uerior extimatur, quam paulò antè memini retulisse: Pelasgos postquàm felicior interpretatio, capita, non uiuentium, sed *fictilia & φωτῶς æstimationem, non solùm hominem, sed etiam lumen significare docuisset, cœpisse Saturno cereos potius accendere: & in sacellum Ditis aræ Saturni cohærens oscilla quædam pro suis capitibus ferre. Ex illo traditum, ut cerei Saturnalibus mißitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac uenalia pararentur: quæ homines pro se, atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent. Ideo Saturnalibus talium commerciorũ celebritas cœpta, septem occupat dies, quos tantum feriatos facit esse, non festos omnes. Nam medio, id est, decimotertio Calendas festum probauimus: & alijs hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni, mensium, dierumq;, & ordinationem à Cæsare digestam plenius retulerunt.

Sigillariorum origo quæ fuerit.

*fictitia

Quomodo annum ordinauerit Romulus. CAP. XII.

CVmq; hic finem loquendi facere uellet, subiecit Aurelius Symmachus, *Perge mi Prætextate eloquio

*Pergin'

p tam

tam dulci de anno quoq; edissertare, antequàm experiaris molestiam consulentis: si quis fortè de præsentibus ignorat, quo ordine uel apud priscos fuerit, uel certioribus postea regulis innouatus sit. Ad quod discendum, ipse mihi uideris audientium animos incitasse, de diebus mensi additis differendo. Tum ille eodem ductu orandi reliqua contexit. Anni certus modus apud solos semper Aegyptios fuit: aliarum gentium dispari numero, pari errore nutabat. Et ut contentus sim referendo paucarum morem regionum, Arcades annum suum tribus mensibus explicabant: Acarnanes sex: Græci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac uarietate, Romanos quoque olim autore Romulo, annum suum decem habuisse mensibus ordinatum. Quia annus à Martio incipiebat, & conficiebatur diebus CCCIIII. Vt sex quidem menses, id est, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December tricenûm essent dierũ: quatuor uerò, Martius, Maius, Quintilis, October, tricenis & singulis expedirentur, qui hodieq; septimanas habent nonas, cæteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab Idibus reuertebantur Calendæ ad diem septimumdecimum. Verum habentibus quintanas, ad decimumoctauum remcabat initium Calendarum. Hæc fuit Romuli ordinatio, qui primum anni mensem genitori suo Marti dicauit: quem mensem anni primum fuisse, uel ex hoc maximè probatur, quòd ab ipso Quintilis quintus est, & deinceps pro numero nominabantur. Huius etiam die prima, ignem nouum Vestæ aris accendebant: ut incipiente anno, cura denuo seruandi nouati ignis inciperet. Eodem quoque ingrediente mense, tam in regia, curijsq;, atq; Flaminum domibus, laureæ ueteres nouis laureis

Anni incerti tudo.

Primus mẽsis, Martius.

reis mutabantur. Eodem quoque mense & publicè, & priuatim ad Annam perennam sacrificatum itur: ut annare, perennareq; commodè liceat. Hoc mense mercedes exoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auspicabantur, uectigalia locabant. Et seruis cœnas apponebant matronæ: ut domini, Saturnalibus: illæ: ut principio anni ad promptum obsequium honore seruos inuitarent: hi, quia gratiam perfecti operis exoluerent. Secundum mensem nominauit Aprilem, ut quidam putant, cum aspiratione: qua Aphrilem, à spuma, quam Græci uocant ἀφρὸν, unde orta Venus creditur. Et hanc Romuli asserũt fuisse rationem, ut primum quidem mensem à patre suo Marte, secundum ab Aeneæ matre Venere nominaret: & hi potissimum anni principia seruarent, à quibus esset Romani nominis origo: cùm hodie quoque in sacris Martem patrem, Venerem, genitricem uocemus. Alij putant Romulum uel altiore prudentia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinasse menses, ut cùm præcedens Marti esset dicatus, Deo plerunque hominum necatori, ut Homerus ait naturæ conscius, ἄρες ἄρες βροτολοιγὲ μιαιφόνε τειχεσιπλῆτα: secundus Veneri dicaretur, quæ uim eius quasi beneficia leniret. Nam & in duodecim zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur: cùm primum signũ Aries Marti assignatus sit, sequens mox Venerem, id est, Taurus, accepit. Et rursus è Regione Scorpius ita diuisus est, ut Deo esset utriq; communis. Nec existimatur cœlesti ratione carere ipsa diuisio. Siquidem aculeo uelut potentissimo telo pars armata posterior, domicilium Martis est: priorẽ uerò partẽ, cui ζυγὸς apud Græcos nomen est, nos libram uocamus, Venus accepit: quæ uelut iugo cõcordi iungit matrimonia, amicitiasq; componit. Sed

Secundus Aprilis.

Ιλιαδ. ξ.

*Cincius *Cingius in eo libro, quem de fastis reliquit, ait imperitè quosdam opinari Aprilem mensem antiquos à Venere dixisse, cùm nullus dies festus, nullumq; sacrificium insigne Veneri per hunc mensem à maioribus institutum sit. Sed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut cæterorum cœlestium, laus celebratur. *Cincio etiam Varro consentit, affirmans nomen Veneris ne sub regibus quidem apud Romanos, uel Latinum uel Græcum fuisse: & ideo non potuisse mensem à Venere nominari. Sed cùm ferè ante æquinoctiũ uernum triste sit cœlum, & nubibus obductum: sed & mare nauigantibus clausum: terræ etiam ipsæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus contegantur, eaq; omnia uerno, id est, hoc mense, aperiantur: arbores quoq; nec minus cætera quæ continet terra, aperire se in germen incipiant: ab his omnibus mẽsem Aprilem dici meritò credendum, quasi Aperilem: sicut apud Athenienses ἀνθεστηριῶν idẽ mensis uocatur, ab eo, quòd hoc tẽpore cũcta floreścãt. Non tamen negat Verrius Flaccus hoc die postea constitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerẽt. Cuius rei causam, quia huic loco non conuenit, prætereundum est.

Tertius Maius. Maiũ Romulus tertium posuit, de cuius nomine inter autores lata dissensio est. Nam Fulvius Nobilior in Fastis, quos in æde Herculis Musarum posuit, Romulum dicit, postquam *iuniores populum in maiores, *minores q; diuisit, ut altera pars cõsilio, altera armis Rempub. tueretur: in honorem utriusq; partis, hunc Maium, sequentem Iunium mensem uocasse. Sunt qui hũc mẽsem ad nostros fastos à Tusculanis transisse commemorent: apud quos nunc quoque uocatur Deus Maius, qui est Iuppiter, à magnitudine scilicet, ac maiestate dictus. *Cincius *Cingius mensem nominatũ putat à Maia, quam Vulcani dixit uxorem: argumentoq; utitur, quod flamen Vulc

Vulcanalis Calendis Maijs huic Deæ rem diuinam facit. Sed Piso uxorẽ Vulcani Maiestam, non Maiam dicit uocari. Contendunt alij Maiam Mercurij matrem mensi nomẽ dedisse: hinc maximè probantes, quòd hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter, Mercurioq; sacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo consentit, hãc Maiam, cui mense Maio res diuina celebratur, terrã esse: hoc adeptam nomen, à magnitudine: sicut & mater magna in sacris uocatur: assertionemq; extimationis suæ etiam hinc colligunt, quòd ius prægnans ei mactatur, quæ hostia est propria terræ. Et Mercuriũ ideo illi in sacris adiungi dicunt: quia uox nascenti homini terræ contactu datur. Scimus autẽ Mercurium uocis, & Sermonis potentem. Autor est Cornelius Labeo, huic Maiæ, id est, terræ, ædem Calendis Maijs dedicatam, sub nomine Bonæ deæ: & eandẽ esse Bonã deam & terrã, ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat. Hanc eandem, etiam Bonam, Faunamq;, Opemq;, & Fatuam, Pontificum libris indigitari. Bonam, quòd omnium nobis ad uictum bonorum causa est: Faunã, quòd omni usui animantiũ fauet: Opẽ, quòd ipsius auxilio uita constet: Fatuam à fando, quòd (ut suprà diximus) infantes partu editi, nõ prius uocem edunt, quàm attigerint terram. Sunt qui dicant hanc Deam potentiam habere Iunonis: ideoq; regale sceptrum in sinistra manu ei additum. Eandem alij Proserpinam credũt, porcaq; ei rem diuinam fieri: quia segetem quã Ceres mortalibus tribuit, porca depasta est. Alij χθονίαν ἑκάτην. Pœoti Semelã credunt, necnon eandem Fauni filiam dicunt: obstitisseq; uoluntati patris in amorem suum lapsi, ut & uirga myrtea ab eo uerberaretur: cùm desiderio patris, nec uiuo ab eodem pressa, cessisset: transfigurasse se tamen in serpentem

pater creditur, & coisse cum filia. Horum omnium hoc proferunt indicij, quòd uirgam myrteam in templo haberi nefas sit: quòd super caput eius extendatur uitis, qua maximè eam pater decipere tentauit: quòd uinum in templum eius non suo nomine soleat inferri, sed uas in quo uinum inditum sit, mellarium nominetur, & uinum lac nuncupetur: serpentesq; in templo eius nec terrentes, nec timentes indifferenter appareant. Quidam Medeam putant, quòd in æde eius omne genus herbarum sit, ex quibus antistites dant plerunque medicinas: & quòd templum eius uirum introire non liceat, propter iniuriam, quam ab ingrato uiro Iasone perpessa est. Hæc apud Græcos θεὸς γυναικεία dicitur, quam Varro filiam Fauni tradidit: adeo pudicam, ut extra γυναικωνίτιν nũquam sit egressa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec uirum unquam uiderit, uel à uiro uisa sit: propter quod nec uir templum eius ingreditur. Vnde & mulieres in Italia sacro Herculis non licet interesse: quia Herculi, cùm boues Geryonis per Italiæ agros duceret, sitienti respondit mulier, aquam se non posse præstare, quòd fœminarum deæ celebraretur dies: nec ex eo apparatu uiris gustare fas esset. Propter quod Hercules facturus sacrum, detestatus est præsentiam fœminarum: & Potitio ac Pinario sacrorum custodibus iussit, ne mulierem interesse permitterent. Ecce occasio nominis quo Maiam esse eandem, & Terram, & Bonam deam diximus: coëgit nos de bona dea quæcunq; comperimus protulisse. Iunius Maium sequitur, aut ex parte populi (ut suprà diximus) nominatus: aut (ut Cingius arbitratur) quòd Iunonius apud Latinos antè uocitatus, diuq; apud Aricinos, Prænestinosq; hac appellatione in fastos relatus sit: adeò, ut (sicut Nisus in cõmentarijs fastorum dicit) apud

γυναικωνίτις gynæceum uel mulierum conclaue dicitur.

Quartus Iunius.

apud maiores quoque nostros hæc appellatio mensis diu manserit: sed pòst detritis quibusdam literis, ex Iunonio Iunius dictus sit. Nam & ædes Iunoni Monetæ Calend. Iunijs dedicata est. Nonnulli putauerunt Iunium mensem à Iunio Bruto, qui primus Romæ consul factus est, nominatũ: quòd hoc mense, id est, Calend. Iunijs, pulso Tarquinio, sacrum Carneæ deæ in Cælio monte uoti reus fecerit. Hanc deam uitalibus humanis præesse credunt. Ab ea denique petitur, ut iecinora & corda, quæq; sunt intrinsecus uiscera, salua conseruet. Et quia cordis beneficio, cuius dißimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publici status extitit, hanc diem, quæ uitalibus præest, templo sacrauit. Cui pulte fabaria & larido sacrificatur: quòd uires maximè his rebus corporis roborentur. Nam & Calend. Iuniæ fabariæ uulgò uocantur: quia hoc mense adultæ fabæ diuinis rebus adhibentur. Sequitur Iulius, qui cùm secundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero uocaretur: nihilominus tamen etiam pòst præpositos à Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen: cùm non uideretur iam quintus esse, sed septimus. Sed postea in honorem Iulij Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio consule, Iulius appellatus est: quòd hoc mense ad quartum Idus Quintilis, Iulius procreatus sit.

Quintus, Iulius: qui antè dictus fuit Quintilis.

Augustus deinde est, qui Sextilis antea uocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto, cuius uerba subieci: Cùm Imperator Cæsar Augustus mense Sextili, & primum consulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit: & ex Ianiculo legiones deductæ, secutæq; sint eius auspicia, ac fidem: & Aegyptus hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit: finisq; que hoc mense

Sextus Augustus, qui antea Sextilis.

bellis ciuilibus impositus sit: atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit, ac fuerit, placere senatui, ut mensis Augustus appelletur. Idem plebiscitum factum ob eandem rem, Sex. Pacubio tribuno plebem rogante.

Septimus, September.

Mensis September principalem sibi retinet appellationem, ex Germanici appellatione.

Octauus, October: cui November: December; succedũt.

Octobrem uerò suo nomine Domitianus inuaserat. Sed ubi infaustum uocabulum ex omni ære, uel saxo placuit eradi: menses quoq; usurpatione tyrannicæ appellationis exuti sunt. Cautio postea principum cæterorum diri ominis infausta uitantium, mensibus à Septembri usque ad Decembrem prisca nomina reseruauit.

Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimensio, qui (sicut suprà iam diximus) annum decem mensium, dierum uerò quatuor & trecentorum habendum esse constituit: mensesq; ita disposuit, ut quatuor ex his tricenos & singulos: sex uerò tricenos haberent dies. Sed cùm is numerus neq; solis cursui, neq; lunæ rationibus conueniret: nonnunquam usu ueniebat, ut frigus anni æstiuis mensibus, & contrà calor hyemalibus proueniret. Quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur assumi, quantum ad id anni tempus adduceret: quo cœli habitus instanti mensi aptus inueniretur.

De ordinatione anni per Numam: & quæ causa fuerit intercalandi: quoq; tempore primum intercalatum sit. CAPVT XIII.

Anni diuisio per Numam.

SEd secutus Numa, quantum sub cœlo rudi, & seculo adhuc impolito, solo ingenio magistro comprehendere potuit: uel quia Græcorum obseruatione forsan instructus est, quinquaginta dies addidit: ut in trecentos quinquaginta quatuor dies, quibus duodecim lunæ cursus confici

fici credidit, annus extenderetur: atque his quinquaginta à se additis, adiecit alios sex, retractos illis sex mensibus, qui triginta habebant dies, id est, de singulis singulos: factosq; quinquaginta & sex dies, in duos nouos menses pari ratione diuisit: ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit, primumq; anni esse uoluit: tanquam bicipitis Dei mensem, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futuriq; principia. Secundum dicauit Februo Deo, qui lustrationum potẽs creditur. Lustrari autem eo mense ciuitatem necesse erat, quo statuit, ut iusta dijs manibus soluerentur.

Numæ ordinationem finitimi mox secuti: totidem diebus, totidemq; mensibus, ut Pompilio placuit, annum suum cõputare cœperunt. Sed hoc solo discrepabant, quòd menses undetricenum, tricenumq;, in numero alternauerunt. Paulò pòst Numa in honorem imparis numeri, secretum hoc & ante Pythagoram parturiente natura, unum adiecit diem, quem Ianuario dedit, ut tam in anno quàm in mensibus singulis, præter unum Februarium, impar numerus seruaretur. Nam quia duodecim menses si singuli aut pari, aut impari numero putarentur, consummationem parem facerent: unus pari numero institutus, uniuersam putationem imparem fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, undetricenis censebantur diebus: & quintanas Nonas habebant. Ac post Idus in omnibus septemdecim ad Calẽdas computabantur. Martius uerò, Maius, Quintilis & October, dies tricenos singulos possidebant: Nonæ in his septimanæ erãt. Similiterq; post Idus: decem & septem dies in singulis, usque ad sequentes Calendas computabantur. Sed solus Februarius uiginti & octo retinuit dies: quasi Inferis & diminutio, & par numerus conueniret.

Intercalationis causa.

Cùm ergo Romani ex hac distributione Pompilij, ad Lunæ cursum, sicut Græci, annum propriũ computarent: necessariò & intercalarem mensem instituerũt, more Græcorum. Nam & Græci cùm animaduerterent, temerè se trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinasse annum quoniam appareret de solis cursu, qui trecentis sexaginta: quinq; diebus, & quadrante zodiacum conficit, decsse anno suo undecim dies & quadrantem: intercalares statuta ratione commenti sunt. Ita ut octauo quoq; anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenûm dierum composuerunt, intercalarent. Id Græci fecerunt, quoniam erat operosum atque difficile, omnibus annis undecim dies, & quadrantem intercalare. Itaq; maluerunt hunc numerũ octies multiplicare, & nonaginta dies, qui nascũtur, si quadrans cum diebus undecim octies componatur, inserere, in tres menses (ut diximus) distribuẽdos. Hos dies ὑπερβαίνοντας, menses uerò ἐμβολίσμους appellabant. Hunc ergo ordinẽ Romanis quoque imitari placuit: sed frustra. quippe fugit eos, diem unum, sicut suprà admonuimus, additum à se ad Græcum numerũ, in honorẽ imparis numeri. Ea re per octennium conuenire numerus, atq; ordo non poterat. Sed nondum hoc errore comperto, per octo annos, nonaginta quasi superfundendos Græcorum exemplo computabant dies: alternisq; annis binos & uicenos, alternis ternos uicenosq; intercalares expensabant intercalationibus quatuor. Sed octauo quoque anno, intercalatores octo affluebant dies ex singulis, quibus uertentis anni numerum apud Romanos super Græcũ abundasse iam diximus. Hoc quoque errore iam cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quoque octennio ita intercalandos dispensabant dies: ut non nonaginta, sed sexaginta sex intercalarent: comp

compensatis uiginti quatuor diebus pro illis qui per totidem annos supra Græcorum numerum creuerant. Omni autem intercalationi mensis Februarius deputatus est: quoniam is ultimus anni erat. Quod etiam ipsum de Græcorum imitatione faciebant. Nam & illi ultimo anni sui mẽsi, superfluos interserebant dies: ut refert Glaucippus, qui de sacris Athenienſium scripsit. Verum una re à Græcis differebant: nam illi confecto ultimo mense: Romani non confecto Februario, sed post uigesimumtertium diem intercalabant, Terminalibus scilicet iam peractis. Deinde reliquos Februarij mensis dies, qui erant quinq;, post intercalationem subiungebant: credo uetere religionis suæ more, ut Februarium omnino Martius sequeretur.

De nundinarum die.

Sed cùm sæpe eueniret, ut nundinæ modo in anni principem diem, modo in nonas caderent: utrunq; autem perniciosum Reipublicæ putabatur: remedium, quo hoc auerteretur, excogitatum est. Quod aperiemus, si prius ostenderimus, cur nundinæ uel primis Calendis, uel Nonis omnibus cauebantur. Nam quoties incipiente anno, dies cœpit, qui adiectus est nundinis: omnis ille annus infaustis casibus luctuosus fuit: maximéque Lepidiano tumultu opinio ista firmata est.

Nonis autem conuentus uniuersæ multitudinis uitandus existimabatur: quoniam populus Romanus, exactis etiam regibus, diem hunc Nonarum maximè celebrabat, quem natalem Ser. Tullij existimabant. Quia cùm incertum esset, quo mense Ser. Tullius natus esset: Nonis tamen natum esse constaret: omnes nonas celebri* notitia frequẽtabant. Veritos ergo qui diebus præerant, ne quid nundinis collecta uniuersitas ob regis desiderium nouaret: cauisse, ut Nonæ à nundinis segregarentur. Vnde dies ille, quo

*lætitia

abund

abundare annum diximus, eorum est permissus arbitrio, qui fastis præerant: ut, cùm uellent intercalarent: dummodo eum in medio Terminaliorum, uel mensis intercalaris ita locarent, ut à suspecto die celebritatem auerterent nundinarum. Atque hoc est, quod quidam ueterum retulerunt: non solùm mensem apud Romanos, uerumetiam diem intercalarem fuisse.

Quo tempore primùm intercalatum sit.

Quando autem primùm intercalatum sit, uariè refertur: & Macer quidem Licinius eius rei originem Romulo assignat. Antiás libro 2. Numam Pompilium sacrorum causa id inuenisse contẽdit. Iunius Ser. Tullium regem, primum intercalasse commemorat: à quo & nundinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert lib. 3. magistratuũ, Decemuiros, qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit autores. Flauius id egisse Martium Consulem dicit, ab urbe condita anno quingentesimo sexagesimo secundo, inito mox bello Aetolico. Sed hoc arguit Varro, scribendo, antiquissimã legem fuisse incisam in columna ærea, à L. Pinatio & Furio Consulibus, cui mentio intercalaris ascribitur. Hæc de intercalandi principio satis relata sint.

Quem in modum primum Iulius, deinde Augustus Cæsares annum correxerint. CAPVT XIIII.

VErùm fuit tempus, cùm propter superstitionem intercalatio omnis omissa est: nonnunquam uerò per gratiam sacerdotum, qui cum publicanis proferri, uel imminui consulto anni dies uolebant, modo auctio, modo retractio dierum prouenìebat, & sub specie obseruationis, emergebat maior confusionis occasio.

Sed postea C. Cæsar omnem hanc inconstantiam temporum, uagam adhuc & incertam, in ordinem statutæ definit

finitionis coẽgit: adnitente sibi M. Flauio scriba: qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit: ut & ordo eorum inueniri facilimè posset, & inuento certus status perseueraret. Ergo C. Cæsar exordium nouæ ordinationis inturus: dies omnes, qui confusionem adhuc poterãt facere, consumpsit: eaq; re factũ est, ut annus confusionis ultimus, in CCCCXLIIII. dies protẽderetur, Post hoc imutatus Aegyptios, solos diuinarũ rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui diebus CCCLXV. & quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit. Nam sicut Lunaris annus mensis est, quia Luna paulo minus quàm mensem in zodiaci circuitione consumit: ita Solis annus hoc dierum numero colligendus est, quem peragit, dum ad id signum se denuo uertit, ex quo digressus est. Vnde annus uertens uocatur: & habetur magnus, cùm Lunæ annus breuis putetur. Horum Vergilius utrunq; complexus est:

Aegyptij soli diuinarum rerum conscij.

Aeneid. 3.

Interea magnum Sol circumuoluitur annum.

Hinc Atteius Capito annum à circuitu temporis putat dictum: quia ueteres an, pro circum ponere solebant, ut Cato in Originibus oratorũ. An ternunum, id est, circum terminum: & ambire pro circumire. Iulius ergo Cæsar decẽ dies obseruationi ueteri superadiecit: ut annum CCC. & LXV. dies, quibus sol lustrat zodiacum, efficerent. Et ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoque anno Sacerdotes qui curabant, mensibus ac diebus unum intercalarent diem: eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur: id est, ante quinq; ultimos Februarij mensis dies: idq; bisextum censuit nominandum. Dies autem decem, quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit: In Ianuarium, & Sextilem, & Decembrem binos dies inseruit: In Aprilem autem, Iunium, Septembrem,

An pro circũ apud ueteres.

Nouemb

Nouembrem, singulos. Sed neque mensi Februario addidit diem, ne Deo infero religio immutaretur: & Martio, Maio, Quintili, Octobri seruauit pristinum statum, quòd satis pleno erant numero, id est dierum singulorum tricenorumq;. Ideo & septimanas habent Nonas, sicut Numa constituit, quia nihil in his Iulius mutauit. Sed Ianuarius, Sextilis, December, quibus Cæsar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarem cœperint, quintanas tamen habent Nonas, & ab Idibus illis sequẽtes Calendas, in undeuicesimũ reuertuntur. Quia Cæsar quos addidit dies, neq; ante Nonas, neq; ante Idus inserere uoluit, ne Nonarum aut Iduum religionem, quæ statuto erat die, nouella cõperendinatione corrumperet. Sed nec post Idus mox uoluit inserere: ne feriarũ quarumq; uiolaretur indictio. Sed peractis cuiusq; mensis feriis, locum diebus aduenis fecit. Et Ianuario quidem dies, quos dicimus quartum, & tertium Calend. Februarias dedit: Aprili, tertium Calend. Maias: Iunio, tertiũ Calend. Iulias: Augusto, quartum & tertium Calend. Septembris: Septembri, tertiũ Calend. Octobris: Nouẽbri, tertium Calend. Decembris: Decembri uerò, quartum & tertium Calend. Ianuarias. Ita factum est, ut cùm omnes hi menses, quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Calendas ad septimũdecimum reuertentes, posteà ex augmento additorum dierum, hi qui duos acceperunt, ad nonumdecimum: qui uerò unum, ad octauumdecimũ haberent reditũ Calendarũ. Feriarũ tamen cuiusq; mẽsis ordo seruatus est. Nam si cui ferè tertius ab Idibus dies festus aut feriatus fuit: & cũ ad sextumdecimum dicebatur, etiã post augmẽtum dierũ, eadem religio seruata est, ut tertio ab Idibus die celebraretur: licet ab incremento non iã ad decimũsextum Calend

Calẽdas, sed ad septimumdecimũ si unus, ad decimumoctauum, si duo sunt additi, diceretur. Nam ideo nouos dies circa finem cuiusq; mensis inseruit, ubi finem omnium, quæ in mense erant, reperit feriarũ: adiectosq; omneis à se dies fastos notauit: ut maiorẽ daret actionibus libertatem: & non solùm nullũ nefastum, sed nec comitialẽ quenquam de adiectis diebus instituit: ne ambitionem magistratuum augeret adiectio. Sic annum ciuilem Cæsar, habitis ad Lunam dimensionibus, constitutum edicto palàm posito publicauit.

Et hucusque error stare potuisset: ni Sacerdotes sibi errorem nouum ex ipsa emendatione fecissent. Nam cùm oporteret diem, qui ex quadrantibus consit, quarto quoque anno confecto, antequàm quintus inciperet, intercalare: illi quarto non peracto, sed incipiente, intercalabant. Hic error sex & triginta annis permansit: quibus annis intercalati sunt dies duodecim, cùm deberent intercalari nouem: Sed hunc quoque errorem serò deprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine intercalari die transigi iussit: ut illi tres dies, qui per annos triginta & sex uitio Sacerdotalis festinationis excreuerant, sequentibus annis duodecim, nullo die intercalato, deuorarentur. Post hoc unum diem secundum ordinationem Cæsaris, quinto quoq; incipiente anno, intercalari iussit: & omnem hũc ordinem æreæ tabulæ, ad æternam custodiam, incisione mandauit.

Anni correctio per Augustum facta.

De Calendis, Idibus, ac Nonis. CAPVT XV.

TVnc Horus: dies quidem hic, inquit, intercalaris, antequàm quintus annus incipiat, inserendus, cùm Aegypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensibus explicandis uidetur operosum, quos tricenũm dierum omnes habent: cò quòd explicitis duodecim mensibus, id est, CCCLX. diebus exactis, tunc inter Augustum atque

Proponit Horus ea de quibus deinceps disputabitur.

atq; Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt: adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus confit. At hic, non à primo in ultimũ mensis diem ad incrementum continuum numerus accedit: sed post Calendas dirigitur in Nonas, inde ad quasdam Idus deflecti audio: pòst rursus, ni fallor, imò ut nunc quoque retulisti, in sequentes Calendas. Quæ omnia quid sibi uelint, scire equidem uellem. Nam illud nec consequi posse me spero, ut uocabula comprehendam, quæ singulis apud uos diebus adduntur: dum alios fastos, uarijsq; alios nominibus nuncupatis. Nundinas quoque uestras nescire me fateor, de quibus obseruatio tam diligens, tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubescendum est ignorare, peregrino: à te uerò, Prætextate, discere nec ciuem puderet. Tunc Prætextatus: Non solùm tibi, inquit, Hore, cùm sis Aegypto oriundus, sed ne nobis quidem, quibus origo Romana est, erubescendum puto quærere, quod quæsitu dignum omnes ueteres putauerunt. Nam de Calendis, Nonis, & Idibus, deq; feriarum uarijs obseruationibus, innumeros autores cura quæstionis exercuit: & ideo nos quæ de his ab omnibus dicta sunt, in unum breuiter colligemus. Romulus cùm ingenio acri quidem, sed agresti, statum proprij ordinaret imperij, initium cuiusque mensis ex illo sumebat die, quo nouam lunam contigisset uideri. Quia uerò non continuò euenit, ut eodem die semper appareat, sed modo tardius, modò celerius ex certis causis uideri solet: contigit, ut dum tardius apparuit, præcedenti mensi plures dies: aut cũ celerius, pauciores darẽtur: & singulis quibusq; mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit. Sic factum est, ut alij triginta & unum, alij undetriginta sortirentur dies. Omnibus tamen mensibus ex die Nonarum, Idus nono die

Initium mensis cuiusq;, & quot singulorũ fuerint dies ex ordinatione Romuli.

no die repræsentari placuit: & inter Idus ac sequentes Calendas constitutum est, sexdecim dies esse numerandos. Ideo mensis uberior, duos illos quibus augebatur dies, inter Calendas suas & Nonas habebat. Hinc alijs quintus à Calendis dies, alijs septimus Nonas facit. Cæsar tamen (ut suprà diximus) stata sacra custodiens: nec in illis mensibus, quibus binos adiecit dies, ordinẽ uoluit mutare Nonarum: quia peractis totius mensis ferijs, dies suos rei diuinæ cautus inseruit. Priscis ergo temporibus, antequam fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus, in omnium notitiam proderentur, Pontifici minori hæc prouincia delegabatur, ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectum: uisamq; regi sacrificulo nuntiaret. Itaque sacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, calata, id est, uocata in Capitolium plebe, iuxta curiam *Calabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à Calendis ad Nonas supereſſent, pronuntiabat: & quintanas quidem quinquies dicto uerbo καλῶ, septimanas repetito septies prædicabat. Verbum autẽ καλῶ Græcũ est, id est uoco: & hunc diem qui ex his diebus qui calarentur primus esset, placuit Calendas uocari. Hinc & ipsi curiæ, ad quam uocabantur, * Calabræ nomen datum est: & Classi, quòd omnis in eam populus uocaretur. Ideo autem minor Pontifex numerum dierum, qui ad Nonas supereſſent, calando prodebat, quòd post nouam lunam oportebat Nonarum die populares, qui in agris essent, confluere in urbem, accepturos causas feriarum à Rege sacrorum: scituros q; quid esset eo mense faciendum. Vnde quidam hinc Nonas extimant dictas: quasi nouæ initium obseruationis: uel quòd ab eo die semper ad Idus nouem dies putentur. Sicut apud Tuscos Nonæ plures habebantur: quòd hi nono quoque die Re-

*calatam

*calatæ

calendæ unde dictæ.

Nonæ.

Idus unde uocatæ.

gem suum salutabant, & de proprijs negotijs consulebant. Iduum porrò nomen à Tuscis apud quos is dies * Itis uocatur, sumptum est. Item autem illi interpretabantur Iouis fiduciam. Nam cum Iouem accipiamus lucis autorem, unde & Lucetium Salij in carminibus canunt: & Cretenses Δία τὴν ἡμέραν uocant: ipsi quoq; Romani Diespitrem appellant, ut diei patrem: iure hic dies Iouis fiducia uocatur, cuius lux cum solis occasu non finitur, sed splendorem diei & noctis continuat, illustrante luna, quod semper in plenilunio, id est, medio mense, fieri solet. Diem uerò, qui uel nocturnis caret tenebris, Iouis fiduciam Tusco nomine uocauerunt. Vnde & omnes Idus * Iouis ferias obseruandas sanxit antiquitas. Alij putant Idus, quòd ea die plena luna uideatur, à uidendo uidus appellatas, mox literam u, detractam: sicut contrà, quod Græci ἰδεῖν dicunt, nos u, litera addita, uidere dicimus. Nonnullis placet, Idus dictas uocabulo Græco ἀπὸ τῶν εἴδους: quòd eo die plenam speciem luna demonstret. Sunt qui existiment, Idus ab oue iduli dictas, quam hoc nomine uocant Tusci, & omnibus Idibus ouis immolatur à Flamine. Nobis illa ratio nominis uero propior existimatur: ut Idus uocemus diem, qui diuidit mensem. Iduare enim Hetrusca lingua diuidere est: unde uidua quasi ualde idua, id est, ualde diuisa: aut uidua, id est, à uiro diuisa.

*Idis

*Ioui feriatas

Calendæ Iunoni sacræ.

Vt autem Idus omnes Ioui, ita omnes Calendas Iunoni tributas, & Varronis, & Pontificalis confirmat autoritas. Quod etiam Laurentes patrijs religionibus seruant, qui & cognomen Deæ ex ceremonijs addiderunt, Calendarem Iunonē uocantes. Sed & omnibus Calendis à mense Martio ad Decembrem huic Deæ Calendarū die supplicant. Romæ quoque Calend. omnibus præter quod Ponti-

fex

fex minor, in curia * Calabra rem diuinam Iunoni facit: etiam regina sacrorū, id est regis uxor, porcam uel agnam in regia Iunoni immolat: à qua etiam Ianum Iunonium cognominatum diximus, quòd illi Deo omnis ingressus, huic Deæ cuncti Calendarū dies uidētur ascripti. Cū enim initium mēsium maiores nostri ab exortu lunæ seruauerint, iure Iunoni Calendas addixerunt: lunā ac Iunonē eandem putantes: uel quia luna per aërem meat, unde & Græci lunam ἄρτεμιν nuncupauerunt, quasi ἀεροτόμην, quòd aëra secat: Iuno autem aëris arbitra est, merito initia mensium, id est Calendas huic Deæ consecrauerunt. Nec hoc prætermiserim, quòd nuptijs copulandis Calendas, Nonas & Idus religiosas, id est, deuitandas censuerunt. Hi enim dies præter nonas feriati sunt. Ferijs autem uim cuiquam fieri, piaculare est. Ideo tunc uitantur nuptiæ, in quibus fieri uis uirginibus uidetur. Sed Verrium flaccum iuris Pontificij peritißimum, dicere solitum refert Varro, quia ferijs tergere ueteres fossas liceret, nouas facere ius non esset: ideo magis uiduis, quàm uirginibus, idoneas esse ferias ad nubendum, subijciet aliquis: Cur ergo Nonis, si feriatus dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Huius quoque rei in aperto causa est. Nam quia primus nuptiarum dies uerecundiæ datur: postridie autem nuptam in domo uiri dominium incipere oportet adipisci, & rem facere diuinam: omnes autem postriduani dies, seu post Calendas, seu post Nonas, Idus ue ex æquo atri sunt: ideo & Nonas inhabiles nuptijs esse dixerunt, ne nupta, aut postera die libertatem auspicaretur uxoriam, aut atro immolaret: quo nefas est sacra celebrari.

*Calata

Dies religiosi copulandis nuptijs.

Quæ discrimina diuersitatesq; fuerint dierum apud Romanos. CAPVT. XVI.

Dierum discrimina.

SEd quia nos ad commemorationem dierum ordo deduxit, de hoc quoq; quod Hori nostri consultatio continet, pauca dicenda sunt. Numa ut in menses annum, ita in dies mensem quenque distribuit: diesq; omnes aut festos, aut profestos, aut intercisos uocauit. Festi Dijs dicati

Dies festi.

sunt. Profesti hominibus, ob administrandam rem priuatam publicamq; concessi. Intercisi Deorum hominum'que communes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profestis, fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares. Intercisi, in se, non in alia diuiduntur. Illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est ius dicere. Nam cum hostia cæditur, fari nefas est: inter cæsa & porrecta, fari licet, rursus cum adoletur, non licet. Ergo de diuisione festorum & profestorum dierum latius disserendum est. Sacra celebritas est, uel cum sacrificia Dijs offeruntur: uel cùm dies diuinis epulationibus celebratur: uel cùm ludi in honorem aguntur Deorum, uel cùm feriæ obseruantur. Feriarum autem publicarũ genera sunt quatuor. Aut enim statiuæ sunt, aut conceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nundinæ. Et sunt statiuæ uniuersi populi communes, certis & constitutis diebus ac mẽsibus: & in fastis, statis obseruationibus annotatæ: in quibus præcipuè seruantur Agonalia, Carmentalia, Lupercalia. Conceptiuæ sunt, quæ quotannis à magistratibus, uel sacerdotibus concipiuntur, in dies uel certos, uel etiam incertos: ut sunt Latinæ, Paganalia, Sementinæ, Compitalia. Imperatiuæ sunt, quas Consules uel prætores pro arbitrio potestatis indicunt. Nundinæ sunt paganorum, id est, rusticorum, quibus conueniunt negotijs proprijs uel mercibus prouisuri.

* Claudianæ

Sunt præterea feriæ propriæ familiarum, ut *Claudiæ familiæ, uel Aemiliæ: seu Iuliæ, siue Corneliæ: & si quas feriæ

rias proprias quæq; familia, ex usu domesticæ celebritatis, obseruat. Sunt singulorum: ut natalium, fulgurumq; susceptiones: item funerum, atque expiationum. Apud ueteres quoque qui nominasset Salutem, Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutilianam: ferias obseruabat. Item Flaminica, quoties tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset Deos. Affirmabant autem sacerdotes pollui ferias: si indictis, conceptisq; opus aliquod fieret. Prætereà Regem sacrorum Flaminesque non licebat uidere ferijs opus fieri. Et ideo per præconem denuntiabant, ne quid tale ageretur: & præcepti negligens mulctabatur. Præter mulctam uerò affirmabant, eum qui talibus diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere: prudentem expiare non posse, Scæuola pontifex asseuerabat. Sed Vmbro negat, eum pollui, qui opus uel ad Deos pertinens, sacrorum'ue causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitæ utilitatem respiciens actitasset. Scæuola deniq; consultus, quid ferijs agi liceret: respondit, quod prætermissum noceret. Quapropter si bos in specum decidisset, eumq; paterfamilias adhibitis operis liberasset, non est uisus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo, ab imminenti uindicauit ruina. Vnde & Maro omnium disciplinarum peritus, sciens lauari ouem, aut lanæ purgandæ, aut scabiei curandæ gratia, pronuntiauit tunc ouem per ferias licere mersari, si hoc remedij causa fieret.

Georg. 1.

Balantumq; gregem fluuio mersare salubri.

Adijciendo enim salubri, ostendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ causa fieri concessum.

Hæc de festis & qui inde nascuntur, qui etiã nefasti uocantur. Nunc de profestis, & qui ex his procedunt loqua-

Profesti dies

mur: id est, fastis comitialibus, comperendinis, statis prælia ribus. Fasti sunt, quibus licet fari Prætor tria uerba solennia: do, dico, addico. His contrarij sunt nefasti, Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. Et fastis quidem, lege agi potest: cum populo non potest: comitialibus, utrunque potest. Comperendini, quibus uadimonium licet dicere. Stati, qui iudicij causa cum peregrino instituuntur, ut Plautus in Curculione: Status, condictus cum hoste, intercessit dies. Hostem nunc more uetere significat peregrinum. Præliares ab iustis non segregauerim: siquidem iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato, uexillum rufi coloris in arce positum est. Præliares autem omnes quibus fas est res repetere, uel hostem lacessere. Nam cum Latia, hoc est, Latinarum solenne concipitur: item diebus Saturnaliorum: sed & cum Mundus patet: nefas est prælium sumere. Quare nec Latinarum tempore, quo publicè quondam induciæ inter Romanum populum Latinosq; firmatæ sunt, inchoari bellum decebat: nec Saturni festo, qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse: nec patente Mundo, quod sacrum Diti patri & Proserpinæ dicatum est: meliusq; occlusa Plutonis fauce, eundum ad prælium putauerunt. Vnde & Varro ita scribit: Mundus cum patet, Deorum tristium, atq; inferûm quasi Ianua patet. Propterea non modo prælium committi, uerumetiam delectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, nauem soluere, uxorem liberûm quærendorum causa ducere, religiosum est. Vitabant ueteres ad uiros uocandos etiam dies, qui essent notati rebus aduersis. Vitabant etiam ferijs: sicut Varro in Augurum libris scripsit in hæc uerba: Viros uocare ferijs non oportet: si uocauit, piaculum esto. Sciendum est tamen, eligendi ad pugnandum diem Romanis

nis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum. At cùm exciperent, nullum obstitisse diem, quo minus uel salutem suam, uel publicam defenderent dignitatem. Quis enim observationi locus, cùm eligendi facultas non supersit? Dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri cauẽdos putarunt: quos etiam atros, uelut infausta appellatione, damnarunt. Eosdem tamen nonnulli cõmunes, uelut ad emendationem nominis uocitauerunt. Horum causam Gellius Annalium libro decimoquinto, & Cassius Hemina historiarũ libro secundo referunt: Anno ab urbe condita CCCLXIII. à Tribunis militum Virgilio Manlio, Cælio Posthumio, collegisque eorum, in senatu tractatum, quid esset, propter quod toties inter paucos annos malè esset afflicta respublica. Et ex præcepto patrũ L. Aquinium Aruspicem in Senatum uenire iussum, religionum requirendarum gratia, dixisse, Q. Sulpitium Tribunum militum ad Alliam aduersum Gallos pugnaturum, rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quintilis: item apud Cremerã, multisq; alijs temporibus & locis, post sacrificium die postero celebratũ, malè cessisse conflictum. Tunc patres iussisse, ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur: Pontificesq; statuisse, postridie omnes Calendas, Nonas, Idus, atros dies habendos: ut hi dies neq; præliares, neq; puri, neq; comitiales essent. Sed & Fabius Maximus Seruilianus Pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoque Ianum Iouemq; præfari necesse est, quos nominari atro die nõ oportet. Ante diem quoque quartum Calendas uel Nonas, uel Idus, tanquam inominalem diem plerique uitant. Eius observationis an religio ulla sit tradita, quæri solet. Sed nos nihil super ea re scriptum inuenimus: nisi quòd Q. Clau-

Eadem ferè Gellius lib. 5. cap. 17.

Gellius eodem loco.

dius Annalium quinto, cladem illam uastißimam pugnæ Cannensis, factam refert ante diem quartum Nonas Sextilis. Ad rem sanè militarem nihil attinere notat Varro, utrum fastus uel nefastus dies sit: sed ad solas hoc actiones respicere priuatas. Quòd autem nundinas ferias dixi, potest argui, quia Titus de ferijs scribens, Nundinarum dies non inter ferias retulit, sed tantum solennes uocauit. Et quòd Iulius Modestus affirmat, Messala Augure consulente Pontifices, an nundinarum Romanarum, Nonarumq; dies ferijs tenerentur, respondisse eos, nundinas sibi ferias non uideri: & quod Trebatius in libro primo Religionum ait, nundinis magistratum posse manumittere, iudiciaque adijcere. Sed contrà Iulius Cæsar decimosexto Auspiciorum libro, negat nundinis concionem aduocari posse, id est, cum populo agi: ideoq; nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Cornelius etiam Labeo primo Fastorum libro, nundinis ferias esse pronuntiat. Causam uerò huius uarietatis apud * Granium Licinianum libro secundo diligens lector inueniet. Ait enim, nundinas Iouis ferias esse: siquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietem soleat immolare: sed lege Hortensia effectum, ut fastæ essent, uti rustici, qui nundinandi causa in urbem ueniebant, lites componerent. Nefasto enim die Prætori fari non licebat. Ergo qui ferias dicunt, à mendacio uindicantur, patrocinio uetustatis: qui contrà sentiunt, æstimatu ætatis, quæ legem sequuta est, uera depromunt.

Nundinæ an feriæ sint.

*Caium

Nundinarum origo.

Harum originem quidam Romulo assignant, quĕ communicato regno cum T. Tatio, sacrificijs & sodalitatibus institutis, nundinas quoque adiecisse commemorant: sicut Tuditanus affirmat. Sed Cassius Seruium Tullium fecisse nundinas dicit, ut in urbem ex agris conuenirent, urban

urbanas rusticasq; res ordinaturi. Geminius ait diem nundinarum, exactis iam regibus, cœpisse celebrari: quia plerique de plebe, repetita Ser. Tullij memoria, parentarent ei nundinis. Cui rei etiam Varro cõsentit. Rutilius scribit, Romanos instituisse nundinas: ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent: nono autem die, intermißo rure, ad mercatum, leges que accipiendas Romam uenirent: & ut scita atq; consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita, à singulis atq; uniuersis facilè noscebantur. Vnde etiam mos tractus, ut leges trinundino die promulgarĕtur. Ea re etiam candidatis usus fuit, in comitium nundinis uenire, & in colle consistere, unde coràm possent ab uniuersis uideri. Sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & pòst abolita: postquàm * in trinundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt. Est etiam Nundina Romanorum Dea, à nono die nascentium nuncupata, qui lustricus dicitur. Est autem lustricus dies, quo infantes lustrantur, & nomen accipiunt. Sed is maribus nonus, octauus est fœminis.

*internundino, ant.

Nundina Romanorũ Dea.

Plene (ut arbitror) anni ac mensium constitutione digesta, habet Horus quoque noster, quod de dierum uocabulis, & obseruatione consuluit.

Et scire equidem uelim, nunquid sit quod argutus Niligena, & gentis accola numerorum potentis, ex hoc ordine Romanæ dispensationis irrideat: an Tuscum quoque Tyberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat. Subiecit Eustathius: Non solùm Horus noster grauis uir, & ornatus, sed nec quisquam alius (ut existimo) tam futilis posset esse iudicij, qui Romani anni sic ad unguĕ, ut aiunt, emendatum ordinem non probaret: cui maiorem gratiam & tenax memoria, & luculenta oratio referentis adiecit.

Nec mirum, si hæc digeries morsum reprehensionis euasit, cui accersita est ab Aegypto postremæ correctionis autoritas. Nam Iulius Cæsar, ut siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Aegyptijs disciplinis hausit: ita hoc quoq; ex eadem institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tempus extenderet. Latij uerò ueteres incolæ, quia nihil iam tum discere ab Aegypto licebat, ad quam nullus illis commeatus patebat, morem Græciæ in numerandis mensiũ diebus sequuti sunt: ut retrouersum cedente numero, ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret. Ita enim nos decimum diem, deinde nonũ, & postea octauum dicimus, ut Athenienses δεκάτην ἢ ἐνάτην ἢ ὀγδόην φθίνοντος μηνὸς soliti sunt dicere. Homerus quoq; quum ait: Τὸν μὲν φθίνοντα & μηνὸς, & δ' ἰσταμένοιο, quid aliud nisi illum φθίνοντα dicit, cuius paulatim deficiẽtis supputatio in nomẽ desinit secuturi: & ἰστάμενον illum, qui præcedit numerum successurus priori in defectũ meanti? Quod & Homerus noster Mantuanus intelligẽs, illud stare dici, ad quod acceditur, ait: Stat sua cuique dies: extremũ diem stare dicẽs, quasi ad quem per omnes eatur. Idem poëta doctrina, ac uerecũdia iuxtà nobilis, sciẽs Romanos ueteres ad lunæ cursum, & sequentes ad Solis anni tempora digessisse, utriusq; seculi opinioni reuerentiam seruans: Vos ô clarissima mundi Lumina, inquit, labentem cœlo quæ ducitis annum, Liber & alma Ceres: tam lunam quàm solem duces anni hac inuocatione designans.

Ὀδυσ. ξ.

Aeneid. 10.

Georg. 1.

Omnes Deos referri ad solem. Et quod ex uarijs Apollinis ostendatur nominibus, ipsum eundẽ esse Deum quem solem dicimus. CAP. XVII.

HIc Auienus: Hoc equidem mecum multũ, ac frequenter agitaui: quid sit quòd solem modo Apollinem, modo Liberum, modo sub aliarum appellationum uarietate ueneremur. Et quia sacrorum omnium Præsulem esse te Vecti Prætextate diuina uoluerunt: perge quæso rationem mihi tantæ sub uno nomine in nominibus diuersitatis aperire. Tum Vectius: Caue existimes, mi Auiene poëtarum gregem cum de dijs fabulantur, non ab adytis plerunque philosophiæ semina mutuari. Nam quòd omnes pene Deos duntaxat qui sub cœlo sunt, ad solem referunt, non uana superstitio, sed ratio diuina commendat. Si enim sol (ut ueteribus placuit) dux, & moderator est reliquorum luminum, & solus stellis errantibus præstat: ipsarum uerò stellarum cursus, ordinem rerum humanarum (ut quibusdam uidetur) pro potestate disponunt: uel (ut Plotino constat placuisse) significant: necesse est, ut solem, qui moderatur nostra, moderantes, omnium, quæ circa nos geruntur, fateamur autorem. Et sicut Maro cùm de una Iunone diceret: Quo numine læso, ostendit unius Dei effectus uarios pro uarijs censendos esse numinibus: ita diuersæ uirtutes solis nomina Dijs dederunt. Vnde ἐκ τοῦ σοφῶν sapientum principes prodiderunt. Virtutem igitur solis, quæ diuinationi, curationiq; præest, Apollinem uocauerunt. Quæ sermonis autor est, Mercurij nomen accepit. Nam quia sermo interpretatur cogitationes latentes, ἑρμῆς ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν propria appellatione uocitatus est. Virtus solis, quæ fructibus, effectus eiusdem est qui frugibus præest, & hinc natæ sunt appellationes Deorum, sicut cæterorum, qui ad solem certa & arcana ratione referuntur. Et ne tanto secreto nuda præstetur assertio, autoritates ueterum de singulis consulamus. Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur, cuius rei ordinem pergã pandere. Plato solẽ ἀπόλλωνα cognominatũ scribit, ἀπὸ

Omnes deos qui sub cœlo sunt, referri ad solem.

Apollinẽ eundem Deũ esse qui sol est.

Plato Cratylo.

Apollo unde dictus.

ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὰς ἀκτῖνας: id est à iactu radiorũ Chrysippus Apollinẽ ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων οὐσιῶν τοῦ πυρὸς ὄντα, Primã enim nominis literã retinere significationẽ negãdi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ, καὶ οὐχὶ πολλοί. Nã & Latinitas eum, qui tantã claritatẽ solus obtinuit, solem uocauit. Speusippus, quòd ex multis ignibus cõstet uis eius, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς, αὐτοῦ συνεστῶτος. Cleãthes, ὡς ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολὰς ποιουμένον: id est, q; ab alijs atq; alijs locorũ declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinẽ nominatũ ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν: id est, quia intra circuitũ mũdi, quẽ Græci πόλον appellãt, impetu latus ad ortus refertur. Alij cognominatum Apollinẽ putant ὡς ἀπολλύντα τὰ ζῶα, Exanimat enim, & perimit animãtes, cũ pestem intemperie caloris immittit, ut Euripides in Phaëthõte: ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὡς μ' ἀπώλεσας, ὅθεν, σ' Ἀπόλλων ἐμφανῶς κλήσει βροτός. Idẽ Archilochus: ἄναξ Ἀπόλλων, καὶ σὺ τοὺς μὲν αἰτίους σήμαινε, καὶ σφὰς ὄλλυ' ὥσπερ ὀλλύεις. Deniq; inustos morbo ἀπολλονωβλήτους καὶ ἡλιοβλήτους appellãt. Et quia similes sunt solis effectibus effectus lunæ, in iuuando nocẽdoq́; ideo fœminas certis afflictas morbis σεληνοβλήτους καὶ ἀρτεμιδοβλήτους uocãt. Hinc est quòd arcu, & Sagittis Apollinis simulachra decorãtur: ut per sagittas intelligatur uis

ἰλιαδ. α. emissa radiorũ. Vnde Homerus αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς, βάλλε. Idẽ autor & publicæ sospitatis: quã creditur sol animãtibus præstare tẽperie. Sed quia perpetuã præstat salubritatẽ, & pestilens ab ipso casus rarior est: ideo Apollinis simulachra manu dextera Gratias gestãt, arcũ cum sagittis sinistra, quòd ad noxã sit pigrior, & salutẽ dextera manus prõptior largiatur. Hinc est quòd eidem attribuitur medendi potestas: quia temperatus solis calor

calor morborũ omnium fuga est. Nã tam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους ἀπολλωνα, quàm ἀπολλοῦντα, cognominatum putant. Quæ sentẽtia Latini quoq; nominis enũtiationi cõgruẽs, fecit, ne huius Dei nomẽ uerteremus, ut Apollinem aspellentem mala intelligas: quem Athenienses ἀλεξίκακον appellant. Sed & Lidij colunt Apollinẽ λοίμιον: hoc cognomine, finita pestilentia, nũcupatum. Eadem opinio sospitalis, & medici Dei, in nostris quoq; sacris fouetur. Nanque uirgines Vestales ita indigitant, Apollo medice, Apollo Pæan. Cum ergo sint huiusce sideris, id est, Solis, duo maximi effectus: alter, quo calore temperato mortaliũ uitam iuuat: alter, quo iactu radiorum nonnũquam pestiferum immittit uirus: duo eademq́; cognomina circa singulos effectus proprijs enuntiationibus signant: appellantes Deũ ἰήιον atque παιᾶνα. Quæ cognomina utriq; effectui sunt apta: ut sit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, id est, à sanando: & παιὰν ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας. & rursus ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἱέναι, id est, ab immittendo βέλος ἐχεπευκὲς καὶ παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν, id est, à feriendo. Obtinuit tamen, ut quum sanitatem dari sibi precantur, ἰὴ παιὰν per η literam enuntient, id est, medere Pæan: quum autem ἱέπαιάν per ε literam dicunt cum aspiratione prioris literæ, significant hoc dici in aliquem aduersa precatione, βάλλε παιὰν, id est, immitte feriendo. Qua uoce ferunt Latonam usam, quum Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis. Cuius rei naturalem rationem suo loco reddam. Hanc uocem, id est, ἰὲ παιὰν, confirmasse fertur oraculum Delphicum Atheniensibus, petentibus opem Dei aduersus Amazonas, Theseo regnante. Nanq; inituros bellum iußit his ipsis uerbis semetipsum auxiliatorem inuocari, hortari'que. Apollodorus in libro deci

Lœmius Apollo.

Ieius & Pæan

decimoquarto περὶ θεῶν, ἰήιον solē scribit appellari, Apollinemq; ἀπὸ τῆς κατὰ κόσμον ἴεσθαι καὶ ἴεναι, id est, quòd sol per orbē impetu fertur. Sed Timotheus ita, σὺ τ' ὦ τὸν ἀεὶ πόλον οὐράνιον *λαμπραῖς ἀκτίσιν ἥλιε βάλλων πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βέλος σᾶς ἀπὸ νούρας παιάν. Eundem Deum præstantem salubribus causis οὔλιον appellant, id est sanitatis autorem: ut ait Homerus, οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε.

*ἅμα τοῖς

ὀλυσ.α.

Menandrus scribit, Milesios ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro salute sua immolare. Pherecydes refert, Thesea cùm in Cretam ad Minotaurum duceretur, uouisse pro salute, atque reditu suo, ἀπόλλωνι οὐλίῳ, καὶ ἀρτέμιδι οὐλίᾳ. Nec mirum si gemini effectus uarijs nominibus celebrantur: cùm alios quoq; Deos ex contrario in eadē re duplici censeri & potestate accipiamus, & nomine: ut Neptunum, quem aliâs ἐνοσίχθονα: id est, terram mouentem, aliâs ἀσφαλίωμα: id est, stabilientem uocant. Item Mercurius hominum mentes & oculos excitat, & sopit, ut ait poëta:

ὀλυσ.ε.

Εἴλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλει.

Vnde & Apollinem, id est, solem modo sospitatem, modo pestem significantibus cognominibus adoramus: cùm tamen pestis, quæ ab eo noxijs immittitur, apertè hunc Deū bonis propugnare significet. Hinc est, quòd apud Pachynum Siciliæ promontorium Apollo Libystinus eximia religione celebratur. Nam cum Libyci inuasuri Siciliam, classem appulissent ad id promontorium: Apollo qui ibi colitur, inuocatus ab incolis, immissa hostibus peste & penè cunctis subita morte interceptis, Libystinus cognominatus est. Nostris quoque continetur annalibus, similis eiusdem Dei præsentiæ maiestas. Nam quum ludi primò Romæ Apollini celebrarentur: ex uaticinio Martij uatis, carmi

Libystinus.

carmineq; Sibyllino, repentino hostis aduentu plebes ad arma excitata, hosti occurrit: eoq; tempore nubes sagittarum in aduersos uisa ferri, & hostem fugauit, & uictores Romanos ad spectacula Dei sospitalis reduxit. Hinc intelligitur, prælij causa, non pestilentiæ (sicut quidam existimant) ludos institutos. Hæc est autem huius existimationis ratio, quòd tunc sol super ipsum nostræ habitationis uerticem fulget. Nam cancer in æstiuo tropico est: in quo meante sole, radij temperatam nostram, non eminus, sed superne demissi rectis fulgoribus lustrant. Vnde extimatum est à nonnullis, ad propitiandum tunc maximè Deum caloris, Apollinaribus litari. Sed inuenio in literis, hos ludos uictoriæ, non ualetudinis causa (ut quidam annalium scriptores memorant) institutos. Bello enim Punico hi ludi ex libris Sibyllinis primùm sunt instituti: suadente Cornelio Rufo Decemuiro, qui propterea Sibylla cognominatus est, & postea corrupto nomine primus Sylla cœpit uocitari. Fertur autem in carminibus Martij uatis, cuius duo uolumina illata sunt in Senatum, inuentum esse ita scriptum: Hostem Romani si ex agro pellere uultis, Vomicam'que quæ gentium uenit longe, Apollini censeo uouendos ludos, Qui quotannis communiter Apollini fiant: His ludis faciendis præsit is prætor, qui ius populo plebiq; dabit summum. Decemuiri Græco ritu hostijs sacra faciant. Hoc si rectè facietis, gaudebitis semper, fietq; Respubl. melior. Nam is diuus extinguit perduellos uestros. Qui uestros campos pascunt placide. Ex hoc carmine cùm procurandi gratia dies unus rebus diuinis impensus esset: postea Senatusconsultum factum, uti Decemuiri (quo magis instruerentur de ludis Apollini agendis, re'que diuina rectè facienda) libros Sibyllinos adirent.

Obiter de ludis Apollinaribus, & eorum origine.

adirent. In quibus cùm eadẽ reperta nuntiatũ esse, censuerunt patres Apollini ludos uouendos faciendosq́; inq́; eam rem duodecim millia æris Prætori, & duas hostias maiores dari: Decemq́; uiris præceptum est, ut Græco ritu hisce hostijs sacrum facerent, Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis. Latonæ, boue fœmina aurata. Ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Hæc præcipuè traditur origo ludorũ Apollinarium. Nunc ex alijs quoq; huius Dei nominibus eundem esse Apollinẽ, & Solem probemus. Loxias cognominatur, ut ait Aenopides, ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενος, id est, *quòd obliquũ circulũ ab Occasu ad Orientem pergit. Aut, ut Cleanthes scribit, ἐπειδὴ καθ' ἕλικας κινεῖται, λοξαὶ γὰρ εἰσὶ καὶ αὗται, uel quòd flexuosum pergit iter, ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἴησι ἐφ' ἡμᾶς* βορείους ὄντας νότιος ὤν: uel quòd trãsuersos in nos à Meridie immittit radios, cũ simus ad ipsum Septẽtrionales. Delius cognominatur ἀπὸ τῶν δῆλα, καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτί, quòd illuminãdo omnia clara demonstret. Φοῖβος appellatur (ut ait Cornificius) ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, id est, quòd ui fertur. Pleriq; autem à specie, & nitore Phœbũ, id est, καθαρὸν, καὶ λαμπρὸν dictũ putant. Itẽ Phaneta appellant ἀπὸ τῶν φαίνειν. Et Φαναῖον, ἐπειδὴ φαίνεται νέος, quia Sol quotidie renouat sese: Vnde Vergilius: Mane nouum. Cameriẽses qui sacram Soli incolunt insulam, ἀειγενητῇ Apollini immolant, τῷ τῶν αὐτὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾶν, id est, quòd semper exoriẽs gignitur: quodq́; ipse generat uniuersa, seminando, fouendo, producendo, alendo, augendoq́;. Apollinis Lycij plures accipimus cognominis causas. Antipater Stoicus Lycium Apollinẽ nuncupatum scribit, ἀπὸ τῶν λευκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος

Loxias.

*Forte legendum quòd per obliquum.

*βορειάς οὔσας

Delius.

Phœbus.

Phanes.

Lycius.

ζοντος ἡλίου. Cleanthes Lycium Apollinem appellatũ notat, quòd ueluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoq; humorem eripit radijs. Prisci Græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortus, λύκην appellauerũt, ἀπὸ τοῦ λευκοῦ, *id est, temporis: hodieq́; lycophos cognominant. De quo tempore ita poëta scribit.

*id est, luce temporis.

Ἦμος δ' οὔτ' ἄρπω ἠὼς, ἔτι δ' ἀμφιλύκη νύξ. Iliados 7.

Idem Homerus:

Εὔχεο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγένεϊ κυτοτόξῳ. Iliados 4.

Quod significat, τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, id est, qui generat exortu suo lucem. Radiorũ enim splendor propinquantem solem longè, lateq́; præcedens: atq; caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. Neq; minus Romani, ut pleraq; alia ex Græco, ita & lucem uidẽtur à lyce figurasse. Annũ quoq; uetustißimi Græcorum λυκάβαντα appellãt, τὸν ἀπὸ τοῦ λύκου, id est, Sole, βαινόμενον καὶ μετρούμενον. Λύκον autẽ solem uocari, etiã Lycopolitana Thebaidos ciuitas testimonio est: quæ pari religione Apollinẽ, itemq́; lupũ, hoc est, λύκον colit: in utroq; solem uenerãs: quòd hoc animal rapit & consumit omnia, in modum Solis: ac plurimũ oculorum acie cernẽs, tenebras noctis euincit. Ipsos quoq; λύκους ἀπὸ τῆς λύκης, id est, à luce prima appellatos quidam putant: quia hæ ferè maximè id tempus aptum rapiendo pecori obseruãt, quod ante lucanum post nocturnam famem ad pastum stabulis expellitur. Et Apollinem πατρῷον cognominarunt: non propria gentis unius ac ciuitatis religione, sed ut autorem progenerandarum omnium rerum: quòd sol humoribus exiccatis, progenerandis omnibus præbuit causam. Vt ait Orpheus: Πατρὸς ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν. Vnde nos quoque Ianum patrem uocamus: solem sub hac appellatione uenerant

Patrous.

Nomius. nerantes. Νόμιον Ἀπόλλωνα cognominauerũt: nõ ex officio pastorali, ut fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pauisse: sed quia sol pascit omnia, quæ terra progenerat. Vnde non unius generis, sed omnium pecorum pastor canitur. Vt apud Homerum Neptuno dicente:

Iliados 21. Φοῖβε, σύδ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες. Atq; idẽ apud eũdem poëtam, equarũ pastor significatur, ut ait:

Iliados 2. Τὰς ἐν Πιδρίῃ θρέψ' ἀργυρότοξος ἀπόλλων
Ἄμφω θηλείας, φόβον Ἄρηος φορεούσας.

Præterea ædes ut omnium pastorũ sunt apud Camirenses ἰνδιμηλίου, apud Naxios ποιμνίου. Itemq; Deus ἀρνοκόμης colitur, & apud Lesbios ναπαῖος. Et multa sunt cognomina per diuersas ciuitates ad Dei pastoris officiũ tendentia. Quapropter uniuersi pecoris antistes, & uerè pastor agnoscitur. Apollo ἐλελεὺς, appellatur, ἀπὸ τῆς ἐλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν, quòd æterno circa terrã meatu ueluti uolui uidetur. ut ait Euripides, ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν ἐλίσσων φλόγα. ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ: uel ut ait Empedocles, οὕνεκ' ἀναλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύεις. ὑπὸ τ' ἄλλων ἀπὸ τῆς συναλίσκειν καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀνθρώπους ὅταν ἀνατείλῃ, quòd exoriẽs homines cõducit in cœtũ. Apollo Chrysocomas cognominatur, à fulgore radiorum, quos uocant comas aureas solis. Vnde & *ἀκερσεκόμης, quòd nũquam radij possunt à fronte lucis auelli. Itẽ Argyrotoxus, quòd enascẽs per summũ orbis ambitũ, uelut arcus quidã figuratur alba, & argẽtea specie: ex quo arcu radij in modũ emicãt sagittarũ. Smyntheus cognominatur, ὅτι ζέων θεῖ, quia feruens currit. *Καρνεῖος, ὅτι καιόμενος ὁρᾶται νέος, uel q, cũ omnia ardẽtia cõsumãtur, hic suo calore cãdẽs: semper nouus cõstat. Itẽ Ἀπόλλων σκιάλλιος, ὅτι τὰς κινήσεις ἀλλοίας ποιεῖ, semper nobis

Eleleus.
Chrysocomas.
*Ἀκερεκόμης.
Argyrotoxus
Smyntheus.
*Κάρνιος.
Carmeus.

ab Au

ab Austro currens Θυμβραῖος ὅτι τοὺς ὄμβρους θείς, quòd est Deus imbricitor. Ἀπόλλων φιλήσιος, quòd lumẽ eius exoriẽs amabile, amicissima ueneratione oculorũ cõsalutamus, Ἀπόλλων πύθιος οὐχὶ ἀπὸ* τῆς πυθέσθαι, id est, non à consultatione * oraculorũ dictus à Physicis existimatur, sed ἀπὸ τῆς πύθειν, i. σήπειν quod nunquam sine ui caloris efficitur. Hinc ergo πύθων dictum existimãt: licet hoc nomen ex nece draconis inditum Deo, Græci fabulentur. Quæ tamẽ fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani. Quod apparebit, si percurratur ordo, qui de Apolline nascente narratur: sicut paulò superius enarraturum me esse promisi. Latonæ Apollinem Dianamq; parituræ Iuno dicitur obstitisse. Sed ubi quandoque partus effusus est, draconem ferunt qui πύθων uocitabatur, Deorum cunas inuasisse: Apollinẽq; in prima infantia sagittis beluam confecisse. Quod ita intelligendum naturalis ratio demonstrat. Namq; post chaos, ubi primum cœpit confusa deformitas in rerum formas, & elemẽta nitescere: terraq; adhuc humida substantia in molli, atq; instabili sede nutaret: conualescente paulatim æthereo calore, atque inde seminibus in eam igneis defluentibus, hæc sidera edita esse creduntur: & solem maxima caloris ui in superna raptũ: Lunam uerò humidiore, & uelut fœmineo sexu, naturali quodam pressam tepore inferiora tenuisse: tanquam ille magis substantia patris constet, hæc matris. Siquidem Latonam Physici uolunt terram uideri, cui diu interuenit Iuno, ne numina quæ diximus ederentur: hoc est, aër, qui tunc humidus adhuc grauisq; obstabat ætheri: ne fulgor luminum per humoris aërij densitatem, tanquam ex cuiusdam partus progressione, fulgeret. Sed diuinæ prouidentiæ uicit instantia, quæ creditur iuuisse partum. Ideo in insula Delo

Thymbræus.
Philesius.
Pythius.
*τῆς πεύσεως
*occultorũ
Fabulæ de Pythone serpente ratio naturalis.

ad confirmandam fidem fabulæ, ædes Prouidentiæ, quam ναὸν προνοίας ἀθηνᾶς appellant, apta religione celebratur. Propterea ea in insula dicuntur nati, quòd ex mari nobis oriri uidentur. Hæc insula ideo Delos uocatur, quia ortus & quasi partus luminum omnia facit δῆλα, id est, aperta, clarescere, Hæc est autem de nece draconis ratio naturalis, ut scribit Antipater Stoicus. Nam terræ adhuc humidæ exhalatio, meando in superna uolubili impetu: atque inde sese postquàm calefacta est, instar serpentis mortiferi, in inferiora reuoluendo, corrumpebat omnia ui putredinis, quæ non nisi ex calore, & humore generatur: ipsumq; solem densitate caliginis obtegendo nebula, uidebatur quodammodo lumen eius eximere. Sed diuino feruore radiorum tandem, uelut sagittis incidentibus extenuata, exiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Est & alia ratio draconis perempti. Nam solis meatus licet ab ecliptica linea nunquàm recedat: sursum tamen, ac deorsum uentorum uices certa deflexione uariando, iter suum uelut flexum draconis inuoluit. Vnde Euripides: Πυριγενὴς ἢ δράκων ὅλον ἡγεῖται ταῖς τετραμόρφοις ὥραις ζευγνὺς ἁρμονία ὅκλου τὴν πολύκαρπον ὄχημα. Sub hac ergo appellatione cœlestis itineris sol, cùm confecisset suũ cursum, draconẽ *cõfecisse dicebatur. Inde fabula exorta est, de serpẽtis nece. Sagittarũ autẽ nomine non nisi radiorũ iactus ostenditur: qui tũc lõgißimi intelligũtur, quo tẽpore altißimus sol diebus longißimis solstitio æstiuo cõficit annuũ cursum. Vnde ἑκηβόλος dictus: καὶ ἑκατηβόλος ἕκαθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλων, è longißimo altißimoq; radios in terrã usq; demittens. De Pythij cognomine sufficere ista potuissent, ni hoc quoq; ratio eiusdẽ appellationis ingereret. Cùm enim sol in signo Cancri æstiuum solstitium facit

*confixisse

facit, in quo est longißimi diei terminus: & inde retrogressum agit ad diminutionem dierũ: Pythius eo tempore appellatur: ὡς πύματον θέων, ὅ ἐστι τὸν τελευταῖον δρόμον τρέχων. Idẽ ei nomen cõuenit, & cùm Capricornũ rursus ingrediens, ultimũ breuißimi diei cursum intelligitur peregisse: & ideo in alterutro signorum, peracto annuo spatio draconem Apollo, id est, flexuosum iter suum confecisse memoratur. Hanc opinionem Cornificius in Etymis retulit. Ideo autem his duobus signis, quæ portæ solis uocantur, Cancro & Capricorno hæc nomina contigerunt: quòd Cancer animal retrò, atque obliquè cedit: eademq; ratione sol in eo signo obliquum (ut solet) incipit agere retrogressum. Capræ uerò consuetudo hæc in pastu uidetur, ut semper altũ pascendo petat, sed & sol in Capricorno incipit ab imis in alta remeare. Ἀπόλλωνα διδυμαῖον uocãt, quòd geminã speciẽ sui numinis præfert ipse illuminando, formandoq; lunam. Etenim ex uno fonte lucis gemino sidere spatia diei & noctis illustrat. Vnde & Romani Solem sub nomine, & specie *anni, Didymæi Apollinis appellatione uenerãtur. Ἀπόλλωνα δέλφιον uocãt, quòd quæ obscura sunt, claritudine lucis ostẽdit, ἀπὸ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ: aut (ut Numenio placet) quasi unum, & solum. Ait enim prisca Græcorum lingua δέλφον unum uocitari: unde & frater, inquit, ἀδελφὸς dicitur, quasi iam non unus. Hieropolitani prætereà, qui sunt gentes Assyriorum, omnes solis effectus, atque uirtutes ad unius simulachri barbati speciem redigunt: eundemq; Apollinem appellant. Huius facies prolixa in acutum barba figurata est, eminente super caput calatho: simulachrum thorace munitum est: dextera erectam tenet hastam, superstante uictoriæ paruulo signo: sinistra floris porrigit speciem: summisq; ab humeris

Didymæus.

Delphius.

Simulachri Apollinei apud Hieropolitanos descriptio, eiusq; significatio.

Gorgoneum uelamentum redimitum anguibus tegit ſcapulas: aquilæ propter exprimunt inſtar uolatus: ante pedes imago fœminea eſt, cuius dextera, læuaq; ſunt ſigna fœminarum: ea cingit flexuoſo uolumine draco. Radios in terram ſupernè iaci, barba demiſſa ſignat: calathus aureus ſurgens in altum, monſtrat ætheris ſummum, unde ſolis creditur eſſe ſubſtantia: haſtæ, atque loricæ argumento imago adiungitur Martis, quem eundem ac ſolem eſſe procedens ſermo patefaciet: uictoria teſtatur, cuncta ſummitti huius ſideris poteſtati: floris ſpecies florem rerum proteſtatur, quas hic Deus inſeminat, progenerat, nutrit, fouet, maturatq;: ſpecies fœminea terræ imago eſt, quam ſol deſuper illuſtrat: ſigna duo æquè fœminea, quibus ambitur, hylen naturamq; ſignificant confamulantes: Et draconis effigies flexuoſum iter ſideris monſtrat: aquilæ propter altiſſimam uelocitatem uolatus, altitudinem ſolis oſtendunt. Addita eſt Gorgonea ueſtis, quòd Minerua, quam huius præſidem accipimus, ſolis uirtus ſit. Sicut & Porphyrius teſtatur, Mineruam eſſe uirtutem Solis, quæ humanis mentibus prudentiam ſubminiſtrat. Nam ideo hæc Dea, Iouis capite prognata memoratur, id eſt, de ſumma ætheris parte edita, unde origo Solis eſt.

Liberum quoque patrem, eum ipſum eſſe Deum quem Solem. CAPVT XVIII.

HAec quæ de Apolline diximus, poſſunt etiam de Libero dicta exiſtimari. Nam Ariſtoteles, qui Theologumena ſcripſit, Apollinem & Liberum patrem, unum eundemq; Deum eſſe, cùm multis alijs argumentis aſſeuerat: tum etiam apud Ligyreos ait in Thracia eſſe adytum Libero conſecratum, ex quo redduntur oracula. Sed in hoc adyto uaticinaturi plurimo mero ſumpto, uti apud Clarium

Clariũ aqua potu, effantur oracula. Apud Lacedæmonios etiam in ſacris quæ Apollini celebrant, Hyacinthia uocantes, hedera coronantur, Bacchico ritu. Item Bœotij Parnaſum montem Apollini conſecratum eſſe memorantes, ſimul tamen in eodem & oracului Delphicum, & ſpeluncas Bacchicas uni Deo conſecratas colunt. Vnde & Apollini, & libero patri in eodẽ mõte res diuina celebratur. Quod cùm & Varro, & Granius Flaccus affirment, etiam Euripides his docet: Διόνυσ' ὃς θυρεοῖς ἐν νεβρῶν ἀορᾶις καὶ ταπτὸς, ἢν τὠὐκαισι τἀρναισιν κατ' ἀπιδᾶ χορεύων. In hoc monte Parnaſo Bacchanalia alternis annis aguntur, ubi & Satyrorum (ut affirmant) frequens cernitur cœtus, & plerunque uoces propriæ exaudiuntur. Itemq; cymbalorum crepitus ad aures hominum ſæpe perueniunt. Et ne quis opinetur diuerſis Dijs Parnaſum montem dicatum, idem Euripides in Licinio Apollinem Liberumq; unum eundemq; Deum eſſe ſignificans, ſcribit Λέσσομαι φιλοδάφνε, Βάκχε, παῖ Ἀπόλλωνος, εὔλυρε. Ad eandem ſententiam Aeſchylus: *ὦ κιστεὺς Ἀπολλον, ὦ βάκχε, ὦ Μάντις. Sed licet illo prius aſſerto, eundẽ eſſe Apollinem ac Solem, edoctoq; poſtea ipſum eſſe Liberum patrem, qui Apollo eſt, nulla ex his dubitatio ſit Solem ac Liberum patrem eiuſdem numinis habendum, abſolutè tamen hoc argumentis liquidioribus adſtruetur. In ſacris enim hæc religioſi arcani obſeruatio tenetur: ut cùm Sol in ſupero, id eſt, in diurno hemiſphærio eſt, Apollo uocitetur: cùm in infero, id eſt, nocturno, Dionyſius, qui eſt Liber pater, habeatur. Item Liberi patris ſimulachra partim pueriliæ ætate, partim iuuenili fingunt: præterea barbara ſpecie, ſenili quoq;: uti Græci eius, quem Bacchapæan, item quem Briſſea appellant: & ut in Campania Neapolitani celebrant

* ὁ κιστεὺς ἀπόλλων, ὁ καβάζιος, ὁ μάντις, antiq.

brant, Ebona cognominantes. Hæ autem ætatum diuersitates ad solem referuntur, ut paruulus uideatur hyemali solstitio: qualem Aegyptij proferunt ex adyto die certa: quòd tunc breuissimo die ueluti paruus, & infans uideatur. Exinde autem procedentibus augmentis, æquinoctio uernali similiter, atque adolescentis adipiscitur uires: figuraq; iuuenis ornatur. Posteà eius ætas statuitur plenissima effigie barbæ solstitio æstiuo, quo tempore summum sui consequitur augmentum. Exinde per diminutiones ueluti senescenti quarta forma Deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi solem, atque Liberum accipimus: quem Sebadium nuncupantes, magnifica religione celebrant: ut Alexander scribit: eiq; Deo in colle Zilmisso ædes dicata est specie rotunda, cuius medium iter patet tectum. Rotunditas ædis monstrat huiusce sideris speciem: summoq; tecto lumen admittitur: ut appareat, solem cuncta uertice summo lustrare lucis immissu: & quia oriente eo uniuersa patefiunt. Orpheus quoque solem uolens intelligi, ait inter cætera:

Τήκων αἰθέρα δῖον, ἀκίνητον πρὶν ἐόντα
Ἐξανέφηνε θεοῖς ὥραν κάλλιστον ἰδέσθαι,
Ὃν δὴ νῦν καλέουσι φανητάτε καὶ διόνυσον,
Εὐβουλῆα τ' ἄνακτα, καὶ ἀνταύγην ἀρίδηλον.
Ἄλλοι δ' ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
Πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, διόνυσος δ' ἐπεκλήθη.
Οὕνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον.
Ἀλλαχθεὶς δ' ὄνομ' ἔσχε προσωνυμίας ἕκαστον
Παντοδαπὰς κατὰ καιρὸν, ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

Phaneta dixit solem ἀπὸ τοῦ φωτὸς, καὶ φανεροῦ, id est, à lumine, atq; illuminatione, quia cũctis uisitur cũcta cõspiciẽs: Dionysius (ut ipse uates ait) ἀπὸ τοῦ δινᾶσθαι καὶ περιφέρεσθαι, id est, quòd circũferatur in ambitũ. Vnde Cleanthes ita cognominatũ scribit, ἀπὸ τοῦ διανύσαι, quia quotidiano impetu ab Oriente ad Occasum diem noctemq; faciendo, cœli conficit cursum. Physici διόνυσον διὸς νοῦν, quia solem mundi mentẽ esse dixerũt. Mundus autem uocatur cœlum, quod appellant Iouem. Vnde Aratus de cœlo dicturus ait: ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα. Liber à Romanis appellatur, quod liber & uagus est. Vt ait Næuius: Hàc quà sol uagus igneas habenas, Immittit propius, *iugatq; terræ. Iidem uersus Orphei εὐβουλῆα uocantes, boni cõsilij hunc Deum præstitem monstrant. Nam si conceptu mentis consilia nascuntur: mundi autem mentem solem opinantur autores, à quo in homines manat intelligẽdi principium: meritò boni consilij solem antistitem crediderunt. Solem liberum esse manifestè pronuntiat Orpheus hoc uersu:

*iungitq;

Ἥλιος ὃν διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσι. Et is quidem uersus absolutior, ille uerò eiusdem uatis operosior:

Εἷς ζεὺς, εἷς ἅδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος.

Huius uersus autoritas fundatur oraculo Apollinis Clarij: in quo aliud quoque nomen soli adijcitur, qui in eisdem sacris uersibus inter cætera uocatur ἴαος. Nam consultus Apollo Clarius, quis Deorum habendus sit, qui uocatur ἴαος, ita effatus est:

Ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῆν νηπευθέα κεύθειν.
Ἔνδ' ἁπάτῃ παύρῃ σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνὸς.
Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν ἰάω
Χείματι μὲν τ' ἀΐδην, δία δ' εἴαρος ἀρχομένοιο
Ἠέλιον δὲ θέρευς, μετοπώρου δ' ἀβρὸν ἰάω.

Huius oraculi uim, numinis nominisque interpretationem, qua liber pater, & Sol, ἰάω significatur, executus est Cornelius Labeo, in libro, cui titulus est, De oraculo

Apollinis Clarij. Item Orpheus Liberũ atq; Solem unum esse Deum eundemq; demonstrans, de ornatu uestitúque eius in sacris Liberalibus ita scribit:

Ταῦτά γε πάντα τελεῖν ἱερὰ σκευῆ πυκάσαντα
Σῶμα θεοῦ πλάττειν ἐριαύγους ἠελίοιο.
Πρῶτα μὲν ἀργυφεαῖς ἐναλύγκιον ἀκτίνεσσιν
Πέπλον φοινίκεον πυριΐκελον ἀμφιβαλέσθαι.
Αὐτὰρ ὕπερθε νέβροιο παναιόλου εὐρύ κατᾶψαι,
Δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δεξιὸν ὦμον
Ἄστρων δαιδαλέων μίμημ' ἱδροῦτε πόλοιο,
Εἶτα δ' ὕπερθε νεβρῆς χρύσεον ζωστῆρα βαλέσθαι
Παμφανόωντα πέριξ στέρνων φορέειν, μέγα, σῆμα
Εὐθὺς ὅτ' ἐκ περάτων γαίης φαέθων ἀνορούσων
Χρυσείαις ἀκτῖσι βάλη ῥόον ὠκεανοῖο,
Αὐγὴ δι' ἄσπετος ἦ, ἀνὰ δὲ δρόσω ἀμφιμιγεῖσα
Μαρμαίρη δίνῃσιν ἑλισσομένη κατὰ κύκλον
Πρόσθε θεοῦ ζώνη δ' ἀρ ὑπὸ στέρνον ἀμεξήτων
Φαίνε τ' ἀρ ὠκεανοῦ κύκλος, μέγα θαῦμ' ἐσιδέσθαι.

Hinc & Vergilius, sciens Liberum patrem Solem esse, & Cererem Lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ, & maturandis frugibus uel nocturno temperamento, uel diuturno calore moderantur, Vestro, ait, si munere tellus

Georg. 1. Chaoniam pingui glandem mutauit arista.

Solem uerò terrenæ esse fœcunditatis autorem, idem poëta profano mox docuit exemplo, cùm ait:

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros.

Et reliqua. Si enim hominum commento ignis adhibitus, multiplex præstat auxilium, quid ascribendum est æthereo Solis calori?

Ne Martis quidem aut Mercurij aliud esse numen quàm Solem. CAPVT XIX.

Quæ

Quæ de Libero patre dicta sunt, hæc Martem eundem ac Solem esse demonstrant. Siquidẽ plerique Liberum cum Marte coniungunt, unum Deum esse monstrantes. Vnde Bacchus ἐνυάλιος cognominatur, quod est inter propria Martis nomina. Colitur etiam apud Lacedæmonios simulachrum Liberi patris hasta insigne, non thyrso. Sed cùm thyrsum tenet, quid aliud quam latens telum geritur, cuius mucro hedera lambente protegitur? quod ostendit, uinculo quodam patientiæ obligandos impetus belli. Habet enim hedera uinciendi, obligandiq; naturam. Necnon & calor uini, cuius Liber pater autor est, sæpe homines ad furorem bellicum usque propellit. Igitur propter cognatum utriusque effectus calorem, Martem ac Liberum unum eundemq; Deum esse uoluerunt. Certè Romani utrunque patris appellatione uenerantur: alterum Liberum patrem: alterum Marspitrem, id est, Martem patrem cognominantes. Hinc etiam Liber pater, bellorum potens probatur, quòd eum primum ediderunt autorem triumphi. Cùm igitur Liber pater idem ac Sol sit: Mars uerò idem ac Liber pater: Martem Solem esse quis dubitet? Acitani etiam Hispana gens, simulachrum Martis radijs ornatum maxima religione celebrant,* Necyn uocantes. Et certè ratio naturalis exigit, ut Dij caloris cœlestis parentes magis nominibus, quàm re, substantiaq; diuersi sint. Feruorem autem, quo animus excandescit, excitaturq; aliâs ad iram, aliâs ad uirtutes, nonnunquam ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominauerunt. Cuius uim poëta exprimendo, & similitudini ignis applicando, ait:

Liber idem qui Sol.

* Neton

Μαίνετο δ' ὡς ὅτ' ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ. Iliad. 15.

In

In ſumma pronunciandum eſt, effectum Solis, de quo ſeruor animorum, de quo calor ſanguinis excitatur, Martem uocari.

Mercurium eſſe ſolem.

Vt uerò Mercurius Sol probetur, ſuperius edocta ſuffragia ſunt. Eundem enim eſſe Apollinem atque Mercurium, uel hinc apparet: quòd apud multas gentes ſtella Mercurij ad Apollinis nomẽ refertur: & quòd Apollo Muſis præſidet: Mercurius ſermonem, quod eſt Muſarum munus, impartit. Præter hoc quoque Mercurium pro ſole cenſeri, multa documenta ſunt. Primum, quòd ſimulachra Mercurij pinnatis alis adornantur, quæ res monſtrat ſolis uelocitatem. Nam quia mentis potentem Mercurium credimus: appellatumq; ita intelligimus, ἀπὸ τῆς ἐρμωνόμης: & ſol mundi mens eſt: ſumma autem eſt uelocitas mentis, ut ait Homerus, ὥστε νοῦ πόμα: ideo *pinnis Mercurius quaſi ipſe natura ſolis ornatur. Hoc argumentum lucidius Aegyptij abſoluunt, ipſius ſolis ſimulachra *pinnata fingentes, quibus color apud illos non unus eſt. Alterum enim cærulea ſpecie, alterum clara fingunt. Ex his clarum ſuperũm, & cæruleum inferũm uocant: inferi autem nomẽ Soli datur, cùm inferiore hemiſphærio, id eſt, hyæmalibus ſignis curſum ſuum peragit: ſuperi, cùm partem zodiaci ambit æſtiuam. Eadem circa Mercurium ſub alia fabula fictio eſt: cùm inter ſuperos, & inferos Deos adminiſter, ac nũtius exiſtimatur. Argiphontes prætereà cognominatur, non quòd Argum peremerit: quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, cuſtodiſſe Iunonis imperio Inachi filiam, eius Deæ pellicem, conuerſam in bouis formam, ſed ſub huiuſmodi fabula Argus eſt cœlum ſtellarum luce diſtinctum, quibus ineſſe quædam ſpecies celeſtium uidetur oculorum.

Odyſſea 7.

**pennis*

**pennata*

Fabula de Argo multoculo, & eius natura ſignificatio.

Cœlum

Cœlum autem Argum uocari placuit à candore, & uelocitate, παρὰ τὸ ἀργὸν καὶ ταχύ. Et uidetur terram deſuper obſeruare, quam Aegyptij hieroglyphicis literis cùm ſignificare uolunt, ponunt bouis figuram. Is ergo ambitus cœli ſtellarum luminibus ornatus, tunc exiſtimatur enectus à Mercurio, cùm ſol diurno tempore obſeruando ſidera ueluti enecat, ui luminis ſui conſpectum eorum auferendo mortalibus. Pleraque etiam ſimulachra Mercurij quadrato ſtatu figurantur, ſolo capite inſignita, & uirilibus erectis.

Quæ figura ſignificat Solem mundi eſſe caput, & rerum ſatorem: omnemq; uim eius non in quodam diuiſorum miniſterio membrorum, ſed in ſola mente conſiſtere, cuius ſedes in capite eſt. Quatuor latera eadem ratione finguntur, qua & tetrachordum Mercurio creditur attributum. Quippe ſignificat hic numerus uel totidem plagas mundi, uel quatuor uices temporum, quibus annus includitur: uel quòd duobus æquinoctijs, duobusq; ſolſtitijs, zodiaci ratio diſtincta eſt: ut lyra Apollinis chordarũ ſeptem, tot cœleſtium ſphærarum motus præſtat intelligi, quibus ſolem moderatorem natura conſtituit. In Mercurio ſolem coli, etiam ex caduceo claret, quod Aegyptij in ſpecie draconum maris & fœminæ coniunctorum figurauerunt Mercurio conſecrandum. Hi dracones parte media uoluminis ſui inuicem nodo, quem uocant Herculis, obligantur: primæq; partes eorum reflexæ in circulum, preßis oculis ambitũ circuli iungunt: & poſtmodũ caudæ reuocantur ad capulum caducei, ornaturq; alis ex eadem capuli parte naſcentibus. Argumentum caducei ad genituram quoq; hominũ, quæ geneſis appellatur, Aegyptij protendunt: Deos præſtites homini naſcenti quatuor adeſſe

memor

memorantes, Δαίμονα, τύχω, ἔρωτα, ἀνάγκω. Et duos priores solem, ac lunam intelligi uolunt, quòd sol autor spiritus caloris, ac luminis humanæ uitæ genitor & custos est: & ideo nascentis dæmon, id est, Deus creditur. Luna τύχη, quia corporum præsul est, quæ fortuitorum uarietate iactantur. Amor, oculo significatur: Necessitas, nodo. Cur pinnæ adijciantur, iam superius absolutum est. Ad huiusce modi argumenta draconum præcipuè uolumen lectum est, propter iter utriusque sideris flexuosum.

Quin Aesculapium quoque & Salutem, & Herculem & cum Iside ipsum etiam Serapin, alios quàm solem deos non esse. CAPVT XX.

Aesculapium esse Solem.

Hinc est quòd simulachris & Aesculapij & Salutis, draco subiungitur: quòd hi ad Solis naturam, Lunæq; referuntur. Et est Aesculapius uis salubris de substantia solis, subueniens animis, corporibus que mortalium. Salus autem naturæ Lunaris effectus est: quo animantium corpora iuuantur salutifero firmata temperamento. Ideo ergo simulachris eorum iunguntur figuræ draconum: quia præstant, ut humana corpora, uelut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum reuirescant uigorem: ut reuirescunt dracones per annos singulos, pelle senectutis exuta. Propterea & ad ipsum solem species draconis refertur: quia Sol semper, uelut à quadam imæ depressionis senecta, in altitudinem suam, ut in robur reuertitur iuuentutis. Esse autem draconem inter præcipua solis argumenta, etiam nominis fictione monstratur: quòd sit nuncupatus, ἀπὸ τ̃ δέρκεσθαι, id est uidere. Nam ferunt hunc serpẽtem acie acutissima, & peruigili naturam huius sideris imitari: atque ideo ædium, adytorum, oraculorum, thesaurorum custodiam draconibus assignari. Aesculapium uerò eundem

eundem esse atq; Apollinem, nõ solum hinc probatur, quòd ex illo natus creditur: sed quòd ei & ius diuinationis adiungitur. Nam Apollodorus in libris, quibus titulus est, περὶ θεῶν, scribit, quòd Aesculapius diuinationibus & augurijs præsit. Nec mirum: siquidem medicinæ, atque diuinationis consociatæ sunt disciplinæ. Nam medicus uel commoda, uel incommoda in corpore futura prænoscit. Sic, ut ait Hippocrates, oportet medicũ dicere de ægroto, τὰ τε παρεόντα, καὶ τὰ προγεγονότα, καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι id est, quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura sequentur. Quod congruit diuinationibus, quæ sciunt Τάτε ἐόντα τάτ' ἐσσόμενα πρότ' ἐόντα. Ιλιαδ. α.

Locus est in prognostico.

Sed nec Hercules à substantia solis alienus est, Quippe Hercules ea est solis potestas, quæ humano generi uirtutem ad similitudinem præstat deorum. Nec existimes Alcumena apud Thebas Bœotias natum solum, uel primum Herculem nuncupatum: imò pòst multos * atque postremus ille, hac appellatione dignatus est, honoratusq; hoc nomine: quia nimia fortitudine meruit nomen Dei uirtutem regentis. Cæterum Deus Hercules religiosè quidem & apud Tyron colitur. Verum sacratissima, & augustissima Aegyptij eum religione uenerantur: ultrá que memoriam, quæ apud illos retrò longissima est, ut carentem initio colunt. Ipse creditur & Gigantes interemisse, cùm pro cœlo pugnasset, quasi uirtus Deorum. Gigantes autem quid aliud fuisse credendum est, quàm hominum quandam impiam gentem, Deos negantem: & ideo existimatam Deos pellere de cœlesti sede uoluisse? Horum pedes in draconum uolumina desinebant: quod significat, nihil eos rectum, nihil superum cogitasse, totius uitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente. Ab hac gente

** Dictio atq; non est in antiquis codicibus.*

Sol

Sol pœnas debitas ui pestiferi caloris exegit. Et re uera Herculem solem esse uel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est, nisi heras, id est, aëris, cleos id est, gloria: quæ porrò alia aëris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu, profunditate, spiritus occulitur tenebrarum? Præterea sacrorum administrationes apud Aegyptios multiplici actu multiplicem Dei asserunt potestatem: significantes Herculem hunc esse τὸν ἓν πᾶσι, καὶ διὰ πάντων ἥλιον. Ex re quoque alibi terrarum gesta, argumentum non uile colligitur. Nam Theron rex Hispaniæ citerioris, cum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore, instructo exercitu nauium: Gaditani ex aduerso uenerunt, prouecti nauibus longis: commissoq; prælio, adhuc æquo morte consistente pugna, subitò in fugam uersæ sunt regiæ naues: simulq; improuiso igne correptæ conflagrauerunt. Paucissimi qui superfuerant hostium capti, indicauerunt apparuisse sibi leones proris Gaditanæ classis superstantes: ac subitò suas naues immissis radijs, quales in Solis capite pinguntur, exustas.

ἥρας κλέος.

Serapin quoq; & Isida nõ distingui à sole.

Eidem Aegypto adiacens ciuitas, quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Serapin, atque Isim cultu penè attonitæ uenerationis obseruat. Omnem tamen illam uenerationem, Soli se sub illius nomine testatur impendere: uel dum calathum capiti eius infigunt: uel dum simulachro signum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio eodem'que maximo capite Leonis effigiem. Dextera parte caput canis exoritur mansueta specie blandientis: pars uerò læua ceruicis, rapacis Lupi capite finitur, eas'que formas animalium draco connectit uolumine suo, capite redeunte ad Dei dexteram, qua conspicitur monstrum. Ergo Leonis capite

pite monstratur præsens tempus, quia conditio eius inter præteritum futurumq; actu præsenti ualida feruensq; est. Sed præteritum tempus Lupi capite signatur, quod memoria rerum transactarum rapitur, & auferetur. Item canis blandientis effigies futuri temporis designat euentum, de quo nobis spes, licet incerta, blanditur. Tempora autem cui, nisi proprio famularentur autori? Cuius uertex insignitus calatho, & altitudinem sideris monstrat, & potentiam capacitatis ostendit: quia in eum omnia terrena redeunt, dum immisso calore rapiuntur. Accipe nunc quod de sole, uel Serapi pronuntietur oraculo. Nam Serapis, quẽ Aegyptij Deum maximum prodiderunt, oratus à Nicocreonte Cypriorum rege, quis Deorum haberetur, his uersibus solicitam religionem regis instruxit.

Εἰμὶ θεὸς τοιός σε μαθεῖν, οἷον κ' ἀγὼ εἶπο.
Οὐράνι& κόσμ& κεφαλὴ, κ' ἀχὴρ ἢ θάλασσα,
Πᾶσα δέ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ' οὖατ' ἐν αἰθέρι κεῖται,
Ὄμματα τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάο& ἠελίοιο.

Ex his apparet, Serapis, & solis unam esse, & individuam naturam. Isis cuncta religione celebratur, quæ est uel terra, uel natura rerum subiacens Soli. Hinc est, quòd continuatis uberibus, corpus Deæ omne densetur: quia uel terræ, uel rerum naturæ altu nutritur uniuersitas.

Adonin, Attinem, Osirim, & Horum, aliud non esse quàm solem. Præterea & duodecim signa zodiaci ad naturam Solis referri. CAPVT XXI.

Ne Adonin quidem alium esse quàm solem.

ADonin quoq; solem esse non dubitatur, inspecta religione Assyriorum: apud quos Veneris Architidis, & Adonis maxima olim ueneratio uiguit: quam nunc Phœnices tenent. Nam Physici terræ superius hemisphærium, cuius partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt:

inferius uerò hemiſphæriũ terræ, Proſerpinam uocauerũt. Ergo apud Aſſyrios, ſiue Phœnices, lugẽs inducitur Dea, quòd Sol annuo greſſu per duodecim ſignorum ordinem pergens, partem quoq; hemiſphærij inferioris ingreditur. quia de duodecim ſignis zodiaci, ſex ſuperiora, ſex inferiora cẽſentur. Et cùm eſt in inferioribus, & ideo dies breuiores facit, lugere creditur Dea: tanquàm ſole raptu mortis temporalis amiſſo, & à Proſerpina retento, quàm numen terræ inferioris circuli & Antipodum diximus. Rurſumq; Adonim redditũ Veneri credi uolũt: cùm Sol euictis ſex ſignis annuis inferioris ordinis, incipit noſtri circuli luſtrare hemiſphærium, cum incremento luminis, & dierum. Ab apro autem tradunt interemptum Adonin, hyemis imaginem in hoc animali fingentes: quòd aper hiſpidus & aſper, gaudet locis humidis & lutoſis, pruinaq; cõtectis: proprieq; hyemali fructu paſcitur, glande. Ergo hyems ueluti uulnus eſt Solis, quæ & lucem eius nobis minuit & calorem, quod utrunq; animantibus accidit morte. Simulachrum huius Deæ in monte Libano fingitur capite obnupto, ſpecie triſti, faciem manu læua intra amictum ſuſtinens, lachrymæ uiſione conſpicientium manare creduntur. Quæ imago, præterquàm quòd lugentis eſt (ut diximus) Deæ: terræ quoq; hyemalis eſt, quo tempore obnupta nubibus, ſole uiduata ſtupet: fonteſq;, ueluti terræ oculi, uberius manant: agriq; iterum ſuo cultu uidui, mœſtam faciem ſui monſtrant. Sed cùm Sol emerſerit ab inferioribus partibus terræ: uernalisq; æquinoctij tranſgreditur fines, augendo diem: tunc & Venus læta: & pulchra uirent arua ſegetibus, prata herbis, arbores foliis. Ideo maiores noſtri Aprilem menſem Veneri dicauerunt.

Obnupto, id eſt, cooperto.

Simuliter Phryges fabulis, & ſacrorum adminiſtrationibus

nibus immutatis, circa matrem Deûm, & Attinem eadem intelligi præſtant. Quis enim ambigat matrem Deûm terram haberi? Hæc Dea leonibus uehitur, ualidis impetu atque feruore animalibus: quæ natura cœli eſt, cuius ambitu aër continetur: qui uehit terram. Solem uerò, ſub nomine Attinis, ornat & fiſtula, & uirga. Fiſtula ordinẽ ſpiritus inæqualis oſtendit: quia uenti, in quibus nulla æqualitas eſt, propriam ſumunt de ſole ſubſtantiam. Virga, Solis poteſtatem aſſerit, qui cuncta moderatur. Præcipuam autem Solis in his ceremonijs uerti rationem, hinc etiam poteſt intelligi: quòd ritu eorum καταβάσεις finita, ſimulationeq; luctus peracta celebratur lætitiæ exordium ad octauum Calendas Aprilis: quem diem Hilaria appellant: quo primum tempore Sol diem longiorem nocte protendit.

Idem ſub diuerſis nominibus religionis effectus eſt apud Aegyptios: cùm Iſis Oſirim luget: nec in occulto eſt, neque aliud eſſe Oſirim quàm ſolem, nec Iſim aliud eſſe quàm terram (ut diximus) naturam'ue rerũ. Eademq; ratio quæ circa Adonin & Attinem uertitur, in Aegyptia quoque religione luctum & lætitiam uicibus annuæ adminiſtrationis alternat. Hinc Oſirim Aegyptij, ut ſolem eſſe aſſerant, quoties hieroglyphicis literis ſuis exprimere uolunt, inſculpũt ſceptrum: inq; eo ſpeciem oculi exprimunt: & hoc ſigno Oſirim monſtrant: ſignificantes hunc Deum ſolem eſſe, regaliq; poteſtate ſublimem cuncta deſpicere, quia ſolem Iouis oculum appellat antiquitas.

Oſirim etiam ſolem eſſe.

Apud eoſdem Apollo qui eſt ſol, Horus uocatur. Ex quo & horæ uigintiquatuor, quibus dies noxq; conficitur, nomen acceperunt. Et quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ uocantur. Iidem Aegyptij uolentes ipſius Solis nomine dicare ſimulachrum, figurauere raſo capite,

Horus idem Deus qui Sol.

Attinẽ aliud non eſſe quàm ſolem.

ſed dextra parte crine remanente. Seruatus crinis, docet ſolem naturæ rerum nunquàm eſſe in operto. Dempti autem capilli reſidente radice monſtrant hoc ſidus etiam tẽpore, quo non uiſitur à nobis, rurſum emergendi, uti capillos, habere ſubſtantiam. Eodem argumento ſignificatur & tempus quo anguſta lux eſt: cùm uelut abraſis incrementis, anguſtáq; manente extantia, ad minimum diei Sol peruenit ſpatium, quod ueteres appellauere brumale ſolſtitiũ: brumam à breuitate dierũ cognominãtes, id eſt, βραχὺ ἦμαρ. ex quibus latebris uel anguſtijs rurſus emergens, ad æſtiuum hemiſphærium, tanquam enaſcens, in augmenta porrigitur: & tunc ad regnum ſuum peruenisſe iam creditur. Propterea Aegyptij animal in zodiaco conſecrauere, ea cœli parte, qua maximè annuo curſu Sol ualido cſſeruet calore. Leoniſq; inibi ſignum, domicilium ſolis appellant: quia id animal uidetur ex natura Solis ſubſtantiam deducere: Primum'que impetu & calore præſtat animalia, uti præſtat Sol ſidera: ualidusq; eſt Leo pectore, & priore corporis parte, ac degenerat poſterioribus membris: æquè ſolis uis prima parte diei ad meridiem increſcit, uel prima parte anni à uere in æſtatem: mox elangueſcens, deducitur uel ad occaſum qui diei, uel ad hyemem, quæ anni pars uidetur eſſe inferior. Idemq; oculis patentibus atque igneis cernitur ſemper, ut Sol patenti igneoq; oculo terram conſpectu perpetuo atque infatigabili cernit. Nec ſolus Leo, ſed ſigna quoq; uniuerſa zodiaci ad naturam ſolis iure referuntur. Et ut ab Ariete incipiam, magna illi cõcordia eſt. Nam & is per ſex menſes hybernales ſiniſtro incubat lateri, ab æquinoctio uerno ſuper dextrũ latus: ſicut & Sol: ab eodem tempore dextrum hemiſphærium, reliquo ambit ſiniſtrum. Ideo & Ammonem quem Deum ſolem occidentem

Signa zodiaci ad naturã ſolis referri.

tem Lybies exiſtimant, Arietinis cornibus fingunt, quibus maximè id animal ualet, ſicut radijs Sol. Nam & apud Græcos *ἀπὸ τῆς κέρως κρίσις appellatur. Taurum uerò ad ſolẽ referri, multiplici ratione Aegyptius cultus oſtẽdit, uel quia apud Heliopolim taurum Soli conſecratum, quem *Netiron cognominãt, maximè colunt: uel quia bos Apis in ciuitate memphi, ſolis inſtar excipitur: uel quia in oppido Hermunthi magnifico Apollinis templo, conſecratum ſoli colunt taurum, *Bacchin cognominantes, inſignem miraculis conuenientibus naturæ ſolis. Nam & per ſingulas horas mutare colores affirmatur: & hirſutus ſetis dicitur in aduerſum naſcentibus, contra naturã omnium animaliũ. Vnde habetur ueluti imago Solis in aduerſam mundi partem nitentis. Gemini autẽ, qui alternis mortibus uiuere creduntur, quid aliud niſi Solem unum eundemq; ſignificant, modo deſcendentẽ in ima mundi, modo in ſummam altitudinem reſurgentem? Cancer obliquo greſſu, quid aliud niſi iter Solis oſtendit? qui uiam nunquàm rectam, ſed per illam ſemper meare *ſortitus eſt, Obliquus quà ſe ſignorũ uerteret ordo: maximeq; in illo ſigno, Sol à curſu ſupero incipit obliquus inferiora iam petere. De Leone iam ſuprà dictum eſt. Virgo autem, quæ manu ariſtam fert, quid aliud quàm δύναμις ἠλιακὴ quæ fructibus *curuatur? & ideo iuſtitia creditur, quæ ſola facit naſcentes fructus ad hominum uſus peruenire: Scorpius totus, in quo Libra eſt, naturã Solis imaginatur: qui hyeme torpeſcit: & tranſacta hac, aculeum rurſus erigit ui ſua, nullum natura damnum ex hyberno torpore perpeſſa. Sagittarius, qui omnium zodiaci domiciliorum imus atque poſtremus eſt: ideo ex homine in feram per membra poſteriora degenerat: quaſi poſtremis partibus ſuis à ſuperis in inferiora detruſus: ſagittam

*Neuton

*Bacin

*ſolitus Geor. 1.

*curat

tamen iacit: quod indicat, tunc quoque uniuersorum consta re uitam radio Solis uel ab ima parte uenientis. Capricornus ab infernis partibus ad supera solem reducens, capræ naturam uidetur imitari: quæ dum pascitur, ab imis partibus semper prominentium scopulorum alta deposcit. Aquarius non ne ipsam uim Solis ostendit? Vnde enim imber caderet in terras, nisi Solis calor ad supera traheret humorem? cuius refusio pluuialis est copia. In ultimo ordine zodiaci Pisces locati, quos consecrauit Soli non aliqua naturæ suæ imaginatio, ut cætera: sed ostentatio potentiæ sideris, à quo uita non solum aëris terrenisq; animalibus datur, sed illis quoque quorum conuersatio aquis mersa uelut è conspectu Solis exulat. Tanta est uis Solis ut abstrusa quoque penetrando uiuificet.

Quòd Nemesis, Pan, seu Inuus, & Saturnus, aliud non sint quàm Sol. CAPVT XXII.

Nemesim esse solem.

ET, ut ad solis multiplicem potestatem reuertatur oratio, Nemesis quæ contra superbiam colitur, quid aliud est, quàm solis potestas? Cuius ista natura est, ut fulgentia obscuret, & conspectui auferat: quæq; sunt in obscuro illuminet, offeratq; conspectui. Pan ipse, quem uocant Inuum, sub hoc habitu quo cernitur, solem se esse prudentioribus permittit intelligi, Hunc Deum Arcades colunt, Appellantes τὸν τῆς ὕλης κύριον non syluarum dominum, sed uniuersæ substantiæ materialis dominatorem significari uolentes. Cuius materiæ uis, uniuersorum corporum, seu illa diuina, siue terrena sint, componit essentiam. Ergo Inui cornua, barbæq; prolixa demissio, naturam lucis ostendunt: qua sol & ambitu cœli superioris illuminat, & inferiora collustrat. Vnde Homerus de eo ait:

Et Pana Deũ solem esse.

Iliados ιι.

Ὧρνυθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι, ἠδὲ βροτοῖσι.

Quid

Quid fistula uel uirga significent, superius in habitu Attinis expressimus. Quòd in Capræ pedes desinit, hæc argumenti ratio est: quia materia, quæ in omnem substantiam sole dispensante porrigitur, diuinis de se corporibus effectis, in terræ finitur elementum. Ad huius ergo extremitatis signum pedes huius animalis electi sunt: quòd & terrenum esset, & tamen semper peteret alta pascendo, sicut sol: uel cùm radios superne demittit in terras: uel cùm se recolligit, in montibus uisitur. Huius Inui amor & deliciæ ἠχὼ creditur, nullius oculis obnoxia: quod significat harmoniam cœli, quæ Soli amica est, quasi sphærarũ omnium de quibus nascitur moderatori: nec tamen potest nostris unquam sensibus deprehendi. Saturnus ipse, qui autor est temporum: & ideo à Græcis immutata litera χρόνος quasi χρόνος uocatur: quid aliud nisi Sol intelligendus est? cùm tradatur ordo elementorum, temporum numerositate distinctus, luce patefactus, nexus æternitate traductus, uisione discretus, quæ omnia actum Solis ostendunt.

Echo.

Saturnus idẽ qui sol.

Iouem quoque & Assyriorum Adad, eundem esse quem Solem. Tum & theologorum & Orphei autoritate ostendi posse, omnes deos referri ad solem. CAP. XXIII.

NEc ipse Iupiter rex Deorum, Solis naturam uidetur excedere: sed eundem esse Iouem ac Solem, claris docetur indicijs. Nam cùm ait Homerus:

Iliados τ.

Ζεὺς δ' ἐς ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,
Δωδεκάτη δέ τοι αὖθις ἐλεύσεσθαι ἀγυμπόνδε.

Iouis appellatione solem intelligi Cornificius scribit: cui unda Oceani uelut dapes ministrat. Ideo enim (sicut & Posidonius & Cleanthes affirmant) solis meatus à plaga, quæ usta dicitur, non recedit: quia sub ipsa currit

Oceanus, qui terram & ambit, & diuidit. Omnium autem Physicorum assertione constat, calorem humore nutriri, Nã quod ait, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἔποντο, sidera intelliguntur: quæ cum eo ad Occasus, Ortusq; quotidie impetu cœli feruntur, eodemq; aluntur humore: θεοὺς enim dicunt sidera & stellas, ἀπὸ τȣ θέειν, id est, τρέχειν, quòd semper in cursu sint: ἢ ἀπὸ τȣ θεωρεῖσθι. Addit poëta δυωδεκάτη γένετ' ἠὼς, non dierum, sed horarum significans numerũ: quibus referuntur ad hemisphærij superioris exortum. Intellectum nostrum in eandem sententiam ducunt etiam de Timæo platonis hæc uerba: ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ ζεὺς ἐλαύνων, πτηνὼν ἅρμα πρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος, τῷ δ' ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ δώδεκα μέρη κεκοσμημένη, μένει δὲ ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. His enim uerbis magnũ in cœlo ducem Solem uult sub appellatione Iouis intelligi, alato curru, uelocitatẽ sideris monstrans. Nam quia in quocunq; signo fuerit, præstat omnia signa & sidera, signorũq; præstites Deos, uidetur cũctos Deos ducatu præire, ordinando cuncta, ornandoq;: atq; ideo uelut exercitum eius, cæteros Deos haberi per XII. signorum partes distributos: quia ipse duodecimi signi in quocunq; signo fuerit, locum tenet, & occupat. Nomẽ autem Dæmonum cum Deorum appellatione coniungit: aut quia dij sunt δαήμονες, id est, sciẽtes futuri: aut (ut Poßidonius scribit in libris quibus titulus est περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων) quia ex æthereа substantia parta atq; diuisa qualitas illis est: siue* ἀπὸ τȣ δαίειν, id est, καίειν: seu ἀπὸ τȣ δεομένȣ, hoc est, μεριζομένȣ. Quòd autem addit, μένει δ' ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη, significat quia hæc sola, quã terram esse accepimus, manet immobilis intra domum Deorum, id est, intra mundum

Iliados 1.

In Phædro Platonis leguntur.

ἀπὸ τȣ δεομένȣ, id est, καιομένȣ.

dum ut ait Euripides:

Καὶ γαῖα μῆτερ, ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
Βροτῶν καλοῦσιν ἡμένην ἐν αἰθέρι.

Hinc quoq; ostenditur quid de sole & Ioue sit sentiendum, cùm alibi dicatur.

Πάντα ἰδῶν διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας. Et alibi: Ἠέλιος θ' ὅς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις. Vnde utrunque constat una potestate censendum. Aßyrij quoq; solem sub Iouis nomine, quem Dia Heliopoliten cognominant, maximis ceremonijs celebrant, in ciuitate, quæ Heliopolis nuncupatur. Eius Dei simulachrum sumptum est de oppido Aegypti, quod & ipsum Heliopolis appellatur, regnante apud Aegyptios Senemure, seu idem Senepos nomine fuit: perlatumq; est primum in eam per Oppiã legatum Delebois regis Aßyriorum, sacerdotesq; Aegyptios, quorum princeps fuit Parmetis: diuq; habitum apud Aßyrios, postea Heliopolim commigrauit. Cur ita factum, quaq; ratione Aegypto profectum, in hæc loca ubi nunc est, postea uenerit: rituq; Aßyrio magis, quàm Aegyptio colatur, dicere supersedi: quia ad præsentem non attinet causam. Nunc uerò eundem Iouem, solemq; esse, cùm ex ipso sacrorũ ritu, tum ex habitu dignoscitur. Simulachrum enim aureum, specie imberbi instat: dextra eleuata cum flagro, in aurigæ modũ: læua tenet fulmen, & spicas. Quæ cuncta Iouis, Solisq; consociatam potentiam demonstrant. Huius templi religio etiam diuinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atq; Sol est. Vehitur enim simulachrum Dei Heliopolitani* ferculo, ueluti uehuntur in pompa ludorum Circensium Deorum simulachra. Et subeunt plerunq; prouinciæ proceres, raso capite, longi temporis castimonia puri: ferunturq; diuino spiritu

Hesiodus Iliados 3.

** Ferculũ hic. pro uehiculo. non pro dapibus.*

tu, non ſuo arbitrio, ſed quò Deus propellit uehentes: ut uidimus apud Antium promoueri ſimulachra Fortunarũ ad danda reſponſa. Conſulunt hunc Deum & abſentes, miſsis diplomatibus conſignatis, reſcribitq; ordine ad ea, quæ conſultatione addita continentur. Sic & imperator Traianus initurus ex ea prouincia Parthiam cum exercitu, conſtantiſsimæ religionis hortantibus amicis, qui maxima huiuſce numinis ceperant experimenta, ut de euentu conſuleret rei cœptæ: egit Romano conſilio, prius explorando fidem religionis, ne fortè fraus ſubeſſet humana. Et primum miſit ſignatos codicillos, ad quos ſibi reſcribi uellet. Deus iuſsit afferri chartam, eamq; aſsignari puram, & mitti: ſtupentibus ſacerdotibus ad eiuſmodi factum. Ignorabant quippe conditionem codicillorum. Hos cum maxima admiratione Traianus excepit, quòd ipſe quoq; puris tabellis cùm Deo egiſſet. Tunc alijs codicillis conſcriptis, ſignatisque conſuluit an Romam perpetrato bello rediturus eſſet. Vitem cẽturialem Deus ex muneribus in æde dicatis, deferri iuſsit: diuiſamq; in partes ſudario condi, ac proinde ferri. Exitus rei obitu Traiani apparuit, oſsibus Romam relatis. Nam fragmentis, ſpecies reliquiarum, uitis argumento, caſus futuri tempus oſtenſum eſt. Et ne ſermo per ſingulorum nomina Deorum uagetur, accipe quid Aſsyrij de ſolis potentia opinentur. Deo enim, quem ſummum, maximumq; uenerantur, Adad nomen dederũt. Eius nominis interpretatio ſignificat, unus. Hunc ergo ut potentiſsimum adorant Deum. Sed ſubiungunt eidem Deam nomine Atargatim: omnemq; poteſtatem cunctarũ rerum his duobus attribuunt, Solem, Terramq; intelligentes: nec multitudine nominum enuntiantes diuiſam eorum per omnes ſpecies poteſtatem: ſed argumentis quibus ornantur

Atargatis dea.

tur, ſignificantes multiplicem præſtantiam duplicis numinis. Ipſa autem argumenta, Solis rationem loquuntur. Nanque ſimulachrum Adad, inſigne cernitur radijs inclinatis, quibus monſtratur, uim cœli in radijs eſſe Solis, qui demittuntur in terram. Atargatis ſimulachrum ſurſum uerſum reclinatis radijs inſigne eſt: monſtrando radiorum ui ſupernè demiſſorum enaſci quæcunq; terra progenerat. Sub eodem ſimulachro ſpecies leonum ſunt: eadem ratione terram eſſe mõſtrantes, qua Phryges finxere matrem Deũm, id eſt, terram leonibus uehi. Poſtremò, potentiam Solis ad omniũ poteſtatem, ſummitatemq; referri, indicant Theologi: qui in ſacris hoc breuiſsima precatione demonſtrant, dicentes: Ἥλιε παντοκράτορ, κόσμου πνεῦμα, κόσμου δύναμις, κόσμου φῶς. Solem eſſe omnia & Orpheus teſtatur his uerſibus.

Κέκλυθι τηλεπόρε, δίννηε ἑλικαύγεα κύκλου
Οὐρανίαις τροφάλιγξι πόρὶ δρόμου ἀέρ ἐλίσσων
Ἄγλαε ζεῦ διόνυσε πάτερ πόντου πατέρηε.
Ἥλιε παγγένετορ παναίολε χρυσεοφεγγέε.

De laudibus, variaque eruditione Vergilij. Tum de his, quæ ſequentibus libris per ordinem ſunt explicanda.

CAPVT XXIIII.

HIc cùm Prætextatus feciſſet loquendi finem, omnes in eum affixis uultibus, admirationem ſtupore prodebant. Deinde laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem: affirmantes hunc eſſe unum arcanæ Deorum naturæ conſcium, qui ſolius diuina & aſſequi animo, & eloqui poſſet ingenio. Inter hæc Euangelus: Equidem, inquit, miror potuiſſe tantorum poteſtatem numinum comprehendi. Verùm quod Mantuanum noſtrum ad ſingula, rùm de diuinis ſermo eſt, teſtem citatis: gratioſius eſt, quàm

ut

ut iudicio fieri putetur. An ego credam, quod ille cùm diceret: Liber & alma Ceres, pro Sole, & Luna, non hoc in alterius poëtæ imitationem posuerit: ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans? Nisi fortè, ut Græci omnia sua in immensum tollunt, nos quoque poëtas etiam nostros uolumus philosophari: cùm ipse Tullius, qui non minus professus est philosophandi studium, quàm loquendi, quoties aut de natura Deorũ, aut de fato, aut de diuinatione disputat, gloriam, quam oratione conflauit, incondita rerum relatione minuat. Tum Symmachus: De Cicerone Euangele, qui conuicijs impenetrabilis est, post uidebimus. Nunc quia cum Marone nobis negotium est, respondeas, uolo utrum poëtæ huius opera instituendis tantum pueris idonea iudices, an alia illis altiora inesse fatearis. Videris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere uersus: qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus, Imò uerò pueri cùm essemus Symmache (inquit Euangelus) sine iudicio mirabamur: inspicere autem uitia, nec per magistros nec per ætatem licebat: quæ tamen non pudenter quisquam negabit, cùm ipse confessus sit. Qui enim moriens poëma suum legauit igni, quid nisi famæ suæ conuicia posteritati subtrahenda curauit? Nec immerito. Erubuit quippe de se futura iudicia: si legeretur petitio deprecantis filio arma à marito, cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscepisse se nouerat: uel si mille alia multum pudenda. seu in uerbis modò Græcis, modò Barbaris, seu in ipsa dispositione operis deprehenderentur: Cumq; adhuc dicentẽ omnes exhorruissent, subtexuit Symmachus: Hæc est quidem Euangele Maronis gloria, ut nullius laudibus crescat, nullius uituperatione minuatur. Verùm ista quæ proscindis, defendere quilibet potest ex plebeia grãmaticorum cohorte: ne Seruio

uio nostro, qui priscos (ut mea fert opinio) præceptores doctrina præstat, in excusandis talibus quæratur iniuria. Sed quæro utrum cùm poëtica tibi in tanto poëta displicuerit: nerui tamen oratorij, qui in eodem sunt ualidissimi, placere uideantur. Hæc uerba primùm Euangeli risus excepit. Deinde subiecit: Id hercule restat deniq;, ut oratorem Vergilium renuntietis. Nec mirum, cùm ad philosophos ambitus uester paulò antè prouexerit. Si in hac opinione es, Symmachus inquit, ut Maro tibi nihil nisi poëticum sensisse existimetur: licet hoc quoq; eidem nomen inuideris, audi quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronuntiet. Ipsius enim Maronis epistola, qua compellat Augustum, ita incipit: Ego uerò frequentes à te literas accipio. & infrà: De Aenea quidem meo, si mehercule iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut penè uitio mentis tantum opus ingressus mihi uidear: cùm præsertim (ut scis) alia quoque studia ad id opus multoq; potiora impartiar. Nec his Vergilij uerbis copia rerum dissonat, quam pleriq; penè omnes literatores pedibus illotis prætereunt, tanquam nihil ultra uerborum explanationem liceat nosse grammatico. Ita sibi belli isti homines certos scientiæ fines, & uelut quædam pomœria & effata posuerunt: ultra quæ si quis egredi audeat, introspexisse in ædem deæ, à qua mares absterrentur, existimandus sit. Sed nos, quos crassa Minerua dedecet, non patiamur abstrusa esse adyta sacri poëmatis: sed arcanorum sensuum inuestigato adyto, doctorum cultu celebranda præbeamus recluſa penetralia. Et ne uidear, uelle omnia unus amplecti: spondeo uiolentissima inuenta, uel sensa rhetoricæ in Vergiliano me opere demonstraturum. Eusebio autem oratorum eloquentissimo, non præripio de oratoria

apud

apud Maronem arte tractatũ: quem & doctrina, & docendi usu melius exequetur: Reliquos omnes, qui adestis, impẽsè precatus sim: ut quid uestrũ quisq; præcipuũ sibi annotauerit de Maronis ingenio, uelut ex symbolo cõferamus. Mirum modum alacritatẽ omnibus, qui aderant, hæc uerba pepererũt. Et assurgens quisq; in desideriũ alios audiẽdi, nõ uidit & se in idẽ munus uocandũ. Itaq; hortatu mutuo concitati, in assensum facilè ac libenter animati sunt: intuentesq; omnes Prætextatum orabant, ut iudicium suũ primus aperiret: cæteris per ordinẽ, quem casus sedendi fecerat, secuturis. Et Vectius: Equidem inter omnia, quibus eminet laus Maronis, hoc aßiduus lector admiror, quia doctißimè ius Pontificiũ, tanquã hoc professus, in multa & uaria operis sui parte seruauit. Et si tantæ dissertationis sermo non cesserit: promitto fore, ut Vergilius noster põtifex maximus assertatur. Post hunc Flauianus: Apud poëtam nostrum, inquit, tantam scientiam iuris auguralis inuenio: ut si aliarum disciplinarum doctrina destituetur, hæc illũ uel sola professio sublimaret. Eustathius deinde: Maximè, inquit, prædicarem quanta de Græcis cautus, & tanquam aliud agens, modo artificij dißimulatiõe, modo professa imitatiõe trãstulerit: ni me maior admiratio de astrologia, totaq; philosophia teneret, quàm parcus, & sobrius operi suo nusquã reprehendendus aspersit. Furius Albinus alterum fouens Prætextati latus, iuxtaq; cum Cæcinna Albinus ambo uetustatis affectationẽ in Vergilio prædicabant. alter in uersibus, alter in uerbis. Auienus: Non assumã mihi, inquit, ut unã aliquã de Vergilianis uirtutibus audeã prædicare: sed audiendo quæcũq; dicetis, si quid uel de his mihi uidebitur, uel iandudũ legenti adnotandũ uisum est, opportunius proferã: modo memineritis à Seruio nostro exigendũ, ut quicquid

quis, qui in illo fuerunt symposio, hæc lumina quis nõ præponenda consentiat? Sed quorsum tibi Auiene hoc tendit exemplum? Quia sub illorum, inquit, supercilio non defuit, qui psaltriam intromitti peteret: ut puella ex industria supra naturam mollior, canora dulcedine, & saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes. Illhic hoc fieri tentatum est, ut Agathonis uictoria celebraretur: Nos honorẽ Dei, cuius hoc festum est, nullo admisto uoluptatis augemus: neque ego sum nescius, uos nec tristitiam, nec nubilum uultum in bonis ducere: nec Crassum illum, quẽ, autore Lucilio, Cicero semel in uita risisse scribit magnopere mirari. Ad hæc cùm Prætextatus diceret, ludicras uoluptates nec suis Penatibus assuetas, nec ante cœtum tam serium producendas: excepit Symmachus: Quia Saturnalibus optimo dierum (ut ait Veronensis poëta) nec uoluptas nobis ut Stoicis tanquam hostis repudianda est, nec ut Epicureis summum bonum in uoluptate ponendum: excogitemus alacritatem lasciuia carentem. Et, ni fallor, inueni, ut iocos ueterum ac nobilium uirorum edecumatos ex multijugis libris relatione mutua proferamus. Hæc nobis sit literata lætitia, & docta cauillatio, *uicem Planipedis & Sabulonis impudica & prætextata uerba iacientis: at pudorem, ac modestiam* uersus imitata. Hæc res & cura, & studio digna ueteribus uisa est. Et iam primo animaduerto duos, quos eloquentißimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiã ad iocorum uenustatẽ cæteris præstitisse. Plautus quidẽ ea re clarus fuit, ut post mortem eius Comœdiæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen esse, de iocorum copia, noscerentur. Cicero autem quantum in ea re ualuerit, quis ignorat, qui uel liberti eius libros, quos is de patroni iocis

*aliâs: uitans morem Planipedis & Sannionis.

*risus

t comp

compoſuit, quos quidam ipſius putant eſſe, legere curauit? Quis item neſcit conſularem eum ſcurram ab inimicis appellari ſolitum? Quod in oratione etiam ſua Vatinius poſuit. Atque ego (ni longum eſſet) referrem, in quibus cauſis cùm nocentiſſimos reos tueretur uictoriam iocis adeptus ſit. Vt ecce pro L. Flacco, quem repetundarum reum, ioci opportunitate de manifeſtiſſimis criminibus exemit. Is iocus in oratione non extat, mihi ex libro *Fuſij Viuaculi notus eſt, & inter alia eius dicteria celebratur. Sed in hoc uerbo non caſu incidi, uolens feci. Iocos enim hoc genus, ueteres noſtri dicteria dicebant. Teſtis idem Cicero, qui in libro epiſtolarum ad Corn. Nepotem ſecundo ſic ait: Itaque noſtri cùm omnia quæ dixiſſemus, dicta eſſent, quæ facetè & breuiter, & acutè locuti eſſemus, ea proprio nomine appellari dicteria uoluerunt. Hæc Cicero. Nonius uerò, Pomponiuſq; iocos non rarò dicteria nominant. Marcus etiam Cato ille Cenſorius, argutè iocari ſolitus eſt. Horum nos ab inuidia muniret autoritas, etiam ſi noſtris cauillamur. At cùm à ueteribus dicta referamus, ipſa utique autorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuentum, agite quod cuiq; de dictis talibus in mẽtem ueniet, uiciſſim memoriam noſtram excitando, referamus. Placuit uniuerſis lætitiæ excogitata ſobrietas: & ideo ut Prætextatus incipiendo autoritatem de exemplo præberet, hortati ſunt.

*Furij Bibaculi

De diuerſorum iocis atque dicterijs. CAP. II.

TVm ille: Dictum uolo hoſtis referre, ſeductí, & cuius memoria inſtaurat Romanorũ triumphos. Annibal Carthaginienſis apud regem Antiochum profugus, facetiſſimè cauillatus eſt. Ea cauillatio huiuſcemodi fuit. Oſtendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparauerat: conuertebatq; exercitum inſignibus argenteis, & aureis florentem. Inducebat etiam currus cum *faſcibus, & elephantos cum turribus, æquitatumq; frænis & ephippijs, monilibus ac phaleris præfulgentem. Atque ibi rex contemplatione tanti, & tam ornati exercitus gloriabundus, Annibalem aſpicit. Et putas ne, inquit, ſatis eſſe Romanis hæc omnia? Tunc Pœnus eludens ignauiam, imbelliamq; militum eius, pretioſe armatorum: Planè, inquit, ſatis eſſe credo Romanis hæc, etſi auariſſimi ſunt. Nihil prorſus neq; tam lepidè, neq; tam acerbè dici poteſt. Rex de numero exercitus ſui, ac de æſtimanda æquiparatione quæſierat: reſpondit Annibal, de præda.

*falcibus

Annibalis cauillatio ex Gellio lib. 5. cap. 6.

Flauianus ſubiecit: Sacrificium apud ueteres fuit, quod uocabatur Proteruia. In eo mos erat, ut ſi quid ex epulis ſuperfuiſſet, igne conſumeretur. Hinc Catonis iocus eſt. Nãq; Albidiũ quendã, qui ſua bona comediſſet: & nouiſſimè domum, quæ ei reliqua erat, incẽdio perdidiſſet, Proteruiam feciſſe dicebat: quod comeſſe non potuerit, id combuſſiſſe.

Catonis iocus.

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Seruilia, cùm pretioſum ære paruo fundum abſtuliſſet à Cæſare, ſubijciente haſtæ bona ciuium, non effugit dictum tale Ciceronis, Equidem quo melius emptum ſciatis, comparauit Seruilia hunc fundum tertia deducta. Filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia, eademq; C. Craſſi uxor, laſciuiente Dictatore, tam in matrem, quàm in puellam. Tunc luxuriã ſenis adulteri ciuitas ſubinde rumoribus iocisq; carpebat: ut mala non tantum ſeria forent.

Cicer. dictum

Poſt hunc Cæcinna Albinus: Plancus in iudicio fortè amici cùm moleſtum teſtem deſtruere uellet, interrogauit (quia ſutorem ſciebat) quo artificio ſe tueretur. Ille urbanè reſpondit, Gallam ſubigo: Sutoriũ hoc habetur inſtrumentum

Dicterium ſutoris cuiuſpiã.

tum, quod non infacetè in adulterij explorationem ambiguitate conuertit. Nam Plancus in Meuia Galla nupta malè audiebat.

Iocus in Mar. Antonium.

Secutus est Furius Albinum: Post Mutinensem fugam quærentibus quid ageret Antonius, respondisse familiaris eius ferebatur: Quod canis in Aegypto: bibit & fugit. Quoniam in illis regionibus constat, canes raptu crocodilorum exterritos, currere & bibere.

Publij dictum.

Eustathius deinde: Publius Mutium in primis maleuolũ cùm uidisset solito tristiorem: Aut Mutio, inquit, nescio quid incommodi acceßit: aut nescio cui aliquid boni.

Fausti Syllæ iocus.

Inde Aufenus: Faustus Syllæ filius, cùm soror eius eodẽ tempore duos mœchos haberet, Fuluium fullonis filium, & Pompeium cognomine Maculam: Miror, inquit, sororem meam habere maculam, cùm fullonem habeat.

Dictũ Seruilij Mallij responsum.

Hic Euangelus: Apud L. Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Seruilius Geminius fortè cœnabat. cũq; filios eius deformes uidisset: Non similiter, inquit, Malli fingis, & pingis. Et Mallius: In tenebris enim fingo, inquit: luce pingo.

Demosth. uerbum ex Gell. lib. 1. cap. 3.

Eusebius deinde Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cuius formam tunc Græcia mirabatur: accessit, ut & ipse famoso amore potiretur. Qui ubi dimidium talentum unius pretium noctis audiuit, decessit hoc dicto: οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μετανοῆσαι.

Inter hæc, cùm Seruius, ordine se uocante, per uerecundiam fileret: Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammatice pronuntias: si tacere talia, uis uideri tuitionem pudoris. Vnde neque tuum, nec Disarij, aut Hori supercilium liberum erit à superbiæ nota: ni Prætextatum, & nos uelitis imitari.

Tunc

Dicterium Votacilij.

Tunc Seruius, postquam magis silentium erubescendum uidit, ad libertatem se similis relationis animauit: Marcus, inquit, Votacilius Pitholaus, cùm Caninius Reuilius uno tantum die consul fuisset, dixit: Antè Flamines, nunc Consules diales fiunt.

Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis expectans, ait:

Desunt uerba Disarij.

Platonis distichon ex Gell. lib. 19. cap. 11.

Post hunc Horus quoq;, Affero ad uos, inquit, ἀλφιχου Platonis, quo ille adolescens luserit, cùm tragœdijs quoque eadem ætate præluderet:

Τλὺ ψυχήν, ἀγάθωνα, φιλῶν ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον
ἦλθε γὰρ ἁτλήμων, ὡς λαβήσομένη.

Orta ex his lætitia: & omnibus in Censorium risum remißis, ac retractantibus, quæ à singulis antiquæ festiuitatis sapore prolata sunt: Symmachus ait: Hos Platonis uersiculos, quorũ magis uenustatem an breuitatem mireris incertum est, legisse me memini in Latinũ tantò latius uersos, quanto solet nostra quàm Græcorum lingua breuior & angustior existimari. Et (ut opinor) hæc uerba sunt:

Dum semihulco sauio
Meum puellum sauior,
Dulcemq; florem spiritus
Duco ex aperto tramite,
Anima ægra tunc & saucia
Cucurrit ad labias mihi,
Orisq; rictum peruium,
Et labra pueri mollia
Rimata *itiner transitus
Vt transiliret nititur.
Tum si moræ quid plusculæ

*aliâs itineri

Fuisset in coitu osculi,
Amoris igne percita
Transisset, & me linqueret.
Et mira prorsum res foret
Vt ad me fierem mortuus,
Ad puerum ut intus uiuerem.

De iocis M. Tullij Ciceronis. CAP. III.

Cicer. iocus. SEd miror, omnes uos ioca tacuisse Ciceronis: in quibus facundißimus, ut in omnibus, fuit. Et si uidetur, ut Aedituus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggesserit, referam dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis, ille sic incipit:

In Damasippũ M. Cicero, cùm apud Damasippũ Cœnaret: & ille mediocri uino posito, diceret, Bibite Falernum hoc, annorum quadraginta est: Bene inquit, ætatem fert.

In Lentulum. Idem cùm Lentulum generum suum, exiguæ staturæ hominem, longo gladio accinctum uidisset, Quis, inquit, generum meum ad gladium alligauit?

In Q. fratrem. Nec Q. Ciceroni fratri circa simílem mordacitatem pepercit: Nam cùm in ea prouincia, quam ille rexerat, uidisset clypeatam imaginem eius, ingentibus liniamentis usque ad pectus ex more pictam: erat autẽ Quintus ipse staturæ paruæ, ait: Frater meus dimidius maior est, quam totus.

In Vatinium. In consulatu Vatinij, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circunferebatur. Magnum ostentum, inquit, anno Vatinij factum est: quòd illo Consule, nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit.

Querenti deinde Vatinio, quòd grauatus esset domum ad se infirmatum uenire, respondit: Volui in Consulatu tuo uenire, sed nox me comprehendit.

Vlcisci autem se Cicero uidebatur, ut qui respondisse sibi

sibi Vatinium meminerat, cum humeris se Reipub. de exilio reportatum gloriaretur, Vnde ergo tibi uarices?

In Caninium. Caninius quoq; Reuilius, qui uno die (ut Seruius retulit) consul fuit, rostra cùm ascendisset, pariter honorem iniit consulatus, & eierauit: quod Cicero gaudens, omni occasione urbanitatis increpuit, λογοθεώρητ@ est Caninius Consul, Deinde, hoc cõsecutus est Reuilius, ut quæreretur, quibus COSS. Consul fuerit. Dicere præterea non destitit, Vigilantem habemus COS. Caninium, qui in consulatu suo somnum non uidit.

In Pompeium. Pompeius Ciceronis facetiarum impatiens fuit. Cuius hæc de eo dicta ferebantur. Ego uerò quem fugiam, habeo: quẽ sequar, non habeo. Sed & cùm ad Pompeiũ uenisset, dicentibus serò eum uenisse, respondit: Minimè serò ueni: nam nihil hic paratũ uideo. Deinde interrogãti Pompeio, ubi gener eius Dolabella esset, respondit: Cum socero tuo. Et cum donasset Pompeius transfugam ciuitate Romana, O hominem bellum, inquit, Gallis ciuitatẽ promittit alienam, qui nobis nostram non potest reddere. Propter quæ meritò uidebatur dixisse Pompeius: Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat.

In Cæsarem. In Cæsarem quoque mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. Nam primum post uictoriam Cæsaris interrogatus, cur in electione partis errasset, respondit: Præcinctura me decepit. Iocatus in Cæsarem, qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam, uelut mollis incederet. Adeò ut Sylla tanquam prouidus dixerit Pompeio: Caue tibi illum puerum male præcinctum.

Deinde cùm Laberius in fine ludorum anulo aureo honoratus à Cæsare, euestigio in quatuordecim gradus ad spectandum transisset, uiolato ordine: & cùm detractus

esset eques Romanus, & cum Mimus remissus, ait Cicero prætereunti Laberio, & sedile quærenti: Recepissem te, nisi angustè sederem: simul & illũ respuens, & in nouum Senatum iocatus, cuius numerum Cæsar supra fas auxerat. Nec impune: respondit enim Laberius: Mirum si angustè sedes, qui soles duabus sellis sedere: exprobrata leuitate Ciceronis, qua immeritò optimus ciuis male audiebat.

Idem Cicero aliâs facilitatem Cæsaris in eligendo Senatum irritum irrisit palàm. Nam cum ab hospite suo P. Mallio rogaretur, ut decurionatum priuigno eius expediret: assistente frequentia dixit: Romæ si ius habebit Pompeius, difficile est.

Nec intra hæc mordacitas stetit: Quippe ab Androne quodam Laodiceno salutatus, cùm causam aduentus requisiuisset: cõperisset q; (nam ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem uenisse respondit) ita expressit publicam seruitutem: ἐὰν ἀδικτύχης, καὶ πρὸ ἡμῶν πρέσβευσον: id est, Si obtinueris, & pro nobis intercede.

In M. Antonium. Vigebat in eo excedens iocus & seria mordacitas, ut hoc est ex epistola ad C. Cassium dictatoris uiolatorem: Vellem Idibus Martijs me ad cœnam inuitasses: profectò reliquiarum nihil fuisset: nunc me reliquiæ uestræ exercent. Idem Cicero de Pisone genero & M. Lepido lepidissimè cauillatus est.

Transitus ad caput 4. Dicente adhuc Symmacho, & (ut uidebatur) plura dicturo intercedens Auienus, ut fieri in sermonibus conuualibus solet: Nec Augustus, inquit, Cæsar in huiusmodi dicacitate quoquam minor, & fortasse nec Tullio. Et si uolentibus uobis erit, aliqua eius quæ memoria suggesserit, relaturus sum. Et Horus: Permitte Auiene Symmachus explicet de his, quos iam nominauerat, dicta Ciceronis, & opportunius quæ de Augusto uis referre, succedent. Reticente Auieno, Symmachus: Cicero, inquam, cum Piso gener eius mollius incederet, filia autem concitatius, ait genero: Ambula tanquam fœmina. ait filiæ: Ambula tanquam uir. Et cum M. Lepidus in Senatu dixisset patribus conscriptis: Ego non tanti fecissem simile factum: Tullius ait, Ego non tanti fecissem ὁμοιόπτωτον. Sed perge Auiene, ne ultrà te dicturientem retardem.

In Pisonem.

In Lepidum.

De iocis Augusti in alios, & aliorum rursus in ipsum.

CAPVT. IIII.

Augusti ioca in multos.

ET ille: Augustus, inquam, Cæsar affectauit iocos, saluo tamen maiestatis, pudoris q; respectu: nec ut caderet in scurram. Aiacem tragœdiam scripserat, eandem q; quòd sibi displicuisset, deleuerat. Postea Lucius grauis tragœdiarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Aiax suus. Et ille: In spongiam, inquit, incubuit.

Idem Augustus, cùm ei quidam libellum trepidus offerret: & modò proferret manum, modò retraheret: Putas, inquit, te assem elephanto dare?

Idem cùm ab eo Pacuuius Taurus congiarium peteret: diceret q; iam hoc homines uulgò loqui, non paruam ab illo sibi pecuniam datam, Sed tu, inquit, noli credere.

Alium præfectura equitum summotum, & insuper salarium postulantem: dicẽte m q;, Non lucri causa dari hoc mihi rogo, sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse, & ita officium deposuisse, hoc dicto repercussit: Tu te accepisse apud omnes affirma, & ego dedisse me non negabo.

Vrbanitas eiusdem innotuit circa Herennium deditũ uitijs iuuenẽ, quẽ cũ castris excedere iussisset, & ille supplex hac deprecatione uteretur: Quo modo ad patrias sedes reuertar? qd patri meo dicã? respõdit: Dic me tibi displicuisse.

Saxo in expeditione percussum, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera iactantem, sic leuiter castigauit: At tu cùm fugies, inquit, nunquàm post te respexeris.

Galbæ, cuius informe gibbo erat corpus, agenti apud se causam, & frequenter dicenti: Corrige in me si quid reprehendis, respondit: Ego te monere possum, corrigere non possum.

Cùm multi Seuero Caßio accusante absoluerentur: & architectus fori Augusti expectationem operis diu traheret, ita iocatus est: Vellem Caßius & meum forum accusasset.

Vectius cùm monumentum patris exarasset, ait Augustus: Hoc est uerè monumentum patris colere.

Cùm audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iußit interfici, filium quoq; eius occisum, ait: Melius est Herodis porcum esse quàm filium.

Idem Augustus, quia Mecœnatē suū nouerat esse stylo remisso, molli, & dissoluto: talem se in epistolis, quas ad eū scribebat, sæpius exhibebat. Et contra castigationem loquēdi, quam aliâs ille scribendo seruabat, in epistola ad Mecœnatē familiari, plura in iocos effusa subtexuit: Vale mel gentium, * metuelle, ebur ex Hetruria, lacer Aretinum, adamas supernas, Tyberinum margaritū, Cilneorum smaragde, iaspis figulorum, berylle Porsennæ. Carbunculum habeas, ἵνα * συντέμω πάντα μαλάγμα mœcharum.

*melcule

* συντείνω πάντα μαλάγματα.

Exceptus est à quodam cœna satis parca, & quasi quotidiana. Nam penè nulli se inuitanti negabat. Post epulum igitur inops, ac sine ullo apparatu discedens, uale dicenti, hoc tantum insusurrauit: Non putabam me tibi tam familiarem.

Cùm

Cùm de Tyriæ purpuræ, quam emi iusserat, obscuritate quereretur: dicente uenditore, erige altius, & suspice, his usus est salibus: Quid ergo? ut me populus Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?

Nomenclatori suo, de cuius obliuione querebatur, dicenti: Nunquid ad forum mandas? Accipe, inquit, commendatitias: quia illhic neminem nosti.

Vatinio in prima sua ætate eleganter insultauit. Confusus ille podagra, uolebat tamen uideri discußisse uitium & mille passus ambulare se gloriabatur. Cui Cæsar, Non miror, inquit: dies aliquanto sunt longiores.

Relata ad se magnitudine æris alieni, quam quidem eques Romanus dum uixit excedentem * ducenteis L L S. celauerat, culcitram emi cubicularem in eius auctione sibi iußit. Et præceptum mirantibus, hanc rationem reddidit: Habenda est ad somnum culcitra, in qua ille, cùm tantum deberet, dormire potuit.

*ducenties H-S

Non est intermittendus sermo eius, quem Catonis honori dedit. Venit fortè in domum, in qua Cato habitauerat. Dein Strabone in adulationem Cæsaris malè existimante de Catonis peruicacia, ait: Quisquis præsentem statum ciuitatis commutari non uolet, & ciuis, & uir bonus est. Satis seriò & Catonem laudauit: & sibi, nequis affectaret res nouas, consuluit.

Soleo in Augusto magis mirari quos pertulit iocos, quàm ipse quos protulit, quia maior est patientiæ, quàm facundiæ laus: maximè, cùm æquanimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit. Cuiusdam prouincialis iocus asper annotuit. Intrauerat Romā similimus Cæsari, & in se omnium ora conuerterat. Augustus perduci hominē ad se iußit, uisumq; hoc modo interrogauit: Dic mihi adolescens

Ioci aliorum in Augustū

scens, fuit aliquãdo mater tua Romæ? Negauit ille: nec contentus, adiecit: Sed pater meus sæpe.

Temporibus triumuiralibus Pollio cum Fescenninos in eum Augustus scripsisset, ait: At ego taceo: Non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere.

Curtius eques Romanus delitijs diffluens, cùm macrum turdum sumpsisset in conuiuio Cæsaris, interrogauit an mittere liceret. Responderat princeps, Quid ni liceat? Ille statim per fenestram misit.

Aes alienum Augustus cuiusdam senatoris chari sibi, nõ rogatus exoluerat, numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc solum ei scripsit: Mihi nihil.

Solebat Licinius libertus eius, inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre. quem morem secutus, centum promisit per libellum, in quo uirgulæ superductæ pars ultra pecuniæ defectionem protendebatur, uacante infrà loco. Cæsar occasione usus, priori alterum centies sua manu iunxit, spatio diligenter expleto, & affectata literæ similitudine, geminatamq; accepit summam dißimulante liberto. Qui posteà cœpto alio opere, leniter factum suum Cæsari obiecit, libello tali dato: Confero tibi domine ad noui operis impensam: quod uidebitur.

Mira etiam Censoris Augusti, & laudata patientia. Corripiebatur eques Romanus à principe, tanquam minuisset facultates suas. At ille se multiplicasse coràm probauit. Mox eidem obiecit, quòd ad contrahendum matrimonium legibus non paruisset. Ille uxorem sibi & tres liberos esse dixit. Tunc adiecit: Posthac Cæsar, cùm de honestis hominibus inquiris, honestis mandato.

Etiam militis non libertatem, sed & temeritatem tulit. In quadam uilla inquietas noctes agebat, rumpente somnum

mnum eius crebro noctuæ cantu. Prehendendam curauit noctuam. Miles aucupij peritus, * & spe ingentis præmij, pertulit. Laudato Imperator, mille nummos dari iußit. Ille ausus est dicere: Malo' uiuat: auemq; dimisit. Quis non miratus est: non offenso Cæsare, abijsse militem contumacem. *aliâs: eam

Veteranus cùm die sibi dicto periclitaretur, acceßit in publico ad Cæsarem, rogauitq; ut sibi adesset. Ille aduocatum quem ex comitatu suo elegerat, sine mora dedit: commendauitq; ei litigatorem. Exclamauit ingenti uoce Veteranus: At non ego Cæsar periclitante te Actiaco bello, uicarium quæsiui, sed pro te ipse pugnaui: detexitq; impressas cicatrices. Erubuit Cæsar, uenitq; in aduocationem: ut qui uereretur non superbus tantum, sed etiam ingratus uideri.

Delectatus inter cœnam erat pueris symphoniacis Turonij Flacci Mangonis: atque eos frumento donauerat, cum in alia acroamata fuisset liberalis nummis. Eosdemq; postea Turonius æquè inter cœnam quærenti Cæsari, sic excusauit: Ad molas sunt. *Acroamata sunt festiuæ additiones, ac iucũdæ narrationes Græcis.

Sublimis Actiaca uictoria reuertebatur. occurrit ei inter gratulantes, coruum tenens, quem instituerat hoc dicere: Aue Cæsar, uictor, Imperator. Miratus Cæsar officiosam auem, uiginti millibus nũmûm emit. Socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, affirmauit Cæsari, habere illum & alium coruum, quem ut afferre cogeretur, rogauit. Allatus, uerba quæ didicerat, expreßit: Aue uictor Imperator Antoni. Nihil exasperatus: satis duxit, iubere illum diuidere donatiuũ cum contubernali. Salutatus similiter à psittaco, emi iußit eum. Idem miratus in pica, hanc quoq; redemit. Exemplum sutorem pauperem solici

solicitauit, ut coruum institueret ad parem salutationem: qui impendio exhaustus, sæpe ad auem non respondentem dicere solebat: Opera & impensa perijt. Aliquando tamen coruus cœpit dicere dictatam salutationẽ. Hæc audita dum transit Augustus, Respondit: Satis domi salutatorum talium habeo. Superfuit coruo memoria: ut & illa, quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret: Opera & impensa perijt. Ad quod Cæsar risit: emiq; auem iussit, quanti nullam adhuc emerat.

Solebat descendenti à palatio Cæsari honorificum aliquod epigramma porrigere Græculus. Id cùm frustra sæpe fecisset, rursusq; eum id facturum uidisset Augustus, breue manu sua in charta exarauit Græcum epigramma pergenti deinde ad se obuiam misit. Ille legendo laudare, mirari tam uoce quàm uultu. Cumq; accessisset ad sellam, demissa in fundam pauperẽ manu, paucos denarios protulit quos principi daret. Adiectus hic sermo, Μὴ κατὰ τὸν τύχην σὸν σεβαστέ, ἐι πλέον εἶχον, πλέον ἔδιδουν: Non secundũ fortunam tuam Auguste: si plus haberem, plus darem. Secuto omnium risu, dispensatorem Cæsar uocauit, & sestertia centum millia Græculo numerari iussit.

Iuliæ Augusti filiæ mores.

Super iocis ac moribus Iuliæ Augusti filiæ. CAP. V.

VVltis aliqua & filiæ eius Iuliæ dicta referamus? Sed si garrulus non putabor, uolo de moribus fœminæ pauca præmittere, ni quisquam uestrum habeat seria & discenda quæ proferat. Hortantibusq; omnibus, ut cœpto insisteret: ita de Iulia orsus est: Annum agebat tricesimum & octauum, tempus ætatis (si mens sana supereresset) uergentis in senĩu. Sed indulgentia tam fortunæ, quàm patris abutebatur: cùm alioqui literarum amor, multaq; eruditio, quod in illa domo facile erat, præterea mitis humanitas, minimeq; sæuus animus, ingentem fœminæ gratiam conciliarent: mirantibus qui uitia noscebant, tantam pariter diuersitatem. Non semel præceperat ei pater, temperato tamen inter indulgentiam grauitatem'que sermone, quatenus moderaretur profusos cultus, perspicuos'que *comitatus. Idem cùm ad nepotum turbam, simulitudinemq; respexerat, qua repræsentabatur Agrippa: dubitare de pudicitia filiæ erubescebat. Inde blandiebatur sibi Augustus, lætum in filia animum, usque ad speciem procacitatis, sed reatu liberum: & talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. Itaque inter amicos dixit, duas habere se filias delicatas, quas necesse haberet ferre: Iuliam, & Rempublicam.

*comptus

Responsum Iuliæ.

Iulia uenerat ad eum licentiore habitu, & oculos offenderat patris tacẽtis. Mutauit cultus sui postera die morem: & lætum patrem, affectata seueritate, cõplexa est. At ille qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum, ait, in filia Augusti probabilior est hic cultus? Non defuit patrocinio suo Iulia, his uerbis: Hodie enim me patris oculis ornaui, heri uiri.

Notum & illud: Auerterant in se populum in spectaculo gladiatorum Liuia, & Iulia, comitatus dissimilitudine. Quippe cingentibus Liuiam grauibus uiris: hæc iuuentutis, & quidem luxuriosæ grege circunsidebatur. Admonuit pater scripto: Videret, quantum inter duas principes fœminas interesset. Eleganter illa rescripsit: Et hi mecum senes fient.

Eadem Iulia maturè habere cœperat canos, quos legere secretò solebat. Subitus interuentus patris aliquãdo oppressit ornatrices. Dissimulauit Augustus, deprehensis super uestem earum canis. Et alijs sermonibus tempore extracto, induxit ætatis mentionẽ: interrogauitq; filiã, utrum post

post aliquot annos cana esse mallet, an calua: Et cùm illa respondisset: Ego pater cana esse malo: sic illi mendacium obiecit: Quid ergo istæ te caluam tam cito faciunt?

Item cum grauem amicum audisset Iulia suadẽtem, melius facturam, si se composuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait: Ille obliuiscitur, Cæsarem se esse: ego memini me Cæsaris filiam.

Cum'que conscij flagitiorum mirarentur, quo modo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam uulgò testatem corporis sui faceret, ait: Nunquam enim nisi naui plena tollo uectorem.

Populiæ responsum.

Simile dictum Populiæ Marci filiæ: quæ miranti cuidam quid esset, quapropter aliæ bestiæ nunquàm marem desiderarent, nisi cum prægnantes uellent fieri, respondit: Bestiæ enim sunt.

Rursus de uirorum iocis, argutisq; responsis.

CAPVT VI.

Sed ut à fœminis ad uiros, & à lasciuis iocis ad honestos reuertar: Casellius iurisconsultus, urbanitatis miræ libertatisq; habebatur: præcipuè tamen is iocus eius innotuit: * Lapidatus à populo Vatinius, cùm gladiatorium munus ederet, obtinuerat: ut Aediles ediderent, ne quis in arenam nisi pomum misisse uellet. Fortè ijs diebus Casellius consultus à quodam, an nux pinea pomum esset, respondit: Si in Vatinium missurus es, pomum est.

** Laudatus*

Caselij dictũ.

Mercatori deinde, quemadmodum cum socio nauem diuideret, interroganti, respondisse traditur: Nauem si diuidis: nec tu nec socius habebitis.

In Galbam eloquentia clarum, sed * quem habitus (ut suprà dixi) corporis destruebat, M. Lollij uox circumferebatur: Ingenium Galbæ malè habitat.

** Aliâs: quã: ut referatur ad eloquentiam.*

In

In eundem Galbam Orbilius Grammaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis: quem Galba ut confunderet, dißimulata eius profeßione, interrogauit, Quid artium facis? respondit: In sole gibbos fricare soleo.

Cæcilius.

L. Cælius, cùm C. Cæsar alijs, qui secum pila lusitabant, centena sestertia: illi uni quinquaginta dari iußisset: Quid ego, inquit, una manu ludo, & non duabus, ut plus habere poßim?

Valerij cauillum.

Cùm iratus esse P. Clodius Decimo Valerio diceretur, quòd ei * nummum petenti non dedisset: Quid amplius, inquit, mihi facturus es: nisi ut Dyrrhachiũ eam, & redeam? alludens ad Ciceronis exilium.

** mimum*

De sententijs ac dictis Laberij & Publij mimographorum: deq; Pilade, ac Hyla histrionibus.

CAPVT VII.

Sed quia & paulò antè Aurelius Symmachus, & ego nunc Laberij fecimus mentionem: si aliqua huius, atque Publij dicta referemus: uidebimur & adhibendi conuiuio mimos uitasse lasciuiam: & tamen celebritatem, quam, cùm adsunt, illi excitare pollicentur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingẽtis millibus inuitauit: ut prodiret in scenam, & ipse ageret mimos, quos scriptitabat. Sed Potestas non solùm si inuitet, sed etiam si supplicet, cogit. Vnde se & Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his uersibus:

Laberij uersus

Necessitas, cuius cursus auersi impetum
Volucrum multi effugere, pauci potuerunt.
Quò me detrusit pene extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
Nullus timor, uis nulla, nulla autoritas
Mouere potuit in iuuenta de statu:

Ecce in senecta ut facilè labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submissa placidè blandiloquens oratio.
Etenim ipsi Dij negare cui nil potuerunt,
Hominem me denegare quis posset pati?
Ego bis tricenis annis actis, sine nota,
Eques Romanus lare egressus meo,
Domum reuertar minus. Nimirum hoc die
Vno plus uixi mihi, quàm uiuendum fuit.
Fortuna, immoderata in bono æquè atq; in malo,
Si tibi erat libitum, literarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere:
Cur cùm uigebam membris præuitridantibus,
Satis facere populo, & tali cùm poteram uiro,
Non flexibilem me concuruasti, ut caperes?
Nunc me quò deijcis? quid ad scenam affero?
Decorem formæ, an dignitatem corporis?
Animi uirtutem, an uocis iocundæ sonum?
Vt hædera serpens uires arboreas necat:
Ita me uetustas amplexu annorum necat.
Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

In ipsa quoq; actione subinde se, quà poterat, uleiscebatur: inducto habitu Syri, qui uelut flagris cæsus, præripientiq; se similis, exclamabat: Porrò Quirites libertatem perdimus. Et paulò pòst adiecit: Necesse est multos timeat, quem multi timent. Quo dicto uniuersitas populi ad solum Cæsarem oculos, & ora conuertit: notantes eius * impotentiam hac dicacitate lapidatam. Ob hæc in Publium uertit fauorem. Is Publius natione Syrus, cùm puer ad patronum domum esset adductus: promeruit eum non minus salibus, & ingenio, quàm forma. Nam fortè cùm ille

*Alias: potentiam

ille seruum meum hydropicum iacentem in area uidisset: increpuisset q;, quid in sole faceret: respõdit, Aquam calefacit. Ioculari deinde super cœnam exorta quæstione, quod nam esset molestum otium: aliud alio opinante, ille podagrici pedes dixit. Ob hæc, & alia manumissus, & maiore cura eruditus, cùm mimos componeret: ingentiq; assensu in Italiæ oppidis agere cœpisset: productus Romæ per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scenam locauerant, prouocauit: ut singuli secum, posita inuicem materia, pro tempore contenderẽt. Nec ullo recusante superauit omnes: in queis & Laberium. Vnde Cæsar arridens hoc modo pronuntiauit: Fauente tibi me uictus es Laberi à Syro. Statim'que Publio palmam, & Laberio anulum aureum cum quingentis sestertijs dedit. Tunc Publius ad Laberium recedentem, ait: Qui cum contendisti scriptor, hunc spectator subleua. Sed & Laberius sequenti statim commissione, mimo nouo interiecit hos uersus:

Publij dicta.

Non possunt primi esse omnes omni in tempore.
Summum ad gradum cùm claritatis ueneris,
Consistes ægrè: & citius quàm *ascendas, decides.
Cecidi ego, cadet qui sequitur. laus est publica.

Ex Gell. lib. 17. cap. 14.

*descendas

Publij autem sententiæ feruntur lepidæ, & ad communem usum accommodatissimæ. Ex quibus has ferè memini singulis uersibus circunscriptas:

Malum consilium est, quod mutari non potest.
Beneficium dando accepit, qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet quàm par est, plus uult quàm licet.
Comes facundus in uia pro uehiculo est.
Frugalitas miseria est rumoris boni.

Publij sententiæ lepidæ.

Hæredis fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa sæpius patientia.
Improbè Neptunum accusat, qui iterum naufragiũ facit.
Nimium altercando ueritas amittitur.
Pars beneficij est, quod petitur, si citò neges.
Ita amicum habeas, posse ut fieri inimicum putes.
Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.
Nunquàm periclum sine periculo uincitur.

Pylades & Hylas Histriones.

Sed quia semel ingressus sum scenam loquendo, non Pylades histrio nobis omittendus est: qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti, & Hylam discipulum usque ad æqualitatis contentionem eruditione prouexit. Populus deinde inter utriusq; suffragia diuisus est. Et cùm canticum quoddã saltaret Hylas, cuius clausula erat τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα, sublimẽ ingentemq; Hylas uelut metiebatur. Nõ tulit Pylades, & exclamauit è cauea, σὺ μακρὸν ἐ * μέγαν ποιεῖς. Tunc eum populus coëgit idem saltare canticum. Cumq; ad locum uenisset, quem reprehenderat, expreßit cogitantem: nihil magis ratus magno duci conuenire, quàm pro omnibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipodem, & Pylades hac uoce securitatem saltantis castigauit, σὺ βλέπεις: Cùm in Herculem furentẽ prodisset, & nonnullis incessum histrioni conuenientẽ non seruare uideretur: deposita persona, ridẽtes increpuit, μωροὶ, μαινόμενον ὀρχοῦμαι. Hac fabula & sagittas iniecit in populũ. Eandẽ personam cum iussu Augusti in triclinio ageret, & intendit arcum, & spicula immisit. Nec indignatus est Cæsar, eodem se loco Pyladi, quo po. Ro. fuisse. Hic quia ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum, qui apud maiores uiguit, & uenustam induxisset nouitatẽ: interrogatus ab Augusto, quæ saltationi contulisset, respõdit: αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπ

*μεταποιεῖς

*λυδῶν

τ' ἐνοπὴν, ὁμαδὸν τ' ἀνθρώπων. Idẽ cũ propter populi seditionẽ pro contẽtione inter se Hylamq; habita, cõcitatã indignationẽ excepisset Augusti, respondit: καὶ ἀχαριστεῖς βασιλεῦ, ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀσχολεῖσθαι.

Quomodo Plato uino indulgendum esse præceperit: & quàm periculosum turpeq; sit, tactus ac gustus uoluptatibus esse obnoxium. CAP. VIII.

HIs dictis, & excitata lætitia, cùm in Auieno memoria florida, & amœnitas laudaretur ingenij, mensas secundas minister admouit. Et Flauianus: Multi (ut extimo) in hoc à Varrone dissentiunt, qui in illa lepidißima satyra Menippea, quæ inscribitur, Nescis quid uesper serus uehat: de secunda mensa placentas remouit. Sed quæso dicas, Cæcinna, uerba ipsa Varronis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserunt. Et Albinus: Locus, inquit, Varronis, quem referri à me imperas, in his ferè uerbis est: Bellaria ea maximè sunt mellita, quæ mellita non sunt: *Dulcibus enim eum pepsi societas infida. Significant autem bellaria, omne mensæ secundæ genus. Nam quæ πέμματα Græci, uel τραγήματα dixerunt, ea ueteres nostri appellauere bellaria. Vina quoq; dulciora est inuenire in comœdijs antiquioribus hoc uocabulo, dictaque ea Liberi bellaria. Et Euangelus: Agite antequàm surgendum nobis sit, uino indulgeamus. Quod decreti Platonici autoritate faciemus: qui existimauit fomitem esse quendam, & incitabulum ingenij, uirtutisq;: si mens, & corpus hominis uino flagret. Tum Eustathius: Quid *agis, inquit, Euangele? an Platonem extimas haurienda paßim uina suasisse: & nõ magis inter minuta pocula iucundiorem, liberalioremq; inuitationem, quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris, & magistris conuiuiorum sobrijs, non improbasse? Et hoc

*Masserius apud Aulum Gellium cap. 11. li. 13. ex Cælio Rhodigino, hunc locum sic restituit πέμμασιν enim & πέψει societas infida.

*ais

est, quod in primo, & in secundo de legibus non inutile uiris esse decernit. Nam & modicis, honestisq; inter bibendum remißionibus refici, integrariq; animos ad instauranda sobrietatis officia extimauit: redditosq; sensim lætiores, & ad intentiones rursus capessendas fieri habiliores: & simul si qui penitus in his affectionum cupiditatumq; errores inessent, quos celaret alioqui pudor reuerens, ea omnia sine graui periculo libertate per uinũ data detegi, & ad corrigendum medendumq; fieri opportuniora. Atque hoc etiam Plato ibidem dicit, non diffugiendas esse huiuscemodi exercitationes *aduersus propulsandam uini uiolentiam: neq; ullum unquam continentem prorsum, aut temperantem satis fideliter uisum esse, cui uita non inter ipsa errorum pericula, & in medijs uoluptatum illecebris explorata sit. Nam cui Libentiæ Gratiæq; omnes conuiuiorum incognitæ sint: quiq; illarum omnino expers sit: si eum fortè ad participandas huiusmodi uoluptates aut uoluntas tulerit, aut casus induxerit, aut neceßitas impulerit: mox deliniri, & capi, neque mentem eius, animumq; consistere. Congrediendum igitur, & tanquam in acie quadam cum uoluptarijs rebus: cumq; ista uini licentia cominus decernendum: ut aduersus eas non fuga, nec absentia simus tuti: sed animi uigore, & constanti præsentia, moderatoq; usu temperantiam continentiãq; tueamur: & calefacto simul, refotoq; animo, si quid in eo uel frigidæ tristitiæ, uel torpentis uerecundiæ fuerit, diluamus.

*ad

Sed quia uoluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles à quibus uoluptatibus sit cauendum. Quinque enim sunt sensus hominum, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos uoluptas animo, aut corpori quæri uidetur: tactus, gustus, odoratus, uisus, auditus. Ex his omnibus uoluptas quæ

Ex Gell. lib. 19. cap. 2.

quæ immodicè capitur, ea turpis, atque * improba est. Sed enim quæ nimia ex gustu atque tactu est: ea uoluptas, sicut sapientes uiri censuerunt, omnium rerum fœdißima est: eosq; maximè, qui sese duabus istis uoluptatibus dediderunt, grauißimi uitij uocabulis Græci appellauerunt, uel ἀκρατεῖς, uel ἀκολάστους: nos eos uel incontinentes dicimus, uel intemperantes. Istas autem uoluptates duas, gustus atque tactus, id est, cibi atque ueneris, solas hominibus communes uidemus esse cum beluis. Et idcirco in pecudũ ferorumq; animalium numero habetur, quisquis est his ferarum uoluptatibus occupatus. Cæteræ ex tribus alijs sensibus proficiscentes, hominum tantùm propriæ sunt. Verba super hac re Aristotelis philosophi in medium proferam: ut quid de his infamibus uoluptatibus, tam clarus, atq; inclytus uir sentiat, publicetur:

*alias: improbata.

Διατὶ οἱ κατὰ τὴν τῆς ἁφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν ἐνγιγνομένην ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται. οἵτε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια, ἀκόλαστοι οὗτοι, οἵτε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδύ, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι. διὸ καὶ Φιλόξενος γοράνου λάρυγγα εὔχετο εἴχειν. ἡ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκέτι, ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἅτε δὲ οὐσῶν κοινῶν αἰσχρὰν εἶναι τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν, καὶ ἀτιμόταται εἰσὶ διὸ καὶ μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι. ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν. καὶ ἀκρατῆ, καὶ ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύω μόνων τοῦ προειρημένων ἥδεται, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας, ἢ ὅλως, οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει, ὁρῶν μὲν γὰρ τὸ ὁρῶν ἢ ὀσφραινόμενον χαίρει, ὅτι ἀπολαύει, καὶ ὅταν πληρωθῇ,

οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδέα αὐτῷ, ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν ἡ τοῦ παρίχους ὀδμὴ, ὅταν ἄδην ἔχωμεν τοῦ φαγεῖν, ὅταν δὲ ἐνδεεῖς ὦμεν, ἡδεῖα, ἡ δὲ τοῦ ῥόδου ἀεὶ ἡδεῖα.

Quis igitur, habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus, coëundi atq; comedendi, quæ homini cum sue atque asino communes sunt, gratuletur? Socrates quidem dicebat, homines multos propterea uelle uiuere, ut ederent & biberent: se bibere atque esse, ut uiueret. Hippocrates autem, diuina uir scientia, de coitu uenereo ita existimabat: Partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitialem dixerunt. Nanq; ipsius uerba hæc traduntur: τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν: *id est, coitum esse paruum morbum comitialem.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

Secundo huic libro suum deesse finem, & sequenti item principiũ, id facilius perspectu est, quàm ut admonendus sit lector. Si quid tamen lucis tantis addi tenebris queat, hanc librorum putem fuisse cohærentiam, in fine primi libri mentio facta erat de poëta Vergilio. Sed cum cœnæ tempus interpellaret, placitum fuit sermonem eum reseruari colloquio diei sequẽtis. Quare cùm secundus liber ea contineat, quæ dicta erant inter cœnandum, restabat, ut tertio ea quæ de Vergilio dicenda erant, explicarentur: quorum magnam certe partem desiderari nemo non facilè animaduerterit. Sed hæc deplorari à nobis possunt, emendari non possunt.

MACR

MACROBII AVRELII THEODOSII

uiri consularis & illustris, Saturnaliorum liber tertius.

Quàm accuratè Vergilius expresserit diuersos ritus sacrificandi. CAPVT I.

Violatum cùm se nosset Aeneas, & multa cæde pollutum, ait:

Tu genitor cape sacra manu, patriosq; Penates. Aeneid. 2.

Me bello è tanto digressum, & cæde recenti,
Attrectare nefas: donec me flumine uiuo
Abluero.

Post Caietæ quoque nutricis sepulturam, quò potißimum nauigans appellitur: quàm ad eam partem, per quam fluuio Tyberinus amœno in mare prorumpit, ut confestim in ipso Italiæ limine fluuiali unda ablutus, posset quàm purißimè Iouem, Phrygiamq; ex ordine matrem inuocare. Quid, quòd Euandrum aditurus per Tyberim nauigat: quòd eum esset reperturus Herculi sacra celebrantem, ut sic purificatus, sacris poßit hospitalibus interesse? Hinc & Iuno ipsa conqueritur, non magis quòd Aeneam contigisset contra suum uelle in Italiam peruenire: quàm quòd optato potiretur Tybridis alueo. Quia sciret eum hoc amne purificatum, posse sacra etiam sibi ritè perficere. Nam ne supplicari quidem sibi ab eo uellet. Nunc (quoniam purificationem ad sacra superorum pertinentẽ Deorum, in Vergiliana obseruatione monstrauimus) uideamus,

mus, utrum etiam circa inferorum Deorum cultum proprietatem moris idem poëta seruauerit. Constat Dijs superis sacra facturum corporis ablutione purgari. Cùm uerò inferis litandum est, satis actum uidetur, si aspersio sola contingit. De sacris igitur superorum ait Aeneas: Donec me flumine uiuo Abluero. At Dido cùm sacra Dijs inferis instituit, ait:

Aeneid. 4. Annam chara mihi nutrix huc siste sororem.
Dic corpus properet fluuiali spargere lympha. Et alibi: Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Necnon cùm Misenum sepulturæ mandari refert idem:

*circuntuit —Ter socios pura * circuntulit unda,
Spargens rore leui.

Sed & cùm facit Aeneam apud inferos ramum Proserpinæ consecraturum, ita refert:

Aeneid. 6. Occupat Aeneas adytum, corpusq; recenti
Spargit aqua.

Quàm propriè Vergilius usus sit uerbis ad sacra pertinentibus. CAPVT II.

VErborum autẽ proprietas, tam poëtæ huic familiaris est, ut talis obseruatio in Vergilio esse iam desinat. Nullis tamen magis propriè usus est, quàm sacris, uel sacrificialibus uerbis. Et primum non omiserim, in quo pleriq; fallantur, Extaq; salsos Porriciam in fluctus: non (ut quidam) Proijciam: existimantes dixisse Vergilium proijcienda exta, qui adiecit, in fluctus. Sed non ita est. Nam ex disciplina Aruspicum, & ex præcepto Pontificum, uerbum hoc solenne sacrificantibus est: sicut Veranius ex primo libro Pictoris ita dissertationem huius uerbi executus est: Exta porriciunto Dijs danto in altaria, aram'ue, focum'ue, eo'ue quò exta dari debebunt. Porricere ergo, non

Porricere.

proijcere, proprium sacrificij uerbum est. Et quia dixit Veranius in Aram, focum'ue, eo'ue quò exta dari debebunt: non pro ara, & pro foco mare accipiendum est, cùm sacrificium Dijs maris dicatur. Ait enim:

Aeneid. 3. Dij quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras, uoti reus: extaq; salsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Ex his docetur in mare ritè potuisse porrici exta, nõ proijci. Constituam ante aras uoti reus. Hæc uox propria sacrorum est: ut Reus uocetur, qui suscepto uoto se numinibus obligat: Damnatus autem qui promissa uota *non soluit. Sed de hoc non opus est à me plura proferri: cùm uir doctissimus Eustathius paulò antè hanc partẽ plenius executus sit. Est profundam scientiam huius poëtæ in uno sæpe reperire uerbo, quod fortuito dictum uulgus putaret. Multifariam enim legimus, quòd litare sola non possit oratio: nisi & is qui Deos precatur, etiam aram manibus apprehendat. Inde Varro Rerum diuin. lib. 5. dicit aras primum ansas dictas: quòd esset necessarium à sacrificantibus ea teneri. Ansis autem teneri solere uasa quis dubitet? Commutatione ergo literarum, aras dici cœptas, ut Valesios & Fusios dictos prius, nunc Valerios & Furios dici, Hæc omnia illo poëta executus est uersu:

Reus
Damnatus
*iam

Mos tangendi aras.

Talibus orantem dictis, arasq; tenentem
Audijt omnipotens. Aeneid. 4.

Non'ne eò additum credideris, non quia orabat tantùm, sed quia & aras tenebat, auditum? Necnon cùm ait.

Talibus orabat dictis, arasq; tenebat. Item: Aeneid. 2.
Tango aras: medios ignes, & numina testor. Aeneid. 12.

Eandem uim nominis ex apprehensione significat.

Idem

Idem poëta tam scientia profundus, quàm amœnus ingenio, nonnulla de ueteribus uerbis, quæ ad proprietatem sacrorum nouerat pertinere, ita interpretatus est: ut mutato uerbi sono integer intellectus maneret. Nam primo Pontificij iuris libro apud Pictorem uerbum hoc positum est, uitulari. De cuius uerbi significatu Titius ita retulit: Vitulari est uoce lætari. Varro etiam in libro XV. Rerum diuinarum ita refert: quòd pontifex in sacris quibusdam uitulari soleat: quòd Græci θριαμβεύειν uocant. Has tot interpretationis ambages, quàm paucis uerbis docta Maronis elegantia expressit,

Lætumq; choro pæana canentes.

Nam si uitulari est uoce lætari, quod est θριαμβεύειν: non'ne in cantu læti θριαμβοῦ enarratio uerbi perfecta seruata? Et ut huic uocabulo diutius immoremur, Hyllus libro, quem de Dijs composuit, ait *Vitulam uocari deam, quæ lætitiæ præest. Piso ait uitulam uictoriam nominari. Cuius rei hoc argumentum profert: quòd postridie Non. Iulias re bene gesta, cum pridie populus à Tuscis in fugam uersus sit, unde Populifugia dicuntur, post uictoriam certis sacrificijs fiat uitulatio. Quidam nomen eius animaduersum putant, quòd potens sit uitæ tolerandæ. Ideo huic Deæ pro frugibus fieri sacra dicuntur: quia frugibus uita humana toleratur. Vnde hoc esse animaduertimus, quod ait Vergilius:

*Vitulinam

Eglog. 4. Cùm faciam uitula pro frugibus, ipse uenito.

Vt uitula dixerit pro uitulatione: quod nomen esse sacrificij ob lætitiam facti, superius expressimus. Meminerimus tamen sic legendum per ablatiuum: Cùm faciam uitula pro frugibus, id est, cùm faciam rem diuinam, non oue: non capra, sed uitula: tanquam dicat, cùm uitulam pro frugibus

bus sacrificauero: quod est, cùm uitula rem diuinam fecero. Pontificem Aeneam uel ex nomine referendorum laborum eius ostendit. Pontificibus enim permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi, & hos annales appellant equidem maximos, quasi à Pontificibus maximis factos. Vnde ex persona Aeneæ ait:

Et uacet annales nostrorum audire laborum. Aeneid. 2.

De sacro, profano, sancto, & religioso: quid ea sint, & quàm diligenter horum uerborum proprietates expresserit Maro. CAPVT III.

ET quia inter decreta Pontificum hoc maximè quæritur, quid sacrum, quid sanctum, quid religiosum: quærendum utrum ijs secundũ definitionẽ suam Vergilius usus sit, & singulis uocabuli sui proprietatẽ more suo seruarit.

Sacrũ est, ut Trebatius libro primo de Religionibus refert, quicquid est, quod deorum habetur. Huius definitionis poëta memor, ubi sacrum nominauit, admonitionem Deorum penè semper adiecit: Sacrum.

Sacra Dioneæ matri, Diuisq; ferebam. Item: Aeneid. 3.
Sacra Ioui Stygio quæ ritè incœpta parauit: Item: Aeneid. 4.
Tibi enim, tibi maxima Iuno Mactat sacra ferens. Aeneid. 8.

Profanum omnes penè consentiunt id esse, quod extra fanaticam causam sit: quasi porrò à fano & religione secretum. Cuius significatus exemplum consecutus est, cùm de luco & *adyto inferorum sacro utroq; loqueretur. Profanum. Porrò, hic procul. *aditu

Procul ô procul este profani,
Conclamat uates, totoq; absistite luco.

Eò accedit, quòd Trebatius profanum id propriè dici ait, quod ex religioso, uel sacro in hominum usum, proprietatemq; conuersum est. Quod uel apertissimè poëta seruauit, cùm ait:

Faune

Aeneid. 12. Faune precor miserere, inquit: tuq; optima ferrum
Terra tene: colui uestros si semper honores,
Quos cõtrà Aeneadæ bello fecere, pfanũ. Dixerat enim:
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrũ sustulerant.
Vnde ostendit proprie profanum esse, quod ex sacro promiscuum humanis actibus accommodatum est.

Sanctum est, ut idem Trebatius libro decimo Religionum refert, interdum idem quod sacrum, idemq; quod religiosum: interdum aliud, hoc est, nec sacrum, nec religiosum est. Quod ad secundam speciem pertinet.

Aeneid. 12. Sancta ad uos anima, atq; istius nescia culpæ, Descendã.
Non enim sacro aut religioso eius anima tenebatur, quã sanctam, hoc est incorruptam, uoluit ostẽdere, ut in illo quoq;

Aeneid. 13. Tuq; ô sanctissima coniux Felix morte tua.
In quo castitatis honorẽ incorruptæ uxoris amplexus est. Vnde & sanctæ leges, quæ nõ debent pœnæ sanctione corrumpi. Quòd autẽ ad priorẽ speciei definitionẽ de sancto attinet, id est, ut nõ aliud sit quàm sacrum, aut religiosum:

Aeneid. 2. Ecce leuis summo de uertice uisus Iuli
Fundere lumen apex. Et paulò pòst:
Nos pauidi trepidare metu, crinemq; flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.
Hic enim sanctos ac si sacros accipiemus: quia diuinitus contigerunt. Item:

Aeneid. 6. _Tuq; ô sanctissima uates Præscia uenturi.
Non aliud nisi sacram uocat, quam uidebat & uatem, & Deo plenam & sacerdotem.

Religiosum, et religio, de quibus & Gell. libro 4. cap. 9. Superest, ut quid sit religiosum cum Vergilio communicemus. Seruius Sulpitius religionem esse dictam tradidit, quæ propter sanctitatem aliquam remota ac seposita à nobis sit: quasi à relinquendo dicta, ut à carendo cerimonia.

Hoc

Hoc Vergilius seruans ait:
Est ingens gelidum lucus prope Ceritis amnem
Religione patrum latè sacer. Aeneid. 8.
Et adiecit, quò proprietatem religionis exprimeret:
_Vndiq; colles
Inclusere caui, & nigra nemus abiete cingit.
Quæ res utiq; faciebat lucum à communione populi secretum. Et ut relictum locum ostenderet non sola adeundi difficultate, adiecit & sanctitatem:
Syluano fana est ueteres sacrasse Pelasgos
Agrorum, pecorisq; Deo.
Secundum Pompeium Festum religiosi sunt, qui faciendæ & uitandæ discernunt. Hinc Maro ait:
_Riuos deducere nulla Religio uetuit. Georgic. 1.
Quòd autem ait deducere, nihil aliud est, quàm detergere. Nam festis diebus riuos ueteres sordidatos detegere licet, nouos fodere non licet. Deducere, quid sit apud Vergilium.
In transcursu & hoc notandũ est, quod & ipse uelut præteriens sub unius uerbi significatione protecit. Cauetur enim in iure Pontificio, ut quoniam oues duabus ex causis lauari solent: aut ut curetur scabies, aut ut purgetur lana: festis diebus purgandæ lanæ gratia oues lauari non liceat: liceat autem, si curatione scabies abluenda sit. Ideo hoc quoq; inter concessa numerauit:
Balantumq; gregem fluuio mersare salubri. Ibidem.
Quod si hucusq; dixisset: licita, & uetita confunderet. sed adiciendo, salubri: causam concessæ ablutionis expressit. Quid delubrum, qui dij penates. Et quòd ne in his quidem Vergilius à sua recesserit diligentia.

CAPVT IIII.

NOmina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre, Pontificalis obseruatio est. Ergo

delubr

delubrum, quid Pontifices proprie uocent & qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. Varro libro octauo Rerum diuinarũ: Delubrum ait alios extimare, in quo præter ædem sit area assumpta Deũm causa, ut est in circo Flamino Iouis Statoris: alios, in quo loco Dei simulacrum dedicatum sit. Et adiecit, sicut locum, in quo figerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum. His à Varrone præscriptis, possumus intelligere id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit: ut ab Dei dedicato simulacro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen utranq; rationẽ diligẽter est executus. Vt enim à postrema incipiamus, obseruauit delubrũ nominaturus, aut propriũ Deorũ nomina, aut ea, quæ Dijs accõmodarẽtur, inserere:

Aeneid. 2. At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt.

Et ut mox simulachrum nominaret, subtexuit:

-Seuæq; petunt Tritonidis arcem.
Sub pedibusq; deæ, clypeiq; sub orbe teguntur.

Item:

Nos delubra deũm miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa uelamus fronde per urbem.

Illam uerò opinionem de area, quam Varro prædixerat, non dimisit:

Principiò delubra adeunt, pacemq; per aras
Aeneid. 4. Exquirunt.

Et mox:

Aut ante ora Deũm pingues spatiatur ad aras.

Quid enim aliud est spatiari, quàm spatio lati itineris obambulare? ob quod adijciendo Ante aras, ostendit aream assumptam Deorum causa. Ita suo more uelut aliud agendo implet arcana.

De Dijs quoq; Romanorum proprijs, id est, Penatibus, asper

sa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidius enim de Dijs libro decimonono requirit, num Dij Penates sint Troianorũ Apollo & Neptunus, qui muros eis fecisse dicũtur: & num eos in Italiam Aeneas aduexerit. Cornelius quoq; Labeo libro de Dijs Penatibus eadem existimat. Hanc opinionem sequitur Maro, cùm dicit:

Sic fatus, meritos aris mactabat honores, Aeneid. 5.
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Varro Rerum humanarum secũdo, Dardanũ refert Deos Penates ex Samothrace in Phrygiam, & Aenẽa ex Phrygia in Italiam detulisse. Qui sint autem Dij Penates, in libro quidem memorato Varro non exprimit: sed qui diligentius quærunt ueritatem, Penates esse dixerũt, per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi possidemus. Esse autem medium æthera Iouem, Iunonem uerò imum aëra cum terra, & Mineruam summum ætheris cacumen, eo argumento utuntur, quòd Tarquinius Demarathi Corinthij filius, Samothracijs religionibus mysticè imbutus, uno templo ac sub eodem tecto, numina memorata coniungit. Cassius uerò Hemina, dicit Samothracas Deos, eosdemq; Romanorum Penates, proprie dici θεὸς μεγάλους, θεὸς χρηστὸς, θεὸς ἀμυητήους. Noster hæc sciens ait:

Cum socijs, natoq;, Penatibus & magnis Dijs. Aeneid. 5.

Quod exprimit θεὸς μεγάλους. Sed & omnia hæc nomina cũ in uno de supradictis numinibus seruat, doctrinã procul dubio suam de hac omni opinione cõfirmat. Cùm enim ait:

Iunonis magnæ primùm prece numen adora, Aeneid. 3.
Τῶ μεγάλω nominat,
Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno, Aeneid. 1.
Τῶ χρηστῶ: Dominamq; potentẽ, τῶ ἀμυητῶ. Eodem

nomine appellauit & Vestam, quam de numero Penatũ, aut certè comitẽ eorum esse manifestũ est: adeò, ut & Cõsules & Prætores * seu Dictatores cùm ineunt magistratum, Lauinij rem diuinam faciant Penatibus pariter & Vestæ. Sed & Vergilius ubi ex persona Hectoris dixit:

* sed &

Aeneid. 2.

Sacra suosq; tibi cõmẽdat Troia penates: Mox adiecit:
Sic ait: & manibus uittas, Vestamq; potentem,
Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Addidit Higinius in libro, quẽ de Dijs penatibus scripsit, uocari eos θεοὺς πατρῴους. Nec hoc Verg. ignoratũ reliquit:

Aeneid. 2.

Dij patrij seruate domum, seruate nepotem. Et alibi:
_Patrijq; penates.

Quanta fuerit Vergilij cura in exprimendis diuersis hostiarum generibus: & cur Mezentium contemptorem dixerit Deorum. CAP. V.

NEc minus de sacrificiorum usu, quàm de Deorũ scientia diligentiam suam pandit. Cùm enim Trebatius libro primo de Religionibus doceat, hostiarum genera esse duo: unum, in quo uoluntas Dei per exta disquiritur: alterum, in quo sola anima Deo sacratur, unde & Aruspices animales has hostias uocant: utrunq; hostiarũ genus Vergilius in carmine ostendit. Et primo quidem illud quo uoluntas numinum per exta monstratur:

Duo hostiarũ genera: animale unum, alterum consultatorium.

Aeneid. 4.

_Mactat lectas de more bidentes. Et mox:
_Pecudumq; reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Alterũ illud in quo hostia animalis dicitur, quòd eius tantùm anima sacratur, ostẽdit, cum facit Entellum uictorem Eryci mactare taurum. Nam ut expleret animalis hostiæ causas, ipso usus est nomine:

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis.

Et ut

Et ut nuncupata uota significaret, ait, Persoluo: quod deuoto propriè dicitur. Vtq; ostenderet persolutum Dijs significauit dicens:

Sternitur, exanimisq; tremens procumbit humi bos. Aeneid. 5.

Videndum etiam, ne & illam hostiam ostendat animalem:

Sanguine placastis uentos, & uirgine cæsa Aeneid. 2.
Cùm primum Iliacas Danai uenistis ad oras.
Sanguine quærendi reditus, animaq; litandũ Argolica.

Nam & animam, id est, hostiæ nomen, posuit: & litare, quod significat sacrificio facto, placare numen.

In his ipsis hostijs, uel animalibus, uel cõsulatorijs quædam sunt, quæ hostiæ iniuges uocantur: id est, quæ nunquàm domitæ, ac iugo subditæ sunt. Harum quoq; noster poëta sic meminit:

Iniuges boues.

Hunc grege de intacto septem mactare iuuencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes. Aeneid. 6.

Et ut iniuges euidentius exprimeret, adiecit:

Et intacta totidem ceruice iuuencas.

Eximij quoq; in sacrificijs uocabulum, non poëticum ἐπίθετον, sed Sacerdotale nomen est. Veratius enim in Pontificalibus quæstionibus docet, eximias dictas hostias, quæ ad sacrificium destinatæ eximantur è grege: uel quòd eximia specie, quasi offerendæ numinibus, eligantur. Hinc ait:

Hostiæ eximiæ.

Quatuor eximios præstanti corpore tauros.

Vbi quòd eximuntur, eximios: quòd eliguntur, præstanti corpore mõstrauit. Ambarualis hostia est, ut ait Pompeius Festus, quæ rei diuinæ causa circum arua ducitur, ab his, qui pro frugibus faciunt. Huius sacrificij mentionem in Bucolicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquitur:

Hostæ ambaruales.

Hæc tibi semper erunt, & cùm solennia uota
Reddemus nymphis, & cum lustrabimus agros.

Vbi lustrare significat circuire. Hinc enim uidelicet & nomen hostiæ acquisitum est, ab ambiendis aruis. Sed & in Georg. lib. 1.

Terq; nouas circum felix eat hostia fruges.

Obseruatum est à sacrificantibus, ut si hostia, quæ ad aras duceretur, fuisset uehementius reluctata: ostẽdissetq; se inuitam altaribus admoueri, amoueretur: quia inuito Deo offerri eam putabant. Quæ autem stetisset oblata, hanc uolenti numini dari existimabant. Hinc noster:

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras. Et alibi:

Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum.

Mezẽtius quare contemptor diuum.

Adeò autem omnem pietatem in sacrificijs, quæ Dijs exhibenda sunt, posuit: ut propter contrariam causam Mezentium uocauerit contemptorem Deorum. Neq; enim (ut Aspro uidetur) ideo cõtemptor diuũm dictus est, quòd sine respectu Deorũ in homines impius fuerit. Alioqui multo magis hoc de Busiride dixisset: quem longè crudeliorem, illaudatum uocasse contentus est. Sed ueram huius contumaciſsimi nominis causam, in primo libro Originum Catonis diligens lector inueniet. Ait enim, Mezentium Rutulis imperasse, ut sibi offerrẽt, quas Dijs primitias offerebant: & Latinos omnes similis imperij metu ita uouisse: Iupiter, si tibi magis cordi est, nos ea tibi dare potius quàm Mezentio, uti nos uictores facias. Ergo quòd diuinos honores sibi exegerat, merito dictus est à Vergilio contemptor Deorum. Hinc pia illa insultatio Sacerdotis:

Aeneid. 11. —Hæc sunt spolia & de rege superbo Primitiæ.

Vt nomine contumaciæ, cuius pœnas luit raptas de eo notarent exuuias.

Mirandam fuisse Vergilij cum circa Romana, tum circa externa etiam sacra doctrinam, quod ex Apollinis Delij

Delij, & Herculis uictoris sacris ostenditur.

CAPVT VI.

Hostia ubi Apollini non cædatur.

Miranda est huius poëtæ & circa nostra, & circa externa sacra, doctrina. Neq; enim de nihilo est, quòd cùm Delon uenit Aeneas, nulla ab eo cæsa est hostia, nisi cùm proficisceretur, Apollini & Neptuno res diuina facta est. Constat enim (sicut Cloatius Verus ordinatorum libro 2. docet) esse Deli aram, apud quam hostia non cæditur, sed tantùm solenni Deum prece uenerantur. Verba Cloatij hæc sunt: Deli ara est Apollinis γενήτορος, in qua nullum animal sacrificatur: quam Pythagoram, uelut inuiolatam, adorasse produnt. Hanc ergo esse, quæ adoratur ab Aenea. γενήτορος aram poëta demonstrat. Siquidem templũ ingressus Pontifex, nullo acto sacrificio, statim inchoat precẽ: & ut genitora expressius nominaret, Da pater augurium. At uerò cùm taurum mox immolat Apollini & Neptuno, apud aliam utiq; aram factũ intelligimus. Et bene suprà tantummodo patrem, quod ibi proprium est: & infrà, quod commune est, Apollinem nominat. Meminit huius aræ & Cato de liberis educandis in hæc uerba: Nutrix hæc omnia faciebat in uerbenis, ac lubis, sine hostijs: ut Deli ad Apollinis genitiui aram. Eodem uersu nõ omittendum puto, cur saxo uetusto dixerit extructum tẽplum. Velius Longus, immutatio est, inquit, epitheti, uult enim dicere uetustatem templi. Hunc multi alij commentatores secuti sunt. Sed frigidum est, ædificij ætatem notare. Epaphus autem uir plurimæ lectionis, lib. 17. ait, Delphis quodam tempore eueniſse, ut templum religiosum antea & intactum, spoliatum incensumq; sit. Et adijcit, multas circa Corinthum urbes insulasq; proximas terræmotu haustas, Delon neq; antea neq; postea hoc incommodo uexatam:

Templum uetusto saxo extructũ esse cur dixerit.

sed semper eodem manere saxo. Thucydides etiã hostiarũ libro 3. idem docet. Non nũrum ergo si præsidio religionis tutam insulam semper ostendẽs, & reuerentiã sibi locorum acceßisse dicit, continuã saxi eiusdẽ, id est, insulæ firmitatẽ. Vt seruauit Apollinis genitoris proprietatẽ, patrẽ uocãdo.

Aeneid. 7. Hercules unde uictor dicatur.

Idem curauit Herculem uocando uictorem. Hæc inquit, limina uictor Alcides subijt. Varro Rerum diuinarũ libro 4. uictorem Herculem putat dictum, quòd omne animalium genus uicerit. Romæ autẽ uictoris Herculis ædes duæ sunt: una ad portam trigeminã, altera in fõro boario.

*Sabinus.

Huius commenti causam Masurius* Albinus Memorabilium libro 1. aliter exponit. Marcus, inquit, Octauius Herennius prima adolescentia tibicen, postquàm arti suæ diffisus est, instituit mercaturam: & bene re gesta, decimam Herculi profanauit. Postea cùm nauigans hoc idem ageret, à prædonibus circumuentus fortißimè pugnauit, & uictor recessit. Hunc in somnijs Hercules docuit sua opera seruatum. Cui octauius impetrato à Magistratibus loco, ædem sacrauit, & signũ: Victoremq; inciſis literis appellauit. Dedit ergo epitheton Deo, quo & argumentum uetcrum uictoriarũ Herculis, & commemoratio nouæ hßtoriæ, quæ recenti Romano sacro causam dedit, contineretur. Nec frußra in eodem loco dixit:

Et domus Herculei custos Pinaria sacri.

Pinarij custodes ædis Herculis.

Quidam enim aram maximam, cùm uicino flagraret incendio, liberatam à Pinarijs ferunt: & ideo sacri custodem domum Pinariam dixisse Vergilium, κατὰ Διαφορὰν, inquit, Potitiorum, qui ab Appio Claudio præmio corrupti, sacra seruis publicis prodiderunt. Sed Veratius Pontificalis in eo libro, quem fecit de Supplicationibus, ita ait: Pinarijs qui nouißimi comeßo prandio uenißent

nißent, cùm iam manus pransores lauarent, præcepißse Herculem, ne quid postea ipsi aut progenies ipsorum ex decima gustarent sacranda sibi: sed ministrãdi tantummodo causa, non ad epulas cõuenirent. Quasi ministros ergo sacri custodes uocari, ut ipse Vergilius alibi:

Aeneid. 11.

At Triuiæ custos iandudum in montibus Opis,

Id est, ministra. Nißi fortè custodem dixit eam, quæ se prohibuerit, & continuerit à sacris: ut ipse alibi:

Georg. 4.

Et custos furum atq; auium cum falce saligna
Helleſpontiaci seruet tutela Priapi.

Ritus sacrorũ. Aeneid. 8.

Hic utiq; custodẽ, prohibitorẽ auium, furumq; significat.

Hæc ubi dicta, dapes iubet & ſublata reponi
Pocula, gramineoq; uiros locat ipse sedili.

Non uacat quod dixit sedili. Nam propria obseruatio est, Herculis sacris epulari sedentes. Et Cornelius Balbus, ἐξηγητικῶν lib. 18. ita ait: Apud aram maximam obseruatum, ne lectisternium fiat. Custoditur in eodem loco, ut omnes aperto capite sacra faciant. Hoc fit, ne quis in æde Dei, habitum eius imitetur. Nam ibi operto ipse capite est. Varro ait Græcum hunc esse morem: quia siue ipse, siue ab eo relicti, quia aram maximam ſtatuerunt, Græco ritu sacrificauerunt. Hoc amplius addidit C. Bassus. Idcirco enim hoc fieri dicit, quia ara maxima ante aduentum Aeneæ, in Italia constituta est, qui hunc ritum uelandi capitis inuenit.

Ea etiãm quæ negligenter in Vergilio transmittuntur à legentium vulgo, non carere sensuũ profunditate. Et homines sacros cur occidere licuerit. CAP. VII.

EA quoq; quæ incuriosè transmittuntur à legentiũ plebe, nõ carent profunditate. Nam cùm loqueretur de filio Pollionis, id quod ad principẽ suum ſpectaret, adiecit:

Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice, iam crocco mutabit uellera luto.

Traditur autem in libro Hetruſcorum, ſi hoc animal inſolito colore fuerit indutum, portendi imperatori rerum omnium felicitatem. Eſt ſuper hoc liber Tarquinij trãſcriptus, ex oſtẽtario Tuſco ibi reperitur: Purpureo, aureóue colore ouis, aries'ue ſi aſpergetur, principi ordinis, & generis ſumma cum felicitate largitatem auget, genus progeniemq; propagat in claritate, lætiorẽq; efficit. Huiuſmodi igitur ſtatum imperatori in tranſitu uaticinatur. Verbis etiam ſingulis de ritu ſacro quàm ex alto petita ſignificet, uel hinc licebit aduertere:

Aeneid.10. Iniecere manum Parcæ, teliſq; ſacrarunt
Euandri. Nam quicquid deſtinatum eſt Dijs, ſacrum uocatur. Peruenire autem ad eos non poteſt, niſi libera ab onere corporis fuerit anima, quod niſi morte fieri non poteſt. Ita ergo opportunè ſacrum Haleſum facit, quia erat oppetiturus. Et hic proprietatem & humani, & diuini iuris executus eſt. Nam ex manus iniectione, penè mancipium deſignauit: & ſacrationis uocabulo, obſeruãtiam diuini iuris impleuit. Hoc loco non alienum uidetur, de cõditione eorũ hominum referre, quos leges ſacros eſſe certis Dijs iubent. Quia non ignoro quibuſdã nũrũ uideri, quòd cùm cætera ſacra uiolari nefas ſit: hominẽ ſacrũ ius fuerit occidi. Cuius rei cauſa hæc eſt. Veteres nullũ animal ſacrũ in finibus ſuis eſſe patiebantur: ſed abigebãt ad fines Deorum, quibus ſacrum eſſet: animas uerò ſacratorũ hominũ, quos Græci ζωάνας uocãt, Dijs debitas exiſtimabãt. Quẽadmodum igitur quod ſacrum ad Deos ipſos mitti nõ poterat, à ſe tamen dimittere nõ dubitant, ſic animas, quas ſacras in cœlum mitti poſſe arbitrati ſunt, uiduatas corpore quàm

quàm primùm illò ire uoluerunt. Diſputat de hoc more etiam Trebatius Religionũ lib. 9. cuius exemplum ne ſim prolixus, omiſi. Cui cordi eſt legere, ſatis habeat, & autorem, & uoluminis ordinem eſſe monſtratum.

Quæ male enuntiando apud Vergilium corrumpãtur. Et quòd nec ea ratione apud hunc poetam careant quæ fortuita eſſe uidentur, cum aliis quibuſdam.

CAPVT VIII.

NOnnullorum, quæ ſcientiſſimè prolata ſunt, malè enuntiando, corrumpimus dignitatem. Vt quidam legunt.

Diſcedo, ac ducente Dea flammam inter, & hoſtes Aeneid.12.
Expedior: Cùm ille doctiſſimè dixerit: Ducente Deo, non Dea. Nam & apud Caluum Acterianus affirmat legendum, Pollentemq; Deum Venerẽ, non Deam. Signum etiã huius eſt Cypri barbatũ corpore, ſed ueſte muliebri, cum ſceptro ac ſtatura uiri. Et putant eandem marem ac fœminã eſſe. Ariſtophanes eam ἀφρόδιτον appellat. Leuinus etiam ſic ait: Venerem igitur almum adorans, ſiue fœmina, ſiue mas eſt: ita uti alma noctiluca eſt. Philochorus quoque in Atthide, eandem affirmat eſſe Lunam: Nam & ei ſacrificium facere uiros cum ueſte muliebri, mulieres cum uirili: quòd eadem & mas exiſtimatur, & fœmina. Hoc quoq; de prudentia religionis à Vergilio dictum eſt,

Decidit exanimis, uitamq; reliquit in aſtris Aëreis.

Higinus enim de proprietatibus Deorum, cùm de aſtris ac ſtellis loqueretur, ait, oportere his uolucres immolari. Doctè ergo Vergilius dixit apud ea numina animam uolucris remanſiſſe, quibus ad litandum data eſt. Nec nomen apud ſe, quod fortuitum eſſe poterat, uacare permittit: Aues ſtellis ad litandũ datæ.

Aeneid.5.
—Matriſq; uocauit

Camilla cur sic appellata.

Nomine Casmillæ mutata parte Camillam. Nam Statius Tullianus de Vocabulis rerum libr. 1. ait dixisse Callimachum, Tuscos Camillum appellare Mercurium, quo uocabulo significant præministrum Deorum. Vnde Vergilius ait Metabum Camillam appellasse filiã, Dianæ scilicet præministram. Nam & Pacuuius, cùm de Medea loqueretur, Cœlitum Camilla expectata aduenis, salue hospita. Romani quoque pueros, puellas ue nobiles, & inuestes, Camillos, & Camillas appellant, Flaminicarum & Flaminum præministros. Hanc quoq; obseruationem eius non conuenit præterire:

Mos. Æneid. 7.

Mos erat (inquit) Hesperio in Latio, quẽ protinus urbes
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit:

Varro de moribus, morem esse dicit in iudicio animi, quem sequi debeat consuetudo. Iulius Festus de uerborum significationibus libro decimotertio: Mos est, inquit, institutum patrium, pertinens ad religiones, ceremoniasq; maiorum. Ergo Vergilius utrunque autorem secutus, & primo quidem Varronem, quoniam ille dixerat morem præcedere, sequi consuetudinem, postquàm dixit: Mos erat. subiũxit, quem protinus urbes Albanæ coluere: &, nunc maxima rerum Roma colit: quo perseuerantiam consuetudinis monstrat. Et quoniam Festus pertinere ad ceremonias ait, hoc idem docuit Maro, adijciendo Sacrũ:

Quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum. Mos ergo præcessit, & cultus moris secutus est, quod est consuetudo. Et hic definitionem Varronis implcuit. Adijciendo deinde Sacrum: ostendit, morem ceremonijs dicatum, quod Festus asseruit. Idem seruauit & in duodecimo libro, cum ait:

Morem ritusq; sacrorum

Adijci-

Adijciam. In quo ostendit apertè, morem esse ritus sacrorum. Sed historiæ quoque fidem in his uersibus secutus est, Mos erat Hesperio in Latio, & reliqua, Seruauit enim regnorum successionem. Quippe primu regnauerunt Latini, inde Albani, & inde Romani. Ideo mos erat, primum dixit, Hesperio in Latio: & posteà, quem protinus urbes Albanæ coluere sacrum: deinde subiecit, nunc maxima rerum Roma colit.

De carmine quo euocari solebant Dij tutelares, & aut urbes aut exercitus deuoueri.

CAPVT IX.

De euocandis Dijs tutelaribus.

EXcessere omnes adytis, arisq; relictis
Dij, quibus imperium hoc steterat.

Et de uetustissimo Romanorum more, & de occultissimis sacris, uox ista prolata est. Constat enim omnes urbes in alicuius Dei esse tutela: moremq; Romanorum arcanum, & multis ignotum fuisse, ut cùm obsiderent urbem hostiũ, eamq; iam capi posse confiderent, certo carmine euocarẽt tutelares Deos: quòd aut aliter urbem capi posse non crederent: aut etiam si posset, nefas existimarent, Deos habere captiuos. Nam propterea ipsi Romani & Deum, in cuius tutela urbs Roma est, & ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse uoluerunt. Sed Dei quidem nomen nonnullis antiquorum licet inter se dissidentium libris insitum, & ideo uetustas persequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. Alij enim Iouem crediderunt, alij Lunam. Sunt qui Angeronam, quæ digito ad os admoto silentium denuntiat. Alij autem, quorum mihi fides uidetur firmior, Opem consiuiam esse dixerunt. Ipsius uerò urbis nomen etiam doctissimis ignoratum est: cauentibus Romanis, ne quod sæpe aduersus urbes hostium fecisse se nouerãt idem

ipsi

ipſi quoque hoſtili euocatione paterentur: ſi tutelæ ſuæ nomen diuulgaretur. Sed uidendum, ne quod nonnulli male exiſtimauerunt, nos quoq; cõfundat, opinantes uno carmine & euocari ex urbe aliqua Deos, & ipſam deuotam fieri ciuitatem. Nam reperi in lib. 5. Rerum reconditarum Sammonici Sereni utrunq; carmen, quod ille ſe in cuiuſdam Furij uetuſtiſſimo libro reperiſſe profeſſus eſt. Eſt autem carmen huiuſmodi, quo dij cuocantur, cùm oppugnatione ciuitas cingitur: Si deus, ſi Dea eſt, cui populus, ciuitaſque Carthaginenſis eſt in tutela, teque maximè ille, qui urbis huius, populiq; tutelam recepiſtis, precor, uenerorque, ueniamque à uobis peto, ut uos populum ciuitatemq; Carthaginenſium deſeratis: loca, templa, ſacra, urbemq; eorum relinquatis, abſq; his abeatis: ciq; populo, ciuitatiq; metum, formidinem, obliuionem inijciatis: proditiq; Romam ad me, meosq; ueniatis: noſtraq; uobis loca, templa, ſacra, urbs acceptior, probatiorq; ſit: mihi quoque populoq; Romano, militibusque meis præpoſiti ſitis, ut ſciamus intelligamusq;. ſi ita feceritis, uoueo uobis templa ludosq; facturum.

Euocationis Deorum carmen.

In eadem uerba hoſtias fieri oportet, autoritatemq; uideri extortum, ut ea promittant futura. Vrbes uerò, exercitusq; ſic deuouentur, iam numinibus euocatis. Sed dictatores Imperatoresq; ſoli poſſunt deuouere his uerbis: Dis pater, ſiue Iouis manes, ſiue quo alio nomine fas eſt nominare, ut omnes illam urbem Carthaginem, exercitumq;, quem ego me ſentio dicere, fuga, formidine, terrore compleatis: quiq; aduerſus legiones, exercitumq; noſtrum arma, telaq; ferent, uti uos eos exercitus, eos hoſtes, eosque homines, urbes, agrosq; eorum, & qui in his locis, regionibusq;, agris, urbibusq; habitant, abducatis lumine ſupero prin

Deuotionis urbium & exercituum uerba.

ro princeps: exercitumq; hoſtium, urbes, agrosq; eorum, quos me ſentio dicere, uti uos eas urbes, agrosq;, capita, ætatesq; eorũ deuotas, conſecratasq; habeatis, illis legibus, quibus quandoq; ſunt maximè hoſtes deuoti: eosq; ego uicarios pro me fide, magiſtratuq; meo, & pro pop. Rom. exercitibus, legionibusq; noſtris do, deuoueo: ut mẽ meãq; fidem, imperiumq;, legiones, exercitumq; noſtrum, qui in his rebus gerundis ſunt, bene ſaluos ſinatis eſſe, ſi hæc ita faxitis, ut ego ſciam, ſentiam, intelligam: tunc quiſquis uotum hoc faxit, ubi faxit, rectè factum eſto, ouibus atris tribus, Tellus mater, teq; Iupiter obteſtor. Cùm Tellurem dicit, manibus terram tangit: cùm Iouem dicit, manus ad cœlum tollit: cùm uotum recipere dicit, manibus pectus tãgit. In antiquitatibus autem hæc oppida inueni deuota, Stonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. Hæc intra Italiam. Præterea Carthaginem, & Corinthum. Sed & multos exercitus, oppidaq; hoſtiũ Gallorum, Hiſpanorum, Afrorum, Maurorum, aliarumq; gentium, quas priſci loquuntur annales. Hinc ergo eſt, quòd propter eiuſmodi euocationem numinum diſceſſionemq;, ait Vergilius:

Exceſſere omnes adytis, ariſq; relictis
Dij, Et ut tutelares aſſignaret, adiecit:
–Quibus imperium hoc ſteterat.

Aeneid. 2.

Vtq; præter euocationem, etiam uim deuotionis oſtenderet, in qua præcipuè Iupiter (ut diximus) inuocatur, ait:

–Ferus omnia Iupiter Argos Transtulit.

Videturne uobis probatum, ſine diuini & humani iuris ſcientia, non poſſe profunditatem Maronis intelligi?

Cur Vergilius tertio Aeneidos fecerit Ioui immolari taurum, & quibus Dijs tauri immolari ſoleant.

CAPVT X.

Hic

HIc cùm omnes cõcordi testimonio, doctrinam & poëtæ, & narratis æquarent: exclamauit Euangelus, diu se succubuisse patientiæ, nec ultrà dissimulandum, quin in medium detegat inscientiæ Vergilianæ uulnera. Et nos, inquit, manum ferulæ aliquando subduximus, & nos cepimus Põtificij iuris auditum. Et ex his, quæ nota sunt nobis, Maronem huius disciplinam iuris nescisse cõstabit. Quando enim diceret,

Aeneid. 3. Taurusquibus Dijs immolatur.

Cœlicolûm regi mactabam in littore taurum:
Si sciret taurum immolari huic deo uetitum? aut si didicisset, quod Atteius Capito comprehendit? Cuius uerba ex libro primo de iure sacrificiorũ hæc sunt: Itaque Ioui tauro, uerre, ariete immolari non licet. Labeo uerò sexagesimo & octauo libro *intulit, nisi Neptuno, Apollini, & Marti, taurum non immolari. Ecce Pontifex tuus, quid apud quas aras mactetur ignorat: cum uel æduituis hæc nota sint, & ueterum non tacuerit industria. ad hæc Prætextatus renidens, quibus Deorum immoletur tauro, si uis cum Vergilio communicare, ipse te docebit:

**inuit.*

Cur Ioui taurum immolari fecerit Vergilius, cum tamẽ id non liceret.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.
Vides in opere poëtæ uerba Labeonis? Igitur ut hoc docte, ita illud argutè. Nã ostendit Deo non litatũ, ideo secutũ,

Horrendum dictu, & uisu mirabile monstrum.
Ergo respiciens ad futura, hostiam contrariam fecit. Sed & nouerat hunc errorem non esse inexpiabilem. Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem locasti, adiecit hæc uerba: Si quis forte Ioui tauro fecerit piaculum *dato. Committitur ergo res non quidem impianda, insolita tamen. Et Committitur non ignorantia, sed ut monstro locum faceret secuturo.

**esto*

Quòd Vergilius illo uersu primi Georgicon: Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho, significauit Cereri mulso litandum esse. Tum quomodo & in primo & in octauo libro Aeneidos in mensam libari faciat, cum in aram tantum esset libandum. CAP. XI.

SVbiecit Euangelus: Si euentu excusantur illicita, dic quæso, quod erat monstrum secuturum, & cùm Cereri libari uino iuberet, quod omnibus sacris uetatur,

Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho? *Georg. 1.*

Vinum autem Cereri non libari, debuit illum uel Plautus docere: qui in Aulularia ait: Cererin' nu Strobile hi sunt facturi nuptias? Qui? quia temeti nihil allatũ intelligo. At hic uester Flamen, & Pontifex, & omnia, tam quid immoletur, quàm quid libetur ignorat. Et ne non ubiq; in libando pari errore sit deuius, in octauo ait:

In mensam læti libant, Diuos q; precantur:
cùm non in mensam, sed in aram secundum morem libare debuerint. Vt prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore quæstione respondeam, fateor te non immeritò de usurpata in mensam libatione quæsisse: amplius q; speciem difficultatis auxeras, si magis Didonem in mensa similiter libantem notasses:

Dixit, & in mensa laticum libauit honorem.
Nam & P. Tertius cum de ritu sacrorũ multa differeret, ait sibi hunc locum in quæstione uenire, nec tamen hæsitationem suam requisita ratione dissolui. Ego autem quid mihi magistra lectione compertum est, publicabo. In Papyriano enim iure euidenter relatum est, aræ uicem præstare posse mensam dicatam: ut in templo, inquit, Iunonis Populoniæ augusta mensa est. Nanque in fanis alia uasorum sunt, & sacræ supellectilis: alia ornamentorum. Quæ uasorum sunt, instrumenti instar habent, quibus semper sacrifi

In mensam quando libare licuerit.

sacrificia conficiuntur. Quarum rerum principem locum obtinet mensa, in qua epulæ, libationesq́; , & stipes reponuntur. Ornamenta uerò sunt, clypei, coronæ, & huiusce modi donaria. Neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. At uerò mensa, arulæq́; eodem die, quo ædes ipsæ, dedicari solent. Vnde mensa hoc ritu dedicata in templo, aræ usum, & religionem obtinet puluinaris. Ergo apud Euandrum quidem fit iusta libatio: quippe apud eam mensam, quæ cum ara maxima, more utique religionis, fuerat dedicata: & in loco sacrato, & inter ipsa sacra, in quibus epulabantur. In conuiuio uerò Didonis, quod tantum regium constat, non etiam sacrum fuisse, apud humanam mensam, in triclinio, non in templo: quia non erat religiosa, sed usurpata libatio: solam scilicet libasse reginam: in cuius persona nulla obseruationis necessitas, & multa ad usurpandum in potestate permissio.

Dido quomodo in mensam libat.

At uerò hic: _Omnes

Aeneid. 8. In mensa læti libant, Diuosq́; precantur.

Quia quod rectè fieri nouerat, ab omnibus simul in templo epulantibus, & uni sacratæ assidentibus mensæ factum esse memorauit. De illo autem uersu:

Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho,

Paucis quod Maro accusatur absoluam. Poëta enim æque in rebus doctrinæ, & in uerbis sectator elegantiæ, sciens Cereri mulso libari, adiecit, miti Baccho fauos dilue, scilicet mitescere uinum dicens: mulsum cùm cœperit fieri. Nam mite hic uinum ita dixit, ut alibi ait domitum:

Georg. 4. _Et durum Bacchi domitura saporem.

* *ad diem* Notum autem esse non diffitebere, quòd * diem duodecimum Calend. Ianuarias Herculi, & Cereri faciunt sue prægnante, panibus mulso.

Hercu

Herculi cur Salios assignarit Vergilius: curq́ue hos populeis ramis coronatos induxerit. CAP. XII.

OPportunè mehercule Prætextate fecisti Herculis mẽtionẽ, in cuius sacra hic uester gemino errore cõmisit:

Tum Salij ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt cuincti tempora ramis. *Aeneid. 8.*

Nam & Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicauit antiquitas: & populeas coronas nominat, cùm ad aram maximam, sola lauro capita, & alia fronde non uinciant. Videmus & in capite Prætoris urbani lauream coronã, cùm rem diuinam Herculi facit. Testatur etiam Terentius Varro in ea satyra, quæ inscribitur περὶ κόμης, maiores solitos decimam Herculi uouere: nec decem dies intermittere, quin pollucerent populum ad ἀσύμβολον, cùm corona laurea dimitterent cubitum. Hiccine est (ait Vectius) error geminus? At ego in neutro dico errasse Vergilium. Nam ut primùm de frondis genere dicamus, constat quidem nũc lauro sacrificantes apud arã maximã coronari. Sed multò post Romam conditam hæc cõsuetudo sumpsit exordium, postquàm in Auentino lauretum cœpit uirere: quam rem docet Varro rerum Humanarum libro II. E monte ergo proximo decerpta laurus sumebatur operãtibus, quam uicina offerebat occasio. Vnde rectè Maro noster ad tempora respexit, quibus Euander antè urbem conditam, apud aram maximã sacra celebrabat, & utebatur populo utiq; Alcidæ gratissima. Salios autem Herculi propter ubertatem doctrinæ altioris assignat: quia is Deus, & apud Pontifices idem, qui & Mars habetur. Et sanè ita Menippea Varronis affirmat, quæ inscribitur, ἄλλως ἔστ' ἡρακλῆς, qua cùm de Hercule multa loqueretur, eundẽ esse ac Martem probauit. Chaldæi quoq; stellam Herculis uocant,

Populeæ coronæ in sacris Herculis.

Salij Herculi cur assignentur.

quam reliqui omnes Martis appellant. Est præterea Octauij Herſenij liber, qui inſcribitur, de Sacris ſaliaribus Tyburtium: in quo Salios Herculi inſtitutos, operari diebus certis, & auſpicatò docet. Item Antonius Gnipho, uir doctus, cuius ſcholam Cicero poſt laborem fori frequentabat, Salios Herculi datos probat in eo uolumine, quo diſputat, quid ſit feneſtra, quod eſt oſtium minuſculum in ſacrario: quo uerbo Ennius etiam uſus eſt. Idoneis (ut credo) autoribus, certiſq; rationibus, error qui putabatur uterque defenſus eſt. Si qua ſunt alia, quæ nos commouent, in medium proferamus: ut ipſa collatio noſtrum, non Maronis, abſolnat errorem.

Tunc Euangelus: Nunquam'ne tibi Prætextate uenit in mentem, toto (ut aiunt) cœlo erraſſe Vergilium, cum Dido ſuam rem diuinam pro nuptijs faceret?

Aeneid. 4. _Mactat enim (inquit lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboq;, patriq; Lyæo.

Et quaſi expergefactus adiecit:

Iunoni ante omnes, cui uincula iugalia curæ.

Et hic multa deeſſe uerba, quis tam ſtupidus, ut nõ uel ſine admonitione omni animaduertat? Nã neque reſpondetur ad quæſtionem ab Euãgelo propoſitã, neque ſequentia ulla ratione cũ his, quæ præcedunt, cohærent. Nobis apparet loci continentiã habuiſſe hoc modo: In bibliotheca, ut ex fine primi libri intelligere licet, oſtenſum iã erat, quàm peritus iuris Põtificij eſſet Vergilius: Quare cũ cœnæ tempus ſermonẽ de Vergilio interrumperet, dilatus eſt ſermo hic in diẽ ſequentẽ, atque interim inter cœnandũ hilariora quædã tractata, quemadmodũ & in ſecũdo libro factũ uidemus. Quantũ itaque ſuſpicari licet, ortus inter cœnandũ ſermo fuit de luxu. Vbi cũ Horus ſui ſeculi luxuriã nimiã reprehẽderet. Cæcinna ita ei reſpõdet, ut oſtẽdat antiquitati maiorẽ deliciarũ curã fuiſſe, quàm ſeculo ſuo. Hori uerba omnia deſiderantur, nec Cæcinnæ reſponſio plenè adeſt

De

De luxu ſeu luxuria Q. Hortenſii, Fabii Gurgitis, Metelli Pii, ac Meteli pontificis maximi: Tum de Porco Troiano, de leporum ac cochlearum ſaginatione.

CAPVT XIII.

Luxus ac mollities Q. Hortenſij.

ACcipite & M. Varronis uerba, de agricultura libro tertio: qui cùm de pauonibus in uilla nutriendis loqueretur, ſic ait: Primus hos Q. Hortenſius augurali adijciali cœna dicitur poſuiſſe. Quod potius factum tum luxuriosè, quàm ſeuerè boni uiri laudabant. Quem citò ſecuti multi, extulerunt eorum pretia: ita ut oua eorum denarijs uæneant quinis, ipſi facilè quinquagenis. Ecce res non admiranda ſolum, ſed & pudenda: ut oua pauonum, quinis denarijs ueneant, quæ hodie non dicam nullius, ſed omnino nec ueneunt. Is Hortenſius platanos ſuas uino irrigare conſueuit: adeò, ut in quadam actione, quam habuit cum Cicerone ſuſceptam, precariò à Tullio poſtulaſſet, ut locum dicendi permutaret ſecum. Abire enim in uillam neceſſariò ſe uelle, ut uinum platano, quam in Tuſculano poſuerat, ipſe ſuffunderet. Sed fortè ad notam ſeculi ſui non ſufficit Hortenſius, uir alioqui ex profeſſo mollis, & in præcinctu ponens omnem decorem. Fuit enim ueſtitu ad munditiem curioſo. Et ut bene amictus iret, faciem in ſpeculo quærebat: ubi ſe intuens, togam corpori ſic applicabat, ut rugas, non fortè, ſed induſtria locatas artifex nodus aſtringeret: & ſinus ex compoſito defluens, modum lateris ambiret. Is quondam cùm incederet elaboratus ad ſpeciem, collegæ de iniurijs diem dixit, quòd ſibi in angu-

Luxuria Fabij Gurgitis, & Metelli Pij.

ſtijs obuius, offenſu fortuito ſtructuram togæ deſtruxerat: & capitale putauit, quòd in humero ſuo locum ruga mutaſſet. Ergo hoc prætermiſſo, ad uiros uenio triumphales, quos uictores gentium luxuria uicit. Et ut taceam Gurgitem à deuorato patrimonio cognominatum, quia inſigni-

bus uirtutis secutæ uitia prioris cõpensauit ætatis: in quam foueam luxus, & superbiæ Metellus Pius successuum continuatione peruenit? Et ne multis morer, ipsa de eos Sallustij uerba subiecit: At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus, magna gloria, concurrentibus undique uirili, & muliebri sexu, per uias & tecta omnium uisebatur. Cùm Quæstor C. Vrbinus, alijq; cognita uoluntate eum ad cœnam inuitauerant, ultra Romanorum ac mortalium etiam morem, curabant, exornatis ædibus per aulæa, & insignia, scenisq; ad ostentationem histrionum fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modum templi celeberrimi. Præterea cùm sedenti in transenna demissum uictoriæ simulacrum cum machinato strepitu tonitruum, coronam ei imponebat: tum uenienti, ture quasi Deo supplicabatur. Toga picta plerunque amiculo erat ei accumbenti. Epulæ quæsitissimæ, neq; per omnem modò prouinciam, sed trans maria ex Mauritania uolucrum, & ferarum incognita antea plura genera. Quibus rebus aliquantam partem gloriæ dempserat: maximè apud ueteres, & sanctos uiros superba illa, grauia, indigna Romano imperio existimantes. Hæc Sallustius, grauissimus alienæ luxuriæ obiurgator, censor.

Luxuriosa cœna pontificis.

Accipite inter grauissimas personas non defuisse luxuriam. Refero enim pontificis uetustissimam cœnam, quæ scripta est in indice quarto, Metelli illius pontificis maximi, in hæc uerba: Ante diem Nonum Calend. Septembris, quo die Lentulus Flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit. Triclinia lectis eburneis strata, fuerunt. Duobus triclinijs Pontifices cubuerunt, Q. Catulus, M. Aemilius Lepidus, D. Syllanus, C. Cæsar rex sacrorum, P. Scæuola sextus, Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus,

uanus, & L. Iulius Cæsar Augur, qui eum inaugurauit. In tertio triclinio Popilia, Perpenia, Licinia, Aruncia, uirgines Vestales: & ipsius uxor Publicia Flaminica, & Sempronia socrus eius. Cœna hæc fuit: Ante cœnam echinos, ostreas crudas, quantum uellent, peloridas, sphondylos, turdum, asparagos, subtus gallinam altilem, patinam ostrearum, peloridum, balanos nigros, balanos albos. Item sphondilos, glycomaridas, urticas, ficedulas, *lumbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina inuoluta, ficedulas, murices, & purpuras. In cœna sumina, sinciput aprugnũ, patinam piscium, patinam suminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia assa, amylum, panes Picentes. Vbi iam luxuria tunc accusaretur, quando tot rebus farta fuit cœna pontificum? Ipsa uerò eduliũm genera, quàm dictu turpia? Nam Cincius in suasione legis Fanniæ, obijcit seculo suo, quòd porcum Troianum mensis inferat. Quem illi ideo sic uocabant, quasi alijs inclusis animalibus grauidũ, ut ille Troianus equus grauidus armatis fuit. Exigebat hoc quoque illa gulæ intemperantia, ut & lepores saginarentur: teste Varrone, qui de agricultura libro tertio, cùm de leporibus loqueretur, sic ait: Hoc quoq; nuper institutum, ut lepores saginarentur, cùm exceptos è leporario quidam in caueis, & loco clauso faciant pingues. Si cui hoc mirum uidetur, quod ait Varro, lepores ætate illa solitos saginari: accipiat aliud, quod maiore admiratione sit dignum, cochleas saginatas, quod idem Varro in eodem libro refert. Verba ipsa, qui uolet legere, ubi debeat quærere, indicaui. Neque ego nunc antiquitati nos præferendos uel comparandos dico: sed respondi obiurganti Horo, asserens, uti res habet, maiorem illis seculis deliciarum curam fuisse, quàm nostro.

**Lumbos caprigenos fortè legendum.*

Saltandi cantandiq; studium atq; adeò ne histrionicam quidem apud uetustiores Romanos inter turpia nominatum fuisse. CAP. XIIII.

SVbiecit Furius Albinus, antiquitatis non minus, quàm Cæcinna peritus: Miror te, inquit, non retulisse, quanta illis affluentia marinarũ procurari solita fuerit copiarum, cuius relatu maximam conuiuiorum nostrorum sobrietatem doceres. Et Cæcinna: Profer, inquit, in medium, quæ *& tu de hac quoq; parte * lectu comperisti. Vltra omnes enim polles memoria uetustatis. Et Furius sic ingressus est: Vetustas quidem nobis semper (si sapimus) adoranda est. Illa quippe secula sunt, quæ hoc imperium uel sanguine, uel sudore pepererunt, quod non nisi uirtutum faceret ubertas. Sed quod fatendum est, in illa uirtutum abundantia, uitijs quoque ætas illa non caruit: è quibus nonnulla nostro seculo morum sobrietate correcta sunt. Et de luxu quidem illius temporis circa marinas copias dicere instituerã: sed quia in assertionem nostræ emendationis, alia ex alijs proferenda se suggerunt, de piscibus non omitto: sed differo, dum de alia lasciuia, qua nũc caremus, admoneo. Dic enim Hore, qui antiquitatem nobis obijcis, ante cuius triclinium modo saltatricem uel saltatorẽ te uidisse meministi? At inter illos saltatio certatim, uel ab honestis appetebatur. Ecce enim, ut ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica: ingenui, quid dicam ingenui? filij Senatorum in ludum saltatorium commeabant, & illhic crotala gestantes saltare discebant. Taceo, quòd matronæ etiam saltationẽ non inhonestam putabant, sed inter probas quoque earum erat saltandi cura: dummodo non curiosa, usque ad artis perfectionem. Quid enim ait Sallustius: Psallere, saltare elegantius, quàm necesse est probæ

Saltandi mos ante triclinia & alibi.

probæ? Adeò & ipse Semproniam reprehendit, non quòd saltare, sed quòd optimè scierit. Nobilium uerò filios, & (quod dictu nefas est) filias quoque uirgines inter studiosa numerasse saltandi meditationem, testis est Scipio Africanus Aemilianus: qui in oratione contra legem iudiciariam Tiberij Gracchi sic ait: Docentur præstigias inhonestas: cum cinædulis, & sambuca, psalterioq; eunt in ludum histrionum: discunt cantare: quæ maiores nostri ingenuis probro ducier uoluerunt. Eunt, inquam, in ludum saltatorium inter cinædos, uirgines, pueriq; ingenui. Hæc cùm nũbi quisquam narrabat, non poteram animum inducere, ea liberos suos nobiles homines docere: sed cùm ductus sum in ludum saltatorium, plus mediusfidius in eo ludo uidi pueris uirginibusq; quingentis. In his unum (quo me Reipub. maximè misertum est) puerum bullatum, petitoris filium, non minorem annis duodecim, cum crotalis saltare: quam saltationem impudicus seruulus honestè saltare nõ posset. Vides quemadmodum ingemuit Africanus quòd uidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est, candidati, quem ne tum quidem spes, & ratio adipiscendi magistratus, quo tempore se suosq; ab omni probro debuit uindicare, potuit coërcere, quò minus faceret, quod scilicet turpe non habebatur: cæterùm superius pleranque nobilitatem hæc propudia celebrare conquestus est. Sic nimirum M. Cato Senatorem non ignobilem Cæcilium spatiatorem, & Fescenium uocat: eumq; staticulos dare his uerbis ait: Descendit de cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere. Et alibi in eundem: Prætereà cantat, ubi collibuit, interdum Græcos uersus agit, iocos dicit, uoces demutat, staticulos dat. hæc Cato. Cui (ut uidetis) etiam cantare non serij hominis uidetur, quod apud alios

Cantandi studium.

adeò non inter turpia numeratum est: ut L. Sylla, uir tanti nominis, optimè cantasse dicatur. Cæterùm histriones non inter turpes habitos, Cicero testimonio est: quem nullus ignorat Roscio & Aesopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesque eorum sua solertia tueretur. Quod cùm alijs multis, tum ex epistolis quoque eius declaratur. Nam illam orationem quis est, qui non legerit, in qua populum Romanum obiurgauit, quòd Roscio gestum agente, tumultuauerit? Et certè satis constat, contendere eum cum ipso histrione solitum, utrum ille sæpius eandem sententiam uarijs gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronuntiaret. Quæ res ad hanc artis suæ fiduciam Roscium abstraxit, ut librum conscriberet, quò eloquentiam cum histrionia compararet. Is est Roscius, qui etiam L. Syllæ charissimus fuit, & annulo aureo ab eodem dictatore donatus est. Tanta autem fuit gratia, & gloria: ut mercedem diurnam de publico nulle denarios, sine gregalibus, solus acceperit. Aesopum uerò ex pari arte ducenties sestertium reliquisse filio constat. Sed quid loquor de histrionibus, cùm Appius Claudius uir triumphalis, qui Salius ad usque senectutem fuit, pro gloria obtinuerit, quòd inter collegas optimè saltitabat? Ac priusquam à saltatione discedo, illud adijciam: uno eodemq; tempore, tribus nobilissimis ciuibus, non modò studium saltandi, sed etiam (si Dijs placet) peritiam qua gloriarentur fuisse, Gabinio consulari Ciceronis inimico, quod ei & Cicero non dissimulanter obiecit, & M. Cælio noto inter turbas uiro, quem idem Cicero defendit, & Licinio Crasso Crassi eius, qui apud Parthos extinctus est, filio.

Histriones.

Quanto in pretio fuerint apud paulò uetustiores Romanos, pisces, & præsertim Muræna.

CAP

CAPVT XV.

SEd de saltatione ueterum, ad prædæ marinæ transire luxum Liciniorum me nomen admonuit: quos Murænas cognominatos, quòd hoc pisce effusissimè delectati sunt, satis constat. Huic opinioni M. Varro consentit: asserens eodem modo Licinios appellatos Murænas, quo Sergius, Orata cognominatus est: quòd ei pisces, qui auratæ uocantur, charissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneas pensiles habuit, primus ostrearia in Baiano locauit, primus optimum saporè ostreis Lucrinis adiudicauit. Fuit autem ætate L. Crassi illius diserti: qui quàm grauis, & serius habitus sit, etiam Cicero docet. Is tamen Crassus uir censorius. Nam cum Cn. Domitio Censor fuit, cùm supra cæteros disertus haberetur, esseteq; inter clarissimos ciues princeps: tamen murænam in piscina domus suæ mortuam, atratus, tanquam filiam luxit. Neque id obscurum fuit, quippe collega Domitius in Senatu hoc ei, quasi deforme crimen, obiecit. Neque id confiteri Crassus erubuit, sed ultro etiam (si Dijs placet) gloriatus est Censoriam, affectuosamq; rem fecisse se iactans. Piscinas autem, quàm refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, L. Philippus, & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quod M. Varro in libro de Agricultura refert, M. Catonem, qui pòst Vticæ perijt, cùm hæres testamento * Lucilij esset relictus, pisces de piscina eius XL. millibus uendidisse. Accersebantur autem murænæ ad piscinas nostræ urbis ab usque freto Siculo, quod Rhegyum à Messana despicit. Illhic enim optimæ à prodigis esse creduntur, tam Herculè, quàm anguillæ. Et utræque ex illo loco, Græcè πλῶτα uocantur, Latinè flutæ: quòd in summo supernantes, sole

* L. Philippi

torrefactæ curuare se posse, & in aquam mergere desinunt: atque ita faciles captu fiunt. Et si enumerare uelim, quàm multi magniq; , autores murænas è freto Siculo nobilitarint: longum fiet. Sed dicam, quid M. Varro in libro, qui inscribitur Gallus, de murænis dixerit his uerbis: In Sicilia quoque, inquit, manu capi murænas flutas, quòd hæ in summa aqua præ pinguitudine fluitent. Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos, & (ut ait Cæcilius) uallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriæ compararent? Nec rarus hic Romæ piscis, ut peregrè accitus erat, Autor est Plinius, C. Cæsarem dictatorem cum triumphales cœnas populo daret, sex millia murænarum à C. Hirrio ad pondus accepisse. Huius Hirrij uillam, quamuis non amplam, at latam, constat propter uiuaria, quæ habuit, quadragies sestertium uenundatam.

Plin. lib. 9. ca. 17. & Varro de re rust. lib. tertio, cap. 17.

De acipense re, mullo, scaro, lupo.

CAPVT XVI.

NEc acipenser, quem maria prodigis nutriunt, illius seculi delicias euasit. Et ut liqueat, secundo Punico bello celebre nomen huius piscis fuisse: accipite, ut meminerit eius Plautus in fabula, quæ inscribitur Baccharia, ex persona parasiti:

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam,
Quàm ego nunc sum, cuius hæc uentri portatur põpa?
Vel nunc, qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus, & manibus?

Et ne uilior sit testis poëta: accipite, assertore Cicerone, in quo honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum. Hæc sunt in dialogo de Fato uerba Ciceronis: Nam cùm esset apud se ad Lauernium Scipio, unaq; Pontius: allatus est fortè Scipioni acipenser, qui admodum rarò capitur. Sed est piscis, ut ferunt, in primis nobilis. Cùm autem Scipio unum, & alterum ex his, qui cum salutatum uenerant, inuitasset, pluresq; etiam inuitaturus uideretur in aurem Pontius, Scipio, inquit, uide quid agas, acipenser iste paucorum hominũ est. Nec inficias eo, temporibus Traiani hunc piscem in magno pretio non fuisse, teste Plinio Secundo, qui in Naturali historia, cùm de hoc pisce loqueretur, sic ait: Nullo nunc in honore est, quod quidem miror, cùm sit rarus inuentu. Sed nec diu stetit hæc parsimonia. Nam temporibus Seueri principis, qui ostentabat duritiam morum, Sammonicus Serenus uir, ut eo seculo, doctus, cum ad principem suum scriberet, faceretq; de hoc pisce sermonem, uerba Plinij, quæ superius posui, præmisit & ita subiecit: Plinius (ut scitis) adusque Traiani Imperatoris uenit ætatem. Nec dubium est, quod ait nullo honore hunc piscem temporibus suis fuisse, uerum ab eo dici. Apud antiquos autem in pretio fuisse, ego testimonijs palàm faciam: uel eò magis, quòd gratiam eius uideo ad epulas, quasi postliminio, rediisse. Quippe qui dignatione uestra cùm interfum conuiuio sacro, animaduerto hunc piscem à coronatis ministris cum tibicine introferri. Sed quod ait Plinius de acipenseris squamis, id uerum esse maximus rerum naturaliũ indagator Nigidius Figulus ostendit, in cuius libro de Animalibus quarto ita positum est: Cur alij pisces squama secunda, acipenser aduersa sit. Hæc Sammonicus, qui turpitudinem conuiuij principis sui laudando notat: prodens uenerationẽ, qua piscis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quasi quadã non deliciarũ, sed numinis pompa. Sed ut minus miremur,

Plin. lib. 9. cap. 17.

acipen

acipenserem graui pretio taxari solitum: Asinius Celer uir consularis (ut idem Sammonicus refert) mullum unum septem millibus nummûm mercatus est. In qua re luxuriam illius seculi eò magis licet æstimare, quòd Plinius Secundus temporibus suis negat facilè mullum repertum, qui duas pondo libras excederet. At nunc & maioris ponderis passim uidemus, & pretia hæc insana nescimus. Nec contenta illa ingluuies fuit maris sui copijs. Nam Octauius Præfectus classis, sciens scarum adeò Italicis litoribus ignotum, ut nec nomen Latinum eius piscis habeamus, incredibilem scarorum multitudinem in uarijs nauibus huc aductam inter Hostiam & Campaniæ litus in mare sparsit: miroq; ac nouo exemplo pisces in mari tanquam in terra fruges aliquas seminauit. Idemq;, tanquam summa in hoc utilitatis publicæ uerteretur, quinquennio dedit operam, ut siquis inter alios pisces scarum fortè cepisset, incolumem confestim & inuiolatum mari redderet. Quid stupemus captiuam illius seculi gulam seruisse mari, cùm in magno, uel dicam maximo, apud prodigos honore fuerit etiam Tyberinus lupus, & omnino omnes ex hoc amne pisces? quod equidem cur illis ita uisum sit, ignoro. Fuisse autem etiam M. Varro ostendit: qui enumerans, quæ in quibus Italiæ partibus optima ad uictum gignantur, pisci Tyberino palmam tribuit, his uerbis, in libro Rerum humanarũ undecimo: Ad uictum optima fert ager Campanus frumentum, Falernus uinũ, Casinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscẽ Tyberis. hæc Varro de omnibus scilicet huius fluminis piscibus. Sed inter eos, ut suprà dixi, præcipuum locũ lupus tenuit: & quidem is, qui inter duos pontes captus esset. Id ostendunt cùm multi alij, tum etiam C. Titius, uir ætatis Lucilianæ, in oratione, qua legem Fanniam

Mullus. *Lib. 9. cap. 17.*

Scarus.

Lupus.

niam suasit. Cuius uerba ideo pono, quia nõ solum de lupo inter duos pontes capto erunt testimonio: sed etiam mores, quibus plerique tunc uiuebant, facilè publicabunt. Describens enim homines prodigos, in forum ad iudicandum ebrios commeantes, quæq; soleant inter se sermocinari, sic ait: Ludunt alea, studiosè unguentis delibuti, scortis stipati. Vbi horæ decem sunt, iubent puerum uocari, ut Comitium eat percontatum: quid in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus iusserint, quot uetuerint. Inde ad Comitium uadunt, ne litẽ suam faciant. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam nõ impleant, quippe qui uesicam plenam uini habeant. Veniunt in Comitiũ tristes, iubent dicere. Quorum negotium est, narrant. Iudex testes poscit. Ipsus it mictum. Vbi redit, ait se omnia audiuisse. Tabulas poscit. Literas inspicit. Vix præ uino sustinet palpebras. Eunti in consilium, ibi hæc oratio: Quid mihi negotij est cum istis nugatoribus * potius, quàm potamus mulsum mistum uino Græco? edimus turdum pinguẽ, bonumq; piscem, lupum germanũ, qui inter duos pontes captus fuit? Hæc Titius. Sed & Lucilius, acer, & uiolentus poëta ostendit scire se hunc piscem egregij saporis, qui inter duos pontes captus esset: eumque, quasi liguritorem, catillonem appellat: scilicet qui proximè ripas stercus insectaretur. Propriè autem Catillones dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cùm uenirent, catillos liguribant. Lucilij uersus hi sunt:

Fingere prætereà afferri quod quisq; uolebat.
Illum sumina ducebant, atq; altilium lanx:
Hunc pontes Tyberinos duo inter captus catillo.

**quin potius*

Catillones, qui dicerentur.

De legibus latis contra luxuriam ueterum Romanorum.

CAP

CAPVT XVII.

LOngum fiat, si enumerare uelim, quot instrumẽta gulæ inter illos uel ingenio excogitata sint, uel studio confecta. Et hæ nimirũ causæ fuerunt, propter quas tot numero leges de cœnis, & sumptibus ad populum ferebantur: & imperari cœpit, ut patentibus ianuis pransitaretur, & cœnitaretur.* Sic oculis ciuiũ testibus factis, luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populum Orchia peruenit, quã tulit C. Orchius Tribunus plebis de Senatus sentẽtia, tertio anno, quàm Cato Censor fuerat. Cuius uerba (quia prolixa sunt) prætereo. Summa autẽ eius præscribebat numerũ conuiuarũ. Et hæc est lex Orchia, de qua Cato mox orationibus suis uociferabatur: quòd plures, q̃ præscripto eius cauebatur, tum ad cœnã uocarẽtur.

*Sic, ut

Orchia lex.

Cumq; autorẽ nouæ legis aucta necessitas implorareh, post annum XXII. legis Orchiæ, Fannia lex lata est, anno post Romã conditam, secundum Gelij opinionẽ LXXXVIII. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: Lex Fannia sanctissimi Augusti ingenti omnium ordinum consensu peruenit ad populum. Neque eam Prætores, aut Tribuni, ut pleraſq; alias, sed ex omnium bonorum consilio & sententia, ipsi cõsules pertulere: cùm Respublica ex luxuria conuiuiorum maiora, quàm credi potest, detrimẽta pateretur. Siquidem eò res redierat, ut gula illecti plerique ingenui pueri, pudicitiã & libertatem suam uenditarent: plerique ex plebe Romana uino madidi in Comitium uenirent, & ebrij de reipublicæ salute cõsulerent. Hæc Sammonicus. Fanniæ autem legis seueritas in eo superabat Orchiam legem, quòd in superiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur, licebatq; secundum eam unicuique bona sua inter paucos consumere: Fannia autẽ & sumptibus

Fannia lex.

modum fecit assibus centum. Vnde à Lucilio poëta festiuitatis suæ more centussis uocatur.

Fanniam legẽ post annos decẽ & octo lex Didia consecuta est. Eius ferũdæ dup lex fuit causa: Prima & potissima ut uniuersa Italia, nõ sola urbs, lege sumptuaria teneretur: Italis æstimantibus Fanniam legẽ, non in se, sed in solos urbanos ciues esse cõscriptam. Deinde, ut non soli, qui prãdia cœnasue maiore sumptu fecissent, sed etiam, qui ad eas uocati essent, atq; omnino interfuissent, pœnis legis tenerẽtur.

Didia lex.

Licinia lex.

Post Didiam Licinia lata est à P. Licinio Crasso diuite. Cuius ferũdæ probandæq; tantum studium ab optimatibus impensum est: ut consulto Senatus iuberetur, ut ea tantũmodo promulgata, priusquàm trinũdino cõfirmaretur, ita ab omnibus obseruaretur, quasi iam populi sentẽtia cõprobata. Lex uerò hæc paucis mutatis in pleriſq; cũ Fannia congruit. In ea enim ferenda quæsita est nouæ legis autoritas, exolescente metu legis antiquatoris: ita Hercules, ut de ipsis duodecim tabulis factũ est: quarum ubi cõtemni antiquitas cœpit, eadem illa, quæ illis legibus cauebantur, in alia latorũ nomina transierunt. Sed legis Liciniæ summa, ut Calendis, Nonis, nũdinis Romanis, cuiq; in dies singulos triginta duntaxat asses edundi causa cõsumere liceret. Cæteris uerò diebus, qui excepti nõ essent, ne amplius apponeretur, quã carnis aridæ pondo tria, & salsamẽtorũ pondo libra, quod ex terra, uite, arboreue natum sit. Video quid remordeat. Ergo indicium sobrij seculi est, ubi tali præscripto legum coërcetur expensa cœnarum. Non ita est. Nam leges sumptuariæ à singulis ferebantur, qui totius ciuitatis uitia corrigerent. At nisi pessimis, effusissimisq; moribus uiueretur, profectò opus ferundis legibus non fuisset. Vetus uerbũ est: Leges bonæ ex malis moribus procreantur.

Has

Lex Cornelia.

Has sequitur lex Cornelia, & ipsa sumptuaria, quam tulit Cornelius Sylla Dictator: in qua nõ conuiuiorum magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus: uerùm minora pretia rebus imposita: & quibus rebus (Dij boni) quamque exquisitis, & penè incognitis generibus deliciarum? Quos illhic pisces, quasq; offulas nominat? Et tamen pretia illis minora constituit: ausim dicere, ut uilitas eduliũm animos hominum ad parandas opsoniorum copias incitaret: & gulæ seruire, etiam qui paruis essent facultatibus, possent. Dicam planè, quod sentio. Apprimè luxuriosus mihi uidetur & prodigus, cui hæc tanta in epulis uel gratuita ponantur. Itaq; tanto hoc seculum ad omnẽ incontinentiam promptius, ut pleraq; earum rerum, quæ Syllana lege, ut uulgò nota, cõprehenduntur, nemo nostrum uel fando compererit. Sylla mortuo, Lepidus Consul legem tulit & ipse cibariam. Cato enim sumptuarias leges, cibarias appellat. Dehinc paucis interiectis annis, alia lex peruenit ad populum ferẽte Antio Restione: quam legem, quamuis esset optima, obstinatio tamen luxuriæ, & uitiorum firma concordia, nullo abrogante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur: eum, quoad uixit, foris postea nõ recœnasse, ne testis fieret contemptæ legis, quam ipse bono publico pertulisset.

Lex à Lepido data.

Lex Antij Restionis.

Antonij edictum.

His legibus annumerarẽ edictum de sumptibus ab Antonio propositum, qui pòst Triumuir fuit: ni indignum crederem, inter cohibentes sumptus Antonio locum facere: cuius expensæ in cœnam solitæ conferri, sola Vnionis à Cleopatra uxore consumpti, æstimatione superatæ sunt. Nam cùm Antonius quicquid mari, aut terra, aut etiã cœlo gigneretur, ad satiandam ingluuiem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet: eaq; re captus, de Roma

Romano Imperio facere uellet Aegyptium regnum: Cleopatra uxor, quæ uinci à Romanis nec luxuria dignaretur, sponsione prouocauit, insumere posse in unam cœnam sestertiũm centies. Id Antonio mirũ uisum: nec moratus sponsione contendit* dignus culina Numatio Planco, qui tam honesti certaminis arbiter electus est. Altera die Cleopatra pertentans Antonium, pollucibilem sanè cœnam parauit, sed quam non miraretur Antonius: quippe qui omnia, quæ apponebantur, ex quotidianis optibus agnosceret. Tunc regina arridens, phialam poposcit, cui aceti nonnihil acris infudit, atque illhuc unionem demptum ex aure altera festinabanda demisit: eumque maturè dissolutum, uti natura est eius lapidis, absorbuit. Et quamuis eo facto sponsione uicisset, quippe cùm ipsa margarita centies sestertiũm sine contentione eualuissent, manum tamen & ad alterius unionis aurem similiter admouit, nisi Numatius Plancus iudex seuerissimus superatum Antonium maturè pronuntiasset. Ipse autem unio cuius magnitudinis fuerit, inde colligi poterit: quòd qui superfuit postea uicta regina, & capta Aegypto, Romam delatus, dissectusq; est, & factæ ex una margarita duæ, impositæq; simulachro Veneris, ut monstruosæ magnitudinis, in templo, quod Pantheum dicitur.

**aliàs dignus sculna sunt qui legant pignus custodiẽte Munatio Planco.*

De nucum generibus. CAP. XVIII.

ADhuc dicente Furio, secundæ mensæ illata bellaria nouo sermoni principiũ dederunt. Symmachus enim duas attrectans manu nuces: Vellem, inquit, ex te audire Serui, tanta nucibus nomina quæ causa uel origo uariauerit: aut unde tot mala, cùm hac una appellatione uocitentur, fiant tamen seorsum diuersa, tam uocabulo quàm sapore. Ac prius de nucibus absoluas uolo, quæ tibi memoria

ria crebræ lectionis occurrũt. Et Seruius: Nux ista iuglãs, secundum nonnullorum opinionem à iuuando, & à glande dicta existimatur. Caius Bassus uerò in libro de Significatione uerborum hoc refert: Iuglans arbor dicta inde est, perinde ac Iouis glans. Nã id arboris genus nuces habet, quæ sunt suauiore sapore quàm glans est. Hunc fructũ antiqui illi, *qui egregium glandiq; similem, ipsamq; arborẽ Deo dignam existimabant, Iouis glandem appellauerunt: quæ nũc, literis interlisis, iuglans nominatur. Cloatius autẽ Verrius in libro à Græcis tractorũ ita memorat: Iuglans, di prætermissum est. quasi dijuglans, id est, διὸς βάλανος: sicut Theophrastus ait: ἴδια ἢ τῶν ὀρινῶν ἃ ἐν τοῖς πεδίοις οὐ φύεται, τερέβινθος, πρίνος φιλύρη, ἀφάρκη, κάρια, ἢ καὶ διὸς βάλανος. Hanc Græci etiã basilicã uocant.

Iuglans.

*quia

Hæc quidẽ ita in antiquo codice, locus autem Theophrasti in uulgatis codicibus libro tertio aliter habet.

Nux hæc auellana seu Prænestina, quæ est eadem, ex arbore est, quæ corylus dicitur, de qua Vergilius dixit:

Ne'ue inter uites corylum sere.

Est autem natio hominum iuxta agrum Prænestinum, qui Carsitani uocantur ἀπὸ τῶν καρύων: cuius rei meminit Varro in Logistorico, qui inscribitur, Marius de fortuna: Inde scilicet Prænestinæ nuces. Est & illud apud Næuium in fabula Ariolo: Quis heri apud te? Prænestini, & Lanuuini hospites: suopte utrosq; decuit acceptos cibo, alteris inanem *bullã madidã dari, alteris nuces in procliui profundere. Hanc autẽ nucẽ Græci Ponticã uocãt: dum unaquæq; natio indit huic nuci nomẽ ex loco, in quo nascitur copiosior.

Nux auellana siue Prænestina.

*bulbam

Nux Pontica.

Nux castanea.

Nux castanea, de qua Vergilius, Castaneas'que nuces uocatur & heracleotica: Nam uir doctus Oppius in libro, quem fecit de Syluestribus arboribus, sic ait: Heracleotica hæc nux, quam quidam castaneam nominant: item'que Pontica nux, atque etiam quæ dicuntur Basilicæ iuglandes

iuglandes, germina atq; flores agunt similiter ijsdem temporibus, quibus Græcæ nuces.

Nunc dicendum est quæ sit Græca. Ac simul hoc dicẽs, amygdalam de lance tulit * & ostẽdit, nux Græca est, quæ & amygdala dicitur. Sed & thasia eadem nux uocatur. Testis est Cloatius, in ordinatorum Græcorum lib. 4. cùm sic ait: Nux Græca amygdala. Acca uerò in supplicatione: Nucem Græcam, ait, fauumq; adde quantumlibet.

Nux Græca.

*Et ostẽdens nux Græca hæc est, inquit, &

Nucem molluscam licet hyemis nobis tempus inuideat, tamen quia de nucibus loquimur, indictam non relinquimus. Plautus in Calceolo sic eius meminit: Molluscam nucem super eius dixit impendere tegulas. Ecce Plautus nominat quidem, sed quæ sit mollusca nux, non exprimit. Est autem persicum, quod uulgo uocatur, & mollusca nux dicitur, scilicet quòd cæteris omnibus nucibus mollior sit. Huius rei idoneus assertor est Sueuius, uir longè doctissimus, in edulio quod inscribitur Moretum. Nam cùm loquitur de hortulano faciente moretum, inter cætera quæ eò mittit, & hoc pomum mitti ait his uerbis:

Molluscanux.

Admisce tu Acca basilicis hæc nunc partim,
Pertim persica: quod nomen sic deniq; fertur,
Propterea quòd qui quondam cum rege potenti,
Nomine Alexandro Magno fera prælia bello
In Persas retulere suo, post inde reuentum
Hoc genus arboris in prælatis finibus Graijs
Disseruere, nouos fructus mortalibus dantes.
Mollusca hæc nux est, ne quis fortè inscius erret.

Nux Tarentina dicitur, quæ ita mollis est, ut uix attrectata frangatur. De qua in libro Faborini sic reperitur: Itemq; quidam Tarentinas oues, uel nuces dicunt, quæ sunt Terentinæ à Tereno, quod est Sabinorum lingua molle.

Nux Tarentina.

molle. Vnde Terentius quoque dictos putat Varro ad Libonem primo. Quam in culpam etiam Horatius potest uideri incidere, qui ait:

Et molle Tarentum.

Nux pinea. Nux pinea hos nobis, qui appositi sunt, nucleos dedit. Plautus in Cistellaria:

Qui è nuce nucleos esse uult, frangat nucem.

De generibus malorum & pirorum. CAP. XIX.

Nuces & mala quo distent. ET quia mala uidemus admista bellarijs, post nuces de malorum generibus differendū est. Sunt de agricultura scriptores, qui nuces & mala sic diuidunt: ut Nuces dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habeat quod esui est: malum uerò, quod foris habeat quod est esui, & durum intus includat. Secundum hanc definitionem persicum, quod Sueuius poëta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.

Malorum genera. His præmissis, malorum enumeranda sunt genera, quæ Cloatius Ordinatorum Græcorū lib. 4. ita diligenter enumerat: Sunt autem genera malorum, armenium, cotonium, citreum, coccymelium, conditiuum, ἐπιμηλὶς, mustеū, mattianum, orbiculatum, ogrannū, præcox, pannuceū, puniceū, persicum, quirianum, prosiuum, rubrum, scandianum, syluestre, struthium, scantianum, tibur, uerianum. Vides Persicum à Cloatio inter mala numeratum, quod nomen originis suæ tenuit, licet iandudum nostri soli germen sit. Quod autem ait idem Cloatius, citreum, & ipsum persicum malum est, secundum Vergilium:

Georg. 1. Felicis mali, quo non præstantius ullum.

Et reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse Vergilium: accipite quæ Oppius in libro de Syluestribus arboribus dicat: Citrea item malus & persica altera generatur

ratur in Italia, & in Media altera. Et paulò pòst de citreo loquens, ait: Est autem odoratißimum, ex quo interiectum uesti tineas necat. Fertur autem uenenis contrarium, quod tritum cum uino purgatione uirium suarum bibentes seruat. Generātur autē in Perside omni tempore mala citrea. Alia enim præcarpuntur, alia interim matureſcunt. Vides hic & Citreum nominari, & omnia signa poni, quæ de eo Vergilius dixit: licet nomen citrei ille non dixerit. Nam & Homerus qui citreum θύον appellat, ostendit esse odoratū pomū θύα δ' ἀτὸ καλὸν ὀδώδει. Et quod ait Oppius inter uestē poni citreū, idē significat & Homerus, cum dicit:

Notandum in odiss. 5. θύον δ' ἀνάνῆσον ὀδῶδα. sicut aliam etiā clausulam sequētis uersus legi ibidē καὶ λούσασα.

Εἵματα δ' ἀμφίσασα θυώδεα σιγαλόεντα.

Hinc & Næuius poëta in bello Punico ait citrosam uestē.

Pyra hæc quæ uidemus, uarietas nominū numerosa discernit. Nam idem Cloatius sic eorum uocabula describit: Antianum, cucurbitinū, ciritum, ceruisca, calculosum, crustuminum, decimanum, græculum, lollianum, lanuuinum, laurcum, laterusianum, marapium, milesium, myrteum, næuianum, orbiculatum, præcianum, rubile, signinum, tullianum, titianum, turrinianum, timosum, præcox, uolemium, mespilium, serum, sementinum serum, sextilianum serum, tarentinum serum, ualerianum serum.

Pyrorum genera.

De ficuum, olearum, uuarumq; generibus. CAP. XX.

Ficorū genera. ADmonent nos & fici aridæ, ut enumeremus genera ficorum: eodem Cloatio nos de his, ut de alijs, instruente. sic enim diuersas ficus diligentiæ suæ more dinumerat Africa, albula, arundinea, asinastra, atra, palusca, augusta, bifera, carica, caldica, alba, nigra, calphurniana, chia, cucurbitina, duricoria, herculanea. *lauiana, ludia, leptoludia, marsica, numidica, pulla, pompeiana, præcox, tellana, atra. Sciendū quod ficus alba ex felicibus sit arbo-

*liuiana

ribus: contrà, nigra ex infelicibus. Docent nos utrunque Pontifices. Ait enim Veranius de uerbis Pontificalibus: Felices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilex, *supernus, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pyrus, malus, uitis, prunus, cornus, lotus. Tarquinius autem Priscus in ostentario arborario sic ait: Arbores quæ inferûm deorum, auertentiumq; in tutela sunt, eas infelices nominant. * Alternũ sanguinem felicem, ficum atram, quæq; baccam nigram, nigrosq; fructus ferunt, itemq; acrifolium, pyrum syluaticum, * prusicum, rubum, sentesq;, quibus portenta prodigiaq; mala comburi iubere oportet. Quid quòd ficum tanquam non pomum secerni à pomis apud idoneos reperimus? Afranius in Selia: Pomum, holus, ficum, uuam. Sed & Cicero Oeconomicon lib. tertio: Neque serit uitem, neque quæ sata est diligenter colit: oleum, ficus, poma, non habet. Nec hoc ignorandum est, ficum solam ex omnibus arboribus non florere. * Lacte proprie ficorum dicitur. Grossi appellantur fisci, quæ non matureſcunt, hos Græci dicunt ὀλύνθους. Marcus Attilius: In millibus tot ficorum non uidebitis grossum. Et paulò pòst ait: Sumas ab alio lacte diffluos grossos. Et posthumius Albinus annali primo de Bruto: Ea causa sese stultum brutumq; faciebat, grossulos ex melle edebat.

*Aliâs, sapinus

*Alnum: uel, ad myrtũ sanguine infelicẽ

*Aliâs: prunum.

* Aliâs: Lactis.

Olearum genera.

Olearum genera hæc enumerantur: Africana, Albigerus, Aquilia, Alexandrina, Aegyptia, culminea, conditiua, Liciniana, Orchas, oleaster, pausia, Paulia, radius, Salentina, Sergiana, termutia. Sicut uuarum ista sunt genera: Aminea, scilicet à regione, nam Aminci fuerunt, ubi nunc Falernum est: asinusca, atrusca, albuierus, albena, apiana, apicia, bumammia, aut (ut Græci dicunt) βούμαστα, duracina, labrusca, melãpsithia, maronia, marcotis, numentana,

Vuarum genera.

na, precia, prannia, psithia, pilliolata, rhodia, stephanitis, uenuncula, uariola, lagea. Inter hæc Prætextatus, Vellem Seruium nostrum diutius audire: sed hora nos quietis admonet, ut exorto iubare eloquio Symmachi domi suæ fruamur. Atq; ita facta discessio est.

FINIS LIBRI TERTII.

VERSALIENSIS IN LIBRVM QVARTVM.

Quemadmodum libro præcedenti pontificij iuris expertissimum fuisse Vergilium Prætextatus ostendit, ita hoc libro quantus in Rhetorica idem poëta fuerit, demonstrat Eusebius. Verum quota pars horũ seruata ab interitu est? quando & principium & finis, cum alijs tam multis desiderantur ut uis sextam libri partem supersesse sit uerisimile. Vtinam uerò, aut casu, aut studiosorum industria aliquando contingat, ut hæc, si non omnibus modis, at aliqua certè ex parte integritati suæ restituantur. Id quod tum demum fieri licuerit, si cubi fortè emendatius aliquod ex puluerulentis bibliothecis eruatur exemplar. Alioqui aut ego planè desipio, aut fieri isthuc non potest.

MACROBII AVRELII THEODOSII uiri consularis & illustris, Saturnaliorum liber quartus.

De affectu mouendo ex habitu personæ. CAP. I.

Pathos ex habitu.

NEC magis incœpto uultum sermone mouetur:
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
Tandem corripuit sese, atque inimica refugit.

Item pathos est & in hoc uersu:

Obstupuit, steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit.

Sed & tota Daretis fatigatio habitu depingitur:

Astillum fidi æquales genua ægra trahentem,
Quassantemq; utroq; caput, crassumq; cruorem
Ore eiectantem.

Sociorum quoq; eius trepidationem breuiter ostendit:

-Galeamq;, ensemq; uocati Accipiunt.

Quasi non sponte accepturi munus, quod erat damnum uerecundiæ.

Ex eodem genere est illud: -Totoq; loquentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.

Est & in descriptione langoris habitus: ut est tota descriptio pestilentiæ, apud Thucydidem. Et,

Labitur infelix, studiorum, atq; immemor herbæ
Victor equus. Et,
-Demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus.

Est

Est inter pathe & pudor: ut,

Circa Deiphobum pauitantem, & dira tegentem
Supplicia.

Et luctus habitu proditur, ut in Euryali matre,

Excussi manibus radij, reuolutaq; pensa,
Euoluat infelix.

Et Latinus quia miratur,

Defixa obtutu tenet ora.

Et Venus quia rogatura est,

Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitentes.

Et Sibylla quia insanit,

Subitò non uultus, non color unus,
Non comptæ mansere comæ.

Pathos tenore ipso orationis quomodo exprimatur. CAPVT II.

De oratione Pathetica.

NVnc uideamus Pathos quo tenore orationis exprimatur. Ac primum quæramus, quid de tali oratione rhetorica arte præcipitur. Oportet enim, ut oratio pathetica, aut ad indignationem, aut ad misericordiam dirigatur: quæ à Græcis οἰκτρὰ, καὶ δεινώσεις appellatur. Horum alterum accusatori necessarium est, alterum reo. Et necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis indignantibus leniter incipere non conuenit. Ideo apud Vergilium Iuno sic incipit:

-Quid me alta silentia cogis Rumpere? Et alibi:
-Me'ne incœpto desistere uictam? Et alibi:
Heu stirpem inuisam, & *fatis contraria nostris
Fata Phrygum. Et Dido,

** Aliàs legitur, factis: id est, conatibus.*

-Moriemur inultæ? Sed moriamur, ait. Et eadem:
-Prò Iuppiter ibit Hic ait. Et Priamus,
At tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis.

Nec initium solùm tale esse debet, sed omnis, si fieri potest, oratio pathetica: & brevibus sententijs, & crebris figurarum mutationibus debet, uelut inter æstus iracundiæ, fluctuare. Vna ergo nobis Vergiliana oratio pro exemplo sit:

Exēplum orationis pathetice ex 7. Æneid.

Heu stirpem inuisam.

Initium ab ecphonesi. Deinde sequuntur breues interrogatiunculæ:

-Num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? num incensa cremauit
Troia uiros? Deinde sequitur hyperbole:
-Medias acies, mediosq; per ignes
Inuenere uiam. Deinde ironia:
-At credo mea numina tandem
Fessa iacent: odijs haud exaturata quicui.

Deinde ausus suos inefficaces queritur,

-Per undas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.

Secunda post hæc hyperbole,

Absumptæ in Teucros uires cœliq;, marisq;.

Inde dispersæ querelæ,

Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid uasta Charybdis
Profuit?

Iungitur inde argumentum à minore, ut pathos augeatur:

-Mars perdere gentem Immanem Lapithûm ualuit.

Minor scilicet persona, ideo illud sequitur:

Ast ego magna Iouis coniux.

Deinde cũ causas quoq; cõtulisset, quãto impetu Dea dixit:

-Infelix quæ memet in omnia uerti?

Nec dixit, Non possum perdere Aeneam: sed, Vincor ab Aenea. Deinde confirmat se ad nocendum: & quod proprium est irascentis, etsi desperet perfici posse, tamen impedire

pedire contenta est:

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
At trahere, atq; moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos excindere regum.

Post hæc in nouissimo, quod irati libẽter faciunt, maledicit:

Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere uirgo.

Et protinus argumentũ à simili cõueniẽs ex præcedẽtibus:

-Nec face tantum
Cyssæis prægnans ignes enixa iugales.

Vides quàm sæpe orationem mutauerit, ac frequentibus figuris uariauerit: quia ira, quæ breuis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Nec desunt apud eundem orationes misericordiam commouentes. Turnus ad Iuturnam:

An miseri fratris letum ut crudele uideres?

Et idem cùm auget inuidiam occisorum pro se amicorum:

Vidi oculos ante ipse meos me uoce uocantẽ Muranum:

Et idem, cùm miserabilem fortunam suam faceret, ut victo sibi parceretur,

Victi, & victum tendere palmas
Ausonij uidere. Idem:
Quos minime uellem.

Et aliorum preces orantium uitam,

Per te, per qui te talem genuere parentes. & similia.

Pathos ab ætate, à fortuna, debilitate, loco, tempore.

CAPVT III.

NVnc dicamus de habitu pathus, quod est uel in ætate, uel in debilitate, & cæteris quæ sequuntur. Eleganter hoc seruauit, ut ex omni ætate pathos misericordiæ moueret. Ab infantia:

Pathos ab ætate.

Infant

Infantumq́; animæ flentes in limine primo.

A pueritia:

Infelix puer, atq; impar congreſſus Achilli. &,
_Paruumq́; patri tendebat Iulum.

Vt non minus miſerabile ſit periculũ in paruo, quã in filio.

_Supereſt coniux ne Creuſa?
Aſcaniusq́; puer? Et alibi:
_Et parui caſus Iuli.

A iuuenta uero:

Impoſitiq́; rogis iuuenes, ante ora parentum,
Pubentesq́; genæ, iuuenili in corpore pallor.

A ſenecta:

_Dauni miſerere ſenectæ. &,
Ducitur infelix æuo confectus Aletes. &,
Canitiem multo deformat puluere.

A fortuna. Mouit & à fortuna modò miſericordiam, modo indignationem. Miſericordiam:

Tot quondam populis, terriſq́; ſuperbum
Regnatorem Aſiæ. & Sinon,
_Et nos aliquod nomenq́;, decusq́; Geſſimus. &,
_Auſonijſq́; olim ditißimus aruis.

Indignationem uerò ex uerbis Didonis:

_Et noſtris illuſerit aduena regnis.

Eleganter enim ex contemptu Aeneæ auget iniuriam ſuam. & Amata:

Exulibuſne datur ducenda Lauinia Teucris?

& Numanus: Bis capti Phryges.

A debilitate. Mouit pathos miſericordiæ & ex debilitate:

_Ex quo me diuûm pater atq; hominum rex
Fulminis afflauit uentis, & contigit igni. & alibi:
Et truncas inhoneſto uulnere nares. & de Mezẽtio:

_Attol

_Attollit in ægrum Se femur. &,
Huc caput, atq; illhuc humero ex utroq; pependit. &,
Te deciſa ſuum Laridæ dextera quærit. &,
_Acerq́; cruento
Puluere, perq́; pedes traiectus lora tumentes.

Mouit pathos miſericordiæ frequenter & à loco: A loco.

Cùm uitam in ſyluis inter deſerta ferarum
Luſtra, domosq́; traho. &,
Libyæ deſerta peragro. &,
At nos hinc alij ſitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ ueniemus Oaxem.

Et illud egregiè & breuiter:

Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros.

Iliacos, id eſt, patriæ muros, quos ipſe defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum ſpatia pugnauerat. & illud,

Nos patriam fugimus. &,
Littora* cũ patriæ lachrymãs portuſq́; relinquo. &, *tum
Dulces moriens reminiſcitur Argos. &,
Ignarum Laurens habet ora Mimantã,
Lyrneſi domus alta, ſolo Laurente ſepulchrum.

Et ut Agamemnonem indignè oſtenderet occiſum aſſumpſit locum:

_Prima inter limina dextra Oppetijt. & illud,
Mœnibus in patrijs, atq; inter tuta domorum.

Sacer uerò locus præcipuè pathos mouet. Occiſum inducit Orpheæ: & miſerabiliorem interitum eius, à loco, facit:

Inter ſacra Deûm, nocturniq́; Orgia Bacchi.

Et in euerſione Troiæ,

_Perq́; domos, & religioſa Deorum Limina.

Caſſandræ quoque raptum, uel diminutionem quàm miſe-

rabil

rabilem facit sacer locus?

Ecce trahebatur passis Priameïa uirgo
Crinibus à tẽplo Cassandra, adytisq; Mineruæ. & alibi,
-Diuæ armipotentis ad aram Procubuit.

Et Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiam occidentis exprimeret:

Excipit incautum, patriasq; obtruncat ad aras.

Et Venus, quòd Aeneas in mari uexaretur ira Iunonis, quàm inuidiosè queritur Neptuno de loco:

In regnis hoc ausa tuis?

Fecit sibi pathos sæpe & ex tempore: -Priusquàm
Pabula gustassent Troiæ, Xanthumq; bibissent.

Et Orpheus miserabilis ex longo dolore,

Septem illum totos perhibent ex ordine menses,
Rupe sub aëria, deserti ad Strimonis undam Fleuisse.

Et Palinurus, -Vix lumine quarto
Prospexi Italiam. & Achimenides,
Tertia iam Lunæ se cornua lumine complent. &,
Septima post Troiæ excidium iam uertitur *ætas. *estas

Pathos à causa, modo & materia. CAPVT IIII.

FRequens apud illũ pathos à causa. Re uera enim plerunq; * efficit causa, ut res aut atrox, aut miserabilis uideatur. Vt Cicero in Verrem: Qui ob sepulturam in carcere necatorum à parentibus rogabatur. Hoc enim non tam abrogari, aut pecuniam exigere, quàm ob hãc causam indignum erat. Et Demosthenes cùm queritur quendam *inuidia circunuentum, ex causa auget inuidiam. Circunuenit, inquit, arbitrum, qui inter me, atq; se integrè iudicauerat. Ergo & Vergilius egregiè sæpe ex hoc loco traxit affectum. Occiditur, inquit, in acie Galesus. Hoc per se non est dignum misericordia belli tẽpore, sed admouit causam: Dum *conficit *à Midia

Dum paci medium se offert. Idem alio loco,

Sternitur infelix.

Deinde subijcit causam miserabilem:

Alieno uulnere: id est, cùm in alium telum esset emissum. Et cùm Palamedem indignè occisum uellet:

-Quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella uetabat,
Demisere neci.

Et Aeneas ut ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit:

Et pariter comitiq;, oneriq; timentem.

Quid Iapix ut contẽptis cæteris artificijs inglorius (quẽadmodum poëta ait) uiueret, qualis causa proponitur?

Ille ut depositi proferret fata parentis.

Ex eodem genere est, * Fallit te incautum pietas tua.

Hæc enim causa illum hostibus etiam sic miserabilem fecit.

Sed Aeneas cùm hortatur ut sepeliantur occisi, quam causam proponit?

-Qui sanguine nobis Hanc patriam peperere suo.

Necnon & indignatio demonstratur à causa, ut illhic:

Multa gemens, ignominiam, plagasq; superbi
Victoris, tum quos amisit inultus amores.

Et illud à causa est ex effectu indignantis,

-An solus tangit Atridas
Iste dolor? solisq; licet capere arma Mycenis? Et illud:
-At tu dictis Albane maneres. Et illa omnia:
Vendidit hic auro patriam,
Quiq; ob adulterium cæsi.
Nec partem posuere suis.

Ad pathos mouendũ nec duos illos prætermisit locos, quos rhetores appellant, à modo, & à materia. Modus est cũ dico, occ- *modo.

co,occîdit manifestè,uel occultè: Materia est cùm dico,ferro uel ueneno. Demosthenes de modo inuidiam Midiæ facit,se pulsatũ cothurno: Cicero Verri, cùm nudũ quendam dicit ab eo statuæ impositũ. Vergilius nõ minus euidenter,

-Altaria ad ipsa trementem
Traxit,& in multo lapsantem sanguine nati. &,
-Capulo tenus abdidit ensem.

Et illa omnia à modo sunt:

-Rostroq; immanis uultur adunco
Immortale iecur tondens,& reliqua. &,
Quos super atra silex iamiam lapsura cadenti
Imminet assimulis.

Sed & misericordiã à modo sæpe cõmouet, ut de Orpheo:

Latos iuuenem sparsere per agros. Et illud:
Obruit Auster aqua inuoluens nauemq;,uirosq;, &,
Saxum ingens uoluunt alij. &,
Mortua quinetiã iungebat corpora uiuis. Et in Georg.
Nec uia mortis erat simplex.

Et cætera in descriptione morbi.

A materia. Sed & materia apud rhetores pathos mouet,ut dum queritur Cicero flammam ex lignis uiridibus factam, atq; ibi incluſum fumo *necat. Hoc enim à materia est, quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius ueneno: & ideo acerrimum pathos ex hoc motum est. Idem facit & cùm flagellis cæsum queritur ciuem Romanum. Inuenies idem apud Vergilium:

*necatum

At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit,non ille faces nec fumea tædis.

Et reliqua. Eleganter autem illius quidem materia elusit, ex huius autem uera & uehementi materia expressit iracundiam. Et singula quidem enumerauimus, ex quibus apud

apud rhetores pathos nascitur: quibus ostendimus usum Maronem: Sed nonnunquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis coniunctis utitur: ut in Turno ab ætate:

-Miserere parentis Longæui. A' loco:
-Quem nunc mœstum patria Ardea longe Diuidit.

Et circa Cassandram ex modo, Ecce trahebatur.
Ex habitu corporis, Passis Priameia uirgo crinibus.
Ex loco, A templo,adytisq; Mineruæ.
Et circa Agamemnonem à patria, Ipse Mycenæus.
A' fortuna, Magnorum ductor Achiuũm.
A' necessitudine, Coniugis infandum.
A' loco, Prima inter limina dextra.

Tacitè quoque, & quasi per definitionem pathos mouere solet: cùm res quæ miserationem mouet, non dilucidè dicitur,sed datur intelligi,ut cùm Mezentius dicit:

-Nunc altè uulnus adactum.

Quid enim aliud ex hoc intelligendum est, quàm hoc altum uulnus esse,amittere filium? Et rursus idem:

Hæc uia sola fuit,qua perdere posses.

Sed & hic scilicet accipiẽdũ est perire, esse amittere filiũ. Et Iuturna cũ queritur,quòd adiuuare fratrẽ prohibeatur:

Immortalis ego.

Quid enim sequitur? non est immortalitas in luctu uiuere. Hæc,ut dixi,uim definitionis habent, & à poëta eleganter introducta sunt.

Pathos à simili. CAPVT V.

SVnt & in arte rhetorica ad pathos mouendum etiam hi loci,qui dicuntur circa rem, & mouendis affectibus peropportuni sunt. Ex quibus primus est à simili. Huius species sunt tres, exemplum, parabola, imago: Græci

παράδειγμα, παραβολὴ, εἰκών.

Pathos ab exemplo.

Ab exemplo, Vergilius:

Si potuit manes accersere coniugis Orpheûs,
Threicia fretus cithara, fidibusq; canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit.
—Quid Theseã magnum Quid memorem Alciden?
Antenor potuit mediis elapsus Achiuis &c.

Hæc enim omnia misericordiam mouent, quoniã indignum uidetur negari sibi, quod alijs indultum est. Deinde uide unde auget inuidiam:

Si potuit manes accersere coniugis Orpheüs.

Habes causam disparem: manes illhic coniugis, hic patris: illhic accersere, hic uidere.

Threicia fretus cithara,
Hic *misericordiam eius irrisit. *materiam
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itq; reditq; uiam toties.

Hoc iam à modo. Plus est enim sæpe ire, quàm semel.

—Quid Theseã magnum
Quid memorem Alciden?

Hic propter egregias personas nõ habuit, quod minueret, uel quod augeret: uerùm quod in illis elucebat, hoc sibi iactat cum ijs esse commune:

—Et mi genus ab Ioue summo.

Simile est & illud ab indignatione:

Quid enim (ait Iuno)
Pallas ne exurere classem Argiuûm?

Iam hoc plus est, classem uictricem, quàm reliquias fugientium. Deinde causam minuit:

Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei.

Quàm minuit, ut noxam diceret, quod leuis culpæ nomen est: &

est: & unius, quod facilè possit ignosci: & furentis, ut nec culpa sit, & alibi:

—Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm uoluit.

Vides easdem obseruationes, gentem & immanem. Deinde aliud exemplum: —Concessit in aras.

Ipse Deûm antiquam genitor Calydona Dianæ.

Antiquam, ut plus humoris accederet ex uetustate. Deinde in utroque causam minuit:

Quod scelus aut Lapithis tantum, aut Calydone merente? *A parabola.*

Parabola uerò quoniam magis hoc poëtæ conuenit, sæpissimè pathos mouit: cùm aut miserabilem, aut iracũdum uellet inducere. Miserabilem sic:

Qualis populea mœrens philomela sub umbra.
—Qualis commotis excita sacris Thyas.
Qualem uirgineo demessum pollice florem.

Et aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miseratio est. Quid de ira?

Ac ueluti pleno lupus insidiatus ouili,
Dum fremit ad caulas. &,
*Mugitus ueluti fugit cùm saucius aram Taurus. *Apud ipsum Vergiliũ, Mugitus, qualis fugit.

Et alia plura similia qui quærit, inueniet. Et imago, quæ est à simili pars tertia, idonea est mouendis affectibus. Ea fit, cùm aut forma corporis absentis describitur, aut omnino quæ nulla est, fingitur. Vtrunque Vergilius eleganter fecit. *Ab imagine*

Illud prius circa Ascanium:

O mihi sola mei super Astyanactis imago,
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Fingit uerò cùm dicit: —Quam fama secuta est
Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

Sed prior forma οἰκεῖον præstat, hæc ἀνώμαλον, id est prior,

misericordiam commouet, horrorem secunda. Sicut alibi:

Et scissa gaudens uadit Discordia palla,
Quam consanguineo sequitur Bellona flagello.

*fama Et oĩa illa quæ de *forma dixit. Sed illud nimiũ pathetice:

_Furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum uinctus ahenis
Post tergum nodis fremit horridus, ore cruento.

Pathos à maiori & minori. CAP. VI.

DIximus à simili, nunc dicamus à minore pathos à poëta positum. Nẽpe cùm aliquid proponitur, quod per se magnum sit, deinde minus esse ostenditur, quam illud quod uolumus augeri, sine dubio infinita miseratio mouetur. ut est illud:

O felix una ante alias Priameïa uirgo,
Hostilem ad tumulum, Troiæ sub mœnibus altis
Iussa mori.

Primum quod ait felix, comparationem sui fecit: deinde posuit à loco, Hostilem ad tumulum. Et à modo, quod non minus acerbum est, Iussa mori. Sic ergo hæc accipienda sunt, quamuis hostilem ad tumulum, quamuis iussa mori, felicior tamen, quam ego, quia sortitus non pertulit ullos. Simile est & illud:

_O terq; quaterq; beati.

Et quod de Pasiphaë dicit:

Prœtides implerunt falsis mugitibus agros.

Deinde, ut minus hoc esse monstraret:

At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus.

Quid illud? non ne uehementer patheticum est, à minore?

Nec uates Helenus, cùm multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus: non dira Celæno.

Quid

Quid hic intelligimus, nisi omnia, quæ passus erat, minora illis uisa, quàm patris mortem?

A maiore negauerunt quidam rem augeri posse. Sed elegánter hoc circa Didonem Vergilius induxit:

Non aliter, quàm si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyrus.

Dixit enim non minorem luctum fuisse ex unius morte, quàm si tota urbs, quod sine dubio esset maius, ruisset. Et Homerus idem fecit: ὡς δὲ ἅπασα ἴλιος ἀφρυέσσα πυρὶ σμύχοιτο κατ' ἄκρης. Est apud oratores & ille locus idoneus ad pathos mouendum, qui dicitur, præter spem. Hunc Vergilius frequenter exercuit:

Nos tua progenies, cæli quibus annuis arcem.

Et cætera. & Dido:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre soror potero. Aeneas de Euandro:
Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors & uota facit. Et illud: _Aduena nostri
(Quod nunquam ueriti sumus) ut possessor agelli
Diceret, hæc mea sunt, ueteres migrate coloni.

Inuenio tamen posse aliquem ex eo, quod iam sperauerit, mouere pathos, ut Euander:

Haud ignarus eram, quantum noua gloria in armis,
Et prædulce decus.

Oratores ὁμοιοπάθειαν uocãt, quoties de similitudine passionis pathos nascitur, ut apud Vergilium: *A similitudine passionis.*

Fuit & tibi talis Anchises genitor. Et,
Patriæ strinxit pietatis imago. Et,
Subijt chari genitoris imago. & Dido,
Me quoque per multos similis fortuna labores
Iactatam, hac demum uoluit consistere terra.

Ex sermone conuerso ad inanimata.

Est & ille locus ad permouendum pathos, in quo sermo dirigitur, uel ad inanimalia, uel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. Vtrunque Vergilius benè pathetice tractauit, uel cùm ait Dido:

Dulces exuuiæ, dum fata, Deusq; sinebant.

Vel cùm Turnus:

Tuq; optima ferrum Terra tene.

Et idem alibi:

—Nunc ô nunquàm frustrata uocatus Hasta meos. &,

Rhebe diu, res si qua diu mortalibus ulla est.

Viximus:

Ab addubitatione.

Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quàm Græci ἀπόρημα uocant. Est enim uel dolentis, uel irascentis dubitare, quid agas.

En quid ago? rursus ne procos irrisa priores
Experiar? Et illud de Orpheo:
Quid faceret? quò se rapta bis coniuge ferret?

Et de Niso:

Quid faciat? qua ui iuuenum, quibus audeat armis
Eripere? Et Anna permouetur,
Quid primũ deserta querar? comitem ne sororem, &c.

Ab attestatione.

Et attestatio rei uisæ apud rhetores pathos mouet. Hoc Vergilius sic exequitur:

Ipse caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt uidit, leuiq; patens in pectore uulnus. & illud,
Impleuitq; sinum sanguis. &,
—Moriensq; suo se in sanguine uersat. &,
Crudelis nati monstrantem uulnera cernit. &,
Ora uirũm tristi pendebant pallida tabo. &,
Voluitur Euryalus leto, pulchrosq; per artus
It cruor. &,

Vidi

Vidi egomet duo de numero cùm corpora nostro.

Per hyperbolen.

Facit hyperbole, id est, nimietas, pathos: per quam exprimitur uel ira, uel misericordia. Ira, ut cùm fortè dicimus:

Millies ille perire debuerat, quod est apud Vergilium:

Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.

Miseratio, cùm dicit:

Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum.

Nascitur præter hæc de nimietate uel amatorum, uel alterius generis pathos.

Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.

Et illud seorsum:

—Maria antè exurere Turno,
Quàm sacras dabitur pinus. &,
—Non si tellurem effundat in undas.

Per exclamationem.

Exclamatio, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, mouet pathos, Hæc fit interdum ex persona poëtæ, nonnunquam ex ipsius quem inducit loquentem. Ex persona quidem poëtæ est:

Mantua uæ miseræ nimium uicina Cremonæ.
Infelix, utcunq; ferent ea fata nepotes.
Crimen amor uestrum. Et alia similia.

Ex persona uerò alterius:

—Dij capiti ipsius, generiq; reseruent. &,
Dij talia Graijs
Instaurate, pio si pœnas ore reposco. &,
Dij talem terris auertite pestem.

Cõtraria huic figuræ ἀποσιώπησις, quod est taciturnitas. Nam ut illhic aliqua exclamando dicimus, ita hîc aliqua tacendo subducimus, quæ tamen intelligere possit auditor. Hoc autem præcipuè irascentibus conuenit, ut Neptunus:

Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.
Et Mnestheus: —Nec uincere certo.
Quanquam ô. sed superent, quibus hoc Neptune dedisti.
Et Turnus:
Quanquam. ô si solitæ quicquam uirtutis adesset.
Et in Bucolicis:
Nouimus, & qui te transuersa tuentibus hirsis,
Et quo (sed faciles Nymphæ risere) sacello.
Sed & miseratio ex hac figura mota est à Sinone:
—Donec Calchante ministro.
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata reuoluo?
Nascitur pathos & de repetitione, quam Græci ἐπαναφορὰν uocant, cùm sententiæ ab ijsdem nominibus incipiunt.
Hinc Vergilius:
—Eurydicen uox ipsa & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat,
Eurydicen toto referebant flumine ripæ. Et illud:
Te dulcis coniux, te solo in littore secum,
Te ueniente die, te decedente canebat. Et illud:
Te nemus Angitiæ, uitrea te Fucinus unda,
Te liquidi fleuere lacus.
Ἐπιτίμησις, quæ est obiurgatio, habet & ipsa pathos: id est, cum obiecta ijsdem uerbis refutamus:
Aeneas ignarus abest, ignarus & absit.

Deesse huic libro finem iam antè monuimus.

MACR

MACROBII
AVRELII THEODOSII
uiri consularis & illustris, Saturnaliorum liber quintus.

Si non alijs, hoc certè præferendum esse Ciceroni Vergilium, quòd ille in uno tantum, hic in omnibus dicendi generibus excelluerit, de quatuor generibus dicendi, deq; duplici stylo. CAPVT I.

POST hæc cùm paulisper Eusebius quieuisset, omnes inter se consono murmure, Vergilium non minus oratorem, quàm poëtam habendum pronuntiabant: in quo & tanta ornandi disciplina, & tam diligens obseruatio rhetoricæ artis ostenderetur. Et Auienus: Dicas mihi, inquit, uolo, doctorum optimè, si concedimus (sicut necesse est) oratorem fuisse Vergilium: si quis nunc uelit orandi artem consequi, utrum magis ex Vergilio, an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Eusebius, quid intendas, quò me trahere coneris: eò scilicet, quò minimè uolo, ad comparationem Maronis & Tullij. Verecundè enim interrogasti, uter eorum præstantior: quandoquidem necessariò is plurimum collaturus sit, qui ipse plurimũ præstat. Sed istam mihi necessitatẽ, altam, & profundã remittas uolo: quia non nostrũ, inter illos tantas componere lites: nec ausim utramuis partẽ talis sententiæ autor uideri. Hoc solùm audebo dixisse, quia facũdia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicendi genus omne cõplectitur. Ecce enim in Cicerone uestro unus eloquentiæ tenor est, ille abundans, & torrens, & copiosus. Oratorũ autem

non simplex, nec una natura est: sed hic fluit, & redundat: contrà, ille breuiter, & circunciſe dicere affectat: tenuis quidam, & siccus, & sobrius amat quandam dicēdi frugalitatem: alius pingui, & luculenta, & florida oratione lasciuit. In qua tanta omnium *dissimulatione unus omnino inuenitur Vergilius, qui eloquentiam ex omni genere conflauerit. Respondit Auienus: Apertius uellem, me has diuersitates sub personarum exemplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi: Copiosum, in quo Cicero dominatur: breue, in quo Sallustius regnat: siccum, quod Frontoni abscribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nūc nullo ueterū minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quatuor genera reperies. Vis audire illū tanta breuitate dicentem, ut arctari magis & contrahi breuitas ipsa non possit?

* dissimilitudine

Dicendi genera quatuor.

_Et campos ubi Troia fuit.

Ecce paucissimis uerbis maximam ciuitatem hausit & absorpsit: non reliquit illi nec ruinam. Vis hoc ipsum copiosissimè dicat?

* Apud Vergilium, & ineluctabile tempus.

Venit summa dies, & *ineluctabile fatum
Dardaniæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe.
O patria, ô diuûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lacrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot hic uerbis inundauit? Cedò nūc siccum illud genus elocutionis:

Turnus ut antè uolans tardum præcesserat agmen,
Viginti

Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improuisus adest: maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaq; tegit galea aurea rubra.

Hoc idem quo cultu, quàm florida oratione, cùm libuerit, proferetur?

Fortè sacer Cybele Chorcus, olimq; sacerdos
Insignis, longè Phrygijs fulgebat in armis,
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus, & ostro
Spicula torquebat Lycio Cortinia cornu,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.

Sed hæc quidem inter se separata sunt. Vis autem uidere, quemadmodum hæc quatuor genera dicēdi Vergilius ipse permisceat: & faciat unum quoddam ex omni diuersitate pulcherrimum temperamentum?

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis,
Siue inde occultas uires & pabula terræ
Pinguia concipiunt, siue illis omne per ignem
Excoquitur uitium, atq; exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille uias & cæca relaxat
Spiramenta, nouas ueniat qua succus in herbas:
Seu durat magis: & uenas astringit hiantes,
Ne tenues pluuiæ, rapidi ue potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus durat.

Ecce dicendi genus, quod nusquam alibi deprehendes, in quo nec præceps breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna sicitas, nec lætitia pinguis.

Sunt præterea styli dicendi duo, dispari moralitate diuersi. Vnus est maturus et grauis: qualis Crasso assignatur.

Styli dicendi duo.

Hoc

Hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcepit Turno:

O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere. Et reliqua.

Alter huic contrarius, ardens, & erectus, & infensus: qualis est usus Antonius. Nec hunc apud Vergilium frustra desideraueris.

—Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater.

Vides ne eloquentiam omni uarietate distinctam, quam quidem mihi uidetur Vergilius non sine quodam præsagio, quo se omnium profectibus præparabat, de industria permiscuisse: idq; non mortali, sed diuino ingenio præuidisse: atque adeò non alium ducem secutus, quàm ipsam rerum omnium matrem naturam, hanc pertexuit uelut in musica concordiam dissonorum. Quippe si mundum ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinem diuini illius, & huius poëtici operis inuenies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omnium mores integra est, nunc breuis, nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi syluis & rupibus hispida, hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars uasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimium me uocetis, qui naturæ rerum Vergilium comparaui. Intra ipsum enim mihi uisum est, si dicerem decem rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerunt, stylos inter se diuersos hunc unum permiscuisse.

Quæ Vergilius traxerit à Græcis, quodq; tota Aeneis effigiata sit ad exemplar Iliados atque Odysseæ Homericæ. CAPVT II.

TVnc Euangelus irridenti similis: Bene, inquit, opifici Deo

Deo à rure Mantuano poëtam comparas: quem Græcos rhetores, quorum fecisti mentionem, nec omnino legisse asseuerauerim. Vnde enim Veneto, rusticis parentibus nato, inter syluas & frutices educato, uel leuis Græcarum notitia literarum?

Et Eustathius: Caue, inquit, Euangele, Græcorum quemquam uel de summis autoribus tantam Græcæ doctrinæ hausisse copiam credas, quantam solertia Maronis uel assecuta est, uel in suo opere digesit. Nam præter philosophiæ & Astronomiæ amplam illam copiam, de qua suprà disseruimus, non parua sunt alia, quæ traxit à Græcis, & carmini suo, tanquam illhic nata, conseruit.

Et prætextatus: Oratus sis, inquit, Eustathi, ut hæc quoq; communicata nobiscum uelis, quantum memoria repentè incitata suffecerit. Omnes prætextatum secuti ad differendum Eustathium prouocauerunt. Ille sic incipit: Quæ Vergilius traxit à Græcis, dicturum ne me putatis ea, quæ uulgo nota sunt? quòd Theocritum sibi fecerit pastoralis operis autorem, ruralis Hesiodum: & quod in ipsis Georgicis, tempestatis serenitatisq; signa de Arati Phænomenis traxerit? uel quòd euersionem Troiæ, cum Sinone suo, & equo ligneo, cæterisq; omnibus, quæ librum secundum faciunt, à Pisandro penè ad uerbum transcripserit? qui inter Græcos poëtas eminet opere, quòd à nuptijs Iouis & Iunonis incipiens uniuersas historias quæ medijs omnibus seculis usque ad ætatem ipsius Pisandri contigerunt in unam seriem coactas redegerit, & unum ex diuersis hiatibus temporum corpus effecerit? In quo opere inter historias cæteras interitus quoq; Troiæ in hũc modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretando, fabricatus est sibi Iliace urbis ruinam. Sed & hæc & talia ut pueris decant

decantata prætereo. Iam uerò Aeneis ipsa, non ne ab Homero sibi mutuata est errorem primũ ex Odyssea, deinde ex Iliade pugnas? quia operis ordinẽ necessario rerũ ordo mutauit: cùm apud Homerum prius Iliacum bellũ gestum sit, deinde reuertenti de Troia error cõtigerit Vlyßi: apud Maronem uerò Aeneæ nauigatio bella, quæ postea in Italia sunt gesta, præcesserit. Rursus, Homerus in primo cùm uellet iniquum Græcis Apollinem facere, causam struxit *Hinc de sacerdotis iniuria. *Hic ut Troianis Iunonẽ faceret infestam, causarum sibi cõgeriem comparauit. Nec illud cum cura magna relaturus sum, licet (ut existimo) non omnibus obseruatum, quòd cùm primo uersu promisisset producturum sese de Troiæ litoribus Aeneam:

_Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lauinaq; uenit Littora:

ubi ad ianuam narrandi uenit, Aeneæ classem nõ de Troia, sed de Sicilia producit:

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

Quod totũ Homericis filis texuit. Ipse enim uitans in poëmate historicorum similitudinem, quibus lex est, incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem usq; perducere: ipse poëtica disciplina, à rerum medio cœpit, & ad initium post reuersus est. Ergo Vlyßis errorem non incipit à Troiano litore describere: sed facit eum primò nauigantem de insula Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illhic in conuiuio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Troia ad Calypsonem usque peruenerit: post Phæacas rursus Vlyßis nauigationem usque ad Ithacam ex persona propria poëta describit. Quem secutus Maro, Aeneam de Sicilia producit, cuius nauigationem describendo perducit ad Libyam. Illhic in conuiuio didonis narrat ipse Aeneas usque ad Siciliam de Troia nauigationẽ suam: & addidit uno uersu, quod iam copiosè poëta descripserat:

Hinc me digressum uestris Deus appulit oris.

Post Africam quoq; rursus poëta ex persona sua iter classis usque ad ipsam describit Italiam:

Interea medium Aeneas iam classe tenebat
Certus iter.

Quid quòd & omne opus Vergilianum, uelut de quodam Homerici operis speculo, formatum est? Nam & tempestas nũra imitatione descripta est. Versus utriusq; qui uolet conferat. Vt Venus in Nausicaæ locum Alcinoi filiæ succeßit, Ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi, conuiuium celebrantis. Scylla quoq; & Charybdis, & Circe decenter attingitur: & pro Solis armẽtis, Strophades insulæ finguntur: At pro cõsultatione Inferorum, descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. Ibi Palinurus Elpenori: sed & infesto Aiaci, infesta Dido: & Tiresiæ consilijs, Anchisæ monita respondent. Iam prælia Iliadis, & uulnerum non sine disciplinæ perfectione descriptio, & enumeratio auxiliorum duplex, & fabricatio armorũ & iudicri certaminis uarietas, ictumq; inter reges, & ruptum fœdus, & speculatio nocturna, & legatio reportans à Diomede repulsam, Achillis exemplo: & super Pallante, ut Patroclo lamentatio, & altercatio: ut Achillis & Agamemnonis, ita Drancis & Turni (utrobiq; enim alter suum, alter publicum commodum cogitabat:) pugna singularis Aeneæ atq; Turni, ut Achillis & Hectoris: & captiui Inferis destinati, ut illhic Patrocli, hìc Pallantis:

_Sulmone creatos

Quat

Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens
Viuentes rapit inferias, quos immolet umbris.

Quid quòd pro Lycaone Homerico, qui inter fugientes deprehensus, non mirum si ad preces confugerat, nec tamē Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepercit, simili conditione Magus in medio tumultu subornatus est?

* cōtenderat Inde Mago procul infestam* cùm tenderet hastam.

Et cū ille genua amplectēs uitam supplex petisset, respōdit:

_Belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.

Sed & insultatio Achillis in ipsum Lycaonem iam peremptum, in Tanquitium à Marone transfertur. Ille ait:

Ἐνταυθοῖ νῦν κείσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτειλῆς
Αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες οὐδὲ σε μήτηρ
Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος
Οἴσει δινήεις, εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον. &c.

uester At hic noster: Isthic nunc metuende iace, & reliqua.

De diuersis Vergilij locis ex Homero traductis.

CAPVT III.

ET si uultis me & ipsos proferre uersus ad uerbum penè translatos, licet omnes præsens memoria non suggerat, tamen qui se dederint obuios, annotabo.

Iliad.4. Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.

Totam rem quanto compendio lingua ditior explicauit?

Vester, licet periodo usus, idem tamen dixit,

Adduxit longè, donec curuata coirent
Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis,
Læua aciem ferri, dextra neruoq; papillam.

Odyß.12. Ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων

Νηὸς

Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

_Nec iam amplius ullæ
Apparent terræ, cœlum undiq; & undiq; pontus.

Πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα περιστάθη οὔρεϊ ἴσον Odyß.11.
Κυρτωθέν.

Curuata in montis faciem circunstetit unda.

Et de Tartaro ille ait:

Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω, ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης. Iliad.8.

Bis patet in præceps tantum, tenditq; sub umbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus Olympum.

Αὐτὸρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξέρον ἕντο. Iliad.1 & alibi.

Pòst quàm exempta fames, & amor compressus edendi. Iliad.16.

Ὡς ἔφατ' εὐχόμενος, τῶ δ' ἔκλυε μητίετα Σεὺς,
Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.
Νηῶν μὲν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε.
Δῶκε, σόον δ' ἀνένευσε μάχης ἐξαπονέεσθαι.

Audijt, & uoti Phœbus succedere partem
Mente dedit, partem uolucres dispersit in auras.

Νῦν δὴ Αἰνείαο, βίη τρώεσσιν ἀνάξει, Iliad.20.
Καὶ παῖδες παίδων τοίκεν μετόπισθε γένωνται.

Hîc domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

Et alibi ille ait:

Καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ Odyß.5.
Ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

Hic de duobus unum fabricatus est.

Extemplò Aeneæ soluuntur frigore membra.

Πότνι' ἀθηναίη ἐρυσίπτολι δῖα θεάων
Ἄξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν Iliad.6.
Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.

Armipotens præses belli Tritonia uirgo,

Frange manu telum Phrygij prædonis: & ipsum
Pronum sterne solo, portisq; effunde sub ipsis.

Iliad.4. Ἦτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐγκρίψει κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Ingreditur q; solo, & caput inter nubila condit.

Ille de somno ait:

Odyss.13. Καὶ δ' ὑπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
Νήγρετος ἥδιστος θανάτῳ ἀγχιστα ἐοικώς.

Dulcis, & alta quies: placidæq; simillima morti.

Iliad.a. Ἀλλ' ἔκλυθι ἐρέω καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι,
Ναὶ μὰ τὸ δὴ σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔποτε φύλλα καὶ ὄζους
Φύσει, ἐπεὶ δὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσι λέλοιπεν,
Οὐδ' ἀναθηλήσει, περὶ γὰρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψεν,
Φύλλα τε καὶ φλοιὸν περὶ δ' υἷες ἀχαιῶν,
Ἐν παλάμῃς φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται, ὅδε τοι μέγας ἔσσεται ὅρκος.
Vt sceptrum hoc (dextra sceptum nam fortè gerebat)
Nunquàm fronde leui fundet uirgulta, neq; umbram,
Cum semel in syluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitq; comas, & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribusq; dedit gestare Latinis.

Sed iam, si uidetur, à collatione uersuum translatorum fe-
cesso, ut nec uniformis narratio pariat ex satietate fastidiũ,
& sermo ad alia non minus præsenti causæ apta uertatur.
Perge quæso, inquit Auienus, omnia quæ de Homero sub-
traxit, inuestigare. Quid enim suauius, quàm duos præ-
puos uates audire idem loquentes? Quia cùm tria hæc ex
æquo impossibilia putentur, uel Ioui fulmen, uel Hercu-
clauam, uel uersum Homero subtrahere: quod etsi fieri
posset, alium tamen nullũ deceret uel fulmen præter Ioui

iacere,

iacere, uel certare præter Herculem robore, uel canere
quod cecinit Homerus: hic opportunè in opus suum, quæ
prior uates dixerat transferendo fecit ut sua esse credan-
tur. Ergo pro uoto omnium feceris, si cum hoc cœtu com-
municata uelis quæcunq; à uestro noster poëta mutuatus
est. Cedo igitur, Eustathius ait, Vergilianũ uolumen: quia
locos eius singulos inspiciens, Homericorũ uersuum promp-
tius admonebor. Cumq; Symmachi iussu famulus de bi-
bliotheca petitũ librũ detulisset, temere uoluit Eustathius.
Et dum uersus, quos fors obtulisset, inspiceret, Videte, in-
quit, portum ad ciuitatem Didonis ex Ithaca migrantem:

Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atq; hinc uastæ rupes, geminiq; minantur
In cœlum scopuli, quorum sub uertice latè
Aequora tuta silent: tum syluis scena coruscis
Desuper, horrentiq; atrum nemus imminet umbra,
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, uiuoq; sedilia saxo,
Nympharum domus: hîc fessas non uincula naues
Vlla tenent, unco non alligat ancora morsu.

Odiss.11. Φόρκυνος δὲ τις ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος,
Ἐν δήμῳ Ἰθάκης, δύο δ' ἂν προβλῆτες ἐν αὐτῷ
Ἀκταὶ ἀποῤῥῶγες λιμενόσδε ποσὶ πεπτηυῖαι,
Αἵτ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα
Ἔκτοθεν, ἔντοσθεν δ' ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
Νῆες ἐϋσσέλμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται.
Αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη,
Ἀγχόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἠδὲ σκιόεις
Ἱρὸν νυμφάων, αἳ νηιάδες καλέονται.

Ἐρ ἧ κρητῆρές τε καὶ ἀμφιφορῆες ἔασιν
Λάϊνοι, ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαιβώσασσι μέλισσαι,

De his, quæ in primo Aeneidos sunt ex Homero traducta. CAPVT IIII.

ET cùm rogasset Auienus, ut non sparsim, sed ab initio per ordinem annotaret, ille manu retractis in calcem solijs, sic exorsus est:

Aeole, nanq; tibi diuûm pater, atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento.

ὀδυσ.η. Κεῖνον γὰ ταμίην ἀνέμων ποίησε κρονίων
Ἠμὲν πανεμόναι ἠδ' ὄρνυμεν ὅν κ' ἐθελήσῃ.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ:
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Ιλιαδ.ξ. Ἀλλ' ἴθ' ἐγὼ ἧς κέ τοι χαρίτων μίαν ὀπλοτεράων
Δώσω ὀπυιεμόναι, ἧς σὸν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν
Πασιθέην, ἧς ἀνὲρ ἱμείρεται ἤματα πάντα

Tempestas Aeneæ Aeolo concitante cum allocutione ducis res suas conclamantis, de Vlyssis tempestate, & allocutione descripta est: in qua Aeoli locum Neptunus obtinuit. Versus quoniam utrobiq; multi sunt, non inserui: qui uolet legere, ex hoc uersu habebit exordium:

Hæc ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem.

Et apud Homerum de quinto Odysseæ:

Odyss.ε. Ὣς ἐπὼν σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον.
Χέρσὶ τρίαιναν ἑλών, πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων.

Vt primum lux alma data est, exire, locosq;
Explorare nouos: quas uento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta uidet) homines ne, ferae ne:
Quærere constituit, sociisq; exacta referre.

Ἐξόμην δ'

Ἐξόμην δ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν, Odyss.ε.
Ὤμοι ἐγὼ, τέων αὖτε βροτῶν ἐς γαῖαν ἱκάνω
Ἦ ὅ γε δ' ὑβριστάς τε καὶ ἄγριοι, οὐδὲ δίκαιοι.
Ἦε φιλόξεινοι καὶ σφιν θεοφιλὴς ὅγε θυμός.
Ἀλλά γ' ἐγὼν αὐτὸς πειρήσομαι, οὐδὲ ἴδωμαι.

In antiquo codice citantur uersus ex ὀδυσ κ.
ἀλλ' ὅτι δὴ τρεῖς μοι ἐμαρτήσασθε πόλεμος τίλιτο' ἄνδρας, ἀδῆλον ἐγὼν ἐμὸν ἔρχος ἑλέσθαι ἠὲ φάσγανον ὀξύ.
Καὶ γὰ λίμην παρὰ νῆας ἀνίομεν ἐς πολεμοπλήν, εἴπως ἐγγὺς ἴδωμι βροτῶν ἐνοσίχθονι τεύχεα πυθοίμην.

Nulla tuarum audita mihi, neq; uisa sororum:
O quàm te memorem uirgo: nanq; haud tibi uultus
Mortalis, nec uox hominem sonat: ô dea certè:
An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una.
Γενθμάισε ἀναασα, θεὸς νύτις, ἢ βροτός ἐσσι,
Εἰ μὲν τις θεὸς ἐσσί, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδί σε ἔγωγε Διὸς κούρῃ μεγάλοιο
Εἶδός τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἀγχίστα εἴσκω.
O dea si prima repetens ab origine pergam,
Et uacet annales nostrorum audire laborum:
Antè diem clauso componet Vesper Olympo.
Πάσας δ' ἂν ἄρ ἔγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω.
Ὅσσας ἥρωων ἀλόχους ἴδον, οὐδὲ θύγατρας
Πολλὰ γὰρ κεν καὶ νὺξ φθίτ' ἀμβρόσιον.

Odyss.ι. τ.
Hoc quoq; loco citantur in antiquo codice uersus ex ὀδυσ γ.
τίς λιμὴν εἶναι πάντα γε μυθήσασθαι λαῶν ἀνδροφόνων, οὐδὲ πυθοίμην ἐγὼ ἐξέτης πεζαμμόνων. ἐξερίοις ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δυσὶ καὶ εἴκοσι νυξὶ

At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
Et multum nebulæ circùm Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos neu quis contingere posit,
Moliriue moram, aut ueniendi poscere causas.
Καὶ τότ' Ὀδυσῆϊ ὦρτο πόλιν δ' ἶμεν ἀμφὶ δ' ἀθήνη
Πολλὴν ἠέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆϊ,
Μήτις Φαίηκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
Κόρτομέοι τ' ἐπέεσι, καὶ ἐξερέοιθ' ὅτις εἴη.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille secutæ
Hinc atq; hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradiensq; Deas supereminet omneis.

Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat dido, talem se læta ferebat.

Odyss. 6. Ὅππη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεα ἰοχέαιρα
Ἠ ἧγ' Τηύγετον πολυμήκετον, ἠ Ἐρύμανθον
Τέρπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι,
Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι κοῦραι Διὸς ἀγροτεροιο
Ἄγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ,
Πασάων δ' ὑπέρ ἧγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
Ὡς ἥγ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἁδμήν.

Restitit Aeneas, claraq; in luce refulsit,
Os humerosq; Deo similis: nanq; ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus: ut ubi flauo
Argentum, Pariusue lapis circundatur auro.

ὀδυσ. ζ. Τὸν μὲν Ἀθηναίη θῆκεν Διὸς ἐκγεγαῦια
Et hoc loco citantur in antiquo uersus his quidem similes sed ex ὀδυσ. λ. Μείζονά τ' εἰσιδέειν, καὶ πάσσονα· κάδδε κάρηϊ
Οὐλας ἦκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Ὡς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνήρ.
Ἰδρείς, ὅν Ἥφαιστος δίδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
Τέχνην παντοίην, χαρίεντα δ' ἔργα τελέσσει.
Ὡς ἄρα τῷ κατέχεε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.

—Coram quem quæritis, adsum
Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis.

ὀδυσ. θ. Ἔνθον μὲν δὴ ὅ δ' αὐτὸς ἐγὼ κακὰ πολλὰ μογήσας
Ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτει ὀΐω πατρίδα γαῖαν.

Quæ in secundo Aeneidos traducta sint ab Homero. CAP. v.

COnticuere omnes, intentiq; ora tenebat.
Ιλιαδ. ι. Ὡς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.

Infandum

Infandum regina iubes renouare dolorem:
Troianas ut opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai.

Σοί δ' ἐμὰ κήδεα θυμὸς ἐπεβρήσατο γοώσασθαι. ἀναγν. ι.
Εἴρεσθ' ὅφρ' ἔτι μᾶλλον ὀδυρόμενος & γοάασθε.

Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ,
Et molem mirantur equi: primusq; Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari:
Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaûm insidias, suspectaq; dona
Præcipitare iubent, subiectisq; urere flammis:
Aut terebrare cauas uteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria uulgus.

In ant. hoc loco sunt positi uersus ex ἀναγν. κ. ἀργαλέον βοὸς λεια ἀνυκτίωος ἀγορεύομαι ἀκλειτοῖσι πολλὰ δὲ δάσαν θεοὶ ἀρανίωνες.

Ὡς ὁ μὲν εἰρήκει, τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον ἀναγν. θ.
Ἡμενοι ἀμφ' αὐτόν. ξίφεα δὲ σφιν ἤδαπε βαλή.
Ἡ δὲ διαξέσσασα κοῖλον δόρυ νηλέι χαλκῷ.
Ἠ κεῖσε πέδαρον βαλέειν ὀρύσσασθαι τε πρὸς ἄκρης.
Ἠ ἐάαν μέγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι.

Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,
Inuoluens umbra magna terramq;, polumq;.
Ἐν δ' ἕπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο Ιλιαδ. θ.
Ἕλκον νήστα μέλαιναν ἐυδμήτους ἐπὶ ῥείθρους ἄρκαρον.
Hei mihi, qualis erat: quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignes.
Ὢ πόποι ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος & ἀμφαφάασθαι Ιλιαδ. κ.
Ἐκτωρ, ἦ ὅτε νηὰς ἐνέπρησεν πυρὶ καιομένῃσιν.

—Iuuenisq; Chorebus
Mydonides: illis qui ad Troiam fortè diebus
Venerat insano Cassandræ incensus amore:

Et gener auxilium Priamo, Phrygibusq; ferebat.

ἰλιαδ.ν. Πέφνε γὰρ ὀθρυονῆα Καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,
Ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλούθει
Ἤτεε δὴ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδοι ἀρίστην
Κασσάνδρην ἀνάεδνον, ὑπέσχετο δὴ μέγα ἔργον.
Ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπώσεμεν υἷας ἀχαιῶν.
Sic animis iuuenum furor additus. Inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba uentris
Exegit cæcos rabies, catuliq; relicti
Faucibus expectant siccis: per tela, per hostes
Vadimus, haud dubiam in mortem: mediæq; tenemus
Vrbis iter, nox atra caua circumuolat umbra.

ἰλιαδ.κ. Βὰν ῥίμεν, ὥστε λέοντε δύω διὰ νύκτα μέλαιναν
Ἀμφόνον, ἂν νέκυας, διάτ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα.
Improuisam aspris ueluti, qui sentibus anguem
Preßit humi nitens: trepidusq; repentè refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem:
Haud secus Androgeus, uisu tremefactus, abibat.

Inuenio et hoc loco citari uersus 8. ex ἰλ.μ. quorũ primus est, βῆρ' ἴμεν ὥστε λέων ὄρε σίτροφος ὃς ἐπιδευὴς ληρὸν ἐκ κρειῶν.

Ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼρ παλίνορσος ἀπέστη
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα
ἰλιαδ.γ. Ἀψτ' ἀνεχώρησεν, ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς.
Ὃς αὖθις καθ' ὅμιλον ἔδυ τρώων ἀγερώχων
Δείσας ἀτρέος υἱὸν ἀλέξανδρος θεοειδής.
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum, quem bruma tegebat,
Nunc positis nouus exuuijs, nitidusq; iuuenta,
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.

ἰλιαδ.κ. Ὡς δὴ δράκων ἐπὶ χειῆ ὀρέστερος ἄνδρα μένησι
Βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ' ἔδυ δέτε μῖν χόλος αἰνὸς
Σμερδάλεον δὴ δέδορκεν ἐλισσόμενος περὶ χειῆ

Ὡς

Ὡς Ἕκτορ ἄσβεστον ἔχων μένος ἐκ ἀνεχώρει.
Non sic aggeribus ruptis, cùm spumeus amnis
Exijt, oppositasq; euicit gurgite moles,
Fertur in arua furens cumulo: camposq; per omnes
Cum stabulis armenta trahit.
Ὡσδ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδιόνδε κάτεισι
Χειμάῤῥους κατ' ὄρεσφιν ὀπαζόμενος διὸς ὄμβρῳ,
Πολλὰς δὴ δρῦς ἀζαλέας, πολλὰς δέτε πεύκας
Εἰσφέρεται, πολλὸν δέ τ' ἀφύσγετον εἰς ἅλα βάλλει.
Ter conatus ibi, collo dare brachia circum,
Ter frustra comprensa manus effugit imago:
Par leuibus uentis, uolucriq; simillima somno.
Τρὶς μὲν ἐφωρμήτην, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε. ἰδυσ.λ.
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ
Ἔπτατο.

Tertius & quartus Aeneidos, quæ habeant ab Homero sumpta. CAPVT. VI.

ALia tempestas Aeneæ hic, & illhic Vlyßis, numerosis ambæ uersibus. Sed hæc incipiunt ita:
Postquàm altum tenuere rates, nec iam amplius ullæ
Apparent terræ. Ille ait:
Ἀλλ' ὅτε κρήτην μὲν ἐλείπομεν, οὐδέ τισ ἄλλη ἰδυσ.μ.
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὴ πόντος ὑπ' αὐτῆς.
Accipe & hæc, manuum tibi, quæ monumenta mearum
Sint puer.
Δῶρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον φίλε τοῦτο δίδωμι Odyß.13.
Μνῆμ' Ἑλένης χειρῶν.
Tendunt uela Noti: fugimus spumantibus undis,
Quà cursum uentusq; gubernatorq; uocabant.

Odyß.12. Ἡμεῖς δ' ὅπλα ἕκαστα ποτὶ σφίσιν ἀμφενοήσαμεν ἐν νηΐ
Ἤμεθα, τῶν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνεν.
Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet: atq; imo Barathri ter gurgite uastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq; sub auras
Erigit alternos, & sidera uerberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo
Pube tenus, postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Præstat Trinacrij metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos & circunflectere cursus:
Quàm semel in formem uasto uidisse sub antro
Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.

Odyß.12. Homerus de Charybdi & de Scylla.

Ἔνθεν μὲν γὰρ Σκύλλα, ἑτέρωθι δὲ δῖα Χάρυβδις
Δεινὸν ἀνερροίβδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
Ἤ τοι ὅτ' ἐξεμέσειε λέβης ὡς ἐν πυρὶ πολλῷ,
Πᾶσ' ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὑψόσε δ' ἄχνη
Ἄκροισι σκοπέλοισιν, ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν
Ἀλλ' ὅτ' ἀναβρόξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
Πᾶσ' ἔνδοσθε φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρη
Δεινὸν ἐβεβρύχει, ὑπὸ γῶρδε δὲ γαῖα φάνεσκε
Ψάμμῳ κυανίῃ. Homerus de Scylla.
Ἔνθα δ' ἐνὶ Σκύλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα
Τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλῆς
Γίνεται, αὐτὴ δ' αὖτε πέλωρ κακὸν, οὐδέ κέ τίς μιν
Γηθήσειεν ἰδὼν, οὐδ' εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.
Τῆς ἤτοι πόδες εἰσὶ δυώδεκα πάντες ἄωροι.
Ἓξ δέ τε οἱ δειραὶ ποτιμήκεες, ἐν δ' ἑκάστῃ

Σμβρ

Σμβρδλαλέη κεφαλὴ, ἐν δ' ὀδόντες
Πυκνοὶ καὶ θαμέες πλεῖοι μέλανες θανάτοιο.
Μέσση μὲν κῆ/ κοίλῃσι κέκλυκεν
Ἔξω δὲ ξίσχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου.
Αὐτὸς δ' ἰχθυάα σκόπελον ποτιμαμώωσα
Δελφῖνας τε κύνας τε, καὶ εἴ ποθι μεῖζον ἔλησι
Κῆ/, ἃ μύρια βόσκει ἀγάστονος ἀμφιγύῃ.
O mihi sola mei super Astyanactis imago,
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.
Κέκλυτε δ' τοίδε πόδες, τοαὶ δεῖπε χεῖρες,
Ὀφθαλμῶντε βολαὶ, κεφαλή τ', ἐφύπερθέ τε χαῖται
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedêre:
Ter spumam elisam, & rorantia uidimus astra.
Τῶ δ' ὕπο δῖα χάρυβδις ἀναροιβδεῖ μέλαν ὕδωρ Odyß.4.
Τὶς γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἤματι τῷδε δ' ἀναροιβδεῖ
Qualis coniecta cerua sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitq; uolatile ferrum
Nescius: illa fuga syluas, saltusq; peragrat
Dictæos: hæret lateri letalis arundo.
Ἄμφ' ἔλαφον κραιπνὸν βεβλημένον ὄντ' ἐβαλ' ἀνὴρ Iliad.λ.
Ἰῷ ἀπὸ κλυτῆς, τὸν μὲν τ' ἤλυξε πόδεσσι
Φεύγων ὀφρ' αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ' ὀρώρει.
Dixerat: ille patris magni parêre parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis siue æquora supra,
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum uirgam capit: hac animas ille euocat Orco
Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit.
Dat somnos, adimitq;, & lumina morte resignat.
Illa fretus agit uentos, & turbida tranat Nubila.

Ὧδ

ιλιαδ. 14. & alibi.

Ὣς ἔφατ', ὀδ' ἀπίθησε διάκτορος ἀργειφόντης
Αὐτίκ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Ἀμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον, ἠμὲν ἐφ' ὑγρὴν
Ἠδ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο,
Εἵλετο δ' ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
Ὧν ἐθέλει, τούς δ' αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.
Τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων, πέτετο κρατὺς ἀργειφόντης,

Iliad. 12.

In antiquo codice citantur uersus ex ιλιαδ. ρ.

οἷον δὲ τρίφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθηλὲς ἐλαίης
χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ ὅθ' ἅλις ἀναβέβρυχεν ὕδωρ καλὸν τηλεθάον, τοὶ δέ τε πνοιαὶ παντοίων ἀνέμων, ἠχὶ τη βρύει ἄνθεϊ λευκῷ,
ἐλθὼν δ' ἐξαίνης ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ βόδρεσε' ἐξερύψηκεν δὲ ἕκαστα ἐπὶ γαίῃ.

Ac ueluti annosam ualido cùm robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illhinc
Eruere inter se certant: it stridor, & altè
Consternunt terram concusso stipite frondes.
Ipsa hæret scopulis, & quantum uertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit.
Ἔστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι
Αἶτ' ἀνέμων μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἅμματα πᾶσα
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσ' ἀραρυῖα.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Titoni croceum linquens Aurora cubile.
Ἠὼς δ' ὀκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὄρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι
Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος, ὀνίσθαντο δὲ πᾶσαν ἐπ' αἶαν.

Quæ in quinto & sexto libris Vergilius ab Homero sit mutuatus. CAPVT VII.

VT Pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla
Occurrit tellus, maria undiq; cœlum:
Olli cæruleus supra caput astitit imber,
Noctem hyememq; ferens: & inhorruit unda tenebris.
Ἀλλ' ὅτε δὴ *τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα.
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων,
Vinaq; fundebat pateris, animamq; uocabat

* κρήτην μὲν

Anchisæ magni, manesq; Acheronte remissos.
Οἶνον ἀφυσσόμενοι & χαμάδις χέε, δεῦε δὲ γαῖαν *Iliad. 23.*
Ψυχῇσι κικλήσκων Πατροκλῆ & δειλοῖσι.
Leuibus huic hamis consertam, auroq; trilicem
Loricam: quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoënta sub Ilio alto.
Δώσω οἱ θώρηκα τὸν ἀσπερὲς ἀμφὶς ἄπυρον *Iliad. 23.*
Χάλκεον, ᾧ ὤρμησε, ποδῶν δὲ κασίτερος ἀμφὶς ἔλαμπεν.
Et cursorum certamen utrobique simile. Et quia uersibus est apud utrunque numerosis, locum loco similem lector inueniet. Initia hæc sunt:
Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoq; repente.
Στὰν δὲ μεταξοιχεὶ. σήμηνε δὲ τέρματ' Ἀχιλλεύς. *ιλιαδ. ψ.*
Pugilum certamen hunc incipit:
Constitit in digitos extemplò arrectus uterq;.
Apud illum:
Ἄντα δ' ἀνασχομένω χερσὶ βιβαρῆσιν ἄμ' ἄμφω *Iliad. 23.*
Σύν ῥ' ἔπεσον, σὺν δὲ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἔμιχθεν.
Si uelis comparare certantes sagittis, inuenies hæc utriusq; principia:
Protinus Aeneas celeri certare sagitta.
Αὐτὰρ ὃ τοξευτῆσι τίθει ἰόεντα σίδηρον, *Iliad. 23.*
Καδδ' ἐτίθει, δέκα δ' οὔ πελέκεις, δέκα δ' ἡμιπέλεκκα.
Capita locorum ubi longa narratio est, dixisse sufficiet, ut quid unde natum sit, lector inueniat.
Dixerat: & tenues fugit, ceu fumus, in auras.
Ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς *Iliad. 23.*
Ὤχετο τετριγυῖα.
Aeneas, quò deinde ruis, quò proripis? inquit:
Quem fugis? aut quis tecà nostris complexibus arcet?

Ter

Ter conatus erat collo dare brachia circùm.
Ter frustra compressa manus effugit imago.

Odyß.11. Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε,
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀκείρῳ
Ἕπτατο.

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura.
Hæc incipit:
Principio pinguem tædis & robore secto.
Ille ait:

Iliad.13. Οἵ δ' ἴσαν ὑλοτόμους πελέκυς μετὰ
Χερσὶν ἔχοντες, Et alibi:

Iliad 12. & alibi. Κηδεμόνες δὲ παρ' αὖθι μένον καὶ νήεον ὕλην.
Ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα.

Ipsa uerò utriusq; tumuli insignia, quàm paria?
At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit: suaq; arma uiro, remumq;, tubamq;
Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumq; tenet per secula nomen.

Odyß.12. Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ
Τύμβον χεύαντες καὶ ἐπὶ στήλην ἐρύσαντες
Πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐῆρες ἐρετμόν.
Tum consanguineus Leti sopor.

Iliad. 14. Ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο κασιγνήτῳ θανάτοιο.
Quod te per cœli iucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli:
Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
Inijce, nanq; potes, portusq; require Velinos.

Odyß.11. In ant. totus iocus expositus erat. Νῦν δὲ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι οὐ παρεόντων
Πρὸς τ' ἀλόχου καὶ πατρὸς, ὅς ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα
Τηλεμάχου θ', ὅν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισι ἔλειπες,
Μή μ' ἄκλαυστον ἄθαπτον, ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν

Νοσφι

Νοσφισθεὶς, μήτι τοι θεῶν μήνιμα γένωμαι.
Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ἅσσά μοί ἐστιν
Σῆμα τ' ἐμοὶ χεῦαι πολεῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης.
Necnon & Tityon terræ *omnipotentis alumnum *omniparentis
Cernere erat. per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur: rostroq; immanis uultur adunco
Immortale iecur tundens, fœcundaq; pœnis
Viscera, rimaturq; epulis, habitaq; sub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.

Odyß.11. Καὶ Τιτυὸν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱὸν
Κείμενον ἐν δαπέδῳ, ὅδ' ἐπ' ἐνέα κεῖτο πέλεθρα.
Γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
Δέρτρον ἔσω δύνοντες, ὅδ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσί.
Λητὼ γὰρ εἵλκυσε Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν.
Πυθὼ δ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου πανοπῆος.
Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,
Ferrea uox: omneis scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum pecurrere nomina *possem. *poßim

Iliad.2. Πληθὴν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω,
Οὐδ', εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν
Φωνὴ δ' ἄῤῥηκτος χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

In septimo & Octauo, qui uersus sunt ab Homero sumpti. CAPVT VIII.

Hinc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum,
Setigeriq; sues, atq; in præsepibus ursi
Sæuire, ac formæ magnorum ululare luporum,
Quos hominum ex facie Dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in uultus ac terga ferarum.

Odyß.20. Εὗρον δ' ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα Κίρκης,
Ξεστοῖσι λάεσσι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ,

Αμφὶ

Ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέσφεροι ἠδὲ λέοντες,
Τὼς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν,
Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egenteis
Littus ad Ausonium tot per uada cærula uexit?
Siue errore uiæ, seu tempestatibus acti,
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.

Odyss. 3. & alibi. Ὦ ξεῖνοι, τίνες ἐστέ, πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα,
ἦ τί κατ' ἐμπορίην, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε λῃστῆρες ὑπὲρ ἅλα τοί τ' ἀλόωνται
Ψυχὰς παρθέμενοι κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;
Cùm sese à pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: sonat amnis, & Asia longè
Pulsa palus.

Iliad. 2. Τῶν δ' ὡς τ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
Χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δολιχοδείρων,
Ἀσίῳ ἔν λειμῶνι, καϋστρίῳ ἀμφὶ ῥέεθρα,
Ἔνθα καὶ ἔνθα πωτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
Κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.
Illa uel intactæ segetis per summa uolaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celereis nec tingeret æquore plantas.

Iliad. 20. Αἶψα δ' ὅτε μὲν σκιρτῶεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
Ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπῶν θέον ἠδὲ κατέκλων.
Ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῶεν ἐπ' οὐρέα νῶτα θαλάσσης
Ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἅλὸς πολιοῖο θέεσκον.
Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.

Iliad. 7. Τοῖσι δ' ἔπειτ' ἔρυσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνων
Ἄρσενα τριετήρικον ὑπόρμηθεῖ κρονίωνι.
Νώτοισι δ' ἄϊσσα διϊωκέεσκε γέγαιρεν.

Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait.

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο
Τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν. Iliad. 9.
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini uolucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicaq; inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circundat uincula plantis:
Tum lateri atq; humeris Tegeæum subligat ensem.
Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.
Necnon & gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressumq; canes comitantur herilem.

Ἕζετο δ' ὀρθωθείς, μαλακὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα Iliad. 2.
Καλόν, νηγάτεον, πόρπι δ' ἀμφὶ μέγα βάλλετο φᾶρος
Ποσσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα. Pro his sunt in ant. codice uersus ex ὀδυσ. β. ἔρυτο τ' ἀρ' ἐξ ἐυνῆφιν ὀδυσσῆος φίλος υἱὸς &c.
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον
Βῆ ῥ' ἴμεν εἰς ἀγορήν, παλάμῃ δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος
Οὐκ οἶος, ἅμα τῷ γε δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο.
O mihi præteritos referat si Iuppiter annos,
Qualis eram, cùm primam aciem Præneste sub ipsa
Straui, scutorumq; incendi uictor aceruos:
Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi,
Nascenti cui treis animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma mouenda:
Ter leto sternendus erat: cui tum tamen omneis
Abstulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis. Iliad. 11. Pro his uersibus est in ant. expositus locus ex ἰλιαδ. κ. Cuius initiũ: ἀι γὰρ ζεῦ τε πάτερ ἠὲ ἀθηναίη, ἠὲ ἄπολλον ἤβωμεν ὡς ὅτε, &c.
Εἰθ' ὡς ἠβάοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη,
ὡς ὁπότ' ἀλέεσσι καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη,
Ἀμφὶ βηλασίλω, ὅτ' ἐγὼ κτάνον Ἴτυμονῆα,
Ἐσθλὸν ὑπειροχίδαο, ὃς ἐν ἅλιδι ναιετάασκεν,
Ῥύσει ἐλαυνόμενον· ὃ δ' ἀμύνων ἦσι βόασε.

Ἕβλητ' ἦν πρώτοισιν ἐμῆς ἀπὸ χειρὸς ἀκοντι,
Καδδὲ ἔπεσεν.
Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasq; resoluit.

Iliad.22. Οἷός δ' ἀστὴρ εἶσι μετ' ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῷ
Ἕσπερος, ὅς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.
En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes nate superbos,
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit.
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

Iliad.18. Αὐτὰρ ἐπειδὴ τεῦξε σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
Τεῦξ' ἄρα οἱ θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς,
Τεῦξε δέ οἱ κυνέην βριαρὴν κροτάφοισ' ἀραρυῖαν
Καλὴν, δαιδαλέην, ὐπὲρ δ' ἤ χρύσεον λόφον ἧκε,
Τεῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἑανὸς κασσιτέροιο,
Αὐτὰρ ἐπεὶ πάνθ' ὅπλα κάμε κλυτὸς ἀμφιγυήεις
Μητρὸς Ἀχιλλῆος θῆκε προπάροιθεν ἀείρας.
Ille Deæ donis, & tanto lætus honore
*atqui Expleri nequit: *atq; oculos per singula uoluit:
Miraturq;, interq; manus & brachia uersat.

Iliad.19. Τέρπετο δ' ἦν χείρεσσιν ἔχων θεσπ ἀγλαὰ δῶρα,
Αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ἧσιν ἐτάσπετο δαίδαλα λεύσσων

Nono libro quæ insint, sumpta ab Homero.

CAPVT. IX.

IRi decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras?
Ἶρι θεά, τίς σ' ἄρσε θεῶν ἐμοὶ ἄγγελον ἧκε;
_Nec solos tangit Atridas Iste dolor.

Iliad.13. Τί ἦ λαὸν ἀνήγαγεν ὧδ' ἀγέρας

Ἀργείους;

Ἀργείους; ἦ ἐχ Ἑλένης ἕνεκ' ἠυκόμοιο;
ἦ μέτνοι φιλέεσι ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Iliad.9.
Ἀργεῖοι;
Sed uos ô lecti ferro quis scindere uallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia castra?
Ὄρνυσθ' ὑπόδαμοι Τρῶες ῥήγνυσθε ἢ τεῖχος Iliad.10.
Ἀργείων καὶ νηυσὶν ἐνίεσθε θεσπιδαὲς σῦρ.
Quod superest, læti bene gestis corpora arcbus
Procurate uiri, & pugnam sperate parati.
Νῦν δ' ἔρχεσθ' ὦδε δεῖπνον, ἵνα σιωάγωμεν ἄρκα. Iliad.19.
Sic ait illachrymans humero simul exuit ensem & alibi.
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius, atq; habilem * uagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnesteus pellem, horrentisq; leonis * uaginæ aptarat eburnæ
Exuuias, galeam fidus permutat Alethes.
Τυδεΐδῃ μὲν δῶκε Μενεσθέμ θρασυμήδης. Iliad.10.
Φάσγανον ἀμφήκες, τὸ δ' ἐὸν παρὰ νηυσὶ λέλειπτο,
Καὶ σάκος, ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην πεφαλῆφιν ἔθηκε
Ταυρείην, ἄφαλόν τε, καὶ ἄλοφον, ἣν τε καλεῦτυξ
Κώπη, ῥύεται δ' ἱππουρις δεινὸν ὑπερθεν ἰζῶν.
Μηριόνης δ' Ὀϊλιάδαο δόρυ βίον, ἠδὲ φαρέτρην
Καὶ ξίφος.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq; senumq;
Prosequitur uotis: necnon & pulcher Iulus.
Τὼ δ' ἐπεὶ ἦρ ὅπλοισιν ἐνὶ δεινοῖσιν ἐδύτην, Iliad.10.
Βᾶρ ῥ' ἴεναι, λιπέτην δὲ κατ' αὐτόθι πάντας ἀρίστους.
Egressi superant fossas, noctisq; per umbram
Castra inimica petunt: multis tamen antè futuri
Exitio, passim somno uinoq; per herbam
Corpora fusa uident, arrectos littore currus.

Inter lora rotasq; uiros, simul arma iacêre,
Vina simul prior Hyrtacides sic ore locutus:
Euryale audendum dextra, nunc ipsa uocat res.
Hac iter est, tu ne qua manus se attollere nobis
A' tergo poßit, custodi, & consule longè.
Hæc ego uasta dabo, & recto te limite ducam.

Iliad.10. Τὼ δ' βάτην προτέρω διάτ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα
Αἶψα δ' ἐπὶ θρῃκῶν ἀνδρῶν τέλος ἷξον ἰόντες.
Οἱ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδδηκότες. ἔντεα δέ σφιν
Καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο, εὖ κατὰ κόσμον
Τριστοιχοι, παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.

Et paulò pòst:

Ἐξ ἐπιδιφριάδος πυμάτης ἱμάσι δέδεντο.
Τὸν δ' Ὀδυσσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν Διομήδεϊ δεῖξεν.
Οὗτός τοι Διόμηδες ἀνήρ. οὗ τοί δέ τοι ἵπποι.
Οὓς νῶϊν πίφαυσκε δόλων, ὅν ἐπέφνομεν ἡμεῖς.

Iliad.2. Ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος, οὐ δέ, τι σεχρὴ
Ἐστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν, ἀλλὰ λύ' ἵππους,
Ἠὲ σύγ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσι δέ μοι ἵπποι.

Sed non augurio potuit depellere pestem.

Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ὀρύσατο κῆραα μέλαιναν.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Iliad.11. Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγανοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ', ἵη' ἀθανάτοισι φόως φέρει ἠδὲ βροτοῖσι.

Mater Euriali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus radios, & pensa demitteret, ut per muros & uirorum agmina ululans, & coma scissa decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha sumpsit lamentante mortem mariti.

Interea pauidam uolitans pennata per urbem

Nuntia

Nuntia fama ruit, matrisq; allabitur aures
Euryali. at subitus miseræ calor ossa reliquit,
Excußi manibus radij, reuolutaq; pensa:
Euolat infelix, & fœmineo ululatu
Scissa comam, muros amens, atque agmina cursu
Prima petit: non illa uirûm, non illa pericli
Telorumq; memor: cœlum dehinc quæstubus implet.
Huncci'ne te Euryale aspicio? tu'ne illa senectæ
Sera meæ requies, potuisti linquere solam
Crudelis? nec te sub tanta pericula missum
Affari extremum miseræ data copia matri?

Ὡς φαμένη, μεγάροιο διέσσυτο μαινάδι ἴση Iliad.22.
Παλλομένη κραδίην. ἅμα δ' ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
Αὐταρ ἐπεὶ πύργοντε καὶ ἀνδρῶν ἵξεν ὅμιλον,
Ἔστη παπτήνασ' ἐπεὶ τείχεϊ. τὸν δ' ἐνόησεν.
Ἑλκόμενον πρόσθεν πόλιος.

O' uerè Phrygiæ, neq; enim Phryges.
Ὦμοι ἀπειλητῆρες ἀχαιΐδες, οὐκ ἔτι ἀχαιοῖ.
Quos alios muros, quæ iam ultrà mœnia habetis?
Vnus homo & uestris, ô ciues, undiq; septus
Aggeribus tantas strages impune per urbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ, ueterumq; Deorum,
Et magni Aeneæ segnes miseretq; pudetq;?

Pro hoc ille citatur ĩ ant. uersus ὦ πέπονες κακ' ἐλέγχ' ἀχαιΐδες οὐκέτ' ἀχαιοί ἰλιαδ. β Aeneid. 9.

Ἠέτινας φαμὲν εἶναι ὁσσητῆρας ὀπίσσω,
Ἠέτι τεῖχος ἄρειον ὅ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι, Iliad.θ.
Οὐ μέν τις χεδὸν ἐστὶ πόλις πύργοις ἀραρυῖα
ἢ κ' ἀπαμυναίμεσθ' ἑτεραλκέα δῆμον' ἔχοντες
Ἀλλὰ γὰρ ἐν τρώων πεδίῳ. &c.

Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius.

CAPVT X.

TE la manu iaciunt: quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atq; æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntq; Notos clamore secundo.
Iliad.3. Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν ὄρνιθες ὥς
Ἠΰτε πὸρ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρὸ,
Αἵτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον, καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον
Κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπὶ ὀκεανοῖο ῥοάων.
Ardet apex capiti, cristisq; à uertice flamma
Funditur, & uastos umbo uomit aureus ignes.
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lingubre rubent aut Syrius ardor:
Ille sit immorbosq; ferens mortalibus ægris,
Nascitur, & læuo contristat lumine cœlum.
Δαΐε οἱ ἐκ κορυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ
Iliad.5. Ἀστερ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖόν οἱ πῦρ δαΐεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων
Παμφαίνονθ' ὥς τ' ἀστέρ' ἐπεσσύμενον πεδίοιο.
Iliad.22. Ὃς ῥά τ' ὀπώρης εἶσιν, ἀρέζηλοι δὲ οἱ αὐγαὶ
Φαίνονται, πολλοῖσι μετ' ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Ὧν τε κύν' ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν,
Λαμπρότατος μὲν ὅ γ' ἐπὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται,
Καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν,
Stat sua cuique dies: breue, & irreparabile tempus
Omnibus est uitæ.
Iliad.6. Μοῖραν δ' οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν
Οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
Αἰνότατε κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες
Iliad.π. Ἄνδρα θνητὸν ἐόντα πάλαι πεπρώμενον αἴσῃ,
Ἄψ' ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι;

Fata

Fata uocant, metasq; dati peruenit ad æui.
Ἤϊετον δ' ἄγε μοῖρα κακὴ, θανάτοιο τέλος δὲ. Iliad.13.
Per patrios manes, & spes surgentis Iuli
Te precor, hanc animam serues natoq; patriq;.
Est domus alta, iacent penitus defossa talenta
Cælati argenti, sunt auri pondera facti
Infectiq; mihi: non hic uictoria Teucrûm
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat, Aeneas contrà cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Natis parce tuis, belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis, capulo tenus abdidit ensem.
Ζώγρει ἀτρέος υἱέ, σύδ' ἄξια δέξαι ἄποινα. Iliad.6.
Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται,
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.
Τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι' ἄποινα.
Εἴκεν ἐμὲ ζωὸν ἐπύθοι τ' ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν.
Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
(Suadet enim uesana fames) si fortè fugacem
Conspixit capream, aut surgentem in cornua ceruum:
Gaudet hians immane, comasq; *arrexit, & hæret
Visceribus super incumbens, lauit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
Ὥς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσαι
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα.
Πεινάων.
Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma.

Pro his sunt in anti. multò plures uersus ex Ἰλιαδ. λ. de filijs Antimachi.

*arrecta Iliad.3.

In antiq. totus locus expositus est additis & alijs ex ἰλιαδ. μ. βῆρ ἴμεν ὥς τελέων ὀρεσίτροφος. quos & paulò antè citari indicauimus.

Iliad.23.

Δεύοντο

Δεύοντο ψιαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν
Δάκρυσι.

Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
Iamq; adeo rutilum thoraca indutus, ahenis
Horrebat squamis, surasq; incluserat auro,
Tempora nudus adhuc, lateriq; accinxerat ensem,
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce.

Iliad.19. & alibi. Κνημίδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
Καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπ' σφυρέοις ἀραρυίας,
Δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσιν ἔδυνεν
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.
Χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
Εἵλετο, τοῦ δ' ἀπάνευθε σέλας γίνετ' ἠύτε μήνης.

Citantur in antiq. uersus ex Ἰλιαδ. π. de Patroclo.

Purpureus ueluti cùm flos succisus aratro,
Langueſcit moriens: lasſoq; papauere collo
Demisêre caput, pluuia cùm fortè grauantur.

Iliad.8. Μήκων δ' ὡς, ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἧτ' ἐνὶ κήπῳ
Καρπῷ βριθομένη, νοτίνοί τε ἐαρινῇσιν.
Ὡς ἑτέρως ἤμυσε κάρη πήληκι βαρείῃ.

Quos locos ita transtulerit Vergilius, ut Homero uideatur superior. CAPVT. XI.

ET hæc quidem iudicio legentium relinquenda sunt: ut ipsi æstiment, quid debeant de utriusque collatione sentire. Si tamen me consulas, non negabo, nonnunquam Vergilium in transferendo densius excoluisse, ut in hoc loco:

Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor: cùm gentis adultos
Educunt fœtus: aut cùm liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
Ignauum

Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.

Iliad.2. Ἠΰτε ἔθνεα ἔισι μελισσάων ἀδινάων
Πέζης ὀκ γλαφυρῆς ἀεὶ νέον ἐρχομενάων
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
Αἱ μὲν, τε ἔνθα ἅλις ποτήαται, αἱ δὲ, τε ἔνθα.

Vides descriptas apes à Vergilio opifices, ab Homero uagas? Alter discursum, & solam uolatus uarietatẽ: alter exprimit natiuæ artis officium. In his quoque uersibus Maro extitit locupletior interpres.

O socij (neq; enim ignari sumus antè malorum)
O passi graniora: dabit Deus his quoq; finem:
Vos & Scyllæam rabiem, penitusq; sonantes
Accestis scopulos: uos & Cyclopea saxa
Experti, reuocate animos, mœstumq; timorem
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
Per uarios casus, & reliqua.

Odyss.10. Ὦφιλοι, ὃ γάρ τω τι κακῶν ἀδαήμονες ἐμεῖο,
Οὐ μὲν δή τὸ δὲ μεῖζον ἔπει κακὸν, ἢ ὅτε
Κύκλωψ
Εἶλεν ἐνὶ σπῆι γλαφυρῷ κρατερῇφι βίηφι.
Ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇτε νόῳτε
Ἐκφύγομεν, καὶ τῶν τάδε τῶν δὲ μνήσεσθαι ὀίω.

Vlysses ad socios unam commemorauit ærumnam. Hic ad sperandam præsentis mali absolutionem, gemini casus hortatur euentu. Deinde ille obscurius dixit, καὶ τῶν τῶν δὲ μνήσεσθαι ὀίω, hic apertius, Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Sed & hoc quod noster adiecit, salatij fortioris est. Suos enim non tantum exemplo euadendi, sed & spe futuræ felicitatis animauit: per hos labores non solùm sedes quietas, sed & regna promittens.

Hos quoq; uersus inspicere libet:
Ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
Cùm ferro accisam, crebrisq; bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim: illa usq; minatur,
*nutat Et tremefacta comam concusso uertice *mutat:
Vulneribus donec paulatim euicta supremum
Congemuit, traxitq; iugis auulsa ruinam.

ἰλιαδ. δ. Ὁ δ' ἐν κονίῃσι χαμαὶ πέσεν ἀίγειρος ὥς
ἢ ῥά τ' ἐν εἰαμενῇ ἕλεος μεγάλοιο πεφύκει
Citantur in antiq. hoc loco uers⁹ ex ἰλιαδ. v. de Asio, q sunt & in π. de Sarpedone. Λείη, ἀτάρ τε οἱ ὄζοι ἐπ' ἀκροτάτῃ πεφύασιν
Τὴν, μένθ' ἁρματοπηγὸς ἀνὴρ αἰθωνι σιδήρῳ
Ἐξέταμ', ὄφρα ἴτυν κάμψῃ περικαλλέϊ δίφρῳ
Ἡ μέν τ' ἀξωμένη κεῖται ποταμοῖο παρ' ὄχθας.

Magno cultu uester difficultatem abscindendæ arboreæ molis expreßit, uerum nullo negotio Homerica arbor abscinditur.

Haud segnis strato surgit Palinurus: & omnes
Explorat uentos, atq; auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat, tacito labentia cœlo,
Arcturum, Pleiadasq; Hyadas, geminosq; Triones,
Armatumq; auro circunspicit Oriona.

Odyß. 5. Αὐτὰρ ὅ, πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνήεντως
Ἥμενος, οὐδὲ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισι ἔπιπτε,
Πληϊάδας τ' ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα βοώτην,
Ἄρκτονθ' ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν,
Ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' ὠριώνα δοκεύει.
Οἴηδ' ἄμμορος ἐστὶ λοετρῶν ὠκεανοῖο.

Gubernator qui explorat cœlum, crebrò reflectere ceruicem debet captando de diuersis cœli regionibus securitatem sereni. Hoc mirè, & uelut coloribus Maro pinxit. Nam quia Arcturus iuxta Septentrionem est, Taurus uerò in quo

in quo sunt Hyades & Orion, in regione Austri sunt, crebram ceruicis reflexionem in Palinuro sidera consulente descripsit, Arcturum, inquit, ecce intuetur partem Septentrionis. Deinde Pleiadasq; Hyadas. ecce ad Austrum flectitur. Geminosq; Triones. rursus ad Septentriones uertit aspectum. Armatumq; auro circunspicit Oriona. iterum se ad Austrum reflectit. Sed & uerbo, circunspicit, uarietatem sæpe se uicißim conuertentis ostendit. Homerus gubernatorem suum semel inducit intuentem Pleiadas, quæ in Australi regione sunt, semel Booten, & Arcton, quæ sunt in Septentrionali Polo.

Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæq; admorunt ubera tigres.
Νηλεὲς, οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεύς. Iliad. 16.
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ, γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα,
Πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής.

Planè Vergilius non partionem solam, sicut ille quem sequebatur, sed educationem quoque nutricationis tanquam belualem & asperam criminatur. addit enim de suo, Hyrcanæq; admorunt ubera tigres: quoniam uidelicet in moribus inolescendis magnam ferè partem nutricis ingenium & natura lactis tenet: quæ infusa tenero, & mista parentum semini adhuc recenti, ex hac gemina concretione unam indolem configurat. Hinc est quod prouidentia naturæ, similitudinem natorum atque gignentium ex ipso quoque nutricatu præparans, fecit cum ipso partu alimoniæ copiam nasci. Nam postquam sanguis ille opifex in penetralibus suis omne corpus effinxit atque aluit: aduentante iam partus tẽpore, idem ad corporis materni superna conscendens, in naturam lactis albescit: ut recens natis idem

Eiusmodi ferè Gel. lib. 12. capit. 1.

idem ſit altor, qui fuerat fabricator. Quamobrem non fruſtra creditum eſt, ſicut ualeat ad fingendas corporis, atque animi ſimilitudines uis & natura ſeminis, non ſecus ad eandem rem lactis quoq; ingenia & proprietatis ualere. Neque in hominibus id ſolum, ſed in pecudibus quoq; animaduerſum. Nam ſi ouium lacte hœdi, aut caprarum agni forſitan alantur: conſtat ferme in his lanam duriorem, in illis * capillum gigni teneriorem. In arboribus etiam & frugibus ad indolem uel detrectandam uel augendam, maior plerũq; uis & poteſtas eſt aquarum & terrarum quæ alunt, quàm ipſius quod iacitur ſeminis. Ac ſæpe uideas lætam, nitẽtemq; arborem, ſi in locum alterum transferatur, ſucco terræ deterioris elanguiſſe. Ad criminandos igitur mores defuit Homero, quod Vergilius adiecit:

* pilum

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntq; effuſi carcere currus:
Nec ſic immiſsis aurigæ undantia lora
Concuſſere iugis, proniq; in uerbera pendent.

Μάςιγι δ' ἀιὲν ἔλαυνε κατωμαδὸν, οἱ δέ οἱ ἵπποι
Ὑψόσ' ἀειρέσθην ῥίμφα πρήσσοντε κέλευθον.

Iliad. 23.

In anti. hi sũt: οἱ δ' ἄρ' ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι. παντόσ' ἀφορμιθένδες ὑπὸ πλήγῃσιν ἱμάσθλης. ὑψόσ' ἀειρόμενοι ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθα.

Graius poëta equorum tantum meminit flagro animante currentium: licet dici non poßit elegantius, quàm quod adiecit * ὑψόσ' ἀειρέσθην, quo expreßit, quantũ natura dare poterat impetũ curſus: Verùm Maro & currus de carcere ruentes, & campos corripiendo præcipites mira celeritate deſcripſit: & accepto breui ſemine de Homerico flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, & pronos in uerbera pendentes: nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut eſſet illius certaminis plena deſcriptio.

* ὕψος ἀειρόμενοι

Magno ueluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni,

Exult

Exultantq; æſtu latices: furit intus * aquæ uis,
* Fumidus atq; alte ſpumis exuberat amnis,
Nec iam ſe capit unda, uolat uapor ater ad auras.

*aquai
*Humidus

Ὡς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ
Κνίσσῃ μελδόμενος ἁπαλοτρεφέος σιάλοιο
Πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται.

Iliad. 21.

Græci uerſus aheni cõtinent mentionẽ multo igne ebullientis, et totũ ipſum locũ hæc uerba ornãt, παντόθεν ἀμβολάδην. Nam ſcaturigines ex omni parte emergentes, ſic eleganter expreßit. In Latinis uerſibus tota rei pompa deſcripta eſt, ſonus flammæ. Et pro hoc quod ille dixerat, πάντοθεν ἀμβολάδην, exultãtes æſtu latices: et amnẽ * fumidum exuberantẽ ſpumis, atq; intus furentẽ (unius enim uerbi non reperiens ſimilẽ dignitatẽ, compẽſauit, quod deerat copiæ, uarietate deſcriptionis) adiecit poſt omnia: Nec iam ſe capit unda: quo expreßit, quod ſemper uſu euenit ſuppoſiti nimietate caloris: Bene ergo ſe habet poëticæ tubæ cultus, omnia, quæ in hac re eueniunt, comprehendens.

*humidum

Portam quæ imperio ducis eſt commiſſa recludunt
Freti armis, ultroq; inuitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra ac læua pro turribus aſtant,
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſcis.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Atheſim ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus: intonſaq; cœlo
Attollunt capita, & ſublimi uertice nutant.

Νύπιοι, ἐν δὲ πύλῃσι δύ' ἀνέρας εὗρον ἀρίςους
Υἷας ὑπερθύμους λαπιθάων αἰχμητάων,
Τὸν μὲν Πειριθόου υἷα κρατερὸν πολυποίτην,
Τὸν δὲ Λεοντῆα βροτολοιγῷ ἶσον ἄρηϊ,
Τῶ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων

Iliad. 12.

Ἕςασαν

Ἔστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες ὄρεσιν ὑψικάρηοι
Αἴτ' ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετόν ἤματα πάντα
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέσσ' ἀραρυῖαι
Ὡς ἄρα τὼ, χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίῃφι.
Μίμνον ἐπερχόμενον μέγα Ἄσιον οὐδ' ἐφέβοντο.

Græci milites Polypœtes & Leõteus stant pro portis, & immobiles Asium aduenientem hostem uelut fixæ arbores opperiuntur. Hactenus est Græca descriptio. Verum Vergiliana Bitiam & Pandarum portam ultro recludere facit, oblaturos hosti, quod per uota quærebat: ut compos castrorum fieret, per hoc futurus in hostium potestate. Et geminos heroas modò turres uocat, modò describit luce cristarum coruscos. Nec arborum ut ille similitudinem prætermisit, sed uberius eam, pulchriusq; descripsit. Nec hoc negauerim cultius à Marone prolatum:

Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

Iliad. 11. Ὡς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν, κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

In quibus par vtriusque poëtæ sit splendor.

CAPVT XII.

IN aliquibus par penè splendor amborum est, uti:
–Spargit rapida ungula rores
Iliad. λ. Sanguineos, mistaq; cruor calcatur arena.
–Αἵματι δ' ἄξων,
Νέρθεν πᾶς πεπάλακτο καὶ ἄντυγες αἳ περὶ διφρὸν.
Ἃς ἄρ' ἀφ' ἱππείων ὁπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον.
–Et luce coruscus ahena.
Iliad. n. Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἀπὸ λαμπομενάων.
–Quærit pars semina flammæ.
–Σπέρματα πυρὸς σώζων.
Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro. Si quis ebur.

Ὡς

Ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ Iliad. 4.
–Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est,
Et sic fata Iouis poscunt, hic terminus hæret:
At bello audacis populi uexatus, & armis,
Finibus extorris, complexu auulsus Iuli,
Auxilium imploret: uideatq; indigna suorum
Funera: nec cùm se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur,
Sed cadat ante diem, mediaq; inhumatus arena.
Δὸς μὴ Ὀδυσσῆα πτολίπορθον οἴκαδ' ἱκέσθαι Odyss. 91.
Υἱὸν Λαέρτεω ἰθάκῃ ἔνι οἴκι' ἔχοντα.
Ἀλλ' εἴ οἱ μοῖρ' ἐστὶ φίλους τ' ἰδέειν, καὶ ἱκέσθαι
Οἶκον ἐϋκτίμενον, καὶ ἑὴν ἐς πατρίδα γαῖαν.
Ὀψὲ κακῶς ἔλθοι ὀλέσας ἀπὸ πάντας ἑταίρους
Νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης, εὕροι δ' ἐν πήματα οἴκῳ.
Proxima Circeæ raduntur littora terræ,
Diues inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu: tectisq; superbis
Vrit odoratam, nocturna in lumina, cedrum,
Arguto tenues percurrens pestine telas.
Ἠῖεν ὄφρα μέγα σπέος ἵκετο, ὦ ἔνι νύμφη Odyss. 5.
Ναῖεν ἐϋπλόκαμος, τὴν δ' ἔνδοθι τέτμεν ἐοῦσαν.
Πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαροφιν μέγα καίετο, τηλόσε δ' ὀδμὴ
Κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆκον ὀδώδει
Δαιομένων, ἡ δ' ἔνδον ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῇ
Ἱστὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν.
Mœonio regi, quem serua Licinia furtim
Sustulerat, uetitisq; ad Troiam miserat armis.
Βουκολίων δ' ὑν υἱὸς ἀγαυοῦ Λαομέδοντος Iliad. 6.
Πρεσβύτατος γενεῆ σκότιον δὲ ἐγείνατο μητὴρ.

Ille

Ille autem expirans, Non me, quicunq; es, inulto
Victor, nec longum lætabere: te quoq; fata
Proſpectant paria, atq; eadem mox arua tenebis.

Iliad.16. Οὔθηρ ὸδ' αὐτὸς ἀνὴρ ὸὺ βέη, ἀλλά τοι ἄλλη
Ἄγχι παρέςηκε θάνατ☉ καὶ μοῖρα κραταιή,
Χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆ☉ ἀμύμον☉ αἰακίδαο,
Ad quem ſubridens miſta Mezentius ira,
Nunc morere: aſt de me Diuûm pater atq; hominum rex
Viderit.

Iliad.2. Τὸν καὶ τεθνειῶτα προσηύδα δῖ☉ Ἀχιλλεύς,
Τέθναθι, κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι, ὁππότε κεν δὴ
Ζεὺς ἔθελη τελέσαι, ἠδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.
Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cygnum
Sustulit, alta petens pedibus Iouis armiger uncis:
Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à ſtabulis rapuit lupus.

Iliad.2. Οἷμησεν δ' ἁλέας ὥς τ' αἰετὸς ὑψιπετήεις
Ὅς τ' εἶσιν πεδίον δὲ διὰ νεφέων ὀρεβεννῶν.
Ἁρπάζων ἢ ἄρν' ἀμαλὸν, ἢ τῶτα λαγωόν.
—Vndiq; clamor
Tollitur, inuadunt, & foſſas aggere complent.

Iliad.11. Αὐτοὶ δ' ὡρυλέες σὺν τεύχεσι θωρηχθέντες
Ρῶοντ', ἄσβες☉ δ' ὄβριμον γένετ' ἰῶθι πρό.
Φθάνδε μεθ' ἱππήων ὠδὲ τάφρον κοσμηθέντες,

In quibus Vergilius Homerici carminis maieſtatem non æquet. CAPVT XIIII.

ET quia non eſt erubeſcendum Vergilio, ſi minorem ſe Homero uel ipſe fateatur, dicam in quibus mihi uiſus *autore ſit gracilior* autor.

Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ, truncumq; reliquit.

Hi

Hi duo uerſus de illo translati ſunt:

ἦ καὶ ὁ μὲν μὶν ἔμελλε. γονείς χειρὶ παχείη, Iliad.16.
Ἀψάμεν☉, λίαζε δη. ὁ δ' ἀυχένα μέσον ἔλασσε
Φασγάνῳ ἀίξας. ἄπο δ' ἄμφω κέρσε τένοντε.
Φθεγγομένῳ δ' ἄρα τῳ γε, κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.

Vide nimiam celeritatem ſaluo pondere, ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In curuli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentem, & alterum penè coniunctum ſequendo qua luce ſignauit.

Πνοιῇ δ' ὁμόλοιο μεταφρένου, ὀρέε τ' ὤμω Iliad.23.
Θέρμετ', ἐπ' αὐχέν' δ κεφαλὰς καταθύπτε τεσσθλω,
—Humeſcunt ſpumis flatuq; ſequentem.

Mirabilior eſt celeritas conſequentis priorem curſu pedum apud eundem uatem.

Ἰχνια τύπτε πόδεσι πάρ☉ κόνιν ἀμφιχυθεῖσαν. Iliad.23.

Eſt autem huius uerſus hic ſenſus: Si per ſolum puluerem fortè curratur, ubi pes fuerit de terra à currente ſublatus, ueſtigium ſine dubio ſignatum uidetur: & tamen celerius cogitatione puluis qui ictu pedis fuerat excuſſus, ueſtigio ſuperfunditur. Ait ergo diuinus poëta, ita proximum fuiſſe qui ſequebatur, ut occuparet antecedentis ueſtigium antequàm puluis ei ſuperfunderetur. At hic uidetur idem ſignificare cupiens quod ait, Calcemq; terit iam calce Diores. Vide & in hoc Homeri cultum.

*Ἠ καὶ ἀναλινθεὶς πέσεν ὕπτι☉. Iſte ait: * ἢ τ' ἀποδλιμώσας πλατὺ ἀιχένα.
Ceruicem inflexam poſuit.

Hos quoq; uerſus, ſi uidetur, comparemus.

Ἅρματα δ' ἄλλοσε μὲν χθονὶ πίλνατο πολυδοτείρῃ.
Ἄλλοσε δ' ἀίξασκε μετώρα.
Iamq; humilis, iamq; elati ſublimè uidentur
Aëra per tenerum ferri.

Odyss.6. Πασάων δ' ὑπὸρ ἦγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα.
Gradiensq; Deas supereminet omnes.

Iliad.2. Ἔπετεν νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι,
Ὑμεῖς γὰρ θεαὶ ἐστε. πάρεστε τε, ἴστε τε πάντα.
Et meministis enim Diuæ, & memorare potestis.

Iliad.19. Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε, καὶ ἤρυπεν, ὡς ὅτε ταῦρος
Ἤρυπεν ἑλκόμενος ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα
Κούρων ἑλκούτων, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.
Clamores simul horrendos ad sidera tollit.
Qualis mugitus, fugit cum saucius aram
Taurus, & incertam excussit ceruice securim.

Inspecto hic utriusq; filio, quantam distantiam deprehendes? Sed nec hoc minus eleganter, quod de tauro ad sacrificiunt tracto loquens, meminit & Apollinis ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα: sed & Neptuni meminit, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων. His autem dobus, præcipuè rem diuinam fieri tauro, testis est ipse Vergilius:

Iliad.2. Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Iliad.4. Οὔτε πῦρ ἀΐδηλον ἐπιφλέγει ἄσπιτον ὕμην
Οὔρεος ἐν κορυφῇς ἕκαθεν δέ τε φαίνεται αὐγή.
Ὡς δ' ὅτε χείμαῤῥοι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες
Ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄβριμον ὕδωρ
Κρουνῶν ἐκ μεγάλων κοίλης ἔντοσθε χαράδρης
Τῶν, δέ τε τηλόσε δοῦπον ἐν οὔρεσιν ἔκλυε ποιμήν
In segetem ueluti cùm flamma furentibus Austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta boumq; labores.
Præcipitesq; trahit syluas, stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de uertice pastor.

Pro his citantur in antiquo alij duo loci, unus ex ἰλιαδ. λ. de Agamemnone, ὡς δ' ὅτε πῦρ ἀΐδηλον, &c. alter de Diomede, θῦνε γὰρ ἀμπεδίον ποτὰ μῷ. πλήθουσι ἐοικὼς χειμάῤῥῳ &c. ἰλιαδ. ε.

Et duas parabolas temerauit, ut unam faceret, trahēs hinc ignem, inde torrentem: & dignitatem neutrius impleuit.

Ὡς

Ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα, Iliad.9.
Βορέης καὶ ζέφυρος, τώ, τε θρήκηθεν ἄντον.
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
Κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευαν.
Aduersi rupto ceu quondam turbine uenti
Confligunt, Zephyrusq; Notusq; & lætus Eois
Eurus equis: stridunt syluæ, sæuitq; tridenti
Spumeus, atq; imo Nereûs ciet æquora fundo.

Demet huic uitiū, quod superius incurrit, de duabus Græcis parabolis unam dilucidius construendo.

Ἡμῖν δ' αὖ μετόπισθε νεὼς κυανοπρώροιο Odyss.11.
Ἴκμενον οὖρον ἴει πλησίστιον ἐσθλὸν ἑταῖρον.
Prosequitur surgens à puppi uentus eunteis.

Quod noster dixit ἤκμενον, uester ait, surgens à puppi, satis decorè. Sed extollunt epitheta, quæ tot & sic apta uento noster imposuit.

Σὺν δὲ δύω μάρψας ὥς τε σκύλακας ποτὶ γαίῃ.
Κοπτ', ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεῦε δὲ γαίαν.
Τοὺς δὲ διαμελεϊστὶ ταμὼν ὡπλίσατο δόρπον.
Ἤσθιε δ', ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ' ἀπέλειπεν
Ἐγκατά τε σάρκας τε, καὶ ὀστέα μυελόεντα,
Visceribus miserorum, & sanguine uescitur atro.
Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro,
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum.

Narrationem facti nudam & breuem Maro posuit, contrà Homerus πάθος miscuit, & dolore narrandi inuidiam crudelitatis æquauit.

Τὴν δ' μετ' ἰφιμέδειαν ἀλωῆος παράκοιτιν Odyss.11.
Εἰσίδον, ἣ δὴ φάσκε ποσειδάωνι μιγῆναι.
Καὶ ῥ' ἔτεκεν δύο παῖδε μινυνθαδίω δὲ γενέσθην.

ὦτόν τ' Ἀντίθεον, τηλέκλειτόν τ' Ἐφιάλτην,
Οὓς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδορος ἄρουρα,
Καὶ πολὺ καλλίστους, μετά γε κλυτὸν Ὀρίωνα.
Ἐνέωροι γὰρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
Εὖρος, ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννέοργυοι.
Οἵ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν ὀλύμπῳ.
Φυλόπιδα στήσειν πολυάϊκος πολέμοιο.
Ὄσσαν ἐπ' ὀλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἔπ' ὄσσῃ
Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' οὐρανὸς ἀμβατὸς εἴη.
Hinc & Aloidas geminos immania uidi
Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggressi, superisq; Iouem detrudere regnis.

Homerus magnitudinem corporum altè, lateq; dimensus est, & uerborum ambitu membra depinxit. Vester ait, immania corpora: nihilq; ulterius adiecit, mensurarũ nomina non ausus attingere. Ille de cõstruendis montibus conatum insanæ molitionis expressit: hic aggressos rescindere cœlum dixisse contentus est. Postremò, locum loco si compares, pudendam inuenies differentiam.

Iliad. 4. Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης
Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον ζεφύρου ὑποκινήσαντος,
Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Χέρσῳ ῥηγνύμενον, μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
Κυρτὸν ἐὸν, κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην.
Fluctus uti primo cœpit cum albescere ponto:
Paulatim sese tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.

Ille cùm marino motu & litoreos fluctus ab initio describit, hoc iste præteruolat. Deinde quod ait ille,

Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται.

Maro ad hoc uertit, Paulatim sese tollit mare.

Ille

Ille fluctus incremento suo ait sublimè curuatos litoribus illidi, & asperginem collectæ sordis expuere: quod nulla expressius pictura signaret. Vester mare à fundo ad æthera usque perducit.

Dixerat, idq; ratum Stygij per flumina fratris,
Per pice torrenteis atraq; uoragine ripas
Annuit: & totum nutu tremefecit Olympum.
ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων. Iliad. 1.
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσατο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Et alibi:

Καὶ τὸ κατειβόμενον στυγὸς ὕδωρ ὅστε μέγιστος Odyss. 5.
Ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι.

Phidias cum Iouem Olympium fingeret, interrogatus de quo exemplo diuinam * imitaretur effigiẽ: respondit archetypum Iouis in his se tribus Homeri uersibus inuenisse:

* mutuaretur

ἦ καὶ κυανέοισιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων Iliad. 1.
Ἀμβροσίαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσατο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Nã de supercilijs, & crinibus totũ se Iouis uultũ collegisse. Quod utrũq; uidetis à Vergilio prætermissum. Sanè cõcussum Olympũ nutus maiestate nõ tacuit. Iusiurandũ uerò ex alio Homeri loco sumpsit: ut trãslationis sterilitas hac adiectione cõpensaretur: πρῶτον ὑπονήτη τὸ περ χαριεστάτη ἥβη. Ora puer prima signans intonsa iuuenta. Odyss. 10.

Prætermissa gratia incipiẽtis pubertatis. τὸ περ χαριεστάτη ἥβη, minus gratam fecit Latinam descriptionem.

Pro his citatur elegantiss. locus in ant. ex Iliad. v. πηλείδης δ' ἑτέροθεν ἐναντίον ἄλτο λέων ἅς &c.

Ὡς δ' ὅταν ἔν τε κύνεσσι καὶ ἀνδράσι θηευτῆσι
Κάπριος ἠὲ λέων στρέφεται σθένεϊ βλεμεαίνων,
Οἱ δέ τε πυργηδὸν σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες,
Ἀντίοι ἵστανται καὶ ἀκοντίζουσι θαμειὰς

Αἰχμὰς ὀκ χειρῶν, τ᾽ ἀλ᾽ ὀυπὸς κυδάλιμον κῆρ
Ταρβᾶ, ὀδὲ φοβᾶται, ἀγκυρόῃ δέ μιν ἕκλα
Ταρφέα τε γρέξᾶσα γίχας ἀωδρῶν πειρκτίζων
Ὀππτ᾽ ἰθύσει, τῇ τ᾽ ἔικασι γίχοι ἀωδρῶν.
Vt fera, quæ denſa uenatum ſepta corona,
Contra tela furit: ſeſeq; haud neſcia morti
Inijcit, & ſaltu ſupra uenabula fertur.

Videtis in anguſtum Latinam parabolam ſic eſſe contractam, ut nihil poßit eſſe ieiunius? Græcã contrà, & uerborum, & rerum copia pompã ueræ uenationis impleſſe? In tanta ergo differentia penè erubeſcendum eſt comparare.

Iliad.15. Φράξαῆσι δόρυ δεχέ, σάκεϊ & σάκος προθελύμνῳ
Ἀσπὶς ἄρ᾽ ἀσπίδ᾽ ἔρειδε, κόρυ κόρυθ, ἀνέρα δ᾽ ἀνήρ·
Haud aliter Troianæ acies, aciesq; Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſusq; uiro uir.

Quanta ſit differentia utriuſque loci, lectori æſtimandum relinquo.

Iliad.12. Ὄρνυς γάρ σφιν ἐπῆλθε πόρκσέμεναι μεμαῶσιν,
Αἰετὸς ὑψιπέτκς ἐπ᾽ ἀριςερὰ λαὸν ἐέργων
Φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσι πέλορον
Ζωὸν ἔτ᾽ ἀσπαίροντα, καὶ οὔπω λήθετο χάρμκς·
Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατ᾽ ἦθος & πόρὶ δειρήν,
Ἰδλνωθεὶς ὀπίσω· ὃ δ᾽ ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμάζε
Ἀλγήσας ὀδύνκσι, μέσῳ δ᾽ ἐνὶ καββαλ᾽ ὁμίλῳ
Αὐτὸς ὑ κλάγξας πέτετο πνοιῇσ᾽ ἀνέμοιο.
Vtq; uolans alte raptè raptum cùm ſilua draconem
Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; unguibus hæſit.
Saucius at ſerpens ſinuoſa uolumina uerſat,
Arrectiſq; horret ſquamis, & ſibilat ore,
Arduus inſurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem roſtro, ſimul æthera uerberat alis.

Vergilius

Vergilius ſolam aquilæ prædam refert, nec Homericæ aquilæ omen aduertit, & quæ ſiniſtra ueniens uincentium prohibebat acceſſum: & accepto à captiuo ſerpente morſu, prædam dolore deiecit: factoq; tripudio ſoliſtimo, cum clamore dolorem teſtante præteruolat. Quibus omnibus uictoriæ præuaricatio ſignificabatur. His prætermißis, quæ animam parabolæ dabant, uelut exanime in Latinis uerſibus corpus remanſit.

Parua metu primò, mox ſeſe attollit in auras
Ingreditúrq; ſolum, & caput inter nubila condit.

Iliad.4. Ἦ τ᾽ ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐςήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Homerus ἔριν, hoc eſt, contentionem à paruo dixit incipere, & poſtea in incrementum cœlum uſq; ſubcreſcere. Hoc idem Maro de fama dixit, ſed incongruè. Neq; enim æqua ſunt argumenta contentionis & famæ: Quia contentio, etſi uſq; ad mutuas uaſtationes ac bella proceſſerit, adhuc contentio eſt, & manet ipſa quæ creuit: fama uerò cùm in immenſum prodit, fama eſſe iam deſinit, & fit notio rei iam cognitæ. Quis enim iam famam uocet, cum res aliqua à terra in cœlum nota ſit? Deinde nec ipſam hyperbolen potuit æquare. Ille cœlum dixit, hic auras & nubila. Hæc autem ratio fuit non æquandi omnia quæ ab autore tranſcripſit, quod in omni operis ſui parte alicuius Homerici loci imitationem uolebat inſerere: nec tamẽ humanis uiribus illam diuinitatem ubiq; poterat æquare: ut in illo loco, quem uolo omnium noſtrum iudicio in commune penſari: Minerua Diomedi ſuo pugnanti duntaxat flammarũ addidit ardorem: & inter hoſtium cædes fulgor capitis uel armorum pro milite minitatur.

Δαῆε δὲ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάμαντος πῦρ Iliad.5.

Ἀςέρ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιςα
Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖον οἱ πῦρ δαΐεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.

Hoc miratus supra modum Vergilius, immodice est usus. Modo enim ita de Turno ait:

–Tremunt sub uertice cristæ
Sanguineæ, clypeoq; micantia fulmina mittunt.

Modò idem ponit de Aenea:

Ardet apex capiti, cristisq; ac uertice flamma
Funditur, & uastos umbo uomit æreus ignes,

Quod quàm importune positum sit, hinc apparet, quòd necdum pugnabat Aeneas, sed tantum * in naui ueniens, apparebat. Alio loco,

* è naui

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Sustinet, Aetneos efflantem faucibus ignes.

Quid quòd Aeneas recens allatis armis à Vulcano, & in terra positis, miratur terribilem cristis galeam flammasq; *uomentem? Vultis aliam fruendi auiditatem uidere? Loci huius, cuius suprà meminimus, fulgore correptus,

*mouentem

Ἡ καὶ κυανέῃσι ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων. Serò uoluit loquenti Ioui aßignare parem reuerentiam. Nam cùm & in primo uolumine, & quarto, & in nono, loquatur quædam Iupiter sine tumultu: deniq; post Iunonis & Veneris iurgium, insit, eo dicente:

–Deûm domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther.

Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus.

Tanquam non idem sit, qui locutus sit paulò antè sine ullo mundi totius obsequio. Similis * opportunitas est in eiusdem Iouis lance, quam ex illo loco sumpsit.

* importunitas

Iliad. 22. Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα.

Ἐν

Ἐν δ' ἐτίθει δύο κῆρε τανηλεγέος θανάτοιο.
Τὴν μὲν Ἀχιλλῆος, τὴν δ' Ἕκτορος ἱπποδάμοιο.
Ἕλκε δὲ μέσσα λαβών. ῥέπε δ' Ἕκτορος αἴσιμον ἦμαρ.
Ὤχετο δ' εἰς ἀΐδαο, λίπεν δὲ ἑφοῖβος Ἀπόλλων.

Nam cum iam de Turno prædixisset Iuno,

Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis:
Parcarumq; dies, & lux inimica propinquat.

Manifestumq; esset, Turnum utiq; periturum, serò tamen

Iuppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diuersa duorum.

Sed hæc & alia ignoscenda Vergilio: qui studij circa Homerum nimietate excedit modum. Et re uera non poterat non in aliquibus minor uideri, qui per omnem poësim suam hoc uno est præcipue usus archetypo. Acriter enim in Homerum oculos intendit, ut æmularetur eius non modò magnitudinem, sed & simplicitatē & præsentiam orationis, & tacitam maiestatem. Hinc diuersarum inter heroas suos personarum uaria magnificatio: hinc Deorum interpositio, hinc autoritas fabulosorum, hinc affectuum naturalium expreßio, hinc monumentorum persecutio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrentis orationis sonitus, hinc rerum singularum cum splendore fastigium.

Intantum Vergilio dulcem fuisse imitationem Homeri, ut uitia quoq; nonnulla æmulari uoluerit. Tum quantopere illius sit imitatus epitheta, cæteraq; quæ gratiorem reddunt orationem. CAP. XIIII.

ADeò autem Vergilio Homeri dulcis imitatio est, ut & in uersibus uitia, quæ à nonnullis imperitè reprehenduntur, imitatus sit, eos dico, quos Græci uocant ἀκεφάλους, λαγάρους, ὑπερκαταληκτικοὺς. Quos hic quoq; Homericū stylum approbans non refugit, ut sunt apud ipsum,

ἀκέφαλοι, Arietat in portas, Parietibus textũ cæcis iter, & similia. Λάγαροι autem, qui in medio uersu breues syllabas pro longis habent: Et duros obijce postes, Consilium ipse pater & magna incœpta Latinus ὑπερκαταληκτικοὶ, Syllaba longiores sunt: Quin protinus omnia, Vulcano decoquit humorem. Et,

Spumas miscent argenti uiuaq; sulphura. Et,

Arbutus horrida. Sunt apud Homerum uersus uulsis aut rasis similes, & nihil differentes ab usu loquendi. Hos quoq; tanquam heroicè incomptos adamauit ἵππους ὑ ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πρῳτήκοντα θηλείας πάσας. Iliad.λ.

Omnia uincit amor, & nos cedamus amori.

Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit, ut,

Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,

Pan etiam Arcadia dicat se iudice uictum.

Homerica quoq; epitheta quantum sit admiratus, imitando cõfessus est: Μοιρηγενὲς ὀλβιοδαίμων. Χάλκεο θωρήκαμεν. Ἀσπίδες ὁμφαλόεσσαι. Θωρήκων. Νεοσμήκτων. Κυανοχαίταν. Ἐνοσίχθων. Ἐνοσίγαιος. Νεφεληγερέτα. Οὔρεά τε σκιόεντα θάλασσά τε ἠχήεσσα. Κυανόχροες. Et mille talium uocabulorũ, quibus uelut sideribus micat diuini carminis uariata maiestas. Ad hæc à uestro respondetur, Malesuada fames, Auricomos ramos, Centumgeminus Briareus. Adde &, Fumigeram noctem: & quicquid in singulis pene uersibus diligens lector agnoscit, Sæpe Homerus inter narrandum uelut ad aliquem dirigit orationem:

Φάμης κεν ζάκοτόν τινα ἐμμεναι ἄφρονα δ' αὐτως. Et, Iliad.γ.

Τυδεΐδῃ δ' ἐν ἄρ νοὶς πόρε φαίδιμος Ἱππος Ἀθήνη. Et, Iliad.ι.

Εὖδ' ἐν ἄρ βείζοντα ἴδηαι Ἀγαμέμνονα δῖον. Iliad.Α.

Nec hoc Vergilius omisit,

Migran

Migrantes cernas, totaq; ex urbe ruentes.

-Totumq; instructo Marte uideres

Feruere Leucatem. Et,

-Pelago credas innare reuulsas Cycladas,

Et studio incassum uideas gestire lauandi.

Item diuinus ille uates, res uel paulò uel multò antè transactas, opportunè ad narrationis suæ seriem reuocat, ut & historicum stylum uitet, non per ordinem dirigendo quæ gesta sunt, nec tamen præteritorum nobis notionem subtrahat. Theben Asiæ ciuitatem, aliasq; plurimas Achilles antequã iraſceretur, euerterat. Sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordiũ. Ne igitur ignoraremus quæ prius gesta sunt, fit eorum tempestiua narratio.

Ὡχόμεθ' ἐὶς Θήβην ἱερὴν πόλιν ἠετίωνος. Et, Iliad.ι.

Λυρνισσὸν διαπορθήσας καὶ τείχεα Θήβης. Iliad.β.

Item, ne ignoraremus, quo duce classis Græcorum ignotum sibi Troiæ litus inuenerit, cùm de Calchante loqueretur, ait:

Καὶ νήεσσ' ἤγήσατ' ἀχαιῶν ἴλιον εἴσω Iliad.β.

Ἦρ διὰ μαντοσύνην, τὴν οἱ πόρε φοῖβος Ἀπόλλων.

Et ipse Calchas narrat omen, quod Græcis nauigantibus de serpente passerum populatore contigerit. Ex quo denuntiatum est, exercitum annos decem in hostico futurum. Alio item loco senex, referendis fabulis amica & loquax ætas, res refert uetustas.

Ἦδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἐρείσιμι κέπορ ὑμῖν Iliad.ι.

Ἀνδράσιν ὠμίλησα, & reliqua. Et alibi:

Εἴθ' ὡς ἤβώοιμι βίη δέ μοι ἐμπεδὸς εἴη. Ιλιαδ.λ.

Et sequentia.

Vergilius omne hoc genus pulcherrimè æmulatus est,

Nam memini Hesione uisentem regna sororis

Lacme

Laomedontiaden Priamum. Et,

Atq; equidem Teucrùm memini Sidona uenire. Et,

Qualis eram cũ primã aciem Præneste sub ipsa Strauit.

Et de furto uel pœna Caci tota narratio. Nec uetustissima tacuit, quin & ipsa notitiæ nostræ autoris sui imitator ingereret.

Nanq; ferunt luctu Cygnum Phaëthontis amati.

Et similia.

Quæ diuersitas catalogorum sit apud Vergilium & Homerum. CAPVT XV.

VVbi uerò enumerãtur auxilia, quem Græci catalogũ uocant, eundem autorem suum conatus imitari, in nõnullis paululum à grauitate Homerica deuiauit. Primũ, Quòd Homerus prætermissis Athenis, ac Lacedæmonijs, uel ipsis Mycenis, unde erat rector exercitus, Bœotiam in catalogi sui capite locauit: non ob loci aliquam dignitatem, sed notissimum promotorium ad exordium sibi enumerationis elegit. Vnde progrediens modo mediterranea, modo maritima iuncta describit. Inde rursus ad utrunque situm cohærentium locorum disciplina describentis, uelut iter agentis accedit. Nec ullo saltu cohærentiam regionum in libro suo hiare permittit: sed hoc *hiandi more procedens, redit unde digressus est: & ita finitur quicquid enumeratio eius amplectitur. Contrà, Vergilius nullum in cõmemorandis regionibus ordinem seruat, sed locorum seriem saltibus lacerat. Adducit primum Clusio & Cosis Maßicum. Abbas hunc sequitur, manu Populoniæ Iluæq; comitatus. Post hos Asilam misêre Pisæ. Quæ in quàm longinqua sint Hetruriæ parte, notius est quàm ut annotandum sit. Inde mox redit Cærete, & Pyrgos, & Grauiscas, loca ubi proxima, quibus ducem Asturem dedit. Hinc rapit

*uiandi

pit illum Cygnus ad Liguriam, Ocnus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorum Turni, si uelis situm locorum mente percurrere, inuenies illum continentiam regionum secutum. Deinde Homerus omnes quos in catalogo enumerat, etiam pugnantes uel prospera uel sinistra sorte commemorat. Et cùm uult dicere occisos quos catalogo non inseruit, non hominis sed multitudinis nomen inducit. Et quoties multam necem significare uult, messem hominum factam dicit: nulli certum nomen facilè extra catalogum, uel addens in acie, uel detrahens. Sed Maro noster anxietatem huius obseruationis omisit. Nam & in catalogo nominatos præterit in bello, & alios nominat antè non dictos. Sub Maßico duce mille manus iuuenum uenisse dixit, qui mœnia Clusi, quiq; Cosas liquere. Deinde Turnus naui fugit, qua rex Clusinis aduectus Osinius oris, quem Osinium nunquàm antè nominauit. Et nunc ineptum est, regem sub Maßico militare. Præterea nec Maßicus, nec Osinius in bello penitus apparent. Sed & illi quos dicit, fortemq; Gyam, fortemq; Sereſtũ, pulcher quoq; Equicolus, & Mauortius Hæmon, & fortißimus Vmbro, & Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello, nullũ locum inter pugnantium agmina, uel gloriosa, uel turpi commemoratione meruerunt. Astur, itemq; Cupauo, & Cygnus insignis Cygni Phaëthontisq; fabulis nullam pugnæ operã præstant: cùm Alesus & Sacrator ignotißimi pugnent, & Atinas antè nõ dictus. Deinde in his quos nominat, fit sæpe apud ipsum incauta confusio. In nono Corinæum sternit Asilas. Deinde in duodecimo Ebusum Corinæus interficit.

Obuius ambustum torrem Corinæus ab ara
Corripit, & uenienti Ebuso plagamq; ferenti
Occupat os.

Sic &

Sic & Numam, quem Nisus occidit, postea Aeneas persequitur, Fortemq; Numam. Camertem in decimo Aeneas sternit, at in duodecimo Iuturna formam assimulata Camerti. Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Iasides, & Iapyx Iasides, quæro an fratres sint. Hyrtacides est, Hippocoon, & rursus Hyrtacides Corynæum sternit Asilas. Sed potuerunt duo unum nomẽ habuisse, Vbi est illa in his casibus Homeri cautio? apud quem cùm duo Aiaces sint, modo dicit: ὄϊλῆος ταχὺς Αἴας: modo, Τελαμώνιος Αἴας. Item alibi: Iliad. 2.

ἶσον θυμὸν ἔχοντε ὁμώνυμοι.

Nec desinit, quos iungit nomine, insignibus separare: ne cogatur lector suspiciones de uarietate appellationis agitare. Deinde in catalogo suo curauit Vergilius uitare fastidium: quod Homerus alia ratione non cauit, eadem figura sæpe repetita. οἱ δ' ἀσπληδόν' ἔναιον. οἱ δ' εὐβοιαν ἔχον. οἵ τ' ἀργοστὶ ἔϊχον κοιλὴν λακεδαίμονα κατώεσαν. Hic autem uariat, uelut dedecus, aut crimen uitans repetitionem:

Primus init bellum Tyrrhenis Asper ab oris.
Filius huic iuxtà Lausus.
Post hos insignem fama per gramina currum.
Tum gemini fratres.
Nec Prænestinæ fundator.
At Mesapus equûm domitor.
Ecce Sabinorum prisco de sanguine,
Hinc Agamemnonius.
Et te montosæ.
Quin & Marrubia uenit de gente sacerdos.
Ibat & Hippolyti proles.

Has copias fortassè putat aliquis diuinæ illi simplicitati præferendas. Sed nescio quo modo Homerum repetitio illa unicè decet, & est genio antiqui poëtæ digna, enumerationiq; conueniens: quòd in loco mera nomina relaturus non incuruauit se, neque minutè torsit, deducendo stylum per singulorum uarietates: sed stat in consuetudine percensentium, tanquam per aciem dispositos enumerans. Quod non alijs quàm numerorum fit uocabulis. Et tamen egregiè ubi oportet, de nominibus ducum uariat.

Αὐτὰρ φωκήων σχεδίην ἡγεῖτο προφρὼν ἄρχε
Δουρῶν δ' ἡγεμόσυνον ὄϊλῆος ταχὺς Αἴας.
Νιρεὺς δ' αὖ μύνητο ἄγε Χρῆς νίας εἴσας.

Illam uerò enumerationis congestionem apud Homerum Maro admiratus, ita expressit, ut penè eum dixerim elegantius transtulisse.

Οἱ κνωσὸν τ' εἶχον, γόρτυνά τε τειχιόεσσαν
Λύκτον μίλητόν τε καὶ ἀργινόεσσαν λύκαστον
Φαιστόν τε. Et similia.

Ad quod exemplum illa Vergiliana sunt:

Agmina densantur campis, Argiuaq; pubes,
Aruncæq; manus, Rutuli, ueteresq; Sicani,
Stant Sarranæ acies, & picti scuta Labisci.
Qui saltus Tyberine tuos sacrumq; Numici
Littus arant, Rutulosq; exercent uomere colles
Circæumq; iugum, quis Iuppiter Anxuris Aruis
Præsidet, &c.

Quæ in utriusque catalogis similitudo, quàm crebræ apud utrunque sententiæ. Tum in quibus siue casu, siue sponte ab Homero Vergilius desciscat, & in quibus imitationem ipsam dissimulet.

CAPVT XVI.

VTerque in catalogo suo post difficilimam rerum uel nominum narrationẽ, infert fabulam uersibus amœniori

nioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomina, facit locum fabulis, quæ horrorem satietatis excludant.

Iliad. 10. Οἳ δ' ὕλον τ' ὄρεμνον, καὶ ἀρήνην ὀράσεινὴν,
Καὶ θρύον ἀλφειοῖο πόρον, καὶ ἐύκτιτον αἶπυ,
Καὶ κυταρισσήεντα, καὶ ἀμφιγύηεσσαν ἔναιον,
Καὶ πτελεὸν, καὶ ἔλος, καὶ δώεσον, ἔνθά τε μῆλα
Ἀντόμενα, θάμυρις τ' θρήικα πᾶσον ἀοιδῆς
Οἱ χαλίκεσσιν ἴοντα παρ' ὄχθας οἱ χαλιῶς.
Στὰς τὸ γὰ ὀυχόμενος νικησέμεν, οἵ πόρ ἄμ αὐτὰ
Μῆσαι ἀείδοιεν κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο.
Αἱ δ' χολωσάμεναι, πικρὸν θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν
Θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαρισμόν. Et alibi:
Τῶν μὲν πληπόλεμος Διομήκεος ἡγεμόνευε
Ὃν τέκεν ἀσυόχεια βίη Ἀρπαλυκίων.
Τὴν ἄγε τ' ἐξ ἐφύρης πόλεμόνδ' ἀπὸ σελλήεντος.

Et reliqua, quibus protraxit iucunditatem. Vergilius hoc secutus autorem in priore catalogo, modò de Auerno, modò de Hippolyto fabulatur: in secundo, Cygnus fabula est. Et sic amœnitas intertexta, fastidio narrationum medetur. In omnibus uerò Georgicorum libris, hoc idem summa cum elegantia fecit. Nam post præcepta, quæ natura res dura est, ut legentis animum uel auditum nouaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione concluſit: primum de signis tempestatum, de laudatione rusticæ uitæ secundum, & tertius desinit in pestilentiam pecorum, quarti finis est de Orpheo & Aristeo non
*elucet otiosa narratio. Ita in omni opere Maronis, Homerica *lucet imitatio. Homerus omnem poësin suam ita sententijs farsit, ut singula eius ἀποφθέγματα uice prouerbiorum in omnium ore fungantur: ut,

Οὐ γὰρ πω τις ἐὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.

Odyſ. 11. & 3. Pro his in ant. hæ ſententiæ ſunt, ἀλλ' ὄυπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι. χρὴ ξεῖνον παρόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν. μίτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον, οἱ πλέονες κακίες. δμηναὶ τοι ἀγαθῶν τε καὶ ἐγγύαι ἐγγυάασθαι. ἄφρων δ' ὅσπ' ἐθέλοι πρὸς κρείασσονας ἀντιφερίζειν.

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρός τε πέλονται.
Οὐ γάρ τ' ἄμφω θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων.

Et alia innumerabilia, quæ sententialiter proferuntur. Nec hæc apud Vergilium frustra desideraueris:

Non omnia possumus omnes,
Omnia uincit amor,
Labor omnia uincit Improbus,
Vsqueadeo'ne mori miserum est?
Stat sua cuique dies,
Dolus an uirtus quis in hoste requirat?
Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuſet,
Auri sacra fames.

Et ne obtundam nota referendo, mille sententiarum talium aut in ore sunt singulorum, aut obuiæ intentioni legentis occurrunt.

In nonnullis ab Homerica secta, haud scio casu'ne an sponte *desciſcit. Fortunam Homerus neſcire maluit, & soli decreto quam μοῖραν uocant, omnia regenda committit: adeò ut hoc uocabulum τύχη in nulla parte Homerici uoluminis nominetur. Contrà, Vergilius non solùm nouit & meminit, sed omnipotentiam quoq; eidem tribuit quam & Philoſophi qui eam nominant, nihil sua ui poſse, sed decreti, siue prouidentiæ ministram esse uoluerunt.

*discesſit.

Et in fabulis seu in hiſtorijs nonnunquam idem facit. Aegeon apud Homerum auxilio est Ioui. Hunc contra Iouem armant uersus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara, animo manibúsque parentem refert: cum apud Homerum Dolo imbellis sit. Nullam commemorationem de iudicio Paridis Homerus admittit. Idem uates Ganymedem, non ut Iunonis pellicem à Ioue raptum, sed

Iouialium poculorum ministrũ, in cœlum à Dijs ascitum refert, uelut θεοπρεπῶς decorũ. Vergilius tantam Deam, quod cuiuis de honestis fœminæ deforme est, uelut specie uictam, Paride iudicante doluisse, & propter calamiti pellicatum totam gentem eius uexasse commemorat.

Interdum sic autorem suum dissimulanter imitatur, ut loci inde descripti solam dispositionem mutet, & faciat uelut aliud uideri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione Terræ ipsum Ditem patrem territum prosilire, & exclamare quodammodo facit.

Iliad. 10. Δεινὸν δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
Ὑψόθεν, αὐτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε
Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπειναὶ κάρηνα
Πάντες δ' ἐσείοντο πόδες πολυπιδάκου ὕλης,
Καὶ κορυφαί. Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν
Ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν, ἄναξ ἠνέρων ἀϊδωνεύς.
Δείσας δ', ὄν θρόνυ ἆλτο, κὰι ἴαχε μή οἱ ὕπερθε
Γαῖαν ἀναρρήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων.
Οἰκία ἠ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη,
Σμερδαλέ' εὐρώεντα, τά τε στυγέουσι θεοί περ,
Τόσσας ἄρα κλύπ@ ὦρτο θεῶν ἔριδι ξυνιόντων.

Hoc Maro non narrationis, sed parabolæ loco posuit, ut aliud esse uideretur:

Non secus ac si qua penitus ui Terra debiscens,
Infernas reserat sedes & regna reclusa
Pallida, Dijs inuisa, superq; immane barathrum
Cernatur, trepidentq; immisso lumine Manes.

Hoc quoq; dissimulando surripuit. Nam cùm ille dixisset, Deos sine labore uiuere, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες, hoc idem dixit occultissimè.

Dij Iouis in tectis casum miseranᵗur inanem

Ambo

Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
Quibus ipsi scilicet carent.

Non satis aptè Vergiliũ feciſſe initium belli inter Troianos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit. Quamq; Græcorum cùm uocabulis, tum inflexione etiam sit delectatus. CAP. XVII.

QVid Vergilio contulerit Homerus, hinc maximè liquet: quòd ubi rerum necessitas exegit à Marone dispositionem inchoandi belli, quam non habuit Homerus, quippe qui Achillis iam exordium sibi fecerit, quæ decimo demum belli anno contigerit, laborauit ad rei nouum partum, ceruum fortuito saucium fecit causam tumultus. Sed ubi uidit hoc leue, nimisque puerile, dolorem auxit agrestium: ut impetus eorum sufficeret ad bellum. Sed nec seruos Latini, & maximè stabulo regio curantes, atque ideo quid fœderis cũ Troianis Latinus icerit: ex muneribus equorum & currus iugalis non ignorantes, bellum generi Deûm oportebat inferre. Quid igitur? Deorum maxima deducitur è cœlo, & maxima furiarum de Tartaris ascisciᵗur. Sparguntur angues uelut in scena parturientes furorem. Regina non solùm de penetralibus reuerentiæ matronalis educitur, sed & per urbem mediam cogitur facere discursus. Nec hoc contenta, syluas petit, accitis reliquis matribus in societatem furoris. Bacchatur chorus quondam pudicus, & Orgia insana celebrantur. Quid plura? Maluissem Maronem & in hac parte apud autorem suum, uel apud quemlibet Græcorum alium, quod sequeretur, habuisse.

Alium non frustra dixi, quia non de unius racemis uindemiam sibi fecit, sed bene in rem suam uertit, quicquid ubicunq; inuenit imitandum: adeò, ut de Argonauticorum quarto, quorum scriptor est Apollonius, librum Aeneidos

ſuæ quartum totum penè formauerit: ad Didonem uel Aeneam, amatoriam continentiam Medeæ circa Iaſonem transferendo. Quod ita elegantius autore digeßit, ut fabula laſciuientis Didonis, quam falſam nouit uniuerſitas, per tot tamen ſecula ſpeciem ueritatis obtineat: & pro *uero per ora omnium uolitet: ut pictores fictores'que, qui figmentis liciorum cõtextas imitantur effigies, hac materia uel maximè in efficiendis ſimulachris tanquam unico argumento decoris utantur. Nec minus hiſtrionum perpetuis & geſtibus & cantibus celebratur. Tantum ualuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phœniſſæ caſtitatis conſcij, nec ignari manum ſibi iniecisse reginam, ne pateretur damnum pudoris, conniueant tamen fabulæ: & intra conſcientiam ueri fidem premẽtes, malint pro uero celebrari, quod pectoribus humanis dulcedo fingentis infudit. Videamus utrum attigerit & Pindarum, quem Flaccus imitationi inacceſſum fatetur. Et minuta quidem atq; rorantia quæ inde ſubtraxit, relinquo: unum uerò locum, quem tentauit ex integro penè tranſcribere, uolo communicare uobiſcum, quia dignus eſt, ut eum uelimus altius intueri.

*uera

Gell. lib. 17. cap. 10.

Cum Pindari carmen, quod de natura atquæ flagrantia montis Aetnæ compoſitum eſt, æmulari uellet eiuſmodi ſententias & uerba molitus eſt: ut Pindaro quoque ipſo, qui nimis opima & pingui facundia exiſtimatus eſt, inſolentior hoc quidem in loco tumidior'que ſit. Atque uti uoſmetipſos eius quod dico arbitros faciam, carmen Pindari quod eſt ſuper monte Aetna, quantulum mihi eſt memoriæ, dicam.

Pindarus in Pythijs.

Κίων Δ' ὀρανία συνέχει
Νιφόεσ' ἀίτνα πάνετες
Χιόνος ὀξείας τιθήνα,

τὰς

Τὰς, ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-
Του πυρὸς ἁγνώταται
Ἐκ μυχῶν παγαὶ, ποταμοὶ
Δ' ἁμέραισι μὲν προχέοντι, ῥόον καπνοῦ
Ἄιθων' ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
Φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ, εὐ βάθει-
Αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ
Κεῖνο δ' ἀφαίστοιο κρουνοῦς ἑρπετὸν
Δεινοτάτους ἀναπέμπει.

Audite nunc Vergilij uerſus, ut inchoaſſe eum uerius quàm perfeciſſe dicatis.

Portus ab acceſſu uentorum immotus, & ingens
Ipſe, ſed horrificis iuxtà tonat Aetna ruinis.
Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitq; globos flammarum, & ſidera lambit.
Interdum ſcopulos, auulſaq; uiſcera montis
Erigit eructans: liquefactaq; ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq; exæſtuat imo.

Iam principio Pindarus ueritati obſecutus, dixit quod res erat, quodq; illhic oculis deprehenditur, interdiu fumare Aetnam, noctu flammigare. Vergilius autem dum in ſtrepitu ſonituq; uerborum conquirendo laborat, utrunq; tempus nulla diſcretione facta confundit. Atq; ille Græcos quidem fontes imitatus, ignes eructare, & fluere amnes fumis, & flammarum fulua & tortuoſa uolumina in plagas maris ferri, quaſi quoſdam igneos angues luculentè dixit. At hic ueſter atram nubem turbine piceo, & fauilla fumante, ῥόον καπνοῦ ἄιθωνα, interpretari uolẽs, craßè & immodicè congeßit: globos quoque flammarum, quod ille κρουνοὺς dixerat, duriter poſuit, & ἀκύρως. Hoc uerò

 inenar

inenarrabile est, quòd nubem atram fumare dixit turbine piceo, & fauilla candente. Non enim fumare solent, neque atra esse, quæ sunt candentia: nisi fortè candente dixit peruulgatè & impropriè pro feruenti, non pro relucenti. Nam candens est à candere, non à calore dictum. Quòd autem scopulos *eructari & erigi, eosdemq; ipsos statim liquefieri & gemere, atque glomerari sub auras dixit: hoc nec à Pindaro scriptum, nec unquam fando auditum: & omnium, quæ monstra dicuntur, monstrosissimum est. Postremò, Graiæ linguæ quàm se libenter addixerit, de crebris, quæ usurpat, uocabulis, æstimate: Dirus Vlysses, Spelæa ferarum, Dædala tecta, Rhodopeiæ arces, Altaque Panchæa, atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithya. Et,

*erectari

Thyas ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq; uocat clamore Cytheron, Et,
Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacenæ, Et,
Ferte simul Fauniq; pedem, Dryadesq; puellæ. Et,
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. Et,
Pars pedibus plaudunt choreas. Et,
-Milesia uellera nymphæ
Carpebant, hyali saturo fucata colore, Et,
Drymoq;, Xantoq;, Lygeaq;, Phyllodoceq;. Et,
-Melite Panopæaq; uirgo,
Nesea, Spioq;, Thaliaq;, Cymodoceq;. Et,
Alcandrumq;, Haliumq;, Noëmonaq;, Prytaninq;. Et,
Amphion Dyrcæus in Actæo Aracintho. Et,
Senior Glauci chorus, Inousq; Palæmon.

Versus est Parthenij, quo grammatico in Græcis Vergilius usus est,

Γλαύκω καὶ νηρεῖ καὶ ἰνάχῳ μελικέρτῃ.

Hic

Hic ait:

Glauco, & Panopee, & Inoo Melicertæ. Et,
Tritonesq; citi. Immania cete.

Adeò autem & declinationibus Græcis delectatur, ut Mnesthea dixerit pro Mnestheum. Sicut ipse alibi: Nec fratre Mnestheo. Et pro Orpheo dicere maluerit Orphi, Græcè declinando: ut,

Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo. Et,
Vidimus ô ciues Diomede. Et talium nominum accusatiuus Græcus est in e, desinens. Nam si quis cum putat Latinè dixisse Diomedem, sanitas metri in uersu desiderabitur. Denique omnia carmina sua Græcè maluit inscribere, Bucolica, Georgica, Aeneis, cuius nominis figuratio à regula Latinitatis aliena est.

Quæ Vergilius tam occultè à Græcis traduxerit, ut uix unde ducta sint, possit agnosci. CAP. XVIII.

SEd de his hactenus, quorũ plura omnibus, aliqua nonnullis Romanorum nota sunt. Ad * alia uenio, quæ de Græcarum literarum penetralibus eruta, nullis cognita sunt: nisi qui Græcam doctrinam diligenter hauserunt. Fuit enim hic poëta ut scrupulosè & anxiè, ita dissimulanter & quasi clanculò doctus: ut multa transtulerit, quæ unde translata sint, difficilè sit cognitu. In exordio Georgicorum posuit hos uersus:

*illa

Liber & alma Ceres, uestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaq; inuentis Acheloïa miscuit uuis.

Nihil in his uersibus grammaticorum cohors discipulis suis amplius tradit, nisi illud: opera Cereris effectum, ut homines ab antiquo uictu desisterent, & frumento pro glandibus uterentur. Liberum uerò uitis repertorem,

præstitisse humano potui uinum, cui aqua admisceretur. Cur autē Acheloum amnem potißimū Vergil. cum aquam uellet intelligi, nominarit: nemo uel quærit uel omnino subesse aliquid eruditius suspicatur. Nos id altius scrutati, animaduertimus doctū poëtā, antiquißimorū Græcorū more, sicut docebit autoritas, elocutū: apud quos propriè in aquæ significatione ponebatur Achelous. Neq; id frustra, nā causa quoq; eius rei cum cura relata est. Sed priusquàm causam propono, illud antiquo poëta teste monstrabo, hūc morē loquēdi peruagatū fuisse, ut Acheloū pro quauis aqua dicerēt. Aristophanes uetus comicus in comœdia Cotalo sic ait:

Ἥμην ἄγριον βάρος.
Ἤτειρε γάρ τοι μ' οἶνος ὁ μιγεὶς πόμαι
Ἀχελώου.

Grauabar, inquit, uino, cui aqua non fuisset admista, id est, mero. Cur autem sic loqui soliti sint, Ephorus notißimus scriptor historiarum libro secundo ostendit his uerbis: Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνον θύουσι τὸν ἢ Ἀχελῶον μόνον ἅπαντας ἀνθρώπους συμβέβηκε τιμᾶν, οὐ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἀντὶ τῶν ἰδίων, τῶν Ἀχελώου τὴν ἰδίαν ἐπωνυμίαν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταφέροντας. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐκείνου προσηγορίας Ἀχελῶον καλοῦμεν. τῶν δὲ ἄλλων ὀνομάτων τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῶν ἰδίων ὀνομάζομεν, τοὺς μὲν Ἀθηναίους ἕλληνας, τοὺς ἢ Λακεδαιμονίους Πελοποννησίους ἀποκαλοῦντες. τούτων ἢ τῶν ἀπορήματος οὐδὲν ἔχομεν αἰτιώτατον εἰπεῖν, ἢ τοὺς ἐκ δωδώνης χρησμοὺς, σχεδὸν γὰρ ἐφ' ἅπασιν αὐτοῖς προσάγειν ὁ θεὸς εἴωθεν Ἀχελώῳ θύειν, ὥς τε πολλοὶ νομίζοντες οὐ τὸν ποταμὸν τὸν διὰ τῆς Ἀκαρνανίας ῥέοντα, ἀλλὰ τὸ σύνολον ὕδωρ Ἀχελῶον ὑπὸ τῶν χρησμοῦ καλεῖσθαι,

λεῖσθαι, ἰδιοῦνται τὰς τῶν θεοῦ προσηγορίας. σημεῖον ἢ, ὅτι πρὸς τὸ θεῖον ἀναφέροντες οὕτω λέγειν εἰώθαμεν. μάλιστα γὰρ τὸ ὕδωρ Ἀχελῶον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅρκοις, καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἐν ταῖς θυσίαις, ἅπερ πάντα περὶ τοὺς θεούς. Potest'ne lucidius ostendi Acheloum à Græcis ueteribus pro quacunque aqua dici solitum? Vnde doctißimè Vergilius ait, uinū Acheloo Liberum patrē miscuisse. Ad quam rem etsi satis testiū est, cum Aristophanis comici, et Ephori historici uerba prodiderimus: tamen ultrà progrediemur. Didymus enim grammaticorum facilè eruditißimus, posita causa, quam superius Ephorus dixit, alteram quoq; adiecit his uerbis: Ἄμεινον ἢ ἐκεῖνο λέγειν ὅτι διὰ τὸ πάντων ποταμῶν πρεσβύτατον εἶναι Ἀχελῶον, τιμὴν ἀπονέμοντας αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους πάντα ἁπλῶς τὰ νάματα τῷ ἐκείνου ὀνόματι προσαγορεύειν, ὁ γοῦν Ἀγησίλαος διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δεδήλωκεν, ὅτι Ἀχελῶος πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατος, ἔφη γὰρ, Ὠκεανος ἢ γαμεῖ Τηθὴν ἑαυτῶν ἀδελφὴν, τῶν ἢ γίνονται τρισχίλιοι ποταμοὶ, Ἀχελῶος ἢ αὐτῶν πρεσβύτατος καὶ τετίμηται μάλιστα.

Licet abunde ista sufficiant, ad probationem moris antiqui, quo ita loquendi usus fuit, ut Achelous cōmune omnis aquæ nomen haberetur: tamen his quoq; & Euripidis nobilißimi tragœdiarum scriptoris addetur autoritas, quam idem Didymus grammaticus in his libris quos τραγῳδουμένης λέξεως scripsit, posuit his uerbis: Ἀχελῶον πᾶν ὕδωρ Εὐριπίδης φησὶν ἐν ὑψιπύλῃ, λέγων γὰρ περὶ ὕδατος ὄντος σφόδρα πόρρω τῆς Ἀκαρνανίας, ἐν ᾗ ἐστὶ ποταμὸς Ἀχελῶος φησιδείξω μὴ ἀργεννοῖσιν ἀχελώου ῥόον.

Sunt in libro septimo illi uersus, quibus Hernici populi, & eorum nobilißima, ut tunc erat, ciuitas Anagnia enumerantur:

Aeneid. 7. Quos diues Anagnia pascit,
Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei, currus ue sonant. pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit: pars spicula gestat
Bina manu: fuluosq; lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti: uestigia nuda sinistri
Instituere pedis, crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuisse, ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nusquam adhuc quod sciam reperi: sed eam Græcorum nonnullis consuetudinem fuisse, locupleti autore iam palàm faciam. In qua quidem re mirari est poëtæ huius occultißimam diligentiam. Qui cùm legisset Hernicos, quorum est Anagnia, à Pelasgis oriundos, appellatosq; ita à Pelasgo quodam duce suo, qui Hernicus nominabatur: morem, quem de Aetolia legerat, Hernicis aßignauit, qui sunt uetus colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelasgum ducem Hernicis fuisse Iulius Higinus in libro secundo urbium, non paucis uerbis probat. Morem uerò Aetolis fuisse uno tantummodo pede calceato in bellum ire, ostendit clarißimus Euripides, scriptor tragicus. In cuius tragœdia quæ Meleager inscribitur, nuntius inducitur describens, quo quisque habitu fuerit ex ducibus, qui ad aprum capiendum conuenerant. In eo hi uersus sunt:

Τελαμὼν ἢ χρυσοῦν ἀιετὸν πέλτης ἔπι
Πρόβλημα θηρὸς. βόξουσι δ' ἔστεψεν κάρα,
Σαλαμῖνα κοσμῶν πάτρίδα τὴν εὐδαίμονα.
Καὶ πρὸς ἢ μίσημ' ἀρκὰς ἀταλάντη κύνας.
Καὶ τόξ' ἔχουσα, πελέκεως ἢ δίστομον
Γένυ, πέπλ' ἀλλακάταιος. οἱ δὲ θεστίου
Παῖδες τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδὸς

Τὸν

Τὸν δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
Ἔχοιεν, ὅς δὴ πάσιν ἀιτωλοῖς νόνος.

Animaduertis diligentißimè uerba Euripidis à Marone seruata? Ait enim ille:

Τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδός.

Et eundem pedem nudum Vergilius quoq; dixit, Vestigia nuda sinistri Instituere pedis. In qua quidem re, quò uobis studium nostrum magis comprobetur, non reticebimus rem paucißimis notam, reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit. Aetolos enim non læuum pedem habere nudum, sed dextrum. Quod ne affirmem potius quàm probem, Aristotelis uerba ponam ex libro, quem de poëtis secundo suprà scripsit, in quo de Euripide loquens ait:

Τοὺς ἢ θεστίου κούρους τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα, φησὶν Εὐριπίδης ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον, λέγει γοῦν ὅτι τὸ λαιὸν ἴχνος ἦσαν ἀνάρβυλοι ποδὸς, τὸν δ' ἐν πεδίλοις ὡς ἐλαφρίζον γονυ ἔχοιεν, ὡς δὴ πᾶν τοὐναντίον ἔθος τοῖς ἀιτωλοῖς, τὸν μὲν γαρ ἀριστερὸν ὑποδέδενται, τὸν ἢ δέξιον ἀνυποδετοῦσι, δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν ἡγούμενον ἔχειν ἐλαφρὸν ἀλλ' οὐ τὸν ἐμμένοντα.

Cum hæc ita sint, uidetis tamẽ Vergilium Euripide autore, quàm Aristotele uti maluisse. Nam ut hæc ignorauerit, uir tam anxiè doctus, minimè crediderim. Iure* autem prætulit Euripidem. Est enim ingens ei cum Græcarũ tragœdiarum scriptoribus familiaritas: quod uel ex præcedentibus licet, uel ex his quæ mox dicentur, opinari. * Aristoteli

De alijs locis, quos Vergilius à Græcis sumpserit quarto & nono Aeneidos. CAP. XIX.

Aeneid. 7. IN libro quarto in describenda Elissæ morte, ait quod ei crinis abscissus esset, his uersibus:

Nondum illi flauum Proserpina uertice crinem

Abstulerat, Stygioq; caput damnauerat Orco.

Deinde Iris à Iunone missa abscidit ei crinem, & ad Orcum refert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, sicut Aurelius, uir aliâs doctißimus, Cornutus extimat, qui adnotationem eiusmodi apposuit, his uersibus: Vnde hæc historia, ut crinis auferendus sit morientibus, ignoratur. Sed assueuit poëtico more aliqua fingere, ut de aureo ramo. Hæc Cornutus. Sed me pudet quòd tantus uir Græcarum etiam doctißimus literarum, ignorauit Euripidis nobilißimam fabulam Alcestim. In hac enim fabula, in scenam* Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem abscidit Alcestidi, & sic loquitur:

* aliâs Charon

Loquitur Charon.

Πόλλ' ἂν σὺ λέξας, οὐδὲν ἂν πλέον λάβοις.
Ἡδ' οὖν γυνὴ κάτεισιν εἰς ἅδου δόμους.
Στείχῳ δ' ἐπ' αὐτὴν, ὡς κατάρξομαι ξίφει.
Ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
Ὅτου τόδ' ἔγχος κρατὸς ἁγνίσει τρίχα.

Proditum est, ut opinor, quem secutus Vergilius, fabulam abscindendi crinis induxerit: ἁγνίσαι autem Græcè dicitur Dijs consecrare. Vnde poëta uester ait, ex Iridis persona:

Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teq; isto corpore soluo.

Nunc quia pleraq; omnia, quæ suprà dixi, instructa autoritate Tragicorum probaui: id quoq;, quod à Sophocle tractum est, annotabo. In libro enim quarto Vergilius Elissam facit, postquam ab Aenea relinquitur, uelut ad Sacricolarum Sagarumq; carmina, & deuotiones fugientem: & inter cætera ait, sedandi amoris gratia herbas quæsitas, quæ æneis falcibus secarentur. Hæc res non'ne quæstione digna est, unde Vergilio æneæ falces in mentem uenerint? Ponam itaque Vergilianos uersus, mox & inde Sopho

Sophoclis, quos Maro æmulatus est:

Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis,
Pubentes herbæ, nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis autem tragœdia id de quo quærimus, etiam titulo præfert. Inscribitur enim ῥιζοτόμοι: in qua Medeam describit maleficas herbas secantem: sed auersam, ne ui noxij odoris ipsa interficeretur: & succum quidem herbarũ in cados æneos refundentem, ipsas autem herbas æneis falcibus execantem. Sophoclis uersus hi sunt:

Ἥδ' ἐξοπίσσω χερὸς ὄμμα τρέπουσα
Ὁπὸν ἀργινεφῆ στάζοντα τομῆς
Χαλκέοισι κάδοις δέχεται. Et paulò pòst:
Αἵδε καλύπτραι κίσται ῥιζῶν κρύπτουσι τομὰς,
Ἃς ἡ δὲ βοῶσα ἀλαλαζομένη γημνὴ
Χαλκέοισιν ἤμα δρεπάνοις.

Hæc Sophocles: quo autore sine dubio Vergilius protulit æneas falces. Omnino autem ad rem diuinam pleraque ænea adhiberi solita, multa indicio sunt: & in his maximè sacris, quibus delinire aliquos aut deuouere, aut denique exigere morbos uolebant. Taceo illud Plautinum, cùm ait: Mecum habet pagus, morbus, æs: & quod alibi Vergilius,

–Curetum sonitus, crepitantiaq; æra.

Sed Carminij curiosißimi, & docti uerba ponam: qui in libro de Italia secundo sic ait: Prius itaq; & Tuscos æneo uomere uti, cum conderentur urbes, solitos, in traiectitijs eorum sacris inuenio: & in Sabinis ex ære cultros, quibus sacerdotes tonderentur. Post hæc Carminij uerba, longum fiat si uelim percensere, quàm multis in locis Græcorum uetustißimi æris sonos, tanquam rem ualidißimã, adhibere soliti sunt. Sed præsenti opere docuisse nos sufficit, falces æneas

Maroni æneas Maronis, exemplo Græci autoris inductas.

In libro nono Vergilius posuit hos uersus:

Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis ubi implacabilis ara Palici.

Quis hic Palicus Deus, uel potius qui dij Palici, nam duo sunt, apud nullum penitus autorem Latinum quod sciam reperi: sed de Græcorum penitißimis literis hãc historiam eruit Maro. Nam primum ut Symetus fluuius, cuius in his uersibus meminit, in Sicilia est, ita & dij Palici in Sicilia coluntur: quos primum omnium Aeschylus tragicus utique Siculus, in literas dedit. Interpretationem quoque nominis eorum, quàm Græci ἐτυμολογίαν uocant, expreßit uersibus suis. Sed priusquàm uersus Aeschyli ponam, paucis explananda est historia Palicorum. In Sicilia Symetus fluuius est. Iuxta hunc Nympha Thalia compressu Iouis grauida, metu Iunonis optauit, ut sibi terra dehiscceret: quod & factum est. Sed ubi uenit tempus maturitatis infantum, quos aluo illa gestauerat, reclusa terra est, & duo infantes de aluo Thaliæ progressi, emerserũt: appellatiq; sunt Palici, ἀπὸ τοῦ πάλιν ἰκέσθαι, quoniam prius in terram mersi, denuo inde reuersi sunt. Nec longè inde lacus breues sunt, sed immensum profundi, aquarum scaturigine semper ebullientes, quos incolæ
Craterę crateras uocant, & nomine Dellos appellant, fratresq; eos Palicorum extimant, & habentur in cultu maximo præcipuecq; circa exigendum iuxta eos iusiurandum, præsens & efficax numen ostenditur. Nam cùm furti negati, uel eiuscemodi rei fides quæritur, & iusiurandum à

suspecto petitur: uterque ab omni contagione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fideiußore à persona quæ iuratura est, de soluendo eo quod peteretur, si addixisset euentus. Illhic inuocato loci numine, testatũ faciebat esse iurator, de quo iuraret. Quòd si fideliter faceret, discedebat illæsus: Si uerò subesset iureiurando mala conscientia, mox in lacu amittebat uitam falsus iurator. Hæc res ita religionem fratrum commendabat, ut crateres quidem implacabiles uocarentur. Nec sine diuinatione est Palicorum templum. Nam cùm Siciliam sterilis annus arefecisset, diuino Palicorum responso admoniti Siculi, heroi cuidam certum sacrificium celebrauerunt, & reuertit ubertas. Qua gratia Siculi omne genus frugum congesserunt in aram Palicorum. Ex qua ubertate ara ipsa pinguis uocata est. Hæc est omnis historia, quæ de Palicis corũq; fratribus in Græcis tantummodo literis inuenitur: quas Maro, non minus quàm Latinas, hausit. Sed hæc quæ diximus, autoritatibus approbanda sunt, Aeschyli tragœdia est, quæ inscribitur Aetna. In hac cum de Palicis loqueretur, sic ait:

Τί δῆθεν αὐτοῖς ὄνομα τίθεσθαι βροτοί;
Σεμνὸς παλικὸς ζεὺς ἐφίεται καλεῖν.
Ἢ καὶ παλίκωψ ὀλόγως μῦθος φάτις.
Πάλιν γὰρ ἵκεσθ' ὅτι σκότος τὸ πρὶν ἐς φάος. Hæc Aeschylus. Callias autẽ in septima historia de rebus Siculis ita scribit: Ἡ δὲ ἐρύκη τὴν Γελῶαν ὅσον ἐννέκοντα σταδίων διέχει κεφ. ἐπιεικῶς δὲ χερρὸς ἐστιν τόπος τὸν ὀρυγὴν καὶ τὸ παλαιὸν σικελῶν γεγενημένη πόλις, ὑφ' ἣν καὶ τὰς ἄλλας καλυμένας εἶναι συμβέβηκεν. εἶσι δὲ κρατῆρες δύο εἰσὶν, οὓς ἀδελφοὺς τε παλίκων οἱ σικελιῶται νομίζουσι. τὰς δὲ ἀναφορὰς τῶν φολύγων παραπλησίας βραζούσας ἔχουσι. Hactenus Callias. Polemõ uerò in lib. qui inscrib. πρὶ τῶν ἐν σικελίᾳ θαυμαζ

θαυμαζομένων τοιαμῶν, sic ait: Οἱ δὲ παλαικοι προσαγορευόμενοι παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις, αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται. ὑπαρχῆσι δὲ τούτων ἀδελφοὶ κρατῆρες χαμαίζηλοι, προσίζαι δὲ ἀγιζόνοντας χρὴ πρὸς αὐτὸς ἀπό τε πατρὸς ἄγας καὶ συνουσίας, ἔκ τε καινῶν γνευμάτων. Φέρεται δὲ ἀπ' αὐτοῦ ὀσμὴ βαρεῖα θεῖα, καὶ τοῖς πλησίον ἰσαμένοις καρηβαρησιν ἐμποιοῦσα δεινήν. τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ θολερόν, καὶ τὸ χρόαν ὁμοιότατον χαμαιρύπῃ λευκῷ. Φέρεται δὲ κολπώδη νόν τε καὶ παφλάζον, οἷαί εἰσιν αἱ δῖναι τῶν ζεόντων ἀναβολάδην ὑδάτων. Φασὶ δ' εἶναι καὶ τὸ βάθος ἀπέραντον τῶν κρατήρων τούτων, ὥστε καὶ δύο σταδίους ἀφανεῖ δεῖν, καὶ ζόγγον ὀρεικὸν ἐλαυνόμενον, ἔτι δὲ φορβάδας ἀναλλομένας. ὅρκος δ' ἐστὶ τοῖς σικελιώταις μέγιστος καθηραμένου τὸ πρόκλητον. οἱ δὲ ὅρκωσιν γραμμάτιον ἔχοντες, ἀγορεύουσι τοῖς ὁρκωμένοις περὶ ὧν ἀπαιτήσουσι τὸν ὅρκον, ὃ δὲ ὁρκούμενος θαλλὸν καθαίνων, ἐσταλμένος, ἀζωστος καὶ μανοχίτων, ἐφαπτόμενος τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποβολῆς δίκης τὸν ὅρκον. καὶ ἂν μὲν ἐμπεδῶσι τοὺς ὁρκους ἀσινὴς ἀπέρχεται οἴκαδε. παραβάτης δὲ γενόμενος τοῦ θεῶν ἐμποδὼν τελεῖται. τοῦτ' ἐγίνοντο ἐγκύπτας ὑπισχνοῦντο. καταστάσει τοῖς ἱεροῦσιν. ἐάν τι νεαρὸν γένηται κάθαρσιν ὀφείλοντα τοῖς θεοῖς ἐπιτελεῖν, περὶ ὃ τὸ τόπον τοῦτον ὠκησαν παλαικφνοὶ πόλιν ἐπώνυμον τούτων τῶν δαιμόνων παλαικεινήν. Hæc Polemon. Sed et Xenagoras in tertia historia sua de loci diuinatione ita scribit: Καὶ σικελῶν τὰ γὰρ ἀφορόσης, ἔθυσάν τινι ἥρωϊ, προσάξαντες αὐτοῖς τὰ παλικῶν χρηστήρια, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπάνοδον τὰ συφορέας, πολλοῖς δώροις τὸν βωμὸν τῶν παλικῶν ἐνέπλησαν.

Absoluta est (existimo) & autoribus idoneis asserta explanatio Vergiliani loci: quem literatores nostri nec obscurum putant, contenti uel ipsi scire uel insinuare discipulis, Palicum Dei esse cuiusdam nomen. Quis sit autem

Deus iste, uel unde sit dictus, tam nesciunt, quàm scire nolunt: quia nec ubi quærant suspicantur, quasi Græcè lectionis expertes.

De Gargaris & Mysia ex primo Georgicon.

CAPVT XX.

NEc illos uersus relinquemus intactos, qui sunt in primo γεωργικῶν:

Humida solstitia, atq; hyemes orate serenas,
Agricolæ, hyberno lætissima puluere farra,
Lætus ager, nullo tantum se Mysia cultu.
Iactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Sensus hic cũ uideatur obscurior, paulóq; perplexius, quàm poëtæ huius mos est, pronuntiatus, tamen habet in se animaduertendam quæstionem ex Græca antiquitate uenientem, quæ sint ista Gargara, quæ Vergilius esse uoluit fertilitatis exemplar. Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Hellesponti prouincia. Sed significatio nominis, & loci duplex est. Nam & cacumen montis Idæ, & oppidum sub eodem monte hoc nomine uocantur, Homerus significationem cacuminis ita posuit:

Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα μητέρα θηρῶν Iliad. 8.
Γάργαρον.

Hic Gargarum pro excellentissimo montis loco accipi conuenire & ipse sensus indicium facit, nam de Ioue loquitur. Sed & alibi, eodem Homero teste, manifestius exprimitur.

Ὡς ὁ μὲν ἀξέμεναι εὖδε πατὴρ ἀνὰ Γάργαρον ἄκρον,

Et Epicharmus uetustissimus poëta in fabula quæ inscribitur, Troës, ita posuit:

Σοὺς ἄνα ναίων Γάργαρ' ἀγάννιφα.

Ex his liquidò claret, Gargara cacumen Idæ montis appellitari

pellitari. Pro oppido autem Gargara qui dixerint, enumerabo. Ephorus notißimus historiarum scriptor, in libro quinto sic ait:

Μετὰ δὲ τὴν ἆσσον ἔστι γάργαρα πλησίον πόλις.

Nec Ephorus solus, sed etiam Phileas uetus scriptor, in eo libro qui inscribitur Asia, ita meminit:

Μετὰ ἆσσον πόλις ἔστιν ὄνομα γάργαρα,
Ταύτης ἔχεται Ἄντανδρος.

Arati etiam liber Elegion fertur, in quo de Diotimo quodam poëta sic ait:

Αἰάζω Διότιμον ὃς ἐν πεζῇσι κάθηται
Γαργαρέων παῖσι βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

Ex his uersibus etiam ciuium nomen innotuit, quia Gargares uocantur. Cùm igitur constet, Gargara nunc pro montis cacumine, nunc pro oppido sub eodem monte posito accipienda: Vergilius non de summo monte, sed de oppido loquitur. Cur tamen Gargara posuerit, ut locum frugum feracem, requiramus. Et omnē quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob humorem soli. Vnde Vergilius in supradictis uersibus cùm dixisset, Humida solstitia, intulit, Nullo tantum se Mysia cultu Iactat: *atque diceret: Omnis regio quæ opportunos habuerit humores, æquiparabit fœcunditates aruorum Mysiæ. Sed Homerus cùm ait: Ἴδην δ' ἱκάνε πολυπίδακα: humidum designat subiacentem monti agrum. Nam polypidaca significat fontibus abundantem. Vnde hæc Gargara tanta frugum copia erant: ut qui magnum cuiusque rei numerum uellet exprimere, pro multitudine immensa, Gargara nominaret. Testis Alceus, qui in Cœlo tragœdia sic ait:

*atq; si diceret

Ἐτύγχανον μὲν ἀγρόθεν πλείστους φέρων

Εἰς τὴν

Εἰς τὴν ἑορτὴν ὅσον οἷον εἴκοσι
Ὁρῶ δ' ἄνωθεν γάργαρ' ἀνθρώπων κυκλῶ.

Gargara (ut uidetis) manifestè posuit, pro multitudine. Nec aliter Aristomenes ἐν μύθοις ἔνδον γὰρ ἡμῖν ἐστὶν ἀνδρῶν γάργαρα. Aristophanes autem comicus composito nomine ex arena & Gargaris, innumerabilē (ut eius lepos est) numerum conatur exprimere. In fabula enim Acharnensium ait:

Ὅσα δὴ δέδηγμαι τὴν ἐμαυτοῦ καρδίαν.
Ἤσθην δὲ βαιά. πάνυ δὲ βαιά τέπταρα.
Ἃ δ' ὠδιωνήθην, ψαμμοκοσιογάργαρα.
Φέρ' ἴδω τίδ' ἤσθην ἄξιον χαιρηδόνος.

*Arenam autem seorsum pro multis Varro sæpe in Menippeis suis posuit. Sed Aristophanes adiecit Gargara, ad significationem numerositatis innumeræ. Est ergo secundum hæc sensus horum uersuum talis: Cùm ea sit anni temperies, ut hyems serena sit, solstitium uerò imbricum: fructus optimè proueniunt. Hæc autem adeò agris necessaria sunt: ut sine ijs, nec illi natura fœcundißimi Mysiæ agri responsuri sint opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. Addit Mysiæ nominatim Gargara: quòd ea urbs posita in imis radicibus Idæ montis, defluentibus inde humoribus irrigetur: poßitq; uideri, solstitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam, quòd uliginosa sint non sola Gargara prouinciæ montis, sed & uniuersæ Mysiæ arua, adhiberi potest testis Aeschylus: Μύσι ὠθιῤῥοαί. Quid de Græcis in hoc loco traxerit, diximus. Addemus præterea hoc cum iucunditatis gratia: & ut liqueat Vergilium nostrum undique ueterum sibi ornamenta traxisse, unde hoc dixerit.

*ψαμμακόσια

-Hyberno lætißima puluere farra.

In libro enim uetustißimorum carminum, qui ante omnia quæ à Latinis scripta sunt, compositus ferebatur, inuenitur hoc rusticum uetus canticum: Hyberno puluere, uerno luto, grandia farra Camille metes.

De poculorum generibus. CAPVT XXI.

Ex diuersis Vergilij locis.

NOmina poculorum Vergilius plerunq; Græca ponit, ut carchesia, ut cymbia, ut cantharos, scyphos.

De carchesijs ita:

Cape Mæonij carchesia Bacchi,
Oceano libemus, ait. Et alibi:
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho.

De cymbijs:

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

De cantharo:

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

De scyphis:

Poculorũ uaria genera.

Et sacer impleuit dextram scyphus.

Ea autem cuius figuræ sint, quis ue eorum fecerit mentionem, nemo quærit: contenti scire, huiusmodi esse pocula. Et scyphos quidem, cantarosq; consueta uulgi nomina, ferendum si transeat. Sed de carchesijs, cymbijsque quæ apud Latinos haud scio an unquam reperias, apud Græcos autem sunt rarißima, non uideo cur non cogantur inquirere, quid sibi noua, & peregrina Græca nomina uelint. Est autem carchesium poculum Græcis tantummodo notum. Meminit eius Pherecydes in libris historiarũ: aitq; Iouem Alcumenæ prætium cõcubitus carchesium aureum dono dedisse. Sed Plautus insuetum nomen reliquit, aitq; in fabula Amphytrione, pateram datam: cùm longè utriusque poculi figura diuersa sit. Patera enim, ut & ipsum nomen indicio est, planum ac patens est, Carchesium uerò procerum,

Carchesium.

Patera.

rum, & circa mediam partem compressum, ansatum mediocriter, ansis à summo ad infimum pertingẽtibus. Asclepiades autẽ, uir inter Græcos apprimè doctus ac diligens, carchesia à nauali re existimat dicta. Ait enim naualis ueli partem inferiorem Pateram uocari: at circa mediam fere me partem ϗάχηλον dici. summam uerò partem Carchesium nominari: & inde diffundi in utrunq; ueli latus, eaq; cornua uocãtur. Nec solus Asclepiades meminit huius poculi, sed & alij illustres poëtæ, ut Sappho, quæ ait:

Κοινῆ δ' ἄρα πάντες καρχήσι' ἔχον,
Καί ἔλειβον, ἀράσαντο δ' πάμπαν
Ἐσλὰ θεοῖς γαμβρῷ. Cratinus:
Θύρσον, κροκοδῆ ποικίλον καρχήσι.

Sophocles, in fabula quæ inscribitur Tyro:

Πρὸς τοὺ ϗάπεζαν φάσκων
Προσελκυθῆναι τὸ δράκοντας καὶ
Γῆεσθαι περὶ τὰ σιτία καὶ τὰ
Καρχήσια.

Hæc de carchesijs ignoratis Latinitati, & à sola Græcia celebratis. Sed nec cymbia in nostro sermone reperies. Est enim à Græcorum paucis relatum. Philemon notißimus comicus in Phasmate ait:

Ἐπεὶ δ' ἡ δορὶς κυμβύον ἀκράτου
Κατασείσειεν ὑμῖν ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula ἐν ἀγροίκοις:

Μεγάλ' ἴσως πόλεμα, προπινόμενα
Καί μετ' ἀράτου
Κυμβί' * ἐκάρωσεν ὑμᾶς. ἐκάνωσε

Meminit eius et Demosthenes in oratione, quæ est ῑ Midiã. Ἐπ' ἀγοράβης δ' ὁ χόμενος ἐξ ἀργύρας δυβόλας χλανίδας δ' καὶ κύμβια ἔχον, ὧν ἐπελαμβάνοντο οἱ πεντηκοντόλογοι.

Cymbia autem hæc (ut ipsius nominis figura indicat) diminutiuè à cymba dicta: quod & apud Græcos, & apud nos ab illis trahentes, nauigij genus est. Ac sanè animaduerti ego apud Græcos multa poculorum genera à re nauali cognominata, ut carchesia suprà docui, ut hæc cymbia, pocula procera, ac nauibus similia. Meminit huius poculi Eratosthenes, uir longè doctissimus, in epistola ad Agetorem Lacedæmonium, his uerbis:

In antiquo sequentia citantur in hunc modum: Θαυμάζουσι δέ οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀγήτορα μὴ κεκτημένου, ἀλλὰ κυμβίου μόνου φιάλῃ προσενεγκεῖν αὐτόν, δοκεῖ δέ μοι, τὸ μὴ τὸν ἄνθρωπον χρείας ἕνεκα, τὸ δὲ τοῦ θεοῦ τιμῆς εἰς τὴν κτῆσιν παρειληφέναι. Fuerunt qui cymbium à cissymbio per syncopam dictum existimauerint. Cissymbij autem (ut de Homero taceã, qui hoc poculũ Cyclopi ab Vlysse datum memorat) multi faciunt mẽtionẽ: uoluntq; nõnulli prius cissymbiũ ligneũ esse poculũ ex hedera, id est, κισσοῦ. Et Nicander quidã Colophonius in 1. *Aetolicon sic ait: Ἐν τῇ ἱστοποιΐᾳ τοῦ διθυράμβου Διὸς κισσοῦ πτοονδοποιοῦντας πελάσαι. Ὅτε τὰ ἀρχαῖα ἀκροώμενα κισσύβια φωνήεντα. Sed & Callimachus meminit huius poculi:

*Hyalicon.

Καί γε ὁ θρῄκιλλα μὲν ἀπήναστο χανδὸν ἄμυστιν
Ζωροποτῆρι. ὀλίγῳ δ' ἤδιστο κισσυβίῳ
Τῷ μὲν ἐγὼ τὸ δ' ἔλεξα περιστέχοντ' ἀλέισα
Τὸ τρίτον.

Qui autem cissymbium ex hedera factum poculum οἰοπετοκισσύνον dici arbitrantur, Euripidis autoritate niti uidetur, qui in *Andromeda sic ait:

*Andromacha

Πᾶς δ' ποιμένων ἔῤῥει λεὼς
Ὁ μὲν γάλακτος κισσύνον φέρων σκύφον,
Πόνων ἀναψυκτῆρ', ὅδ' ἀμπέλων γάνος.

Cantharus. Hæc de cymbio. Sequitur ut quando cantharum & poculi, & nauigij genus esse suprà diximus, probetur exemplis. Et pro poculo quidẽ nota res est, uel ex ipso Virgilio, qui aptissimè propriũ Liberi patris poculum assignat Sileno. Sed id, ut suprà polliciti sumus, etiam pro nauigio poni solitum, debemus ostendere. Menander in Nauclero.

Ἥκει λιπὼν ἀγαθὸν ἅλμυρὸν βάθος
Θεόφιλος, ἡμῖν ὦ φράτωρ, ὡς ἐγκαλῶν,
Τὸν υἱὸν ὀψὲ τυχὸν καὶ σεσωσμένον
Πρῶτος δ' ἐγώ σοι τὸν δ' ἐχρύσουν κάνθαρον,
Ποῖον, τὸ πλοῖον, ὃν ἦ μ' οἶσθα σ' ἄθλιε.

Et sacer impleuit dextram scyphus. Scyphus Herculis poculum est, ita ut Liberi patris cantharus. Herculem uerò fictores ueteres non sine causa cum poculo fecerunt: & nonnunquam quassabundum, & ebrium: non solùm quòd is heros bibax fuisse perhibetur, sed etiam quòd antiqua historia est, Herculem poculo tanquam nauigio uentis immensa maria transisse. Sed de utraque re pauca ex Græcis antiquitatibus dicam. Et multibibum heroa istum fuisse, ut taceam quæ uulgò nota sunt, illud non obscurum argumentum est, quòd Ephippus in Busiride inducit Herculem sic loquentem: ἐπεὶ οἶσθα μ' ὄντα πρὸς θεῶν, τιρύνθιον ἀργεῖον, οἳ μεθύοντες ἀεὶ τὰς μάχας πάσας μάχονται. *scyphus.*

Est etiam historia non adeò notissima: nationem quandam hominum fuisse prope Heracleam ab Hercule constitutam Cylicranorum: cõposito nomine, ἀπὸ τῆς κύλικος, quod poculi genus nos una litera immutata calicem dicimus. Poculo autem Herculem uectum, ad *Ἐρυθείαν Hispaniæ insulã nauigasse, & *Panyasis egregius scriptor Græcorum dicit, & Pherecides autor est: quorum uerba subdere supersedi, quia propiora sunt fabulæ, quàm historiæ. Ego tamẽ arbitror non poculo Herculem maria transuectum *calix.* *ἐγκτησιν *Pimastis*

uectum, sed nauigio cui scypho nomen fuit: ita ut suprà cantharum, & carchesium, & à cymbis deriuata cymbia, omnia hæc asseruimus esse nauigiorum uocabula.

De alijs quibusdam locis Vergilij. CAP. XXII.

NOmina quoque Vergilius nonnunquam & ex antiquißimis Græcorum historijs mutuatur. Scitis apud illum unam ex comitibus Dianæ Opin uocari. Quod nomen uulgò fortasse temere impositum, uel etiam fictum putatur ab ignorantibus, ingeniosum poëtam, cognomen, quod à ueteribus Græcis scriptoribus ipsi Dianæ fuerat impositum, comiti eius aßignare uoluisse: Sed Vergilius sic ait:

Velocem intereà superis in sedibus Opin
Vnam ex uirginibus socijs sacraq; caterua
Compellabat, & has tristis Latonia uoces
Ore dabat. Et infrà:
At triuiæ custos iandudum in montibus Opis.

Opin, inquit, comitem & sociam Dianæ. Sed audite unde Vergilius hoc nomẽ acceperit: qui (ut dixi) quod epitheton ipsiusce legerat, sociæ eius imposuit. Alexander Aetolus, poëta egregius, in libro qui inscribitur Musæ, refert quãto studio populus Ephesius dedicato templo Dianæ curauerit præmijs propositis, ut qui tunc erant poëtæ ingeniosißimi, in Deam carmina diuersa cõponerent. In his uersibus Opis non comes Dianæ, sed Diana ipsa uocata est. Loquitur autem (ut dixi) de populo Ephesio.

Ἀλλ' ὅγε πευθόμενος πάγχη γραικοῖσι μελέσθαι
Τιμόθεον κιθάρης ἴδμονα καὶ μελέων
Ἰιὸν θερσάνδροιο τὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίγλων
Χρυσείων ἱερὴν πάντοτε χιλιάδα
Ὑμνῆσαι ταχέων ὦπιν βρητῆραν οἰςῶν.

Appar

Apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem transtulisse.

Excessere omnes adytis arisq; relictis Dij.

Hoc unde Vergilius dixerit, nullus inquirit, sed constat illum de Euripide traxisse, qui in fabula Troadibus inducit* Apollinem, cùm Troia capienda esset, ista dicentem: * Neptunum

Ἐγὼ δὲ νικῶμαι γὰρ ἀργείας θεῶ
Ἥρας, ἀθάνας θ' ἁὶ συνεξεῖλον φρύγας,
Δείπω τὸ κλεινὸν ἴλιον, βομούς τ' ἐμούς.
Ἐρημία γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακή,
Νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν, οὐδὲ τιμάσθαι θέλει.

In antiq. citatur initium modo tertij uersus λείπω τὸ κλεινὸν ἴλιον. quæ sunt. Neptuni uerba apud poëtam.

Qui uersus docent unde Vergilius usurpauerit disceßisse Deos à ciuitate tam capta. Nec hoc sine autoritate Græcæ uetustatis est, quod ait:

Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem.

Euripides enim inducit Mineruam uentos contra Græcorum classem à Neptuno petentem, dicentemq; debere illum facere, quod Iupiter fecerit, à quo in Græcos fulmen acceperit.

Apud Vergilium Pan niueo lanæ munere Lunam illexisse perhibetur, in nemora alta uocans: Munere sic niueo lanæ, si credere dignum est, & reliqua. In hoc loco Valer. Probus, uir perfectißimus notat, nescire se hanc historiam siue fabulam, quo referat autore: quod tantum uirum fugisse miror. Nam Nicander huius est autor historiæ, poëta, quem Didymus grammaticorum omnium quiq; sint, quiq; fuerint, instructißimus fabulosum uocat. Quod sciens Vergilius adiecit, Si credere dignum est: adeò se fabuloso usum autore fatetur. In tertio libro cursim legitur, neque unde translatum sit, quæritur:

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo

Prædixit, &c.

In talibus locis grammatici excusantes imperitiam suam, inuentiones has ingenio magis, quàm doctrinæ Maronis assignant: nec dicunt eum ab alijs mutuatum, ne nominare autores cogantur. Sed affirmo doctissimum uatem etiam in hoc Aeschylum eminentissimum tragœdiarum scriptorem secutum, qui in fabula, quæ Latina lingua Sacerdotis inscribitur, sic ait:

Στέλλου ὅπως τάχιστα τῶν ταγὰρ
Ζεὺς ἐγκαθίει λοξία θεσπίσματα. Et alibi:
Πατρὸς προφήτης ἔστω λοξίας Διός.

Ecquid clarum factum, inde sumpsisse Vergilium, quod Apollo euaticinetur, quæ sibi Iupiter fatur? Probatum nobis est, Vergilium, ut ab eo intelligi non potest, qui sonum Latinæ uocis ignorat: ita nec ab eo posse, qui Græcam non hauserit, extrema satietate, doctrinam? Nam si fastidium facere non timerem, ingentia poteram uolumina his quæ à penitissima Græcorum doctrina transtulisset, implere. Sed ad fidem rei propositæ relata sufficient.

FINIS LIBRI QVINTI.

MAC

MACROBII AVRELII THEODOSII

uiri consularis & illustris, Saturnaliorum liber sextus.

Quos vel ex dimidio sui, vel solidos etiam versus, ab antiquis Latinis poëtis sit mutuatus Vergilius.

CAPVT I.

HIC Prætextatus: Mirum, inquit, in modum digessit Eustathius, quæ de Græca antiquitate carmini suo Vergilius inseruit. Sed meminimus uiros inter oës nostra ætate longè doctissimos, Furium, Cæcinnamq; Albinum, promisisse se prodituros, quid idē Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit. Quod nunc ut fiat tēpus admonet. Cumq; omnibus idem placeret, tum Furius Albinus: Etsi uereor, ne dum ostendere cupio, quantum Vergilius noster ex antiquorum lectione profecerit: & quos ex omnibus flores, uel quæ in carminis sui decorem ex diuersis ornamenta libauerit: occasionē reprehendendi uel imperitis, uel malignis ministrem: exprobrantibus tanto uiro alieni usurpationē nec considerantibus, hūc esse fructum legendi, æmulari ea quæ in alijs probes: & quæ maximè inter aliorum dicta mireris, in aliquem usum tuum opportuna deriuatione conuertere: quod & nostri tam inter se, quàm à Græcis, & Græcorū excellentes inter se sæpe fecerūt. Et ut de alienigenis taceā, possem pluribus edocere, quantum se mutuò cōpilarint bibliothecæ ueteris autores. Quod tamen opportunè aliâs (si uolentibus uobis erit) probabo. Vnū nunc exēplum proferam, quod ad probanda

banda, quæ asſero, penè ſufficiet. Afranius enim togatarum ſcriptor, in ea togata, quæ Compitalia inſcribitur, non inuerecundè reſpondens arguentibus, quòd plura ſumpſiſſet à Menandro: Fateor, inquit, ſumpſi, non ab illo modò, ſed ut quiſq; habuit, quod conueniret mihi, quodq; me non poſſe melius facere credidi: etiam à Latino. Quòd ſi hæc ſocietas, & rerum communio, poëtis, ſcriptoribusq; omnibus inter ſe exercenda conceſſa eſt, quis fraudi Vergilio uortat, ſi ad excolendum ſe quædam ab antiquioribus mutuatus ſit? Cui etiam gratia hoc nomine eſt habenda, quòd nonnulla ab illis in opus ſuum, quod æterno manſurum eſt, transferendo, fecit ne omnino memoria ueterum deleretur: quos (ſicut præſens * tempus oſtendit) non ſolum neglectui, uerùm etiam riſui habere iam cœpimus. Deniq; & iudicio transferendi, & modo imitandi, conſecutus eſt: ut quod apud illum legerimus alienum, aut * illius eſſe malimus: aut melius hîc quàm ubi natum eſt, ſonare miremur. Dicam itaque primum, quos ab alijs traxit uel ex dimidio ſui uerſus, uel penè ſolidos: poſt hoc locos integros cum parua quadam mutatione translatos: ſenſus'ue ita tranſcriptos, ut unde eſſent eluceret: immutatos alios, ut tamen origo eorum non ignoraretur. Poſt hæc, quædam de his, quæ ab Homero ſumpta ſunt, oſtendam non ipſum ab Homero tuliſſe, ſed prius alios inde ſumpſiſſe: & hunc ab illis, quos ſine dubio legerat, traſtuliſſe.

*ſenſus

*aliud

Vergilius:

Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox.

Ennius in ſexto:

Vertitur interà cœlum cum ingentibus ſignis.

Vergilius:

Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Ennius

Ennius in primo:

Qui cœlum uerſat ſtellis fulgentibus aptum. Et in tertio:
Cœlum proſpexit ſtellis fulgentibus aptum. Et in *nono: *decimo
Hic nox præceſſit ſtellis ardentibus apta.

Vergilius:

Conciliumq; uocat Diuûm pater atq; hominum rex.

Ennius in ſexto:

Tum cum corde ſuo diuûm pater atq; hominum rex,
Effatur.

Vergilius:

Eſt locus, Heſperiam Graij cognomine dicunt.

Ennius in primo:

Eſt locus, Heſperiam quam mortales perhibebant.

Vergilius:

Tuq; ô Tybri tuo genitor cum flumine ſancto.

Ennius in primo:

Teq; pater Tyberine tuo cum flumine ſancto.

Vergilius:

Accipe, daq; fidem. ſunt nobis fortia bello Pectora.

Ennius in primo:

Accipe, daq; fidem, fœduſq; feri bene firmum.

Vergilius:

Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

Ennius in primo:

Cum Superûm lumen nox intempeſta teneret.

Vergilius:

Tu tamen interà calido mihi ſanguine pœnas
Perſolues.

Ennius in primo:

Nec pol homo quiſquam faciet iam impune animatus
Hoc, niſi tu: nam mi calido das ſanguine pœnas.

Vergil

Vergilius:

_Concurrunt undiq; telis Indomiti agricolæ.

Ennius in tertio:

Postquàm defessi sunt, stant, & spargere sese
Hastis, ansatis concurrunt undiq; telis.

Vergilius:

_Summa nituntur opum ui.

Ennius in quarto:

Romani scalis summa nituntur opum ui. Et in x v i
Reges per regnum, statuasq; sepulchraq; quærunt.
Aedificant nomen, summa nituntur opum ui.

Vergilius:

Et mecum ingentis oras euoluite belli.

Ennius in sexto:

Quis potis ingentis oras euoluere belli?

Vergilius:

Nequa meis dictis esto mora, Iuppiter hac stat.

Ennius in septimo:

Non semper uestra euertit, nunc Iuppiter hac stat.

Vergilius:

Inuadunt urbem somno, uinoq; sepultam.

Ennius in octauo:

Nunc hostes uino domiti, somnoq; sepulti:

Vergilius:

Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; Latini.

Ennius in decimoseptimo:

Tollitur in cœlum clamor tum exortus utrisq;.

Vergilius:

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Ennius in sexto:

Explorant Numidæ, totam quatit ungula terram.

Et in

Et in octauo:

Cùm sequitur, summo sonitu quatit ungula terram.

Et in decimoseptimo:

It eques, & plausu caua concutit ungula terram.

Vergilius:

Vnus qui nobis cunctando restituit rem.

Ennius in duodecimo:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Vergilius:

Corruit in uulnus, sonitum super arma dederunt.

Ennius in decimosexto:

Concidit, & sonitum simul insuper arma dederunt.

Vergilius:

Et iam prima nouo spargebat lumine terras.

Lucretius in secundo:

Cùm primum aurora respergit lumine terras.

Vergilius:

Flammarum longos à tergo inuoluere tractus.

Lucretius in secundo:

Non'ne uides longos flammarum ducere tractus?

Vergilius:

_Ingeminant abruptis nubibus ignes.

Lucretius in secundo:

Nunc hinc, nunc illhinc abruptis nubibus ignes.

Vergilius:

_Belli simulachra ciebat.

Lucretius in secundo:

Componunt, complent, belli simulachra cientur.

Vergilius:

_Simulachraq; luce carentum.

Lucret

Lucretius in quarto:

_Cùm ſæpe figuras
Contuimur miras, ſimulachraq; luce carentum.

Vergilius:

Aſper acerba tuens retrò redit.

Lucretius in quinto:

Aſper acerba tuens immani corpore ſerpens.

Vergilius:

Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Furius in primo Annalium:

Interea Oceani linquens Aurora cubile.

Vergilius:

Quod genus hoc hominũ? quæue hunc tam barbara morẽ
Permittit patria?

Furius in ſexto:

Quod genus hoc hominum Saturno ſancte create?

Vergilius:

Rumoresq; ſerit uarios, ac talia fatur.

Furius in decimo:

Rumoresq; ſerunt uarios, ac multa requirunt,

Vergilius:

Nomine quenq; uocans, reficitq; in prælia pulſos.

Furius in decimo:

*quenq; Nomine *quoq; ciet, dictorum tempus adeſſe
Commemorat, Deinde infrà:
Confirmat dictis, ſimul atq; exuſcitat acreis
Ad bellandum animos, reficitq; ad prælia mentes.

Vergilius:

Dicite Pierides, non omnia poſſumus omnes.

*Lucilius *Lucretius in quinto:

Maior erat natu, non omnia poſſumus omnes.

Verg

Vergilius:

Diuerſi circunſpiciunt, hoc acrior idem.

Pacuuius in Medea:

Diuerſi circunſpicimus, horror percipit.

Vergilius:

Ergo iter incœptum peragunt rumore ſecundo.

Sueuius in libro quinto:

Redeunt, referuntq; petita rumore ſecundo.

Vergilius:

Nunquàm hodie effugies, ueniam quocunq; uocaris.

Næuius in equo Troiano:

Nunquàm hodie effugies, quin mea manu moriare.

Vergilius:

Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Impoſuit: fixit leges pretio, atq; refixit.

Varius de Morte:

Vendidit hic Latium populis, agroſq; Quiritum
Eripuit: fixit leges pretio, atq; refixit.

Vergilius:

Vt gemma bibat, & Sarano dormiat oſtro.

Varius de Morte:

Incubet & Tyrijs, atq; ex ſolido bibat auro.

Vergilius:

Talia ſecla ſuis dixerunt currite fuſis.

Catullus:

Currite ducentes ſubtegmina, currite fuſi.

Vergilius:

Felix heu, nimium felix *ni litora tantum *ſi
Nunquàm Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.

Catullus:

Iuppiter omnipotens, utinam non tempore primo

Gnosia Cecropiæ tetigissent littora puppes.

Vergilius:

-Magna ossa,lacertosq; Extulit.

*Lucilius

*Ennius in decimoseptimo.

-Magna ossa,lacertiq; Apparent homini.

Vergilius:

-Placidam per membra quietem Irrigat.

Furius in primo:

-Mitemq; rigat per pectora somnum. Et,

Lucretius in quarto:

Nũc quibus ille modis somnus per mẽbra quietem Irrigat,

Vergilius:

-Camposq; liquentes.

Lucretius in sexto de mari simile:

-Et liquidam molem,camposq; natantes.

Vergilius:

-Et geminos duo fulmina belli Scipiadas.

Lucretius in tertio:

Scipiades belli fulmen,Carthaginis horror.

Vergilius:

-Et ora Tristia tentantum sensu torquebit amaror.

Lucretius in secundo:

-Fœdo pertorquent ora sapore.

Vergilius:

Morte obita qualeis fama est uolitare figuras.

Lucretius in primo:

Cernere uti uideamur eas,audireq; coràm,
Morte obita,quorum tellus amplectitur ossa.

Hinc est & illud Vergilianum:

Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa.

-Ora

-Ora modis attollens pallida miris.

Lucretius in primo:

Sed quædam simulachra modis pallentia miris.

Vergilius:

Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

Ennius in decimosexto:

Tunc timido manat ex omni corpore sudor.

Vergilius:

Labitur uncta uadis abies.

Ennius in decimoquarto:

Labitur uncta carina,uolat super impetus undas.

Vergilius:

-Ac ferreus ingruit imber.

Ennius in octauo:

Hastati spargunt hastas,fit ferreus imber.

Vergilius:

-Apicem tamen incita summum
Hasta tulit.

Ennius in decimosexto:

Tamen inde uolans secum abstulit hasta Insigne.

Vergilius:

Puluerulentus eques furit,omnes arma requirunt.

Ennius in sexto:

Balatum pecudes quatit,omnes arma requirunt.

Vergilius:

Nec uisu facilis,nec dictu affabilis ulli.

Actius in Philoctete:

Quem neq; tueri contrà,neq; affari queas.

Vergilius:

Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis,
Aut lcto insigni.

Accius in armorum iudicio:

Nam Trophæum ferre me à forti uiro, pulchrum est.
Si autem & uincar: uinci à tali, nullum est probrum.

Vergilius:

_Nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit: uanum etiam mendacemq; improba finget.

Accius in Telepho:

Nam si à me regnum fortuna, atq; opes
Eripere quiuit, & uirtutum nequiuit.

Vergilius:

Disce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem:
Fortunam ex alijs.

Accius in armorum iudicio:

Virtuti is par, dispar fortunis patris.

Vergilius:

_Iamiam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Actius in Antigona:

Iamiam neq; Dij regunt,
Neq; profectò Deum summus rex omnibus curat.

Vergilius:

Num capti potuere capi? nũ incẽsa cremauit Troia uiros?

Ennius in 10 cum de Pergamis loqueretur:

Quæ neq; Dardanijs campis potuere perire:
Nec cum capta, capi: nec cum combusta, cremari.

Vergilius:

Multi prætereà, quos fama obscura recondit.

Ennius in Alexandro:

Multi alij aduentant, paupertas quorum obscurat nomina.

Vergilius:

Audentes fortuna iuuat:

Ennius

Ennius in septimo:

Fortibus est fortuna uiris data.

Vergilius:

-Recoquunt patrios fornacibus enses:
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

Lucretius in 5.

Inde minutatim processit ferreus ensis,
Versaq; in *obscurum species est falcis ahenæ. *obscœnum

Vergilius:

Pocula sunt fontes liquidi, atq; exercita cursu Flumina.

Lucretius in 5.

Ad sedare sitim fluuij fontesq; uocabant.

Vergilius:

Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura
Sponte tulere sua, carpsit.

Lucretius in 5.

Quod sol, atq; imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua: satis id placarat pectora donum.

Quos locos aut integros, aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis scriptoribus Vergilius trãstulerit: quosq; ita mutauerit, ut origo tamen eorum facilè deprehendatur. CAPVT II.

POst uersus ab alijs, uel ex integro, uel ex parte translatos: uel quædam immutando uerba, tanquam succo alio tinctos: nunc locos locis componere sedet animo: ut unde formati sint, quasi de speculo cognoscas.

Vergilius:

Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere magnum
Quàm sit, & angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
Raptat amor: iuuat ire iugis, quà nulla priorum

Caſtaliam molli diuertitur orbita cliuo.

Lucretius in 1.

Nec me animi fallit, quàm ſint obſcura, ſed acri
Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor:
Et ſimul incuſſit ſuauem mi in pectus amorem
Muſarum, quo nunc inſtinctus mente uigenti.
Auia Pieridum peragro loca, nullius antè Trita ſolo.

Accipe & alterum locum Maronis, illi unde traxerat cõparandum: ut eundem colorem, ac penè ſimilem ſonum loci utriuſq; reperias.

Vergilius:

Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Manè ſalutantum totis uomit ædibus undam:
Nec uarios inhiant pulchra teſtudine poſtes. Et mox:
At ſecura quies, & neſcia fallere uita,
Dives opum uariarum: at latis otia fundis,
Speluncæ, uiuiq; lacus: at frigida Tempe,
Mugituſq; boum, molles q; ſub arbore ſomni.
Non abſunt illhic ſaltus, ac luſtra ferarum:
Et patiens operum paruoq; aſſueta iuuentus.

Lucretius in 2.

Si non aurea ſit iuuenum ſimulachra per ædes,
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut ſuppeditentur,
Nec domus argento fulgens, auroq; renidens,
Nec citharam reboant laqueata, auratáq; *templa:
Cùm tamen inter ſe proſtrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum, ſub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucundè, corpora curant:
Præſertim cùm tempeſtas arridet & anni
Tempora conſpergunt uiridantis floribus herbas.

*tecta

Verg

Vergilius in Georg.

Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata mouere animum: non qui per ſaxa uolutus
Purior electro campum petit amnis.

Lucretius in 2.

Nec teneræ ſalices, utq; herbæ rore uigentes,
Fluminaq; ulla queunt ſummis labentia ripis
Oblectare animum, ſubitamq; auertere curam.

Ipſius uerò peſtilentiæ, quæ eſt in tertio Georgicon, color totus, & liniamenta pene omnia tracta ſunt de deſcriptione peſtilentiæ, quæ eſt in ſexto Lucretij. Nam Vergiliana incipit:

Hic quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas: totoq; autumni incanduit æſtu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.

Lucretij uerò ſic incipit:

Hæc ratio quondam morborum, & mortifer æſtus
Finibus in Cecropis funeſtos reddidit agros:
Vaſtauitq; uias, exhauſit ciuibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriuſque ponere, ſatis longum eſt: excerptam aliqua, ex quibus ſimilitudo geminæ deſcriptionis apparet. Vergilius:

Tum uerò ardentes oculi, atq; attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu grauis: imaq; longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & oppreſſas fauces premit aſpera lingua.

Lucretius:

Principiò caput incenſum feruore gerebant,
Et duplices oculos ſuffuſa luce rubentes.
Sudabant etiam fauces intrinſecus atro
Sanguine, & ulceribus uocis uia ſepta coibat.

Atq; animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis,motu grauis,aspera tactu.
Vergilius sic ait.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
Et quæ darent signa,suprà retulit idem.
-Demissæ aures,insertus ibidem
Sudor,& ille quidem morituris frigidus:aret
Pellis,& attactu tractanti dura resistit.
Lucretius:
Multaq; præterea mortis tunc signa dabantur.
Perturbata animi mens in mœrore metuq;:
Triste supercilium:furiosus uultus,& acer:
Sollicitè porrò,plenæq; sonoribus aures:
Creber spiritus,ac ingens,raroq; coortus:
Sudorisq; madens per collum splendidus humor.
Tenuia sputa minuta croci *contracta colore: * contacta
Salsaq; per fauces raucas uix edita tussis.
Vergilius in Georg.
Profuit insertо latices infundere cornu
Lenæos,ea uisa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio.
Lucretius:
Nec ratio remedi communis certa dabatur.
Quod nam alijs dederat uitalis aëris auras
Voluere in ore licere,& cœli templa tueri,
Hoc alijs erat exitio,letumq; parabat.
Vergilius:
Præterea nec iam mutari pabula refert,
Quæsitæq; nocent artes,cessere magistri.
Lucretius:
Nec requies erat ulla mali:defessa iacebant
Corpora

Corpora:mussabat tacito medicina timore.
Vergilius:
Ipsis est aër auibus non æquus:& illæ
Præcipites alta uitam sub nube relinquunt.
Lucretius:
Nec tamen omnino temere illis sedibus ulla
Comparebat auis:nec tristia secla ferarum
Exibant syluis:languebant pleraq; morbo,
Et moriebantur.
Non ne uidentur *nobis membra descriptionis ex uno fon- *uobis hæc
te manasse? Sed rursus locos alios comparemus. membra
Vergilius:
-Gaudent perfusi sanguine fratrum:
Exilioq; domos,& dulcia limina mutant.
Lucretius in tertio:
Sanguine ciuili rem conflant,diuitiasq;
Conduplicant auidi,cædem cæde accumulantes,
Crudeles gaudent in tristi funere fratris.
Vergilius:
-Multa dies,uariusq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius:multos alterna reuisens
Lusit,& in *solido rursus fortuna locauit. *solio
Ennius in octauo:
-Multa dies in bello conficit unus.
Et rursus multæ fortunæ fortè recumbunt.
Haudquaquam quenquam semper fortuna secuta est.
Vergilius Aenidos.12.
O præstans animi iuuenis,quantùm ipse feroci
Virtute exuperas,tantò me impensius æquum est
Consulere,atque omneis metuentem expendere casus.

Actius in Antigona:

Quantò magis te istiusmodi esse intelligo,
Tantò Antigona magis me par est tibi
Consulere, & parcere.

Vergilius:

O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrûm. & reliqua.

Ennius in Alexandro:

O lux Troiæ germane Hector,
* Quò *Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?
Aut qui te sic respectantibus tractauere nobis?

Vergilius Georg. 3.

Fræna Pelethronij Lapythæ gyrosq; dedêre
Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Varius de Morte:

Quem non ille finit lentæ moderator habenæ,
Quà uelit ire, sed angusto prius ore coërcens,
Insultare docet campis, fingitq; morando.

Vergilius in Bucol.

Talis amor Daphnin, qualis cùm fessa iuuencum
Per nemora, atq; altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ riuum uiridi procumbit in ulua
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.

Varius de Morte:

Ceu canis umbrosam lustrans Cortynia uallem,
Si ueteris potuit ceruæ comprændere lustra,
Sæuit in absentem, & circum uestigia lustrans,
Aethera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam medij, non ardua tardant,
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.

Vergil

Vergilius:

-Ne te tua funera mater
Produxi, preßi ue oculos, aut uulnera laui.

Ennius in Ctesiphonte:

Neq; terram injcere, neq; cruenta
Conuestire mihi corpora licuit,
Neq; miseræ lauêre lachrymæ salsum sanguinem.

Vergilius in Bucol.

Nanq; canebat uti magnum per inane coacta.
Semina terrarumq; animæq;, marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis ut is exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
Iamq; nouum terræ stupeant lucescere solem.

Lucretius in quinto, ubi de confusione orbis ante hunc statum loquitur.

His neq; tum Solis rota cerni lumine claro
Altiuolans poterat, neq; magni sidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, nec aër,
Nec similis nostris rebus res nulla uideri.
Sed noua tempestas quædam, molesq; coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, paresq;
Cum paribus iungi res, & discludere mundum,
Membraq; diuidere, & magnas disponere partes.

Et infrà:

Hoc est à terris magnum secernere cœlum,
Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
Seorsum item puri secretiq; ætheris ignis.

Et infrà:

Omnia enim magis hæc ex leuibus, atq; rotundis.

Verg

Vergilius Aeneidos 2.

Cum fatalis equus saltu super ardua uenit
Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo.

Ennius in Alexandro:

Nam maximo saltu superauit:
*Grauidus * Grauibus armatis equus,
Qui suo partu ardua perdat Pergama.

Vergilius:

Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Insit, eo dicente Deûm domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther.
Tum uenti posuere, premit placida æquora pontus.

Ennius in Scipione:

Mundus cœli uastus constitit silentia,
Et Neptunus sæuus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repressit ungulis uolantibus,
Consistere amnes perennes, arbores uento uacant.

Vergilius:

Itur in antiquam syluam, stabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæq; trabes, cuncis & fissile robur
Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

Ennius in sexto:

Incedunt arbusta per alta securibus cædunt,
Percellunt magnas quercus, exciditur ilex.
Fraxinus frangitur, atq; abies consternitur alta.
Pinus proceras peruertunt, omne sonabat
Arbustum in fremitu syluai frondosai.

Vergilius:

Diuersi magno ceu quondam turbine uenti
Confligunt, Zephyrusq;, Notusq;, & lætus Eois

Eurus

Eurus equis.

Ennius in 17.

Concurrunt ueluti uenti cum spiritus Austri
Imbricitor, Aquiloq; suo cum flamine contrà,
Inde mari magno fluctus extollere certant.

Vergilius:

Nec tamen, hæc cum sint hominumq; boumq; labores
Versando terram experti, nihil improbus anser.

Lucretius in quinto:

Sed tamen interdum magno quæsita labore,
Cum iam per terras frondent, atq; omnia florent,
Aut nimijs torrens feruoribus æthereus Sol,
Aut subiti perimunt imbres gelidæq; pruinæ,
Flabraq; uentorum uiolento turbine uexant.

Sunt alij loci plurimorũ uersuum, quos Maro in opus suum cum paucorũ immutatione uerborũ à ueteribus transtulit. Et quia longum est uniuersos ex utroque transcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illhic legẽdo æqualitatem locorum cõferendo miretur. In primo Aeneidos tempestas describitur: & Venus apud Iouem queritur de periculis filij: & Iupiter eam de futurorum prosperitate solatur. Hic locus totus sumptus à Næuio est, ex primo libro belli Punici. Illhic enim æquè Venus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queritur: & sequuntur uerba Iouis filiam consolantis spe futurorum. Item de Pandaro & Bitia aperientibus portas, locus acceptus est, ex libro quintodecimo Ennij, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portam, & stragem de obsidente hoste fecisse. Nec Tullio compilando, dummodo undiq; ornamenta sibi conferret, abstinuit. O' fama ingens, ingentior armis Vir Troiane. Nempe hoc ait: Aeneam famam suam factis fortibus super

ſupergreſſum, cùm plerunq; fama ſit maior rebus. Senſus hic in Catone Ciceronis his uerbis: Cõtingebat in eo, quod pleriſque cõtrà ſolet, ut maiora omnia re quàm fama uiderentur, id quod non ſæpe euenit, ut expectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur Item: Proximus huic longo, ſed proximus interuallo. Cicero in Bruto: Duobus igitur ſummis Craſſo & Antonio L. Philippus proximus accedebat, ſed longo interuallo, tamen proximus.

Quos locos primum alij ex Homero tranſtulerint inde Vergilius operi ſuo aſciuerit. CAPVT III.

SVnt quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur tranſtuliſſe: ſed ea docebo à noſtris autoribus ſumpta, qui priores hæc ab Homero in carmina ſua traxerant: quod quidem ſummus Homericæ laudis cumulus eſt, quòd cùm ita à plurimis aduerſus eum uigilatum ſit, coactæq; omnium uires manum contrà fecerint: ille uelut pelagi rupes immota reſiſtit. Homerus de Aiacis forti pugna ait:

Iliad. 16. Αἴας δ' ἐκέτ' ἔμιμνε, βιάζετο γὰρ βελέεσι,
Δάμνα μὲν χνόος τε νότου, καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ
Βάλλοντες. δεινὼ δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε βάλλετο δ' αἰεὶ
Καπφάλα ὀξυόεντα. σόος δ' ἀρίστευε μάχεσθαι,
Ἔμπεδον ἀσπίδα ἔχων σάκος ἀμφιβρότοιο.
Ἀμφ' ὤμῳ τελαμῶνα, ὀρέσθοντες βελέεσσιν.
Αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι. κάδδὲ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔρρεεν. οὐδὲ τῇ εἶχεν
Ἀμπνεῦσαι. πάντῃ γὰκὸν κακῷ ἐχόμενος.

Hunc locum Ennius in decimoquinto ad pugnam Calij Tribuni his uerſibus transfert:

Vndiq; conueniunt, uelut imber, tela Tribuno
Configunt parmam, tinnit haſtilibus umbo,

Aerato

Aerato ſonitu galeæ. ſed nec pote quiſquam
Vndiq; nitendo corpus diſcerpere ferro.
Semper abundantes haſtas frangitq; quatitq;.
Totum ſudor habet corpus, multumq; laborat.
Nec reſpirandi ſit copia præpete ferro.
Hiſtri tela manu iacentes ſollicitabant.

Hinc Vergilius eundem locum de incluſo Turno gratia elegantiore compoſuit:

Ergo nec clypeo iuuenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra ualet, obiectis ſic undiq; telis
Obruitur: ſtrepit aſſiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt.
Diſcuſſæq; iubæ capiti, nec ſufficit umbo
Ictibus: ingeminant haſtis & Troës, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus: tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
Fulmen agit feſſos, quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait:

Φράξαντες δόρυ δηρὸν, σάκε' σάκεϊ προθελύμνῳ Iliad. 13.
Ἀσπὶς δ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Furius in quarto Annali:

Preſſatur pede pes, mucro mucrone, uiro uir.

Hinc Vergilius ait:

-Hæret pede pes, denſuſq; uiro uir.

Homeri eſt:

Πληθύν δ' ὀκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω Iliad. 2.
Οὔδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν
Φωνὴ δ' ἀρρῆκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη:

Hũc ſecutus Hoſtius poëta in libro ſecũdo belli Hiſtrici ait:

-Non ſi mihi linguæ
Centum, atq; ora ſient totidem, uoceſq; liquatæ.

Hinc

Hinc Vergilius ait:

Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum.

Homerica descriptio est equi fugientis, in hæc uerba:

Iliad. 6. Ὡς δ' ὅτε τις κατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀποῤῥήξας, θέει πεδίοιο κροαίνων,
Εἰωθὼς λούεσθαι ποτῷ ἐῤῥεῖος ποταμοῖο
Κυδιόων, ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Ὦμοις ἀίσσονται, ὁδ' ἀγλαΐῃφι πεποιθώς.

Ennius hinc traxit:

*fatus Et tum sicut equus, qui de præsepibus *actus,
Vincla suis magnis animis abrupit, & inde
Fert sese campi per cærula lætaq; prata
Celso pectore, sæpe iubam quassat simul altam,
Spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Vergilius.

Qualis ubi abruptis fugit præsepia uinclis, &c.

Nemo ex hoc uiles putet ueteres poëtas, quòd uersus eorũ scabri nobis uidentur. Ille enim stylus Enniani seculi auribus solus placebat: & diu laborauit ætas secuta, ut magis huic molliori stylo acquiesceretur. Sed ulterius non moror Cæcinnam, quin & ipse probat, quæ meminit Maronem ex antiquitate transtulisse.

De vocabulis Latinis, Græcis, Barbarisque, quibus Vergilius primus vsus esse videri possit, cũ tamen antè, & veteres ijsdem vsi sunt. CAPVT IIII.

TVm Cæcinna: In uersibus uel in locis, quantum sibi Maro ex antiquitate quæsierit, Furius ut memor & ueteris, & nouæ autorum copiæ disseruit. Ego conabor ostẽdere hunc studiosissimum uatem, & de singulis uerbis, ueterum aptissimè iudicasse: & inseruisse lecta operi suo uerba, quæ nobis noua uideri facit incuria uetustatis. Vt ecce

ecce Addita, pro inimica & infesta, quis non extimet poëtam arbitrio suo nouum uerbum sibi uoluisse fabricare? Sed non ita est, nam quod ait: Nec sæuis addita Iuno Vsq; aberit, id est, affixa, & per hoc infesta, hoc iam dixerat Lucilius in libro 14. his uersibus: *Additus.*

Si mihi non prætor siet additus, atq; agitet me,
Non malè sic ille, ut dico, me extenderat unus.

Vergilius:

Manè salutantum totis uomit ædibus undam. *Vomere undã.*
Pulchrè, Vomit undam, & antiquè: nam ait Ennius:
Et Tyberis flumen Vomit in mare salsum.
Vnde & nunc Vomitaria in spectaculis dicimus, unde homines glomeratim ingredientes, in sedilia se fundũt. Agmen pro actu, & ductu quodam ponere non inelegans est: ut, *Vomitaria.* *Agmen.*

Leni fluit agmine Tybris: imò & antiquum est. Ennius enim in quinto ait:

Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Quod ait crepitantibus urere flammis, non nouum usurpauit uerbum sed prior Lucretius in sexto posuit: *Crepitantibus flammis.*

Nec res ulla magis quàm Phœbi Delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Tum ferreus hastis Horret ager. Horret mire se habet. *Horret ager.*

Sed & Ennius in decimoquarto:

Horresc it telis exercitatus, asper utriq;.

Et in Erechtheo:

Arma rigent, horrescunt tela. Et in Scipione:
Sparsis hastis longis campus splendet & horret.

Sed & ante omnes Homerus:

Iliad. 13. Ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσι
Μακρῇς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας. *Tremulum lumen.*

Splendet tremulo sub lumine pontus.

Tremulum lumen de imagine rei ipsius expressum est. Sed prior Ennius in Menalippe:

Lumine sic tremulo terra, & caua cærula candent.

Et Lucretius in sexto:

Præterea à Solis radijs iactatur aquai
Humor, & in lucem tremulo rarescit ab æstu.

Vmbracula. Hic candida populus antro Imminet, & lentæ texunt umbracula uires. Sunt qui extiment hoc uerbum umbracula, Vergilio autore compositum, cum Varro Rerum diuinarum libro 10. dixerit, nonnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi concessum. Et Cicero in quinto de Legibus: Vis ne igitur (quoniam Sol paululum à Meridie iam deuexus uidetur, neque dum satis ab his nouellis arboribus omnis hic locus opacatur) descendatur ad Lirim eaq; quæ restant, in illis alnorum umbraculis persequamur? Similiter in Bruto: Sed ut & Theophrasti doctissimi hominis umbraculis, &c.

Transmittere. Transmittunt cursu campos, atq; agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant.

Quod ait speciose transmittunt pro transeunt, Sic & Lucretius in secundo:

Et circumuolitant equites, mediosq; repente
Transmittunt ualido quatientes impete campos.

Sed & Festanus Vibonensis sic ait: Pedibus equos transmisimus: quod est, transiuimus. Quam tota cohors imitata, relictis. Ad terram defluxit equis. Sic Furius in primo:

Defluere. Ille graui subitò deiunctus uulnere habenas
Misit equi, lapsusq; in humum defluxit, & armis
Reddidit æratis sonitum.

Discludere. Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit. Ferit aures nostras hoc uerbum discludere, ut

ut nouum. Sed prior Lucretius in quinto:

Diffugere inde loci partes cœpere, paresq;
Cum paribus iungi res, & discludere mundum.

–Pastorem Tityre pingues
Pascere oportet oues, deductum dicere carmen:

Deductum pro tenui & subtili elegãter positũ est. Sic autem & Afranius in Virgine: Verbis paueuli respondit, tristis uoce deducta: malleq; se non quieuisse, dixit. Item apud Cornificium: Deducta mihi uoce garrienti. Sed hæc ab illo fluxerũt, quod Pomponius in Atellana quæ Calendæ Martiæ inscribitur, ait: Vocem deducas oportet, ut mulieris uideantur uerba: Iube modò afferatur unus, ego uocẽ reddã tenuem & tinnulã, & infra: Etiam nunc uocem deducam. *Deductum carmen.*

–Proiectaq; saxa Pachini Radimus. Proiecta, si secundum consuetudinem dicatur, intelligitur abiecta: si secundũ ueteres, proiecta porrò iactata. Alibi ait: *Proiectus.*

Proiecto dum pede læuo Aptat se pugnæ. Sed & Sisenna in secundo dixit: Et Marsi propius succedunt. Atq; ita scutis proiectis, tectis saxa certatim lenta manibus coniiciunt in hostes. Et in eodem: Vetus atque ingens erat arbor ilex, quæ circum proiectis ramis maiorem partem loci summi tegebat. Et Lucretius in tertio:

Quamlibet immani proiectu corporis extet.

Et tempestiuam syluis euertere pinum.

Hoc uerbum de pino tempestiua à Catone sumpsit, qui ait: Pineam nucem cùm effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine uento austro. Tum uerò erit tempestiua, cum semen suum maturum erit. Inseruit operi suo & Græca uerba, sed non primus hoc ausus. Autorum enim ueterum audaciam secutus est. Dependent lychni laquearibus aureis. Sicut Ennius in 9. Lychnorum lu- *Tempestiua pinus.*

mina bis sex. Et Lucretius in quinto:

Quin etiam nocturna tibi terrestria quæ sunt
Lumina, pendentes lychni.

Lucil. in 1. porrò chænopodas, elinopodas, lycnosq́; & Diximus cennos ante pedes lecti atque lucernas. Et quod dixit, Nec lucidus æthra Siderea polus: Ennius prior dixerat in 16. Interea sax Occidit, Oceanumq́; rubra tracti obruit æthra. Et Ilius in Theutrante: Flamineã per æthrã altè feruidam ferri facem. Dædala Circe, quia Lucretius dixerat: Dædala tellus. Reboant syluæq́; & magnus Olympus, quia est apud Lucretium: Nec cithara reboant laquearia auratáq́; tecta. Sed hac licentia largius sunt usi ueteres, parcius Maro. Quippe illi dixerunt & pausam, & macheram, & *acotiam, & malacem, & alia simulia. Necnõ & Punicis Osciśq; uerbis usi sunt ueteres, quorum imitatione Vergilius peregrina uerba non respuit, ut in illo, Syluestres uri assidue. Vri enim Gallica uox est, qua feri boues significantur. Et, Camuris hirtæ sub cornibus aures. Camuris peregrinum uerbum est, id est, in se redeuntibus. Et fortè nos quoq; hac ratione cameram figuramus.

Æthra.

Dædalus, reboare.

**acacian*

Vri.

Camurus Camera.

Epitheta quæ apud Vergilium noua uidentur, ueteribus quoque in usu fuisse. CAP. V.

Multa quoq; epitheta apud Vergilium sunt, quæ ab ipso facta creduntur: sed & hæc à ueteribus tracta monstrabo. Sunt autẽ ex his alia simplicia, ut Gradiuus. Mulciber: alia composita, ut arcitenens, uitisator. Sed prius de simplicibus dicam: Et discinctos Mulciber Afros. Mulciber est Vulcanus: quòd ignis sit, & omnia mulceat ac demet. Actius in Philoctete: Heu Mulciber arma ignauo inuicta es fabricatus & manu. Et Egnatius de Rer. nat. lib. 1. Deniq́; Mulciber & ipse ferens altissima cœli contingunt. Hœdiq́;

Mulciber.

Hœdiq́; petulci Floribus insultent. Lucret. in 2.

Præterea teneri tremulis in uocibus hœdi
Corniferas norunt matres, agniq́; petulci.

Petulcus.

Illud audaciæ maximæ uideri possit, quod ait in Bucolicis: Et liquidi simul ignis, pro puro uel lucido, seu pro effuso et abundanti: nisi prior hoc epitheto Lucr. usus fuisset in 6.

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Deuolet in terram liquidi calor aureus ignis.

Liquidus ignis

Tristis pro amaro trãslatio decens est. Vt, Tristesq́; lupini. Et ita Ennius in lib. Sabinarũ 4. Neq; triste quæritat sinapi, neq; cepe mœstũ. Auritos lepores non Maro primus usurpat, sed Afranium sequitur: qui in prologo ex persona Priapi ait: Nã quòd uulgò prædicãt aurito me parente natũ, non ita est. Et ut composita subiũgam, quod ait Vergil.

Tristis pro amaro.

Auritus lepus.

Vidi turicremis cum dona imponeret aris,

Iam Lucretius in secundo dixerat:

Turicremus.

Nam sæpe ante deũm uitulus delubra decora,
Turicremas propter mactatus concidit aras.

Quã pius arcitenens. Hoc epitheto usus est Neuius belli Punici lib. 2. Deinde pollens sagittis inclytus arcitenẽs, sanctusq́; Delphis prognatus Pythius Apollo. Idem alibi:

Arcitenens.

Cum tu arcitenens sagittis pollens dea.

Sed & Hostius libro secũdo belli Histrici: Dia Minerua, simul autem inuictus Apollo, Arcitenens, Latonius. Etiam Syluicolæ Fauni. Næuius lib. 1. belli Punici:

Syluicolæ.

Syluicolæ homines belliq́; inertes. Accius in Bacchis:
Syluicolæ ignota inuisentes loca.
Despiciens mare ueliuolum, Liuius in Helena:
Tu qui permensus ponti maria alta ueliuola. Enn. in 14.
Cum procul aspiciunt hostes accedere uentis
Nauibus ueliuolis. Idem in Andromache:

Veliuolum.

Rapit & ex alto naues ueliuolas.

Vitisator. Vitisator seruans curuam sub imagine falcem.

Accius in Bacchis:

O Dionyse pater optimè uitisator Semela genitus euchia.

Noctiuagus. Almaq; curru noctiuago Phœbe.

Egnatius de Rerum natura libro primo:

Rosida noctiuagis astris labentibus Phœbe,
Pulsa loco cessit concedens lucibus altis.

Bimembres. Tu nubigenas inuicte bimembres. Cornific. in Glauco:

Centauros fodere bimembres.

Caprigenumq; pecus nullo custode per herbas.

Pacuuius in Paulo:

Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est.

Actius in Philoctete:

Caprigenûm trita ungulis. Idem in Minotauro:

Caprigenum. Taurigeno semine ortum fuisse, an humano.

Decenter & his epithetis Vergilius usus est: pro sagitta, uolatile ferrum: & pro Romanis, gentem togatam quorum altero Sueuius, altero Laberius usus est. Nam Sueuius in lib. 5. ait: uolucrũq; uolatile telum. Ac Laberius in Ephebo: Licentiam ac libidinem ut tollam petis togatæ stirpis. Idem infrà: Idcirco ope nostra dilatatum est dominium togatæ gentis.

De figuris illis, quæ ita sunt peculiares Vergilio, ut apud alios aut rarò, aut nunquã reperiantur. CAP. VI.

Figuras uerò, quas traxit de uetustate, si uolentibus uobis erit, cùm repentina memoria suggesserit, enumerabo. Sed nunc dicat uolo Seruius, quæ in Vergilio notauerit, ab ipso figurata, non à ueteribus accepta: uel ausu poëtico noue quidẽ, sed decenter usurpata. Quotidie enim Romanæ indoli enarrando eundem uatem, necesse est habeat

beat huius annotationis scientiam prõptiorem. Placuit uniuersis electio, in reliqua suffecti etiam adhortati sunt Seruium, ut quæ in se refusa sunt, annotaret. Ille sic incipit: Vates iste uenerabilis, uariè modò uerba, modò sensus figurando multum Latinitati lepõris adiecit: qualia sunt hæc:

Supposita de matre nothos furata creauit:
Vt ipsa creauerit, quos creari fecerit. Tepidaq; recentem
Cæde locum: cum locus recens cæde, noue dictus sit. Et,

Hæc ait, & socij cesserunt æquore iusso. Pro eo quod iussi cesserunt. Et,

Cæso sparsurus sanguine flammas. Qui ex cæsis uidelicet profunditur.

Vota Deûm primo uictor soluebat Eoo. Pro, quæ Dijs uota sunt.

Et me consortem nati concede sepulchro.

Alius dixisset.

Et me consortem nato concede sepulchri. Et,

Illa uiam celerans per mille coloribus arcum. Id est, per arcum mille colorum. Et,

Hic alij spolia occisis direpta Latinis
Conijciunt igni. Pro, in ignem. Et,

Corpore tela modo, atq; oculis uigilantibus exit.

Tela exit, pro uitat. Et,

Senior leto canentia lumina soluit. Pro, uetustate senilia.

Exesæq; arboris antro. Pro cauerna. Et,

Frontem obscœnam rugis arat. Arat non nimiè, sed pulchrè dictum.

Ter secum ærato circunfert tegmine syluã. Pro iaculis. Et, Vir gregis. Pro capro. Et illa quàm pulchra sunt: Aquæ mons, telorũ seges, ferreus imber, ut apud Homerũ:

Δαϊνὸν ἔσσο χιτῶνα κακῶν ἕνεχ' ὅσσα ἔοργας. Et,
Dona laboratæ Cereris. Et,
Oculisq; aut pectore noctem Accipit. Et,
Vocisq; offensa resultat Imago. Et,
Pacemq; per aras Exquirunt. Et,
Paulatim abolere Sychæum Incipit.
Sæpe etiam uerba pro uerbis pulchrè ponit.
Oraq; corticibus sumunt horrenda cauatis. Ora, pro personis. Et,
Discolor unde auri per ramos aura refulsit. Quid est enim aura auri? aut quemadmodum aura refulget? Sed tamen pulchrè usurpauit. Et,
Simili frondescit uirga metallo.
Quàm bene usus est: frondescit metallo? Et,
Nigri cum lacte ueneni.
Nigro imponere nomen lactis. Et,
Haud aliter iustæ quibus est Mezentius iræ.
Odio esse aliquem, usitatũ: iræ esse, inuentum Maronis est.
Item de duobus incipit dicere, & in unum desinit:
Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo inuehitur curru: Vt est apud Homerum:
ὀδυς.ν. Οἱ δὲ δύω σκοπελοὶ, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἵκανε Et,
Ὀξέιη κοριφῇ, νεφέλη δέ μιν ἀμφιβεβηκε.
Protinus Orsilochum & Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora, sed Buten aduersum cuspide fixit. &c.
Iuturnam misero, fateor, succurrere fratri
Suasi: cùm solitum sit dici, Iuturnæ suasi. Et,
Vrbem quam statuto uestra est. Et,
Tu modò quos in spem statues submittere gentis.
Præcipuum iam inde à teneris impende laborem. Pro, in eos impende.

Facit

Facit pulcherrimas repetitiones.
Nam neque Parnaßi uobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere.
Quæ uobis quæ digna uiri pro talibus ausis?
Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?
Nec interpositiones eius otiosæ sunt.
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum.
At ramũ hũc (aperit ramũ qui ueste latebat) Agnoscas.
Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam fortè gerebat)
Nunquam fronde leui.
Et illa mutatio elegantißima est, ut de quo loquebatur, subitò ad ipsum uerba conuertens.
Vt bello egregias idem disiecerit urbes,
Troiamq;, Oechaliamq;, & duros mille labores
Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimembreis. Et reliqua.
Illa uerò intermißio:
Quos ego sed motos præstat componere fluctus.
Tracta est à Demosthene: ἀλλ' ἐμοὶ μὲν οὐ βούλομαι ἢ δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲν ἀρχόμενος τῶν λόγου.
Hæc uerò quàm poëtica indignatio,
Prò Iuppiter ibit Hic ait: Hæc miseratio:
O patria, ô rapti nequicquam ex hoste penates.
Et illa trepidatio,
Ferte citi ferrum, date tela, & scandite muros:
Hostis adest. Et conquestio,
Mé ne igitur socium tantis adiungere rebus Nise fugis?
Quid illa excogitatio nouorum intellectuum? ut,
Mentitaq; tela. Et, Ferrum armare ueneno. Et,
Cultusq; feros mollire colendo. Et,
Exuerint syluestrem animum Et,

Virgineumq; alte bibit acta cruorem,

Vt apud Homerum de Hasta:

Αιλαομένη χροὸς ἄσαι. Et,

Pomaq; degenerant, succos oblita priores. Et,

Glaciæ cursus frænaret aquarum. Et,

Mistaq; ridenti colocasia fundat acantho. Et,

Est mollis flamma medullas.

Interea & tacitum uiuit sub pectore uulnus. Et,

Duro sub robore uiuit

Stuppa uomens tardum fumum. Et,

Sæuitq; canum latratus in auras. Et,

Cælataq; amnem fundens pater Inachus urna. Et,

Affixæ uenis, animasq; in uulnera ponunt.

Et quicquid de apibus dixit in uirorum fortium similitudinem: ut adderet quoque mores, & studia, populos & prælia, quid plura? ut & Quirites uocaret. Dies me deficiet, si omnia persequi à Vergilio figurata uelim. Sed ex his quæ dicta sunt, omnia similia lector diligens annotabit.

Vexare, illaudatus. & squallere apud Vergilium quid significent. CAPVT VII.

CVm Seruius ista dissereret, Prætextatus Auienum Eustathio insusurrantem uidens: Quin age, inquit, Eustathi Verecundiam Auieni probi adolescentis iuua, & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustathius, Iam dudum, inquit, multa de Vergilio Seruium gestit interrogare, quorum enarratio respicit officium literatoris, & tempus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubijs sibi à doctiore fiat certior. Et prætextatus, Probo, inquit, mi Auiene, quòd ea de quibus ambigis, clam te esse non pateris. Vnde exoratus sit à nobis doctissimus doctor, ut tecum negotium habere patiatur: quia in commune proficient,

ficient, quæ desideras audire. Ne tu modò ultra cesses aperire Seruio uiam de Vergilio disserendi. Tum Auienus totus conuersus in Seruium: Dicas uolo, inquit, doctorum maximè, quid sit, quod cùm Vergilius anxiè semper diligens fuerit in uerbis pro causæ merito uel atrocitate ponendis, incuriosè & abiectè in his uersibus uerbum posuit:

Candida succinctam latrantibus inguina monstris,

Dulichias uexasse rates.

Vexasse enim uerbum est leuis ac parui incommodi, nec tam atroci casui congruens: cùm repentè homines à belua immanissima rapti, laniatiq; sint. Sed & aliud huiuscemodi deprehendi: Gell. lib. 2. c. 6.

Quis aut Eurystea durum,

Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Hoc enim uerbum, illaudati, non est idoneum ad exprimendam scelerati ßimi hominis detestationem: qui, quòd hominem omnium gentium immolare solitus fuit, non laude indignus est: sed detestatione, execrationeq; totius generis humani dignus est. Sed nec hoc uerbum ex diligẽtia Vergiliana uenire mihi uidetur: Per tunicam squallentem auro. Nõ enim conuenit dicere, auro squallentem: quoniam nitori splendoriq; auri contraria sit squalloris illuuies.

Et Seruius: De uerbo uexasse, ita responderi posse arbitror. Vexasse graue uerbum est: tractumq; ab eo uidetur quod est uehere: in quo inest iam uis quædam alieni arbitrij: non enim sui potens est qui uehitur. Vexasse autẽ quod ex eo inclinatũ est, ui atq; motu proculdubio uastiore est, nã qui fertur & raptatur, atq; huc atq; illhuc distrahitur, is uexari propriè dicitur. Sicuti taxare presßius, crebriusq; est, quàm tangere, unde id proculdubio inclinatum est. Et iactare multo fusius largiusq; est, quàm iacere: unde id Vexare.

uerbum

uerbum traductum est. Quassare etiam, quàm quatere grauius uiolentiusq; est. Non igitur quia uulgò dici solet, uexatum esse quem fumo, aut uento, aut puluere laborare uidemus: propterea debet uis uera, atq; *natura uerbi deperire, quæ à ueteribus, qui propriè, & signatè locuti sunt, ita ut decuit obseruata est. Marci Catonis uerba sunt ex oratione, quã de Achæis scripsit: Cumq; Annibal terrã Italiã laceraret, atq; uexaret, Vexatã Italiã dixit Cato ab Annibale, quãdo nullũ calamitatis, aut sæuitiæ, aut immanitatis genus reperiri queat, quod eo tempore Italia non perpessa sit. Marcus Tullius quarto in Verrem: Quæ ab isto sic spoliata atq; direpta est, ut non ab hoste aliquo, qui tamẽ in bello religionem & consuetudinis iura retineret: sed ut à Barbaris prædonibus uexata esse uideatur. De illaudato autem duo uidentur responderi posse: Vnum est eiusmodi: Nemo quisquam tam afflictis est moribus, quin faciat, aut dicat nonnunquam aliquid, quod laudari queat. Vnde hic antiquißimus uersus uice prouerbij celebratus est:

*natiua

Illaudatus.

Πολλάκι *καὶ κηπωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.
Sæpe etiam est holitor ualdè opportuna locutus.

*γάρ καὶ μωρὸς

Sedenim qui in omni re, atq; in omni tempore omni laude uacat, is illaudatus est: isq; omnium peßimus, deterrimusq; est. *Sicuti omnis culpæ priuatio, inculpatum facit. Inculpatus autem instar est absolutæ uirtutis. Illaudatus quoque igitur finis est extremæ malitiæ. Itaque Homerus non uirtutibus appellandis, sed uitijs detrahendis, laudare ampliter solet. Hoc enim est:

*Sic utique

Ἤυδα μᾶντις ἀμύμων. Et,
Τόδ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην,
Illi haud inuiti uolarunt.
Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον.

Ιλιαδ. δ.

Tunc

Tunc neq; cernere erat torpentem Agamẽnona dium.
Οὐδὲ καταπτώσσοντ' οὐδ' οὐκ ἐθελόοντα μάχεσθαι.
Nec pauidum, nec uolentem decernere ferro.

Epicurus quoq; simili modo maximã uoluptatem priuationem, detractionemq; omnis doloris definiuit, his uerbis: ὅρος τῆς μεγέθους τῶν ἡδονῶν παντὸς τῆς ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. Eadẽ ratione idem Vergilius inamabilẽ dixit Stygiã paludẽ. Nã sicut illaudatũ κατὰ στέρησιν laudis, ita inamabilem per amoris στέρησιν detestatus est. Altero modo illaudatus ita defenditur. Laudare significat prisca lingua nominare, appellareq;. Sic in actionibus ciuilibus autor laudari dicitur, quod est nominari. Illaudatus ergo est, quasi illaudabilis, id est, nunquam nominandus. Sicuti quondam à cõmuni cõcilio Asiæ decretũ est, uti nomen eius qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat, ne quis ullo in tempore nominaret. Tertium restat ex his quæ reprehensa sunt, quod tunicam squallentem auro dixit. Id autem significat copiam, densitatemq; auri in squamarum speciem intexti. Squallere enim dictum ad squamarum crebritate, asperitateq;: quæ in serpentum, piscium'ue corijs uisuntur. Quam rem & alij, & hic idem poëta locis aliquot demonstrat:

Ex Gellio.

Squallere.

Quem pellis, inquit, ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat. Et alio loco:
Iamq; adeò rutilum thoraca indutus ahenis
Horrebat squamis.

Accius in Pelopidibus ita scribit: Eius serpentis squamæ squallido auro, & purpura prætextæ. Quicquid igitur nimis inculcatum obsitumq; aliqua re erat, ut incuteret uisentibus facie noua horrorem, id squallere dicebatur: sicut in corporibus incultis squomosis'que alta congeries sordium, squallor appellatur. Cuius significationis multo

aßid

assiduoque usu totum id uerbum ita contaminatum est, ut iam squallor de re alia nulla, quàm de solis inquinamentis, dici cœperit.

Alij tres loci apud Vergilium explicati. CAP. VIII

Gell. lib. 5. c. 3. GRatum mihi est (Auienus inquit) correctum, quod de optimis dictis malè opinabar. Sed in hoc uersu mihi uidetur deesse aliquid:

Ipse Quirinali lituo, paruaque sedebat
Succinctus trabea.

Lituus. Si enim nihil deesse concedimus, restat ut fiat lituo & trabea succinctus, quod est absurdissimum. Quippe cum lituus sit uirga breuis, in parte qua robustior est incurua, qua Augures utuntur: non uideo, qualiter possit lituo succinctus uideri. Respondit Seruius: Sic hoc dictum esse, ut pleraque dici per defectionem solent. Veluti cum dicitur: Marcus Cicero homo magna eloquentia: & Roscius histrio summa uenustate: Non plenum hoc utrunque, neque perfectum est: sed enim pro pleno, ac perfecto auditur. Vt Vergilius alio in loco:

Victorem Buten immani corpore, id est, corpus immane habentem. Et item alibi:

In medium geminos immani pondere cæstus
Proijcit. Ac similiter:
Domus sanie, dapibusque cruentis.

Sic igitur id quoque dictum uideri debet: Ipse Quirinali lituo, id est, lituũ Quirinalem tenẽs. Quod minimè mirandũ foret, si ita dictum fuisset, Picus Quirinali lituo erat: sicuti dicimus, statua grandi capite erat. Est autem, & Erat, & Fuit, plerunque absunt cum elegantia sine detrimento sententiæ. Sed quoniã litui facta mentio est, prætermittendum nõ est: quòd posse quæri animaduertimus, utrum à tuba lituus Augur

Auguralis appelletur, an tuba à lituo Augurum, lituus dicta sit. Vtrunque enim pari forma, & pariter in capite incuruum est. Sed si (ut quidam putant) tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homeri uersu λίγξε δ' ὀϊστός: necesse est, ut uirga Auguralis à tubæ similitudine, lituus uocetur. Vtitur autem uocabulo isto Vergilius pro tuba, ut ibi:

Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta.

Gell. lib. 10. capitu. 11. Subiecit Auienus: Maturate fugam, quid sit, parum mihi liquet. Contraria enim mihi uidetur fuga: maturitati. Vnde quid de hoc uerbo sentiendum sit, quæso me doceas. Et Seruius: Nigidius homo omnium bonarum artium disciplinis egregius, Maturare, inquit, est quod neque citius, neque serius: sed medium quiddam, & temperatum est. Bene, atque propriè Nigidius. Nam & in frugibus, & in pomis matura dicuntur: quæ neque cruda, & immitia sunt: neque caduca, & nimium cocta: sed tempore suo temperate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam diuus Augustus duobus uerbis Græcis eleganter exprimebat. Nam & dicere in sermonibus, & scribere in epistolis solitum ferunt, σπεῦδε βραδέως. Per quod monebat, ut ad rem agendam simul adhiberetur & industriæ celeritas, & tarditas diligentiæ. Ex quibus duobus contrarijs, fit maturitas. Sic ergo Vergilius inducit Neptunum discessum uentis imperantem: ut & tam citò discedant, tanquam fugiant: & tamen standi mediocritatẽ in regressu teneant: tanquã maturè, id est, tẽperatè, abeuntes. Veretur enim, ne in ipso discessu classi noceant: dum raptu nimio, tanquam per fugam, redeunt. Idem Vergilius, duo ista uerba maturare & properare, tanquam plenè contraria, scitissimè separauit his uersibus: Maturare.

Frigidus agricolam siquando continet imber,

Multa

Multa forent, quæ mox cœlo properanda sereno,

Maturare datur. Bene & eleganter duo ista uerba diuisit. Nanque in præparatu rei rusticæ, per tempestates & pluuias, quoniam & necessitate otium est, maturari potest: per serenas uerò, quoniam tempus instat, properari necesse est. Sanè cùm significandum est coactius quid, & festinantius factum, rectius hoc dicitur Præmaturè factum, quàm Maturè. Sicuti Afranius dixit in Togata, cui Titulus nomen est:

Appetis dominatum demens præmaturè præcocem.

In quo uersu animaduertendum est, quòd præcocem, inquit, non præcoquem. Est enim casus eius rectus non præcoquis, sed præcox. Hic Auienus rursus interrogat: Cum Vergilius, inquit, Aeneam suum tanquam hominem pium à contagione atrocis uisus apud inferos uindicauerit, & magis eum fecerit audire reorum gemitus, quàm ipsa uidere tormenta, in ipsos uerò campos piorum licenter induxerit: cur hoc tamen uersu ostendit illi partem locorum, quibus impij cohibebantur,

Vestibulum ante ipsum, primisq; in faucibus Orci?

Qui enim uestibulum & fauces uidet, intra ipsam ædem iam sine dubitatione succesſit: aut si quid aliud de uestibuli uocabulo intelligendum, scire desidero. Ad hæc Seruius: Pleraque sunt uocabula, quibus uulgò utimur: non tamen liquido animaduertimus, quid ea ex uera proprietate significent. Sicuti est Vestibulum in sermonibus celebre atque obuium uerbum: non omnibus tamen, qui illo facile utuntur, liquidò spectatum. Putant enim Vestibulum esse partem domus priorem, quam atrium uocant. Sed Caecilius Gallus uir doctißimus, in libro de significatione uerborum, quæ ad ius ciuile pertinent, secundo, Vestibulum dicit

Gell. lib. 16. cap. 5.

dicit esse non in ipsis ædibus, neq; ædium partem: sed locum ante ianuam domus uacuum, per quem de uia aditus accessusq; ad fores ædium sit. Ipsa enim ianua procul à uia fiebat, area intersita, quæ uacaret. Quæ porrò huic uocabulo ratio sit, quæri multum solet. Sed quæ scripta apud idoneos autores legi, proferre in medium non pigebit. Ve particula, sicuti quædam alia, tum intensionem significat, tum minutionem. Nam Vetus, & Vehemens, alterum ab ætatis magnitudine compositum, elisumq; est: alterum à nimio impetu, & ui mentis instructum. Vecors autem & Vesanus, priuationem significant sanitatis & cordis. Diximus autem superius, eos qui amplas domus antiquitus faciebant, locum ante ianuam uacuum relinquere solitos, qui inter fores domus & uiam medius esset. In eo loco qui dominum eiusdem domus salutatum uenerant, priusquàm admitterentur, consistebant. Et neq; in uia stabant, neque intra ædes erant. Abilla ergo grandis loci *consistione & quasi quadam stabulatione, Vestibula appellata sunt spatia, in quibus multum staretur ab aduenientibus priusquàm intromitterentur in domum. Alij consentientes uestibula eadem esse, quæ diximus, in sensu tamen uocabuli dissentiunt. Referunt enim non ad eos qui aduenium, sed ad illos qui in domo commanent: quoniam illhic nunquàm consistunt, sed solius transitus causa ad hunc locum ueniunt, exeundo siue redeundo. Siue igitur secundum priores per augmentum, siue per secundos per diminutionem intelligendum est: tamen uestibula constat aream dici, quæ à uia domum diuidit. Fauces autem iter angustum est, per quod ad uestibulum de uia flectitur. Ergo Aeneas, cum uidet fauces atq; uestibulum domus impiorum, non est intra domum: nec contactu ædium execrabili, sæuoq; polluitur: sed

*constitione

de uia uidet loca inter uiam, & ædes locata.

Bidentes, quid significent, & unde dictæ. Deinde equitem id ipsum significare nonnunquam, quod significatur nomine equi. CAPVT IX.

Gellius lib. 16. cap. 6.

BIdentes hostiæ, quid essent inquit Auienus, interrogaui quendam de grammaticorum cohorte, & ille bidentes, oues esse respondit, idcircoq; lanigeras adiectū, ut oues planius demonstrarentur. Esto, inquam, oues bidentes dicantur. Sed quæ ratio huius in ouibus epitheti scire, inquam, uolo. atq; ille nihil cunctatus, Oues, inquit, bidentes dictæ sunt, quòd duos tantùm dentes habeant. Tunc ego: Vbi terrarum quæso te, inquam, duos solos per naturam dentes habere oues aliquando uidisti? Ostentum enim hoc est, & factis piaculis procurandum. Tum ille permotus mihi, & iritatus: Quære, inquit, ea potius, quæ à grammatico quærenda sunt. Nam de ouium dentibus opiliones percontator. Facetias ego nebulonis hominis risi, & reliqui. Sed te percontor quasi ipsius uerborum naturæ conscium. Tum Seruius: De numero dentium quem ille opinatus est, reprehendendus à me non est, cùm ipse iam riseris. Verum procurandum mihi est, ne illud obrepat, quòd bidentes epitheton sit ouium, cùm Pomponius egregius Atellanarum poëta in Gallis Transalpinis hoc scripserit: Mars tibi uoueo facturum, si unquam rediero, bidente uerre. Publius autem Nigidius in libro, quem de extis composuit, Bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes hostias bimas: Neq; tamen dixit, cur ita appellentur. Sed in commentarijs ad ius Pontificum pertinentibus, legi bidentes primò dictas, d litera ex superfluo (ut sæpe assolet) interiecta: sicut pro reire, redire dicitur: & pro reamare, redamare: & redarguere, pro rearguere. Ad hiatum enim

Bidentes.

enim duarum uocalium procurandum, interponi solet d, litera. Ergo bidennes primùm dictæ sunt, quasi biennes: & longo usu loquendi corrupta est uox: & ex bidennibus, bidentes dictæ. Higinus tamen, qui ius Pontificum non ignorauit, in quinto librorum, quos de Vergilio fecit, Bidentes appellari scripsit hostias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem transcendisse constaret ætatem. Iterum quærit Auienus in his uersibus.

Fræna Pelethronij Lapithæ, gyrosq; dedêre
Impositi dorso: atq; equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Gel. lib. 12. c. 5

Cur Vergilius equi officium equiti dederit. Nam insultare solo, & glomerare gressus, equi constat esse, non equitis. Bene, inquit Seruius, hæc tibi quæstio nata ex incuria ueteris lectionis. Nam quia seculum nostrum ab Ennio, & omni bibliotheca uetere desciuit: multa ignoramus, quæ nõ laterent, si ueterũ lectio nobis esset familiaris. Omnes enim antiqui scriptores, ut hominem equo insidentem, ita & equum cùm portaret hominem, equitem uocauerunt: & equitare non hominem tantùm, sed equum quoq; dixerunt. Ennius libro Annalium septimo ait:

Eques.

Deniq; ui magna quadrupes eques, atq; elephanti
Proijciunt sese.

Nunquid dubium est, quin equitem in hoc, ipsum equum dixerit, cùm addidisset illi ephitetõ quadrupes? Sic & equitare, quod uerbũ è uocabulo equitis inclinatum est, & homo utens equo, & equus sub homine gradiens, dicebatur. Lucilius nanque uir apprimè linguæ Latinæ scius equum & currere & equitare dicit hoc uersu:

Nempe hunc currere equum nos atq; equitare uidemus

Ergo & apud Maronem, qui antiquæ Latinitatis diligens fuit, ita intelligendum est, Atque equitem docuere sub armis: id est, docuerunt & equum portantem hominem insultare solo, & gressus glomerare superbos. Subiecit Auienus: Cùm iam trabibus contextus acernis Staret equus. Scire uellem in equi fabrica casu'ne an ex industria hoc genus ligni nominauerit. Nam licet unum pro quolibet ligno ponere poëticæ licentiæ sit, solet tamen Vergilius temeritatem licentiæ non amare, sed rationis certæ uim in rerum uel nominum electione seruare.

VESALIENSIS.

Dolendum erat profectò, ne hunc quidem librum haberi integrum: si, quæ in prioribus libris desiderantur, non ita magni essent momenti. Nunc quemadmodum grauiores nonnunquam morbi esse solent in causa, vt quid deinde morbi accedunt, nõ facilè sentiantur: ita præcedentium librorum hiatus tanto nimirum studiosos omneis dolore afficiunt, vt hic vix vllus esse possit dolori locus.

MACROBII AVRELII THEODOSII uiri consularis & illustris, Saturnaliorum liber septimus.

Quando & quibus de rebus philosophandum in conuiuio. CAPVT I.

PRIMIS mensis post epulas iam remotis, & discursum uariantibus poculis minutioribus, Prætextatus: Solet cibus, inquit, cum sumitur, tacitos efficere, potus loquaces. At nos & inter pocula silemus, tanquam debeat serijs uel etiam Philosophicis carere tractatibus tale conuiuium: Et Symmachus, Vtrum'ne ita sentis Vecti, ut Philosophia conuiuijs intersit: & non tanquam Censoria quædã, & plus nimio * uerecunda materfamiliâs penetralibus suis contineatur: ne misceat se Libero, cui etiam tumultus familiares sunt: cùm ipsa huius sit uerecundiæ, ut strepitum non modo uerborum, sed ne cogitationum quidem, in sacrarium suæ quietis admittat? Doceat nos uel peregrina institutio, & disciplina à Parthis petita: qui solent cum concubinis, non cum coniugibus inire cõuiuia: tanquam has & in uulgus produci, & lasciuire quoq; illas non nisi domi abditas, tueri deceat tectum pudorem. An ego censeam producendam Philosophiã, quò rhetorica uenire ars, & professio popularis erubuit? Isocrates enim Græcus orator, qui uerba prius libera, sub numeros ire primus coëgit, cùm in conuiuio à sodalibus oraretur, ut aliquid in medium de eloquentiæ suæ fonte proferret, hanc ueniam deprecatus: Quæ præsens, inquit,

*reuerenda

Parthorũ mos.

locus & tempus exigit, ego non calleo: quæ ego calleo, nec loco præsenti sunt apta, nec tempori. Ad hæc Eustathius: Probo Symmache propositum tuum, quòd Philosophiam ea, quam maximam putas, obseruatione ueneraris: ut tantùm intra suum penetral existimes adorandam. Sed si propter hoc à conuiuijs exulabit: procul hinc facessant & alumnæ eius: Honestatem dico, & Modestiam, nec minus cum Sobrietate Pietatem. Quam enim harum dixerim minus esse uenerabilem? Ita fit, ut ab eiusmodi cœtibus relegatus matronarum talium chorus, libertatem conuiuiorum solis concubinis, id est, uitijs & criminibus addicat. Sed absit, ut Philosophia, quæ in scholis suis solicitè tractat de officijs conuiualibus, ipsa conuiuia reformidet: tanquam non poßit rebus asserere, quæ solet uerbis docere: aut nesciat seruare modum, cuius in omnibus humanæ uitæ actibus terminos ipsa constituit. Neq; enim ita ad mensas inuito Philosophiam: ut non se ipsa moderetur, cuius disciplina est, rerum omnium moderationem docere. Vt ergo inter te, & Vectium uelut arbitrali iudicatione componam: aperiam quidem Philosophiæ tricliniorum fores. Sed spondeo sic interfuturam, ne mensuram notæ sibi, ac sectatoribus suis dispensationis excedat. Tunc Furius: Quia te unicum Eustathi, inquit, sectatorem Philosophiæ nostra ætas tulit: oratus sis, ut modum dispensationis, quam das & conuiuanti, nobis ipse patefacias. Et Eustathius: Primum hoc eam scio seruaturam, ut secum æstimet præsentium ingenia conuiuarum. Et si plures peritos, uel saltem amatores sui in conuiuij societate repererit, sermonem de se patietur agitari. Quia uelut paucæ literæ mutæ, dispersæ inter multas uocales, in societatem uocis facilè mansuescunt: ita rariores imperiti gaudẽtes consortio peritorum: aut

Græca sic habent: ἐν οἷς μὲν ἐγὼ δεινὸς οὐχ ὁ νῦν καιρὸς, ἐν οἷς δὲ ὁ νῦν καιρὸς οὐκ ἐγὼ δεινός.

Philosopho cõuiuarũ in primis esse spectãda ingenia: & pro horum qualitate nunc tacendũ esse, nũc loquendum.

aut consonant, si quasi possunt: aut rerum talium capiuntur auditu. Si uerò plures ab institutione huius disciplinæ alieni sint, prudentibus qui pauciores intererunt, sanciet dißimulationem sui, & patietur loquacitatem maiori parti amiciorem sociare: ne rara nobilitas à plebe tumultuosiore turbetur. Et hæc est una de uirtutibus Philosophiæ: quia cùm orator non aliter nisi orando probetur: philosophus non minus tacendo pro tempore, quàm loquendo philosophatur. Sic ergo pauci qui aderũt doctiores, in consensum rudis consortij, salua & intra se quiescente ueri notione migrabunt: ut omnis discordiæ suspicio facessat. Nec mirũ si doctus faciet, quod fecit quõdam Pisistratus Athenarum tyrannus: qui cùm filijs suis rectũ dando consilium nõ obtinuisset assensum: atq; ideo esset in simultate cum liberis: ubi hoc æmulis causam fuisse gaudij comperit, ex illa discordia sperantibus in domo regnantis nasci posse nouitatem: uniuersitate ciuium cõuocata, ait succensuisse quidem se filijs non acquiescentibus patriæ uoluntati, sed hoc sibi postea uisum paternæ aptius esse pietati, ut in sententiam liberorum ipse concederet. Sciret igitur ciuitas, sobolem regis cum patre esse concordem. Hoc commento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti. Ita in omni uitæ genere, præcipueq; in lætitia conuiuali, omne quod uidetur absonum, in unam concordiam soni salua innocentia redigendum est. Sic Agathonis conuiuiũ, quia Socrates, Phædros Pausanias, & Erisymachos habuit, sic ea cœna quam Callias doctißimus dedit, Carneadẽ dico, Antisthenẽ, & Hermogenẽ, cæterosq; his similes, uerbum nullum nisi philosophicũ sensit. At uerò Alcinoi uel Didonis mensa, quasi solis apta delicijs habuit hæc Ioppam, illa* Demodocum cithara canentes. Nec deerant apud Alcinoum uiri saltatores

Pisistrati factum notatu dignum.

*Polyphemum

res,& apud Didonem Bitias,sic hauriens merum,ut se totum superflua eius effusione proluueret. Non ne si quis aut inter Phæacas,aut apud Pœnos, sermones de sapientia eruditos conuiualibus fabulis miscuisset, & gratiam illis cœtibus aptam perderet, & in se risum plane *iuste mouerets

* iustum

De quibus rebus philosophãdum in conuiuio, si modò philosophandi detur occasio.

Ergo prima eius obseruatio erit æstimare conuiuas. Deinde ubi sibi locum patere uiderit, non de ipsis profunditatis suæ inter pocula secretis loquetur: nec nodosas & anxias,sed utiles quidem,facilesq; quæstiones mouebit. Nam sicut inter illos, qui exercitij genus habent in medijs saltare conuiuijs, si quis ut se amplius exerceat, uel ad cursum, uel ad pugillatum, sodales laceßiuerit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate consortij: sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandum est: ut crateri liquoris ad lætitiam nati, adhibeatur non modò Nympharum, sed Musarum quoque admistione temperies. Nam si(ut fãteri necesse est) in omni conuentu aut tacendum est, aut loquendum:quæramus, silentium ne conuiuijs, an & opportunus sermo conueniat. Nam si, sicut apud Athenas Atticas Areopagitæ tacentes iudicant, ita inter epulas oportet semper sileri: non est ultra quærendum, inter mensas philosophandum,nec ne sit. Si uerò non erunt muta conuiuia, cur ubi sermo permittitur inhonestus, honestus prohibetur? maximè cùm non minus, quàm dulcedo uini, hilarent uerba conuiuium. Nam si Homeri latentem prudentiam inscruteris alius,delinimẽtũ illud quod Helena uino miscuit

νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν τ' ἐπίληθες ἁπάντων,

non herba fuit ex India,non succus: sed narrandi opportunitas,quæ hospitem mœroris oblitum flexit ad gaudium. Vlyßis enim præclara facinora filio præsente narrabat:

Odyß.4. Πάντα μὲν ὄφρ' ἂν ἐγὼ μυθήσομαι ὅσσ' ὀνομήνω

Ὅσσοι

Ὅσσοι δὴ Δαναοῖσι θρασυκάρδιον ἔσθος ἔθεντο.

Ἀλλ' οἷον τόδε ἔρεξε καὶ ἔτλη κάρτερος ἀνήρ

Δήμῳ ἐνὶ τρώων, ὅθι πάσχετε πήματ' ἀχαιοί.

Ergo paternã gloriam, & singula eius fortia facta diecndo,animum filij fecit alacriorem: & ita credita est, contra mœrorem uino remedium miscuisse. Quid hoc, inquit,ad philosophiam? Imò nihil tam cognatum sapientiæ, quàm locis & temporibus aptare sermones: personarum, quæ aderunt, æstimatione in medium uocata. Alios enim relata incitarunt exempla uirtutum, alios beneficiorum, nonnullos modestiæ:ut & qui aliter agebant, sæpe auditis talibus ad emendationem uenirent.Sic autem uitijs irretitos, si & hoc in conuiuijs exegerit loquendi ordo, feriet Philosophia non sentientes: ut Liber pater thyrso ferit per obligationem circunfusæ hederæ latente mucrone: quia non ita profitebitur in cõuiuio Censorẽ, ut palam uitia castiget. Cæterũ his obnoxij repugnabunt: & talis erit conuiuij tumultus, ut sub huiusmodi inuitati uideantur edicto,

Quod supereſt,læti bene gestis corpora rebus
Procurate uiri,& pugnam sperate parati.

Aut ut Homerus breuius & expreßius dixit:

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα. Iliad.19.

Ergo si opportunitas necessariæ reprehensionis emerserit:sic à Philosopho proficiscetur, ut & tecta, & efficax sit. Quid mirum, si feriet sapiens (ut dixi)non sentientes? cùm interdum sic reprehendat, ut reprehensus hilaretur. Nec tamen fabulis suis, sed interrogationibus quoq; uim Philosophiæ nihil ineptum loquentis ostendet. Hanc ergo nullus honestus actus,locus ue, cœtus nullus excludat: quæ ita se aptat, ut ubique sic appareat necessaria, tanquam abesse illam nefas fuerit.

De quibus libenter quisque interrogetur. CAPVT II.

ET Auienus: Nouas mihi duas disciplinas uideris induc-ere, interrogandi, uel etiam reprehendendi: ut alacritas utrinq; ijs, ad quos sermo est, excitetur: cùm dolor semper reprehensionem uel iustam sequatur. Vnde hæc, quæ leuiter attigisti, fac quæso enarrando pleniora. Primum, inquit Eustathius, hoc teneas uolo, non de ea me reprehensione dixisse, quæ speciem accusationis habet, sed quæ uituperationis instar est. Hoc Græci σκῶμμα uocant: non minus quidem amarum, quàm accusatio, si importunè proferatur. Sed à sapiente sic proferetur, ut dulcedine quoque non careat. Et ut prius tibi de interrogando respondeam: qui uult amœnus esse consultor, ea interrogat, quæ sunt interrogato facilia responsu, & quæ scit illum sedula exercitatione didicisse. Gaudet enim quisquis prouocatur ad doctrinam suam in medium proferendam: quia nemo uult latêre, quod didicit: maximè si scientia, quam labore quæsiuit, cùm paucis illi familiaris, & plurimis sit incognita: ut de astronomia, uel dialectica, cæteriśque similibus. Tunc enim uidentur consequi fructum laboris, cùm adipiscuntur occasionem publicandi quæ didicerant, sine ostentationis nota: qua caret, qui non ingerit, sed inuitatur ut proferat. Contrà, magnæ amaritudinis est, si coram multis interroges aliquem, quod non optima scientia quæsiuit. Cogitur enim aut negare se scire, quod extremum uerecundiæ damnũ putant: aut respondere temere, & fortuito se euentui ueri fálsíue committere. Vnde sæpe nascitur insciti æ proditio: & omne hoc infortunium pudoris sui, imputat consulenti. Necnon & qui obierunt maria, & terras, gaudent, cùm de ignoto multis, uel terrarum situ, uel sinu maris interrogantur: libenteŕq; respondent, & describunt

Quibus de rebus interrogari quis cupiat.

hunt, modò uerbis, modò radio loca: glorioſiſſimum putantes, quæ ipſi uiderint, aliorum oculis obijcere. Quid duces & milites, qui fortiter à se facta semper dicturiunt: & tamen tacent, arrogantiæ metu? Noń ne si ut hæc referant inuitentur, mercedem sibi laboris extimant persolutam: remunerationem putantes, inter uolentes narrare quæ fecerint? Adeò autem id genus narrationum habet quendam gloriæ saporem: ut si inuidi, uel æmuli fortè præsentes sint, tales interrogationes obstrependo discutiant: & alias inferendo fabulas prohibeãt illa narrari, quæ solent narranti laudem creare. Pericula quoq; præterita, uel ærumnas penitus absolutas qui euasit, ut referat, gratiſsimè prouocatur. Nam qui adhuc in ipsis uel paululum detinetur, horret admonitionem, & formidat relatum. Id adeò Euripides expreſsit, ὡς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων. Adiecit enim σωθέντα ut ostenderet, post finem malorum gratiam relationis incipere. Et poëta ueſter adijciẽdo olim, quid nisi post emensa infortunia futuro tempore iuuare dicit memoriam sedati laboris?

Forsan & hæc olim meminiſſe iuuabit.

Nec negauerim esse malorum genera, quæ non uult qui pertulit uel transacta meminiſſe: nec minus interrogatus offenditur, quàm cùm in ipsis malis fuit. Vt qui carnifices expertus est, & tormenta membrorũ: ut qui infaustas pertulit orbitates: uel cui nota quondam* affixa Censoria est. Caue interroges, ne uideris obijcere. Illum sæpe si potes ad narrandum prouoca, qui recitando fauorabiliter exceptus est: uel qui liberè & feliciter legationem peregit: uel qui ab imperatore comiter, affabiliterq; susceptus est: uel si quis tota penè classe à piratis occupata, seu ingenio, seu uiribus solus euasit: quia uix implet desiderium loquentis,

rerum

* aliàs, adfixa: uel, adfixa

rerum talium uel longa narratio. Iuuat, si quē dicere iusseris amici sui repentinam felicitatem, quam sponte non audebat uel tacere, uel dicere: modò iactaniiæ, modò malitiæ metu. Qui uenatibus gaudet, interrogetur de syluæ ambitu, de ambage lustrorum, de uenationis euentu. Religiosus si adest, da illi referendi copiam, quibus obseruationibus meruerit auxilia Deorum, quantus illi ceremoniarum fructus: quia & hoc genus religionis existimant, Numinū beneficia non tacere. Adde, quia uolūt & amicos se Numinibus extimari. Si uerò & senex præsens est, habes occasionē non, qua plurimū illi contulisse uidearis, si eum interroges, uel quæ ad illum omnino non pertinent. Est enim huic ætati loquacitas familiaris. Hæc sciens Homerus, quandam congeriem simul interrogationum Nestori fecit offerri.

Odus. γ. Νῦν δ' ἐθέλω ἔπος ἄλλο μεταλλῆσαι καὶ ἔρεσθαι
Νέστορ ἐπεὶ περίοιδε δίκας καὶ φρόνιν ἄλλον.
Τρίς γὰρ δὴ μιν φασὶν ἀνάξασθαι γένε ἀνδρῶν.
Ὥς τέ μοι ἀθανάτοις ἰνδάλλεται εἰσοράασθαι.
ὦ Νέστορ νηλιάδη, σὺ δ' ἀληθὲς ἔνισπε.
Πῶς ἔθαν Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων,
Ποῦ Μενέλαος ἔην, τίνα δ' ἀνῷ μήσατ' ὄλεθρον
Αἴγισθος δολόμητις, ἐπεὶ κτάνε πολλὸν ἀρείω,
ἢ οὐκ ἄργεος ἦεν ἦ χαϊκοῦ, ἀλλά πῃ ἄλλῃ
Πλάζετ' ἐπ' ἀνθρώπους, ὁ δὲ θαρσήσας κατέπεφνε.

Tot loquendi semina interrogando conceßit, ut pruritum senectutis expleret. Et Vergilianus Aeneas gratum se ad omnia præbens Euandro, uarias illi narrandi occasiones ministrat. Neq; enim de una re aut altera requirit, sed singula lætus, Exquiritq́; audit'que uirum monumenta priorum. Et Euander consultationibus captus, scitis quàm multa narrauerit.

De ua

De vario scommatum genere, & quàm cautè his vtendum inter conuiuas. CAPVT III.

HAec dicentem fauor excepit omnium. Sed mox subiecit Auienus: Vos omnes, qui doctorum doctißimi adestis, orauerim: ut hortatu uestro Eustathius, quæ de scommate paulò autè dixerit, animetur aperire. Omnibus ad hoc prouocantibus, ille contexuit: Præter catægorian, que est ψόγος: & præter διαβολὴν, quæ delatio est: sunt alia duo apud Græcos nomina, λοιδορία καὶ σκῶμμα: quibus nec uocabula Latinè reperio, nisi fortè dicas lœdoriam exprobrationem esse ad directam contumeliam, scomma enim penè dixerim morsum figuratum: quia sæpe fraude, uel urbanitate tegitur: ut aliud sonet, aliud intelligas. Nec tamen semper ad amaritudinem pergit: sed nonnūquam ijs, in quos iacitur, & dulce est. Quod genus maximè uel sapiens, uel aliâs urbanus exercet: præcipuè inter mensas, & pocula, ubi facilis est ad iracundiam prouocatio. Nam sicut in præcipiti stantem uel leuis * flatus impellit: ita uino uel infusum, uel aspersum, paruus quoque dolor incitat in furorem. Ergo cautius in conuiuio abstinendum scommate, quod tectam intra se habet iniuriā. Tantò enim pressius hærent talia dicta, quàm directæ lœdoriæ: ut hami angulosi, quàm directi mucrones tenacius infiguntur: maximeq́; dicta huiusmodi risum præsentibus mouent, quo uelut assensus genere confirmatur iniuria. Est autem lœdoria huiusmodi: Oblitus'ne es, quia salsamenta uendebas? Scomma autem, quod diximus sæpe contumeliam esse celatam, tale est: Meminimus quando brachio te emungebas. Nam cum res eadem utrobiq; dicta sit, illud tamen lœdoria est, quod apertè obiectū exprobratumq́; est: hoc scomma, quod figuratè. Octauius qui natu * Libyus uidebatur,

*tactus

Alterū genus scommatum.

*nobilis

Cicero

Ciceroni recitanti ait: Non audio quæ dicis. Ille respondit, Certè solebas bene fõratas habere aures. Hoc eò dictũ est, quia Octauius Libys oriundus dicebatur, quibus mos est aurem fõrare. In eundem Ciceronem Laberius, cùm ab eo ad concessum non reciperetur, dicẽtem: Reciperem te nisi anguste sederemus, ait ille nimis mordaciter: Atqui solebas duabus sellis sedere: obijciens tanto uiro lubricum fidei. Sed id quod Cicero dixit, nisi anguste sederemus, scommatis est in C. Cæsarem, qui in senatum passim tam multos admittebat, ut eos quatuordecim gradus capere non possent. Tali ergo genere, quod scœtum contumeliæ est, abstinendum sapienti semper, cæteris in conuiuio est.

* Ex capit. 2. lib. 2. hùc locũ sic restituimus: ut M. Votacilius in Consulẽ, qui uno tantum die Consulatum peregit. Solebant. &c.

Sunt alia scommata minus aspera quasi edentatæ beluæ morsus: * ut Tullius in consulem, qui uno tantum die Consulatum peregit. Solent, inquit, esse Flamines Diales, modò Consules Diales habemus. Et in eundem: Vigilantissimus est Consul noster, qui in consulatu suo somnum non uidit. Eidemq; exprobranti sibi, quòd ad eundẽ Consulem non uenisset, Veniebam, inquit, sed nox me comprehendit. Hæc & talia sunt, quæ plus urbanitatis, minus amaritudinis habent. Vt sunt & illa de nonnullis corporeis uitijs aut parum, aut nihil gignentia doloris: ut si in caluitium cuiusquam dicas, uel in nasum, seu curuam erectionem, seu Socraticam depressionem. Hæc enim quantò minoris infortunij sunt, tantò lenioris doloris. Contrà oculorum orbitas non sine excitatione commotionis obijcitur. Quippe Antigonus rex Theocritũ Chium, de quo iurauerat quòd ei parsurus esset, occidit propter scomma ab eodem de se dictum. Cùm enim quasi puniendus ad Antigonum raperetur, solantibus eum amicis, ac spem pollicentibus, quòd omnino clementiã regis experturus esset, cùm ad eius oculos ue-

los uenisset, respondit: Ergo impossibilem mihi dicitis spem salutis. Erat autem Antigonus uno orbatus oculo. Et importuna urbanitas, male dicacem luce priuauit. Nec negauerim philosophos quoq; incurrisse nonnunquam per indignationem hoc genus scommatis. Nam cùm regis libertus ad nouas diuitias nuper erectus, Philosophos ad conuiuium congregasset: & irridendo eorum minutulas quæstiones, scire se uelle dixisset, cur ex nigra & alba fãba pulmentum unius coloris edatur: Aridices Philosophus indignè ferens, Tu nobis, inquit, absolue, cur de albis & nigris loris similes maculæ gignantur. Sunt scommata quæ in superficie habent speciem contumeliæ, sed interdũ non tangunt audientes, cùm eadem si obnoxio dicantur, exagitent: ut contrà sunt, quæ speciem laudis habent, & personã audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore prius dicam: Lucius Quintus Prætor de prouincia nuper reuerterat, obseruata, quod mireris, Domitiani temporis præturæ maxima castitate. Is cùm æger assidenti amico diceret, frigidas se habere manus: renidens ille ait: Atqui eas de prouincia calidas paulò antè reuocasti. Risit Quintus, delectatusq; est, quippe alienissimus à suspicione furtorum. Contrà, si hoc diceretur male sibi conscio, & sua furta recolenti, exacerbasset auditũ. Critobolum famosæ pulchritudinis adolescentem Socrates cum ad cõparationem formæ prouocaret, iocabatur, nõ irridebat. Certè si dicas cuiusdam summatarum diuitiarum uiro, tibi excito creditores tuos: aut si nimis casto, gratæ sunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditasti: utiq; delectabuntur, scientes his dictis suam conscientiam non grauari, sicut cõtrà sunt, quæ sub specie laudis exagitant, sicut paulò antè diuisi. Nam si timidissimo dixero, Achilli uel Herculi comparandus es: aut famo

Rursum duo scommatum genera.

Prius.

famosæ iniquitatis uiro, ego te Aristidi in æquitate præponо: sine dubio uerba laudem sonãtia ad notam uituperationis suæ uterq; tracturus est. Eadẽ scommata eosdem modò iuuare, modò mordere possunt, pro diuersitate præsentium personarũ. Sunt enim, quæ si coram amicis obijciantur nobis, libenter audire possimus. Vxore uerò seu parentibus, magistrisue præsentibus, dici in nos aliquod scomma nolimus: nisi fortè tale sit, quod illorũ censura libẽter accipiat. Vt si quis adolescentẽ coram parentibus uel magistris irrideat, quod insanire possit continuis uigilijs, lectionibusq; nocturnis: aut uxore præsente, quòd stultè faciat uxorium se præbendo, nec ullam elegantiam eligendo formarum. Hæc enim & in quos dicuntur, & præsentes hilaritate perfundunt. Commendat scomma & conditio dicentis, si in eadem causa sit, ut si alium de paupertate pauper irrideat: si obscurè natum natus obscurè. Nam Tharsius Amphias, cùm ex hortulano potens esset, & in amicum quasi degenerem nonnulla dixisset, mox subiecit: Sed & nos de eisdem seminibus sumus, & omnes pariter lætos fecit. Ista uerò scommata directa, letitia eum in quem dicuntur, infundunt: si uirum fortem uituperes, quasi salutis suæ prodigum, & pro alijs mori uolentem: aut si obiceceris liberali, quòd res suas profundat, minus sibi quàm alijs consulendo. Sic & Diogenes Antisthenẽ Cynicum magistrum suum solebat ueluti uituperando laudare. Ipse enim, aiebat, mendicum me fecit è diuite: & pro ampla domo, in dolio fecit habitare. Melius autem ista dicebat, quàm si diceret, gratus illi sum, quia ipse me philosophum, & consummatæ uirtutis uirum fecit. Ergo cùm unum nomen scommatis sit, diuersi continentur in eo effectus. Ideo apud Lacedæmonios inter cætera exactæ uitæ instituta, hoc quoq; exerci-

exercitij genus à Lycurgo est institutum: ut adolescentes & scommata sine morsu dicere, & ab alijs in se dicta perpeti discerent. Ac si quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cùm ergo uideas mi Auiene (instituenda est enim adolescentia tua, quæ ita docilis est, ut discenda præcipiat) cùm uideas, inquam, anceps omne esse scommatum genus, suadeo in conuiuijs, in quibus lætitiæ insidiatur ira, ab eiusmodi dictis facessas: & magis quæstiones conuiuales uel proponas, uel ipse dissoluas. Quod genus ueteres ita ludicrum non putarũt, ut & Aristoteles de ipsis aliqua conscripserit, & Plutarchus, & uester Apuleius. Nec contemnendum sit, quod tot philosophantium curam meruit.

Cibum simplicem præferendum esse multiplici, ut qui sit digestu facilior. CAP. IIII.

ET Prætextatus: Hoc quæstionũ genus, cùm & senilem deceat ætatem, cur soli iuueni suadetur? Quin agite omnes qui adestis hîc, apta conuiuio fabulemur, ne de cibatu tantum, sed & siqua de natura corporum, uel alia: præsente maximè Disario nostro, cuius plurimum ad hoc genus quæstionũ poterit ars & doctrina conferre: sortiamurque (si uidetur) ut per ordinem unusquisq; proponat quam soluendã existimet quæstionẽ. * Hic assensi omnes, Prætextato anteloquium detulerunt, orantes, ut cùm ipse cœpisset, cæteris ex filo consultationis eius, interrogandi constitueretur exemplum. Tum ille: Quæro, inquit, utrum simplex an multiplex cibus digestu facilior sit: quia multos hunc, nonnullos illum sectantes uidemus. Et est quidem superba ac contumax, & ueluti sui ostentatrix continentia: contrà, amœnam se, & comem appetentia uult uideri. Cùm ergo una Censoria sit, delicata altera, scire equidem

*Huic

Simplex an multiplex cibus sit digestu facilior.

uelim, quæ seruandæ aptior sit sanitati. Nec longè petendus assertor est, cùm Disarius adsit, qui quid cõueniat corporibus humanis non minus callet, quàm ipsa natura huius fabricæ autor & nutrix. Dicas ergo uelim, quid de hoc quod quæritur, medicinæ ratio persuadeat. Si me, Disarius inquit, aliquis ex plebe imperitorum de hac quæstione consuluisset, quia plebeia ingenia magis exemplis quàm ratione capiuntur: admonuisse illum contentus fuerem institutionis pecudum, quibus si simplex & uniformis cibus sit, multò saniores sunt corporibus humanis: & inter ipsas illæ morbis implicãtur, quibus (ut altiles fiant) offæ compositæ, & quibusdam condimentis uariæ farciuntur. Nec dubitaret posthac, cùm aduertisset animalibus simplici cibo utentibus familiarem sanitatem,* ægrescere autem inter illa quæ saginã composita uarietate patiuntur. quia constat id genus alimoniæ non magis copia quàm uarietate crudescere. Fortasse illum attẽtiorem exẽplo altero fecissem: ut cõsideraret, nullum unquam fuisse medicorum circa curas ægrescentiũ tam audacis negligentiæ, ut febrienti uarium & non simplicem cibum daret. Adeò constat, quàm facilius digestu sit uniformis alimonia: ut ei uel cùm infirma sit natura, sufficiat. Nec tertium defuisset exemplum, ita esse uitandam ciborum uarietatẽ, ut uaria solemus uina uitari. Quis enim ambigat, eum qui diuerso uino utitur, in repentinam ruere ebrietatem, necdum hoc potus copia postulante? Tecum autem Vecti, cui soli perfectionem disciplinarum omnium contigit obtinere, non tam exemplis, quàm ratione tractandum est: quæ & me tacẽte, clàm te esse non poterat. Cruditates cueniunt, aut qualitate succi, in quem cibus uertitur, si non sit aptus humori, qui corpus obtinuit: aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura

* Alias: ægre scere autẽ quæ saginãtur, & composita uarietate crudescere

natura, ad omnia, quæ congesta sunt, concoquenda. Ac primùm de succi qualitate uideamus. Qui simplicem cibum sumit, facilè quo succo eius corpus uel iuuetur, uel grauetur, usu docẽte cognoscit. Nec enim ambigit, cuius cibi qualitate possessus sit, cùm unum sumpserit. Et ita fit, ut noxa, cuius causa deprehensa est, facilè uitetur. Qui autem multiplici cibo alitur, diuersas patitur qualitates ex diuersitate succorum: nec concordant humores ex materiæ uarietate nascentes, nec efficiunt liquidum purumue sanguinẽ, in quẽ iecoris ministerio uertuntur, & in uenas cũ tumultu suo transeũt. Hinc morborũ scaturigo, qui ex repugnantiũ sibi humorũ discordia nascũtur. Deinde quia nõ omniũ quæ esui sunt, una natura est: non omnia simul coquuntur: sed alia celerius, tardius alia. Et ita fit, ut digestionum sequentiũ ordo turbetur. Neq; enim cibi, quem sumimus, una digestio est: sed ut corpus nutriat, quatuor patitur digestiones: quarum unam omnes, uel ipsi quoque hebetes sentiũt, alias occultior ratio deprehẽdit. Quod ut omnibus liqueat, paulò altius mihi causa repetenda est. Quatuor sunt in nobis uirtutes, quæ administrandam alimoniam receperunt: quarum una dicitur καθεκτικὴ, quæ deorsum trahit cibaria confecta mandibulis. Quid enim tam crassam materiam per faucium angusta fulciret, nisi eam uis naturæ occultior hauriret? Hausta uerò non continuo lapsu per omne corpus succedentibus sibi foraminibus peruium ad imum usque descendunt, & talia qualia accepta sunt egeruntur, sed salutare officium digestionis expectant. Secundæ hæc cura uirtutis est, quam Græci, quia retentatrix est, uocant κατακλεκτικήν. Tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, uocatur ἀλλοιωτικὴ. Huic obsequũtur

Digestiones quatuor.

omnes, quia ipsa digestionibus curat. Ventris enim duo sunt orificia: quorum superius erectum recipit deuorata, & in follem uentris recondit: hic est stomachus, qui paterfamiliâs dici meruit, quasi omne animal solus gubernans: nã si ægrescat, uita in ancipiti est, titubante alimoniæ meatu, cui natura tanquã rationis capaci uelle ac nolle contribuit. Inferius uerò demissum intestinis adiacentibus inseritur, & inde uia est egerendis. Ergo in uentre fit prima digestio, uirtute allœotica in succum uertente, quicquid acceptum est, cuius fæx retrimenta sunt, quæ per intestina inferiore orificio tradente labuntur, & officio quartæ uirtutis, cui ἀποκριτικὴ nomen est, procuratur egestio. Ergo postquam in succum cibus reformatur, hic iam iecoris cura succedit. Est autẽ iecur cõcretus sanguis, & ideo habet natiuũ calorẽ, qui confectum succũ uertit in sanguinem. Et sicut cibũ in succum uerti, prima est: ita succum transire in sanguinem, secũda digestio est. Hunc calor iecoris administratum per uenarum fistulas in sua quæq; membra dispergit, parte quæ ex digestis frigidissima est, in lienem relapsa, qui ut iecur caloris, ita ipse frigoris domicilium est. Nam ideo omnes dexteræ partes ualidiores sunt, & debiliores sinistræ, quia has regit calor uisceris sui: illæ contagione frigoris sinistra obtinentis hebetantur. In uenis autem & arterijs, quæ sunt receptacula sanguinis & spiritus, tertia fit digestio. Nam acceptum sanguinẽ quodã modo defæcãt & quod in eo aquosum est, uenæ in uesicam refundunt: liquidũ uerò, purumq; & altilem sanguinem singulis totius corporis membris ministrant. Et ita fit, ut cùm cibum solus uenter accipiat, eius alimonia dispersa per uniuersos membrorum meatus, ossa quoque & medullas & ungues nutriat, & capillos. Et hæc est quarta digestio, quæ in singulis membris fit, dum quod unicuiq; membro datum est, ipsi membro fit nutrimentum. Nec tamen huic toties defæcato retrimenta sua desunt, quæ cum membra omnia in suæ sunt sanitate, per occultos euanescunt meatus. Si qua uerò pars corporis ægrescat, in ipsam quasi infirmiorem ultima illa quæ diximus retrimenta labuntur, & hinc nascuntur causæ morborum, quæ ῥεύματα medicis uocare mos est. Si enim fuerit ultimi succi iusto uberior multitudo, hanc à se repellit pars corporis illa, quæ sanior est: & sine dubio labitur in infirmã, quæ uires non habet repellendi. Vnde & alieni receptio distendit locum in quem ceciderit, & hinc creantur dolores. Hæc est ergo triplex causa uel podagræ, uel cuiuslibet ex confluentia morbi: id est, multitudo humoris, fortitudo membri à se repellentis, & recipiẽtis infirmitas. Cùm igitur asseruerimus, quatuor in corpore fieri digestiones, quarum altera pẽdet ex altera, & si præcedens fuerit impedita, nullus fit sequentis effectus: recurramus animo ad illam primam digestionẽ, quæ in uentre conficitur, & inuenietur quid impedimenti ex multiformi nascatur alimonia. Diuersorum enim ciborum diuersa natura est: & sunt qui celerius, sunt qui tardius digeruntur. Cùm ergo prima digestio uertitur in succum, quia non simul accepta omnia uertuntur, quod prius uersum est, dum alia tardius uertuntur, acescit, & hoc sæpe etiam eructando sentimus. Alia quoque quibus tarda digestio est, uelut ligna humida, quæ urgente igne fumum de se creant: sic illa immittente igne naturæ, fumant, dum tardius coquuntur. Siquidem nec hoc sensum eructantis euadat. Cibus autem simplex non habet controuersam moram, dum in simplicem simul succum uertitur: nec digestio ulla turbatur, dum omnes sibi stata momentorum di-

mensione succedunt. Si quis autem (quia nihil impatientius imperitia) rationes has dedignetur audire, extimans non impediri digestionem, nisi sola ciborum multitudine: nec uelit de qualitate tractare: hic quoque multiformis alimonia deprehenditur causa morborum. Nam pulmentorum uarietas recipit uaria condimenta, quibus gula ultrà quàm naturæ necesse est, laceßitur: & fit inde congeries, dum pruritu desiderij amplius uel certè de singulis parua libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos, potus'ue uitandos: qui ultra sitim, famem'ue sedandam producunt appetentiam. Denique uel propter hoc edendi uarietas repudietur, quia plena est uoluptatis, à qua serijs, & stuodiosis cauendum est. Quid enim tam contrarium, quàm Virtus, & Voluptas? Sed modum disputationi facio, ne uidear hoc ipsum, in quo sumus, licet sobrium sit, tamen quia uarium est, accusare conuiuium.

Contrà, cibum multiplicem aptiorem esse, quàm sit simplex. CAPVT V.

HAec cum Prætextato, & cæteris prona assensione placuissent, Euangelus exclamauit, Nihil tam indignum toleratu, quàm quòd aures nostras Græca lingua captiuas tenet, & uerborum rotunditati assentire cogimur: circũuenti uolubilitate sermonis, qui ad extorquendã fidem agit in audientes tyrannum. Et quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur, agè Vecti hortemur Eustathiũ: ut recepta contraria disputatione, quicquid pro uario cibo dici potest, uelit cõmunicare nobiscum: ut suis telis lingua uiolenta succumbat: & Græcus Græco eripiat hunc plausum, tanquam cornix cornici oculos effodiat. Et Symmachus: rem iucundam Euangele amarius postulasti. Audere enim contra tam copiosè & eleganter inuenta, res est quæ

quæ habeat utilem uoluptatem: sed non tanquam ingenijs insidiantes, & gloriosis tractatibus inuidentes, hoc debemus expetere, nec abnego, potuisse me quoq; tanquam palinodiam canere. Est enim rhetorica prælusio, cõmunes locos in utramuis partem inuẽtorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorum inuentionibus à Græcis fortè alijs relata respondent, te Eustathi oramus omnes, ut sensa & inuenta Disarij contrarijs repellendo, in integrum restituas exautoratum conuiuiorum lepôrem. Ille diu hoc à se officium deprecatus, ubi tot impellentium procerũ, quibus obuiandũ non erat, hortatui succubuit: Bellum, inquit, duobus mihi amicißimis cogor indicere, Disario, & Continentiæ. Sed ab autoritate uestra, tanquam ab edicto Prætoris, impetrata uenia, Gulæ patronum (quia necesse est) profitebor. In primo speciosis magis quàm ueris penes nos Disarius exemplis, ut docebitur, nostri cepit ingenium. Ait enim pecudes uti simplici cibo: & ideo expugnari difficilius earum, quàm hominum sanitatem. Sed utrunque falsum probabo. Nam neque simplex est animalibus mutis alimonia: nec ab illis, quàm à nobis morbi remotiores. Testatur unum uarietas pratorum quæ depascuntur: quibus herbæ sunt amaræ pariter & dulces: aliæ succũ calidum, aliæ frigidum nutrientes: ut nulla culina poßit tam diuersa condire, quàm in herbis natura uariauit. Notus est omnibus Eupolis, inter elegantes habendus ueteris comœdiæ poëtas. Is in fabula quæ inscribitur Aeges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se uerba iactantes:

Βοσκόμεθα ἥλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης
Πρίνου, καμάρου τε πτόρθους ἁταλοὺς ἀποτρώγουσαι,
Καί πρὸς τούτοισιν ἔτ' ἄλλ' οἷον κύτι σόντε, ἡδὲ
Φάσκον εὐώδη, καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλλον.

ἐρείκιν Κότινον, σχῖνον, μελίαν, συκῆν, δρῦν, κιττὸν, μυρίκην
Πρόμαλον, ῥάμνον, φλῶμον, ἀνθερικὴν κίσθον,
Φηγὸν, θύμα θύμβραν.

Videtur ne uobis ciborũ ista simplicitas, ubi tot enumerãtur uel arbusta, uel frutices, non minus succo diuersa, quàm nomine? Quòd autem non facilius morbis homines, quàm pecudes, occupentur: Homero teste contentus sum, qui pestilentiam refert à pecudibus esse inchoatam: quando morbus antequàm in homines posset irrepere, facilius captis pecoribus incubuit. Sed & quanta sit mutis animalibus infirmitas, uitæ breuitas indicio est. Quod enim eorũ quibus notitia nobis in usu est, potest annos hominis æquare? nisi recurras fortè ad ea, quæ de coruis, atq; cornicibus fabulosa dicuntur: quos tamẽ uidemus omnibus inhiare cadaueribus, uniuersisq; seminibus insidiari, fructus arborum persequi. Nam non minus edacitatis habent, quàm de longæuitate eorum opinio fabulatur. Secũdum (si bene recordor) exemplum est, solere medicos ægris simplicem cibum offerre, non uarium: cùm hunc offeratis (ut opinor) non quasi digestu faciliorem, sed quasi minus appetendum: ut horrore uniformis alimoniæ, edendi desiderium languesceret: quasi multis concoquendis per infirmitatem non sufficiente natura. Ideo si quis ægrescentium uel de ipso simplici amplius appetat, subducitis adhuc desideranti. Ideo uobis commento tali, non qualitas, sed modus quæritur. Quòd autem in edendo, sicut in potando suades uaria uitari, habet latentis captionis insidias, quia nomine similitudinis coloratur. Cæterùm longè alia ciborum ratio est. Quis enim unquam edendo plurimum, mente sauciatus est: quod in bibendo contingit? Fartus cibo, stomacho uel uentre grauatur: infusus uino, fit similis insano, opinor, quia

quia craßitudo cibi uno in loco permanens, expectat administrationẽ digestionis, & tunc demum membris sensim confectus illabitur: potus ut natura leuior, mox altum petit: & cerebrum, quod in uertice locatũ est, ferit fumi calentis aspergine. Et ideo uaria uina uitantur, ne res quæ ad poßidendum caput repentina est, calore tam diuerso quàm subito consilij sedem sauciet. Quod æquè in cibi uarietate metuendum, nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa uerò disputatione, qua digestionum ordinem & sermone luculento & uario digeßisti, illa omnia quæ de natura humani corporis dicta sunt, & nihil nocent propositæ quæstioni, & eloquenter dicta non abnego. Illi soli non assentior, quòd succos uarios de ciborum uarietate cõfectos, dicis contrarios esse corporibus: cùm corpora ipsa de cõtrarijs qualitatibus fabricata sint. Ex calido enim, & frigido, de sicco, & humido constamus. Cibus uerò simplex cui adest, succũ de se unius qualitatis emittit. Scimus autem similibus similia nutriri. Dic quæso unde aliæ tres qualitates corporis nutrirẽtur? Singula autẽ ad se similitudinẽ sui rapere, testis est Empedocles, qui ait: ὡς γλυκὴ μὲν γλυκυμάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσε, ὀξὺ δ' ἐπ' ὀξὺ ἔβη, θερμὸν δ' ἐποχεύετο θερμῷ. Te autẽ sæpe audio Hippocratis tui uerba cũ admiratione referentẽ: εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἤλγεεν, ἀλγεῖ δὲ οὐκ ἄρα ἕν ἐστι. Ergo si homo non unum, nutriendus est non ex uno. Nam & Deus omniũ fabricator, aërẽ quo circunfundimur, & cuius spiramus haustu, non simplicem uoluit habere qualitatem, ut aut frigidus sit semper, aut caleat: sed nec cõtinuæ siccitati, nec perpetuo eum addixit humori: quia una nos non poterat qualitate nutrire, de permistis quatuor fabricatos. Ver ergo calidum fecit, & humectum: sicca est æstas, & calida:

Ita nunc legimus: ἐν τῷ περὶ φύσιος ἀνθρώπου. ἐγὼ δὲ φημὶ εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος οὐδέπότ' ἂν ἤλγεεν οὐδὲ γὰρ ἦν ὑπὸ τοῦ ἀλγήσειεν.

da: autumnus siccus, & frigidus: hyems humida pariter & frigida est. Sic & elementa quæ sunt nostra principia, ex diuersitatibus etiam ipsa constant, & nos nutriunt. Est enim ignis calidus, & siccus: aër humectus, & calidus: aqua similiter humecta, & frigida: terra frigida pariter, & sicca. Cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cùm nihil nec in nobis, nec circa nos, nec in ijs de quibus sumus, uniforme sit? Quòd autem accescere, uel nonnunquam fumare in stomacho cibum, uis assignare uarietati: ut credamus, pronunties oportet, aut semper eum qui uario cibo utitur, hæc pati: aut nunquàm illum pati, qui simplicem sumit. Si uerò & qui mensa fruitur copiosa, hoc uitium sæpe non sentit: & qui se uno cibo afficit, sæpe sustinet quod accusas: cur hoc uarietati, & non modo edacitatis assignas? Nam & de simplici auidus noxam patitur cruditatis, & in uario moderatus digestionis commodo fruitur. At inquies, Ipsa immoderatio ex ciborum uarietate nascitur: titillante gula, & ad assumenda plura quàm necesse est prouocante. Rursus ad ea, quæ iam dixi, reuoluor: cruditates de modo, non de qualitate prouenire. Modum enim seruat, qui sui potens est: * & in mensa Sicula, uel Asiana. Excedit impatiens, etiam si solis oliuis, aut olere uescatur. Et tamen ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis compos est: contrà, insanus fit ille, cui merus sal cibus est, si hoc ipsum uoraciter inuaserit. Postremò, si in his, quæ sumimus, uarietatem noxiam putas: cur potionum remedia, quæ per os humanis uisceribus infunditis, ex tam contrarijs, ac sibi repugnantibus mista componitis? Succo papaueris admiscetis euphorbium, mandragoram, alias q; herbas* conclamati frigoris, pipere temperatis. Sed nec monstruosis carnibus abstinetis, inferentes poculis testiculos castor

*etiam

*Cõclamatum frigus, pro maximo, et propè mortifero.

castorum, & uenenata corpora uiperarum: quibus admiscetis quicquid nutrit India: quicquid deuehitur herbarum, quibus Creta generosa est. Cum ergo ad custodiam uitæ hoc faciant remedia, quod cibus: siquidem illa eam reuocent, iste contineat: cur illis prouidere uarietatem laboras, isti squalorem uniformitatis adijcis? Post omnia in uoluptatem Censura cothurnati sermonis inuectus es, tanquã uoluptas uirtuti semper inimica sit: & non, cùm in luxum, spreta mediocritate prolapsa est. Quid enim agit ipse seruus, non edendo nisi cogente fame, nec potando præter sitim: nisi ut de utroque capiat uoluptatem? Ergo uoluptas non mox nomine ipso infamis est: sed fit modo utendi uel honesta, uel arguenda. Parũ est si accusata sit, & nõ etiam laudetur uoluptas. Nam cibus qui cum uoluptate sumitur, desiderio tractus, in uentrẽ reconditur, patula expectatione rapientem: & dũ animosè fruitur, mox eum concoquit. quod non ex æquo cibis euenit, quos nulla sui dulcedo commendat. Quid ergo accusas uarietatem, quasi gulæ irritamentum: cùm salus sit hominis, uigere appetentiam: quæ deficiente langueſcit, & periculo sit propior? Nam sicut in mari gubernatores uento suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minorem modum uela præteruolant: & flatum, cùm maior est, coërcent: sopitum uerò excitare non possunt: ita & appetentia cùm titillatur, & crescit, rationis gubernaculo temperatur: si semel ceciderit, animal extinguitur. Si ergo cibo uiuimus, & cibũ appetentia sola commendat: elaborandum nobis est, commento uarietatis: ut hæc semper prouocetur: cũ præstò sit ratio, quæ intra moderationis suæ terminos temperetur. Memineritis tamẽ lepido me conuiuio adesse, non anxio. Nec si admitto uarietatem, ut luxum probem, ubi quæruntur æstiuæ niues, & hyb

& hybernæ roſæ: & dum magis oſtentui, quàm uſui ſeruitur, ſyluarum ſecretum omne luſtratur, & peregrina maria ſolicitantur. Ita enim fit, ut etiam ſi ſanitatem ſumẽtium mediocritas obſeruata non ſauciet: ipſe tamen luxus moriũ ſit ægritudo. His fauorabiliter exceptis, Diſarius, Obſecutus es, inquit, Euſtathi dialecticæ, ego medicinæ. Qui uolet eligere ſequenda, uſum conſulat: & quid ſit utilius ſanitati, experientia docebit.

Vinum natura frigidum potius uideri quàm calidum.
Et cur rarò fœminæ, ſenes citò inebrientur.

CAPVT VI.

POſt hæc Flauianus: Et alios quidem medicos idem dicentes ſemper audiui, uinum inter calida cenſendum. Sed & nunc Euſtathius cùm cauſas ebrietatis attingeret, prædicabat uini calorem. Mihi autem ſæpe hoc mecum reputanti, uiſa eſt uini natura frigori propior, quàm calori. Et in medium profero, quibus ad hoc extimandum trahor: ut ueſtrum ſit de mea extimatione iudicium. Vinum (quantum mea fert opinio) ſicut natura frigidum eſt, ita capax uel etiam appetens caloris fit, cùm calidis fuerit admotum. Nam & ferrum cùm tactu ſit frigidum, ψυχρὸν δ' ἔλεχαλκὸν ὕδασι: ſi tamen ſolem pertulerit, concaleſcit, & calor aduena natiuum frigus expellit. Hoc utrum ita eſſe ratio perſuadeat, requiramus. Vinum quod aut potu interioribus cõciliatur, aut ſotu ut ſuperficiẽ curet, adhibetur, cum infunditur cuti: quin frigidum ſit, nec medici inficiantur. Calidum tamen in interioribus prædicant, cùm non tale deſcendat, ſed admiſtum calidis concaleſcat. Certè reſpondeant uolo, cur ſtomacho in laſſitudinem degenerãti, ad inſtaurandas conſtrictione uires offerant ægreſcenti uinum: niſi frigore ſuo laſſata cogeret, & colligeret diſſoluta?

Vinũ natura frigidum.

Et cùm laſſo (ut dixi) ſtomacho nil adhibeat calidum, ne creſcat ulterius laſſitudo: à uini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutantes. Dabo aliud indicium accidentis magis uino, quàm ingenti caloris. Nam ſiquis aconitum neſciens hauſerit: non nego hauſtu eum meri plurimi ſolere curari. Infuſum enim uiſceribus trahit ad ſe calorem, & ueneno frigido quaſi calidum iam repugnat. Si uerò aconitum ipſum cum uino tritum potui datum ſit, haurientem nulla curatio à morte defendit. Tunc enim uinum natura frigidum admiſtione ſui frigus auxit ueneni: nec in interioribus iam caleſcit, quia non liberum, ſed admiſtum alij, imò in aliud uerſum deſcendit in uiſcera. Sed & ſudore nimio uel laxato uentre deſeſſis uinum ingeritur: ut in utroque morbo conſtringat meatus. Inſomnem medici frigidis oblinunt, modò papaueris ſucco, modò mandragora, uel ſimilibus, in quibus eſt & uinũ. Nam uino ſomnus reduci ſolet, quod non niſi ingentis frigoris teſtimonium eſt. Deinde omnia calida uenerem prouocant, & ſemen excitant, & generationi fauent. Hauſto autem mero plurimo, fiunt uiri ad coitum pigriores. Sed nec idoneum conceptioni ferunt: quia uini nimietas, ut frigidi, facit ſemen exile uel debile. Hoc uerò uel manifeſtiſſimam exiſtimationis meæ habet aſſertionem: quòd quæcunque nimium algentibus, eadem contingunt ebrijs. Fiunt enim tremuli, pallidi, graues: & ſaltu tumultuantis ſpiritus artus ſuos, & membra quatiuntur. Idem corporis torpor ambobus, eadem linguæ titubatio. Multis etiam morbus ille, quem παράλυσιν Græci uocant, ſic nimio uino, ut multo algore cõtingit. Reſpice etiam quæ genera curationum adhibeantur ebrijs. Non ne cubare ſub multis operimentis iubentur, ut extinctus calor refoueatur? non ne &

ad

ad calida lauachra ducuntur? non'ne illis unctionum tempõre calor corporis excitatur? Postremò, qui fiunt crebrò ebrij, cito senescunt. Alij ante tempus competẽtis ætatis uel caluitio, uel canitie insigniuntur, quæ non nisi inopia caloris eueniunt. Quid aceto frigidius, quod culpatum uinum est? Solum enim hoc ex omnibus humoribus crescentem flammam uiolenter extinguit: dum per frigus suum calorem uincit elementi. Nec hoc prætereo, quod ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorum succus imitatur uini saporem: ut mala seu simplicia, seu granata, seu cydonia, quæ cotonea uocat Cato. Hoc ideo dixerim, quod me sæpe mouit, & exercuit, mecum disputantem: quia in medium proferre uolui, quid de uino extimauerim sentiendum. Cæterùm consultationem mihi debitam non omitto. Te enim Disari conuenio, ut quod quærendum mihi occurrit absoluas. Legisse apud Græcum philosophum memini (ni fallor, ille Aristoteles fuit) in libro quem de Ebrietate composuit, Mulieres rarò in ebrietatẽ cadere, crebrò senes. Nec causam uel huius frequentiæ, uel illius raritatis adiecit. Et quia ad naturam corporũ tota hæc quæstio pertinet, quam nosse & industriæ tuæ, & professionis officium est: uolo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire. Tum ille: Rectè & hoc Aristoteles, ut cætera. Nec possum non assentiri uiro, cuius inuentis nec ipsa natura dissentit. Mulieres, inquit, rarò inebriantur, crebrò senes. Rationis plena gemina ista sententia, & altera pendet ex altera. Nam cum didicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat: iam tenemus, quid senes ad hoc frequenter impellat. Contrariam enim naturã sortita sunt muliebre corpus, & corpus senile. Mulier humectissimo est corpore. Docet hoc & læuitas cutis, & splendor: docent

Mulieres cur rarius inebriẽtur.

cent præcipuè assiduæ purgationes, superfluo exonerantes corpus humore. Cùm ergo epotum uinum in tam largum ceciderit humorem, uim suam perdit, & fit dilutius: nec facilè cerebri sedem ferit, fortitudine eius extincta. Sed & hæc ratio iuuat sentẽtiæ ueritatem, quòd muliebre corpus crebris purgationibus deputatum, pluribus consertum foraminibus: ut pateat in meatus, & uias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. Per hæc foramina uapor uini celeriter euanescit. Contrà, senibus siccum corpus est: quod probat asperitas, & squallor cutis. Vnde & hæc ætas ad fletum fit difficilior, quod est indicium siccitatis. Intra hos uinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris: & integra ui sua adhæret corpori arido: & mox loca tenet, quæ sapere homini ministrant. Dura quoq; esse senum corpora, nulla dubitatio est: & ideo etiam ipsi naturales meatus in membris durioribus obserantur: & hausto uino, exhalatio nulla contingit: sed totum ad ipsam sedem mentis ascendit. Hinc fit, ut & sani senes malis ebriorum laborent: tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam subiacent iuuenes ebrij, quàm senes sobrij. Si ergo leuem pertulerint impulsum uini, non accipiunt hæc mala, sed incitant, quibus ætatis ratione iam capti sunt.

Senes cur facile inebrientur.

Titubãtia, prẽmæ inflexionis.

Fœminis frigidiórne sit natura quàm uiris, an calidior. Et cur mustum non inebriet.

CAPVT VII.

PRobata omnibus Disarij disputatione, subiecit Symmachus: Vt spectata est tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit: ita unum ab eo prætermissum est, nimio frigore, quod in earum corpore est, frigescere

Mulieres frigidæ.

gescere haustum uinum: & ita debilitari, ut uis eius, quæ elanguit, nullum calorem posſit, de quo nascitur ebrietas, excitare. Ad hæc Horus: Tu uerò Symmache frustra opinaris frigidam mulierum esse naturam, quam ego calidiorem uirili, si tibi uolenti erit, facilè probabo. Humor naturalis in corpore, quando ætas transijt pueritiam, fit durior, & acuitur in pilos. Ideo tunc & pubes, & genæ, & aliæ partes corporis uestiuntur. Sed in muliebri corpore hunc humorem calore siccante fit inopia pilorum: & ideo in corpore sexus huius manet continuus splendor, & læuitas. Est & hoc in illis indicium caloris, abundantia sanguinis, cuius natura feruor est: qui ne urat corpus si infidat, crebra purgatione subtrahitur. Quis ergo dicat frigidas, quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguinis plenæ sunt? Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit: lectio tamen docet, eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu uenisset, ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis uirorũ corporibus adijcere singula muliebria: & unius adiutu, quasi naturæ flammei, & ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. In ueteribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo, quòd cùm calor semper generationis causa sit: fœminæ ideo celerius quàm pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. Nam & secundum iura publica duodecimus annus in fœmina, & quartusdecimus in puero definiuit pubertatis ætatem. Quid plura? Non uidemus mulieres, quando nimiũ frigus est, mediocri ueste contentas, nec ita operimẽtis plurimis inuolutas, ut uiri solent: scilicet naturali calore, cõtra frigus, quod aër ingerit, repugnante? Ad hæc renidens Symmachus: Bene, inquit, Horus

Mulierum naturam calidiorem esse quàm sit uirorum.

Horus noster tentat uideri Orator ex Cynico, qui in contrarium uertit sensus, quibus potest muliebris corporis frigus probari. Nam quòd pilis (ut uiri) non obsidentur, inopia caloris est. Calor est enim qui pilos creat. Vnde & eunuchis desunt: quorum naturam nullus negauerit frigidiorem uiris. Sed in corpore humano illæ partes maximè uestiuntur, quibus amplius inest caloris. Læue autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetur. Comitatur enim algorem densitas, læuitas densitatem. Quòd uerò sæpe purgantur, non multi, sed uitiosi humoris indiciũ est. Indigestum est enim, & crudum quod egeritur, & quasi infirmum effluit: nec habet sedem, sed natura quasi noxiũ, & magis frigidum pellitur. Quod maximè probatur, quia mulieribus, cùm purgantur, etiam algere contingit. Vnde intelligitur frigidum esse, quod effluit: & ideo in uiuo corpore non manere: quasi inopia caloris extinctum. Quòd muliebre corpus iuuabat ardentes uiros: non caloris erat, sed pinguis carnis, & oleo similioris, quod non in illis contingeret ex calore. Quòd citò admouentur generationi: non nimij caloris, sed naturæ infirmioris est: ut exilia poma celerius matureſcunt, robusta serius. Sed si uis intelligere in generatione ueram rationem caloris: considera uiros longè diutius perseuerare in generando, quàm mulieres in pariendo. Et hæc tibi sit indubitata probatio in utroque sexu uel frigoris, uel caloris. Nam uis eadem in frigidiore corpore celerius extinguitur, in calidiore diutius perseuerat. Quòd frigus aëris tolerabilius uiris ferunt, facit hoc frigus suum. Similibus enim similia gaudent. Ideo ne corpus earum frigus horreat, facit consuetudo naturæ, quàm sortitæ sunt frigidiorem.

Contrà frigidiorem esse naturam mulierũ, quàm uirorum sit.

Sed de his singuli, ut uolunt, iudicent: ego uerò ad sor-

tem consulendi uenio: & quod scitu dignum extimo, ab eodem Disario quæro, & mihi usque ad effectum nimio amico, & cum in cæteris, tum in his optimè docto. Nuper in Tusculano meo fui, cum uindemiales fructus pro annua solennitate legerentur. Erat uidere permistos rusticis seruos haurire uel de expresso, uel de sponte fluente mustum: nec tamen ebrietate capi. Quod in illis præcipuè admirabar, quos impelli ad insaniam paruo uino noueram. Quæro quæ ratio de musto ebrietatem aut tardam fieri faciat, aut nullam.

Mustũ cur nõ inebriet.

Ad hæc Disarius: Omne quod dulce est citò satiat, nec diuturnam desiderij sui fidem tenet: sed in locum satietatis succedit horror. In musto autem sola dulcedo est, suauitas nulla. Nam uinum cùm in infantia est, dulce: cùm pubescit, magis suaue quàm dulce est. Esse autem harum duarum rerum distantiam, certè Homerus testis est, qui ait:

Odiß. 15. Μαῖ' ἄγε δή μοι οἶνον ἐν ἀμφιφορεῦσιν ἄφυσσον
Ἡδύν.

ὀδυσ. ω. Καίεω δ' ἔντ' ἐθῆτι θεῶν καὶ ἀλείφατι πολλῷ
Καί μέλιτι γλυκερῷ.

Vocat enim mel dulce, & uinum suaue. Mustum igitur, cum necdum suaue est, sed tantummodo dulce, horrore quodam tantum sumi de se non patitur, quantum sufficiat ebrietati. Addo aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare: adeò, ut medici eos qui usq; ad periculum uino distenduntur plurimo, cogant uomere: & post uomitum contra fumum uini qui remansit in uenis, panem offerunt melle illitum: & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. Ideo ergo non inebriat mustum, in quo est sola dulcedo. Sed & hoc idonea ratione* descendit, quòd mustum graue est, & flatus, & aquæ permistione, & pondere

* defendit

dere suo citò in intestina delabitur, ac profluit, nec manet in locis obnoxijs ebrietati. Delapsum uerò relinquit sine dubio in homine ambas qualitates naturæ suæ: quarum altera in flatu, altera in aquæ substantia est. Sed flatus quidem, quasi æquè ponderosus, in ima delabitur: aquæ uerò qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam: sed & siqua uinalis fortitudo in homine resedit, hanc diluit, & extinguit. Inesse autem aquam musto uel hinc docetur quòd cùm in uetustatem procedit, fit mensura minus, sed acrius fortitudine: quia exhalata aqua, qua molliebatur, remanet uini sola natura cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permistione mollita.

De facilitate uel difficultate digestionis quorundam ciborum: deq; aliis quibusdam quæstiunculis oppidò quàm argutis. CAPVT VIII.

Isitiũ cur difficile digestu sit.

POst hæc Furius Albinus: Ego quoq; pro uirili portione Disarium nostrum inexercitum non relinquo. Dicas quæso, quæ causa difficile digestu facit isitium: quod ab insectione insitium dictum (amißione enim literæ, posteà, quod nunc habet nomen obtinuit) cùm multum in eo digestionem futuram iuuerit tritura tam diligens: & quicquid graue erat carnis absumpserit, consummationeq; eius multa ex parte confecerit. Et Disarius: Inde hoc genus cibi difficilè digeritur, unde putas ei digestionem antè prouisam. Leuitas enim, quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio uentris inuenerit: nec adhæreat cuti uentris, de cuius calore digestio promouetur: sic & mox tritum atque firmatum, cùm in aquam conijcitur, natat. Ex quo intelligitur, quod idem faciens in uentris humore, subducit se digestionis neceßitati: & tam serò illhic coquitur, quàm tardius conficiuntur quæ uapore

aquæ, quàm quæ igne soluuntur. Deinde dum instantius teritur, multus ei flatus inuoluitur: qui prius in uentre consumendus est, ut tum demum conficiatur quod remansit
*aueo de carne iam liberum. Hoc quoque scire *habeo, Furius inquit, quæ faciat causa nonnullos carnes ualidiores facilius digerere quàm tenues. Nam cùm citò coquant offas bulas, in asperis piscibus concoquendis laborant. In his Disarius ait: Huius rei autor est nimia in homine uis caloris, quæ si idoneam materiam suscipit, liberè congreditur, & citò eam in concertatione consumit: leuem modò præterit ut latentem, modò in cinerem potius quàm in succum uertit: ut ingentia robora in carbonum frusta lucentia igne uertuntur: paleæ si in ignem ceciderint, mox solum de eis cinerem restat uideri. Habes & hoc exemplum non dissonum, quòd potentior mola ampliora grana confringit, integra illa quæ sunt minutiora transmittit. Vento nimio abies, aut quercus euellitur: cannam nulla facilè frangit procella. Cumq; Furius delectatus enarrantis ingenio, plura uellet interrogare, Cæcinna se Albinus obiecit: Mihi quoque desiderium est habendi paulisper negotij cum tam facunda Disarij doctrina. Dic oro te, inquit, quæ facit causa, ut sinapi & piper, si apposita cuti fuerint, excitent ulnus, & loca perforent: deuorata uerò nullam uentris corpori inferant læsionem. Et Disarius: Species, inquit, & acres & calidæ, superficiem cui apponuntur, exulcerant: quia integra uirtute sua sine alterius rei admistione utuntur ad noxiam. Sed si in uentrem recepta sint, soluitur uis earum uentralis humoris alluuione, qua fiunt dilutiores. Deinde prius uertuntur in succum uentris calore, quàm ut integra possint nocere. Cæcinna subiecit: Dum de calore loquimur, admoneor rei, quàm semper quæsitu dignam pu-

Carnes ualidiores quare aliquãdo facilius digerãtur quã tenues.

Sinapi & piper cur apposita cuti uulnus excitent, deuorata nõ lædãt.

tauit: Cur in Aegypto quæ regionum aliarum calidissima est, uinum non calida, sed penè dixerim frigida uirtute nascatur. Ad hoc Disarius: Vsu tibi, Albine, compertum est: aquas, quæ uel de altis puteis, uel de fontibus hauriuntur, fumare hyeme, æstate frigescere. Quòd fit non alia de causa, nisi quòd aëre, qui nobis circunfusus est, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergitur, & aquas inficit, quarũ in imo est scaturigo. Et contrà, cùm hyemem aër præfert, calor in interiora demergens, aquis in imo nascentibus dat uaporem. Quod ergo ubique alternatur, uarietate temporis, hoc in Aegypto semper est, cuius aër semper est in calore. Frigus enim ima petens, uitium radicibus inuoluitur, & talem dat qualitatem succo inde nascenti. Ideo regionis calidæ uina calore caruerunt. Tractatus noster, Albinus inquit, semel ingressus calorem, non facilè aliò digreditur. Dicas ergo uolo, cur qui in aquam descendit calidam, si se non mouerit, minus uritur: sed si agitatu suo aquam mouerit, maiorem sentit calorem: & toties aqua urit amplius, quoties nouus ei motus accesserit. Et Disarius: Calida, inquit, quæ adhæserit nostro corpori, mox præbet tactum sui mansuetiorem: uel quia cuti assueuit, uel quia frigus accepit à nobis. Motus uerò aquam nouam corpori applicat: & cessante assuetudine, de qua paulò antè diximus, semper nouitas auget sensum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æstate cùm aër calidus flabro mouetur, non calorem, sed frigus acquirit? eadem enim ratione & in hoc feruorem deberet motus augere. Non eadem ratio est, Disarius inquit, in aquæ, & aëris calore. Illa enim corporis solidioris est: & crassa materies, cùm mouetur, integra ui sua superficiem, cui admouetur, inuadit: aër motu in uentum soluitur, & liquidior se

Cur uina frigida in Aegypto.

Aqua calida cur mota fiat calidior.

Æstate cur aer motus flabro frigidior acquiratur.

factus agitatu, flatus efficitur, Porrò ut flatus illud remouet, quod circunfusum nobis erat: erat autem circa nos calor. Remoto igitur per flatum calore, restat ut aduenam sensum frigoris præstet agitatus.

Cur se in orbem rotantes patiantur uertiginem capitis. Et quomodo cerebrum ipsum sensus expers, sensus tamen in cæteris membris gubernet. Inibiq; obiter quæ partes humani corporis sensu careant.

CAPVT IX.

INterpellat Euangelus pergentẽ cõsultationem: &, Exercebo, inquit, Disariũ nostrũ, si tamẽ minutis illis suis, & rotantibus responsionibus satisfaciet cõsulenti, Dic Disari, cur qui ita se uertunt, ut sæpe in orbẽ rotẽtur, & uertiginẽ capitis, & obscuritatẽ patiuntur oculorũ: postremò si perseuerauerint, ruũt, cũ nullus alius motus corporis hãc ingerat necessitatẽ? Ad hæc Disarius: Septẽ, inquit, corporei motus sunt. Aut enim accedit priorsum, aut retrorsum recedit, aut in dexteram læuam'ue diuertitur, aut sursum promouetur, aut deorsum, aut orbiculatim rotatur. Ex ijs septẽ motibus, unus tantũ in diuinis corporibus inuenitur. sphæralem dico, quo mouetur cœlum, quo sidera, quo cætera mouentur elementa. Terrenis animalibus illi sex præcipuè familiares sunt, sed nonnunquam adhibetur & septimus. Sed sex illi ut directi, ita & innoxij. Septimus, id est, qui gyros efficit, crebro cõuersu turbat, & humoribus capitis inuoluit spiramentum: quod animam cerebro quasi omnes sensus corporis gubernanti, ministrat. Hoc est autẽ spiramentũ, quod ambiens cerebrũ, singulis uim suam sensibus præstat: hoc est, quod neruis, & musculis corporis fortitudinẽ præbet. Ergo uertigine turbatũ, & simul agitatis humoribus oppressum languescit, et ministeriũ suum deserit. Inde fit ijs, qui raptantur in gyros, hebetior auditus

Rotantes se in orbem, cur uertiginẽ patiuntur.

ditus, uisus obscurior. Postremò neruis, & musculis nullam ab eo uirtutem, quasi deficiente, sumentibus: totum corpus, quod ijs sustinetur, & in robur erigitur: desertum iam fulcimentis suis, labitur in ruinam: Sed contra hæc omnia, consuetudo, quam secundam naturam pronuntiauit usus, illos iuuat, qui in tali motu sæpe uersantur. Spiramentum enim cerebri, quod paulò antè diximus, assuetum rei iam non sibi nouæ, non pauescit hunc motum, nec ministeria sua deserit. Ideo consuetis etiam iste agitatus innoxius est. Et Euangelus: Irretitum te iam Disari teneo: &, si uerè opinor, nusquam hodie effugies. Et alios enim in arte tibi socios, & ipsum te audiui sæpe dicentem, cerebro non esse sensum: sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum esse sine sensu. Verum'ne est hæc uos dicere solitos? an ut falsum refelles Disari? Verum, ait ille. Euangelus: Ecce iam clausus es. Vt enim concedam tibi, præter capillos, in homine aliquid esse sine sensu, quod non facilè persuasu est: tamen cur sensus omnes paulò antè dixisti à cerebro ministrari, cùm cerebro non inesse sensum ipse fatearis? potest'ne excusari huius contrarietatis *ausum, uel uestri oris nota uolubilitas? Et Disarius renidens: Retia quibus me irretitum tenes, nimis rara sunt, nimis patula. Ecce me Euangele sine nisu inde exemptum uidebis. Opus naturæ est, ut sensum uel nimium sicca, uel nimium humecta non capiant. Ossa, dentes cum unguibus, & capillis nimia siccitate ita densata sunt: ut penetrabilia non sint effectui animæ, quæ sensum ministrat. Adeps, medulla, & cerebrum ita in humore, atq; mollitie sunt, ut eundem effectum animæ, quem siccitas non recipit, mollities ista non teneat. Ideo tam dentibus, unguibus, ossibus & capillis, quàm adipi, medullis, & cerebro sensus inesse non

Dentes, ossa, & alia quædã in homine sensu carentia.

**Ausum pro audacia.*

potuit. Et sicut sectio capillorum nihil doloris ingerit: ita si secetur uel dens, uel os, seu adeps, seu cerebrum, seu medulla, aberit omnis sensus doloris. Sed uidemus, inquies, tormentis affici, quibus secantur ossa: torqueri homines & dolore dentium. Hoc uerum quis abneget? Sed ut os secetur, omentum quod impositum est ossi, cruciatum, dum sectionem patitur, importat. Quod cùm medici manus transit, os iam cum medulla, quam continet, habet indolentiam, sectioni similem capillorum. Et cùm dentium dolor est: non os dentis in sensu est, sed caro quæ continet dentem. Nam & unguis quantus extra carnem crescendo pergit, sine sensu secatur: qui carni adhæret, iam facit si secetur dolorem: non suo, sed sedis suæ corpore. Sicut capillus dum superior secatur, nescit dolorem: si auellatur, sensum accipit à carne, quàm deserit. Et cerebrum, quod tactu sui hominem uel torquet, uel frequenter interimit, non suo sensu, sed uestitus sui, id est, omenti, hunc importat dolorem. Ergo diximus quæ in homine sine sensu sint, & quæ hoc causa faciat indicatum est. Reliqua pars debilis mei de eo est, cur cerebrum, cùm sensum non habeat, sensus gubernet. Sed de hoc quoque tentabo, si potero esse soluendo. Sensus, de quibus loquimur, quinque sunt: uisus, auditus, odoratus, gustus & tactus. Hi aut in corpore sunt, aut circa corpus, solísque sunt caducis corporibus familiares. Nulli enim diuino corpori sensus ineſt. Anima uerò omni corpore, uel si diuinum sit, ipsa diuinior est. Ergo si dignitas diuinorum corporum, sensum dedignatur, quasi aptum caducis: multò magis anima maioris est maiestatis, quàm ut sensu egeat. Vt autem homo constet & uiuũ animal sit, anima præstat, quæ corpus illuminat. Porrò illuminat, inhabitando, & habitatio eius in cerebro est. *Et

Cerebrum sensu carens, quomodo corporis sensus gubernet.

est. *Et sphæralis enim natura, & ad nos de alto ueniens, partem in homine altam, & sphæralem tenuit, & quæ sensu careat, qui non est animæ necessarius, Sed quia necessarius animali est, locat in cauernis cerebri spiramentum de effectibus suis: cuius spiramenti natura hæc est, ut sensus & ingerat & gubernet. De his ergo cauernis, quas uentres cerebri nostra uocauit antiquitas, nascuntur neruorũ septem συζυγίαι: cui rei nomen quod ipse noles Latinũ facito. Nos enim συζυγίαν neruorum uocamus, cùm bini nerui pariter emergunt, & in locum certum desinunt. Septẽ igitur neruorum συζυγίαι de cerebri uentre nascentes, uicem implent fistularum, spiramentum sensificum ad sua quæque loca naturali lege ducentes: ut sensum uicinis, & longe positis membris animalis infundant. Prima igitur συζυγία neruorum taliũ petit oculos, & dat illis agnitionem specierum, & discretionem colorum, Secunda in aures se diffundit, per quam eis innascitur notitia sonorum. Tertia naribus inseritur, uim ministrans odorandi. Quarta palatum tenet, per quod de gustibus iudicatur. Quinta ui sua corpus omne implet. omnis enim pars corporis mollia & aspera, frigida & calida discernit. Sexta de cerebro means stomachum petit, cui maximè sensus est necessarius: ut quæ desunt appetat, superflua respuat, & in homine sobrio se ipse moderetur. Septima συζυγία neruorũ infundit sensum spinali medullæ, quæ hoc est animali, quod est naui carina. Et adeò usu, aut dignitate præcipua est, ut longum cerebrum à medicis sit uocata. Ex hac denique, ut ex cerebro, diuersi nascuntur meatus, uirtutem tribus animæ propositis ministrantes. Tria sunt enim, quæ ex animæ prouidentia accipit corpus animalis: ut uiuat, ut decorè uiuat, & ut immortalitas illi successione quæratur.

Ex sphæra-li enim natura

His tribus propositis, ut dixit, animæ per spinalem medullam præbetur effectus. Nam cordi, & iecori, & spirandi ministerijs, quæ omnia ad uiuendum pertinent, uires ex spinalibus, quos diximus, meatibus ministrantur. Neruis etiam manuum, pedum, aliarumue partium, per quas decorè uiuitur, uirtus inde præstatur. Et ut ex his successio procueretur, nerui ex eadem spinali medulla pudendis, & matrici, ut suum opus impleant, ministrantur. Ita nullus homine pars corporis sine spiramento, quod in uentre cerebri locatum est, & sine spinalis medullæ beneficio constat. Sic ergo fit, ut cum ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamen à cerebro in omne corpus proficiscatur. Eugo Græculus noster, Euangelus ait, tam planè nobis ostendit *operto res* opertu naturæ tectas: ut quicquid sermone descripsit, oculis uidere uideamur. Sed Eustathio iam cedo, cui prærepui consulendi locum. Eustathius: Modo uel uir omnium disertissimus Eusebius, uel quicunq; uolent alij, ad exercitium consultationis accedant, Nos posteà liberiore otio congrediemur.

Qui fiat, ut caluitium pariter atque canities, anteriores capitis partes primum inuadant. Deinde cur fœminis atque eunuchis uox fit quàm uiris exilior. CAP. X.

Canities et caluitiũ, cur priorẽ capitis partem principiò occupent.

ERgo (ait Eusebius) habendus mihi sermo est, Disari, tecum, de ætate, cuius ianuam iam penè ambo pulsamus. Homerus cùm senes πολιοκροτάφους uocat: quæro utrũ ex parte poëtico more totum caput significare uelit, an ex aliqua ratione canos huic præcipuè parti capitis ascribat? Et Disarius: Et hoc diuinus ille uates prudenter, ut cætera. Nam pars anterior capitis humidior occipitio est, & inde crebrò solet incipere canities. Et si pars anterior, ait ille, humidior est, cur caluitium patitur: quod non nisi

nisi siccitate contingit? Opportuna, inquit Disarius, obiectio: sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit, euanescat per plures meatus. Vnde uidemus in siccis defunctorum capitibus uelut quasdam suturas, quibus hemisphæria (ut ita dixerim) capitis illigantur. Quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant: & ideo tardius canescunt sed non caluitio carent. Si ergo siccitas caluos efficit, ut posteriora capitis siciora esse dixisti: cur caluum occipitium nunquam uidemus? Ille respondit: Siccitas occipitij non ex uitio, sed ex natura est. Ideo omnibus sicca sunt occipitia. Ex illa autem siccitate caluitium nascitur quæ per malam temperiem, quam Græci ἀυσκρασίαν uocare solent, contingit. Vnde capillo crispi, quia ita temperati sunt, ut capite ficciore sint, tardè canescunt, cito in caluitium transeunt. Contrà, qui capillo sunt rariore, non eo facilè nudantur, nutriente humore quod φλέγμα uocitatur: sed fit illis cita canities. Nam ideo alibi sunt cani, quia colorem humoris, quo nutriuntur, imitantur. Si ergo senibus abundantia humoris capillos in canitiem tingit, cur senecta opinionem exactæ siccitatis accepit? Quia senecta, ille inquit, extincto per uetustatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi, & superflui nascuntur humores. Cæterum liquor uitalis longæuitate siccatus est. Inde senecta sicca est inopia naturalis humoris: humecta est abundantia uitiosi ex frigore procreati. Hinc est, quòd ex uigilijs ætas grauior efficitur: quia somnus, qui maximè ex humore contingit, de non naturali nascitur. Sicut est multus in infantia, quæ humida est, abundantia non superflui, sed naturalis humoris. Eadẽ ratio est, quæ pueritiã canescere non

re non patitur: cùm sit humectißima. Quia non ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali, & uitali humore nutritur. Ille enim humor, qui aut de ætatis frigore nascitur, aut cuiuslibet uitiositatis occasione contrahitur: ut superfluus, ita & noxius est. Hūc uidemus in fœminis, ubi nisi crebrò egeratur, extrema minitantem. Hunc in eunuchis debilitatem tibijs ingerentem: quorum ossa quasi semper insuperfluo humore natantia, naturali uirtute carruerunt: & ideo facilè intorquentur, dum pondus suppositi corporis ferre non possunt: sicut canna, pondere sibi imposito, curuatur. Et Eusebius: Quoniam nos à senectute usque ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio: dicas uolo, cur ita acutæ sint uocis, ut sæpe mulier, an eunuchus loquatur, nisi uideas, ignores? Id quoque facere superflui humoris abundantiã ille respondit. Ipse enim ἀρτηρίαν per quã sonus uocis ascendit, efficiẽs crassiorẽ, angustat uocis meatũ: & ideo uel fœminis, uel eunuchis uox acuta est: uiris grauis, quibus uocis transitus habet liberum & ex integro patentẽ meatũ. Nasci autem in eunuchis, & in fœminis ex pari frigore parem penè importuni humoris abundantiam: etiam hinc liquet, quòd utrunq; corpus sæpe pingue scit: certè ubera propè similiter utrisq; grãdescunt.

Vox in fœminis et eunuchis quare tenuior sit.

Cur ij quos pudet, aut qui gaudent, rubescant: at metuentes pallor inuadit. CAPVT XI.

Dictis his, cùm ad interrogandum ordo Seruium iam uocaret, naturali pressus ille uerecundia, usq; ad proditionem coloris erubuit. Et Disarius: Age Serui, nonsolum adolescentium, qui tibi æquæui sunt, sed senum quoq; omnium doctißimè, commascula frontem: & sequestra uerecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiscum liberè quod occurrerit interrogationibus tuis: nam

Commasculare frontem.

minus doctrinæ collaturus, quàm si alijs consulentibus ipse respondeas. Cumq; diutulè tacentem crebris ille hortatibus excitaret. Hoc, inquit Seruius, ex te quæro, quod mihi contigisse dixisti. Quæ facit causa, ut rubor corpori ex animi pudore nascatur? Et ille, Natura, inquit, cùm quid ei occurrit honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem: quo commoto, atque diffuso, cutis tingitur: & inde nascitur rubor. Dicunt etiam Physici, quòd natura pudore tacta, ita sanguinem ante se pro uelamento tendat. Vt uidemus quemq; erubescentem manum sibi ante faciem frequenter opponere. Nec dubitare de ijs poteris, cùm nihil aliud sit rubor, nisi *color sanguinis. Addit Seruius: Et qui gaudent, cur rubescunt? Disarius, Gaudium, inquit, extrinsecus contigit. Ad hoc animoso occursu natura festinat, quam sanguis comitando, quasi alacritate integritatis suæ compotem, tingit cutem. Et inde similis color nascitur. Idem refert: Contrà, qui metuunt, qua ratione pallescunt? Nec hoc, Disarius ait, in occulto est. Natura enim cùm quid de extrinsecus contingentibus metuit, in altum tota demergitur: sicut nos quoq; cùm timemus, latebras & loca nos occulentia quærimus. Ergo tota descendens ut lateat trahit secum sanguinem: quo, uelut curru, semper uehitur. Hoc demerso, humor dilutior cuti remanet, & inde pallescit. Ideo timentes & tremunt, quia uirtus animæ introrsum fugiens neruos relinquit, quibus tenebatur fortitudo membrorum: & inde saltu timoris agitantur. Hinc & laxamentum uentris comitatur timorem: quia musculi, quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugientis introrsum animæ uirtute deserti, laxant uincula, quibus retrimenta usq; ad digestionis opportunitatem continebantur. Seruius his dictis uenerabiliter assensus, obticuit.

Gellius lib. 10. cap. 6.

* calor

Quare timentes pallescunt.

De

De quæstiunculis tredecim, Disario ab Auieno propositis. CAPVT XII.

Prima quæstio ab Auieno proposita.

TVnc Auienus: Quia me ordo, ait, ad similitudinem consultationis applicat: reducendus est mihi ad conuiuium sermo, qui longius à mensa iam fuerat euagatus, & ad alias transierat quæstiones: Sæpe appositā salitā carne quam laridum uocamus, ut opinor, quasi largè aridum, quærere mecum ipse constitui, qua ratione carnem ad diuturnitatem usus admistio salis seruet. Hoc licet extimare mecum possim, malo tamen ab eo qui corpora curat, certior fieri. Et Disarius: Omne corpus suapte natura dissolubile, & marcidum est: & nisi quodam uinculo continetur, facilè defluit. Continentur autem quandiu inest anima reciprocatione aëris qua uegetantur conceptacula spiritus, dum semper nouo spirandi nutriuntur alimento. Hoc cessante per animæ discessum, membra marcescunt, & omne pondere suo conflictum corpus obteritur. Tum sanguis etiam (qui quandiu fuit compos caloris, dabat membris uigorem) calore discedente uersus in saniem, non manet intra uenas, sed foras exprimitur: atq; ita laxatis spiramentis, effluit tabes fæculenta. Id fieri sal admistus corpori prohibet. Est enim natura siccus & calidus: & fluxū quidem corporis calore contrahit: humorem uerò siccitate uel coërcet, uel exorbet. Certè humorem sale differri, siue consumi: fit hinc cognitu facilè, quòd si duos panes pari magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum, inuenies indigentem salis, pondere propensiorem, scilicet humore in eo per salis penuriam permanente. *Secunda.* Etiam hoc à Disario meo quæsitum uolo, cur defæcatum uinum halidius sit uiribus, sed infirmius ad permanendum: & tam bentem citò permouet, quàm ipsum si manserit, facilè

tatur? Quòd citò, inquit Disarius, permouet, hæc ratio est: quia quantò penetrabilius in uenas efficitur bibentis, tantò fit liquidius fæce purgata. Ideo autem facilè mutatur, quòd nullo firmamento mixtū undiq; sui ad noxā patet. Fæx enim uino sustinendo, & alendo, & uiribus sufficiēdis qua si radix eius est. Et hoc quæro, Auienus ait, cur fæx in imo *Tertia.* subsidit omnium, nisi mellis: mel enim solum est, quod in summum fæcē expuat? Ad hoc Disarius: Fæcis materia ut spissa, atq; terrena, cæteris laticibus pondere præstat, melle uincitur. Ideo in illis grauitate deuergens ad fundum decidit: in melle uerò, ut leuior, de loco uictu sursum pellitur.

Quoniam ex ijs quæ dicta sunt, ingerunt se similes quæ- *Quarta.* stiones: cur Disari, ita mel & uinū diuersis ætatibus habentur optima? mel quod recentissimum, uinū quod uetustissimum. Vnde est & illud prouerbium, quo utuntur gulones: Mulsum quod probè temperes, miscēdum esse nouo hymettio, & Falerno uetulo. Propterea, inquit ille, quia inter se ingenio diuersa sunt. Vini enim natura humida est, mellis arida. Si dicto meo addubitaueris, medicinæ contemplator effectū. Nam quæ udanda sunt corporis, uino fouentur: quæ siccanda sunt, melle deterguntur. Igitur longinquitate temporis de utroq; aliquid exorbente, uinum meracius fit, mel aridius. Et ita mel succo priuatur, ut uinum aqua liberatur.

Nec hoc quod sequitur, dissimile quæsitis est, cur si uasa *Quinta.* uini atque olei diutulè semiplena custodias, uinum fermè in acorem corrūpitur, oleo contrà sapor suauior conciliatur. Vtrunq; Disarius ait, uerū est. In illud enim uacuum, quod superne liquido caret, aër aduena incidit: qui tenuissimum quenque humorem elicit, & exorbet. Eo siccato, uinū, quasi spoliatum uiribus, prout ingenio imbecillum, aut ualidū fuit, uel acore exasperatur, uel austeritate restringitur.

Oleum

Oleum autem ſuperuacuo humore ſiccato, uelut mucore qui in eo latuit abſterſo, acquirit nouam ſuauitatem ſapo-
Sexta. ris. Rurſus, ait Auienus, Heſiodus cùm ad medium dolij peruentum eſt, comparcẽdum, & cæteris eius partibus ad ſatietatem dicit abutendum: optimum uinum ſine dubio ſignificans, quod in dolij medietate conſiſteret. Sed & hoc uſu probatum eſt, in oleo optimum eſſe quod ſupernatat, in
Septima. melle quod in imo eſt. Quæro igitur cur oleum, quod in ſummo eſt, uinum quod in medio, mel quod in fundo, optima eſſe credantur? Nec cunctatus Diſarius, ait: Mel quod optimum eſt, reliquo ponderoſius eſt. In uaſe igitur melle, pars quæ in imo eſt, utique præſtat pondere: & ideo ſupernatante pretioſior eſt: Contrà, in uaſe uini, pars inferior admiſtione fæcis nõ modò turbulenta, ſed etiam ſapore deterior eſt. Pars uerò ſumma, aëris uicinia corrumpitur, cuius admiſtione fit dilutior. Vnde agricolæ dolia non con-
*tecto tenti ſub *tectum repoſuiſſe, defodiunt: & operimentis extrinſecus illitis, muniunt: remouentes, inquantum fieri poteſt, à uino aëris contagionem: à quo tam manifeſtè lædimur, ut uix ſe tuatur in uaſe pleno, & ideo aëri minus permixto. Cæterum ſi inde hauſeris, & locum aëris admiſtioni patefeceris, reliquum quod remãſit, omne corrumpitur. Media igitur pars quantum à confinio ſummi utriuſq;, tantum à noxa remota eſt, & quaſi nec turbulenta, nec diluta.

Octaua. Adiecit Auienus: Cur eadem potio meracior uidetur ieiuno, quàm ei qui cibum ſumpſit? Et ille: Venas inedia euacuefecit, ſaturitas obſtruit.

Igitur cùm potio per inanitatem penitus influit, quia non obtuſas cibo uenas inuenit, neque ſit admiſtione dilu-
Nona. tior, per uacuũ means, guſtatu fortiore ſentitur. Hoc quoque ſciendum eſt mihi, Auienus inquit, cur qui eſuriens biberit

berit, aliquantulum famem ſubleuat: qui uerò ſitiẽs cibum ſumpſerit, non ſolùm non domat ſitim, ſed magis cupidinẽ potus accendit. Nota eſt, inquit Diſarius, cauſa. Nam liquori quidem nihil officit, quin ſumptus ad omnes corporis partes, quo quò uerſus permãnet. & uenas compleat. Et ideo inedia, quæ inanitatẽ fecerat, accepto potus remedio, quaſi iam non in totum uacua recreatur. Cibatus uerò, utpote concretior & grandior, in uenas non niſi paulatim confectus admittitur. Ideo ſitim, quam reperit, nullo ſolatio ſubleuat: imò quicquid foris humoris nactus eſt, exorbet: Decima.
& inde penuria eius, quæ ſitis uocatur, augetur. Nec hoc mihi, Auienus ait, ignoratum relinquo, cur maior uoluptas eſt, cum ſitis potu extinguitur, quàm cum fames ſedatur cibo. Et Diſarius: Ex prædictis quoque licet. Nam potionis totus hauſtus in omne corpus ſimul penetrat, & omnium partium ſenſus facit unam maximam, & ſenſibilem uoluptatem: cibus autem exiguo ſubminiſtratu paulatim penuriã conſolatur. Ideo uoluptas eius multifariam cõ-
minuitur. Hoc quoque, ſi uidetur, addo quæſitis, cur qui auidius uorant, facilius ſatias capit, quàm qui eadem quietius ederint. Breuis eſt, inquit ille, reſponſio. Nam ubi auidè deuoratur, tunc multus aër cum edulijs infertur, propter hiatum rectus, & crebritatem reſpirandi. Igitur ubi aër uenas compleuit, ad abijciendum faſtidium pro cibo penſatur. Ni moleſtus ſum Diſari, patere plus nimio, ex diſcendi cupidine, garrientem: & dicas quæſo, cur, edulia ſa- Duodecimã.
tis calida facilius comprimimus ore, quàm manu ſuſtinemus: & ſi quid eorum plus feruet, quàm ut diutius mandi poſſit, ilico deuoramus: & tamen aluus non perniciosè uritur? Et ille: Inteſtinus calor, qui in aluo eſt, quaſi multò maior uehementiorq;, quicquid calidum accipit, magni-

tudine sua circumuenit, ac debilitat. Ideo præstat, si quid ori feruidum admoueris, non (ut quidam faciunt) hiare, ne nouo spiritu feruori uires ministres, sed paulisper labra comprimere: ut maior calor qui de uentre etiam ori opitulatur, cõprimat minorem calorem. Manus autem, ut rem feruidam ferre poßit, nullo proprio iuuatur calore. Iandudum, inquit Auienus, nosse aueo, cur aqua, quæ obsita globis* nubium perducitur ad niualem rigorem, non minus in potu noxia est, quàm ex ipsa niue aqua resoluta. Scimus enim quot, quantæq; noxæ epoto niuis humore nascantur. Et Disarius: Addo aliquid antè quæsitis. Aqua enim ex niue resoluta etiam si igne calefiat, & calida bibatur, æquè noxia est, ac si epota sit frigida. Ergo non solo rigore niualis aqua perniciosa est, sed ob aliam causam, quam non pigebit aperire, autore Aristotele: qui in physicis quæstionibus suis hanc posuit, & in hunc sensum (nisi fallor) absoluit: Omnis aqua, inquit, habet in se aëris tenuißimi portionem, quo salutaris est: habet & terream fæcem, qua est corpulenta post terram. Cùm ergo aëris frigore, & gelu coacta calescit, necesse est per euaporationem uelut exprimi ex ea auram illam tenuißimam: qua* descendente conueniat in coagulum, sola terrea in se remanente natura. Quod hinc apparet, quia cùm fuerit eadem aqua solis calore soluta, minor modus eius reperitur, quàm fuit antequàm congelasceret. Deest enim, quod euaporatio solum in aqua salubre cõsumpsit. Nix ergo quæ nihil aliud est, quàm aqua in aëre densata, tenuitatem sui cùm densaretur, amisit: & ideo ex eius resolutæ potu, diuersa morborum genera uisceribus inseminantur. Nominatum gelu, ueteris, quæ me solebat agitare, admonuit quæstionis: cur uiua aut nunquàm, aut rarenter congelascant: cæteris, ex magna parte humoris

Decimatertia.

* niuium

Gel. li. 19. c. 5.

* discedente

Decimaquarta Gell. 17. capite 8.

humoris nimietate frigoris, cogi solitis? Num quia uinum semina quædam in se caloris habet, & ob eam rem Homerus dixit αἴθοπα οἶνον, non, ut quidam putant, propter calorem: an alia quæpiam causa est? quam quia ignoro, scire cupio. Ad hæc Disarius: Esto, uina naturali muniantur calore, num oleum minus ignitum est, aut minorẽ uim in corporibus calefactandis habet? & tamen gelu stringitur. Certè si putas ea, quæ calidiora sunt, difficilius congelascere: congruens erat nec oleum* concrescere, & ea quæ frigidiora sunt, facilè gelu cogi. Acetum autem omniũ maximè frigorificum est, atque id tamen nunquam gelu stringitur. Num igitur oleo magis causa est coaguli celerioris, quod & læuigatius, & spißius est? Faciliora enim ad coëundum uidentur, quæ læuigatiora, densioraq; sunt: Vino autem non contingit tanta mollities, & est quàm oleum multò liquidius. Acetum uerò & liquidißimum est inter cæteros humores: & tantò acerbius, ut sit acore tristificũ: & exẽplo marinæ aquæ quæ, ipsa quoque amaritudine sui aspera est, nunquam gelu contrahitur. Nam quod Herodotus historiarum scriptor, contra omnium ferme, qui hæc quæsierunt, opinionem, scripsit: mare Bosphoricum, quod & Cimmerium appellat, earumq; partium mare omne quod Scythicum dicitur, gelu constringi, & consistere: aliter est ac putatur. Nam non marina aqua contrahitur, sed quia plurimum in illis regionibus fluuiorum est, & paludum in ipsa maria influentium, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit, & incolumi aqua marina uidetur in mari gelu, sed de aduenis undis, coactum. Hoc & in Ponto fieri uidemus, in quo frusta quædam, & (ut ita dixerim)* prosiciæ gelidæ feruntur, contractæ de fluuialium uel palustrium undarum multitudine: in

* concrassescere

* superficies

quas licet frigore concretæ, tamen sunt natantes, quasi læuigatiores marina. Plurimum autem aquarum talium influere Ponto, & totam superficiem eius infectam esse dulci liquore (propter quod ait Sallustius, mare Ponticum dulcius eius quàm cætera) est hoc quoque testimonio: quòd si in Pontum uel paleas, uel ligna, seu quæcunque alia natantia proieceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem atq; ita in mare, quod alluit Asiæ oram, cùm constet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. Metellus enim, qui solus de Oceano receptas aquas in maria nostra transmittit, in freto est Gaditano, quod Hispaniam Africamq; interiacet: & sine dubio inundatio ipsa per Hispaniense & Gallicanum litora, in Tyrrhenum prodit. Inde Hadriaticum mare facit: ex quo dextra in Parthenium, læua in Ionium, & directim in Aegæum pergit. Atque ita ingreditur in Pontum. Quæ igitur ratio facit, ut riuatim aquæ de Ponto fluant, cùm foris influentes aquas Pontus accipiat? Sed constat utraq; ratio. Nam superficies Ponti propter nimias aquas, quæ de terra dulces influunt, foras effluit, deorsum uerò intrò pergit influxio. Vnde probatum est, natantia quæ (ut suprà dixi) iaciuntur in Pontum, foras pelli: si uerò columna deciderit, introrsum innare. Et hoc sæpe usu probatum est, ut grauiora quæque in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur.

Adiecta hac una cõsultatione reticebo: Cur omne dulce magis dulce uidetur, cùm frigidum est, quàm si caleat? Respondit Disarius: Calor sensum occupat, & gustatum linguæ feruor interpedit. Ideo ex aspiratione oris prouenus suauitas excluditur. Quòd si caloris absit iniuria: tum demum potest lingua incolumi blandimento dulcedinem merito eius excipere. Prætereà succus dulcis per calorem

non impunè penetrat uenarum receptacula, & ideo noxa minuit uoluptatem.

De quæstionibus tribus, quas Horus Disario proposuit.

CAPVT XIII.

SVccessit Horus: &, Cùm multa, inquit, de potu, & cibatu quæsisset Auienus, unum maximè necessarium (sponte, an oblitus ignoro) prætermisit, cur ieiuni magis sitiant, quàm esuriant. Hoc in commune nobis Disari, si uidetur, absolue. Et ille: Rem tractatu dignam, inquit, Hore quæsisti, sed cuius ratio in aperto sit. Cùm enim animal ex diuersis constet elementis, unum est de ijs quæ corpus efficiunt, quod & solum, aut maximè ultra cætera, aptum sibi quærat alimentum: calorem dico, qui liquorem sibi semper exigit ministrari. Certè de ipsis quatuor elemẽtis extrinsecus uidemus nec aquam, nec aërem, neq; terram aliquid quo alatur, aut quod consumat exigere, nullamq; noxam uicinis uel appositis sibi rebus inferre. Solus ignis alimenti perpetui desiderio, quicquid offendit, absumit. Inspice & primæ ætatis infantiam, quantum cibum nimio calore conficiat, & contrà, senes cogita facilè tolerare ieiunium, quasi extincto in ipsis calore, qui nutrimentis recreari solet. Sed & media ætas si multo exercitio excitauerit sibi naturalem calorẽ, animosius cibum appetit. Consideremus & animalia sanguine carentia, quæ nullum cibum quærant, penuria caloris. Ergo si calor in appetentia semper est, liquor autem proprium caloris alimentum est: bene in nobis, cùm ex ieiunio corpori nutrimenta quæruntur, præcipuè calor suum postulat: quo accepto, corpus omne recreatur, & patientius expectat cibum solidiorẽ. His dictis, Auienus annulum de mẽsa retulit, qui illi de breuissimo dexteræ manus digito repentè deciderat. Cum'que

ieiuni cur magis sitiant, quàm esuriãt.

à præsentibus quæreretur, cur cum alienæ manui & digito, & non huic gestamini deputatis potius insereret: ostẽdit manum læuam ex uulnere tumidiorem. Hinc Horo nata quæstionis occasio. Et dic, inquit, Disari (omnis enim situs corporis pertinet ad medici notionem, tu uerò doctrinam, & ultrà quàm medicina postulat consecutus es) dic inquam, cur sibi communis assensus annulum in digito, qui minimo uicinus est, quem etiã medicinalẽ uocãt, & manu præcipuè sinistra gestandũ esse persuasit? Et Disarius: De hac ipsa quæstione sermo quidam ad nos ab Aegypto uenerat: de quo dubitabã fabulam ne, an ueram rationẽ uocarem. Sed libris anatomicorum postea cõsultis, uerũ reperi, neruum quendam de corde natũ priorsum pergere usque ad digitũ manus sinistræ minimo proximum, & illhic desinere implicatũ cæteris eiusdẽ digiti neruis: & ideo uisum ueteribus, ut ille digitus annulo, tãquam corona, circũdaretur. Et Horus: Adeò, inquit, Disari uerũ ita ut dicis Aegyptios opinari, ut ego Sacerdotes eorũ, quos Prophetas uocant, cùm in templo uidissem circa Deorum aras, hunc in singulis digitum confectis odoribus illinire, & eius rei causas inquisissem, & de neruo quod iam dictum est, principe eorum narrante didicerim, & insuper de numero qui per ipsum, significatur. Complicatus enim senarium numerum digitus iste demonstrat: qui omnifariam plenus, perfectus atq; diuinus est. Causasq́;, cur plenus sit hic numerus, ille multis asseruit: ego nũc ut præsentibus fabulis minus aptas relinquo. Hæc sunt quæ in Aegypto diuinarum omnium disciplinarum cõpote, cur annulus huic digito magis inseratur, agnoui. Inter hæc Cæcinna Albinus: Si uolentibus erit uobis, inquit, in medium profero, quæ de hac eadem causa apud Atteium Capitonẽ Põtificij iuris inter primos peritum

Annulus cur in digito eo geratur, qui in sinistra manu minimo est proximus.

Gell. lib. 10. cap. 10.

tum, legisse memini: qui cum nefas esse sanciret, Deorum formas insculpi annulis: eò usq; processit, ut & cur hoc digito, uel in hac manu gestaretur annulus, non taceret. Veteres, inquit, non ornatus, sed signandi causa annulum secũ circumferebant. Vnde nec plus habere quàm unũ licebat: nec cuiquã nisi libero: quos solos fides *decerneret, quæ signaculo continetur. Ideò ius annulorum famuli non habebant. Imprimebatur autem sculptura materiæ annuli, siue ex ferro, siue ex auro foret: & gestabatur ut quisq; uellet, quacunque manu, quolibet digito, Postea, inquit, usus luxuriantis ætatis signaturas pretiosis gemmis cœpit insculpere: & certatim hæc omnis imitatio lacessiuit, ut de augmento pretij, quo sculpendos lapides parassent, gloriarentur. Hinc factum est, ut usus annulorũ exemptus dexteræ, quæ multum negotiorum gerit, in læuam relegaretur, quæ otiosior est: ne crebro motu, & officio manus dexteræ, pretiosi lapides frangerentur. Electus autem, inquit, ipsa læua manu digitus minimo proximus, quasi aptior cæteris, cui commendaretur annuli pretiositas. Nam pollex, qui nomen ab eo, quòd pollet, accepit, nec in sinistra cessat: nec minus, quàm tota manus, semper in officio est. Vnde & apud Græcos ἀντίχειρ, inquit, uocatur, quasi manus altera. Pollici uerò uicinus, nudus, & sine tuitione alterius appositi uidebatur. nam pollex ita inferior est, ut uix radicem eius excedat, Medium minimum uitauerunt, inquit, ut ineptos, alterum magnitudine, breuitate alterum: & electus est, qui ab utroque clauditur, & minus officij gerit, & ideo seruando annulo magis accommodatus. Hæc sunt quæ lectio Pontificalis habet. Vnusquisque ut uolet, uel Hetruscam, uel Aegyptiam opinionem sequatur.

*deceret

Inter hæc Horus ad consulendum *seuerus: Scis, inquit, *reuersus

*à nominis

Disari, præter hunc uestitum qui me tegit, nihil me* in omni censu aliud habere. Vnde nec seruus mihi est, nec ut sit opto: sed omnem usum, qui uiuo ministrandus est, ego mihimet subministro. Nuper ergo cùm in Hostiensi oppido morarer, sordidatum pallium meum in mari diutule lauit, & super litus sole siccaui: nihiloq; minus eædem in ipso post ablutionem maculæ sordium ulcebantur. Cumq; me res ista stupefaceret, assistes fortè nauta, Quin potius, ait, in fluuio ablue pallium tuum, si uis emaculatum. Parui, ubi uerum probarem: & aqua dulci ablutum atque siccatum, uidi splendori suo redditum. Et ex illo causam requiro, cur magis dulcis aqua, quàm salsa idonea sit sordibus abluendis. Iandudum, Disarius inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita, & soluta est. Ait enim aquam marinam multò spissiorẽ, quàm est dulcis, imo illam esse fæculẽtam: dulcem uerò puram, atque subtilem. Hinc facilius, ait, uel imperitos nandi sustinet mare: cum fluuialis aqua, quasi infirma, & nullo adiumento fulta, mox cedat, & in imum pondera accepta transmittat. Ergo aquam dulcem dixit, quasi natura leuem, celerius immergere in ea, quæ abluenda sunt: & dum siccatur, secum sordium maculas abstrahere: marinam uerò quasi crassiorem, nec facilè penetrare purgando, propter sui densitatem, & dum uix siccatur, non multum sordium secum trahere. Cumq; Horatijs assentire uideretur, Eustathius ait: Ne decipias quasi credulum, qui se, quæstionemq; suam commisit fidei tuæ. Aristoteles enim, ut nonnulla alia, magis acutè, quàm uerè ista disseruit. Adeò autem aquæ densitas non nocet abluendis, ut sæpe qui aliquas species purgatas uolunt, ne sola aqua uel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerem: uel si defuerit, terrenum puluerem, ut crassior facta

Aqua dulcis cur abluendis sordibus magis idonea sit quã salsa.

facta celerius possit abluere. Nihil ergo impedit marinæ aquæ densitas. Sed nec ideo quia salsa est minus abluit. Salsitas enim findere, & uelut aperire meatus solet, & ideo magis elicere debuit abluenda. Sed hæc una causa est, cur aqua marina non sit ablutioni apta, quia pinguis est, sicut & ipse Aristoteles sæpe testatus est, & sales docent, quibus inesse quidam pingue nullus ignorat. Est & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, quòd cùm inspargitur flammæ, nõ tã extinguit, quàm pariter accẽditur, aquæ pinguedine alimoniam igni subministrante. Postremò, Homerum sequamur, qui solus fuit naturæ conscius. Facit enim Nausicaam Alcinoi filiam abluentem uestes, cùm super mare esset, non in mari, sed in fluuio. Idem locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddam inesse pingue permistum. Vlisses enim cùm iandudum mare euasisset, & staret siccato corpore, ait ad Nausicaæ famulas:

Ἀμφίπολοι νῦν οὔτω ἀπόπροθεν ὄφρ' ἐγὼ αὖτὸς ὀδυσ. ε.
Ἅλμιν ὤμοισιν ἀπολούσομαι, ἀμφὶ δ' ἔλαίῳ
Χείσομαι, ἦ γὰρ δὴ πρὸν ἀπὸ χροὸς ἔσσιν ἅλοιφή.

Post hæc cùm descendisset in fluuium: Ἐκ κεφαλῆς ἔσμιχεν ἁλὸς χνόον. Diuinus enim uates, qui in omni re naturã secutus est, expressit, quod fieri solet: ut qui ascendunt de mari, si in sole steterunt, aqua quidem celeriter sole siccetur, maneat autem in corporis superficie ueluti flos quidam, qui & in detergendo sentiatur. Et hæc est aquæ marinæ pinguedo, quæ sola impedit ablutionem.

Simulachra cur sub aquis maiora esse uideantur, quàm re uera sunt: Tum in uniuersum quomodo visio fiat, an susceptione simulachrorum, quæ ab rebus in oculos promanant, an potius emissione radiorum ex ipsis oculis.

CAPVT XIIII.

ET quia cæteris expeditus mihi te paulisper indulges, modò autem nobis de aqua sermo fuit, quæro cur in aqua simulachra maiora ueris uidentur: quod genus apud popinatores pleraque scitamentorum cernimus proposita, ampliora specie, quàm corpore. Quippe uidemus in doliolis uitreis aquæ plenis, & oua globis maioribus, & iecuscula fibris tumidioribus, & beluas spiris ingentibus. Et omnino ipsum uidere, qua nobis ratione constet: quia solent de hoc nonnulli nec uera, nec uerisimilia sentire. Et Disarius: Aqua, inquit, densior est aëris tenuitate, & ideo eam cunctatior uisus penetrat, cuius offensa percussa uidendi acies scinditur, & in se recurrit. Scissum redit, iam non directo ictu, sed undique uersum incurrit liniamenta simulacri: & sic fit, ut uideatur imago archetypo suo grandior. Nam & Solis orbis matutinus, solito nobis maior apparet, quia interiacet inter nos & ipsum aër adhuc de nocte rosidus, & grandescit imago eius, tanquam in aquæ speculo uisatur. Ipsa uerò uidendi naturam non * subinde introspexit Epicurus: cuius in hoc non est (ut existimo) improbanda sententia, astipulante præcipuè Democrito: qui sicut in cæteris, ita & in hoc paria senserunt. Ergo censet Epicurus, ab omnibus corporibus iugi fluore quæpiam simulachra manare: nec unquam tantulam moram interuenire, quin ultro ferantur inani figura cohærentes corporum exuuiæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt: & ideo ad deputatam sibi à natura sedem proprij sensus recurrunt. Hæc sunt, quæ uir ille commemorat: quibus si occurris obuius, expecto quid referas. Ad hæc renidens Eustathius: In propatulo est, inquit, quod decepit Epicurum. A uero enim lapsus

Simulachra maiora ueris cur in aqua uideantur.

**insubide*

De uidendi ratione.

Gell. lib. 5. cap. 16.

aliorum

aliorum quatuor sensuum secutus exemplum: quia in audiendo, & gustando, & odorãdo, atq; tangendo, nihil è nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus, quod sensum sui moueat. Quippe & uox ad aures ultro uenit, & auræ in nares influunt, & palato ingeritur, quod gignat saporem, & corpori nostro applicantur tactu sentienda. Hinc putauit & ex oculis nihil fòras proficisci, sed imagines rerum in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat, quod in speculis imago aduersa contemplatorem suum respicit: cùm debeat (siquidem à nobis orta recto meatu proficiscitur) posterã sui partẽ cùm discedit ostẽdere: ut læua læuã, dextera dexteram respiciat. Nã histrio personã sibi detractam, ex ea parte uidet, qua induit, scilicet non faciem, sed posteriorem cauernam. Deinde interrogare hunc uirum uellem, an tunc imagines è rebus auolant, cùm est qui uelit uidere: an & cùm nullus aspicit, emicant undique simulachra. Nam si quod primum dixi teneat: quæro cuius imperio simulachra præstò sint intuenti: & quoties quis uoluerit ora conuertere, toties se & illa conuertant? Sin secundo inhæreat, ut dicat perpetuo fluore rerum omnium manare simulachra: quæro quãdiu cohærẽtia permanent, nullo coagulo iuncta ad permanendum? Aut si manere dederimus, quẽadmodũ aliquẽ retinebũt colorẽ, cuius natura cùm sit incorporea, tamẽ nunquã potest esse sine corpore? Deinde quis potest in animum inducere, simulatq; oculos uerteris, incurrere imagines cœli, maris, littoris, prati, nauium, pecudum, & innumerabilium præterea rerum quas uno oculorum iactu uidemus, cùm sit pupilla, quæ uisu pollet oppidò parua? Et quo nam modo totus exercitus uisitur? an de singulis multitudes profecta simulachra se congerunt, atq; ita collocata tot millia penetrant oculos intuentis?

Prima ratio, quòd uisio fiat emissione radiorum ex oculis, nõ receptione simulachrorum.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

tis? Sed quid laboramus opinionem sic inanem uerbis uerberare, cùm ipsa rei uanitas se refellat? Constat autē uisum nobis hac prouenire ratione. Genuinum lumen è pupilla quacunq; eam uerteris, directa linea emicat. Id oculorum domesticum profluuium, si repererit in circunfuso nobis aëre lucem, per eam directim pergit, quandiu corpus offendat. Et si faciem uerteris, ut circunspicias: utrobiq; acies uidendi directa procedit. Ipse autem iactus, quē diximus de nostris oculis emicare, incipiens à tenui radice, in summum fit latior, sicut radij à pictore finguntur. ideo per minutissimum foramen contemplans oculus, uidet cœli profunditatem. Ergo tria nobis ista necessaria sunt ad effectū uidendi: lumen quod de nobis emittimus: & ut aër, qui interiacet, lucidus sit: & corpus, quo offēso desinat intensio. Quæ si diutius pergat, rectam intensionem lassata nō obtinet, sed scissa in dexteram, læuamq; diffunditur. Hinc est, quòd ubicunq; terrarum steteris, uideris tibi quādam cœli conclusionē uidere: & hoc est, quod horizontē ueteres uocauerūt: quorum indago fideliter deprehēdit directam ab oculis aciem per planum contrà aspiciētibus, non pergere ultra CLXXX. stadia, & inde in orbem iā recuruari. Per planum, ideo adieci, quia altitudines longissimè aspicimus: quippe qui & cœlum uidemus. Ergo in omni horizontis orbe ipse qui intuetur, cētron est. Et quia diximus quantum à centro acies usq; ad partem orbis extēditur, sine dubio in horizonte διαμέτρῳ orbis CCCLX. stadiorū est: & si ulterius qui intuetur accesserit, seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem uidebit. Sicut igitur diximus, cùm lumen quod pergit è nobis, per aëris lucem in corpus inciderit, impletur officium uidēdi. Sed ut possit res uisa cognosci, renuntiat uisam speciē rationi sensus oculorum: & illam

illam aduocata memoria recognoscit. Ergo uidere oculorum est, iudicare rationis, memoriæ meminisse: quia trinū est officium, quod uisum complet ad dignoscendam figurā, sensus, ratio, memoria. Sensus rem uisam rationi refundit. Illa quid uisum sit recordatur. Adeò autem in tuendo necessarium est rationis officiū: ut sæpe in uno uidēdi sensu, etiam alium sensum memoria suggerente ratio deprehendat. Nā si ignis appareat, scit eum, & ante tactum ratio, calere. Si nix sit illa quæ uisa est, intelligit in ipsa ratio etiam tactus rigorem. Hac cessante, uisus inefficax est: adeò, ut quòd remus in aqua fractus uidetur, uel quòd turris emunus uisa cùm sit angulosa, rotunda extimatur, faciat rationis negligentia: quæ si se intenderit, agnoscit in turre angulos, & in remo integritatem. Et omnia illa discernit, quæ Academicis damnādorum sensuum occasionē dederūt: cùm sensus unus inter certissimas res habendus sit: comitante ratione, cui nonnunquam ad discernendā speciem non sufficit sensus unus. Nam si eminus pomi, quod malum dicitur, figura uisatur, non omnino id malum est, potuit enim ex aliqua materia fingi mali similitudo. Aduocandus est igitur sensus alter, ut odor iudicet. Sed potuit inter congeriem malorum positum, auram odoris ipsius concepisse. hic tactus consulendus est, qui potest de pōdere iudicare. Sed metus ne ipse fallatur, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaretur, elegit. Confugiendum est igitur ad saporem, qui si formæ consentiat, malum esse nulla dubitatio est. Sic probatur, efficaciam sensuū de ratione pēdēre. Ideo Deus opifex omnes sensus in capite, id est, circa sedem rationis, locauit.

Satin' rectè scriptum sit à Platone, cibum per stomachum trahi: potum uerò per ἀρτηρίαν, quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi.

CAP

CAPVT XV.

Gell. lib. 17. cap. 11.

HIs dictis, fauor ab omnibus exortus est admirantibus dictorum soliditatem: adeò ut attestari uel ipsum Euangelum non pigeret. Disarius deinde subiecit: Isti plausus sunt, qui prouocant Philosophiam ad uindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde sæpe occurrit in manifestos errores. Vt Plato uester, dum nec anatomica, quæ medicinæ propria est, abstinet, risum de se posteris tradidit. Dixit enim diuisas esse uias deuorandis cibatui & potui: & cibum quidem per stomachum trahi, potum uerò per ἀρτηρίαν, quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi. Quod tantum uirum uel extimasse, uel in libros retulisse, mirandum est, uel potius dolendum. Vnde Erasistratus medicorum ueterum nobilißimus in eum iure inuectus est, dicens illum retulisse longè diuersa, quàm ratio deprehendit. Duas enim esse fistulas instar canalium, easq; ab oris faucibus proficisci deorsum, & per earum alteram induci, delabiq; in stomachum esculenta omnia & poculenta. ex eoq; ferri in uentriculũ, quod Græcè appellatur ἡ κάτω κοιλία, atque illhic subigi, digeriq;: ac deinde aridiora ex his retrimenta in aluum conuenire, quod Græcè κῶλον dicitur: humidiora autem per renes in uesicam trahi: & per alteram de duabus superioribus fistulam, quæ Græcè appellatur τραχεῖα ἀρτηρία, spiritũ à summo ore in pulmonem, atq; inde rursum in os & in nares, commeare: perq; eandem uocis fieri meatum: ac ne potus cibus'ue aridior, quẽ oporteret in stomachum ire, procideret ex ore, laberetur q; in eam fistulam, per quam spiritus reciprocatur, ex eaq; offensione intercluderetur animæ uia impositam esse arte quadam & ope naturæ ἐπιγλωττίδα, quasi claustrum mutuum utriusque fistulæ, quæ sibi sunt cohærentes:

Contra Platonem.

eamq;

eamq; ἐπιγλωττίδα inter edendum bibendumq; operire ac protegere τὴν τραχεῖαν, ne quid ex esca potu'ue incideret in illud quasi æstuãtis animæ iter, ac propterea nihil humoris influere in pulmonem ore ipso arteriæ communito. Hæc Erasistratus cui (ut extimo) uera ratio consentit. Cùm enim cibus non squallidus siccitate, sed humoris temperie mollis uentri inferendus sit, necesse est eandem uiam ambobus patêre, ut cibus potu tẽperatus, per stomachum in uentrem condatur: nec aliter natura componeret, nisi quod salutare esset animali. Deinde cùm pulmo & solidus & læuigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit, quemadmodum penetrat, aut transmitti potest ad locum digestionis: cùm constet si quando casu aliquid paulò densius in pulmonem uiolentia spiritus trahente deciderit, mox nascitußim nimis asperam, & alias quassationes, usque ad uexationem salutis? Si autem naturalis uia potum in pulmonem traheret, cùm corpulenta bibuntur, uel cùm hauritur potus admistus granis, seu ex re aliqua densiore, quid ijs sumptis pulmo pateretur? Vnde ἐπιγλωττὶς à natura prouisa est, quæ cùm cibus sumitur operimento sit arteriæ, nequid per ipsam in pulmonem spiritu paßim trahente labatur, Sicut cùm sermo emittendus est, inclinatur ad operiendam stomachi uiam, ut ἀρτηρίαν uoci patere* promittat. Est & hoc de experientia notũ, quòd qui sensim trahunt potum, uentres habent humectiores, humore, qui paulatim sumptus est, diutius permanente. Si quis uerò auidius hauserit, humor eodem impetu quo trahitur, præterit in uesicam, & sicciori cibo prouenit tarda digestio. Hæc autem differentia non nasceretur, si à principio cibi, & potus diuisi essent meatus. Quòd autem Alcæus poëta dixit, & uulgò canitur, Οἶνω πνεύμονα

*permittat

μανα τέγγε τὸ γὰρ ἄκρον περιστέλλεται, ideo dictũ est, quia pulmo re uera gaudet humore, sed trahit quantũ sibi extimat necessarium. Vides satius fuisse Philosophorum omnium principi, alienis abstinere, quàm minus nota proferre. Ad hæc Eustathius paulò commotior, Non minus te inquit, Disari, Philosophis quàm medicis inserebã, sed modò uideris mihi rem consensu generis humani decantatam, & creditam, obliuioni dare: Philosophiam artem esse artium, disciplinam disciplinarum, & nunc in ipsam inuehitur parricidali ausu medicina: cùm philosophia illhic habeatur augustior, ubi de rationali parte, id est, de incorporeis, disputat: & illhic inclinetur, ubi de physica, quod est de diuinis corporibus uel cœli, uel siderum, tractat. Medicina autem physicæ partis extrema fæx est, cui ratio est cum testeïs terrenisq́; corporibus. Sed quid rationem nominaui, cùm magis apud ipsam regnet coniectura, quàm ratio? Quæ ergo conijcit de carne lutulenta, audet inequitare Philosophiæ, de incorporeis, & uerè diuinis certa ratione tractanti. Sed ne uideatur communis ista defensio tractatum uitare pulmonis, accipe causas quas Platonica maiestas secuta est. ἐπιγλωττὶς quàm memoras, inuentum naturæ est ad tegendas, detegendasq́; certa alternatione uias cibatus, & potus, ut illam stomacho transmittat, hunc pulmo suscipiat. Propterea tot meatibus distinctus est, & interpatet rimis: non ut spiritus egreßio, nec habeat, cui exhalatio occulta sufficeret: sed ut per eos si quid cibatus in pulmonem deciderit, succus eius mox migret in sedẽ digestionis. Deinde ἀρτηρία si quo casu scissa fuerit, potus non deuoratur, sed quasi scisso meatu suo, reiectatur foras incolumi stomacho: quod nõ contingeret, nisi ἀρτηρία uia esset humoris. Sed & hoc in propatulo est, quia

Pro Platone.

quia quibus æger est pulmo, accenduntur in maximam sitim: quod non eueniret, nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoq; intuere, quòd animalia, quibus pulmo non est, potũ nesciunt. Natura enim nihil superfluum, sed membra singula ad aliquod uiuẽdi ministerium fecit: quod cum deest, usus eius non desideratur. Vel hoc cogita, quia si stomachus cibum potumq́; susciperet, superfluus foret uesicæ usus. Poterat enim utriusq; rei stomachus retrimẽta intestino tradere, cui nunc solius cibi tradit: nec opus esset diuersis meatibus, quibus singula traderentur, sed unus utrique sufficeret ab eadem statione transmisso. Modo autem seorsum uesica, & intestinum seorsum saluti seruit: quia illi stomachus tradit, pulmo uesicæ. Nec hoc prætereundum est, quòd in urina, quæ est retrimentum potus, nullum cibi uestigium reperitur: sed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum uel coloris, uel odoris inficitur. Quòd si in uentre simul fuissent, aliqua illarum sordium qualitas inficeretur. Nam postremò lapides, qui de potu in uesica nascuntur, cur nunquam in uentre coalescunt: cùm non nisi ex potu fiant, & nasci in uentre quoq; debuerint, si uenter esset receptaculum potus? In pulmonem defluere potũ nec poëtæ nobiles ignorant. Ait enim Eupolis in fabula quæ inscribitur* Colaces: Πίνειν γὰρ ὁ πρωταγόρας ἐκέλευεν ἵνα πρὸ τοῦ κυνὸς τὴν πνεύμον ἔκλυτον φορῇ. Et Eratosthenes testatur idem: Καὶ βαθὺν ἀκρήτω πνεύμονα τεγγόμενος. Euripides uerò huius rei manifestißimus astipulator est: Οἶνος πορᾶσας πλευμόνων διαῤῥοάς. Cũ igitur & ratio corporeæ fabricæ, & testiũ nobilis autoritas astipuletur Platoni, non ne quisquis contrà sentit, insanit?

Ouúm ne prius fuerit an gallina. CAP. XVI.

INter hæc Euangelus gloriæ Græcorum inuidens, & illudens

illudens: Faceſſant, ait, hæc quæ inter uos in oſtentationẽ loquacitatis agitantur: quin potius ſi quid callet ueſtra ſapiẽtia, ſcire ex uobis uolo, ouum'ne prius extiterit, an gallina. Irridere te putas, Diſarius ait: & tamẽ quæſtio, quã mouiſti, & inquiſitu, & ſcitu digna eſt. Tu enim me tibi de rei *uilitate *utilitate cõparãs cõſoluiſti, utrũ prius gallina ex ouo, an ouũ ex gallina prodierit. Sed hoc ita ſerijs inſerendũ eſt, ut de eo debeat uel anxiè diſputari. Et proferã quæ in utranq; partẽ mihi dicẽda ſubuenĩẽt: relicturus tibi, utrũ eorũ uerius malis uideri. Si cõcedimus omnia, quæ ſunt, aliquando cœpiſſe: ouũ prius à natura factũ, iure exiſtimabitur. Semper enim quod incipit, imperfectũ adhuc & informe eſt: & ad perfectionẽ ſui per procedẽtis artis, & tẽporis additamẽta formatur. Ergo natura fabricãs auẽ, ab informi rudimento cœpit: & ouũ, in quo necdũ eſt ſpecies animalis, effecit. Ex hoc perfectæ auis ſpecies extitit, procedẽte paulatim maturitatis effectu. Deinde quicquid à natura uarijs ornatibus comparatũ eſt, ſine dubio cœpit à ſimplici: & ita cõtextionis acceſſione uariatũ eſt. Ergo ouũ uiſu ſimplex, & undiq; uerſum pari ſpecie creatũ eſt: & ex illa uarietas ornatuũ quibus conſtat auis ſpecies, abſoluta eſt. Nam ſicut *dictio Ita, ne que ad rẽ quic quam facit, ne que habetur in antiquis exemplaribus. elementa prius extiterunt, & *ita reliqua corpora de commiſtione eorum creata ſunt: ita rationes ſeminales, quæ in ouo ſunt, ſi uenialis erit iſta translatio, uelut quædã gallinæ elementa credenda ſunt. Nec importunè elementis, de quibus ſunt omnia, ouũ comparaucrim. Omni enim genere animantium, quæ ex coitione naſcuntur, inuenies ouum aliquorum eſſe principium, inſtar elemẽti. Aut enim gradiuntur animantia, aut ſerpunt, aut nando, uolando'ue uiuunt. In gradientibus lacertæ, & ſimilia ex ouis creantur. Quæ ſerpunt, ouis naſcuntur. Exordio uolantia uniuerſa de ouis

ouis prodeunt: excepto uno, quod incertæ naturæ eſt. Nam ueſpertilio uolat quidem pellitis alis, ſed inter uolantia non habendus eſt: quia quatuor pedibus graditur, formatosq; pullos parit, & nutrit lacte quos generat. Natantia penè omnia de ouis oriuntur generis ſui: crocodilus uerò etiam de teſteis, qualia ſunt uolantium. Et ne uidear plus nimio extuliſſe ouum elementi uocabulo, conſule initiatos ſacris liberi patris: in quibus hac ueneratione ouum colitur, ut ex forma tereti, ac penè ſphærali, atque undique uerſum clauſa, & includente intra ſe uitam, mundi ſimulachrum uocetur. Mundum autem conſenſu omnium conſtat uniuerſitatis eſſe principium. Prodeat qui priorẽ uult eſſe gallinam, & in hæc uerba tentet, quod defendit, aſſerere. Ouum, rei cuius eſt, nec initium, nec finis eſt. Nam initium ſemen eſt, finis auis ipſa formata. Ouum uerò digeſtio eſt ſeminis. Cũ ergo ſemen animalis ſit, & ouum ſeminis, ouum ante animal eſſe non potuit: ſicut non poteſt digeſtio cibi fieri antequam ſit qui edit. Et tale eſt dicere, ouum ante gallinam factum: ac ſi quis dicat, matricem ante mulierem factam. Et qui interrogat, quemadmodum gallina ſine ouo eſſe potuit, ſimulis eſt interoganti, quonam pacto homines facti ſint ante pudenda, de quibus homines procreantur. Vnde ſicut nemo rectè dicet hominem feminis eſſe, ſed ſemen hominis: ita nec oui gallinam, ſed ouum eſſe gallinæ. Deinde, ſi concedamus (ut ab aduerſa parte dictum eſt) hæc quæ ſunt, ex tempore aliquod ſumpſiſſe principium: natura primum ſingula animalia perfecta formauit: deinde perpetuam legem dedit, ut continuaretur procreatione ſucceſſio. Perfecta autẽ in exordio fieri potuiſſe, teſtimonio ſunt nunc quoq; non pauca animantia, quæ de terra, & imbre perfecta naſcuntur: ut in-

Aegypto mures,& alijs locis ranæ,serpentesq́;,& similia.Oua autem nunquam de terra sunt procreata,quia in illis nulla perfectio. Natura uerò perfecta format,& de perfectis ista procedunt,ut de integritate partes. Nam ut concedam oua auium esse seminaria,uideamus quid de se-
sensit mine ipso Philosophorum definitio testatur,quæ ita sancit:Semen generatio est,ad eius ex quo est, similitudinem pergens.Non potest autem ad similitudinẽ pergi rei, quæ necdũ est:sicut nec semen ex eo,quod adhuc non subsistit, emanat.Ergo in primo rerum ortu intelligamus,cum cæteris animantibus quæ solo semine nascuntur,de quibus nõ ambigitur,quin prius fuerint,quã semen suum,aues quoq; opifice natura extitisse perfectas. Et quia uis generandi inserta sit singulis,ab his iam procedere nascendi modos, quos pro diuersitate animantium natura uariauit. Habes Euangele utrobiq; quod teneas:& dissimulata paulisper irrisione,tecũ delibera quid sequaris.Et Euangelus:Quia etiã ex iocis seria facit uiolẽtia loquendi:hoc mihi absoluatis uolo,cuius diu me exercuit uera deliberatio. Nuper enim mihi de Tyburti agro meo exhibiti sunt apri, quos obtulit sylua uenantibus. Et quia diutulè continuata uenatio est,perlati sunt alij interdiu,noctu alij. Quos perduxit dies,integra carnis incolumitate durarunt: qui uerò per noctem lunari plenitudine lucente portati sunt, putruerũt. Quod ubi scitũ est,qui sequẽti nocte deferebant,infixo cuicũq; parti corporis acuto æneo,apros carne integra pertulerunt. Quæro igitur,cur noxã quam pecudibus occisis Solis radij nõ dederunt, lunare lumẽ effecerit? Facilis est, inquit Disarius,& simplex ista respõsio.Nullius enim rei fit aliquãdo putredo:nisi calor,humorq́; cõuenerint.Pecudum autem putredo nihil aliud est,nisi cum defluxio quædam

dam latens,soliditatem carnis in humorem resoluit. Calor autem si temperatus sit,& modicus,nutrit humores:si nimius, exiccat,& habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis, sol, ut maioris caloris, haurit humorem:lunare lumen,in quo est non manifestus calor, sed occultus tepor, magis diffundit humecta. Et inde prouenit iniecto tepore,& aucto humore,putredo.His dictis, Eustathium Euangelus intuens: Si rationi dictæ assentiris, ait, annuas oportet:aut si est quod moueat, proferre non pigeat:quia uis uestri sermonis obtinuit, ne inuita aure uos audiam.Omnia inquit,Eustathius,à Disario & luculentè, & ex uero dicta sunt,Sed illud prebius intuendũ est,utrum mensura caloris sit causa putredinis, ut ex maiore calore non fieri, & ex minore ac temperato prouenire dicatur. Solis enim calor,qui nimium feruet,quãdo annus in æstate est,& hyeme tepescit, putrefacit carnes æstate, non hyeme. Ergo nec luna propter summissiorem calorẽ diffundit humores.Sed nescio quæ proprietas,quam Græci ἰδίωμα uocant,& quædã natura inest lumini, quod de ea defluit, quæ humectet corpora,& uelut occulto rore madefaciat: cui admistus calor ipse lunaris,putrefacit carnem, cui diutulè fuerit infusus. Neq; enim omnis calor unius est qualitatis: ut hoc solo à se differat, si maior, minorue sit: Sed esse in igne diuersissimas qualitates,nullam secum habẽtes societatẽ, rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurũ, nullo nisi de paleis utuntur igne:quia cæteri ad producendam hanc materiam inhabiles uidentur. Medici in remedijs concoquendis, magis sarmentis,quàm ex alio ligno ignem requirũt.Qui* uitro soluẽdo, firmandoq; curant,de arbore,cui Myricæ nomẽ est,igni suo escam ministrant. Calor de lignis oleæ, cùm sit corporibus salutaris, pernic

*Vitrum soluendum, firmandumq;

perniciosus est balneis: & ad dissoluendas iuncturas marmorũ efficaciter noxius est, Ergo nõ mirũ, si ratione proprietatis, quæ singulis inest, calor solis arefacit, lunaris humectat. Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt, cùm sub luna prætereunt: ne plenos per ætatem naturalis humecti amplius lunare lumen humectet: & sicut ligna adhuc uirore humida accepto calore curuantur, ita & illorum membra contorqueat humoris adiectio. Hoc quoq; notum est, quia si quis diu sub luna somno se dederit, ægre excitatur, & proximus fit insano: põdere pressus humoris, qui in omne eius corpus diffusus, atque dispersus est, proprietate lunari: quæ ut corpus infundat, omnes eius aperit, & laxat meatus. Hinc est quòd Diana, quæ luna est, ἄρτεμις dicitur, quasi ἀερότομις, hoc est, aërem secans. Lucina à parturientibus inuocatur: quia propriũ eius munus est, distendere rimas corporis, & meatibus uiam dare, quod accelerãdo partui salutare est. Et hoc est, quod elegãter poëta Timotheus expreßit: Διὰ λαμπρὸν πόλον ἄστρων διά τ' ὠκυτόκοιο σελάνας. Nec minus circa inanima lunæ proprietas ostenditur. Nã ligna quæ uel luna iã plena, uel adhuc crescente deiecta sunt, inepta sunt fabricis: quasi emollita, per humoris conceptionem. Et agricolis curæ est, frumẽta de agris, nõ nisi luna deficiẽte, colligere, ut sicca permaneant. Contrà, quæ humecta desideras, luna crescente cõficies. Tunc & arbores aptius seres: maximè cùm illa est super terrã: quia ad incrementa stirpiũ necessarium est humoris alimentum. Aër ipse proprietatẽ lunaris humoris & patitur, & prodit. Nam cùm luna plena est, uel cùm nascitur (& tunc enim à parte, qua sursum suscipit, plena est) aër aut in pluuiam soluitur: aut si sudus sit, multũ de se roris emittit. Vnde Alcman Lyricus dixit

Humectum, genere neutro pro humiditate.

Rorem

Rorem Aeris & Lunæ filiũ. Ita undiq; uersum probatur, ad humectandas dissoluendasq; carnes, inesse lunari lumini proprietatẽ: quam magis usus, quàm ratio deprehendit.

Quod autem dixisti Euangele de acuto æneo (ni fallor) coniectura mea à uerò non deuiat. Est enim in ære uis acrior, quàm medici stipticam uocant. Vnde squamas eius adijciunt remedijs, quæ contra perniciem putredinis aduocantur. Deinde qui in metallo æris morãtur, semper oculorum sanitate pollent: & quibus antè palpebræ nudatæ fuerant, illhic conuestiuntur. Aura enim quæ ex ære procedit, in oculos incidens, haurit, & exiccat quod male inflauit. Vnde & Homerus modò ἐυήνορα, modò νώροπα χαλκὸν, has causas secutus, appellat. Aristoteles uerò autor est, uulnera quæ ex æreo mucrone fiunt, minus esse noxia, quàm quæ ex ferreo, facilius'que curari: quia inest, inquit, æri uis quædam remedialis, & siccifica, quam demittit in uulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.

VESALIENSIS.

Qui finem primi libri cum fine huius contulerit facilè animaduertet quædam adhuc operis huius absolutioui deesse. Verùm ea, autór ne ipse siue aliis præpeditus, siue morte præreptus, haud dum adiecerit, an librariorum incuria interciderint, facilè dici non potest.

FINIS.

INDEX RERVM
ET VERBORVM HVIVS OPERIS.

Acacia. pagina 484
Acarnanum annus semestris. 227
Acca Larentia nobilißimũ scortum populum Ro. hæredem moriens nuncupauit, Faustuli coniux, Romuli & Remi nutrix. 215
Accius. 484
Ἀκέφαλοι uersus. 425
Ἀκερσοκόμης Apollo. 258
Acetum frigidum 526
gelu non stringi. 547
Achelous cur pro aqua Vergilio dictus. 440
Acheron fluuius quid. 55
Acipenser in delicijs. 346
Acipenser Traiani tempore nõ in magno pretio. 347
Acipẽseris squama aduersa. 347
Acitani. 287
Ἀκόλαστοι. 311
Aconitũ hauſtum plurimi meri potu curari. 525
Ἀκρατᾶις. 311
Actiũ imitatus Verg. 467.468. 473.474
Adad ſummus Deus apud Aßyrios. 474
Adargatis Dea apud Aßyrios. 282
Ἀδελφός. 261
Adeps ſine ſenſu. 535
Addita pro infeſta & inimica. 481
Addubitatio ad pathos mouendum. 374
Adiectiuũ Græcis ἐπίθετον. 190
Adonis pro Sole. 273
Adonis quando Veneri redditus intelligatur, 274. ab apro interemptus. ibidem
Ad unguem prouerbium. 249
Aegæon aliter ab Homero quã Vergilio deſcriptus. 433
Aegæum mare. 548
Aegris ſimplex ne an uarius cibus offerendus. 514.520
Aegyptus torridæ zonæ uicina. 140
Aegyptus artium mater. 239
Aegypti calidißimæ regionis cur frigida uina. 533
Aegyptij philoſophicæ diſciplinæ parentes, 87. primi aſtrorum ſcrutandorum autores, 102. diuinarum rerum maximè periti quondam. 238
Aegyptiorum prophetæ. 550
Aegyptijs nunquam fas pecudibus aut ſanguine litare. 203
Aegyptijs ſolis certum modum fuiſſe anni. 226
Aemilia Veſtalis quando damnata. 214
Aemilianus ab Aemilio. 200
Aemilius Regilius prætor. 214
Aeneas pontifex. 317
Aenea ſacris plerunq; adhiberi ſolita. 445
Aeneis Vergiliana quomodo ad Homeri Iliada & Odyſſeam effigiata. 286.383
Aenopides. 256
Aequinoctialis parallelus. 75
Aequinoctialis circulus, 138
Ambitus eius. 98
Aër humidus & calidus. 33.522
Aër cœlo ſubiectus. 83.107
Aëris nõ ſimplex qualitas. 522
Aërẽ motum in uentũ ſolui. 533
Aerarium Ro. cur Saturni templum. 209
Aes primum ab Iano ſignatum nauis imagine. 205
Aeris in re diuina apud ueteres uſus. 445
Aeris ſquamæ contra putredinem. 367
Aeris ſtiptica uis. ibidem
Aeſchyli locus. 263.446.447. 451.458.459
Aeſculapius pro ſole. 270
Aeſculapius idem cum Apolline diuinationibus & augurijs præfectus. 271
Aeſculapij ſimulachrũ cur cum dracone. 270
Aeſopus hiſtrio. 344
Aeſopi fabulæ. 16
Aeſopi in Demoſth. patronum fides. 220
Aeſtas quando fiat. 138
Aeſtas calida & ſicca. 522
Aeſtate cur aër ſlabro motus frigidior ſentiatur, 533
Αἰσθητικὸν naturæ unde. 62
Αἰσθητικὸν animæ. 69
Αἰσθητικὸν ad nos de ſole. 91
Αἰσθήσεις. 310
Aetas perfecta ſeptenarij multiplicatio. 43
Aether. 107
Aethereæ terra. 58

Aethereæ lucis conuersiones. 39
Aethiopia torridæ zonæ uicina. 140
Aethiopes cur nigri. 147
Αἴθοπα οἶνον cur dixerit Homerus. 847
Aethra. 484
Aetnæ descriptio ex Pindaro & Vergilio. 477
Aetolorum mos uno tantum pede calceato bellum ingredi. 442.443
Affectus quomodo uel boni uel mali. 173
Affectuum mouendorum ratio quàm egregiè Vergilio obseruata. 380. & deinceps.
Afranius togatarũ scriptor. 460
Africa ficus. 357
Africana olea 358
Agathonis conuiuium. 503
Agendi uis animæ unde. 62
Agmen pro actu ductu. 481
Ἄγνισαι. 444
Agonalia. 190
Agonium Martiale. 191
Ἀγυιεὺς Apollo. 211
Ἀγυιαὶ ibidem
Alba ficus. 357
Albana uua. 358
Albidij fors Catonis scommate notatur 291
Albigerus olea. 358
Albuierus uua. 358
Albula ficus. 357
Alcæus. 559
Alcinoi mensa. 503
Aleman lyricus. 566
Alexander Aetolus poëta. 458
Alexandrina olea. 358
Ἀλεξίκακος dictus Apollo. 253
Ἀλλοιωτικὴ, uis alteratiua. 515
Amatur quicunque colitur, non autem qui timetur. 219
Ambarualis hostia. 323
Ambire pro circumire. 338
Amicũ nõ foris tantũ quærendũ, sed reperiri etiam domi. 219
Aminea uua. 358
Aminei qui. eodem
Ammon pro Sole occidẽte. 277
Amoris insomnium. 19.20
Amphionis fabula. 122
Ἀμφίκυρτος Luna. 39
Amygdala nux. 355
An pro circum. 238
Anagnia Hernicorũ urbs. 442
Ἀνάγνωσις Græcis cur, quod Latinis lectio. 51
Anatomica. 558
Anaxandrides Comicus. 453
Anaxilaus Messenius. 222

Anciliorum. 191
Ancillarum festum Nonis Iulijs. 223
Ancillarũ insigne fucinus. ibid.
Andron Laodicenus. 296
Angeronia dea unde dicta. 214
Angeroniæ deæ simulachrum quale. ibidem
Angeroniæ feriæ. ibidem
Angerona dea. 331
Angina morbus. 214
Anguillæ ubi optimæ. 356
Anguis inter Septẽtriones. 84
Anima quid secundum diuersor. philos. sentẽtias. 71. & 154
Anima quomodo monas. 30
Anima immortalis. 63.65
Anima non solum immortalis, sed Deus etiam siue diuina 153.
Anima incorporea, & essentia eius in motu. 81
Anima pro mente. 68
Anima ex mente. 70.82
Anima αὐτοκίνητος. 163
Anima motus principium. 136 & 175
Anima sensum subministrat. 535
Anima uerus homo. 154
Anima mundi. 81.82
Anima mundi mens. 70
Anima mundi quomodo ex numeris fabricata 116.118
Anima mundana primùm septenario numero generata. 37
Anima pro spiritu siue spiramento. 70
Anima pro hostia animali. 322
Animam ex symphonijs musicis constare. 37
Anima quomodo pro sphærarum, per quas delabitur diuersitate, diuersis etiam uirtutibus amicitur 62
Anima uniuersa animari quæ uiuunt. 70
Animæ essentia, motus. 170 171. & 172.
Animæ immortalitas. 156
Animæ incorporalitas. 72
Animæ perfecta sapientia. 51
Animæ partes tres. 36.68.69
Animæ habitatio in cerebro. 536
Animæ triplex prouidentia. 537
Animæ quomodo diuisionis nunc capaces, nunc expertes. 60
Animæ ad originis suæ sedem migratio necessaria. 176

Animæ mundanæ motus. 173
Animæ mors & uita quæ. 54. 56.58.63.
Animam omnino non moueri Aristoteli. 157.159
Animam semper moueri quomodo dicatur. 158.163
Animam nunquam stare, aut quiescere. 81
Animam sensu non egere & carere. 536
Animas post defuncta corpora uiuere. 54
Animã morte sua non extingui, sed ad tẽpus tantũ obrui. 63
Animarum omnium fons, mundi anima. 32
Animarum origo de cœlo, 51 atq; eò redditus. ibidem
Animas à Ioue dari, eidemque post mortem reddi ueteribus persuasum. 215
Animarum immortalitas. 13
Animarum in corpora descensus. 59.60
Animarum circa corpus aut sepulturæ locum uagatio. 65
Animas bene de republ. meritorum cœlum & beatitudinem sortiri. 24.47
Animarum ebrietas. 61
Aĭarũ obliuio ex ebrietate. ibi.
Animus unde hominibus inditus. 64
Animus quomodo nobis cum sideribus communis. 68.71
Animi natura ac uis, 155
Animi uim corporis densitate hebescere. 70
Animi iam purgati uirtutes. 49
Animi nostri quomodo hic in terris esse dicantur. 106
Animi recte instituti, quæ utilissima & honestissima requies. 183
Animum remittere, esse quasi amittere. 195
Animum bifariam sumi. 60
Animorũ cœlestis origo. 106
Animositas. 36
Animositas ardore animam per Martis sphæram dum labitur indui. 62
Animal ex corpore & aĭa. 57
Animal ex diuersis constat elementis. 549
Aĭalis prima substãt. corp. 62
Animalis mors. 357
Animales hostiæ. 22
Animalia cætera, excepto homine, cur prona, & rationis expertia. 69

Animal

Animalium mutorum quantò maior quàm hominum infirmitas. 520
Animalibus sola sentiendi crescendiq; uis cum homine communis. 70
Animalium an simplex alimonia. 514.& 519.
Annales maximi. 317
Annus, solis anfractus & reditus. 45
Annus unde dictus. 238
Annus uertẽs, siue magnus. 149. 150. ibidem. & 238
Annus λυκάβας cur dictus. 257
Annus magnus. solaris. 150
Annus mundanus 150.151
Annus Romuli decem mẽsium, & à Martio incipiens. 226
Anni dimensio præcipua Solis potestas. 211
Anni diuersitas apud diuersos. 227
Anni diuisio per Numam. 232
Anni correctio per Augustum facta. 239
Annorum diuersitas. 149
Annij ob neglectum deorũ per quietẽ cõmussum pœna. 217
Annibalis ioci. 291
Anna perenna, Annare perennare. 227
Anteuorta. 205
Ἀνθεστηρὼν mensis apud Athenienses qui Romanis Aprilis. 228
Antianum pyrum 357
Ἀντίχειρ pro pollice cur. 551
Antigonus rex Theocritum ob scomma in se dictũ occidit. 510
Antigonus unoculus 511
Antius Restio serui fide liberatus. 220
Antij Restionis lex. 352
Antiochi magnificentia in exercitu, Annibalis scommate notata. 290
Antipodes. 110
Antipodum assertio. 132.& deinceps.
Antipodum numen Proserpina. 274
Antiquitas uocabulorum autor. 75
Antiquitas artium parens. 193
Antiquitatẽ moribus potius quã uerbis cõmendabilem. ibidem
Antisthenes Cynicus Diogenis magister. 512
Antistrophe hymnorum. 121
Ἀντσοίκεοι. 133
Antonius Gnipho. 338

Antonij

Antonij edictum de sumptibus, eiusq; luxus. 352
Antonij fuga scommate notata. 292
Annulus cur in sinistra, & digito qui minimo proximus est geratur. 550
Annuli gestandi quæ causa ueteribus. 551
Aper hyemis imago. 274
Ἀφρόδιτη. 329
Ἀφρὸς spuma Græcis, unde Aphrodite Venus. 209.227
Apiana uua. 358
Apicia uua. ibidem
Apis bos Mẽphis pro Sole. 277
Aplanes sphæra. 32.53.57. 59.72.105.135.
Ἀποκρυπικὴ uis. 516
Apollo Epimelius, ποίμνιος, ἀρνουόμενος, ναπᾶος, ἐλελεὺς. chrysogomas, ἀκόρσεκόμης, Argyrotoxus, Smynth. 258
Καρνεῖος, σκιάλλος, θυμβραῖος Philesius, Pythius. 259
Ἑκηβόλος, ἑκατηβόλος, 260
Θυρᾶος, ἀγυιεὺς. 210. λοίμιος Medicus, Pæan, 253. ἰήιος. ibidem. οὔλιος, 254. Didymæus. 261. Delphius. ibidem
Apollo Admeti pastor. 258
Apollo unde dictus. 252
Apollo quasi aspellẽs mala. 253
Ἀλεξίκακος. ibidem
Apollo idem cum Iano. 211
Apollo idẽ cũ Mercurio. 268
Apollo pro Sole. 252
Apollo idem qui & Sol. 275
Apollo & Neptunus Troianorum dij. 321
Apollo μεσήγετος. 121
Apollo Musarum præses. 268
Apollinis ludi Romæ qui Apollinares, unde. 254
Apollinis arcus & sagittæ, & simulachrum. 272
Apollinis duplex & diuersa potestas. 254
Apollinis nascentis & Pythonẽ occidentis fabula. 259
Apollinis sagittæ pro radijs Solis. 260
Apollinis simulachrũ siue imago. 261
Apollinis γνήτος ara. 325
Apollini cur medendi potestas tribuatur. 252
Ἀπωλλονόβλητοι. 252
Apollodorus περὶ θεῶν. 254
Apollonium ubi imitatus Vergilius. 436
Ἀπόρησις. 374
Ἀποσιώπησις pathetica. 375
Apophthegmata Homeri & Verg. prouerbiorũ uice. 433
Appetentia comis 513
Appetentiæ uigor hominis salus, unde uarietate prouocanda 523
Appij Claudij saltandi peritia. 344
Aprilis secundus anni mensis unde dictus. 228
Aprilis dictus quasi aperilis. 228
Aprilis mẽsis Veneri sacer. 274
Aqua frigida & humida. 33 & 522
Aqua calida cur mota fiat calidior. 533
Aqua omnis aëri & terræ quomodo participat. 546
Aqua marina pinguis. 552
Aqua dulcis cur abluendis sordibus magis idonea quàm salsa. 552
Aqua niualis potui insalubris. 546
Aquæ corpus & situs. 108
Aquarius Leoni aduersus. 61
Aquarius cur Saturno assignetur. 105
Aquarius quomodo Solis naturam referat. 278
Aquilea olea. 358
Ara maxima. 327.337
Ara pinguis. 447
Aras tangendi inter litandum mos. 315
Aræ primùm ansæ dictæ. ibidem
Arabia torridæ zonæ uicina. 140
Arati locus. 82.265.450
Aratum ubi imitatus Verg. 381
Arbores sola crescendi ui uiuere. 70
Arbores felices, & infelices quæ. 358
Arborum serendarum obseruatio. 366
Arcadũ annus triũ mensiũ. 226
Arcitenens. 484.485
Archilochus. 252
Archimedes interuallorũ cœlestium sphærarũ inuẽtor. 122
Architidis Veneris apud Assyrios cultus. 273
Arctos nunquam mergi. 78
Areopagitas tacentes iudicare. 504
Argiphontes Mercurij cognomen. 268
Argus multoculus, pro cœlo stellato. ibidem

Argyrotoxus Apollo 258
Aridicis philosophi scomma. 511
Aries cur Marti assignetur. 105.227
Aries æquinoctiale signum. 85
Aries cur primus iter signa. 104
Aries colorẽ mutans quid portendat. 328
Arietis signi appellatio unde 103
Arietis signum quatenus ad solis naturam referatur. 276
Aristidis æquitas. 512
Aristomenes. 451
Aristophanis locus. 440.451
Aristoteles aduersus Platonem de animæ motu 157
Aristoteles notatus. 552
Aristotelis theologumena. 262
Aristo. de Ebrietate liber. 526
Aristotelis inuentis naturam ipsam non dissentire. 526
Aristotelẽ nihil ignorasse. 166
Armenium malum. 356
Ἁρμονία spatium inter aquam & aërem. 36
Ἁρμονόμης Apollo. 258
Ἄρτεμις cur dicta Luna. 243
Ἄρτεμις quare dicta diana. 566
Ἀξιεμιδοβλήτοι. 252
Arteria τραχεῖα. 558
Arteriæ receptacula spũs. 516
Articulorum septenarius. 44
Artium parens antiquitas. 193
Aruncia. 341
Arundinea ficus. 357
Ansæ pro aris. 315
Asclepiades. 453
Asiana mensa. 522
Asinastra ficus. 357
Asinæ cognomentũ unde. 205
Asinius Pollio quõ Patauinorũ seruorũ fidem expertus. 221
Asinius Celer. 348
Asinusca uua. 358
Ἀσφαλίων Neptunus. 254
Asper notatus. 324
Aspersio in sacris inferis pro purgatione. 314
Assyrijs Iupiter pro sole. 281
Ἀστήρ, ἄστρον 72
Astrorum potestas an aliquid in homines operetur. 92
Astris uolucres immolãdas. 329
Athenienſium contra Amazonas bellum. 253
Atlanticum mare. 137.155
Atra ficus. 357
Atri dies qui & cões. 247.248
Atrium. 496
Atronius Maximus. 217
Atrusca uua. 358
Atteius Capito. 510

Attestatio rei uisæ pathetica.
Attis idẽ cũ Sole. 275 (374
Auellana nux. 354
Aues stellis ad litãdũ datæ. 329
Augusta ficus. 357
Augustus mensis, qui antea sextilis. 231
Augusti ĩ alios ioci, & aliorũ in ipsum uicißim. 297.298.299
Augusti tragœdia Aiax. 297
Augusti duæ filiæ Iulia & Respub. 303
Augusti prouerbium. 495
A. Albinus Græcitatis à Catone reprehensus. 181
Auratæ pisces. 345
Aurea secula. 148
Aurelius Symmachus. 185
Aurelius Cornutus. 444
Aurem perforandi mos. 510
Aurium sensus. 537
Aurifices igne dæ paleis uti. 565
Auriti lepores. 485
Aurunci. 193
Auspiciorũ tẽpus quãdo Ro. 187
Auster cur ad nos calidus perueniat, cũ sit natura frigidus.
Australis parallelus. 68 (131
Australis cardo. 130
Ἀυτοινήσιον. 163
Autũnus siccus & frigidus. 522

B

Bacchanalia. 190
Bacchanalia in Parnasso alternis tantum annis 263
Bacchis taurus pro Sole. 277
Bacchus ζωάλιος cur. 267
Bacchopæan. 263
Βάλε παιάν. 253
Barbæ initia, 43. crescendi in longum quando finis. ibidem
item quando in latum. ibid.
Basilica nux. 354
Beare uirtutum effectus. 30
Beatitudinẽ cõstare sola uirtute.
Bellaria. 309 (48
Bellaria mellita quæ. ibidem
Bellum quo tempore inchoari nefas. 246
Bibendi maior sitienti uoluptas quàm edendi famelico. 545
Bibendum & edendum ut uiuas, non econtrà. 312
Bibentium sensim uentres humectiores. 359
Bidentes hostiæ quæ. 498
Bifera ficus. 357
Bimembres. 486
Bis bina bis, corpus solidũ. 117
Bisextus siue bisextilis annus.
Bitias. 504 (236
Bona dea eadẽ cũ Terra. 229

Bona dea cur dicta. ibidem
Bonæ deæ ædes Calend. Maijs dicata. ibidem
Bonæ deæ templum & sacrorũ ritus. 230
Borysthenitæ quomodo seruorũ ope seruati. 222
Bosphoricũ mare an gelu cõtrahatur. 547
Brachio se emungere. 509
Brisseus. 263 Bruma. 276
Bulla aurea, 197. triumphantiũ gestamen. ibidem
Bumammia uua, quæ Græcè βύμαοθ@. 358
Busyris cur illaudatus Vergilio dictus. 324

C

CAduceus Mercurij. 269
Cæcilius spatiator uocatus & Fescenius. 343
Cæcilius Gallus. 496
Cœlestium corporũ motus non carere harmonia, 112. quatenus se tendat. 109
Cœlestium corporum concentus. 119
Cœlestium corporum interualla. 123
Cælius. 192
Cælius Posthumius. 247
Cœlũ, 121. octaua sphæra. 120
Cœlum cur summus Deus dicatur. 82
Cœlum animæ fabrica. ibidem
Cœlum mundum uerè uocari. 94. 265
Cœlum ab omni parte terræ æquabiliter distare. 109
Cœlum prima sphæra, quæ & aplanes. 135
Cœlũ cur moueatur, & qũo. 81
Cœlum pro uiuorũ regione. 20
Cœli sphæra, ciuúq; motus. 78
Cœli totius integra conuersio diem noctemq; concludit. 98
Cœli concentum cur non audiamus. 136
Cœli pudenda à Saturno resecta, 16. & cur. 209
Cærete oppidum. 428
Cæsar seruorum opera in bellis usus. 222
Cæsaris dictatoris libido Ciceronis dicterio notata. 291
Cæsaris facilitas in diligendo senatu. 296
Cæsaris in uestitu mollities. 295
Cæsaris impotentia Laberij dicto notata. 307
C. Bassus. 212
C. Cæsar. 195

C. Cæs

C. Cæsar rex sacrorum. 347
C. Cæsar Ciceronis scommate notatus. 510
C. Cæsaris in disponendo anno industria. 238
C. Cæsa. murænarũ luxus. 346
C. Cassius Ciceronis cauillo notatus. 296
C. Gracchus, & serui in eum pietas. 221
C. Hirrij uilla & uiuaria. 346
Calabra curia. 242
Calata plebs. 242
Calculosum pyrum. 357
Caldica ficus. 357
Calendæ unde dictæ. 242
Calendæ nuptijs copulandis religiosæ. 243
Calendæ omnes Iunoni dicatæ. 212. 242. 243
Calendaris Iuno. 242
Calix. 455
Callias historicus. 447
Calliæ cœna. 503
Calliope. 120
Callimachus. 454
Καλῶ. 241
Calor generationis causa. 528
Calorem humore nutriri. 280
Caloris alimentum liquor. 549
Calor aquæ calidæ cur ex motu uehementior. 533
Calor solis cur arefaciat, lunæ autem humectet. 566
Calphurniana ficus. 357
Caluitium cur priorem capitis partem primò occupet. 538
Caluitij causa. 526
Chaos cum fuit, non fuisse tempora. 209
Camera. 484
Camerienses. 256
Camese. 204
Camesene regio. ibidem
Camilla unde. 330
Camillus Tuscis est Mercurius. ibidem
Camilli, Camillæ. ibidem
Camœnæ cur dictæ musæ. 120
Camuris. 484
Cancer solis portarum una, quæ hominum dicitur. 60
Cancer in æstiuo tropico. 255
Cancer quomodo pro sole. 277
Candelabrum. 320
Candens unde dicatur. 438
Cani quare albi. 539
Canities unde. 526
Canities cur priorẽ capitis partem primum occupet. 538
Caninius Reuilius dialis consul. 293. 295

Canis tauro uicinus. 86
Canes in Aegypto fugiendo bibere. 292
Cannensis clades quo die accepta. 222.248
Cantandi studiũ reprehẽsum, & inter mollia numeratum. 344
Cantharus. 452.454
Cantus ad mutandos animos uis.
Capilli sine sensu. 535. (122
Capitis uelãdi ĩ sacris mos. 327
Capitibus pro capitibus quomodo supplicatum. 207
Capricornus solis portarũ altera, quæ deorum dicitur. 60
Caprigenum. 486
Caprotinæ Iunonis sacra. 223
Caprutinæ Nonæ. 223
Caput in corpore, arcis loco. 44
Capitis humani cur sphærica forma. 469
Carchesia. 452.453
Cardines habitationum. 130
Carneades Romã legatus. 195
Carneadis facundia. 196
Καρνεῖος Apollo. 258
Carica ficus. 357
Carmentalia. 244
Carminius. 445
Carnea dea. 231
Carnes ualidiores cur aliquando facilius digerantur quàm tenues. 532
Carsitani. 354
Carthago deuota. 333
Caro cur ad usum diuturnum saliatur. 542
Carutius Accæ Larentiæ maritus. 215
Carutius Tuscus. ibidem
Casellij Iurisconsulti dictum. 304
Caspium mare. 143
Cassius Hemina. 247
Castanea nux. 354
Κατακλεκτικὴ uis retẽtatrix. 515
Categoria, λόγος. 509
Catena Homeri aurea. 71
Καθεκτικὴ 515
Catillo liguritor. 349
Catillones qui. ibidem
Catonis iocus. 291
Catonis iocandi festiuitas. 290
Catonis scomma in A. Albinum. 180
Catonum uirtus. 175
Catullũ imitatus Vergilius. 465
Caucasum transcendere nomen Romanorũ non potuisse. 146
Causæ uerè insolubiles quæ. 107
Cebes Socraticus. 224
Cæcinna Albinus. 185.188
Cecrops primus in Attica Saturnum & Opem coluit. 216
Centrum quid. 95
Centrum immobile 162
Centrum solum non moueri in sphæra. 107
Cepio serui fide liberatus. 220
Cerebrum sensu carens, quomodo corporis sensus gubernet. 536
Cerebrum consilij sedes. 521
Cerebrum sine sensu. 535
Cerebri dolor ubi. 536
Cerebri uentres. 537
Ceres pro Luna. 266
Cereis mißitandis mos in Saturnalibus unde. 207.225
Cereris & Herculis x v. Calen. Ian. sacra. 336
Cereri cur porca sacrificetur. 229
Cereri uinum non libari, sed mulsum. 335
Ceremonia à carendo. 318
Ceruisca pyrum. 357
Chaos. 259
Chia ficus. 357
χίλια, χιλιὰς. 194
Χρηματισμὸς. 19
Χρόνος. qui & κρόνος, hoc est Saturnus. 209
Chromaticũ melodiæ genus. 136
Chrysocomas Apollo. 258
Cibariæ leges. 352
Cibus multiplex simplici aptior. 518
Cibus per stomachum ne trahatur, iuxta Platonem. 558
Cibus etiam multiformis morborum causa. 518
Cibi uitandi qui. 518.521
Cibi expertem uiuere ultra septem dies non posse. 44
Cibi uarietas, gulæ irritamentum, 523. quomodo probetur. 524
Cibum simplicẽ multiplici præferendum, quia digestu facilior. 513
Ciborum uarietas uitanda. 514
Cibos calidos cur ore facilius q manibus comprimamus. 545
Cicero conuicijs impenetrabilis. 284
Cicero nullius sectæ ueteribus approbatæ insçius 83
Cicero non minus philosophus quàm orator. 284
Cicero consularis scurra dictus. 290
Cicero duabus sellis sedere solitus, notante eum Laberio. 296
Cicero Laberij scommate notatus

tatius. 510
Ciceronis & Platonis de Republica librorum differentia & similitudo. 12
Ciceronis locus. 290.374 478.482
Ciceronis ioci. 294.291
Ciceronis iocãdi uenustas. 289
Ciceroni uarices cauillo Vatinij obiecti. 295
Ciceronis mordacitas iocos & seria excedens. 296
Ciceronis exilium. 305
Ciceronis cum Roscio & Aesopo histrionibus familiaritas 344
Ciceronis cum Vergilio comparatio. 377
Ciceronis copia. 378
Ciceronis scomma in consulem quendam dialem. 510
Cicer. scõma in Octauium. 510
Cic. scõma in C. Cæsarẽ. ibidem
Ciceronẽ à Platone dissentire in solaris sphæræ ordine. 87
Cimmerium mare. 548
Cingius siue Cincius fastorum scriptor. 228
Cinguli in cœlo, quæ in terra zonæ. 136.138
Circensibus additus dies instauratitius. 218
Circi. 72. Circus. 73
Circuli cœlum ambientes undecim. 74
Circulorum cœlestium natura incorporalis linea. 75
Ciritum pyrum. 357
Cißymbium. Cymbium. 454
Citreum malum. 356
Citreum malum contra tineas & uenena. 357
Citrosa uestis. ibidem
Ciuitates deo acceptißimæ. 48.
Clarium oraculum. 263 (52
Claudia. 303
Clausius cur dictus Ianus. 214
Cleomenes Lacedæmone. 222
Cleopatræ luxus in unione absump. 353
Cloatius Verus 325
Cluentius Pelignus à proprio seruo necatus. 221
Cn. Domitius Cæsar. 345
Cn. Flauius scriba fastorũ proditor. 241
Cn. Marius uel Mattius. 192
Coccymelum malum. 356
Cochleæ saginatæ. 341
Cocytus flu. infernalis quid. 55
Cœna põtificis luxuriosa. 340
Cognitio suijpsius qualis. 51

Cognomina ex proprijs nominibus tracta. 200
Cohortes uoluntariæ. 222
Coitus uenereus comitialis morbi pars. 212
Colotes Epicureus taxatus. 15
Κῶλον. 558
Color quãquã incorporeus, nunquã tamen sine corpore. 555
Colotes Epicureus quid Platoni obiecerit, 15
Coluri duo. 75
Comœdiarum fabulæ. 161
Comitiales dies. 246
Comitialis morbi pars quædam coitus uenereus. 312
Comitia mense Martio auspicari solita. 226
Commasculare frontem 340
Cõpitalia, 18. quibus uerbis concipiantur. 193.207.244
Comperendini dies. 246
Concentuum ratio sphærarum cœlestium quomodo recepta Pythagoræ. 112
Conceptionis fœtus in utero dispensatio per hebdomadas. 41
Conceptiuæ feriæ. 244
Conclamatum frigus, pro maximo. 522
Concubia nox. 191
Cõditione nõ æstimandos homines quam casus assignat. 218
Conditiua olea. 358
Conditiuum malum. 356
Conscientia uirtutis amplißimũ præmium. 23 155
Conscientiæ malæ tormenta uulturis iecur depascentis imagine significari. 55
Conscio sibi malè, quantumlibet leuia scommata, uideri acerba
Consiuia Ops. 331 (51
Consiuius cur dictus Ianus. 212
Consuetudo morẽ sequitur. 330
Consuetudo altera natura. 535
Conticinium. 187
Continentia ostentatrix. 513
Contraria uni rei accedere simul non posse. 169
Conuiuarum numerus. 203
Conuiuarum ingenia primum philosopho spectanda. 502
Conuiuiales sermones. 181. 195. & 504
Cõuiuia nihil magis decere quã concordiam. 303
Conuiuio an interesse etiam philosophia debeat. 501
Copia rerum non negligenda grammatico. 285
Copiæ quo ueteres indulf. 191

Cordis figura in bulla cur gestata. 199
Corinthus deuota. 333
Corn. Labeo. 265
Cornelia lex. 352
Corn. Rufus Decemuir cur Sibylla cognominatus, & deinde Sylla. 255
Cornificius. 212.486
Cornix cornici oculos, prouerbium. 518
Cornicum ætas fabulosa. 520
Cornu pellucidum natura. 23
Cornua ueli. 453
Cornutus Vergilij interpres taxatus. 444
Corpus nullũ proprie plenũ. 25
Corpus uelut carcer animæ. 54
Corpus uinculum, carcer, sepulchrum. 57
Corp. cur δέμας καὶ σῶμα ibi.
Corpus animi custodia. 64
Corpus diuinarũ rerũ fæx. 62
Corpus animæ sarcina. 176
Corpus omne natura dissolubile. 542
Corporis dimensiones, longitudo, latitudo, altitudo. 27.35
Corporis humani membra septenario disponi. 43
Corporis densitate animi uim hebetari. 70
Corporis septẽ gradus, & partes totidem exteriores. 44
Corpora mathematica. 26 35. & 116
Corpora nostra inferi, & animæ sepulchra. 56
Corpora solida quibus dimensionibus constent. 116
Corporum omnium termini incorporei. 26
Corporũ termini quatuor. 35
Corporum terrenorum & superorum differentia. 71
Corporũ soliditas, quibus cõstet, 27. corpus solidum. ibidem
Corporum caducorum propria hæc duo, sentire & crescere. 91
Corporum qualitates contrariæ. 521
Corui salutatores. 301
Coruorum ætas fabulosa. 520
Coruncanus. 193
Corylus. 354
Cotonea mala frigida. 526
Cotoneum malum. 356
Crœsi seruitus. 218
Crassum semel tantùm in uita risisse. 289
Crassi in dicendo maturitas & grauitas. 379
Crater Liberi patris, sidus inter Coruum & Anguem. 61
Crateres Delli. 446
Crepitantibus flammis antique dictum. 481
Crescere & sentire animalibus cæteris cum homine commune. 70
Crescendi uis animæ cur indita. 96
Crescendi ui sola uiuere arbores & herbas. 70
Crescendi natura ad nos de luna. 91
Κριός, unde dictus aries. 277
Crinis abscindendi morituris mos. 444
Crispi capilli quare serò canescant. 539
Critobolus Socratis scommate notatus. 611
Critolaus Romam legatus. 195
Critologi facundia. 196
Crocodilus de testeis ouis nascitur. 563
Cronia sacra. 208
Κρόνος, qui & Saturnus. 209
Κρόνος & χρόνος cur dictus Saturnus. 279
Κρεοὶ. 449
Cruditates unde. 514.522
Crustaminum pyrum. 357
Cubus. 27.116
Cubus soliditatis perfectio. 117
Cucurbitinum pyrum. 357
Cucurbitina ficus. 357
Culminea olea. 358
Cupiditas. 36
Curis hasta Sabinis. 212
Curius. 193
Curtij equitis Rom. delicatum scomma in Augustum. 300
Custos proministro. 327
Cutulienſis lacus. 206
Cybele cur leonibus uehi fingatur. 275.282
Cybele, siue mater deûm pro terra. 275
Cydonia mala, frigida. 526
Cylicranorum natio. 455
Cymbia. 452.454

D

D Literam sæpe literæ I apponi decoris causa. 211
Dedalus. 483
Dæmones unde dicti. 280
Damasippus Ciceronis scommate notatus. 294
Damnatus sacrorum. 315
Darij matris seruitus. 218
Decadis perfectio. 43

December Saturno sacer. 205
Decimam Herculi uouere soliti ueteres. 337
Decimanum pyrum. 357
D. Syllanus. 341
Decimij Valerij dictum. 305
Decretum, hoc est, μοῖρα, siue prouidentia. 433
Deducere. 319
Deductum carmẽ, deducere uocem. 483
Defluere. 482
Defunctorum corpora cremandi mos. 528
Δείνωσις. 361
Delatio, Διαβολὴ. 509
Delebores rex. 281
Deli insulæ fluctuatio. 206
Delius cur dictus Apollo. 256
Delli, crateres. 446
Delos insula, curq; in ea natus Apollo dicatur. 260
Delphis templum Apollinis incensum. 325
Delphius Apollo. 261
Δέλφον pro uno. ibidem
Delubrum quid. 320
Δέμας. 57
Demaratus Corinthius. 197
Demodocus citharœdus. 503
Demosthenes. 453
Demosthenis dictũ ĩ Laidẽ. 292
Demosthenis adulterium. 220
Dentes quando incipiant mandibulis infantiũ emergere. 42
Dentes sine sensu. 535
Dentium dolor ubi. 536
Desideriũ motus aĩæ unde. 62
Deuotionis urbium & exercit. uerba. 332
Deus quid. 152
Deus summus & omnium princeps, τὸ ἀγαθὸν καὶ πρῶτος ἄιτιος. 17.32
Deus & mens ultra animam, & naturam. 17
Deus, & eius omnipotenti. 68
Deus prima rerum omniũ causa & origo. ibidem
Deus mũdanæ molis artifex. 33
Deus summus cœlum. 80.82
Dei templum mundus. 68
Deo cur nullum simulachrum apud ueteres. 171
Deo nihil acceptius quàm ciuitates. 48
Deum sola mente concipi. 68
Deorum adulteria. 161
Deorum numero recte adscribi urbium conditores. 52
Deorum tutela & prouidentia nos gubernari. 65
Deos omnes quotquot sunt ad Solem referri. 250

Deos tutelares euocãdi mos. 331
Dextræ partes omnes cur ualidiores. 516
Δία uocari Cretensibus τὴν ἡμέραν. 242
Διαβολὴ, delatio, 509
Diana uiarum præses, unde & Triuia dicta. 211
Diana, quæ & Iana ibidem
Diana Opis uocata. 456
Diametros quid. 96
Διὰ πασῶν harmonia. 37.119
duplari numero nas. 114.115
Διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, symphonia ex triplari nũero. ibi.
Διὰ πέντε, 27. ex hemiolo nasci. 114.115.119.
Διάφραγμα. 44
Διὰ τεσσάρων, 37. ex epitrito nascitur. 114.119
Diatonum melodiæ genus. 136
Dicendi genera quatuor. 378
Dicteria. 290
Didia lex. 351
Dido quõ in mensam libat. 336
Didonis conuiuium. 503
Didonis fabula falsa. 436
Didymus grãmaticus. 441.457
Didymæus Apollo. 261
Dij laneos habent pedes, prouerbium. 209
Dij penates qui, Magni, χρηστοὶ δύνατοι, πατρῷοι. 321.222
A' dijs quid petendum. 202
Die quarto, & die quartè. 192
Die crastini. 188.192
Die quinti & die quinte, 192
Die noni. 193
Diei obseruatio & diuisio. 186
Die pristinè. 192
Dies atri. 243
Dies atri, qui & cõmunes. 247
Dies Festi, profesti, intercisi: 245. Nefasti, Fasti. 246
Dies ciuil. 187. eius diuisio. ibidẽ
Dierum discrimina quæ apud Romanos. 244
Dierum in mensibus numerandis ratio. 250
Diesis. 115
Diespiter dictus Iupiter quare.
Digestiones quatuor. 515 (243
Digestionum uarietas. ibidem
Digitus medicinalis, quiq; per ipsum nũerus significetur. 568
Diluculum. 188
Dimensio solidi corporis triplex. 116
Diocles Caristius. 41
Diogenes Romam legatus. 195
Diogenis facundia. 196
Diogenis seruitus. 218. 224
Diogenis in Anthistenem scomma. 512

Dionysius idem qui Sol. 264
Dionysius Siculus tyrannus. 56
Διὸς βάλανος. 354
Disarius medicus 514
Discludere 482
Δὶς διὰ πασῶν, symphonia ex quadruplo numero. 118.119
Dis, mortis deus. 57
Dissipium siue dissæptum. 44
Ditis imperium à lacteo circulo incipit. 60
Ditis & Proserpinæ sacrum, mundo patente. 246
Diti humana capita sacrificata. 207
Diuinationis & medicinæ cognatio. 271
Diuinationũ affectata cõfusio. 45
Dyadis uis. 32
Dysarius medicus. 202
Docenti modus quomodo seruandus. 135
Doctrinæ cuique suæ prolatio iucunda. 506
Dolo qualis ab Homero & Vergilio fingatur. 433
Domini patres famil. dicti. 219
Dñorũ in seruos tyrannis. ibidem
Domitiani appellatio Octobri indita. 232
Domitiani scomma in L. Quintium. 511
Draco ἀπὸ τοῦ δέρκειν dictus 270
Draco caudam suam uorans Iani imago cur. 212
Draconis species qũo ad solem referatur, nomen quoq; 270
Dracones qũo reiuuenescãt. ibi.
Draconibus cur ædium sacrarum & thesaurorum custodia assignetur. ibidem
Duabus sellis sedere, prouerbium. 296
Dulce uocari mel, suaue uinum. 530
Dulcedo ebrietati aduersa ibidẽ
Dulcia cur frigida dulciora quàm calida. 548
Duplaris numerus 114
Duplum, duo ad unum. 119
Duracina uua. 358
Duricoria ficus. 357
Dyas. 60
Δυσκρασία. 539

E

Et i, indifferenter usos ueteres in fine. 192
Eanus, qui & Ianus. 212
Ἑαυτὸν τιμωρούμενος. 166
Ebon Bacchus. 264
Ebrietas ex calore. 526
Ebrietatis comes obliuio. 61
Ebrietati aduersa dulcedo. 530
Ebriorum curationes. 525
Ebriorum mala, atque his laborare senes etiam sanos. 527
Ebrijs eadem quæ nimium frigentibus contingunt. 525
Ebrios citò senescere. 526
Ebur natura densatum. 22
Ἑκάτη χθονία. 229
Echo Inui siue Panos amica. 279
Ἑκηβόλος & ἑκατηβόλος Apollo cur dictus. 260
Edacitas aciditatis & fumorum è stomacho ascendẽtium causa non cibi uarietas. 522
Edecumati sodales. 196
Edẽtes auide, cur citius satiẽtur.
Edissertare. 226 (545
Edecumati ioci. 289
Egnatius. 484.486
Εἰκών. 370
Ecliptícus locus. 39
Ecliptica linea. 75
Ἐλελεὺς Apollo. 258
Elementa quatuor, 33.36. eoruḿque discors concordia, & ordo. ibidem
Elementa cum fluant, cur nunquam soluantur. 154
Elementorum ordines. 58
Elementorum diuersitas. 521
Elemẽtorum in animalibus dispositio. 549
Eleusinæ deæ. 18
Eleusina sacra à Numenio prodita. ibidem
Elysij campi. 58
Ἐμβόλιμοι menses qui. 234
Empedocles. 521
Ἐν τὸ πᾶν 251
Enarmonicũ melodiæ genus. 136
Ennianus stylus. 480
Ennius. 191
Ennium Vergilius quomodo & in quibus imitatus. 461.466 468.469.473
Ἐνοσίχθων Neptunus. 256
Ἐντελέχεια. 71
Ἐνυάλιος cur uocatus Bacchus cùm ita Mars dicatur. 267
Ἐνύπνιον. 19
Epaphus scriptor. 326
Ἐπαναφορά pathetica. 376
Ἐφιάλτης. 20. Ephippus. 455
Ephorus historicus. 441.450
Epicadus. 225
Epicharmus poẽta. 449
Epicuri error. 554
Epicurei à uero deuij. 15
Epictetus philosophus seruus.
Ἐπιλωτὶς. 558. 560 (224
Epimelius Apollo. 258
Ἐπίμηλις. 356 ἐπιφάνεια. 27
Epitheta Vergiliana. 484

Floralia festum. ibidem
Flutæ. 346
Fœminarũ uox quare gracilior.
Fœminæ duodecimo ætatis anno puberes. (540 528
Fons 173
Fontium aquæ hyeme calidæ, æstate frigidæ. 533
Fortuna omnipotens dicta Vergilio: eadem prouidentiæ ministra. 433
Fortuna cur Homero neglecta. 433
Fortunarum simulachra apud Antium. 282
Fortitudo politica, 49. animi iã purgati, 50. exẽplaris. ibid.
Fortitudo Scipionis. 53
Fortitudinis officium. 48
Fregellæ oppidũ deuotum 333
Frigus cur ex aëris motu æstate. 533
Frontonis siccitas. 378
Fructus acidi aut uini saporem referentes, frigidi. 526
Fructuũ repertor Satur. 205
Frumenta luna deficiente colligenda. 569
Fuluius fastorum scriptor. 228
Fuluius Fullonis filius. 292
Furius. 482
Furius Albinus antiquitatis peritus. 342
Furium in quibus imitatus Vergilius. 464. 466. & 479
Furtum nullum sub Saturno cõmissum. 209
Fusius Viuaculus. 290
Fusij pro Furijs. 315

G

GAbij oppidũ deuotũ. 333
Gabinij saltandi peritia. 340
Gaditanum fretum. 548
Galaxias. 24
Galaxiam ultima sphæra, quæ aplanes dicitur, cõtineri. 53
Galbæ gibbus Augusti scommate notatus. 298
Galbæ eloquentia, & corporis ineptia. 304
Galla instrumentũ sutoriũ. 291
Gallicinium 187
Gallinane an ouum extiterit prius. 561
Galli quando uitis aut oleæ cultum didicerint. 147
Gangen transcendere nomen Romanum nõ potuisse. 146
Ganymedes qualis apud Homerum & Vergil. 433
Gargara Mysia quæ 449
Gargara Idæ montis. ibidem
Gargares ciues. 450
Gaudentes cur rubeant. 541
Gellij annales. 247
Gemini cur Mercurio assignati. 106
Gemini quomodo pro sole. 277
Geminorum signum. 86
Geneſis. 269
Germanici appellatio Septembri mensi indita. 232
Geryonis armenta Herculi abacta. 225
Gigantes qui fuerint. 271
Glaucippus. 235
Gloria uirtutis præmium apud indoctos. 153
Γνῶθι σεαυτόν. 51. & Delphico templo inscriptum. 197
Γνώμον. 139
Gradiuus. 484
Grammæ, quæ nobis lineæ. 26
Grammatico rerum copia minimè negligenda. 285
Granius Licinianus. 248
Grauiscæ oppidum. 428
Græca nux 355
Græcos sua omnia in immensum tollere. 284
Græcorum catalogus apud Homerum. 428
Græcorũ uerborum usus apud Vergilium & alios Latinos ueteres. 483
Græculum pyrum. 357
Græculi cuiusdam uersificatoris apud Augustum impudentia. 302
Grossi fici. 358
Grumenti obsidio. 221
Gulæ patrocinium. 519
Gulæ iritamentum cibi uarietas. 523
Gurges Fabius à luxu sic dictus. 340
Gustus uis unde. 537

H

HAbitationum cardines. 130
Hadriaticum mare. 548
Harmonia. 28
Harmoniam cœli cur non sentiamus. 136
Harmonia cœli, Soli amica. 279
Harmoniæ uocis & numerorum Pythagoras inuentor. 112 113
Harundinea ficus 357
Hebdas, septenarius nũerus. 37
Hecubæ seruitus. 218
Hederæ natura. 267
Heliopolis. 281
Heliopolis Iupiter. 282

Hemiolius numerus quid, 114. 119. primus. 37
Hemisphærium. 85
Heraclea urbs. 455
Heracles cur dictus Hercules. 272
Heracleotica nux. 354
Herbarum diuersi succi & qualitates. 519 (70
Herbas sola crescendi ui uiuere.
Hercules idē cū Sole, 271. apud quos maximè colatur. ibid.
Hercules unde uictor dicatur. 326
Hercules idē apud Ro. Pontifices qui & Mars. 337
Hercules cur cum cantharo fingatur. 455
Herculis cū ædituo suo lusus. 215
Herculis nodus. 269
Herculis uictoris ædes. 326
Herculis sacris epulari sedentes. 327
Herculis sacro cur non liceat mulieribus interesse. 230
Herculis & Cereris XII. Cal. Ianuarias sacra. 336
Herculis stella eadē Chaldæis, quæ & Martis. 337
Herculis pollustus. 349
Herculi cur attributi Salij à Vergilio. 337
Herculi decima uoueri solitum. 337
Herculem poculo uectum. 455
Herculanea ficus. 357
Herennius Augusti scommate notatus. 297
Hermunthi taurū pro Sole coli.
Hernicus dux. 442 (277
Hernici à Pelasgis oriundi 442
Herodes scommate ab Augusto notatus. 298
Herodotus notatus. 547
Heroës apud inferos cur Vergilius finxerit. 52
Hersiliæ raptus. 199
Hesiodi ceremoniarum sacra. 16
Hesiodum in Georgicis imitatur Vergilius 381
Hesiodi locus. 52.120.281.544
Hieropolitani. 261
Hilaria. 275
Hilaros & hilares pariter dixisse ueteres. 191
Hippocratis locus. 41.27.521
Hippocratem tam fallere quàm falli nescire. 41
Hira intestinum. 44
Historicorum inchoandi narrandiq; lex. 382
Histriones ueteribus non interturpes habiti. 344
Homeri locus. 22.36.46.60.71. 157. 203. 227. 250. 252. 254. ibid. 257. 258. 266. 271. 278. 281. 237. 385. usque ad paginam 458. & 478. 488. ibidem. 504. 508. 530. 547. 553. 567.
Homeri diuina prouidentia. 60. & 157
Homeri aurea catena. 71
Homeri uitia etiā Vergilio expressa. 425
Homeri maiestas: & quatenus eum imitatus Vergilius. ibid.
Homerum quomodo imitetur Vergil. 382. & deinceps.
Homerica apophthegmata prouerbiorum instar. 432
Homerica epitheta. 426
Homerici poēmatis dispositio. 427.
Homo, breuis mundus, siue microcosmus 154
Homo solus rationis capax, ea cæteris animalibus præstat. 69
Hominis utero formatio. 40. & deinceps.
Hominis prospectus nō ultra centum & octoginta stadia. 76
Hominis duplex mors. 64
Homini sola mens siue animus cum cœlo & sideribus communis. 68.70
Homini unde datus animus. 64
Homini nascenti quatuor numina adesse, & quæ. 270
Homini non moriendum suapte sponte. 67
Homines non esse corpus, sed mētem. 152.153
Hominē cōstare septenario. 40
Homines deorum prouidentia gubernari. 65
Homines non fortuna, sed moribus æstimandi. 218
Hoīes an morbis facilius quā pecudes occupentur. 514.520
Horatij trigemini. 193
Horatij locus. 356.436
Horæ unde appellatæ. 275
Horizon, 138. 556. non ultra CLXXX. stadia. ibidem
Horizontis cuiusq; longit. 75
Horizōtis diuersitas unde. ibid.
Horrere. 481
Hortensius piscinarius Ciceroni dictus. 345
Horus Cynicus. 202
Horus idem cum Sole. 276
Hostes esse nobis tot, quot sunt serui. 219

Hostia ubi Apollini nõ cædatur.
Hostiæ animales. 322 (325
Hostiæ iniuges. 323
Hostiæ eximiæ. ibidem
Hostiæ ambaruales. ibidem
Hostiarum duo genera. 322
Hostis pro peregrino. 246
Hostius poëta, atque eum imitatus Vergilius. 479.485
Hostus, 199. unde Hostilius natus. 197
Hũana corpora cur erecta. 70
Hyacinthia sacra Apollinis. 263.
Hyades Vergilijs uicinæ. 84
Hyades in Tauro. 86
Hyberno puluere, uerno autem luto, grandia farra. 452
Hyems quando fiat. 138
Hyems humida & frigida. 522
Hyemis imago aper. 274
Hyemis simulachrum. ibidem
Hyginus 499
Hylas histrio. 308
Hyle. 61
Hyllus scriptor. 316
Hymni exordium. 121
Hymnorum strophe & antistrophe. ibidem
Hyperbole pathetica. 375
Hyperborei populi. 140

I

IEt e indifferenter in fine usos ueteres. 192
Iactare. 491
Iana pro Diana. 211
Ianiculum oppidum. 204
Ianuarius Iano sacer. 233
Ianuarius anni primus mensis ab Numa constitutus. ibidem
Ianuario duos dies addidisse C. Cæsarem. 213
Ianuelis porta. 213
Ianuis patentibus cœnare cur imperatum. 350
Ianus idem deus cum Apolline & Diana. 211
Ianus cur bifrons. 211.212.
Ianus: quia ianuis præsit, dictus. 211
Ianus idem cum Sole. ibidem
Ianus pro mundo. 211. ab eundo dictus quasi Eanus. 212
Ianus deorum deus. 212
Iani uaria cognomina. ibidem
Ianus pater pro Sole. 257
Ianus Iunonius. 243
Iani gemina facies. 204
Iani clauis & uirga. 211
Iani simulachrum. 211.212
Iani imago: draco caudam suam uorans. 212
Iano duodecĩ aræ cõsecratæ. ibi.
Iani portæ cur belli tẽpore apertæ. 213
Iano cur diuini honores decreti, & quales. 210
Ianum primum in Italia dijs fecisse templa. 211
Ianum in deorum sacris primũ inuocari. 210
Ἴα & pro Sole. 265
Idea, anima. 71 Ἰδέαι. 6
Ἰδεῖν, uidere atque hinc dictas Idus. 242
Ἰδίωμα. 565
Iduare pro diuidere. 242
Iduli ouis. ibidem
Idus, 240. unde dictæ. 241.242
Idus omnes Iouis feriæ. ibidem
Idus copulandis nuptijs religiosæ. 243
Iduũ dies semper ĩ plenilunio. ib.
Iecur concretus sanguis, caloris domicilium. 516
Iecoris ministeriũ succos ciborũ conuertere in sanguinẽ. 515
Ieiuno cur idẽ uinũ quàm ei qui cibũ sumpsit, meracius. 569
Ieiuni cur magis sitiant quàm esuriant. 549
Ignis calidus & siccus. 33.522
Ignis cœlestis et sempiternus. 71
Ignem æthereum nutriri humore. 147
Ἡν παιᾶν, καὶ ἴε παιᾶν. 253
Ἰλοόβλητοι. 252. Ilius. 484
Illaudatus. 491.492.493
Im pro eum. 192
Imbris causa. 102.278
Imago pathetica εἰκών. 370.371
Immane. 188
Imitatio, lectionis fructus. 459
Ἡμιτόνιον. 114
Immortalitas bifariam intelligitur. 156
Imperatiuæ feriæ. 244
Imperitia nihil impatiẽtius. 518
Inamabilis. 493
Incontinentes, qui Græcis ἀκρατεῖς. 311
Incorporalitatis prima perfectio in numeris. 28
Inculpatus. 492
Indigetes dij. 52
Inermes & inermos pariter dixisse ueteres. 191
Infans quando pubescat. 42
Infans quando incipiat dentescere, firmiter incedere & stare, lac nutricis horrescere, loqui integre. 42
Infantiæ cur plurimus sõnus. 539
Inferi secundum Platonem. &

eorum locus. 57
Inferijs dijs parem numerum et diminutionẽ conuenire. 233
Inferos quid esse ueteres putarint. 55
Inferorum locus quis. 55.57
Inferorum pœnæ quomodo intelligendæ. 55
Inferorum flumina quid. ibidẽ
Initium nullum idem esse cũ eo, cuius est initium. 160.169
Initium omne rei inesse cuius est initium. 171
Iniuges hostiæ. 323
Insitiũ cur digestu difficile. 531
Insomnes cur frigidis oblinantur. 525
Insomnium. 19
Insomnium ex cura animi, corporis, fortunæ. 19
Insomnia falsa esse. ibidem
Intelligẽtia amiciri aĩam, dũ per Saturni sphærã delabitur. 62
Intemperantes, qui Græcis ἀκόλαστοι. 311
Intercalaris dies fast. præfect. permissus. 236
Intercalationis initiũ quo tempore. 236. intermissio eius propter superstitionem. 237
Intercalationis causa. 234
Intercisi dies. 244
Interpretãdi uis aĩæ unde. 62
Interpreti quid obseruandum & quũ ostentatio uitanda. 136
Interrogandi disciplina. 506
Interrogationum congeries ex Homero. 508
Intestina principalia tria. 44
Inuus, qui & Pan. 278
Io in uaccam conuersa. 268
Ioci atq; dicteria diuersorũ. 290
Iocorum uenustas in Plauto & Cicerone. 289
Ioppas citharœdus 503
Iouis sphæra pro aëre. 58
Iouis sphæra. 62.80.87
Iouis fulgor cur hominibus prosper & salutaris. 90.92
Iouis annus. 150
Iouis fiducia, id est, Itis dictus, Iduum dies. 242
Iouis simulachrum apud Assyrios. 281
Iouis Statoris ædes 320
Iouis Olympij fictio ex Homero. 421
Iouis glans. 354
Ioui tauro, arietæ, uerre immolari nefas. 334
Ira breuis furor. 363
Iræ esse. 488

Isis pro terra. 275
Isis pro sole. 272. & terra, 273
Isocrates primus uerba prius libera sub numeros ire coëgit. 501
Ἰσάμερον & μίμ. 250
Ister. 140
Italia cur Hesperia dicta. 188
Itis dies Tuscis, qui nobis Idus. 242
Iuglans nux. 354
Iuliæ Augusti filiæ mores. 302
Iulij Cæsaris in anni dispositione obseruatio. 238.241
Iulij Cæsaris auspiciorum libri 48
Iulij Cæsaris libri de Syderum motu. 250
Iulius Hyginus. 442
Iulius Modestus. 189
Iulius mensis, antea Quintilis dictus. 231
Iunia Tertia. 291 (231
Iuniæ calẽdæ cur fabariæ dictæ.
Iunius mensis unde dictus. 228
Iunius quartus à Martio mensis unde dictus. 230
Iunius Brutus quomodo Maniæ sacra immutauerit. 207
Iunius Brutus primus Romæ consul. 281
Iuno cur Iouis soror & cõiux. 83
Iuno pro aëre. 82
Iuno pro imo aëre cũ terra. 321
Iuno Calendaris. 242
Iuno eadem cum luna. 243
Iuno aëris arbitra. ibidem
Iuno populonea. 335
Iunonis Caprotinæ sacra. 223
Iunonis Monetæ ædes Calend. Iun. dedicata. 231
Iunoni Calend. omnibus sacra. fieri. 242
Iunonius mensis. 231
Iunonius cur dictus Ianus. 212
Iupiter pro cœlo & deo, 82. 265. mundi anima. 82
Iupiter lucis autor, unde lucetius dictus, & Diespiter. 242
Iupiter idem qui Sol. 280
Iupiter pro medio æthere. 321
Iustitia politica, 49. animi iam purgati, 50. exemplaris. ibid.
Iustitia Scipionis. 53
Iustitia, Virginis in zodiaco signum. 277
Iustitiæ fructum non terminari cum homine. 13
Iustitiæ necessitas. ibidem
Iustitiæ officium. 48
Iusti dies. 246
Iuuenalis locus. 51.334

Ixionis rota quid significet. 55

L

LAberius scommate Ciceronem notat. 296
Laberius mimographus, eiusq; uersus. 305
Laberij scōma in Ciceronē. 510
Labienus libertorum fide seruatus. 220
Labrusca uua. 359
Lactis alimonia cur prima nascentibus offertur. 61
Lactis natura quantum ad mores referat. 412
Lacteus circulus. 24.60.73.74
Lagea uua. 359
Laidis libido sumptuosa. 292
Laneos pedes habere deos cur dictum. 211
Lanuuinum pyrum. 357
Lanuuini. 188
Larētinalia Iouis feriæ quæ & quando celebratæ. 215
Larētia acca Faustuli cōiux. 215
Laribus cōpitalia instituta 208
Laribus quādo feriæ dicatæ, eorū tēplū in cāpo Martio. 214
Laridum unde dictum. 542
Lateresianum pyrum. 357
Latiar, Latinorum solenne. 246
Latinæ feriæ. 244.246
Latini regni successio. 331
Latina lingua an Græca breuior angustiorq;. 293
Latona pro terra. 259
Laureum pyrum. 357
Latonæ partus. 259
Lauiana siue liuiana ficus. 357
Laudare pro nominare. 493
Laurearum renouatio in curijs, Regia, Flaminumq; domibus per Martij initia. 226
Lectio cur Græcis ἀνάγνωσις. 61
Lectionis fructus, imitatio, eorū quæ legeris. 459
Leges sumptuariæ unde, 350. quæ & cibariæ. 352
Leges bonæ ex malis moribus. 351
Legum ferendarum ratio. ibid.
Λεῖμμα. 115
Lentulus Ciceronis gener scommate ab eo notatus. 294
Lentulus flamē Martialis. 340
Leo solis domicilium, 276
Leonis signum humanæ naturæ tyrocinium habere. 62
Lepidus Ciceronis cauillo notatus. 297
Lepidi tumultus. 235
Leporum sagina. 341

Letheus fluuius, 55. potus animarum. 61
Leptoludia ficus. 357
Lex Antij Restionis. 352. Cornelia. ibid. Didia, 351. Fannia 360. Licinia, 351. Lepidi cibaria, 352. Orchia. 350
Liber pater, νοῦς ὑλικός. 62
Liber cur Orphaicorum sacris tradatur in membra discerptus. ibidem
Liber pater idem cum Apolline. 262. 265. 266
Liber pater unde dictus. 265
Liber idem cum Marte. 267
Liber pater uini autor. 267
Liber cur pater uocetur. 267
Liber pater bellorū potēs. ibid.
Liberi patris simulachra. 264
Liberi bellaria. 309
Liberi patris simulachrū. 267
Libero patri tumultus familiares. 501
Liberalium dies. 191
Libertinis prætexta uti non licitum, 198. sed Libertinorum filijs. ibidem
Libra æquinoctiale signum. 87
Libra, id est, Scorpij chelæ. 85
Libra signum, prior Scorpij pars. 227
Libra in Scorpione. 277
Libya torridæ zonæ uicina. 141
Libystinus Apollo, 254. Sospitalis, Loxias. 256. Delius, Phœbus, Phanes, Phanæus, Lyciusibidē, Lycegenes, λύκος, πατρῷος, Nomius. 257
Licinia Vestalis. 214
Licinia. 341
Licinia lex. 351
Licinia olea. 358
Licinij liberti in Augustū scomma. 300
Licinij Crassi saltandi peritia. 344
Liciniorum in piscibus luxus, unde Murænæ dicti. 345
Lictorum à Tullo Hostilio institutio. 197
Lien frigoris domicilium. 516
Ligna quæ fabricæ inutilia. 566
Liguritor. 349
Ligyræi, & apud eosdem liberi patris oraculum. 262
Lincerius ager. 215
Linea unius dimensionis corpus. 116
Lineæ punctis finiuntur. 26
Lineæ, quibus superficies oīs terminatur, Græcis grāmæ. ibid
Lineæ ductus duo puncta. 27

Lineam à puncto nasci. 60
Liquidus ignis. 485
Litare. 323
Literarum usu memoriæ æternitas constat. 146
Lituus. 494
Liuiæ comitatus à Iuliæ comitatu diuersus. 303
Liuius Andronicus. 485
Licopolitana ciuitas. 257
Locorũ communiũ in utramuis partem tractatio. 519
Lœmius Apollo. 253
Λογιστικὸν animæ unde. 62
Λογιστικὸν, animæ pars 36
Λοιδορία. 509.510
Lollianum pyrum. 357
Longitudo. 26
Loquendum ita cum hominibus tanquam dij audiant, cum dijs ita tanquam homines. 202
Lorum in collo pro bulla libertinorum filijs. 198
Loxias Apollinis cognomẽ. 256
Lucani locus. 140
Lucarium 191
Lucetius quare dictus Iupiter.
Lucilius. 194 (242
Lucilius acer & uiolentus poëta. 349
Lucilium imitatus Vergil. 481
Lucina cur parientibus inuocetur. 566
L. Aquinius aruspex. 247
L. Cælij dictum. 305
L. Crassi eloquentia. 345
L. Iulius Cæsar augur. 341
L. Furius. 208
L. Mallius pictor, 292. eius iocus. ibidem
L. Philippi piscina. 345
L. Quintius scommate à Domitiano notatus. 511
L. Syllæ cantandi peritia. 344
Lucius tragicus poëta. 297
Lucretium quomodo imitatus Vergilius, 463. & deinceps
Lucumon. 197
Ludia ficus. 357
Luna quot diebus zodiacũ absoluat. 38
Luna Διχότομος, 39. plena, ἀμφίκυρτος. ibidem
Luna cum Iunone eadem, unde Ἄρτεμις dicta. 243
Luna mortalium corporum autor & conditrix. 56
Luna uitæ & mortis confinium. ibidem
Luna aëris & aquæ fex. 89
Luna quomodo solis luce tantum luceat ibidem

Luna ætherea terra. 89
Luna & Sole præcipuè uitam nostram moderari. 91
Luna zodiacum mensis spatio percurrit. 90
Luna caducorum & diuinorum confinium. 106
Luna nascentis hominis τύχη 270.
Luna quõ putredinis causa. 565
Lunæ cursus & uelocitas. 85
Lunæ defectus. 75.95
Lunæ sphæra ultima cœlestium & nunima. 79
Lunæ calor quare humectet, & Solis arefacit. 565
Lunæ uis circa inanima. ibidem
Lunam septenario moueri. 38
Lunam lucere luce aliena. 89
Lunam nasci quid. 38
Lunã in defectu suo laborare. 75
Lunam solam ex stellis omnibus proprio lumine carere. 93
Lunã supra æther idem semper & incorrupta omnia, infra autem corruptioni & mutationi omnia obnoxia. 106
Lunaris sphæra quam uim animæ incutiat. 80
Lunaris orbis terrenorum primus, sicut diuinorum ulti. 79
Lunaris sphæræ grauitas. 134
Lunaris annus mensis. 149.150.
Lunares populi. 58 (238
Lupercalia. 244
Lupus pro Apolline ubi colatur
Lupus Germanus. 349 (257
Lupus tyberinus in delicijs. 348
Lustrare pro circuire. 324
Lustrari ciuitatem Februario institutum. 233
Lustricus dies. 249
Lux unde dicta. 257
Luxus & mollities A. Hortensij. 339
Luxus ueterum. 341.342.347
Luxus quatenus in cibi uarietate reprehendendus. 523.350
Lychni. 464
Lycius Apollo cur dictus. 256
Λύκη, siue λυκία. ibidem
Lycophos, ibidem
Λύκος pro Sole, unde λυκάβας dictus annus. ibidem
Λύκοι unde dicti. ibidem
Lyra Apollini attributa quid significet. 269
Lycurgi uirtus. 175

M

Macer Licinius historicus. 236
Machæra. 484

Mæotis palus. 140
Magistris mercedes Martio mẽ se persolui solitas 227
Magistris præsentibus nõ omnibus scommatis locus. 512
Maia Vulcani uxor. 228
Maia Mercurij mater. 229
Maia pro terra. ibidem
Maiæ mensæ Maio sacrificari. ibidem
Maiesta Vulcani uxor. ibidem
Maius tertius mensis in Romuli anno, unde dicatur. 228
Maius, Iupiter à maiestate dictus. ibidem
Mala omnia frigida. 526
Malace. 484
Mallius. 214
Malorum genera. 356
Malorum aliorum iucunda memoria, aliorum secus. 507
Malũ à nuce quo differat. 356
Mane unde dictum. eodem
Mania larium mater. 207
Maniæ deæ sacra. ibidem
Manibus parentari sole in Aquario existente. 60
Marapiũ siue myrapiũ pyrum.
M. Aemil. Lepidus. 341. (357
M. Cato Vticens. Lucilij hæres.
M. Cato Origines. 192 (345
M. Cælij saltandi peritia. 344
M. Flauius scriba. 238
M. Lolij iocus. 304
M. Messala. 212
M. Octauius Herennius. 326
M. Varro. 194.204.208
M. Varronis Gallus. 346
Mare Atlanticũ & magnũ. 137
Mareotis uua. 359
Margaritarum in aceto dissolutio. 353
Marinam aquam gelu non constringi. 547
Marmorũ iuncturis soluendis noxius calor de lignis oleæ. 565
Maro Homeri per oĩa imitator.
Maronia uua. 359 (142
Martiale agonium 191
Marsica ficus. 557
Mars βροτολοιγὸς καὶ μιαιφόνος 227
Mars idem cum Sole. 262.267
Mars pro animi feruore. ibid.
Martis sphæra. 62.80.88
Martis sphæra pro igne. 58
Martis annus. 150
Martis simulachrum apud Actianos. 267
Martis stella eadem quæ & Herculis. 338
Martis stella cur terribilis teris 91
Marti Arietis signum in zodiaco dicatum. 227
Martem patrem in sacris nuncupari. 227
Marspiter. 267
Masurius. 189.193
Mater deũm pro terra. 275
Mater deũm leonibus uehi cur dicatur. 283
Martius anni Roman. primus mensis. 226
Martius Cos. 236
Martius uates. 254.255
Mathematica corpora. 26.35
Martianum malum. 356
Maturare, Maturare fugam quid. 495
Mecœnatis stylus mollis, & remissus Augusti cauillo notatus. 298
Medea, 230. eius templum uirũ introire piaculum. ibidem
Medicina physicæ philosophiæ extrema fæx. 560
Medicinæ & diuinationis cognatio. 271
Medicos igni ex sarmentis libentius uti. 565
Medulla sine sensu. 535
Medulla spinalis id animali, quod naui carina. 537
Mel cur quod recentißimum, optimum. 543
Mel in fundo optimum. 544
Mellis repertor Saturnus. 205
Mellis natura arida. 543
Mellis fæx cur in summo, non imo. ibidem
Melampsithia. 359
Melodiæ musicæ tria genera.
Membra nigra septẽ. 44. (136
Membrorum corporis humani dispositio per septenariũ. 43
Memoria animalibus cæteris pro ratione. 70
Memoriæ defectus opinionis ortus. 61
Menippus ex seruo philosophus. 224
Mens, Græcis νῦς, rerum ideas continens. 17
Mens ultra animã et naturã. ibi.
Mens ex deo nata. 32.
Mens diuinior anima. 68
Mens nobis cum cœlo sideribusq; communis. ibidem. 70
Mens, quæ νῦς. 68
Mens ex summo deo. 70
Mens mundi anima. ibidem
Mens ex deo procreata. 82
Mentis summa uelocitas. 269

Mentis ſedes in capite. 69
in Menſam libare quando liceuerit. 336
Menſis lunaris annus. 149.150.
Menſis cuiuſq; initiũ, & quot ſingulorũ fuerint dies ex Romuli ordinatione. (238 240
Menſium initia ab exortu lunæ maioribus obſeruata. 243
Menſium dies quomodo numerandi. 250
Menſtrua frigida eſſe. 530
Μεσεμβρορ. 44
Meſſana capta. 200
Meſſanæ in Sicilia cõditor Anaxilaus. 222
Meſſalæ cognomen unde. 200
Mercurius & Venus Solis quaſi ſatel. 135
Mercurius uocis & Sermonis potens. 229
Mercurius pro Sole. 251.268
Mercurius idẽ cũ Apolline. 269
Mercurius ſermonis autor. ibid.
Mercurius mentis potens. ibid.
Mercurius cur alatus. ibidem
Mercurius Argiphontes cur dictus. ibidem
Mercurius Tuſcis Camill. 330
Mercurij ſphæra. 62.80.87.88
Mercurij ſphæra pro ætherea aqua. 58
Mercurij annus. 150
Mercurij duplex poteſtas. 254
Mercurij ſimulachrũ. 268.269
Mercurij caduceus. 260
Mercurio menſe Maio ſacrificari. 229
Meridies cur potius quàm Auſtralis cardo uocetur. 130
Meridies quaſi medidies. ibidẽ
Meridies. 188
Meridiani diuerſitas unde. 76
Meridianus circulus. ibidem
Meroës ſitus 141
Meſpilum pyrum. 357
Metallica corpora uaſta. 25
Metelli Pij luxus. 340
Metuentes cur palleſcant. 541
Meuia lex. 218
Meuia Galla. 292
Mezentius quare diuũm contemptor uocatus Vergilio. 324
Mileſium pyrum. 357
Mille declinatũ ſingulariter. 194
Mille uerborum. 193
Millia à mille. 194
Militiæ onere liberandos ſeptima annorum hebdomadæ. 44
Milli paſſûm, pro mille paſſib. (194
Milli nummûm, pro mille nummis. ibidem

Μνν. 149
Minerua ſolis uirtus. 266. cur è Iouis capite prognata. ibidem
Minerua ſummum ætheris cacumen. 321
Mobile omne, ab alio moueri, non à ſe. 158
Μοῖρα Homerica. 433
Molluſca nux. 355
Monas. 60
Monas diuiſionis expers. 28
Μονὰς numerorum fons. 30
Monas puncti inſtar, III. non numerus, quanquam numerorum origo. 30
Morborum cauſæ. 517.518
Mors. 54
Mors aïæ à corpore ſolutio. 65
Mors naturalis quæ. 65.66
Mors uolũtaria laudãda quæ 65
Mors hominis duplex. 64
Mortes duæ, animæ & animalis. 57
Mortis locus. 57
Mortis Deus cur Dis. 57
Mortis uolũtariæ dehortatio. 55
Mortuos proſequi cantu ad ſepulturã unde inſtitutum. 121
Morſus figuratus, qui Græcis ſcomma. 509
Mos quid. 330
Mores ſibi quiſque dat, unde ab his æſtimandi homines. 218
Moribus præteritis uiuẽdũ. 192
Motus omnis corporis ſeptenarius. 44
Motus ſemper uitæ comes. 81
Motus principium anima. 156
Motus ratio ex Ariſtotele. 157
Motus per ſe. 158. (& 158
Motus per uim. 158
Motus per naturam. 159
Motus ex accidente. 158
Motus genera 161
Motus corporei ſeptem. 534
Mouere quid propriè. 167
Moueri aliquid ſemper bifariã intelligi. 156
Moueri an paſſionem etiam ſignificet. 165
Mulciber. 484
Mulier uſurpata quæ. 187
Mulieres humidæ 526
Mulieres frigidas eſſe. 527
Mulieres cur rarius inebrientur. 526
Mulieres frigoris tempore mediocri ueſte uti magis quàm uiros. 528.529
Mulierum crebræ purgationes unde. 528
Mulierũ læuitas cutis & ſplendor

dor unde. 526.528
Mulierũ natura calidior, quàm uirorum, 528. & contrà, frigidior. ibidem
Mulus septẽ millibus nummûm emptus. 348
Mulsum optimum quod. 543
Mummius. 214
Mundanæ animæ motus. 174
Mundanus annus. 150.151
Mundus uniuersitatis principium. 563
Mundus dei templum. 68
Mundus uerè cœlum. 94
Mundus an æternus. 146
Mundus qua parte mortalis, & quid eius intereat. 154
Mundus propriè cœlum uocatur. 151
Mundus paruus, homo. 154
Mundus qũo immortalis. 156
Mundus idem cum Iano. 211
Mundus patens, Ditis & Proserpinæ festum. 246
Mundus pro cœlo. 94
Mundus deorum domus. 281
Mundi anima, 32. septenario primum generata. 37
Mundi duæ partes, mutabilis & immutabilis. 57.58
Mundi elemẽta ter quaterna. 58
Mundi anima, mens. 70
Mundi anima. 81.82
Mundi natalis. 104
Mundi uertex, cœli mediũ. ibid.
Mundi anima quomodo ex numeris fabricata. 115.118
Mũdi motus animæ impulsu. 119
Mundi anima uiuentibus omnibus uitam ministrat. 122
Murænæ cognomen. 345
Murænæ flutæ. 346
Murænæ ubi optimæ. 345
Murænæ piscis mors luctu deplorata. 345
Mures in Aegypto de terra & imbre. 564
Musæ nouem. 120
Musæ mundi cantus, cur amœnæ dictæ. 121
Musicæ sex tantum numeri apti. 114
Musicæ uis. 122
Musicæ melodiæ tria genera. 136
Musici soni cur sacris adhibiti. 121
Musicis sonis cur anima gaudeat. ibidem
Musicos sonos de sphærarum cœlestium conuersione procedere. 112

Μουσήγ

Μουσήγετος cur Apollo. 121
Musteum malum. 356
Musteum pyrum. 357
Musto inesse aquam. 530
Mustum cur non inebriet. 530
Mutij maleuolentia Publij scommate notata. 292
Mycithi serui in Anaxilai liberos pietas. 222
Myrteum pyrum. 357
Mys Epicuri seruus philosophus. 224
Mysia Hellesponti. 448

N

NAπαῖος Apollo. 258
Næuianum pyrum. 357
Narratio fabulosa. 5
Nascendi rudimenta in leone. 60
Nascenti homini quæ numina adsint. 269
Necys, Martis simulachrum apud Acitanos. 267
Nectar, potus deorum. 61
Necessitas, spatium à terra usque ad aquam. 36
Nefasti dies. 246.247
Nemesin contra superbiam coli. 278
Nemesin esse solem. ibidem
Neptunus & Apollo Troianorum dij. 321
Nepenthe apud Homerum quid. 504
Neptunus ἐνοσίχθων καὶ ἀσφαλίων. 254
Neruorum συζυγία. 537
Nestoris prudentia. 22
Netiros taurus Soli consecratus apud Heliopolim. 277
Neuij locus. 485
Neuiũ imitatus Verg. 465.477
Nicander Colophonius. 454
Nicocreonti regi quid de se responderit Serapis. 7
Nigidius Figulus. 347
Nigidius. 495
Nigra ficus. 358
Nili catadupa incolis non exaudiri. 136
Ninus. 146
Nisus fastorum scriptor. 231
Niuis aqua pota noxia. 546
Nix, aqua in aëre densata. ibid.
Nocentem se iudice absolui neminem. 55
Noctiuagus. 486
Noctu futura. 188
Noctu concubia. 191
Nomius Apollo. 258
Nomina ex cognominib. 200
Nonæ Caprotinæ. 223
Nonæ cur à nundinis segre-

Q gatæ

gatæ. 235
Nonæ. 240. unde dictæ. 241
Nonæ copulandis nuptijs religioſæ. 243
Nonis conuentus populi cur uitari ſolitus. 235
Nonis populares conuenire ex agris in urbem. 241
Nonius Attelanarum ſcriptor. 214
Nox, terræ umbra. 96
Nox concubia, intempeſta. 188
Nox pro noctu. 191
Nubes quid. 108
Nuces & mala quo diſtent. 356
Nucum genera. 353
Nudius quartus. 192
Numæ uirtus. 175
Numæ induſtria in diuidendo anno. 233. 245
Numantius Plancus Antonij & Cleopatræ luxus arbiter. 353
Numentana uua. 359
Numenius philoſophus. 18
Numerus ſuperficie & lineis antiquior. 27
Numerus impar mas, par fœmina. 29. 119
Numeri tantum ſex ad cõficiendam muſicam apti. 114
Numeri, per quos iugabilis ſit rerum omnium competentia, qui. 91
Numerorum plenitudo, & qui numeri propriè pleni. 25. 26
Numerorum certa ratione animas corp ſociari. 65
Numerorum neceſſitas. 116
Numerorum natura Geometricis rationibus applicata. 117
Numidica ficus. 357
Nundina dea. 249
Nundinæ. 244
Nundinæ à quo inſtitutæ. 248
Nundinæ an feriæ. 248
Nundinæ Iouis feriæ. ibidem. ſed lege Hortenſia faſtæ inſtitutæ. 248
Nundinarum dies. 235
Nundinarum origo. 248
Nuptijs copulãdis religioſi dies qui. 243
Nῦς. 17
Nῦς mens diuina. 50
Nῦς ὑλικὸς. 62
Nῦς Græcis, mens. 68
Nutricis ingenium quantum ad mores referat. 411
Nux iuglans. 354. baſilica, auellana, Prænestina, Pontica. caſtanea, Heracleotica. ibid. Græca, amygdala, thaſia, molluſca, Tarentina, pinea. 355

O

OBedientia, ſpatium inter aërem & ignem. 36
Obiurgatio pathetica. 176
Obliuio ebrietatis comes. 61
Obſoletis uerbis nõ utendũ. 193
Occiduum tempus. 188
Occipitij ſiccitas 539
Oceanus 137
Oceanus quomodo terram ambiat. 142
Oceanus terram ambit & diuidit. 280
Oceani incrementum. 40
Oceani exiguitas. 155
Ocium moleſtum quod. 307
Octauius Herſenius. 338
Octauius Ciceronis ſcommate notatus. 510
Octauij luxus. 348
October menſis Domitianus appellatus. 232
Octonarius numerus cur dicatur plenus, 26. 117. & ſolidũ corpus, 27. 28. Pythagoricis iuſtitia appellatus. 28
Octonarij coniunctio. ibidem
Octonario ſolidum corpus imitari. 117
Oculorum ſanitati cõferre æris metallum. 567
Oderunt quem metunt, prouerbium. 56
Odorandi uis. 557
Ogranium malum. 356
Οἶκτος 361
Oleæ ignis balneo pernicioſus.
Olearum genera. 358. (565
Oleaſter. 358
Oleum qua ratione gelu ſtringatur, uinum non item. 547
Olei quod ſupernatat optimum.
Ὅλωθοι fici. 358 (544
Ὁμοιοπάθεια. 373
Opalia. 215
Opinandi natura animæ, à Sole. 62
Opinio pro uero minus cautis inoleſcit. 54
Opinionis ortus memoriæ defectus. 61
Oppias. 281
Oppius de ſylueſtribus arboribus. 356
Opis Dianæ comes. 456. ipſa Diana. 457
Ops dea, Saturni coniux, 216 pro terra. ibidem
Ops dea, quæ & Fauna, & Fatua

Fatua, & bona. 229
Ora pro personis. 488
Oraculum. 19.20
Ὅραμα 19
Oratæ cognomen. 345
Oratio pathetica qualis esse debeat. 361
Oratorem non nisi orando probari. 503
Oratorum diuersitas. 378
Orbiculatum pyrum. 357
Orbiculatum malum. 356
Orbes. 72
Orbis. 73
Orbilij grãmatici dictum. 305
Orchas olea. 358
Orchia lex. 350
Orioni proximæ Vergiliæ & Hyades. 84
Oropi uastatio. 193
Orphei ceremoniarũ sacra. 16
Orphei fabula. 121
Orphei locus. 257.265.283
Oscilla Diti sacrificari cœpta. (27.225
Osinius rex. 429
Osiris idem cum sole. 275
Ossa sine sensu. 535
Ostentatio quomodo uitanda interpreti. 136.507
Oua pauonum quin. denarijs uendita. 339
Oues cur lauentur. 245
Oues abluere qua gratia festis diebus liceat, aut non. ibidem
Oues cur bidentes dicãtur. 498
Ouis purpureo colore quid portendat. 328
Ouum instar elementi omnibus ferè animantibus. 562
Ouum mundi simulachrũ. 563
Ouumne' prius fuerit an gallina. 561

P

Pacuuius Taurus. 297
Pacuuium imitatus Vergilius. 465
Pæan cur dictus Apollo. 253
Pachynum promontorium. 254
Παιανίζειν 316
Pagani, id est, rustici. 244
Paganalia. 224
Palicus, siue Palice dij qui. 446
Palinodiã canere, prouerbium. 519.
Pallas pro septenario. 31
Pallor unde metuentibus. 541
Palpebras depiles æris metallo tractato uestiri. 567
Palusca ficus. 357
Πᾶν τὸ ἕν 251
Panos simulachrum. 279
Pan, qui & Inuus, idem qui & Sol. 278
Pan cur Arcadibus ὁ τῆς ὕλης κύριος dictus. ibidem
Panuceum malum. 356
Pantheũ Veneris templum. 353
Panyasis. 455
Papyrij Prætextati historia. 196
Parabola Pathetica. 369.371
Παράδειγμα. 370
Paralus. 182
Παράλυσις ex nimio uino & frigore. 525
Paralleli quinq;. 75
Parẽtibus præsentibus nõ omnibus scommatibus locus. 512
Parmetis. 281
Parmeneides. 182
Parnasus mons Apollini sacer. (263
Parthenium mare. 548
Parthenius grammaticus Vergilij præceptor. 458
Parthi cum concubinis, non con iugibus inire conuiuia soliti. 501.
Paridis iudicium Homero neglectum. 434
Partus humani tempus. 32
Partus futuri discretio. 32
Parthus humani dispensatio & maturitas. 41
Partus an uitalis septima hora discerni. 42
Passiones. 50
Patriæ seruatoribus certũ beatitudinis præmium in cœlo. 24.47.
Patris familiâs appellatio. 218
Πατρῷος Apollo cur dictus. 257
Patauini seruorum suorum fide seruati. 221
Patera 452
Patera pars ueli inferior. 453
Patultius cur dictus Ianus. 212
Pathetica oratio. 361
Pathos ex habitu apud Vergilium. 360. per silentium. 275 repetitionẽ, 376. obiurgationem, ibidem. à maiori & minori, 372. præter spem. 373. à similitudine passionis, ibidem sermone conuerso ad inanimata, 374. addubitatione, ibid. attestatione. ibi. per hyperbolẽ. 375. exclamationem, ibidem. ab ætate apud Verg. 363. habitu, 394. fortuna, ibid. debilitate, ibid. loco, 36. tempore, 366. causa, ibidem. modo, 368. materia, ibidem. simili: 369. exemplo, 370. parabola

rabola,371.imagine. ibidem
Patientiæ maior q̃ facũdiæ laus.
Paulia olea. 358. (299
Pauonũ oua quinis denarijs uen-
Pausa. 498 (dita.339
Pausia olea. 358
Pede altero calceato, altero nudo eundi mos. 442
Pelasgi à Pelasgo. ibidem
Πέμματα. 309
Penates dij Romanorum proprij, qui nam. 320
Per pro inter, frequens apud Vergilium. 142
Peregrina uerba non respuisse Vergilium. 484
Periculorum præteritorum iucunda commemoratio. 507
Pericles. 182
Perpenia. 341
Persius. 51
Perseus Zenonis seruus philosophus. 224
Persicum inter mala potius quã nuces numerandum. 356
Persicum idem quod mollusca nux. 355
Persoluere, uoti proprium. 323
Pestanus Vibonensis, 482
Pestilentia à pecudibus inchoata. 520
Pestilentiæ descriptio ex Vergilio & Lucretio. 47[1]
Petuleus. 485
Phædon Socraticus ex seruo philosophus. 224
Φάντασμα. 19.20
Phanes cur dictus Apollo, & Phanæus. 256
Phanes sol unde dictus. 264
Φαντασικὸν animæ unde. 62
Pharmaca cur ex cõtrarijs. 522
Φάσεις. 39
Phidiæ respõsum de Ioue Olympio à se ficto. 421
Phileas scriptor. 450
Philemon comicus. 453
Philesius Apollo. 259
Philocrates C. Gracchi seruus.
Philochorus. 216 (221
Philosophia, moriendi meditatio. 64
Philosophia artium ars, & disciplina disciplinarum. 560
Philosophia unicum decorũ munus & disciplina disciplinarum. 287
Philosophia'ne interesse conuiuijs debeat. 501
Philosophiæ partes tres: Moralis, Naturalis, Rationalis. 176
Philosophiæ alumnæ honestas, & modestia. 502
Philosophia disciplina rerum omnium moderatrix. ibidem
Philosophandum moderatè in conuiuijs. 504
Philosophi an soli beati. 48
Philosopho an conueniat fabulis uti. 15. & quibus & quando. ibidem
Philosophum pro tempore non minus tacendo philosophari quàm loquendo. 503
Philotis ancillæ cum alijs insigne facinus. 223
Phlegeton fluuius infernalis quid. 55
Φλέγμα. 539
Φοῖβ& cur dictus Apollo. 256
Φθινὸν μὴν. 250
Φυσικὸν naturæ unde. 62
Φυσικὸν animæ. 69
Φυσικὸν ad nos de luna. 91
Φῶτα. 207.225
Pietas Scipionis. 53
Pilos creari calore. 529
Pilliolata uua. 359
Pinarij Herculei ædis custodes.
Pindarus imitationi inacceſſus. (326 436
Pindari locus. 437
Pindarũ ubi imitatus Vergil. ibi.
Pinea nux. 356
Piper cur appositum cuti, lædat, deuoratum non item. 532
Pisæ oppidum. 428
Pisces cur Ioui assignentur. 105
Piscium signum quomodo Solem referat. 278
Pisistrati tyranni prudens factum. 503
Piso Ciceronis gener ab eodem cauillo notatus. 296
Pyrorum genera. 357
Placentæ à secũdis mensis Varroni remotæ. 309
Planetæ septem. 38
Planetarum cur alij nobis prosperi, alij aduersi. 91
Planetarum ordo. 105
Planities. 27
Platani Hortensij uino irrigari solitæ. 339
Plantationis autor Saturn. 205
Plato ipsius ueritatis arcanũ. 33
Plato notatus. 558
Platonis locus. 12.34.60.64 93.116.117.155.167.251.280. 309
Platonis scribendi ratio. 21
Platonis & Ciceronis de Republica librorum differentia & similitudo. 12

Platonis de ſphære ſolaris ordine ſententia. 87
Platonis ſympoſium. 181.& 288
Platonis ſeruitus. 218
Platonis diſtichon. 293
Platonis Phædon. 224
Platonicorũ ratiocinationes de animæ immortalitate. 156
Planci libido Sutoris ioco notati. 291
Plauti locus. 246.335.346.355. 356.445.452
Plauti iocorum uenuſtas. 289
Plauti Baccharia. 346
Plebeia ingenia exemplis magis quàm ratione capi. 514
Plenitudinem niſi diuinis rebus & ſupernis conuenire. 25
Plinij Secundi pingue & floridum dicendi genus. 378
Plotinus. 48
Plotinus uerborum parcus. 153
Plotini locus. 48.65.82.153
Poculorum genera, uariáque nomina. 452
Podagræ cauſa. 517
Poëtarũ fabulæ ex philoſophiæ adytis. 251
Poëticam tubam omnia ſemper in maius tollere. 151
Pœnitere tanti non emo, prouerbium. 292
Ποιμνιὸς Apollo. 258
Polemon hiſtoricus. 447
Πολιοκροτάφοι ſenes cur dicti Homero. 538
Politicæ uirtutes. 49
Pollex digitus. 551
Pollionis ſcõma in Auguſtũ. 300
Polus Philoſtrati ſeruus philoſophus. 224
Polluctus Herculis. 349
Pollucibilis cœna. 353
Πόλος. 252
Polus, arcticus, antarcticus. 78
Πολυπλάξ. 250
Pompeius Macula. 292
Pompeiana ficus. 357
Pomponianus. 192
Pomponius poëta. 498
Pondera omnia nutu ſuo in terram ferri. 132
Pondera ſemper in imum natura deduci. 107
Ponti gelu unde. 548
Ponticum mare dulcius cæteris. ibidem
Pontica nux. 354
Pontificis cœnæ luxus. 340
Pontificum poteſtas res geſtas in tabulas referendi. 317
Popilia. 341
Populonea Iuno. 335
Populiæ dictum. 304
Populeæ coronæ in ſacris Herculis. 337
Porphyrio Homeri interpres, 22.& Platonis. 133
Porphyrius. 133
Porricere. 314
Portarum ſolis altera hominum, altera deorum. 59
Poſthumianus. 195
Poſthumius Liuius Fidenatium Dictator. 223
Poſtuorta. 205
Potionum remedia cur ex contrarijs. 522
Potitius & Pinarius ſacrorum Herculis cuſtodes. 230
Potitij. 326
Potus uitandi qui. 516.518
Potus per aſperam ne arteriam pulmoni illabatur. 558
Prannia uua. 358
Præcox ficus. 357
Præcox malum. 356
Præcox pyrum. 357
Præcianum pyrum. ibidem
Præcox. 46
Præliares dies. 246
Præmature. 496
Prætextæ origo, et à pueris uſurpatio. 197.198
Præneſtina nux. 354
Prætexta magiſtratuum geſtamen. 196
Prætexta unde in nominis uſum abierit. 197.198
Præcia uua. 359
Pridie. 192
Principij nulla origo. 155
Priſtinè & priſtini ueteres pariter dixiſſe. 192
Procliuè & procliui pariter dixiſſe ueteres. 192
Profanum quid. 317
Profeſti dies. 245.246
Proiectus. 483
Προνοίας ἀβλαβὴς ναός. 260
Properare. 495
Proſerpina pro inferiore terræ hemiſphærio. 274
Proſiuum malum. 350
Protagoras. 182
Proteruia ſacrificium. 291
Proteruiã fecit, prouerbiũ. ibid.
Πρῶτος αἴτιος. 17
Prouidentiæ miniſtra fortuna. 444
Prudentia politica. 49. animi iam purgati, 51. exemplaris. ibid.
Prudentia Scipionis. 53
Prudentiæ officium. 48

Psaltria. 289
Ψαμμακόσια apud Aristophanem pro multis. 451
Psithia uua. 359
Ψόγος, categoria. 509
Ptolemæus. 91
Pubertatis ætas. 42
Pubertatis annus in fœminis duo decimus, pueris autem decimus quartus. 528
Publij in Mutium scomma. 292
P. Albinouanus. 341
P. Scæuola. ibidem
P. Scipio Afric. quomodo seruil fidem expertus. 221
Publius Syrus mimographus, 307. eius sententiæ. ibidem
P. Volumnius. 341
P. Tertius. 335
Publicia Flaminica 341
Publicius trib. pleb. 207
Pudentes cur rubeant. 541
Puellas biennio maturius quàm pueris tutela liberari. 42
Pueritia cur non canescat. 539
Pugilum in explorandis uiribus consuetudo. 43
Pulla ficus. 357
Pulmentorum uarietas. 518
Pulmo solidus & læuigatus. 559
Pulmo receptaculum potus. 561
Puncta duo, lineæ ductus. 27
Punctus, unum. 27
Punctum corpus indiuiduum. 116. 117
Punctum lineæ principium. 161
Punctis finiri lineas. 26
Punicum malum. 356
Punico bello serui militarũt. 222
Purgatio fœminarum quando incipiat. 42
Purgatio an ĩ sacris inferis æquè ut superis necessaria. 314
Purgatoriæ uirtutes. 49
Purpuræ usus cur in prætexta puerorum. 199
Putredo pecudum quid. 564
Putredinis causa. 565
Pylades histrio. 308
Pyrgi oppidum. 428
Pythagoras. 18
Pythagoras concentuũ cœlestiũ inuẽtor, 112. & numerorũ. 113
Pythagoreorum symbola. 16
Πύθιον. 259
Pythius Apollo. 259. 261
Pythonis draconis ab Apolline occisi fabula. 259. 260

Q

Quadratum corpus. 26
Quadratum octo angulis. 27

Quadruplus numerus. 114
Quassare. 292
Quaternarius numerus. 28
Quaternarij laus. 33
Quaternarius iurisiurandi religione sacer Pythagoricis. 36
Quinarius rerum omnium numerus. 32
Quintilis mensis à Martio quintus. 226
Q. Catulus. 340
Q. Cicero M. Tullij frater scõmate ab eodẽ notatus. 294
Q. Claudius Quadrigarius. 191. 194
Q. Cornelius. 341 (339
Q. Hortẽsij luxus & mollities.
Q. Sulpitij ad Alliã cõtra Gallos congressus. 247
Quintilis mensis, qui postea Iulius. 231
Quirinus cur dictus Ianus. 212
Quirinalium malum. 356
Quod canis in Aegypto, prouerbium. 292

R

Radius olea. 358
Ratio. 36
Ratio animæ purissima pars. 69
Ratio, mentis uis, cuius sedes in capite. 69
Ratio quid uisui conferat. 557
Rationẽ descriptã citius animo illabi, quàm dictam tantũ. 139
Ratione hominẽ sola præstare cæteris animalibus 69
Ratiocinatione amiciri animam dum per Saturni sphæram delabitur. 62
Reboare. 484
Regina sacrorum. 243
Reipub. seruatores aut adiutores cœli præmiũ & beatitudinem consecuti sunt. 24. 47
Religiosè & religio quid. 318
Religiosus in conuiuio de quibus interrogandus. 508
Remediorum uarietas. 522
Remittere animum esse quasi amittere. 195
Repetitio pathetica. 376
Reprehensionem semper sequitur dolor. 606
Reprehendẽdi disciplina. ibidem
Retrimenta. 516
Reus sacrorum quis. 315
Ῥεύματα morborum causæ. 517
Rhetorica an conuiuijs introducenda. 501
Rhodia uua. 359
Romæ nomen Latinum & dei ipsius tutelaris: cur ignotum

tum. 331
Romanorum ſacra diurna partim, partim nocturna. 187
Romanorum auaritia Annibalis ſcommate notata. 291
Romulus quomodo annum ordinarit. 227
Romulus acri ingenio, ſed agreſti. 240
Romuli uirtus. 175
Ros aëris & lunæ filius. 367
Roſcius hiſtrio, & Ciceronis cum eo certamen. 344
Roſcij de hiſtrionicæ & eloquētiæ collatione liber. 344
Rotantes ſe in orbem cur uertiginem patiantur. 534
Rubile pyrum. 357
Rubor unde pudētibus, & gaudentibus. 541
Rubrum malum. 356
Ructuum cauſa. 517.522

S

SAbinarum raptus. 213
Sabinarū cū Romanis prælium ad Viminalē collē. 213
Sacra Romanorū diurna. 187
Sacra celebritas. 244
Sacrificijs cur adhibiti muſici ſoni. 121
Sacrum quid. 317
Sacrum quid, & ſacri homines dijs certis. 328
Sacrorum ritus quomodo à Vergilio obſeruati. 313
Sagittarius qūo pro Sole. 277
Salibus ineſſe pingue quiddam. 553
Salentina olea. 358
Salij cur Herculi ab Vergilio attributi. 337
Salis conſperſio qua ratione canem ad diuturnum uſum conſeruet. 542
Salis natura. 542
Salſamenta uendere prouerbiū. 509
Saltandi mos ante triclinia, & in eo luxus. 342
Salus quid, & eius ſimulachrum. 270
Salus, eiusq; feriæ. 245
Salluſtij locus. 340.349
Salluſtius alienæ luxuriæ graūiſſimus cenſor. 340
Salluſtij breuitas. 378
Samonicus Serenus. 337.347.350
Samothraces dij. 321
Sanctum quid, & ſanctæ leges. 318
Sanguis quomodo in muliere imprægnata lactis naturam induat. 412
Sanguis calore priuatus in ſaniem uertitur. 542
Sapientia. 48
Sappho. 453
Sapientes qui. 48
Sathuni. 211
Saturnalia dierū optimus. 289
Saturnus unde dictus. 216
Saturnus: quaſi Sathūnus. 211
Saturnus Cælij pudenda abſcindens. 16
Saturnus in uincula coniectus à filio. 16
Saturnus temporū autor, unde Græcis κρόνος ἡ χρόνος. 279
Saturnus deorū princeps. 203
Saturnus Sterculius dictus. 205
Saturnus ab Iano hoſpitio exceptus. 205
Saturnus cur compedes geſtare fingatur. 209
Saturnus cur filios ſuos deuoret. 210
Saturnus cur à filio Ioue pulſus: cur uinctus. 210
Satyri quaſi Sathuni. 210
Saturnus idem qui Sol. 279
Saturnus cur Cælij patris pudenda abſcidiſſe dicatur. 209
Saturnus cum uxore Ope frugum & fructuum repertores. 216
Saturnus cur laneos pedes habeat. 209
Saturni ſphæra pro aqua. 58.62
Saturni ſtella quot annis zodiacum percurrit. 81
Saturni annus. 150
Saturni ſtella cur malefica. 91
Saturni feſto bellum inchoare non licitum. 246
Saturni Saturnius collis. 206
Saturni inſigne falx. 205.210
Saturni templum cur ærarium Rom. 209
Saturni templum. 208
Saturni falx cur in Siciliam deciderit. 210
Saturno deberi plantationis diſciplinam, mellis etiam & fructuum inuentionem. 205
Saturno cur cerei oblati. 207 225
Saturno uirorum uictimis ſacrificatum. 307
Saturno cur ſacrum aperto capite fiat. 216
Saturnalia ſacra. 205
Saturnalia quādo primum Romæ inſtituta. 213

Saturnalia quo die celebrari solita, 213. septem dierum: ibidem. 216. 225
Saturnaliorum initium, 189. ritus, 204. origo ibidem. 205 uetustas. 208
Saturnalium & Saturnaliorum pariter dici. 180. 190. 191
Saturnalibus famulos cum dominis epulari. 208
Saturnalibus bellum sumere nefas, aut à nocentibus pœnas exigere. 213
Saturnia dicta Italia. 205
Saturnia sphæra. 80. 83
Sceuolæ responsum, quid ferijs agi liceat. 245
Scandianum malum. 356
Scantianum malum. ibidem
Scari in delitijs, & ab Octauio in Italicum mare primo illati. 348
Scipionis uirtutes. 53
Scipionis personæ quomodo conueniant somnium generale & publicum. 21
Scipionis somnium quale, ibidē. eius propositum. 22
Scipio quomodo deleta Carthagine triumpharit. 151
Scipionum nomen unde. 200
Scomma. 506. 509. 510
Scommata contumeliosa, atque eorum duo genera. 511
Scomma in eadem conditione iucundum. 512
Scommatum usus moderatus à Lycurgo institutus Lacedæmone. 513
Scommatibus in conuiuio abstinendum. 509
Scommata minus aspera, qualia. 510
Σκοτὸς. 23
Scorpij chelæ. Libra. 85
Scorpius Marti & Veneris dicatum signum. 227
Scorpius quo Solem referat. 277
Scyphus. 452. 455
Scythicum mare gelu non constringi. 547
Scythia frigidæ zonæ uicina. 140
Sebadius, idem qui & Sol & Liber pater. 264
Segetia dea, eiusq; feriæ. 245
Seia dea, eiusq; feriæ. ibidem
Seleuci regis occisi per seruum ultio. 221
Σελλοσβλῦτοι 252
Sella curulis à Tullo Hostilio instituta. 197
Semproniæ lasciuia. 343

Sement

Sementinum serum pyrum. 357
Semen inæ feriæ. 244
Semitonium. 115
Seminis definitio. 363
Seminis ne an alimẽti maior natura. 412
Semiramis. 146
Semela Fauni filia, 229. eiusque sacrum. 230
Semoniæ feriæ. 245
Sempronia. 341
Semurius ager. 215
Senarius numerus. 350
Senectus loquax. 508
Senectus frigida, & sicca. 539
Senarij uis ac religio. 31
Senex de quibus interrogandus. 506
Senes etiam sanos ebriorum malis laborare. 527
Senes cur facilè ieiuniũ ferãt. 549
Senes cur ad fletum difficiliores. 527
Senes cur Home. πολιοκροτάφοι dicti. 538
Senes cur facilè inebriẽtur, quia sicci. 527
Senecta loquax & fabulis referendis amica ætas. 427
Sensus quid uisui conferat. 557
Sensus à cerebro ministrari. 535
Sensus quinque, 310. 536. nulli diuino corpori insunt. ibidem
Sensui quæ membra participẽt, quæ non. 535
Sensuum officia septem foraminibus celebrata. 44
Sensuum efficacia quomodo de ratione pendeat. 538
Sensuum rationes. 554
Sentire & crescere animalibus cæteris cũ hoĩe commune. 70
Sentiendi uis animæ cur indita. 69. uis unde animæ. 62
Sentiendi natura ad nos de sole. 91
Scrophæ cognomentum unde. 200
Septas, qui & septenarius. 37
September mensis Germanicus dictus. 232
Septenarius uirgo & Pallas uocatus. 31
Septenarius unde constet. 30
Septenarij tertia coniunctio. 32
Septenarij perfectio. 37
Septenarij decas uiuẽdi meta. 43
Septenarij gemina uinciendi uis. 35
Septenarij multiplicationẽ perfectam ætatem facere. 43
Septenario disponi corporis

memb

membra. 43
Septenario constare hominem 40
Septenarium multis rationibus plenum dici. 29
Septentrio uentus rigidus. 131
Septentrionalis parallelus. 76
Septentrionem nunquam admittere solem. 139
Septentriones nunquam occidere. 78
Septentrionalis extremitas inhabitabilis. 130
Septentrionum compago. 84
Sæpius etiam est holitor, prouerbium. 492
Serapis cultus. 204
Serapis pro sole. 272
Serapis Aegyptijs Deus maximus. 273
Sergiana olea. 358
Sergius Orata. 345
Sermonis pro loco & tempore applicatio, philosophiæ non minima pars. 505
Serui dominis non contemnendi & cur. 218
Serui philosophi. 224
Serui familiares cur dicti. 218
Seruorum in dominos odium & fides unde. 218.219
Seruorum honore delectari Saturnum. 216
Seruorum opera & fortitudo in bellis. 221.222
Seruis cœnas apponi à matronis solitas mense Martio. 227
Seruos non haberi hostes, sed fieri. 219
Seruitus nulla turpior quàm uoluntaria. 218
Seruos dijs curæ esse. 217
Seruilia M. Bruti mater Ciceronis ioco notata. 291
Seruilianus à Seruilio. 200
Seruilij Geminij dictum. 292
Seruij Tulij natalis. 236
Seruij inter grammaticos præstantia. 285.286
Seruij uerecundia. 540
Seruius grammaticus. 185
Seruius doctißimus doct. 491
Seuerus Cassius. 298
Serum pyrum. 357
Senemuris Aegypti rex, qui & Senepos. 281
Sexagenarios de ponte, prouerbium. 195
Sextilianum pyrum. 357
Sextilis mensis qui postea Augustus. 231
Sex. Pacubius trib. pleb. 232

Sibylla cur cognomen. Corn. Rufus. 255
Sicani. 193
Sicula mensa. 522
Sidera quæ. 72
Sidera ignes cœlestes 71
Sidus signũ stellis coactum. 72
Sigillariorum origo. 225
Sigillariorum celebritas. 216
Signa de aduersis semper obscura & inuoluta. 45
Signa zodiaci cur diuersorũ numinũ potestati assignata. 104
Signifer qui & zodiacus. ibid.
Signinum pyrum. 357
Signorum zodiaci ordo, 84. obseruatio quomodo ab Aegyptijs excogitata. 102
Simulia similibus gaudent. 529
Simulia similibus nutriri. 521
Simulachra rerum cur in aqua maiora ueris appareant. 554
Sinapi cur appositum cuti lædat, deuoratum non item. 532
Sinistræ partes cur imbecilliores. 535
Sirenæ cœlestibus orbibus insidentes. 120
Siren. ibidem
Sisyphi saxum. 56
Sitis cur edendo non subleuetur, ut bibendo fames. 545
Sitis cum domatur, maior uoluptas est, quàm cum sedatur fames. ibidem
Socratem non fuisse eodem tempore cum Timæo. 182
Socratis scomma in Critobolum. 511
Sol Deo siue τῷ ἀγαθῷ apud Platonem similimus. 17
Sol quem ordinem habeat inter planetas. 87
Sol annuo spatio zodiacũ percurrit. 90
Sol fons cœlestis lucis & dux, 93. princeps, reliquorum moderator, mens mundi, ibidem. cor cœli, ibidem. temperatio mundi. 94
Sol, quia talis solus appareat. 93
Sol octies terra maior. 99
Sol unde dictus. 252
Soli omnium deorum nomina quomodo conueniant. 250
Sol quando Apollo uocandus, quando uerò Bacchus. 263
Sol mundi mens. 265.268
Sol terrenæ fœcunditatis autor. 266
Sol mundi caput rerumque

ſator. 269
Sol naſcẽtis hominis dæmõ. 270
Sol Iouis oculus. 275
Sol qui & Ianus geminus. 211
Sol omnium uitæ autor. 39
Sol ſeptimo ſigno uices uariat. ibidem.
Sol quomodo putredinis cauſa. 365
Solis motus. 38
Solis anfractus, & reditus pro anno. 45
Solis portæ. 59.261
Solis ſphæra ignis elementum. 38.62
Sol mundi mens, luminum reliquorum dux & moderator. 80.88.93.251
Solis defectus. 75
Solis magnitudo. 79
Solis magnitudo ſecundum quoſdam, 94.95, quomodo deprehenſa. 97
Solis motus proprius ab Occaſu in Orientem. 65
Solis diuerſa cognomina. 93
Solis diametrus. 99
Solis circuli, per quem meat, ambitus. 97.98
Solis quaſi ſatellites Mercurij & Veneris ſphæra. 135
Solis meatus quatenus ſurſum ac deorſum. 138
Solis præcipua poteſtas, anni dimenſio. 211
Solis curſus quãto tempore zodiacum abſoluat. 234.238
Solis duo maximi effectus. 253
Solis diuerſæ uirtutes diuerſis dijs nomina dederunt. 251
Solis temperatus calor morborum omnium fuga. 253
Solis effigies apud Aſſyrios. 261
Solis cognomina. 265
Solis ſimulachrum apud Aegyptios. 268
Solis imago apud Aegyptios. 273.275
Solis natura. 277
Solis poteſtas. 282
Solis orbis matutinus cur maior ſolito appareat. 554
Solem in defectu ſuo nil pati. 75
Solem cur Cicero non abſolutè, ſed fere planetarum medium dicat. 90
Solẽ torridæ ſiue peruſtæ zonæ fines nunquam excedere. 140
Solem tribus tantum cardinibus recipi. 139
Solem eundem eſſe cum Libero patre. 265
Sole & luna præcipue uitam noſtram moderari. 91
Solaris annus. 150
Soliditas corporum quibus conſtet. 26.27
Solidi corporis dimenſio triplex. 116
Solinius ager. 215
Solonis uirtus. 175
Σῶμα. 57
Sõnus ſub luna pernicioſus. 566
Somnus ex humore. 539
Somnus frigidis reduci. 525
Somnium. 19.20
Somnium, proprium, alienum, commune, publicum, generale. 20.21
Somnium Scipionis quale. 21
Somnij Scipionis expoſitio. 25
Somnij ſpecies quinq;. 19.20
Somnia de ſtatu ciuitatis pro ueris habenda quæ. 22
Somnia de aduerſis omnia ſemper obliqua & obſcura. 45
Somniorum portæ. 22
Sonus ex motu. 106
Sonus nunquam fit, niſi aëre percuſſo. 134
Sonus ex epogdoo numero. 114
Sonorum quomodo alius acutior, alius grauior. 134
Sophoclis locus. 445.455
Spatiari. 326
Speculorũ imagines unde. 554
Sphæra aplanes. 32.52.55.56. 72.105.125.
Sphæra ſolida. 72
Sphæræ pro ſtellarum corporibus. ibidem
Sphæra ultima, ἀπλανὴς. 32.52
Sphæræ uagæ ſeptem, 59. motus. 125
Sphæræ in uniuerſum nouẽ. 125
Sphæræ ultimus locus, qui medius. ibidem
Sphæra extima cur ſummus uocetur deus. 82
Sphærica forma ſola mentis capax. 69
Sphærarum cœleſtium ordo. 80
interualla. 123
Sphærarum cœleſtium concentum cur non audiamus. 126
Sphærarum inferiorum ſtellæ quomodo in zodiaci ſignis meare dicantur. 99
Sphærarum cœleſtium melodia, & cur ſonorũ alius acutior, alius grauior. 123.126
Sphærarum cœleſtium ex motu concentus. 112.120

Sphæralis motus. 534
Squallere. 491.493.508.
Squallor. ibidem
Σπεῦδε βραδέως. 495
Speculi ignem emittentis ad lunam compar. 89
Spiramentum hominis. 534
Spiritus pro anima. 70
Spiritus fortior incipiens quàm desinens. 124
Spiritus haustu priuatum durare ultra horas septem non posse. 42
Stare id dici, ad quod acceditur.
Stati dies. 246. (250
Statius Tullianus. 330
Statiuæ feriæ. 244
Statoris Iouis ædes. 320
Stellæ quæ. 72
Stellæ errantes. 73
Stellæ cœlestes ignes. 71
Stellæ singulæ uniuersa terra maiores. 78
Stellarum quædam semper: cur quædam nunquam nobis uideantur. 77.78
Stellarum etiam fixarum an motus aliquis. 83
Stellarum nomina unde. 90
Stellarum cursu res humanas disponi, aut saltem significari. 251
Stellas errantes contrario quàm cœlum motu uersari. 83
Stellis aues immolandas. 329
Stephanitis uua. 359
Sterculius dictus Saturn. 205
Στόρεον. 27
Stiptica uis. 567
Stomachus paterfamiliâs. 516
Stomachi uis & officium. 537
Stomacho lasso cur nihil calidũ adhibeatur. 524
Stonij oppid. deuotum. 333
Straton Peripateticus. 41
Strophe hymnorum. 121
Struthium malum. 356
Styli dicendi duo. 379
Styz flu. infernalis quid. 55
Suaue & dulce non idem. 530
Sublicius pons. 225
Succi qualitas in cibis. 515
Sueuiũ imitatus Vergilius. 465
Sueuius. 486. (356
Sueuius poëta, eiusq; moretũ. 355
Sumptuariæ leges unde. 349
Superficie terminari omnia corpora. 26
Superficies cum lineis, prima incorporea natura post corpora. 27. (116
Superficies qd apud geometras.

Superfic

Superficiem lineis terminari. 26
Superi nobis dij, nos inferis. 20
Sus prægnans Terræ hostia. 229
Syene ciuitas, 139. sub æstiuo tropico. 141
Syllana lex. 352
Syllæ nomen corruptum ex Sibyllæ nomine. 255
Syllæ dictum de Cæsare. 295
Symetus fluuius. 246
Syluestre malum. 356
Syluicolæ. 485
Symmachi floridum & pingue dicendi genus. 378
Symphoniæ musicæ, & ex his constituta anima. 37
Symphoniæ quinq;. 115

T

TAbularum XII. renouatio. 351
Tactus uis totius corporis. 337
Tanais. 140
Tantali pœna. 55
Tarentina nux. 355. (ibidem
Tarentinæ oues, quasi terẽtinæ.
Tarentum cur molle dictum Horatio. 356
Tarentinum pyrum. 357
Tarquinius Priscus. 197
Tarquinius Demarathi Corinthij filius. 321
Tarquinij Prisci ostentariũ arborarium. 358
Taurus cur Veneri aßignetur. 228
Taurus signũ Veneri dicatũ. 105
Taurus pro Sole ubi colatur. 277
Taurus quibus Dijs immoletur. 334
Tauri signum, 86. quomodo ad solem referatur. 277
Taxare. 491
Tellana ficus. 357
Temperantia politica. 49. animi iam purgati. 56. exemplaris. ibidem
Temperantia Scipionis. 54
Temperantiæ officium. 48
Tempestas suprema. 188
Tempestiua pinus. 483
Templum dei mundus. 67.68
Tempus quid, & tempora non fuisse, cum fuit chaos. 209
Tempus omnia metere. 210
Tempus præsens leonis capite significari, præteritum lupi, futurum canis effigie. 273
Tempore absumi omnia ac restitui. 210
Tempora non aliunde quam ex cursu solis. 147

Ter terna ter, solidũ corpus. 117
Terentij unde dicti. 356
Terentij Varronis satyra περὶ περαυνῦ. 337
Terenum idem quod molle Sabinorum lingua. 355
Teres forma sola diuina. 61
Terminalia. 235.236
Termutia olea. 358
Ternarius omnium numerorum primus impar. 28
Ternarij laus. 33.36
Terra sicca & frigid. 34.522
Terra puncti loco ad cœli uastitatem 78.79
Terra globosa. 76.78
Terra imota, & mundi imũ. 80
Terra mundanæ sphæræ centrum & immobilis. 89
Terra sphærarum nona & mundi ultima. 107
Terra elementaris quæ 108
Terra cur immobilis, cur quod in eam nutu suo omnia ponderaferantur. 108
Terra sphæraru ultima, & immobilis. 125
Terra omnis, parua quædam insula, 143
Terra omnis ad cœlestem circulum puncti loco. 154.155
Terra mater, quæ Ops dea. 216
Terræ & aquæ per frigidum coniunctio. 33
Terræ globus in templo dei medius. 63.68
Terræ umbra. 96
Terræ diametros. ibidem
Terra cœlestis circuli medium ac centrum. 97
Terræ ãbitus quot stadiorũ. 96
Terræ cinguli siue zonæ. 127
Terræ globositas. 128
Terræ quãta spatia habitabilia, quanta inculta. 134
Terræ ambitus quantus. ibidem
Terræ nobis inhabitatæ latitudo. 144
Terræ imago Aegyptijs bos. 269
Terræ superius hemisphærium Venus, inferius autem Proserpina dictum. 273
Terrã Oceano cingi, ueluti paruam insulam. 127
Terram excipere omnia nutu suo pondera. 132
Terrã quomodo Oceanus ambiat. 142
Terram uocari in sacris Magnam matrem: eius hostia sus

sus prægnans. 229
Terrenas zonas cœlestibus infici. 138
Tertia Iunia. 291
Termutia olea. 358
Tessera. 27.116
Tetrachordum cur Mercurio attributum. 269
Τέφακτυς 36
Thalia nympha, de que ea fabula. 446
Tharsius Amphias. 512
Thasia nux. 355
Thebe urbs ab Achille euersa. Θίερ. 280 (427
Theocritus Chius ob scommata in Antigonum occisus. 510
Theocritum in bucolicis imitatus Vergilius. 381
Θεὸς γυναικεῖα. 236
Θεοῖ pro sideribus & stellis. 280
Θεωρητικὸν animæ unde. 62
Theron rex, eiusq; contra Herculem expeditio. 272
Thuricremus. 485
Θυμβραῖος Apollo. 259
Θυμικὸν 36
Θυμικὸν animæ unde. 62
Θύον apud Homerum pro citreo malo. 357
Θυραῖος Apollo. 211
Thyrsus Bacchi. 267
Timæus. 18
Timæum & Socratem non eodem tempore fuisse. 182
Timentes cur palleſcant, curq; tremant. 541
Timorem cum amore misceri non posse. 219
Timore laborantem felicem esse non posse. 56
Timosum pyrum. 357
Timotheus poëta. 366
Tineas necare citreum malum uestibus interiectum. 357
Titianum pyrum. 357
Titij iecur depascens uultur quid. 55
T. Largius dictator. 208
Τὸ ἀγαθὸν. 17
Toga picta à Tullo Hostilio instituta. 197
Togata gẽs pro Romanis. 486
Tonos ex epogdoo numero. 114
Τὸν πᾶν. 80
Tot nobis hostes, quot serui, prouerbium. 219
Toto cœlo errare, prouerbium. Τραγήμασα. 309 (338
Traiani qũo Heliopolitani Iouis oraculum expertus. 282
Traianus obitus. ibidem

Τράχηλος 453
Transmittere. 482
Tremellius, Scropha dictus. 201
Tremor unde metuentibus. 541
Tremulum lumen. 481
Tribunum plebis nullum abesse Roma integrum diem licere. 187
Trigonum corpus. 26
Trigonalis forma. 33
Trinundinus dies. 249
Triplaris numerus. 114
Tristis pro amaro. 485
Tritones cur Saturni templo fastigijs impositi. 209
Triuia cur dicta Diana. 211
Triumphi autor primus Liber pater. 267
Troianus porcus, Troianus equus. 341
Tropici duo. 75.138
Tuba. 494
Tuditanus. 236
Tullianum pyrum. 357
Tullus Hostil. Saturni templum consecra. 208. magistratuum insignia primus instit. 197
Turacis ager. 215
Turicremus. 486
Turonius Flaccus Mango. 301
Turrinianum pyrum. 357
Tutela quando pueri & puellæ liberentur. 42
Tutelæ ancillæ cum alijs insigne facinus. 223
Tutilianæ feriæ. 245
Tyberini pisces omnes in delicijs habiti. 348
Tybur malum. 356
Τύχης nulla apud Homerum mentio. 433
Tyranni uita an beata. 56
Tyrannis nunquam timoris expers. ibidem

V

VAe particula quid significet. 497
Vagarũ sphærarũ motus. 125
Valesij pro Valerijs. 315
Valer. Probus. 457
Valer. Maximus. 200
Valerianum pyrum. 357
Variola uua. 359
Varium imitatus Vergilius. 465. 474
Varronis Cynicæ Satyræ, siue Menippeæ. 224
Varro. Menippea, ἄλλος τις ἡρακλῆς. 337
Varronis logistoricon, Marius de fort. 354 (304
Vatinius à populo lapidatus.

Vatinius Augusti cauillo notatus. 299
Vatinij consulatus Cicer. scommate notatus. 294
Vatinij cauillũ in Ciceronẽ 295
Vecors. 497
Vectigalia locari mense Martio solita. 227
Vectigaliorum. 191
Vectius Prætextatus. 181
Vehemens. 497
Veij oppidum deuotum. 333
Velabrum urbis locus. 215
Velius longus. 325
Veliuolum. 485
Venæ receptacula sanguinis. 516
Venuncula uua. 359
Ventris duo orificia. 516
Ventris laxamentum sequi timorem, & cur. 541
Venus & Mercurius solis quasi satellites. 125
Venus unde ἀφροδίτη. 209
Venus è spuma orta, unde Aphrodite. 227
Venus Architis apud Assyrios. 273
Tenus pro superiore terræ hemisphærio. 274
Venus eadem cum luna. 329
Veneris sphæra pro aëre. 58
Veneris sphæra. 62.86.87
Veneris stella cur benigna. 91.
Veneris cursus. 150 (92
Veneris nullũ nomẽ aut festum sub regibus Romanis. 228
Veneris simulachrũ, 277. Cypri barbatum, 329. quia eadem mas & fœmina. ibidem
Veneris tẽplum Panthcum. 353
Veneri cur secundus mensis sacer. 227
Veneri tauri signum in zodiaco dicatum. 227
Venerem in sacris genitricem uocari. 227
Venerem calidis omnibus prouocari. 325
Ver calidum & humidum. 321
Vera per figmentum referendi modi. 17
Veranius. 315
Veratius. 323
Verbum insolens tanquam scopulum fugiendum. 198
Verbis præsentibus utendũ. ibid.
Vergilius nullius disciplinæ expers. 37.446
Vergilius Homericæ perfectionis per omnia imitator. 46
Vergilius moriens poëmata sua igni legauit. 284.285

Vergilius non minus orator quàm poëta. 377
Vergilius qualis Homeri imitator. 425
Vergilius quàm fuerit Græcæ linguæ addictus. 437
Vergilius quæ ex Latinis transtulerit. 460
Vergilius antiquitatis studiosus. 500
Vergilij ad Augustum epistola. 285
Vergilij gloria quæ, 284. & laus. 286
Vergilij breuitas, 378. copia, ibid. siccitas, floridum dicendi genus, omnia simul iuncta maturitas, & grauitas. 379 380
Vergilij uitia, ab Homero mutuata. 425
Vergilij in grammaticis Græcis præceptor Parthenius. 438
Vergilij locus. 20. 22. 23. 46. 52. 53. 66. 70. 75. 78. 81. 82. 86. 122. 128. 141. 142. 150. 187. 205. 209. 238. 245. 250. 256. 266. 284. 288. 313. 314. & deinceps usq; ad paginam. 339. & 356. 357. & usque ad paginam 501. & 503. 508
Vergiliũ nullius unquam disciplinæ errore inuolutum. 141
Vergilium non apte fecisse initium belli inter Troianos & Latinum. 435
Vergilium per omnia Græcos imitatum. 380
Vergiliani poëmatis dispositio. 428. 429
Vergiliana apophtheg. 433
Vergiliana epitheta. 480
Vergiliæ fixæ. 84
Vergiliæ in Tauro. 86
Verianum malum. 356
Verno luto, hyberno puluere grandia farra. 452
Verrius Flaccus iuris pontificij peritissimus. 243
Vertigo cur ex crebra corporis in orbem rotatione. 534
Vesicæ officium. 361.
Vespera. 188
Vespertilio an inter aues numerandus. 363
Vesanus. 497
Vesta potens dicta cur. 322
Vestæ ignem renouari Calend. Martijs. 226
Vestibulum. 496
Vetus. 497
Vetustas adoranda. 342

Verum

Verum latens quomodo anima prospiciat. 22
Verum cũ non omnibus liqueat, omnes tamen opinari. 61
Vexare. 491
Videndi ratio. 554
Vidua quasi ualde idua, uel à uiro diuisa. 242
Viduis ad nubẽdum feriæ magis quàm uirginibus aptæ. 243
Vim cuiquam facere ferijs, piaculare. 243
Vinunalis collis. 213
Vinalia. 190
Vinaliorũ dies Ioui sacer. 189
Vinum ingenij uirtutis que fomes. 309
Vinum non libari Cereri. 335
Vinum natura frigidum. 524
Vinum cur sudore nimio aut laxato ũentre defessis ingeratur. 524
Vinum defæcatum cur magis penetret, & cur facilè mutetur. 542
Vinũ idem ieiuno quã ei qui cibũ sumpserit meracius. 544
Vinum cur quod uetustissimum, optimum. 543
Vinum cur, si uas diutule semiplenum custodiatur, acorem incurrat. 543
Vinum in dolij medietate optimum. 544
Vinum cur ἀίθοπα οἶνον Homero appellatur. 547
Vini autor Liber pater. 267
Vini moderatus usus. 310
Vini nimietas nec ad uenerem, nec ad conceptionem conducit. 525
Vini natura humida. 543
Vina cur in Aegypto frigida. 533
Vina cur nunquã aut rarò congelascant. 546
Vina uaria uitanda. 514. 521
Vires quando decrescere incipiant. 42
Virgulus Manlius. 247
Virgo numerus septenarius. 31
Virgo quomodo pro sole. 277
Virginis signũ, iustitia. ibidem
Virium augmentum quinta annorũ hebdomade cõpleri. 43
Viros uocare ferijs illicitũ. 246
Virtutis præmium amplissimum conscientia. 23
Virtutis fructus in conscientia sapienti, minus autem perfecto in gloria. 155
Virtute sola beatos fieri. 48

Virtute

Virtute & uoluptate nihil sibi contrarium magis. 518
Virtutum officia secundum Stoicos. 48
Virtutũ genera quatuor secundum Platonem. ibidem
Virtutum ideæ in mente. 50
Virtutum effectus, beare. 51
Virtutum duplex genus. 175
Visio. 19.20
Visus hominis non ultra centum & octoginta stadia. 76
Visus complendi ad dignoscenda figura triplex ratio. 557
Visus unde in oculis. 537
Visui tria necessaria. 555
Visum. 19.20
Vita uulgo, animæ moris. 57
Vitæ finem expectandum, non præcipitandum. 66
Vitam nostram præcipue Sole & Luna moderari. 91
Vitro soluendo firmandoq; ignis ex myrica optimus. 565
Vitisator. 484.486
Vitula dea, pro Victoria. 316
Vitulari. ibidem
Vitulatio. ibidem
Viuendi meta septenarij decas. 43
Vlyßis error quatenus ab Vergilio in Aenea expressus. 383
Vmbilici reliquias quando iactet puer. 42
Vmbra terræ. 96
Vmbracula. 482
Vmbro. 245
Vngues sine sensu. 515
Vnionũ in aceto dissolutio. 353
Vnitas, & mas & fœmina. 30
Vocabulorum autor antiquitas. 75
Vocales septem à natura repertæ, & cur Latinis quinque tantum. 42
Vocis concordiam põderum lege prouenire. 113
Vola 44
Volatile ferrum. 486
Volemium pyrum. 357
Volones qui dicti. 222
Voluptas Stoicis hostis, Epicureis summum bonum. 289
Voluptates, à quibus cauendum. 310
Voluptas, gustus & tactus beluina, id est, coeundi & comedendi. 311
Voluptas serijs & studiosis cauenda. 518
Voluptas utendi modo uel honesta uel inhonesta. 523

Volup

Voluptas an semper uirtuti inimica. 523
Voluntariæ cohortes. 222
Volupiæ sacrum. 214
Vomit undã, antiquè dictũ. 481
Vomitoria ĩ spectaculis quæ. ibi.
Vox in fœminis & eunuchis quare exilior. 540
Vrania musa. 120
Vrbes omnes in alicuius dei tutela. 331
Vrbes exercitus'ue deuouendi uerba. 332
Vrbinus serui uirtute periculo mortis ereptus. 220
Vri. 484
Vrina retrimentum potus. 561
Vnum, puncti loco. 27
Vuarum genera. 358
Vultur iecur Ixionis depascens quid. 55
Vulnera ex æreo mucrone, minus noxia. 567
Vsurpata mulier quæ. 187
Vxore præsente quibus scommatibus locus. 512

X

Xeniades Corinthius. 225
Xenon. 210
Xantippus. 182
Xenagoras historicus. 448

Y

Υπορκαταληκτικοὶ uersus. 444
Ὑπορβαίνοντες dies qui. 234

Z

Zilmissus collis. 264
Zodiacus. 75
Zodiacus quomodo in duodecim partes diuisus. 102
Zodiacus de tropico in tropicũ obliquatus. 140
Zodiacus solis uia. 147
Zodiaci signa cur alijs stellis breuiori, alijs longiori tempore percurrantur. 101
Zodiaci latitudo. 75
Zodiaci signorum ordo. 84
Zodiaci signa quomodo sphærarum inferiorum stellæ occupent. 100
Zodiaci appellatio. 104
Zodiaci signa quæ quibus numinibus dicantur. 227
Zodiaci signa omnia ad solis naturam referri. 276
Zodiacum lacteo circulo oblique intersecari. 59
Zona usta siue torrida. 75
Zona torrida cur semper flammis obnoxia. 140
Zona torrida, siue perusta

quæ.

quæ. ibidem
Zonæ terræ quot & quæ habitabiles. 127.128.130
Zonas easdem ineſſe cœlo quæ inſunt terræ. 136.138
Zopirion. 222
Ζυγὸς Scorpij prior pars. 227
Σωάνες. 328
Σώδια. 104

FINIS.

AVTORES, QVORVM TESTIMONIO IN HIS LIBRIS VSVS EST MACROBIVS.

Aristoteles
Arbiter Petronius
Apuleius
Aſclepiades
Ariſtophanes
Anaximenes
Archimenides
Aſinius Pollio
Apollodorus
Aratus
Aſper
D. Auguſtus
Actoriarius
Antipater Stoicus
L. Accius
Antias Valerius
Atteius Capito
Alexander Aetolus
Archilochus
Aeſchylus
Antonius Gnipho
Alcæus
Afranius
Anaxandrides
Ariſtomenes
Acca
M. Attilius
Aurel. Cornutus
Apollonius
Alcman Lyricus
Boëthus
Cor. Balbus
C. Baſſus
Cicero
Critolaus
Critias
Claudius Quadrigarius
Cornificius
Cleanthes
Cælius
Chryſippus
M. Cato
Caßius Hemina
Cloatius Verus, ſiue Verrius
Cingius, ſiue Cincius
Catullus
Carminius
Callias
Caluus
Cratinus
Demoſthenes
Democritus
Didymus grammaticus
Diodorus
Ennius
Epicurus
Empedocles
Eratoſthenes
Epicadus
Egnatius
Euripides
Ephippus
Epicharmus
Eupolis
Eraſiſtratus
Ephorus
Faborinus ſiue Phauorinus
Furius poëta
Feneſtella
Fuluius
Flauius
Feſtus Pompeius
Fab. Pictor
Gellius
Geminius
Granius Licianus
Granius Flaccus
Glauſippus
Homerus
Heſiodus
Heraclitus Ponticus & Phyſicus
Hippocrates
Hyllus
Hipparchus
Horatius
Hoſtius poëta
Herodotus
Ilius
Iul. Hyginus
Iuuenalis
Iul. Cæſar
Iul. Modeſtus
Iunius
Licinius Macer
Liuinus
Liuius Andronicus
Lucilius
Lucanus
Lucretius
Corn. Labeo
M. Lælius Augur.
Macer hiſtoricus
Maſſurius Albinus
Menandrus, ſiue Menander
Cn. Marius uel Mattius
Mallius
Mummius
Q. Mutius
Niſus
Nicander Colophonius
Nouius
Numenius
Næuius
Nigidius Figulus
Octauius Herſcnius
Oenopides
Oppius
Orpheus
Plato
Plautus
Val. Probus
Piſo
Pacuuius
Pythagoras
Philolaus
Poßidonius
Porphyrio
Philemon Comicus
Plotinus
Perſius
Parmenides
Protarchus Trallianus
Pomponius
Pomponianus
Ptolemæus
Pherecides
Philochorus
Poſthumius Albinus
Polemon
Phileas
Pindarus
Peſtanus Vibonenſis
Rutilius
Salluſtius
Sammonicus Serenus

Ser. Sulpitius
Speusippus
Scæuola Pontifex
Sophocles
Sapho
Statius Tullianus
Sueuius poëta
Sisenna
Timotheus poëta
Tuditanus
Thucydides
Tarquinius Priscus
Trebatius
Theophrastus
C. Titius
P. Tertius.
M. Varro
Verrius Flaccus
Veranius
Vectius Prætextatus
Velius Longus
Veratius Pontificalis
Vmbro
Varius
Xenagoras
Xenophanes
Xenocrates
Xenon
Zenon.

FINIS.

1019.

II e
596a